Bessarabia Memorial Book

Bisarabyah ha-Yehudit be-maʾarakhoteha

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

Original publication data

AUTHOR	Vinitzky, David.
TITLE	Bisarabyah ha-Yehudit be-ma'arakhoteha : ben shete milḥamot ha-'olam, 1914-1940.
DESCRIPT	2 v. (179 p.) : ill. ; 24 cm.
SUBJECT	Jews -- Bessarabia (Moldova and Ukraine) Bessarabia (Moldova and Ukraine) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Bessarabia (Moldova and Ukraine)
ADD'L TITLE	Jews in Bessarabia

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

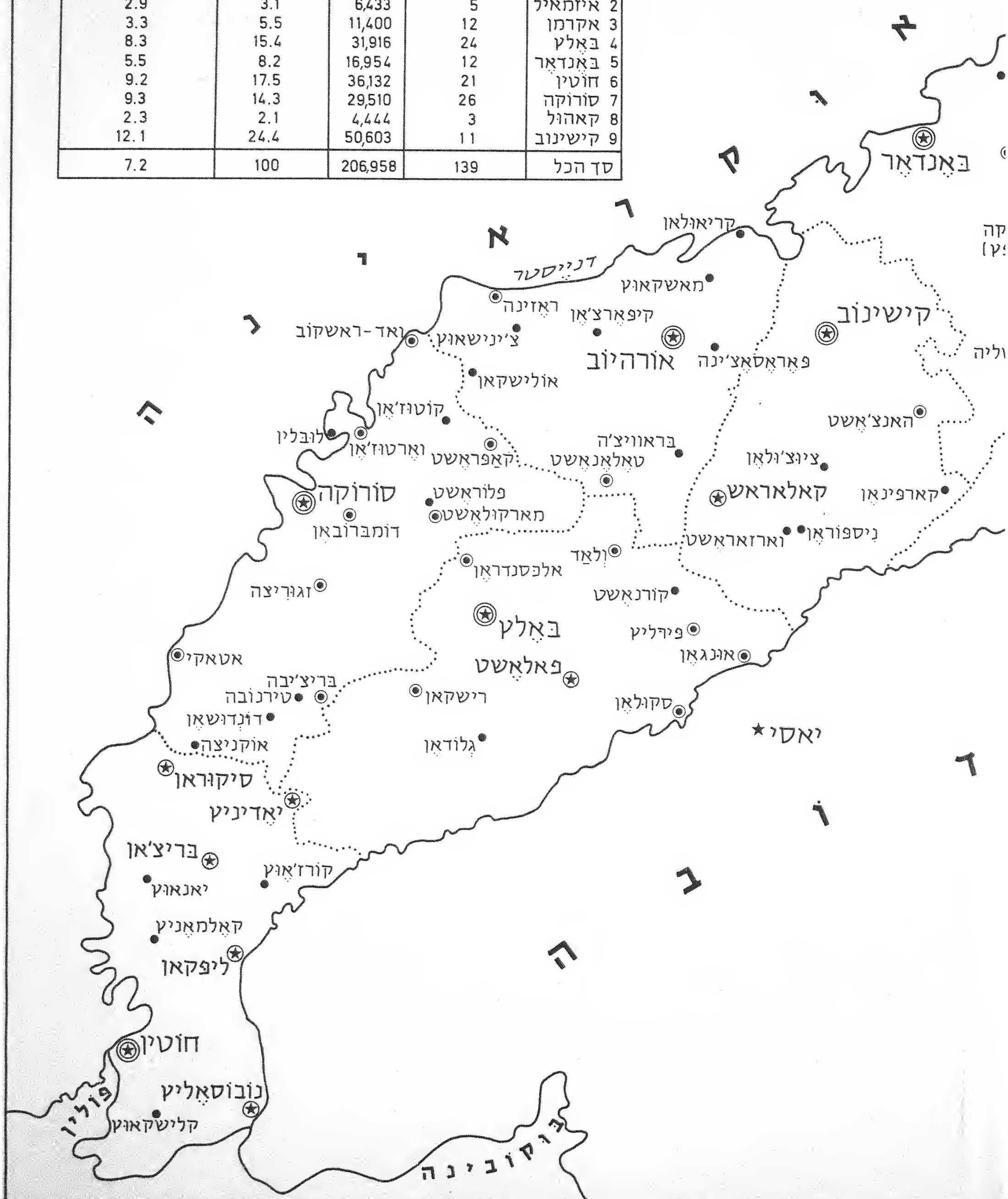

הים השחור
אקרמן
ביירמצ'ה
סאראטה
טאטארבונאר
טאלמאז
וולונטיר
וילקוב
ארצ'יז
קאושאן
קיליה
פטרובקה
(ייהופץ)
טארוטינה
רומאנובקה
צ'ימישליה
צ'אדיר-
לונגה
איזמאיל
בולגראד
קומראט
דאנובה
דוברוג'ה
ביימאקליה
ליאובה
ראני
פרוט
קאהול
גאלאץ
מ ו ל ד
9 בירות החבל והמחוזות
7 עיירות וערים בני 10,000-3,001 יהודים
29 מושבות ועיירות בני 3,000-501 יהודים
30 ישובים כפריים בני 500-201 יהודים
64 ישובים כפריים בני 200-101 יהודים (ללא סימון)
0 20 40 ק"מ
"כרטא" ירושלים

ביסאראביה

האוכלוסיה היהודית לפי המיפקד ב-29.12.1930

המחוזות	מס. הישובים במחוז	המספר	האחוז מכלל יהודי החבל	האחוז מכלל האוכלוסיה במחוז
1 אורהיוב	25	19,566	9.5	7.0
2 איזמאיל	5	6,433	3.1	2.9
3 אקרמן	12	11,400	5.5	3.3
4 באֶלץ	24	31,916	15.4	8.3
5 באֶנדאֶר	12	16,954	8.2	5.5
6 חוטין	21	36,132	17.5	9.2
7 סורוקה	26	29,510	14.3	9.3
8 קאהול	3	4,444	2.1	2.3
9 קישינוב	11	50,603	24.4	12.1
סך הכל	139	206,958	100	7.2

דוד ויניצקי : ביסאראביה היהודית במערכותיה

דוד ויניצקי

ביסאראביה היהודית במערכותיה

בין שתי מלחמות העולם

1914—1940

כרך א׳

הוצאת
הספריה הציונית ירושלים
״גווילי ביסאראביה״ תל־אביב
תשל״ג—1973

"גווילי ביסאראביה", ועד ציבורי:

עו"ד צבי שווארץ, יושב ראש; מיכאל לנדאו, סגן יושב־ראש;
יששכר חיימוביץ׳, גזבר; דוד ויניצקי, מזכיר;
יוסף בארפאל; מרים ברנשטיין־כהן; ק.א. ברתיני;
אליעזר דראכליס; ב.י. מיכלי; השר נתן פלד

הספר הודפס על נייר מתוצרת מפעלי נייר חדרה ובעזרתם האדיבה

ת.ד. 25067, תל־אביב
נדפס בישראל, תשל"ג/1973
דפוס: מאיו, תל־אביב
אופסט: "אחדות", תל־אביב

י ד ו ז כ ר
לריעת־נעורים ובת־לוויה נאמנה
בדרך חיינו הקצרים
מ נ י ה לבית דראכליס
שנספתה בתופת טראנסניסטריה
בוגדאנובקה, ב' בטבת תש"ב — 22.12.41
ולבתנו יחידתנו ש ל ו מ י ת
בת 9 שהוטמנה בצידי נתיב־העינויים
שתיהן ללא ציון—

סדר הפרקים

עמודים

עמודים

כרך ב׳

עמודים

עמודים

תצלומים על נייר ברק באים במיספור נפרד, בס"ה 80 עמודים

*

בעבודתי זו נסתייעתי, כמובן, בספריות וארכיונים שונים בארץ, וכן בייעוץ מצד חברים וידידים, אם במעט אם בהרבה. ראויים כל אלה להכרת תודתי העמוקה. יעמדו־נא איפוא על התודה ועל הברכה:

ארכיון העבודה (תל־אביב); הארכיון הציוני המרכזי והספריה הלאומית האוני־ברסיטאית (ירושלים); ארכיון האיגוד של יוצאי ביסאראביה; ארכיון "בית־דוד", מיסודו של מנדל דודזון, (כעת ב"בית התפוצות", תל־אביב); ארכיון בית טרומפל־דור (תל־יוסף); ארכיון "בית לוחמי הגיטאות"; ארכיון הציונות הרוסית, מיסודו של אריה רפאלי־צנציפר (תל־אביב); ארכיון "השומר הצעיר" (מרחביה); חברת ההיסטוריה הישראלית (ירושלים); יד וייצמן (רחובות); מכון ז'אבוטינסקי (ת"א).

חברי ב. י. מיכלי, שעקב בייעוצו אחרי עבודתי מראשיתה ועד סיומה ונתן יד לתיכנון ההוצאה לאור, וכן החברים והידידים אשר הואילו לעיין בחלקים שונים של כתב־היד, עודדוני בעבודה והעירו הערות נבונות ורבות־ערך, הלא הם: אחי מאיר ז"ל ויבל"א אחי ישעיהו ויניצקי, מאיר זית, זאב יעקובי, אהרן כהן, מיכאל לנדאו, ד"ר עזרא מנדלסון, השר נתן פלד וד"ר אליהו פלדמן.

החברים אשר הואילו להעמיד לרשותי תצלומים שהיו בידיהם: ד"ר יוסף אבנר, אריה אברהמי, זאב איגרת, מיכאל אמיץ, יוסף אפל, ש. בארסקי, מרדכי ברגר, גד ברכיהו, המהנדס יעקב גאפטר, ד"ר אשר גולדשטיין ז"ל, מאיר גורודצקי, מיכאל גורן, אברהם גרינברג, הדסה דוברוב, דוד דורון, אמנון דורון, צדוק ויינשטיין ז"ל, רפאל וייסמן, יוסף ויניצקי, נאוה ויניצקי, יצחק חיטרון, אטיה חיימוביץ'־דלוגאטש, אהרון טור־כספא, אהובה טל, חנוך יורב, אהרון כהן, נחמן לבנון, עמליה מיידאניק־גלייני, דוב מישאלי, פנחס מישורי, זהבה סובול־פישמן, ישראל סקווירסקי, צבי עקרוני, ריבה פורר־ינאי, דוד פיסטרוב, ברוך קאמין, מרים רבין־מושנזון, אהובה רודניק, מרדכי רשפי, יעקב שארף, דבורה שכטר, ריבה שכטר־זילברמן, אברהם שניר ודוב שפריר.

קרן זיכרון למען תרבות יהודית והמחלקה לקליטה חברתית של משרד הקליטה, על סיועם האדיב.

לבית־דפוס מאיו, על טיפולו הנאמן והסבלני, וכן לדפוס "אחדות", על הסיוע המקצועי בהכנת התצלומים.

ואחרון־אחרון, חברי שהוא לי כאח — ק.א. ברתיני, בו נועצתי בכל העניינים שהיו כרוכים בהבאת הספר לדפוס: דרך הניסוח, בחירת המיסמכים והתצלו־מים, מיבנה הספר ועיצובו.

ה מ ח ב ר

בשער הספר

אין המחבר מתיימר להגיש בספר זה את ה ה י ס ט ו ר י ה של התנועה הציונית בביסאראביה, אלא מחרוזת פרקים וסקירות המוקדשים לצדדים שונים של נושא זה, אשר ישמשו חומר לחוקרים שיבואו להתעסק ולהתעמק בו. מכשול עיקרי קיים בנידון זה — מיעוטם של מקורות ראשוניים וחומר רצוף וממצה על מהלך החיים היומיומיים של הקיבוץ היהודי בכלל, ושל התנועה הלאומית במיוחד, בלמעלה מחצי יובל שנים. שהרי המוסדות הלאומיים בתפוצות אירופה לא נתנו דעתם למצוא אחסנה בטוחה לארכיונים החשובים — לפחות לאלה שנתיישנו — אשר נצטברו אצלם. אמנם, ברוב ארצות התפוצה פעלו ועדות "למען הספריה הלאומית בירושלים", ברם בתחום הארכיוני לא פעלו אלא לעיתים רחוקות. העיתונות היהודית לא ראתה משום־מה חובה לעצמה להמציא את פירסומיה לירושלים, כדרך שהיתה ממציאה אותם לארכיון הממשלתי במדינה; נראה, שגם הנהלת הספריה הלאומית שלנו לא הצליחה להבטיח ריכוז מתמיד מלא של עיתונות התפוצות. גם המוסדות המרכזיים בארץ לא חתרו בזמנם לאיסוף חומר תיעודי על פעולות שלוחותיהם וזרועותיהם שבתפוצות. יש לשער, כי גם כיום שמורים עדיין בידי יחידים בארץ ובחו"ל שרידי פרסומים ותעודות בעלי חשיבות היסטורית — ואין מאסף. תוך כדי־כך הלך לטמיון חומר תיעודי עשיר בעל ערך רב.

לכן קשתה שבעתיים עבודתו של המחבר והוא נאלץ לטרוח טירחת־נמלים ולאגור פירורים, אם שנתגלגלו לארכיונים פרטיים ואם שהיו מפוזרים בגליונות בודדים משרידי העיתונות. השלמת החומר ועשייתו רצף אחד נתאפשרו הודות להעלאת נשכחות ממעיינות הזיכרון, על אף עשרות השנים המפרידות בינינו ובין ימי המעשה דאז. שכן ברוב העניינים אשר נחתכו על־ידי המרכז הציוני בקישינוב היה לו למחבר חלק כלשהו או ידיעה, לכל הפחות. ייתכן, שמישהו ידון אותו בחוסר אובייקטיביות, אבל מזה אין מנוס; העבר טרם הספיק להת־רחק עד כדי־כך שאפשר יהיה להינתק הימנו לגמרי.

ודאי, עדיין רחוקה עבודה זו משלימות, שהרי טרם נידלו כל המקורות שהיו קיימים בעבר ומאין ברירה נאלץ המחבר להסתפק בנגלה ובידוע. העובדה היא, שעד כה לא נמצא גואל לעיזבון הארכיוני, ככל שהוא לקוי בחסר. לכשיתגלו מקורות חדשים, מזומן המקום להתגדר בו ולהרחיב את המסגרת הנוכחית, והממשיך יבורך.

הגורמים הנ"ל הביאו לידי כך, שמסגרת העבודה הנוכחית תקיף את המטרו־פולין של החבל, את קישינוב, יותר מאשר יתר הישובים בביסאראביה. אבל בעצם בה, בקישינוב, השתקפו, ברובן, ההתרחשויות של החבל כולו.

עבודה זו מוקדשת בעיקר לעניינים שהיו בתחום פעולתה של ההסתדרות הציונית — הכוח הדומינאנטי, הער והתוסס, בחיי הציבור היהודי. כן נכללו בה עניינים שלכאורה אינם פעולה ציונית בלבדית, אבל חותמה טבוע עליהם במידה זו או אחרת. ה"בונד", שפעל בביסאראביה בשנה הראשונה למהפיכה, נעלם מן האופק, בתור מ פ ל ג ה מ ד י נ י ת, מייד לאחר היספח החבל לרו־מניה. מעמדו ברחוב היהודי נחלש מאוד בד בבד עם ההתעוררות הלאומית שלאחר הצהרת באלפור, והוא החל לקפל כאן את דגלו. בעצם ניתן לומר, שמאז נשארו כמה מ נ ה י ג י "בונד" בביסאראביה, ללא מונהגים כמעט. פעילי ה"בונד" ניסו להוציא עיתון יומי אפוליטי כביכול ביידיש, אך ימיו היו קצרים מאוד, כארבעה חדשים בלבד, מדצמבר 1919 עד אפריל 1920.

לאותה עת כונסה בצ׳רנוביץ ועידה מכוננת של נציגי ארבעת הגלילים, שבה נבחר ועד מרכזי כל־רומני של ה"בונד", ומקום מושבו נקבע בצ׳רנוביץ. ד"ר יעקב פיסטינר, מראשי ה"בונד" בצ׳רנוביץ, נבחר ליושב־ראש הוועד החדש והרץ גילי־שנסקי, מראשי ה"בונד" בקישינוב והרוח החיה שבו, למזכיר. לאחר זמן קצר עבר גם גילישנסקי לצ׳רנוביץ, שם החזיק ה"בונד" מעמד תוך שיתוף פעולה הדוק עם המפלגה הסוציאליסטית הכללית, שהיתה די חזקה בבוקובינה.

שרידי נאמניו של ה"בונד" בביסאראביה החלו מאז להתרכז מסביב לפעילות ציבורית י ה ו ד י ת בלבד, ובעיקר בתחום התרבות והחינוך היידיים, יסדו את ה"קולטור־ליגה" (1918) והסתופפו מתחת לדגלה. במקביל ל"איגוד תרבותי בונדאי" בבוקובינה, "מאַרגנרויט", הקימו בקישינוב מעין "שול־פאַראיין" (איגוד בתי־ספר), ומאז היו ה"מאַרגנרויט" וה"שול־פאַראיין" מ ס ו כ ס כ י ם ביניהם. ה"מאַרגנרויט" אף החרים את ועידת התרבות השלישית הכל־רומנית שכונסה בצ׳רנוביץ (אפריל 1923), ובשל כך זכה ה"בונד" ל"גליון־אישום" (כלשון המדווח) פומבי בוועידה "על השאיפה להשתלטות גמורה, המבוססת לא על פעילות פוריה ולא על יחסי כוחות ריאליים, אלא על אינטרסים מפלגתיים אנוכיים". ה"שול־פאַראיין" בביסאראביה התקיים עד לראשית שנות העשרים, כאשר רשת בתי־הספר בשפת יידיש נכנעה ברובה המכריע לרומאניזאציה הכפויה, שעל כך ידובר בספר.

המחבר לא ראה צורך ואפשרות להעלות דברים על פעולותיהן הנפרדות של המפלגות הציוניות. העשייה של כל אחת מהן נשתלבה, בעיקר, במסגרת ה כ ל ל י ת של התנועה. והוא הדין ביחס להסתדרויות השונות הנוער לזרמיהן, מרכיבי התנועה החלוצית. ועוד: לא תמיד ניתן היה להפריד ולתחום קווים בין פעולות התנועה הציונית בביסאראביה לבין אלה שביתר חבלי רומניה. אמנם, מוסדות כגון "תרבות", "קרן־היסוד", "קרן הקיימת" וכן הסתדרות הציונים הכללים, המזרחי, הצה"ר ו„מכבי", היו אוטונומיים לכל חבל וחבל, אבל "צעירי־ציון", "פועלי־ציון", "החלוץ" ורוב הסתדרויות הנוער חרגו בפעולתן, מתחילת בריאתן, מגבולותיה של ביסאראביה, שנספחה ב־1918 לרומניה. הללו התמידו לקיים מסגרת א ח י ד ה לחברי תנועותיהן שבכל חבלי הארץ. מטעם זה, לא ניתן, למשל, להשתמש בסטאטיסטיקה נ פ ר ד ת ומדויקת לגבי תנועת

"ה ח ל ו ץ" — וכתוצאה מזה גם לגבי ה ע ל י י ה — של ביסאראביה לבד. והוא הדין ביחס למפלגה היהודית — יצור־רוחם של ראשי התנועה הלאומית הכל־רומנית.

ראשי התנועה הלאומית למקומותיהם, לידתם והתבגרותם היתה על אדמת ביסאראביה, כשזו היתה עדיין חלק מרוסיה הצארית. הם התחנכו על שפתה ותרבותה, וכן על ערכי התנועה הלאומית ברוסיה. שילובה של ביסאראביה במדינת רומניה לתקופה קצרה יחסית — 22 שנה — לא יכול להביא לידי איחוד מגובש במלואו של חלקי היהדות השונים, ולא־כל־שכן של אחידות חברתית. מתבלטים היו תמיד הבדלי־תפיסה־וגישה ביחס לחיי־חברה־וציבור, תרבות ואורחות־חיים. הבדלים אלה נתנו את אותותיהם במשך כל תקופת השלטון הרומני. מבחינה זו נעשה כאן הניסיון לתת סקירה נפרדת, ככל האפשר, על תולדות התנועה הציונית בביסאראביה בין שתי מלחמות העולם, על אף סטיות־גבול ועירבובי־תחומין בין חבל לחבל, שליוו את פעולותיה כל העת והטביעו עליהן את חותמה.

בראשית

מלחמת־העולם הראשונה הביאה לידי קיפאון בשטח הפעולה הציונית כמעט בכל רחבי רוסיה, משני טעמים: א. בשל המשטר החמור, אשר הונהג אז לגבי כל פעולה פוליטית; ב. בגלל הצורך הדחוף לארגן סעד ועזר לעשרות אלפי העקורים והפליטים, שהגיעו מן האזורים הקרובים לחזיתות.

בין ראשוני הפליטים, שהגיעו לביסאראביה, היו גם נתיני רוסיה, שגורשו מתחומי ארץ־ישראל. הקבוצות הראשונות החלו להגיע, ב־25 לדצמבר 1914, דרך גבול רומניה. הן התרכזו בעיקר בעיירת־הגבול אונגאֶן. ואף כי תושבי המקום, ובעיקר הנוער המקומי, הקימו ואירגנו מיפעל־עזרה למופת — אישפוז, מזונות, הלבשה ודמי־נסיעה למקומות חפצם,[1] מן הצורך היה להכריז ברוב ערי ביסאראביה על אוסף־כספים מיוחד לעזרת הפליטים האלה. מלבד עזרה ישירה זו לפליטי ארץ־ישראל, שהגיעו למרכזה של ביסאראביה, לא נגרע חלקם של יהודי ביסאראביה באוסף הכספים הכללי, שנערך ברחבי רוסיה למען נפגעי המלחמה בארץ־ישראל, נתיני רוסיה. בין 539 נקודות־ישוב ברוסיה, שנטלו חלק במגבית זו ואספו 371,369 רובל (מחוץ לתרומות יחידים, שהגיעו אף הן לכדי 120,626 רובל), נמנו גם 18 נקודות־ישוב מביסאראביה שאספו 11,489 רובל[2] (בממוצע 638 רובל לנקודה, לעומת 449 רובל לנקודה בשאר האזורים.

כבר מראשית ימי המלחמה נדחקה התנועה הציונית למחתרת, ועסקניה היו נתונים למאסר ולגירוש. בין אסירי הכינוס הציוני מדרום רוסיה, שהתקיים באודיסה ב־31 במאי 1916, גורשו לטאַמבּוֹב גם צירי ביסאראביה: ישראל סקווירסקי, לייב טראכטנברג, יעקב מאסיס והמורה גינדין.

ב־1916 נתבע לדין בעיר באֶנדאֶר העסקן הציוני ישראל בלאנק, על

1. "ראזסוויאֶט", פטרוגראד, גל' 16, 17 באפריל 1915.
2. הישובים הם: קישינוב — 2,063 רובל; באֶלץ — 2,000 ר'; אורהיוב — 1,050 ר'; בריצ'אן — 1,000 ר'; רישקאן — 714 ר'; קאַלאַראַש — 708 ר'; סיקוראַן — 700 ר'; חוטין — 700 ר'; נובוסאֶליץ — 500 ר'; ראַזינה — 439 ר'; סורוקה — 384 ר'; ליפקאן — 350 ר'; סקולאַן — 205 ר'; רומאַנובקה — 200 ר'; בראַוויצ'ה — 200 ר'; איזמאיל — 120 ר'; טאַלאַנאַשט — 106 ר'; קריאוּלאַן — 50 ר'; ("ראַזסוויאֶט", גל' 11—10 מ־20 בספטמבר 1917).

שנמצא ברשותו חומר־תעמולה ציוני, קונטרסי־בולים וקופסאות לאיסוף־כספים לטובת הקרן־הקיימת. הוא זוכה רק בערכאה השנייה של בית־המשפט בקישינוב.[3]

גירוש הכפריים היהודים ממחוז חוטין (בוקובינה הרוסית)

כבר בראשית המלחמה, ב־1914, עם הופעתם של גדודי הצ׳אֶרקאָסים ב־13 מכפרי בוקובינה הביסאראבאית הסמוכים לגבול האוסטרי, נתונה היתה האוכלוסיה היהודית שבהם — כ־2700 נפש — באימה ופחד. ב־17 באוגוסט, מייד לאחר הגיעם למקומות אלה, הסתערו הצ׳אֶרקאָסים על חנויות היהודים ועל בתיהם ובזזו מכל הבא ביד. הדבר נעשה לאור היום ממש וללא ריסון כלשהו מצד מפקדיהם. הנפגעים למודי־הסבל יכלו רק להתנחם בכך, שעם התקדמות החזית בשטח האוסטרי לא יארכו ימי שבתם של הפורעים בכפרים הללו. אולם לאחר תבוסתם של צבאות רוסיה על־ידי האוסטרים והדיפתם חזרה לגבולם, התפשטו כאן גדודי קוזאקים, והמצב עוד החמיר.

מפקדת הצבא הרוסי, שהתייחסה באי־אימון אל האוכלוסיה היהודית, נהגה לנקוט כלפיה שיטת גירושין מהמקומות הסמוכים לחזית. כך היה בחזית הבאלטית, כך היה בחזית הפולנית, ואף כאן בחזית הבוקובינאית. היום הגורלי היה 27 במארס 1915. הוצאה פקודת גירוש מזורז של כל האוכלוסיה היהודית הכפרית ממקומות־מגוריה, מקץ 6 שעות בלבד מזמן ההודעה.

תוך שעות ספורות אבד ליהודים כל רכושם: חנויות, בתי־מלאכה, מטעי־פרי, שבהם נתברך איזור דשן זה (שזיפים, אגוזים ותפוחים) ובעיקר — מפעלים לייבוש ״צ׳ורנוסליוו״ (שזיפים שחורים) ומחסנים.[4]

בתחילה התרכזו הפליטים ב ח ו ט י ן; משם הופנו דרומה, לעבר מחוזות באֶלץ וסורוקה. אך טבעי היה, שהבעייה בדבר מתן עזרה דחופה תתפוס מקום בכל הישובים, שאליהם הגיעו הפליטים. וזאת — בנוסף לתרומות שוועדי המקומות היו מרימים לקופת ועד העזרה המרכזי שבפטרוגראד, למען רבבות פליטי פולין והארצות הבאלטיות.

כל המאורעות האלה ופעולות העזרה שבעקבותיהם הביאו להדחקת הפעולה הציונית לקרן־זוית.

3. ״העם״, גל׳ א׳ (ח׳), 6 בינואר 1917; ״ייברייסקאַיה ז׳יזן״, גל׳ 1 — 8.1.917.
4. ״ראזסוויאֶט״, פטרוגראד, גל׳ 16, 17 באפריל 1915; ״צענטראלער אמעריקאנער קאמיטעט אין בעסאראביע״, קעשענעוו, 1921.

ימי הזוהר של מהפיכת פברואר 1917

מהפיכת פברואר, ב־1917, העניקה שוויון־זכויות מלא לכל תושבי הארץ והביאה לידי התעוררות לאומית אצל כל עמי רוסיה. היא נסכה רוח שיכרון גם בלב היהדות הרוסית, בת חמשת המיליונים, המקופחת והעשוקה והפיחה בה רוח חיים חדשה. כבר בסוף החודש הראשון למהפיכה, ב־21 במארס 1917, פירסמה "הממשלה הזמנית" פקודה, שביטלה את כל ההגבלות הדתיות, הפוליטיות והלאומיות למיניהן. נפתח שדה נרחב לפעולה יהודית ציבורית וציונית. התעוררה תנועה לאומית עצומה, אשר הקיפה שכבות עם רחבות, ובמיוחד את מערכות הנוער, וכבשה את הלבבות.

במכתב החוזר הראשון ברוסית, מ־12 במארס 1917, של הוועד הציוני באודיסה שחבל ביסאראביה היה כפוף לו, בחתימתו של מנחם מ. אוסישקין, אנו קוראים:

> מאורעות כבירים התרחשו. סיכויים מזהירים לחירות, וחיי אושר נפתחים לפני כל העמים השוכנים על אדמת רוסיה העצומה. סוף־סוף החל המזל להאיר פנים אף לעמנו רב־הסבל, והוא, המשוחרר, יזקוף עכשיו את קומתו הכפופה ויחדל מהיות בן־חורג ומעונה. אין אנו מסופקים, כי כמונו כמוכם תפעילו את כל כוחותיכם לשם עבודת יצירה ובניין — לארגן את הקיבוץ היהודי ברוסיה למען התקדמותו הכלכלית והתרבותית. — — —
> השגנו את חירותו של הפרט. מתעודתנו להשיג עוד את ח י ר ו ת נ ו ה ל א ו מ י ת — להקים מרכז פוליטי־עצמאי בארץ־ישראל. — —
> הבה נפעל כולנו שכם־אחד למען החזיר לעם המפוזר במשך אלפיים שנה, את אדמתו ההיסטורית, את מולדתו, את עצמאותו הלאומית־פוליטית.

גם הוועד הציוני בקישינוב הפיץ מצידו ברוח לכל אוהדי התנועה הלאומית ברחבי ביסאראביה, בקריאה להסתופף תחת דגלה של התנועה הציונית, אשר המשיכה את פעולתה אף בימים הקודרים של שלטון הצאר; להפיץ את השקל ולתת יד במאבק הבחירות למועצות העירוניות, לוועדי הקהילות ולוועידה המכוננת הכל־רוסית. להלן תרגום מהכרוז ברוסית.[5]

> א ח י ם!
> השעה ההיסטורית הגדולה, הפוקדת את רוסיה, מציגה לפני אזרחיה תביעה להתארגנות שיטתית, לשם פעולה עצמאית יוצרת ונרחבת. המאורעות הכבירים שאירעו בזמן האחרון דורשים במפגיע פעולה משותפת מאומצת ומאורגנת מצד אחינו היהודים.

5. ראה הכרוז במקורו ב"נספחות", עמ' 321.

מחובתנו אנו, היהודים, להתמסר בלב ונפש למען חיזוקו של המשטר החדש. מן הדין הוא לשתף את עצמנו עם כוחות הקידמה והדימוקראטיה במאבק למען שיגשוגה של הארץ ולמען עתיד מאושר יותר לעמיה. אך עם זאת עלינו לפעול בלי ליאות גם להסדרת ענייננו הלאומיים.

מלבד הבעיות הכל־ממלכתיות עומדות לפנינו, היהודים, בעיות לאומיות מיוחדות וחשובות ביותר: לגשת להקמת קהילות עצמאיות ואוטונומיות, על יסוד הצבעה כללית, ישירה וחשאית; לייסוד בתי־ספר לאומיים שלמים ולריאורגניזאציה של המוסדות הציבוריים ההולכים ומתנוונים וכו׳.

ולא רק זאת: לפנינו בעייה נוספת חשובה לאין־ערוך, והיא: הקמת ביתנו הלאומי בארץ מולדתנו, בארץ־ישראל. שם תיווצר האפשרות לעמנו העתיק והמחונן לקבוע בעצמו את גורלו לעתיד, ליצור ערכי תרבות לאומיים משלו ולגלות לפני העולם כולו את הכשרונות הגאוניים החבויים בנפשו, בכל הדרם והודם.

חזוננו זה, אשר נישא על־ידינו בין ערפילי הדורות, בין מדורות האינקוויזיציה וכבשוני העינויים, ושזה לא כבר עוד נראה כאגדת־קסמים שובת־לב בלבד — נהפך כעת לדבר ממשי קרוב להתגשמות. מחובתו של כל יהודי, אשר טרם נכחדו מקרב ליבו ערכו האנושי וגאוותו הלאומית, לשאוף להגשמת החזון הלאומי. "קדימה תחת דגל הציונות" — זוהי סיסמת־היום, שהשתלטה על מוחות היהודים בני־החורין בכל הערים ובכל תחום־המושב.

התנועה הציונית, האירגון הלאומי היחידי ברחוב היהודי, אשר המשיך להתקיים בתנאי מחתרת ולפעול אף בימי שלטון היחיד של ה"צאר" והריאקציה השחורה, פונה אליכם, יהודי קישינוב, בקריאה לבוא ולהסתופף בחסותו של הדגל הכחול־לבן. כעת אין עוד מונע מאת ההסתדרות הציונית להרחיב את עבודתה הפוריה ולהעמיקה.

הצטרפו איפוא, אחים יקרים, לשורותינו! נפעל בצוותא, במאורגן ובמלוכד, ונעביר את מסע־הבחירות למועצת העיר, לקהילה האוטונומית ולאסיפה המכוננת של המדינה — משענם ומעוזם של המוני העם ומיבטח למשאת נפשם.

מלבד כל אלה עומדים אנו כעת, בקישינוב, לפני בחירות לוועידה הציונית ולוועידה כללית של נציגי הקהילות היהודיות, שמתעודתן לפתור שורה שלימה של בעיות לאומיות כאובות, ובמיוחד — אלה הקשורות בשאלת ארץ־ישראל. כידוע, זכאים להשתתף בבחירות לוועידה הציונית שוקלי השקל בלבד. הזדרזו איפוא להירשם כחברים להסתדרות הציונית העולמית — שקלו את השקל! היענו־נא לקריאתנו, לבל יקויימו בנו דברי התוכחה של גדול־נביאנו: 'שמעו שמוע ואל תבינו וראה ראו ואל תדעו. השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע, פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו.'

ארץ־ישראל — היא תקוותנו, היא עתידנו; ההכרה בציונות —

היא התפכחותנו הרוחנית; בהתגשמות הרעיון הציוני — ריפויינו הלאומי...
רישום חברים להסתדרות הציונית נערך במקומות שלהלן:

1. בית־חרושת גוטליב — דרך מונצ׳אֶשט, ליד תחנת הרכבת;
2. רחוב אלכסנדרובסקי, פינת באֶנדאֶרסקי — בית המרקחת סובלמן;
3. רחוב אלכסנדרובסקי, פינת מיכאילובסקי — חנות ארליך (״קונקורנציה״);
4. רחוב אלכסנדרובסקי, פינת אינזובסקי — חנות צבעים שפאֶרברג;
5. רחוב פושקינסקי, פינת סימטת־פונטאני — ד״ר י. ברנשטיין־כהן;
6. רחוב יאֶקאטאֶרינינסקי 20 — חנות ברלאג ויאסקי;
7. רחוב יאֶקאטאֶרינינסקי 48 — חנות ש. אורבוך;
8. רחוב פאבלובסקי 69 (אחרי גשר אורהיוב) — י. מייטוס;
9. רחוב ארמיאנסקי, פינת ליאובסקי — בית המרקחת מורוזנסקי;
10. רחוב ארמיאנסקי, פינת קיובסקי — מחסן־העצים באלצאן;
11. רחוב ניקולאיאֶווסקי, פינת בולגרסקי — בבית־הכנסת ״יבנה״;
12. רחוב ניקולאיאֶווסקי, פינת מוהילבסקי — בבית המרקחת של בית־החולים היהודי;
13. רחוב כאראלאמפיאֶווסקי, פינת מינקובסקי — חנות דאֶנישנסקי;
14. רחוב כאראלאמפיאֶווסקי, פינת מיכאילובסקי — מחסן אירגון בעלי־המלאכה;
15. השוק החדש — בחנות חיים לב;
16. השוק החדש — בחנות א. ניסנבוים.

הונחה אבן־פינה לאירגון חיי הציבור בערי ביסאראביה, עיירותיה וכפריה החשובים (כמאה וחמישים ישובים), על־ידי בחירת ועדים, שינהלו את ענייני הקהילה. הציונים ואוהדיהם היוו ברוב המקומות את הקבוצה היוזמת, הערה לצרכי ההמונים והדואגת לקיום ערכי־הרוח של העם, והשפעתם רבתה ברחוב היהודי. ולאחר פירסום הצהרת באלפור עוד התעמקו והלכו בקרב ההמונים רגשי אהדה לציונים.

תהלוכת יום האחד במאי בקישינוב הפכה הפגנה ציונית עצומה ונהדרת, שטבעה את רישומה לא על האוכלוסיה היהודית בלבד, בת 50 אלף הנפש. מי שלא ראה את השמחה ללא־גבול, אשר הציפה את קישינוב היהודית, לא ראה שמחה מימיו. לפי עדותו של ד״ר פנחס באלצאן,[6] ראש ארגון הנוער הלומד ״החבר״, — אשר יחד עם אחיו הגדולים ממנו, בן־ציון,

6. כעת רופא בהרצליה.

לייב ושמעוז, היו מראשי המארגנים של התהלוכה הציונית, — התאספו בחצר בית־הכנסת "יבנה" ("המוסד היחידי בעיר ששם הנוער הציוני ואוהדיו הרגישו את עצמם כבביתם") כל הסיעות הציוניות: הכלליים, "צעירי־ציון", "החבר" ו"מכבי" (שאף זה מקרוב נולד בחצר הזאת), וחיכו בתור להשתלב בתהלוכה. התהלוכה החגיגית, שבה השתתפו כל המפלגות הפוליטיות בעיר, התחילה לנוע מתחנת הרכבת, לאורך רחוב ניקולאיאֶווסקי בכיוון לכיכר הספורט שברחוב אינזובה — מרחק של 5 קילומטר, בערך.

ד"ר פנחס באלצאן מספר:

כשהתהלוכה התקרבה, עלה ד"ר יעקב בֶּרנשטיין־כהן, שהיה אתנו כאן, על כסא, על שפת המדרכה, וכל מפלגה שבתהלוכה, על דגלה וסיסמאותיה נעצרה על ידו והוא ברכה בשם ההסתדרות הציונית ובשם האוכלוסיה היהודית. מוקף מחנה כבד של נוער יהודי השואף לבנות בארצו את חייו מחדש — עמד יהודי גאה ממשפחת הכוהנים, הד"ר יעקב ב ר נ ש ט י י ן ־ כ ה ן, אשר פשט את בגדי הגלות, על הטלאי הצהוב שבהם. גאה על השתייכותו לעם היהודי המעונה, שטוף הרגשות נעלות ושאיפות לחיים עצמאיים ומסודרים, ככל הגויים בעולם, עמד ובכנות קורעת לבבות טען ליושר ולצדק בשביל העם הנרדף. ——— בשביל כל המפלגות שעברו מצא ד"ר ב.כ. מלים, מחשבות והרגשות המתוות דרך לפעולה משותפת, אולם כשעבר ה'בונד', עם דגל ענקי וקומץ עלוב של משתתפים, הוא עשה תנועת 'ביטול' בידו.

מראה בית־הכנסת 'י ב נ ה', המוקף שרשרת ארוכה של שורות נוער דרוך לבאות, היה דומה למבצר בו מרוכזים טובי החיילות. — — — וכשהמוני היהודים משני צידי הרחובות נצמדו לשורותינו, נושאות הדגל העברי הלאומי שהתנוסס בראש הטיבתנו, היה ברור לעין, כי זאת תהלוכה יהודית ענקית, שאליה נצמדות מקדם ומאחור קבוצות קטנות־מספר של מפלגות אחרות. לא אפריז אם אגיד, שעד ליום ההוא וגם לאחריו, לא ראתה 'עיר ההריגה' הפגנה יהודית רבת המונים כזו".[7]

המשורר הצעיר אז אליהו מייטוס חיבר שיר "נשרי יהודה", לפי קצב מנגינת המארסליאֶזה, אשר הוצא בדפוס על־ידי "צעירי־ציון" כ"מגילה־עפה", לקראת מאורעות הימים ההם. הלחן והתמליל מילאו את נפשו של הנוער המפגין, שנשא בליבו את הכמיהה לחירות, לשוויון ולתקומה לאומית. השיר נפוץ ברחבי רוסיה, ולדברי המחבר, המשורר א. מייטוס, אף ניתרגם לרוסית ופורסם בשבועון של הסטודנטים הציוניים בשפה הרוסית "החבר", כעין "מארסליאֶזה ציונית". הוא נהפך לאחר מכן להיט בתהלוכה

7. מתוך ספרו "העולם שנחרב", כרך ב', "בכבלי הגורל", עמ' 6—174 (משוכפל).

הצונית הענקית, בראשם של מ. אוסישקין והפרופ׳ יוסף קלויזנר, שנערכה באודיסה ב־19 בנובמבר 1917 (3.12.17), ושצעדה אל הקונסוליה הבריטית, לרגל פירסומה של הצהרת באלפור.[8]

בהוצאת ״דרור״, מיסודו של בעל בית־הדפוס מנדל דודזון בסורוקה, הופיעו אז מספר חוברות תעמולה ברוסית, וביניהן: א. שוויון — מאת ד. אייזמאן, ב. בדרך — מאת ד״ר ת. הרצל, ג. ציוניזם ואֶתיקה — מאת זאב ז׳אבוטינסקי, ד. בדרך לעתיד — מאת לייב ב. יפה, ה. מבחר שירי התחיה — ביהד״פ יצחק חיטרון (כנראה, הוא היה גם המלקט), וכן מחזה לילדים בעברית ״משלוח מנות״ — מאת מ. ריבסמאן. החוברות נפוצו בכמות עותקים גדולה ברחבי החבל, וגם מעבר לדניאֶסטר, ומידת השפעתן ברחוב היהודי היתה רבה מאד.

ההתעוררות הלאומית העצומה, שקמה בקרב יהודי ביסאראביה, העלתה בעיות אירגוניות חשובות בקשר עם הבחירות אל האסיפה המכוננת, אל הרשויות המקומיות ואל אירגון הקהילות. ואם כי הפופולאריות של ד״ר ברנשטיין־כהן היתה בעיצומה, הרי ביקורו בקישינוב של ד״ר יהושע בוכמיל — אחד מעוזריו הנאמנים של ד״ר הרצל — היה דבר בעיתו. שכן רוב המפלגות הסוציאליסטיות, ובראשן ה״בונד״, הגבירו את התקפותיהן על התנועה הציונית, מתוך הנימוק, שעם מתן שיווי־זכויות לכל העמים והלאומים ברוסיה אין היהודים זקוקים עוד ל״פלשתינה״, ועל הציונות ברוסיה לרדת מעל הבמה. ברם, אלפי היהודים, שבאו להרצאת ד״ר בוכמיל באולם הקירקס הענקי, התלהבו מדברי ההסברה מצד ראשי התנועה והפגינו את רצונם החזק בהתגשמות רעיון התחיה על אדמת המולדת ההיסטורית.

ב״דומה״ העירונית (מועצת העיריה), הזמנית, כנראה, אשר הורכבה מבאי־כוחן של האגודות בעיר, נבחר ברנשטיין־כהן לסגן־נשיאה. לכהונה זו נבחר גם לאחרי הבחירות באוגוסט של אותה שנה.

הוועידה השביעית של ציוני רוסיה (פטרוגראד 1917)

הוועידה השביעית של ציוני רוסיה, שהתקיימה בפטרוגראד בימי ט״ז—כ״ג בסיוון תרע״ז/24—31.5.1917, 6—13.6.1917, לפי המניין החדש), היתה בבואה נאמנה להלך־רוחו של העם, לגילוי כיסופיו משכבר ורצונו העז להקים את מוסדותיו הלאומיים ונציגותו הלאומית במשפחת עמי רוסיה המשוחררים. עם זאת הופגן והובלט הרצון לשוב לארץ־ישראל ולהחיותה.

3. השיר במקורו ראה בפרק ״נספחות״, בסוף הספר, עמ׳ 322.

בוועידה השתתפו 552 צירים (מהם 24 שהגיעו מחזיתות המלחמה) שנבחרו על־ידי 140 אלף שוקלים ב־340 אזורי־בחירה (680 נקודות־ישוב).[1] על ההתעניינות הרבה בקרב הציבור במהלך הוועידה יעידו הנתונים הבאים: מספר האורחים שהגיעו לוועידה מרחבי רוסיה — 500; מפטרוגראד — 1,000; מספר העיתונאים אשר הגיעו כדי "לכסות" את הוועידה — 87.

הרכב הצירים לזרמיהם היה: ציונים כלליים — 196; "צעירי־ציון" — 112; "החבר" — 100; "תרבות" — 50; "מזרחי" — 32; "אקטיביסטים" — 26; "פועלי־ציון" — 12, וביחד — 528.[2]

עם צירי ביסאראביה נמנו: 1. ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן, 2. לייב באלצאן, 3. שלמה ברליאנד, 4. משה ויינשלבוים, 5. שמואל יאסקי (קישינוב), 6. מ. ש. בילוצרקובסקי (ראזינה), 7. מ. ס. וארטיקובסקי (חוטין), 8. מאיר סטאראץ, 9. י. קראסניאנסקי (אקרמן), 10. א. מ. פרנקל (בריצ'אן), 11. מנדל דודזון, 12. חיים־שלמה דודזון (מחוז סורוקה).[3]

חיים גרינברג ומשה פוסטאן, אנשי ביסאראביה, השתתפו בוועידה כצירים מאוקראינה. בראש המשלחת הביסאראבאית לוועידה זו עמד ד"ר ברנשטיין־כהן, שנבחר לנשיאות. חיים גרינברג נבחר לוועדת התרבות, שמושבה נקבע אחר־כך במוסקבה. השתתפו בה באופן פעיל שלמה ברליאנד ומשה פוסטאן.

ששה ימים לפני ועידה זו (ב־18 במאי 1917) נפתחה בפטרוגראד הוועידה השנייה של "צעירי־ציון" — תנועת הנוער הציוני, שהיוותה את הסיעה הגדולה בוועידה השביעית של ציוני רוסיה. סיעה זו, למרות היותה מפולגת לשלושה זרמים עיקריים,[4] היתה מלוכדת מבחינה אירגונית וחתרה

1. "ייברייסקאיה ז'יזן", גליון 21/22, מ־18 ביוני 1917; ובדרך אגב: ב"העבר", ספר ט"ו, אייר תשכ"ח — תל־אביב, הובאו נתונים שונים וסותרים על הרכב הוועידה השביעית וזמנה (שם, ב. דינור — עמ' 17; שם, ישעיהו פבזנר — עמ' 111; שם, שמואל איזנשטדט — עמ' 150), בעוד שהעורך עצמו, יהודה סלוצקי, דייק בנתונים אלה (עמ' 39).
2. לפי הדו"ח של הציר מ. דודזון, השמור בכתב־יד בארכיון "בית־דוד", תל־אביב. החלוקה נערכה, כנראה, בימים הראשונים לקיום הוועידה, לפני שהגיעו הצירים מחזיתות המלחמה, במספר 24.
3. ייתכן שרשימת הצירים אינה מלאה; לעיני המחבר היו רק שבעת הביוליטינים הראשונים של הוועידה, וייתכן, שאף לא הופיעו יותר.
4. א. הזרם הציוני־סוציאליסטי, על יסוד הסינתיזה של הגשמה ציונית וסוציא־ליסטית; ב. הזרם העמלני ("טרודוביקי"), שהיה זהה ביסודו מבחינה אידיאולוגית לזרם הקודם, אלא שמטעמים טאקטיים התנגד להבלטת סיסמאות סוציאליסטיות, העלולות לדחוף את נושאיהם למפלגות סוציאליסטיות כלליות; ג. הזרם העממי־דימוקראטי, שלא גרס כל פעולה בשטח האידיאולוגיה הסוציאליסטית עד לאחר הגשמת הרעיון הציוני.

לקראת דימוקרטיזאציה של התנועה הציונית. הצירים האלה הגיעו לפתיחת הוועידה הכל־ציונית בשורות מלוכדות ישר מוועידתם שלהם, אשר אך זה ננעלה, ואת דגלה קבעו על הבמה.[5]

הסתדרות הנוער הציוני הלומד, "ה ח ב ר", היתה קרובה מאד ל"צעירי־ציון" ושיתפה פעולה איתה ברוב השאלות שעמדו על הפרק. היא ראתה תפקיד עיקרי לעצמה: להכשיר ולהעמיד לשירות התנועה הציונית כוחות אינטלקטואליים, המסוגלים להדריך את המוני העם. פעולה חשובה מאד, שנעשתה על ידה, היתה הפצת העיתונות המרכזית, שהופיעה בפטרוגראד ובמוסקבה.

מייד לאחר נעילת הוועידה בפטרוגראד הוצאה על־ידי "החבר" בקישינוב חוברת בשם:

Программы и уставъ

СIОНИСТСКОЙ ОРГАНИЗАЦIИ

и всѣхъ фракцій въ ней.

Изданіе Кишиневскаго Комитета Сіо-
нистской Организаціи учащихся
„Геховер".

1917 годъ.

מס' 1. תכניות ההסתדרות הציונית על כל הפראקציות והתקנונים שלהן.

בחוברת נכללו הפרקים: 1. תכנית באזל, 2. סקירה היסטורית מזמן חורבן הבית ועד הימים ההם — 20 שנה מאז הקונגרס הציוני הראשון ו־30 שנות־פעולה בארץ; 3. סקירת־מבוא על כל אחד מהזרמים בציונות וההחלטות שנתקבלו בוועידותיהם הנפרדות; 4. החלטות הוועידה השביעית הכל־ציונית בפטרוגראד; 5. הרצאתו הנלהבת של אלכסנדר גולדשטיין "על הראֶפאֶרנדום" (מישאל־עם) בקרב יהדות רוסיה, אשר יפגין את רצונו

5. לפי א. רפאלי (צנציפר), "במאבק לגאולה", עמ' 22.

של העם ויוכיח לעולם כולו, שארץ־ישראל היא תכלית חייהם של היהודים.

רבה היתה השפעתה של תנועת "החבר" ברחוב היהודי, אך למרבה הצער לא ארכה פעולתה הברוכה. עם כיבושה של ביסאראביה על־ידי צבאות רומניה בחורף 1918, נפסקה כל פעולה ציונית למשך כשנתיים. ובהתחדש הפעולה, שוב לא הופיעה הסתדרות נוער זו באופן עצמאי, אלא התמזגה לאחר מכן עם מפלגת "צעירי־ציון".

ועידת פטרוגראד, שהכירה בחשיבותו המיוחדת של דרום־רוסיה לגבי התנועה הלאומית, החליטה להבדילו כאיזור מיוחד בעל סמכויות רחבות ובו נכללו הפלכים חֶרסון וביסאראביה. בימי 31—28 באוגוסט 1917 התקיימה באודיסה ועידתם הראשונה של נציגי הפלכים הנ"ל בהשתתפות 150 צירים והרבה אורחים. הושמעו הרצאות ועובדה תכנית מפורטת לפעולה. י. ברנשטיין־כהן, י. סקווירסקי ומ. פוֹסטאן נבחרו לוועד המרכזי של האיזור.

בחירות לאסיפה המכוננת הכל־רוסית[1]

עם התקרב מועד הבחירות לאסיפה המכוננת הכל־רוסית, שנקבע על־ידי הממשלה הזמנית לימי 13—11 בנובמבר 1917, רבו ההתרגשות והתכונה ברחוב היהודי, ונוהלה שם מלחמה כבדה. באיזור הבחירות הלאומי בביסאראביה הועמדה מועמדותו של הד"ר יעקב ברנשטיין־כהן, לפי הרשימה מספר 9, שכללה את עורכי־הדין אוסקאר גרוזנברג ואלכסנדר גולדשטיין (האחרון — חבר הוועד המרכזי של ההסתדרות הציונית וחבר המערכת "ראזסוויאֶט"), שמעון דובּנוֹב, ישראל אֶפרויקין (חבר הוועד המרכזי של ה"פאלקס־פארטיי" — המפלגה העממית), פרידל לאנדר (בלתי־מפלגתי; פקיד בכיר לתפקידים יהודיים מיוחדים ליד הקומיסאר של הממשלה הזמנית בגאליציה ובבוקובינה), מאיר קריינין (חבר הוועד המרכזי של ה"פאָלקס־פארטיי"), אליעזר קפלן (חבר הוועד המרכזי של ההסתדרות הציו־נית ויושב־ראש הוועד המרכזי של הסיעה "צעירי־ציון") ומשה־אהרון טריינין ("פאָלקס־פארטיי" ועורך "נובי פוּט" = הדרך החדשה).

עוד שתיים מבין 17 הרשימות התמודדו לכבוש את קולות היהודים: רשימה מספר 4 של ה"סוציאל־דימוקראטים המאוחדים" בשיתוף עם ה"בּוּנד", שבראשה הופיעו — גרישה לוריא, נאדיאֶז׳דה קאֶניגשאץ־גרינפלד, ובנימין גרינפלד (בּוּנדאי); רשימה מספר 17 "פועלי־ציון" ובראשה אברהם ראָווּצקי, שלמה גולדלמן ונחום רפאלקיס (ניר).

1. על הבחירות ל"דומה" העירונית, ראה בכרך ב׳.

№ 1. Цѣна 5 коп. 1917 г.

ЕВРЕЙСКІЙ ГОЛОСЪ

Предвыборный органъ Губернскаго Еврейскаго Національнаго Избирательнаго Комитета.

АДРЕСЪ РЕДАКЦІИ: Пушкинская, домъ Шварцмана, Канцелярія Комитета.

Нашъ списокъ

НОМЕРЪ 9

Грузенбергъ О. О. — сенаторъ

Гольдштейнъ А. М. — присяжный повѣренный, редакторъ сіонистскаго органа „Разсвѣтъ“, членъ Центральнаго Комитета Сіонистской Организаціи въ Россіи.

Бернштейнъ-Коганъ Я. М. — докторъ медицины, членъ большого А. С., членъ Центральнаго Комитета Сіонистской Организаціи въ Россіи, гласный Кишиневской Городской Думы.

Дубновъ Ш. М. — еврейскій историкъ и публицистъ.

Ефройкинъ И. Р. — литературный дѣятель по еврейской кооперации.

Ландеръ Ф. Е. — докторъ медицины.

Крейнинъ М. М. — кандидатъ правъ, председат. „ЕКОПО“ и „ОПЕ“, членъ Центральнаго Комитета „Фолксъ-Партай“.

Капланъ Л. М. — членъ Центральнаго Комитета Сіонистской Организаціи въ Россіи, членъ Центральнаго Комитета Народно-Демократической фракціи „Цеирей-Ціонъ“.

Трайнинъ М.-А. Н. — лекторъ Народнаго Университета имени Шанявскаго, редакторъ журнала „Новый Путь“.

Только кандидаты № 9 сумѣютъ защищать еврейскіе интересы.

Граждане евреи!

Идутъ выборы въ Учредительное Собраніе. Всѣ народы Россіи готовятся приступить къ строительству своей жизни на новыхъ свободныхъ началахъ. Еврейскій народъ наравнѣ со всѣми остальными долженъ принять активное участіе въ этомъ новомъ строительствѣ. Еврейскій народъ наравнѣ со всѣми остальными долженъ послать своихъ національныхъ представителей въ Учредительное Собраніе.

Граждане евреи! Исполните Вашъ гражданскій и еврейскій долгъ! Примите участіе въ выборахъ въ Учредительное Собраніе! **Ни одинъ еврейскій голосъ не долженъ быть потерянъ.**

Всѣ какъ одинъ голосуйте за списокъ **Еврейскаго Національнаго Избирательнаго комитета** —

за списокъ № 9.

Только кандидаты **еврейскаго національнаго списка** явятся въ Учредительномъ Собраніи истинными защитниками интересовъ еврейскаго народа.

Только кандидаты **еврейскаго національнаго списка** были первыми провозвѣстниками и явятся истинными защитниками **слѣдующихъ основныхъ принциповъ** еврейскаго національнаго представительства въ Учредительномъ Собраніи:

1) Всѣ еврейскіе депутаты должны образовать въ Учредительномъ Собраніи **еврейскую національную фракцію.**

2) Каждый еврейскій депутатъ долженъ въ своихъ выступленіяхъ по еврейскимъ вопросамъ **подчиняться рѣшеніямъ большинства еврейской** фракціи.

3) Еврейскіе депутаты обязаны выражать въ Учредит. Собраніи лишь волю еврейскаго народа — они должны подчиняться всѣмъ рѣшеніямъ и требованіямъ предстоящаго въ ближайшемъ будущемъ **Всероссійскаго Еврейскаго съѣзда.**

Только эти принципы мо-

מס׳ 2. ״קול ישראל״ — ביטאון טרם־בחירות של הוועד היהודי־לאומי לבחירות אל האסיפה המכוננת הכל־רוסית ורשימת המועמדים בפלך ביסאראביה, סתיו 1917.

בזכרונותיו של ברנשטין־כהן אנו קוראים:[2]

> בעלי האחוזות, האצילים ובכלל חסידי המשטר הישן תמכו בכל כוחם במועמדו של ההגמון סאֶראפים, בשר־הגדוד הרוסי לשעבר, האציל צ׳יצ׳גוב, שהיה רצוי בחצר המלך. כל חברי "אגודת העם הרוסי", בני "המאה השחורה" התהלכו ב"מגָלה" ואספו קולות. והציבור היהודי העמיד את הקנדידטורה שלי, כשאני לעצמי התיחסתי בשלילה לעצם תכנית זו של ועידה מכוננת כל־רוסית ברוח מודרנית. ראשית, ידעתי יפה את תולדות רוסיה ולא ציפיתי לטובות ממנה; שנית, עקבתי אחרי העתונות היהודית ותעמולת הבולשביקים, ואף־על־פי שלא שיערתי, כי יתחילו מיד במעשה־אלימות, הייתי בטוח, שהמצאה זו לא תאריך ימים. ומשום כך החלטתי בלבי לבלתי נסוע אל הועידה, אולם חשק גלהב נתעורר בלבי להילחם, לשטות בסאֶראפים וב"מאה השחורה", והסכמתי להיבחר. נתברר, שנבחרתי לא רק בקולות היהודים, אלא בעיקר בקולות הנוצרים, המולדבים ובני אותה "מגָלה", שבה גרו החולים שלי משנים רבות. סירפים כעס מאוד, אולם כלי־קדשו, כל הגלחים והנזירים שמחו מאוד למפלתו וברכוני בברכת־נצחון.
> ברם, מצאתי אמתלא לבלתי נסוע אל הועידה, וכדי למשש את הדופק, נסעו ראש העיר לשעבר, לווינסקי, וכמדומני, יועץ ה׳דומה׳ החדשה, גודונוב. הם שבו במהרה ובשורה בפיהם, שבקרוב יפזרו את הוועידה המכוננת. הגורל עצמו הצילני, איפוא, מנסיון זה. על מצב הרוחות בפטרוגרד היו לי ידיעות מדויקות. — — — הכרתי את כל האידיאולוגיה, התכסיס והתעמולה של הבולשביקים בימים ההם.

אגב, רשימות "הועד הלאומי היהודי לבחירות", אשר הוצגו ב־12 פלכים שבתחום המושב לשעבר, צברו 700 אלף קול — למעלה מ־75% של כלל המצביעים היהודים. אף לאחת מהמפלגות, מימין ומשמאל (לרבות "פועלי־ציון"), לא עלה להעביר מועמדים משלהן, בעוד שהוועד הלאומי היהודי זכה בכל 7 המאנדאטים. זו היתה "הבעת האמון" של העם ותשובתו המוחצת לכל אלה שהסכינו לדבר השכם והערב בשם "המוני העם הרחבים" והעמידו בחוג פעולתם את הבעייה המעמדית מעל לבעייה הלאומית.

עם נבחרי הוועד הלאומי היהודי, נמנו: 1. יוליוס ברוצקוס (איזור מינסק), 2. יעקב ברנשטין־כהן (איזור ביסאראביה), 3. אלכסנדר גולדשטיין (איזור פודוליה), 4. אוסקאר גרוזנברג (איזור חֶרסון), 5. ולאדימיר טיומקין (איזור חֶרסון), 6. הרב יעקב מזא"ה (איזור מוהילב), 7. משה־נחמן סירקין (איזור קיוב), מכל אלה רק גרוזנברג נחשב לבלתי ציוני, אך חתם על מצע־

2. ספר ברנשטיין־כהן, הוצאת "חוג יוצאי בסרביה", תל־אביב, תש"ו, הובא לדפוס על־ידי מרים ברנשטיין־כהן ויצחק קורן, עמ׳ 180.

הבחירות הציוני.[3] כל אלה היוו את הפראקציה הלאומית באסיפה המכוננת, כשעליהם הוטל להיות כפופים להחלטות הוועידה היהודית הכל־רוסית, שעמדה להתכנס.

האסיפה המכוננת נפתחה, אמנם, במועדה בפטרוגראד, אור ליום 6 בינואר 1918, כשישה שבועות לאחר מהפיכת אוקטובר, בשם ה"וציק".[4] אך ביום השני לפתיחתה פוזרה על־ידי חיל־המשמר, אשר הוצב בארמון הטאוורי.[5]

הכנות לוועידה היהודית הכל־רוסית

ההכנות לוועידה היהודית הכל־רוסית חלו כמעט בעת ובעונה אחת עם ההכנות לבחירות אל האסיפה המכוננת. שכן מתחילה נקבע מועד הבחירות האלה לימי 5—9 באוקטובר 1917 — למעלה מחודש ימים לפני הבחירות לאסיפה המכוננת. ואם כי בשל נסיבות שונות נדחו הבחירות מפעם לפעם (ל־3—5 בדצמבר, ל־7—9 בינואר, ולאחר־מכן ל־21—23 בינואר 1918), לא פג המתח.

שאלת הבחירות ל"פארלאמנט היהודי", שאמור היה להחליט על תביעת אוטונומיה לאומית בתחום התרבות והדת למיעוט היהודי, עמדה במרכז התעניינותו של הציבור היהודי בביסאראביה. היא נראתה ראשונה במעלה אף לגבי הבחירות אל האסיפה המכוננת. כינוס (בלשונם "כנסיה") יהודי מרשים כזה, שבו מיוצגים נבחרי כל האוכלוסיה היהודית בת 5 מיליון הנפשות,[6] — האם יכול היה מישהו לחלום על־כך בשנות הצאריזם האפלות של דיכוי לאומי ושלילת זכויות אנושיות? והנה נהיה עכשיו לעובדה על אדמת רוסיה המשוחררת ועשוי היה לחולל מיפנה עצום בחיי היהודים. שפע המפלגות, ריבוי הפרוגרמות, המיטינגים הסוערים והוויכוחים הערים

3. "קציר" ("קובץ לקורות התנועה הציונית ברוסיה"), תשכ"ד, ת"א, הוצאת "מסדה", עמ' 210.
4. "וציק" — "ווסיאָ־רוסיסקי צאֶנטראַלני איספולניטלני קומיטאֶט", כלומר: הוועד הפועל המרכזי הכל־רוסי.
5. "ראזסוויאֶט", גל' 1, 15 בינואר 1918.
6. בסך־הכל עמדו להיבחר 545 צירים: 485 על־ידי בחירות ישירות, 40 צירים נציגי כל המפלגות על סמך עודפי הקולות, ו־20 מבין החיילים היהודיים אשר שירתו אותו זמן בצבא. איזור־הבחירות מספר 1 — קישינוב — כלל את המחוזות: אורהיוב, באֶלץ, חוטין, סורוקה וקישינוב, שבו עמדו להיבחר 17 צירים; איזור־הבחירות מספר 2 — באֶנדאֶר — כלל את המחוזות: איזמאיל אקרמן באֶנדאֶר טיראַספּול וחרסון, שבו עמדו להיבחר 8 צירים ("ראזסוויאֶט", גל' 10—11, 20.9.1917).

הכניסו את היהודי שבכל מקום ומקום לתוך־תוכם של המצעים למיניהם, לסבך התכניות, בעיותיהן ופתרונותיהן, וכמובן — לקלחת בחירות בטרם עת.

מטעם "הוועד להסתדרות הכנסיה היהודית" נתפרסם כרוז אל כל קהל היהודים אשר ברוסיה, בצירוף לוח של 10 רשימות־המועמדים, אשר עמדו להתמודד ביום הבחירות. התעמולה בעיצומה, ההסברה מקיפה מבית לבית, לבבות נכבשים, קולות נרכשים, ורבה הציפייה ליום ההכרעה. והנה לפתע — מהפיכת אוקטובר. נטרפו הקלפים והשתבשו המערכות. השתררה מבוכה בקרב ראשי הציבור היהודיים ברוסיה יחד עם קהל הבוחרים — הלשווא נרקמו חלומות הזהב? האומנם נסתם הגולל?

ואם כי התברר, שלא בכל 46 אזורי הבחירה ניתן יהיה להעביר את הבחירות, ובנותרים אי אפשר יהיה להקיף את כל הבוחרים, ומספרם יהיה הרבה פחות מהמצופה — לא נמשכו הידיים מן המעשה. ברם בביסאראביה ירדה, כחתף ממש, רעה חולה — הפלישה של צבאות רומניה ותפיסת קישינוב הבירה ב־16 בינואר 1918.

בין הפטיש והסדן / הניתוק מרוסיה והסיפוח לרומניה

בעצם אירגונם והתפתחותם של מוסדות המשטר הסוציאלי החדש שלאחר המהפיכה הראשונה מהפיכת פברואר, נתגלתה בקרב האינטליגנציה המולדאווית קבוצה נגד־מהפכנית, אשר חתרה תחת הבניין הרופף של המשטר החדש בביסאראביה. הללו לא נטו להיספח לא לרוסיה ולא לאוקראינה, אלא להקים קהיליה מולדאווית עצמאית, שבראשה תעמוד מועצת הארץ — "ספאטול צארי" — אשר תרכיב את הממשלה.

הם ניסו למשוך את ההסתדרות הציונית למשחק זה והציעו לה ארבעה תיקים בממשלה, לעומת תיק אחד ל"בונד" (הבונדאי ב. גרינפלד נכנס אמנם לממשלה בתור שר לענייני כספים).[1] מזימותיהם של העומדים בראש היו די ברורות: הכרזה על הקמת ריפובליקה אוטונומית, בשם הקבוצות המהפכניות של החיילים המולדאוויים שהיו מרוכזים באודיסה — מחד, ומאידך — הידוק הקשרים עם "אמא־מולדת", רומניה הישנה. אבל ההסתדרות הציונית ענתה להצעה זו בשלילה.

בינתיים נתגלו חילוקי־דעות מהותיים[2] בין נציגי היהודים לבין מנהיגי "ספאטול־צארי" ביחס להרכבה הלאומי של המועצה. אם כי לפי הסטאטיס־

1. "ספר ברנשטיין־כהן", עמ' 178.
2. "ראזסוויאט", גל' 8, 8.3.1918.

מס׳ 1. הוועידה הציונית הראשונה בבסאראביה, קישינוב אייר תר״פ/מאי 1920

1) ללא זיהוי, 2) צ. אַטליס, 3) ללא זיהוי, 4) נ. הלפרין, 5) מ. שורר, 6) ללא זיהוי, 7) מ. הירשוביץ׳, 8) לויט, 9) א. קריצמן, 10) ז. פיטקיס, 11) ללא זיהוי, 12) עו״ד י. פידל, 13) נ. אוורבוך, 18—14) ללא זיהוי, 19) ש. יאסקי, 20) ח. גולדשטיין, 21) י. לרנר (לרון), 22) י. שווארץ, 23) סאפוז׳ניק, 24) ב״צ מורדקוביץ׳, 25) א חכם, 26) עו״ד ר. שרייבמן (שרי), 27) ד״ר מ. קולקר, 28) מ. פינקלשטיין, 29) ללא זיהוי, 30) ד. ויינשטיין, 31) ללא זיהוי, 32) יר. מרמלשטיין, 33) אב. וייסמן, 35—34) ללא זיהוי, 36) י. כהן, 40—37) ללא זיהוי, 41) י׳ פאגיס, 42) י. שרייבמן (שרי), 43) צ. שורר, 44) ש. קיינארסקיה, 45) פ. ברגמן־גרינברג, 46) ללא זיהוי, 47) ב. גיצ׳קו, 48) מ. גרינברג, 49) א. פיינברון, 50) י. ברגר, 51) י. חיטרון, 52) ש׳ גרינברג, 53) ל. קליינר, 54) ל. באלצאן, 55) א. פוליקמן, 56) מ. מאסיס, 57) מ. שיכמן, 58) ד׳ ורטהיים, 59) י. בלאנק, 60) אל. מייטוס, 61) עו״ד מ. שכטר (מישר) 62) ד״ר י. ברנשטיין־כהן, 63) מ. גוטליב, 64) ללא זיהוי, 65) י. שוחט, 66) ד״ר י. בילוסטוצקי, 67) ח. פוסטאן, 68) ל. טראכטנברג, 69) עו״ד מ. לנדאו, 71—70) ללא זיהוי, 72) ש. קיינארסקי, 73) יאגולניצר, 74) קיגל, 75) לייוואנט, 76) מ צימרינג, 77) א׳ ז. שוחטמן (אל־יגון), 78) ש. פלדמן, 79) י. פינצ׳בסקי, 80) יק.רוזנברג, 82—81) ללא זיהוי, 83) פ. מרגלית, 84) ללא זיהוי, 85) יאסינובסקי, 86) סטאראָץ, 87) י. בייגלמן, 88) ש. נתנזון, 89) רבינוביץ׳, 94—90) ללא זיהוי, 95) מ. דורפמן, 96) ללא זיהוי, 97) מ. רוטקוב, 98) י. דאנוביץ׳, 99) ללא זיהוי, 100) קאראקו־שאנסקי, 101) ג. כהן, 102) אב. מילגרום, 103) ללא זיהוי, 104) ויינשטיין, 105) מ. טולמאטש, 106) י. גרינברג, 107) ח. צ. פריזאנט, 108) מ. רבינוביץ׳, 109) י. ברמן, 110) אב. דובובי, 111) ז. שכטר, 112) הלפרין, 113) ללא זיהוי, 114) מ. ניטוקר (יאסקי), 121—115) ללא זיהוי, 122) ז. טולמזסקי, 123) איידלמן, 124) ללא זיהוי, 125) ז. טוריאנסקי, 126) צ. כהן, 127) ללא זיהוי, 128) י. אפלבוים, 130) הרב ז׳ רוזנפלד, 131) הרב אב. פולינקובסקי, 132) הרב מ. שוחטמן, 133) ללא זיהוי, 134) י. יאשאן, 135) ללא זיהוי, 136) פ. מוצ׳ניק, 137) גב׳ מוצ׳ניק, 139—138) ללא זיהוי, 140) ללא זיהוי, 141) ב״צ פורר, 142) ב״צ באלצאן, 143) ללא זיהוי, 144) ש. באלצאן.

מס' 2. הוועידה הראשונה הכל־רומנית של "צעירי־ציון" ("התאחדות"), יאסי אלול תר"פ/אוגוסט 1920
1) עו"ד ר. שרייבמן (שרי), 2) אב. חכם, 3) ברונפמן (ירדני), 4) קאזאק־אוורבוך, 5) ל. באלצאן, 6) י. לרנר (לרון), 7) ב"צ מורדקוביץ', 8) א. ז. שוחטמן (אליגון), 9) עו"ד מ. לנדאו, 10) מ. פוסטאן, 11) ד"ר ב. פוקס, 12) קאראקושאנסקי, 13) מ. שטרן, 14) א. וייסברג, 15) י. שרייבמן (שרי), 16) ש. יאסקי, 17) אב. וייסמן, 18) עו"ד י. דאנקנר, 19) ל. פישר, 20) ?, 21) י' דאנוביץ', 22) ד. דיוקמן־וייסלאווסקי, 23) ד. ורטהיים, 24) ח. ורטהיים, 25) גורפל, 26) גב' רוזנטאל (פיכהנדלר), 27) קרול, 28) י. דובינובסקי, 29) מ. אבאֶלאֶס (לנדאו), 30) מ. ניטוקר (יאסקי), 31) ?, 32) גלר, 33) צ. גרינברג, 34) עק. גרינברג, 35) ש. באלצאן, 36) ?, 37) סטרולוביץ', 38) ?, 39) ד"ר ו. אבאלאס, 41—40) ?, 42) ?, 43) קרני, 44—46) עו"ד נ. דוידוביץ', 47) ?, 48) בוגראד, 49) מ. פלום, 49) פ. פרידמן (שווארץ), 50) י' שטיינהאוז (עמיצור), 51) עו"ד י. קושניר, 52) י. סטאראָץ, 53—54) ?. 55) צ. פלר, 56) ת. פלר, 57) אג. אבאֶלאֶס (כוכבי), 58) ?, 59) י. דיוקמן (בר־שאול), 60) מ. הרשוביץ', 61) י. כהן.

מס' 3.
מלמטה למעלה, ש' 1, מימין לשמאל, יושבים: ב"צ מלכזון, ב. שילר, ?, י. פלדשר, ח' גרוס, ד. זלצמן (מלחי), י. זמורה, ח. יאדלין, מ. שטיינברג, א. יפה; ש' 2, באמצע, יושבים: מ. ורטיקובסקי, י. אפלבוים, א. ז. מלמוד, מ. גלייזר, נ. ליידרמן י. שטיינהאוז, (עמיצור), ש. לייוואנט, מ. ויינשטוק, הרב מ. גיוואֶלדר, אב. מילגרום, ח. גרוס (רויז?); ש' 3, עומדים: ל. ברי, ?, ב. וייסאדלר, אב. וייסמן, רייניס, מ. ויזלטיר. נ. וייסמן, א. שטיינהאוז, ש. וייסברג, י' בארפאל (שליח המרכז), ד. לרנר, י. צ'רקיס, י. שטיינהאוז; ש' 4 עליונה: פ. גרינברג, י. קהת (מתוך האוסף של מיכאל אמיץ).

טיקה החדשה של ראשי החבל היוו המולדאווים רק 49%, והיהודים 13% מכלל האוכלוסיה, שוריינו למולדאווים 105 מתוך כלל 150 מקומות, וליהודים נועדו 10 מקומות בלבד. ה"בונד", אשר היה קרוב למלכות ואף השתתף באופן פעיל בתעמולה בקרב איכרי הכפרים, הציע "להתפשר" על 14 מקומות ליהודים, באופן שהם עצמם ייטלו 10 מהם. ד"ר ברנשטיין־כהן, מטעם שאר־הזרמים ביהדות הביסאראבאית אשר השתתפו בכנס באי־כוח הערים, מיחה נגד הקיפוח, ובממוראנדום מיוחד, אשר הוגש על־ידו להנהגה הראשית, תבע להעמיד את נציגות היהודים לפי מספרם היחסי בקרב האוכלוסיה — על 19 מקומות. מהם — 7 מקומות לשבעת המחוזות, ולמחוז קישינוב — 12 מקומות, אשר יתחלקו במידה שווה בין ארבעת הזרמים החשובים: הציונים, ה"בונד", האורתודוכסים והקבוצה העממית פאָלקס־פארטיי.

ברם, ההנהגה הראשית של ה"ספאטול" לא נענתה לתביעה זו עד... שבא הכתוב השלישי והכריע ביניהם — צבאות רומניה שסיפחו את החבל כולו.

1918. מהפיכת אוקטובר בעיצומה: תקופת־הבראשית לשלטון ה"בול־שביקים"; השתלטות הקומוניזם הצבאי; מלחמת אזרחים ופרפורי־חיים אחרונים של המפלגות המרובות, שרוסיה המשוחררת משופעת בהן; קלגסי "לבנים", "אדומים", "סאמוסטינאים", פולנים וגרמנים מסתכסכים זה בזה, מנצחים ונסוגים, עולים ויורדים וחוזר חלילה; התעשייה משותקת; התחבורה משובשת; החיים הכלכליים הרוסים — מחסור נורא בצרכי־מזון והלבשה, הפקעת מחירים והחרמה; רעב ומחלה; מכת הכינים ומגפת הטיפוס; בריונים מתפרעים בערים; כנופיות מתפשטות על הישובים הקטנים.

ורבתה ההתפרעות בחבלי רוסיה הדרומית, באוקראינה — סכנת דרכים בשיאה. כנופיות פאָטליורה, גריגוריאֶוו, טיוטיוניק, "זאֶליוניה" ("ירוקים" — על שהתחבאו ביערות) "באטקו"־מאכנו וכו' פולשות לתחומי מושב היהודים — שודדים, רוצחים וטובחים; מפריזים בדרישת דמי־כופר, מטילים "קונטריבוציה".

ביסאראביה, הנתונה בצבת בין הדניאֶסטר, הפרוט והדאנובה, פגיעה פחות מאוקראינה שכנתה. לעומת זאת היא סובלת מפגיעתו של הצבא העתב את החזית וחוזר לביתו ללא תכנית וסדר וללא פיקוד כלשהו, שולח ידו בביזה ובשוד. ועולים על כולם הפרשים הצ'אֶרקאֶסים. הם מתמקמים באחוזות האצילים המוזנחות והעזובות, ובלילות פושטים ומשתערים על יהודי הכפרים הסמוכים ועל האיכרים האמידים. בערים יאֶדיניץ, פאלאֶשט, בולגראד, קאהול וקיליה מתחוללות פרעות ממש במשך 2—3 ימים (30—28

בנובמבר 1917).[3] ברם, בישובים אחרים נתקלים הפורעים בהתנגדות מזוינת של אנשי המקום, אשר רבים מביניהם חזרו זה עתה משירות בצבא, והסתייעו בציודו ובנשקו של הצבא הנסוג, המתפרק ואץ לביתו.

הלאומנים המולדאוויים נתפסים, כאמור, לדעתם, לספח חבל ארץ זה למולדאוויה אחותה שמעבר לנהר פרוט; לחזור לחיקה של "אמא־רומניה", שממנה נותק בזרוע בשנת 1812.[4] גוברת התסיסה גם בקרב רוסים טהורים. ביחוד בין בעלי רכוש ונכסים, תושבי הערים. רצונם להיבדל בשעה זו מגורלם הקשה של אחיהם מעבר לדניאֶסטר, משלטונם של ה"בולשביקים".

לא יצאו ימים רבים וממשלת רומניה "הוזמנה" רשמית מטעם "ספאטול צאָרי" לשחרר את קישינוב הבירה משלטונה של "מועצת צירי החיילים והפועלים", לשם הצלת חייהם ורכושם של האזרחים. הצבא הרומני לא איחר להגיע. ב־15 בינואר 1918 נשלח אולטימאטום אל ה"דומה" העירונית בדרישה, שהבולשביקים ומועצת צירי החיילים והפועלים יעזבו למחרת את העיר. ומשנוכחה ה"דומה" לדעת כי החיילים, אשר בינתיים עברו לצד הבולשביקים מתמוגגים מפחד ואינם מוכנים לסכן את חייהם ולהתמודד עם צבאות רומניה, היא נכנעה לדרישה האולטימאטיבית. (ראוי לציין: ישיבה היסטורית זו של מועצת העיריה נאלץ היה לנהל סגן־ראש־עיר, ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן, מאחר שראש העיר עקר בינתיים מן המקום).

מלכתחילה הטיל הכובש את אימתו על האוכלוסיה, בהכריזו על מצב מצור חמור. כל מי שעבר על תקנות קלות שבקלות נעצר ונידון להלקאה פומבית בראש חוצות בזרדים חיים על גבי הגוף העירום. בהרבה מקרים נהפכו הלוקים לנכים לכל ימי חייהם. כל זה מלווה היה במעשי שוד וביזה גלויים מצד החיילים והקצינים יחד.

מעשי הזוועה הגיעו לשיאם בעיר י אֶ ד י נ י ץ (מחוז חוטין) עם הוצאתם להורג לעיני כל, של 3 יהודים מבין חברי המשלחת — 16 יהודים ו־6 נוצרים — אשר ביקרו ביום השביעי של חג הפסח אצל מפקד העיר, כשהם לבושים בגדי חג ומועד. כמה ימים קודם לכן נורו לעיני כול 2 איכרים מכפר סמוך, מבין קבוצת איכרים שהובאו כבולים לכיכר העיר.[5] שמועות על מעשי האכזריות וההשתוללות, על אף האדיבות שבה קיבלה האוכלוסיה את הכובש, התפשטו גם מעבר לגבולותיה של ביסאראביה. מועצת הקהילה בפטרוגראד הכריזה על יום ה־23 במאי 1918, יום חמישי

3. "ראזסוויאֶט", גל' 1, 15 בינואר 1918, עמ' 33—31.
4. את ההצהרה המקורית של "ספאטול צאָרי" על איחודה עם רומניה, ראה להלן במדור "נספחות", עמ' 323.
5. "הטירור הרומני בביסאראביה" (דו"ח של עד־ראייה), בגרמנית, — מוסף ל"ידיעות הלשכה של ההסתדרות הציונית בקופנהאגן, מספר 70", 1918.

בשבוע, כעל יום אבל־לאומי לזכר קרבנות הפרעות בביסאראביה, באוק־ראינה ובבילורוסיה. ביום זה נסגרו מוסדות הציבור ונערכו תפילות בבתי־הכנסת.

זמן רב לא השלימו נציגי הציבור בביסאראביה, על מפלגותיה ומוסדותיה הלאומיים, עם הכיבוש הרומני. נערכו תזכירים ונחתמו מחאות, אשר הועברו באופן בלתי ליגאלי לחוץ־לארץ. וברנשטיין־כהן היה בין ראשי העוסקים נגד הפעולות האכזריות של הכובשים החדשים. והיו גם שביקשו את עזרתה של ברית המועצות לחלוץ את ביסאראביה מן המיצר ולהחזירה לחיק מולדתה.

העובדה היתה, שקו־הגבול, אשר הפריד למעלה ממאה שנה בין רומניה ורוסיה, הועתק מגדות הפרוט אל גדותיו של הדניאֶסטר. אך בעצם היתה זו הצבת גבול בין שני עולמות מנוגדים, בין שני משטרים יריבים.

עצמאותה של ההסתדרות הציונית

כיבושה של ביסאראביה על־ידי צבאות רומניה (ינואר—מארס 1918) "בדרך השלום וללא שפיכת דמים", מלווה היה, כאמור, בטירור נגד האוכלוסיה המקומית. אוכלוסיה זו, שעמדה על רמה תרבותית גבוהה יותר מזו שמעבר לפרוט, שסדרי חייה הציבוריים עמדו בסימן התפתחות נוספת עם מיגור השלטון הצאריסטי, נזדעזעה עמוקות מתעלולי הכיבוש החדש. במיוחד קשים היו לאוכלוסיה היהודית חבלי ההסתגלות לרומא־ניזאציה הכפוייה ולארחות החיים החדשים. ועוד: יהדות ביסאראביה קשורה היתה קשר הדוק לרוסיה הגדולה ולתרבותה, והקשר עורר בה גם געגועים.

אבל עד מהרה השתכנעו יהודי ביסאראביה, כי לגבולה החדש, שהוצב על־ידי הרומנים על הדניאֶסטר, משמעות גורלית חיובית רבה היא לגביהם משני טעמים:

א. הקמת חומת־מגן בפני נחשול הפרעות, שהציף אז את אוקראינה;
ב. יצירת אי־הצלה ומקלט בשביל אחיהם — פליטי חרב־המרצחים.

ביסאראביה נמנתה, כידוע, מבחינה תעשייתית, בין החבלים הנחשלים של האימפריה הרוסית הענקית ועלתה עליהם רק בתוצרת חקלאית, שהניבה בשפע רב. באשר לרוב מיצרכי קיום, תלוייה היתה בהרבה באוקראינה שכנתה ובשאר חבלי רוסיה. והוא הדבר גם בעניינים שברוח, שכן חיי תרבות עצמאיים משלה כמעט שלא היו לה לביסאראביה.

הקיבוץ היהודי בביסאראביה, שמנה באותו זמן למעלה מרבע מיליון

נפשות (לפי אומדן רשמי — 267 אלף נפש), מושרש היה ביותר בהווי הסביבה — הווי חקלאי. תפארתו היתה על המושבות החקלאיות, שראשיתן נעוצה במחצית הראשונה של המאה התשע־עשרה. מן הקיבוץ היהודי הזה יצאו מהגרים להתנחלות בערבות ארגנטינה ועולים לעבודת־אדמה בארץ־הקודש. מכאן גם דביקותו בציונות, דביקות טבעית ופשוטה: אם "לציון" — הרי להשתרש בה, באדמתה.

ואשר לענייני־רוח — עמידתו כאילו מן הצד היתה, וקולו כמעט לא נשמע: לא עיתונות משלו, לא הוצאת־ספרים כלשהי ולא מוסדות־ציבור־וחינוך מרכזיים; לא "חצרות" אדמו"רים, לא למדנים מתנשאים ומתנגחים; לא משכילים מתפלמסים ולא עתרת אישי־ציבור מרכזיים. אנשי־עמל ועבודה היו היהודים שם, שקטים ותמימי־דרך, מצניעי־לכת. וכתוצאה מכך — תלות גמורה ומוחלטת בוועד שבאודיסה ובמוסדותיה המרכזיים, אשר היוו מרכז־רוחני לרוסיה הדרומית.

החסידות, שהיכתה כאן שרשים עמוקים למדי, סמוכה היתה אף היא על שולחנות ה"חצרות" שמעבר לגבולותיה; ביסאראביה הוסיפה רק נופך משלה בנזר החסידות, — והוא ניגון העצב־והערגה, ה"וואָלעכל" הידוע. כידוע, ברוכה היתה ביסאראביה בכרמים וביין־ענבים למכביר. היהודים, שידעו להבחין בטעמם של היינות, לא נהגו לשתות לשכרה, אלא לשם גילופין מדעת עד כדי שיכרון־הנפש בלבד והתפשטותה מה"גשמיות", מהחולין, מהדאגה לפרנסה. וכשם שאין שתייה בלי ניגון, כך אין ניגון בלי ה"וואָלעכל". הוא הוא השולט בכל חג ומועד, ובכל שמחת־מצווה. הנימה שלו — רבת אנפין היא, משמשת רקע לקדושה ולחולין כאחת — אם ל"קידושא רבא" בשבתות ובמועדים, אם לזכר נשמות ה"רביים", ואם, להבדיל, לאילתורו של ראש־הכנרים בחתונה יהודית ל"הושבת הכלה" לפני החופה, ואף ללחן התפילות בעלות אופי חקלאי מובהק, כגון: "תפילת גשם", "תפילת טל" וכדומה להן. הד זה מצלילי חלילו של רועה־הצאן המולדאווי, המביא בכנפיו את ריח האדמה והמרחב, התמזג עם משאת־נפשו של היהודי והתנגן עם שיריהם של נוטרי הכרמים בארץ־אבות.

ומשנותק לפתע הקיבוץ היהודי הביסאראבי ממקורות היניקה שלו, מיהדות רוסיה, הוא ניצב בודד לפני סבך של בעיות חמורות, אשר תבעו את פתרונן הדחוף. וראה זה פלא: משנגזר עליו לעמוד ברשות עצמו ולדאוג בעצמו לעיצוב דמותו הרוחנית־תרבותית והציבורית, נתגלו בו כוחות נפשו הטבעיים, שרדומים היו עד כה. די היה במשב רוח אביבי קל כדי לעוררו למעשים.

הצייר ד. בן־מנחם מבוקארשט, בעזרת ועד "פועלי־ציון", אף הוציא בתחילת 1919 "מפת רפובליקה ארץ־ישראל", כשבצידה מתנוססת תמונת־ענק של השופט לואיס בראנדייס נשיא הרפובליקה העברית.[1]

אף נתפשטה שמועה בקרב הציונים על הרכבה המלא של הממשלה במדינת היהודים: ד"ר חיים וייצמן — ראש הממשלה, מאכס נורדאו — יושב־ראש הפארלאמנט, נחום סוקולוב — שר־החוץ, הרב ד"ר יעקב נמירובר — שר החינוך וכו' וכו'.[2]

נפתולים קשים, תהיות וחיפושי־דרך עברו על יהדות צעירה זו בראשית צעדיה העצמאיים, לקראת התגבשותה של התנועה הלאומית לאחר הצהרת באלפור. אך היא נשאה במרץ ובגאון את אבוקת־האור שקיבלה מידי אחותה הבכירה. נדבך אחרי נדבך הקימה את הבניין המרכזי של התנועה הציונית על אגפיו השונים: לחינוך ולתרבות, להכשרה חלוצית, לעלייה, לגיוס כספים בשביל הקרנות הלאומיות וכו'.

כמאליו התעורר הרגש הלאומי והתעמקה התחושה היהודית אף בקרב אילו חוגים מתושבי הערים הגדולות, אשר קודם לכן נתפסו להתנכרות לאומית ולהתבוללות. עם ניתוקם של חוגים אלה מ"אמא־רוסיה", משפחתה ומתרבותה, ולנוכח הרומניזאציה הכפויה מצד השלטונות החדשים של "רומניה־אמא" (כעין "ריב אמהות"), נבלם ממילא תהליך התבוללותם. במקומה באה ה"התיהדות", אשר הביאה לאחר־מכן גם לשיעבור, לאהדת ביה"ס העברי, להגנה על זכויותיו ולתמיכה בו.

פעילי העסקנים בערי המחוזות ובעיירותיהם נענו למשימה החדשה שהועמדה לפניהם, ונרתמו לתפקידים הקונקרטיים בפעולה לאומית־תרבותית וציבורית גם מחוץ למקומות מגוריהם. הצטיינו במיוחד מורי בתי־הספר העבריים חלוצי הציבוריות. רבה היתה ההתנדבות, ההתגייסות מרצון, לביקורים בערי־השדה ולקיום קשר מכתבים אישי לשם עידוד והרחבת הפעולה וביסוסה.

עזר וסיוע הושיטו לה ליהדות ביסאראביה חולמי־ציון שעזבו את גבולות רוסיה ובחרו בביסאראביה כקרש־קפיצה בדרכם לארץ מאווייהם. ביניהם הרבה מורים ועסקני "תרבות" ונוער חלוצי, חדור להט ההגשמה העצמית. הם הם שנטו את שכמם בראשית הימים ההם לשאת יחד בעול הקמת מוסדות התנועה ונתנו מעוף לפעולות נועזות וכבירות.

1. את המפה במקורה, ראה להלן במדור "נספחות", עמ' 324.
2. לפי עדותו של אריה (ליאון) מזרחי בספרו "עם דורי ומאבקיו", עמ' 300, תל־אביב, 1970.

הוועידה הראשונה (1920) של ציוני ביסאראביה

שנתיים לאחר שנספחה ביסאראביה לרומניה, כשהציבור התגבר על קשיי חבלי הקליטה תחת השלטון החדש, נקראו הציונים לוועידתם הראשונה בקישינוב, שהתקיימה בימי ט״ז—כ׳ אייר תר״פ (4—8.5.1920).[1]

הוועידה נפתחה באווירה חגיגית מאד באולם הגדול והמפואר ״בלאגורודנוייה סובראניה״, בהשתתפותם של 110 צירים — 53 ציונים כלליים, 46 צעירי־ציון, 3 מזרחי, 8 סתם ציונים, ואורחים רבים. ביניהם הרב הכולל (הראשי) של ביסאראביה — הגאון יהודה־לייב צירלסון, בא־כוח ״אגודת ישראל״ הרב משה הינשפארג, בא־כוח הפדראציה הציונית ברומניה הישנה, עו״ד משה שכטר, ובא־כוח ציוני מולדובה העסקן ואיש־האשכולות, משה י. דוף מיאסי, וכן ראשי השלטון המקומי.

רושם כביר עשתה על הנאספים הופעתם המלוכדת של צירי ״צעירי־ציון״

אולם „בלגורודנויע סובראניע״.

פרוגרמה

של

הועידה הציונית הבסרבית

תרפ אייר יום טז, יז, יח, יט, כ.

קישנוב.

מס׳ 3. תכניית הוועידה הציונית הראשונה בביסאראביה, קישינוב, מאי תר״פ.

1. הפרטים על הוועידה נמסרים לפי היומון ״דער איד״ בקישינוב מאותו זמן, גליונות 10—13, ולפי רשימותיו האישיות דאז של הציר מסורוקה, יצחק חיטרון.

וכן של קבוצת ה"מכבי" בראשותו של המזכיר יצחק ריפסמאן, שעלתה על הבמה וקבעה שם את דגלה הלאומי.

יום שלישי. ישיבת הערב.

א) פתיחה.
ב) דין וחשבון על אודות הקונפרנציה הציונית בלונדון-ד"ר י. מ. ברנשטיין-כהן.
ג) הרצאה ע"ד הקרן הקימת-אינג' מ. א. גוטליב.

יום רביעי. ישיבת הבקר.

א) וכוחים.
ב) הרצאה ע"ד ארגון ההסתדרות הציונית בבסרביה-ד"ר י. מ. ברנשטיין-כהן.

ישיבת הערב.

א) וכוחים
ב) הרצאה ע"ד ההגירה (אמיגרציה)-ד"ר י. מ. ברנשטיין-כהן.
ג) הרצאה ע"ד העבודה התרבותית-י. נ. ברמן

יום חמישי ישיבת הבקר.

א) וכוחים

יום חמישי. ישיבת הצהרים.

א) הרצאה ע"ד „החלוץ" מ. אידלמן.

יום ששי. ישיבת הבקר

א) קריאת ההחלטות.
ב) הצבעת ההחלטות.
ג) שאלות שונות

יום השבת. ישיבת הערב.

א) הרצאה ע"ד החלטות הועידה.
ב) אשור התקציב השנתי של ההסתדרות הציונית בבסרביה.
ג) בחירות ועד מרכזי של ההסתדרות הציונית.
ד) נעילה.

שבת פ' „אמור" ו דעם 8-טין מאי פונקט 4 אזייגער נאך מיטטאג, וועט זיך פאייערן אין קאהר-שול דער יום-טוב פון דער בשורה וועגן פאלעסטינא. דער אבער-קאנטאר ה' ציפרים מיטן חאר וועט זינגען מענינא. עס וועלן האלטען רעדעס דער רב אב"ד ר"יל צירלסאהן און דער לידער פון דיא בעססאראבער ציוניסטן דאקטאר ה' בערנשטיין-כהן.

מס' 4. סדר־היום של הוועידה; הזמנה לעצרת חגיגית בבית־הכנסת הכוראלי בקישינוב, בהשתתפות הרב צירלסון וד"ר ברנשטיין־כהן.

לנשיאות הוועידה נבחרו: העו"ד מ. שכטר (מישר) — נשיא הכבוד, ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן — נשיא, המהנדס מרדכי (מארק) א. גוטליב ומשה פוסטאן — סגנים; למזכירות: ישראל בלאנק, דוד ואַרטהיים, אליהו מייטוס ויצחק שווארץ.

מתוך סדר־היום ניתן לעמוד על שאלות־היסוד שעמדו לדיון בוועידה. כבר מראשית הדיונים נתעורר ויכוח אידיאולוגי סוער בין נציגי הציונים הכלליים וצעירי־ציון בשאלות בניין הארץ ופיתוחה בעתיד (יזמה פרטית או ציבורית), צורת ההתיישבות, מדיניות הקרן הקיימת לישראל וצורת אירגונה של ההסתדרות הציונית בביסאראביה.

אשר־זליג שוחטמן (אל־יגון), צעיר־ציון, הכריז בדברי הברכה שלו, כי לא בדברים ואקטים פוליטיים בלבד תיבנה הארץ, אלא בעיקר על־ידי עבודה עברית מאורגנת. בהמשך הדיונים טענו עוד משה אידלמן ובנימין גיצ׳קו, שאין לסמוך על היזמה הפרטית וההון הפרטי, אלא על ההון הציבורי, על העמלים שלנו ועל הרוח החלוצית המפעמת את הנוער העברי המוכן לעלייה ולהצטרף לגדודי־העבודה. דוד ואַרטהיים, יודלי (יהודה) דאנוביץ׳ ואברהם חכם העלו חששות, פן ינוצל העובד העברי בארץ על־ידי המעביד, הרכושן. הם תבעו לכונן מתחילה את בניין הארץ על יסודות הצדק, להנהיג ביקורת על ההשקעה הפרטית ולחייבה להפריש אחוזים מהרווחים לטובת הפועלים.

דרישה זו העלתה את תגובתו החריפה של המהנדס מרדכי א. גוטליב. בהרצאתו על הפוליטיקה הקרקעית בארץ־ישראל והקרן הקיימת לישראל הכריז, כי "נילחם בכל תוקף נגד השתלטות הפועלים בארץ־ישראל".

בן־ציון באלצאן העלה הצעה, לייסד מושבה מיוחדת לעולים מביסאראביה. בכך יהיה משום דירבון ליהודי ביסאראביה, שיגדילו את תרומותיהם למס־העצמי לטובת הקרן הקיימת לישראל.

משה פוסטאן חלק על הנחותיו של ברנשטיין־כהן, כי ההסתדרות הציונית בביסאראביה צריכה להיות מאורגנת על יסוד הפראקציות הקיימות. לדעתו, יש מקום רק למפלגות, שכן אין אף אומה אחת בעולם, שהאינטרסים הסוציאליים שלה הם אחידים לכל. סיסמתו היתה: קודם להיפרד — על מנת להתאחד לאחר מכן. הוא עמד על כך, שיש להקים פדראציה לשם שיתוף פעולה בשאלות הנוגעות לבניין הארץ בלבד. כי אין ההסתדרות הציונית בכללותה צריכה ויכולה לטפל בשאלות סוציאליות ופוליטיקה ארצית.

ד"ר ברנשטיין־כהן ניסה לקרוא לחברי צעירי־ציון לא להתבדל, מאחר שאין הציונים הכלליים מסוגלים לעבוד בלי הכוחות הצעירים, שהם

הכוחות הערים והפועלים ביותר בתנועה הציונית. לבסוף נתקבלה החלטה בדבר שיתוף פעולה בין־מפלגתית בעבודה למען ארץ־ישראל בלבד, ואילו בשאלות פוליטיות וסוציאליות ניתן חופש לכל מפלגה לחוד. לעומת זאת התחייבו הציונים הכלליים וצעירי־ציון, שלא יקימו "בלוקים" (מערכים) כלשהם עם מפלגות יריבות המתנגדות לעצם הרעיון הציוני. כן נתקבלה החלטה על אירגון ועדי הסניפים במקומות על יסוד פאריטאָטי. נבחרה לשכה ראשית לקרן הקיימת לישראל בראשותו של המהנדס מרדכי (מארק) אילאיטש גוטליב.

בעצם ימי הוועידה נתקבלה הידיעה המעציבה, כי זאב ז'אבוטינסקי נידון על־ידי בית־דין צבאי בארץ ל־15 שנות עבודת פרך, ויחד איתו עוד 19 איש — לשלוש שנים כל אחד, בעוון אירגון הגנת עצמית ליהודי ירושלים בימי התפרעות הערבים בחג נבי־מוסה. בישיבה חשאית, שהוועידה קיימה בקשר לכך, נתקבלה החלטה למחות על כך בפני הממשלה בלונדון. הועלו גם הצעות מעין אלו: 1. לפתוח ברגיסטראציה חשאית אל החטיבה הביסאראבאית של הלגיון העברי; 2. לתבוע מאת ההנהלה בלונדון לברר באופן מוחלט את דבר הקמת הלגיון העברי לשם הגנה על הישוב ועל העבודה העברית. ההצעות נמסרו לוועדה מיוחדת לשם דיון נוסף ובירור האפשרויות למימושן.

למרבה הצער, לא ניתן להשיג חומר כלשהו על יתר החלטות הוועידה, אך לדברי המשתתפים, הנמצאים איתנו כאן היום, לא היו חילוקי־דיעות בעלי ערך וחשיבות מיוחדת ביחס ליתר השאלות שעמדו על הפרק.

צעד אחר צעד — קדימה

הוועידה הראשונה של ציוני ביסאראביה זכתה להד חזק בקרב הציבור היהודי ולהפגנה לאומית רבת־רושם של יהודי קישינוב. היא הניחה את המסד לבניין הגדול של ההסתדרות הציונית על כל זרמיה ושלוחותיה, טבעה את חותמה על פעולת כל מוסדותיה ומילאום תוכן לאומי־תרבותי, להלכה ולמעשה, למען בניין הארץ.

בהכירה שקיימות סתירות בין זרמיה השונים, תופעה אופיינית וטבעית לכל תנועה עממית, הסירה הוועידה את כבלי התנועה מעל ידי הקבוצות, שהיה להן קו פוליטי וסוציאלי אחר. על־ידי־כך צעדה התנועה הציונית צעד חשוב קדימה בדרך התפתחותה.

המאורעות החשובים בתקופה הראשונה לשלטון הרומני, אשר הביאו, מצד אחד, לליכודו של הקיבוץ היהודי ולגיבושו כמיעוט לאומי, ומצד שני,

לידי הקמת עמודי הבניין לתנועה הלאומית ולעיצוב דמותה הרוחנית־תרבותית, היו ללא ספק:

א. דבר המלך ב־14 באוגוסט 1918, המכיר בזכויותיהם של המיעוטים הלאומיים השוכנים בגבולות רומניה, לחנך את ילדיהם בבתי־ספר ממלכתיים, ששפת ההוראה בהם היא שפתם הלאומית. כתוצאה מכך נוצר הבסיס היורידי להמשך קיומם של בתי־הספר היסודיים הממלכתיים בשפת־ההוראה יידיש, אשר הולאמו עוד בשנה הראשונה שלאחר המהפיכה. כן ניתן להלאים שלושה מוסדות־חינוך תיכוניים ממלכתיים נוספים ולהפכם למוסדות עם שפת־הוראה לאומית יהודית: בית־הספר הריאלי לבנים והגימנסיה לבנות בבאֶנדאֶר וכן הגימנסיה לנערים מספר 4 בקישינוב. הלאמת בתי־הספר בבאֶנדאֶר לא הצליחה כבר בשתי השנים הראשונות, ואילו בגימנסיה מספר 4 בקישינוב הונהגה בשתי השנים הראשונות (1918/19 ו־1919/20) יידיש כשפת־הוראה למקצועות הכלליים, ובשתי השנים האחרונות (1920/21 ו־1921/22), בהתאם לתוצאות המישאל בקרב ההורים, הונהגה במקומה השפה העברית.[1]

ב. הרחבת פעולתה של "הוועדה האסכולתית העברית" ("יידישע שול־קאמיסיע"), אשר נבחרה בוועידת המורים הראשונה בקישינוב מאוגוסט 1917, ליד הדירקטוראט להשכלה בביסאראביה, לשם פיקוח על בתי־הספר של המיעוט היהודי, וייסוד קורסים ממלכתיים להכשרת מורים.

ג. התחייבותה של ממשלת רומניה, לפי חוזה־השלום מיום 9 בדצמבר 1919 בפאריס, לכבד את זכויותיהם הלאומיות של כל המיעוטים המתגוררים בגבולותיה והכללת סעיף דומה לזה בחוק על בתי־הספר הממשלתיים.

ד. ייסוד חברת "תרבות" בתור הסתדרות מרכזית בעלת 30 סניפים ברוב ערי־השדה, והרשמתה כגוף משפטי בטריבונל הקישינובי. עם הוועד המרכזי נמנו: אליהו אורטנברג, בן־ציון באלצאן, שלמה ברליאנד, ישראל ברמן, אהרון פיינברון, אשר־זליג שוחטמן (אל־יגון), יצחק שווארץ ויצחק שרייבמן (שרי).

1. פרטים נוספים, ראה כרך ב׳, בפרק "החינוך הלאומי".

ה. הקמת רשת עניפה של מוסדות חינוך ציבוריים — רובם המכריע משל חברת "תרבות" ובתי "תלמוד־תורה" שהסתפחו לרשת "תרבות", גני־ילדים, בתי־ספר עממיים ותיכוניים ושעורי־ערב למבוגרים — בשפת הוראה עברית. עד לסוף 1922 הגיע מספרם ל־75 מוסדות — 20 גני־ילדים, 40 בתי־ספר עממיים ו־15 בתי־ספר תיכוניים. בגני־הילדים ובבתי־הספר בלבד התחנכו כ־10,000 תלמידים ובהם הועסקו 450 מורים.

ו. ייסוד הוצאות ספרי־לימוד בקישינוב (האחים שכטר, "מוריה" — י. ברמן) ובבאֶלץ (פ. לבטוב) לרוב מקצועות הלימודים הכלליים, לעברית ולסיפורי החומש.

ז. ייסוד היומון "דער איד" ("היהודי") בסוף אפריל 1920 — הראשון בקורות העיתונות היהודית בביסאראביה, שהאריך למעלה משנתיים ימים.[2]

ח. הוועידה הציונית הראשונה בקישינוב, בימי 8.5.1920—4.

ט. הופעה ראשונה לבחירות אל בתי המחוקקים במאי 1920 ברשימה לאומית עצמאית בקישינוב ובבאֶלץ, בראשותם של הרב יהודה־לייב צירלסון, ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן והעו"ד משה שכטר־מישר (יאסי); הופעה שנייה לבחירות במאי 1922, שלפיהן נבחר לפארלאמנט הרב י. ל. צירלסון.

י. פתיחת קורסים להשתלמות בהוראה ע"י "תרבות", באישור שלטונות ההשכלה, למן הקיץ של 1920, למורי בתי־הספר העבריים.

יא. הוועידה הציונית העולמית הראשונה בלונדון (תמוז תר"פ) כדי לקבוע את שיטת העבודה הציונית בא"י, ששם נוסדה "קרן היסוד", ובה השתתפו ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן ומשה פוסטאַן כצירים מביסאראביה.

יב. הוועידה הראשונה הכל־רומנית של "צעירי־ציון" ביאסי (י'—י"ד אלול תר"פ) והוועידה השנייה בצ'רנוביץ (כ"ח בתמוז — ג' אב תרפ"א), בהשתתפותם של שליחי הארץ — אליעזר קפלן, יצחק כספי וחיים שורר.

2. פרטים ראה להלן בפרק "עיתונות לאומית", עמ' 57—56.

יג. ראשית התארגנותו של "החלוץ" ובחירת ועד מרכזי, זמני, בקישינוב (תשרי תרפ"א) והוועידה הראשונה של "החלוץ" הכל־רומני בקישינוב (כ"ו—כ"ח סיון תרפ"א). (ראה פרק "החלוץ", עמ' 191—190).

יד. התחלת הופעתו של "ערד און ארבעט" בקישינוב (כ"ד כסלו תרפ"א 5.12.1920), מתחילה כדו־שבועון ולאחר מכן כשבועון של מפלגת "צעירי־ציון — התאחדות" ברומניה.[3]

טו. ייסוד היומן "אונזער צייט" ("זמננו") (במקום "דער איד" שנסגר), שהתחיל להופיע ב־16.8.1922. העיתון התקיים עד 18.2.1938 ונסגר בגזירת השלטונות על פירוק המפלגות הפוליטיות וחיסולה של כל העיתונות בשפות המיעוטים הלאומיים. בסך הכל הופיעו 4585 גליונות.[4]

טז. מגבית־הבראשית של "קרן־היסוד" ו"קרן־התכשיטים" בתרפ"א; הגברת פעולותיה של "הקרן־הקיימת".

יז. הקמת ועד ציבורי להפצת מניות של "בנק־הפועלים".

יח. ועידת "תרבות" הראשונה (י"ב—ט"ז אלול, תרפ"ב/9.9.1922—5), בהשתתפותם של המורים־העסקנים, שזה מקרוב הגיעו לכאן מאוק־ראינה: יצחק אלתרמן, אברהם אָפשטיין, שלמה הללס, לאה וידרוביץ׳ צדוק וינשטיק, יעקב ואסרמן, נחום טולצ׳ינסקי (טל), דוד רבלסקי ועוד.

יט. ייסוד האינסטיטוט הפראֶבאֶלי למורות ולגננות, על שמה של הגברת מרים לנדאו,[5] בהנהלתו של המחנך הידוע יצחק אלתרמן. האינסטיטוט התקיים שלוש שנים (תרפ"ג—תרפ"ה) והספיק להוציא שני מחזורים של 72 גננות ומורות. הודות לכך ניתן להקים תוך זמן קצר רשת גדולה של עשרות גני־ילדים בכל רחבי רומניה. מספר ניכר של גננות ומורות מחניכות האינסטיטוט, אשר זכו לעלות ארצה, תפסו כאן מקום נכבד למדי.

3. שם, עמ' 59—58.
4. שם, עמ' 61—60.
5. בהסוואה של "שיעורי־ערב" לפליטים ללימוד השפה הרומנית ומקצועות מלאכה ואומנות שונים, כגון: גזירה ותפירה, כריכה וגזירה בנייר, ציור וכיור, גננות ועוד.

סעד וסיוע

הוועד האמריקאני המרכזי (הג׳וינט)

לפני שהקיבוץ היהודי בביסאראביה התאושש מחבלי הסיפוח הקשים לרומניה, ב־1918, והנה צפו ועלו על סדר־יומו בעיות "עבודת ההווה" אשר תבעו את פתרונן המיידי. מדולדלת ומרוסקת־איברים יצאה האוכלוסיה היהודית משנות המלחמה הממושכה ומתקופת המעבר לכינונו של המשטר הרומני החדש. גירוש יהודי בוקובינה מהחזית האוסטרית בראשית ימי המלחמה; השכול במשפחות קרבנות־המלחמה; התפרעות הצבא הרוסי עם נסיגתו הפראית, בהתמוטט החזית ברומניה לאחר מהפיכת־אוקטובר; הפלישה הרומנית ומשטר הדיכוי החמור ביותר, שהונהג בתקופה הראשונה; ההפסדים הניכרים שנגרמו לאוכלוסיה עקב חילופי שטרי הכסף של רוסיה הקודמת בערך נמוך ביותר — כל אלה השאירו צלקות עמוקות בנפש היהודים.[1] בשל המשבר הכלכלי נהרסו לא חיי אדם בלבד, — אלא גם מוסדות העזרה והסיוע שנאלצו לצמצם את פעולתם עד למינימום והגיעו עד לסף ההרס. ניתוקה של ביסאראביה מרוסיה גרמה גם להפסקת פעולתן של "ОПЕ" ("חברת מפיצי השכלה") ו־"ЕКО" (יק"א — חברה לתמיכה בחקלאים יהודיים).

לשיקום חייו ההרוסים של הקיבוץ היהודי בחבל זה נחלץ הארגון היהודי באמריקה, ה"ג׳וינט", אשר נוסד בראשית ימי המלחמה לפעולת עזרה בקרב יהודי מזרח־אירופה. שליחו הראשון של ה"ג׳זינט" לביסאראביה היה ברוך צוקרמן, ממנהיגי "פועלי־ציון" באמריקה, אשר הגיע לקישינוב במאי 1919. הודות להשפעתו, כבא־כוח חברת־עזרה ענקית שמעבר לים, עלה בידו להשיג רשיון לכנס את חברי הקהילה לשעבר (שנבחרה עוד ביולי 1918), אשר בעקב נסיבות שונות, שעליהן עמדנו במקום אחר, נידונה לאפס־מעשה, ולהפעילה לשם שיקום המוסדות הציבוריים ולהפיח בהם רוח־חיים.

1. פרטים ראה לעיל, בעמודים 33—34.

הוקם "ועד אמריקאני מרכזי" בראשותו של ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן[2] — מחצית חבריו מבין הציונים ומחציתם מבין שאר הזרמים והבלתי־מפלגתיים. הוועד אושר לאחר־מכן בוועידה כל־ביסאראבית, ב־12 בדצמבר 1919, בתוספת בא־כוח אחד וממלא מקום אחד, מכל אחד משאר המחוזות.[3]

כמעט כל הזמן קיימים היו חילוקי דיעות וויכוחים חריפים בשאלת ההקצבות לצורכי חינוך ותרבות, בין הוועד לבין מנהלי ה"ג'וינט", אשר פעלו במשך הזמן בביסאראביה. בעוד שב. צוקרמן קיבל את הצעת הוועד, להקציב שני שלישים מכספי העזרה לצורכי חינוך ותרבות,[4] סירבו המנהלים שהגיעו אחריו לקיים החלטה זו. הם העדיפו מתן עזרה אינדיבידואלית לנצרכים, שלמעשה הגדילה את ה"שנוררות" של היחיד. רק לאחר דין־ודברים קשה ופנייה טלגראפית לאמריקה, ניתן תוקף להחלטה הקודמת ביחס לסכום הראשון של 300 אלף ל"י, שנועד לעיר קישינוב. מהם — 100 אלף להחזקת המוסדות ו־100 אלף לתזונה, הלבשה והנעלה של התלמידים.

אין מתעודת המחבר לפרוש כאן את מסכת פעולותיו של הוועד האמריקאני המרכזי לפרטיו, שהרי הם כתובים וערוכים בפרסומיו המיוחדים. ברצוננו רק להצביע על חלקם הרב של נציגי הציונים — ובמיוחד של היו"ר ד"ר י. ברנשטיין־כהן — הן בקישינוב והן בערי השדה. הללו —ראשונים וערים היו לכל פעולה ציבורית והיוו את חוט השדרה בפעולה הומאניטארית, שהיתה בבחינת הוראת־שעה.

הוועד, בתור בא־כוחו של כל הציבור היהודי בביסאראביה, פעל במשך שנתיים ימים בלבד — מספטמבר 1919 עד אוגוסט 1921. לאחר־מכן המשיך ה"ג'וינט" לפעול על־ידי שליחיו המיוחדים, בלי תלות כלשהי בוועד הציבורי. ומאחר שרוב חברי הוועד הזה השתתפו גם בוועד המקביל

2. ד"ר י. ברנשטיין־כהן — יו"ר; אינג' מ.א. גוטליב — סגן; פ. מרגלית, ש. קוואַרסקי, ונ.מ. רויטמן — חברי הנשיאות; שמואל יאסקי — מזכיר; בן־ציון באלצאן, הרב משה גינשפארג, ה. גילישנסקי, שלמה גרינברג, ל. דייליס, ל. טראכטנברג, ד"ר מ. כאריק, ד"ר מ. סלוצקי, ש. קניגשאץ, הרב זאב רוזנפלד — חברי הוועד.

3. על הוועדים המחוזיים והמקומיים, שהוקמו מייד לאחר־מכן לטיפול בפעולת העזרה, הוטל בעצם תפקיד נוסף — להקים גרעין לוועד הקהילה, אשר עמדה להתארגן בקרוב. הוועידה ראתה בזה שלב ראשון לאירגון האוטונומיה הלאו־מית באיזור.

4. ב"ספר ברנשטיין־כהן", ת"א, תש"ו, עמ' 187, מסופר, כי ב. צוקרמן היה אומר: "אמריקה זוכרת ומעריכה את הערכים התרבותיים, שהכניסו המהגרים היהודיים לאמריקה, לתוך החיים, וההתפתחות הציבורית של הקהילות היהודיות באמריקה, ועכשיו תתן ברצון כסף, כדי לתמוך בתרבות היהודית בביסאראביה".

לעזרה לפליטי אוקראינה, שבתוקף המאורעות נאלץ היה אז להרחיב את מסגרת פעולתו, הם העבירו את פעולותיהם לשם. בתקופת השנתיים של פעולת הוועד האמריקאני המרכזי נתקבלו לרשותו מאת ה״ג׳וינט״ סך של 7,742,170 ליי וממקורות מקומיים להוצאות האירגון — 252,882 ליי. בסך־הכל — 7,995,052 ליי, שחלוקתם בין המחוזות היתה כדלהלן:[5] מחוז קישינוב — 2,985,865 ליי, מחוז סורוקה — 922,270 ליי, מחוז חוטין — 822,486 ליי, מחוז אורהיוב — 725,290 ליי, מחוז באֶלץ — 719,438 ליי, מחוז באֶנדאֶר — 564,532 ליי, מחוז אקרמן — 420,367 ליי, מחוז איזמאיל — 203,830, ליי, מחוז קאהול — 176,591 ליי, בס״ה — 7,540,669 ליי (בתוך זה 1,100,000 ליי אשר הופרשו למתן עזרה לפליטי אוקראינה). הוצאות אירגוניות — 454,383 ליי, סה״כ — 7,995,052 ליי.

ועד עזרה למען פליטי אוקראינה

מלחמת האזרחים שלאחרי מהפיכת אוקטובר נהפכה למעשה למלחמה בין כנופיות מרצחים ושודדים, אשר כילו את חמתם באכזריות באוכלוסיה היהודית באוקראינה. נחשול הפרעות זרע הרס וחורבן מלווה רצח המוני של רבבות מבין בני עמנו. הן זיעזעו את דעת העולם ונרשמו בדברי ימי עמנו כ״הטבח הנורא באוקראינה״. המוני פליטים החלו להתרכז על גבול הדניאֶסטר מתוך ציפיה להציל את נפשם בצידו השני של הנהר, על אדמת ביסאראביה, אשר סופחה בינתיים לרומניה. עקב ההצטופפות הרבה בערי הספר ובשל הרעב ששרר בין הפליטים, פרצו מחלות מידבקות, גברה המצוקה, והזעקה לעזרה לא פסקה.

הציבור היהודי בביסאראביה נחרד לגורלם המר של אחיו שמעבר לנהר ונחלץ מייד לעזרתו. באוקטובר 1919 הוקם בקישינוב ועד־עזרה רשמי (לפי רשיון מטעם המיניסטר לענייני ביסאראביה, פאן חליפה, שניתן על שמו של הרב י.ל. צירלסון) על סמך תזכיר מיוחד בחתימותיהם של הרב, ד״ר ברנשטיין־כהן והעורך־דין קניגשאץ, בראשותו של ד״ר י. ברנשטיין־כהן,[6] לשם איסוף כספים למען נפגעי הפרעות שמעבר לגבול.

5. ״צענטראלער אמעריקאנער קאָמיטעט אין בעסאראביע, קעשענעוו, — טעטיג־קייטס־באריכט (מאי 1919 — אוגוסט 1921)״, טאבעלע 1.
6. ד״ר י. ברנשטיין־כהן — יו״ר; המהנדס מ.א. גוטליב וד״ר משה סלוצקי — סגנים; ל. טראכטנברג — גזבר; לחברי הוועד נבחרו: י. אורשטר, יוסף באביטש, בן־ציון באלצאן, צ. באראבאש,, שלמה ברליאנד, פנחס מרגלית, ג. מרגלית, ד. סויבלמן, ז. פוזננסקי, מ. קורנברג, משה שוחט, וצבי שכטר; להנהלה נבחרו: צ. באראבאש ש. ברליאנד (מזכיר) וג. מרגלית.

בכל רחבי רומניה הוכרזה מגבית־חירום, ונאסף סכום למעלה ממיליון וחצי ליי, וכן הרבה דברי הלבשה. אך לא ניתן הרשיון להעבירם למעבר הגבול. בנידון זה אף נמסרה בקשה אישית למלך רומניה בעת ביקורו ב־20 למאי 1920 בקישינוב — וללא הועיל. אכן, גדל פחדה של רומניה מפני מגעים כלשהם עם באי־כח השלטונות שמעבר לנהר, כל עוד ראתה את עצמה לא בטוחה בעתידה כאן, וביחוד נזהרה מפני נגיף הבולשביזם, העלול להסתנן ולהידבק בגופה. בינואר 1920 נוצלה הזדמנות נדירה להעביר קרוב לחצי מיליון רובל לקהילה בקאמיניץ־פודולסק. הדבר נעשה תוך סיכון רב באמצעות מנהל ה"ג׳וינט" בביסאראביה, הקצין ג׳יימס בקר, שקיבל רשיון לביקור באוקראינה. בעצם, זה היה הסכום שנתקבל מסקוטלאנד למען נפגעי המלחמה בביסאראביה, אבל הוועד הביסאראבאי החליט לוותר על התמיכה למען אחים אומללים באוקראינה. במחצית השנייה של 1920 עוד עלה להעביר באמצעות בן־ציון באלצאן ואשר־זליג שוחטמן (אליגון), מפעילי הציונים בקישינוב שהתגייסו לשליחות מסוכנת זו, סיוע כספי ניכר לאזורי ריבניצה ומוהילב־פודולסק. ברם, רוב הכסף שנאסף נשאר בקופה עד למועד שזרם הפליטים החל לחדור לביסאראביה גופה, בקיץ 1920. אז התפתחה פעולת עזרה עניפה, תוך כדי גיוס אמצעים נוספים במקום ובחוץ־לארץ. בחודשי אוגוסט־אוקטובר של אותה שנה הפריש הוועד האמריקאני, ה"ג׳וינט", מהכספים שנועדו לנפגעי המלחמה בביסאראביה, סך של 1.1 מיליון ליי למתן עזרה לפליטים. לקראת חג הפסח תרפ"א אורגן מיפעל של חלוקת מצות ומיצרכי־מזון חינם ל־15 אלף נפשות, שנתאפשרה על־ידי הטלת מס־מיוחד על המצות שנמכרו לתושבי העיר. בקישינוב בלבד הכניס המס הזה סכום הגון למדי — 359 אלף ליי.[7] וכך נהגו גם ביתר הערים והעיירות, בהן היה ריכוז כלשהו של פליטים.

ולא זו בלבד. ועדי הקהילות בעיירות הספר שעל גבול הדניאֶסטר הירבו לטפל גם בהושטת עזרה יורידית ר א ש ו נ ה לפליטים. היה זה מיבצע מיוחד במינו "לסדר" בשבילם במקומות מרוחקים, ואף בכפרים, תעודות־זהוי כתושבי ביסאראביה אמיתיים, למען לא יהיו צפויים בראשית דרכם על אדמת ביסאראביה למאסר או לפיקוח מצד המשטרה. מיבצע זה זכה בשעתו למונח מיוחד "בלעטלעך" (= עלונים, על שום צורתם המיוחדת של תעודות אלו). שלוחי הקהילות נהגו לצאת מדי פעם למקומות מסויימים, בעיקר בעיירות בריצ׳יבה ויאֶדיניץ, שם ניתן היה "לקנות" מיצרך חיוני

7. "קעשענעווער אוקראינער קאָמיטעט — צוויי יאָר הילפס־אַרבעט 1919 — סעפטעמבער 1921", טבלה 23.

מס׳ 4. ועד הנשים המרכזי לעזרת פליטי אוקראינה, קישינוב תרפ״א/1921
שורה 2, באמצע, מימין לשמאל, יושבות: 2—1) ללא זיהוי, 3) ד. שווארצמן, ס׳ יו״ר, 4) הלנה באביטש, יו״ר, 5) פ. ליפסון, גזברית; שורה עליונה, עומדות: 1) ללא זיהוי, 2) מ. רויטמן, 3) ח. גולדנשטוק, 5—4) ללא זיהוי.

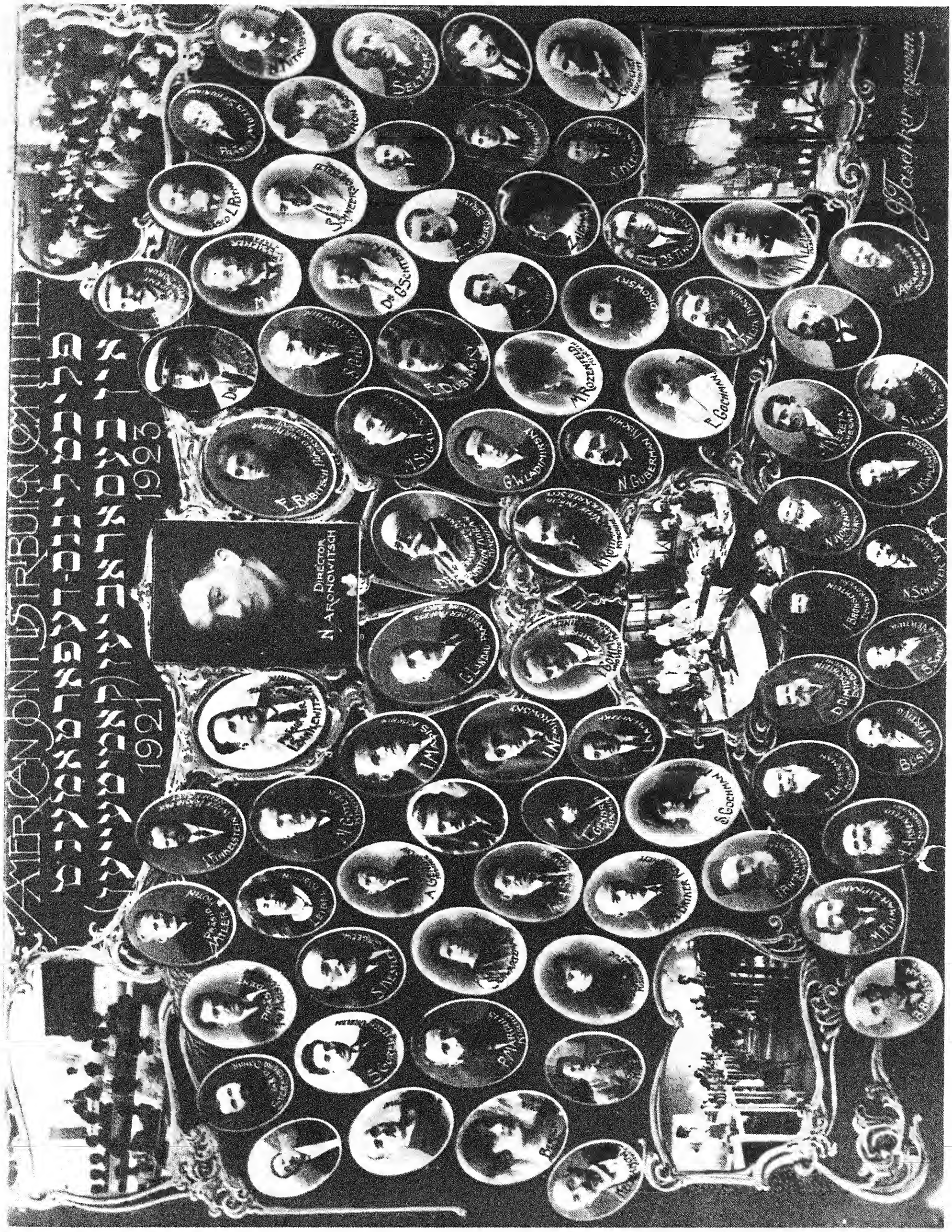

מס׳ 5. משלוח מצות של הוועד האוקראיני בקישינוב מחוף הדניאֶסטר בבאֶנדאֶר, אביב תרפ״א/1921

מס׳ 6. חברי הוועד האוקראיני המרכזי בביסאראביה ליד ה־דניאֶסטר בבאֶנדאֶר לרגל מש־לוח המצות לאוקראינה

משמאל לימין: 2—1) ללא זיהוי, 3) שלמה הללס, 4) ללא זיהוי, 5) סולומון פישר, 6) ד״ר י. ברנשטיין־כהן, 7) הלנה באביטש, 8) צבי שכטרמן, 12—9) ללא זיהוי, 13) קצין משמר הגבול.

מס׳ 7. הנהלת הג׳וינט והוועד האוקראיני המרכזי, קישינוב 1923 — 1921

זה, וכעבור כמה ימים היו חוזרים עמוסי "בלעטלעך" על שמו המפורש ותצלומו של כל אחד ואחד. בכך ניתנה האפשרות לשלח את הפליטים מהמקום ולהכין מקום לבאים אחריהם.

יהודי ביסאראביה — ובמיוחד תושבי המחוזות הצפוניים (חוטין, באָלץ וסורוקה) והמרכזיים (אורהיוב, באָנדאָר וקישינוב) — מילאו את חובתם הנאמנה כלפי פליטי החרב מאוקראינה. אמנם, עדים היינו למקרים מזעזעים של שוד וביזה, טיבוע בנהר ויריה, בתהליך הברחת הפליטים מעבר לנהר. ברם, אלה היו מן הדברים שתלויים היו בגורמים שונים משני צידי הנהר, אזרחיים וצבאיים, שמהם מורכבים היו סידורי ההברחה. די היה בכך, שגורם אחד מאלה יפעל לא כהלכה, לא מתוך הזהירות הדרושה, או נניח אף מתוך מחשבה רעה תחילה, שכל ההסדר המותנה בין הצדדים יתמוטט ויגרום לאסונות. פחות מכל יש לתלות את הקולר אך ורק במבריחים היהודיים בצד הביסאראבאי, אשר מצד אחד תלויים היו בכפריים הלא־יהודים תושבי הספר, ומצד שני בקצינים הרומנים של מישמר הגבול. עובדה חותכת לכך היתה התנהגותו הסאדיסטית של הקצין הידוע לשמצה מוראראָסקו באיזור הגבול ואַרטוז׳אָן ואטאקי, אשר הרוויח מיליונים ממיבצע ההברחה ועם זאת לא היסס לתת הוראה לפקודיו לחסל קבוצות שלמות של פליטים.[8]

בשל ריכוזם הגדול של הפליטים בקישינוב נבחר בדצמבר 1920 ועד עירוני מיוחד בראשותו של הסינאטור י. סאבילאָביץ, וכן ועד נשים מרכזי לביסאראביה, בראשותה של הגברת הלנה אב. באביטש; דבורה שברצמן שימשה סגנית והגברת ליפסון — גזברית. מבין הציונים הצטיינו בחריצותם ובמסירותם לעבודה: השו"ב לייב אלכסנדרובסקי, בן־ציון באלצאן, שלמה ברליאנד, העורך־דין מיכאל לנדאו, הרב זאב רוזנפלד, צבי שכטר, בן־ציון פלהנדלר ואחרים.

כבר בראשית יאנואר 1920,[9] עם החרפת מצבם של הפליטים שהתרכזו בגדה האוקראינית של הדניאֶסטר, יצא ברנשטיין־כהן לחוץ־לארץ — לפאריז וללונדון, לעורר את דעת הקהל היהודית (ועד הדלגאציות היהודיות ו"בורד אף דפיוטיס") והעולמית לפעולה מוחשית יותר לשם בלימת ההתפרעויות ביהודי אוקראינה. גם הקונסולים הבריטי והפולני בבוקארשט

8. הודות להתרעות, אשר הגיעו עד לדוכן הפארלאמנט הרומני, הועמד מוראראָסקו למשפט, אך זוכה ויצא נקי ממעשיו אלה. לאחרונה היה לאחד מעמודי התווך של הכת הפאשיסטית "מישמר הברזל".

9. בדו"ח של הוועד האוקראיני נאמר, שכאילו יצא הד"ר ב. כהן לפאריז רק בחודש מארץ 1920 והוא עומד בסתירה למה שמסופר בזכרונותיו של ב. כהן וגם בדו"ח של הוועד האמריקאני, ה"ג׳וינט".

נתבקשו להשתדל אצל ממשלותיהם לגלות יוזמה בנידון זה. אולם תוצאות ממשיות כלשהן לטובה לא היו. זרם הפליטים שבר כל מחסום גבולין, לא נעצר מפני הסכנות המרובות שהיו כרוכות בהברחה. מן ההכרח היה, איפוא, למצוא היתר חוקי לשהייתם ברומניה של כל אלה שעמדו להגר הלאה, וכן של ילידי ביסאראביה, שניתן היה להגדירם כ״חוזרים״. שוב נרתם ברנשטיין־כהן לפעולה זו. ועם כי בעיני הרשות נראה היה כ״מורד״ ובלתי מרוצה מסיפוחה של ביסאראביה לרומניה, ניצל הזדמנות עלותו של המארשאל אוואֶראֶסקו לשלטון, באביב 1920, והתייצב לפניו בראש משלחת של סגן־יושב־ראש הסינאט, ניקולאי אלכסנדרי מקישינוב, ואורח אמריקאני, שבמקרה הכיר את המארשאל מימות המלחמה. כתוצאה מפגישה זו התיר המארשאל את המשך שהייתם של הפליטים עד אשר יחדלו הפרעות והשוד, או עד אשר יעלה בידיהם להתאחד עם קרוביהם בחוץ־לארץ. המארשאל ידע שברנשטיין־כהן הוא בעל קשרים בחו״ל, ועל כן רצה לנצל את נסיעתו הקרובה לחוץ־לארץ (לוועידה הציונית השנתית בלונדון) לשם יצירת אווירה אוהדת לממשלתו. הוא אף רמז לברנשטיין־כהן על כך בגלוי.[10]

בינתיים גבר זרם הפליטים בסוף הקיץ, ובמיוחד בחודשי אוקטובר־דצמבר. מדי פעם נדרשה השתדלות מיוחדת אצל המימשל הצבאי בביסאראביה, לרגל תפיסת פליטים (הן בשעת הברחת הגבול, והן במבואות הערים המחוזיות והבירה, לאחר שעברו ״בשלום״ לנגד עיני מישמר הגבול) כדי להעמידן לדין. לא אחת נערך בערים מצוד אחרי הפליטים, כדי להוציאם מתחומה של ביסאראביה ולרכזם במחנות־מקלט מרוחקים בריגאט. זכור היטב מיבצע דרמאטי מעין זה בתחילת שנת תרפ״ג בקישינוב, בה היה ריכוז פליטים גדול. היה זה ביום הכיפורים. הרב צירלסון נחלץ מייד לעמוד בפרץ, חרף קדושת היום, עזב את בית־הכנסת והתייצב לפני הגנראל פופוביץ, מושלה הצבאי של קישינוב, והלה הסכים לבטל את רוע הגזירה.

בדרך כלל מצאו נציגי הציבור היהודי ברומניה אוזן קשבת לבקשותיהם בענין הפליטים, גם בחוגי המימשל בביסאראביה גופא וגם בחוגי השלטונות המרכזיים. ראש־הממשלה המרשאל אוואֶראֶסקו, וכן שר־הפנים שלו, אף נענו להשתדלות הרב צירלסון, לאשר את תקנון ועד העזרה לנפגעי הפרעות באוקראינה וחלותו על הסניפים, שהוקמו לצורך זה בערים המחוזיות.

10. ״ספר ברנשטיין־כהן״, עמ׳ 188.

אחת הפעולות החשובות ביותר של הוועד היתה הפעולה היורידית. בראש המדור עמד השו״ב לייב אלכסנדרובסקי (מפעילי ״המזרחי״) והעורך־דין מיכאל לנדאו (מפעילי צעירי־ציון), שכיועץ משפטי ריכז בידו את עצם הפעולה בתחום זה.

רבות פעלו בשטח אירגון העזרה לפליטים: א. זאב טיומקין, אשר הגיע לכאן בסוף מארס 1921 ועשה כשלושה חדשים בתור שליח מיוחד מטעם הוועד הפועל של ועד הסיוע בפאריס,[11] ו־ב. הסופר שלמה הללס — שליחם המיוחד של הפליטים, אשר התרכזו בגדה השמאלית, האוקראינית, של הדניאֶסטר. הוא הביא את דבר גורלם המר לפני ועידת המשלחות היהודיות, שהתקיימה ב־20 לספטמבר 1921 בפראג. הללס פעל גם בשטח החינוך לילדי הפליטים, כמנהל בתי־הספר של ה״ג׳וינט״ בקישינוב. הוא יזם גם את המפעל של משלוח מצות לאוקראינה בתרפ״ב, באישורן של שתי הממשלות, הרומנית והרוסית. לאחר מכן נקרא הללס לעמוד בראש משרד ההגירה של יק״א ופעל למען הגירתם של הפליטים מחוץ לגבולותיה של רומניה.

הפעולה לביסוס הקואופרציה היהודית

לתוצאות ביקורו של ברנשטיין־כהן בחוץ־לארץ יש לייחס את הישגו הגדול — להפנות את אמצעי ה״ג׳וינט״ לאפיק קונסטרוקטיבי. הודות להשתדלותו המיוחדת, בסיועו של ל. מוצקין, אצל המנהל הכללי של ה״ג׳וינט״ בפאריס, הדוקטור גולדמאן, הושגה הלוואה ארוכת־מועד בסך של 200 אלף דולאר לפיתוח פעולות קואופראציה ברומניה. מהם — החצי, כ־8 מיליון לייות, לפעולותיה של אגודת הקואופרטיבים היהודיים בביסאראביה.

הקיבוץ היהודי בביסארביה, שמנה למעלה מרבע מיליון נפשות, רובו חקלאים זעירים ובעלי־מלאכה, חנונים וסוחרים זעירים — מקורות פרנסותיהם נידלדלו והלכו כמעט מהשנים הראשונות לניתוקו מרוסיה וסיפוחו לרומניה. החקלאות הזעירה לא פירנסה את עובדיה, והבצורת, שהייתה פוקדת את ביסאראביה אחת לשלוש־ארבע שנים, עוד החריפה את מצבם. עיני רבים נשואות היו לעלייה לארץ ולהגירה מעבר לים,

11. במקביל לכך התגייס גם למסע־ההסברה מטעם קרן־היסוד, לקראת המגבית הראשונה, אשר הועברה אז בערי ביסאראביה. מלבד פעולתו בקישינוב גופא, נתלווה אל ד״ר מ. שווארצמן וחיים גרינברג בביקורם בערים סורוקה, באֶנדאֶר ועוד.

לכל מקום שניבעה בו סדק כלשהו לכניסה. ומשנצטמצמו האפשרויות ונתמעטו הסיכויים, נשתרכו הדרכים לעבר רומניה הישנה, שמבחינה כלכלית עלתה בהרבה על ביסאראביה המרוששת, ובמקצת גם לבוקובינה. ברם, לא היה בזה כדי להקל בהרבה על מצבה הכלכלי של האוכלוסיה בכללה.

האגודות השיתופיות להלוואה וחיסכון, אשר התקיימו ברוב העיירות, מילאו תפקיד כלכלי חשוב ברחוב היהודי, אך היו מוגבלות בפעולותיהן מחוסר אמצעים. הענקת ההלוואה מצד ה"ג'וינט" — היה בה משום עירוי־דם בעיתו, ובכך נסתיים השלב הראשון של פרשת העזרה במגמה להפנותה מכאן ואילך לצרכים נעלים יותר, לצרכים קונסטרוקטיביים.

עיתונות
לאומית

נסיונות ראשונים

לאחר הניתוק ממרכזי היהודים שברוסיה נעשו נסיונות לייסד עיתון יומי יהודי עצמאי. תחילה היו נסיונות־נפל של יהודים בקישינוב ללא שרשים כלשהם בציבוריות היהודית ("דער מארגן" ב־1919) וללא צביון לאומי בולט ("דאס בעסאראבער לעבן" ב־1919 ו"דאס ווארט" ב־1921). קצרי ימים היו, וכלעומת שצצו כן נעלמו, בחינת "קיקיון דיונה". הוא הדין ביחס להוצאות המיוחדות, מפקידה לפקידה, של הפלגים השונים בתנועה הציונית לקראת מאורע ציבורי או לאומי כלשהו. רישומן בציבור לא היה ניכר במיוחד.

מה שאין כן העיתונות שהוקמה בכוחותיהם המשותפים של גופים ציבוריים, או מפלגתיים, מרכזיים לביסאראביה כולה. עיתונות זו לחמה את מלחמותיו של הציבור היהודי ונאבקה על זכויותיו, שימשה גורם עיקרי לעיצוב דמותו הרוחנית ושיקפה את דעתו ורצונו של הרוב, שביסודו חדור היה לאומיות נאמנה ומסורה. לאומיות זו באה לידי ביטוי: א. בתחומי חייו הפנימיים — באירגון הקהילה, בייסוד מוסדות חינוך ותרבות ובהקמת מוסדות לעזרה סוציאלית; ב. בתחומי חייו האזרחיים — במועצות העירוניות ובבתי־המחוקקים; ג. בדאגתו לבניין הארץ.

מאחר שבאי־אלו פרסומים אשר הופיעו עד כה בנושא זה חלו שיבושי נתונים, מן הדין כבר בראשית הדברים האלה למנות את החשובים שבהם, כדי להעמיד את הדברים על דיוקם ולהסיר מכשול מלפני הקורא.[1] תוך כדי כך אנו מפנים את הקורא לנתונים המתפרסמים להלן בפרק זה.

1. "פילאָלאָגישע שריפטן", דריטער באנד, ווילנע — 1929/תרפ"ט, מביא רשימה של העיתונות ברומניה מאת ש"ס ראמאן [שלמה סאלאמאן מעיר רומאן], שלצערנו היא משובשת כולה באשר לעיתונות הביסאראבית. המחבר לא טרח, כנראה, לקבל ממקור ראשון נתונים מדוייקים לרשימתו זו, ואף לא טרח לפנות בכתב למערכות העיתונים, שבוודאי לא היו מונעות ממנו את האינפורמאציה הנדרשת. וחבל, חבל מאוד, שהרי באותו זמן עוד ניתן היה לקבל נתונים מדוייקים אף על העיתונים, שהופעתם נפסקה בינתיים.

אף הנתונים של נתן מ א ר ק בספרו: "יידיש־ליטעראטור אין רומעניע, כראָנאָלאָגישער איבערבליק" [ספרות יידיש ברומניה — סקירה כרונולוגיה], חיפה, תשל"א—1971, יצאו לפעמים מקוטעים ואף משובשים. המחבר הנכבד יכול היה בנקל למצוא פרטים נוספים חשובים בספריות ובארכיונים שבארץ. להלן כמה דוגמאות מספרו:

1. "דער איד" (היהודי) — יומון

התחלת הופעתו — [26 ?] אפריל 1920, בקישינוב. הוקם על־ידי מו"ל פרטי, בסיועם של הציונים, כשבראש המערכת הועמד משה פוסטאן ממניחי היסודות של "צעירי־ציון" בתקופה שלאחר מלחמת־העולם הראשונה. העו"ד מיכאל לנדאו, מראשי צעירי־ציון בריגאט, שעבר לקישינוב, נתמנה

א. עמוד 81, שנת 1925 —

"4. "הנוער". קעשענעוו. — — — נר. 1 — דעצעמבר.

"5. "פארן אידישן קינד" [למען הילד היהודי]. קעשענעוו. — — נר. 1 — 1־טן אפריל.

לא צויין כלל עד אימתי התקיים הירחון "פארן אידישן קינד", ולא סומן גם מה מספר החוברות של הירחון "הנוער" שהופיעו.

"7. "ערד און ארבעט", קעשענעוו. ארגאן פון דער צעירי־ציוניסטישער פארטיי אין בעסאראביע געדויערט ביז 1933. [בטאונה של מפלגת צעירי־ציון בביסאראביה התקיים עד 1933]. והרי ידוע שהביטאון התחיל בהופעתו כבר בשנת תרפ"א — 20 בדצמבר 1920, כדו־שבועון. מעיד על כך אף המיספור של הגליון הראשון ב־1925: נומ' (40) 1 וכן גליון היובל מס' 22 מ־20 לדצמבר 1935! ועוד: בכותרת־המישנה של השבועון צויין במפורש, שהוא הביטאון של צעירי־ציון־התאחדות ברומניה. מה ראה המחבר לייחס את התחלת הופעתו ל־1925 והפסקתו לשנת 1933, ואף לשבש בצורה מהותית את הכותרת?

ב. עמוד 83, שנת 1927 —

"5. "אויף דער וואך", קעשענעוו. לויט מיין השערה, האט עס געדויערט צוויי יאר" ["על המשמר", קישינוב. לפי השערתי זה נמשך כשנתיים]. מה עניין השערה לכאן? הרי הדבר ניתן לבדיקה ולקביעה.

ג. עמוד 97, שנת 1933 —

"6. "אונזער וועג" [דרכנו]. קעשענעוו".

מה מגלה לקורא ערך סתום זה?

ד. עמודים 113—112, שנת 1937 —

"7. "טריבונע". צוויי־וועכנטליך. — — — בוקארעסט. נר. 1 — דעם 14־טן מערץ" ["במה". דו־שבועון, בוקארשט. מס' 1 — 14 במארס].

גם כאן סתם המחבר: כמה גליונות הופיעו ועד מתי?

ה. עמוד 116, שנת 1938 —

"9. "צייט פראגן". א בראשור אף 50 ז' ארויסגעגעבן פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין בעסאראביע ["שאלות הזמן". חוברת בת 50 עמ' הוצאת ההסתדרות הציונית בביסאראביה].

והרי בשער החוברת הראשונה מסומן במפורש, שהחוברת הוצאה על־ידי

למזכיר המערכת, ולאחר מכן — מנהלו הכללי. בחורף 1921, כאשר עזב פוסטאן את קישינוב ועבר ללונדון, נמסרה העריכה לחבר העורכים: ישעיהו קלינוב, יוסף שכטמן, ואחר כך — לסופר זלמן רוזנטאל. הרמאן (גרשון) סוואַט שימש מזכיר המערכת. בעת הבחירות לפארלאמנט הרומני, בפברואר 1922, בגד העיתון בייעודו הלאומי, ״נמכר״ למפלגה השלטת, ״הליבראלים״, וניהל תעמולה לטובתה, דבר שגרם להתפטרות רוב חברי המערכת. מצד ״צעירי־ציון״ הוכרז חרם על העיתון, והציבור היהודי נענה לקריאה זו. אכן, העיתון נסגר כעבור זמן קצר. בסך הכל הופיעו כ־600 גליונות. הגליון האחרון שהיה לנגד עינינו נושא את המספר 576, מיום 19 באפריל 1922.

ההסתדרות הציונית ״בנין הארץ״ — שמה של המפלגה המאוחדת פוע״צ וצ״צ! ועוד: החוברת הראשונה, בת 34 עמ׳, הופיעה כבר בספטמבר 1938, ורק השנייה, בת 50 עמ׳, — בדצמבר 1938!

ו. עמוד 116, שנת 1939 —

25. ״אקטועלע פראָבלעמען״ — — — פארלאג ״בנין הארץ״, קעשענעוו״. [״שאלות אקטואליות״, הוצאת ספרים ״בנין הארץ״].

המחבר לא טרח לפרש, כבחוברת הקודמת, שחוברת זו היא בת 76 עמ׳. ועוד — הרי ״בנין הארץ״ הוא שמה של המפלגה ולא שם ההוצאה. ויתירה מזו — בשנת 1939 הופיעו כמעט בשמות דומים עוד 5 חוברות, וב־1940 — עוד 4 חוברות. והמחבר לא ציין זאת כלל.

ז. עמוד 171, סימן 92 —

״ישראל ווינשטיין (אידל מלמד) געב. 27 דעצ. 1891 אין קעשענעוו, געשט. אין טראנסניסטריע״ [ישראל וויינשטיין... נפטר בטראנסניסטריה].

והרי ידוע אף ידוע לכל יוצאי ביסאראביה, שהוא נאסר ביולי 1941 על־ידי השלטונות הסובייטיים ונשלח לסיביר. הוא חלה בדרך הארוכה והממו־שכה מרוב טילטולים ותת־תזונה ונפטר בבית־הסוהר בסביבת אירקוטסק.

ח. בעמוד הנ״ל, סימן 94 —

״מיכאל יאכינזאן. געב. 1894 אין קעשענעוו, אומגעקומען אין טראנסניסטר־יע [מיכאל יאכינזון... נפטר בטראנסניסטריה].

והאדם חי וקיים וממלא תפקיד בכיר באחד העיתונים בארץ ...

האם מכל אלה עלינו ללמוד גם על כל הנתונים המובאים בספרו של מארק?

אף רשימתו הביבליוגראפית של יוסף י. כהן בספר ״יהדות ביסאראביה״, בהוצאת האיגוד העולמי של יהודי ביסאראביה והחברת ״אנציקלופדיה של גלויות״, ירושלים—תל־אביב, תשל״א, אינה שלימה בחלקה ולקויה בחסר, כמוכח מתוך הנתונים המובאים להלן.

עם כל הסתאבותו של "דער איד" בארבעת החודשים האחרונים לקיומו, אין לשכוח את תרומתו הרבה להתוויית דרכו של הקיבוץ היהודי בימי־הבראשית של סיפוח החבל לרומניה. מורה־דרך ודובר נאמן היה. הקרין אורה וביטחון, והעיקר, הביא חדשות מהארץ, שאליהן נכסף הקורא. התחלת הופעתו חלה בעצם ימי התכנסותה של הוועידה הציונית הראשונה בביסאראביה, והוא ליווה את התנועה בכל תחומי הפעולה שהתפתחה לאחר מכן .

2. "ערד און ארבעט" (אדמה ועבודה)

בטאונה של מפלגת "צעירי־ציון" ("התאחדות"). השם שימש סמל לתוכנה ולתביעותיה של המפלגה. כתב־העת היה כעין המשך לביטאון הוועד המרכזי של הפראקציה הציונית העממית צ"צ, שהתחיל להופיע בחארקוב בפברואר 1918. התחלת הופעתו בקישינוב — כ"ד בכסלו תרפ"א (5.12.1920), בצורת חוברת דו־שבועית, 4° בהיקף של 16—20 עמודים. למן הגליון מס' 13 — כשבועון, 2° של 4 עמודים. עם חברי המערכת נמנו: משה פוסטאן, אשר קוראלניק (עורך ראשי לשני הגליונות הראשונים ולגליונות 11—39), חיים שורר ולייב גלאנץ (עורך ראשי לגליונות 10—3).
עם החלטת המליאה (הפלנום) של צעירי־ציון במארס 1922 לייסד עיתון יומי ("אונזער צייט") נפסקה הופעתו של "ערד און ארבעט", מהגליון מספר 39, שהוצא ב־5 ליולי 1922.

כעבור שנתיים, בערך, פרץ סכסוך בין הוועד המרכזי של "צעירי־ציון" לבין המנהל הכללי של "אונזער־צייט", העו"ד מיכאל לנדאו וחברו להנהלה שמואל יאסקי, בשל הפחתת השפעתה של המפלגה על העיתון. אז חודשה הופעתו של "ערד און ארבעט" ב־9 לינואר 1925. לעורך ראשי נמנה לייב גלאנץ, וחבריו למערכת היו: העו"ד צבי היניכס (הועבר לקישינוב מבאֵלץ), ישראל סקווירסקי ושמשון שכטר (שעבר לכאן מצ'רנוביץ לשם ניהול ענייני "החלוץ").

בשנות 1927/1928, לאחר צאתם של גלאנץ והיניכס מקישינוב, השתתפו בעריכה, מלבד החברים סקווירסקי ושכטר, — צבי אקרמן (עקרוני) ואיסר רבינוביץ. באביב 1929 נפסקה הופעתו הסדירה של "ערד און ארבעט", בשל קשיים חמריים, כמעט עד לסוף 1933. הגליון האחרון, שהיה לנגד עינינו, נושא את המספר 25, ל' בניסן תרפ"ט, דהיינו — הגליון מספר

213 מיום הופעתו. לזה יש עוד להוסיף 4 הוצאות מיוחדות ללא מיספור, אשר הופיעו ל"יום־המפלגה" בל"ג בעומר תרפ"א, תרפ"ב, תרפ"ג ותרפ"ד. נמצא, שכלל הגליונות הגיע לאותה עת ל־217.

על הופעתו מאביב 1929 עד לדצמבר 1933 לא נמצאה אסמכתא כלשהי בשום ארכיון בארץ, מחוץ לגליון מ־1.6.1931, בתוספת תת־כותרת "הוצאה מיוחדת מטעם הבלוק למען ארץ־ישראל העובדת".

חידוש הופעתו של "ערד און ארבעט", אם כי לסירוגין, חל ב־15 לדצמבר 1933, ועד ל־20 בדצמבר 1935 — יובל ה־15 לקיומו — הופיעו 22 גליונות. בתקופה זו נמנו עם חברי המערכת: ד"ר מ. קוטיק, איסר רבינוביץ והעו"ד יצחק קורן (האחרון — מהגליון מספר 3, פברואר 1934). הופעת גליון היובל בהיקף של 22 עמודים, כחודש ימים לפני ועידת האיחוד של צ"צ עם פוע"צ היתה בעצם משום חתימת הופעתו של "ערד און ארבעט", שמניין גליונותיו הסתיים, לפי חישוב זהיר ביותר, בין 250—260.

לאחר האיחוד בין שתי המפלגות ועד להופעת הדו־שבועון של המפלגה המאוחדת "טריבונע" (בוקארשט 1.3.37) הוצא במקום "ערד און ארבעט", בתקופת הביניים, גליון חד־פעמי בשם "נאָך דער פאראייניגונג" (לאחר האיחוד). עורכיו היו: ב. י. דוכובני (מיכלי) ב. מילגרום, ש. פריש וד"ר מ. קוטיק.

בגליונות הראשונים של "ערד און ארבעט" הוקדש מקום נרחב לסידרת מאמרים תיאורטיים, תחת הכותרת "חומר פרוגרמתי", לשם הבהרת דרכה של ה"פראקציה הציונית העממית צעירי־ציון", שנהפכה מאז למפלגה, אשר פעלה במסגרת התנועה באופן עצמאי. חלק מהחומר הספיק עוד לעבד מייסד העיתון, משה פוסטאן, לפני שעזב את ביסאראביה בדרכו ללונדון. עיקר תכניתה של המערכת היה להמריץ לפעולה ציונית־סוציאליסטית בתחום הרעיוני והחומרי. הביטאון לא הלך בדרך הרגיסטראציה השיגרתית של עובדות ומאורעות יומיומים, אלא בדרך הניתוח מבחינה ציונית־סוציאליסטית. תחת שבט ביקורתו הנועזת עברו: אשליות שווא של המדיניות הציונית; הספסרות בקרקעות בארץ־ישראל והזלזול בעבודה העברית; פעולותיהם של המוסדות הציבוריים והציוניים ברומניה; שלטונם של אנשי ה"קורובקה"[2] ברחוב היהודי, ומלחמתם במסע לאירגון קהילות נבחרות; משטר המפלגות הפוליטיות ברומניה וכיוצא באלה.

2. "קורוּבקה" פירושה: קופסה; משמעותה — קופת־הציבור מהיטל מס מיוחד על בשר כשר. ה"קורובקה" נוסדה במחצית הראשונה של המאה ה־19 כתחליף

עם זאת הטיף "ערד און ארבעט" להגשמת הסיסמה של תחייה לאומית וסוציאליסטית כאחד — ל ח ל ו צ י ו ת ; לכיבוש העבודה בארץ ולהתיישבות חלוצית. לא מעטה היתה מלחמתו למען החינוך העברי בגולה, למען זכות קיומו של ביה"ס העברי השלם.

קשה היתה דרכו של הביטאון מבחינה חומרית, כשמצבה הכלכלי של האוכלוסיה היהודית התערער ונידלדל מפעם לפעם. עם זאת מילא את שליחותו הלאומית, בהתאם לעקרונותיה בדבר ארץ־ישראל העובדת, בעוז ובתנופה.

3. "אונזער צייט" (זמננו)

יומון. כאמור לעיל, נוסד ביזמת הוועד המרכזי של "צעירי־ציון" בתור חברת מניות (100 ליי כ"א), שהופצו בכל רחבי ביסאראביה. התחלת הופעתו — 16.8.1922. העו"ד מיכאל לנדאו, חבר המרכז, הועמד במנהלו הכללי. ליו"ר ההנהלה נבחר יו"ר "אגודת הקואופרטיבים היהודיים בביסאראביה", לשעבר מזכיר "לשכת־הדואר" הציונית בגליל זה — נחום מ. רויטמן. לסגנו — חיים ויסאדלר. חברי ההנהלה היו: אליהו אורטנברג, צבי טורקאנובסקי, שמואל יאסקי, דוד פולינואֶר. משנת 1925 ואילך — גם העורך זלמן רוזנטאל ושמעון אורטנברג.

עורכו הראשון היה יצחק־אייזיק ויסמן (בר־לוי). לאחר עלות ויסמן ארצה ב־1924 נמסרה העריכה לידי הסופר זלמן רוזנטאל, שהמשיך בה עד לסגירת העיתון, בתחילת 1938. עם עובדיו הקבועים, בעלי הטורים המיוחדים, נמנו: העו"ד מיכאל לנדאו, העו"ד יוסף לרנר (לירון), ישראל ויינשטיין ("אידל מלמד"), וכן הסופרים: אברהם אפשטיין, יעקב בוטושאנ־סקי, מרדכי גולדנברג, שלמה הללס, איציק מאנגר, יעקב פיכמן (שימש

לוועדי הקהילות שבוטלו על־ידי השלטון. כספי ה"קורובקה" נועדו בראש וראשונה לתשלום חובותיו של הקהל היהודי לשלטונות על חשבון המיסים והארנונות המיוחדים. עודף ההכנסות נועד לתשלומי משכורת לעובדים הדתיים במקום — רבנים ושוחטים — וכן לכיסוי הוצאות הממשלה להחזקת בתי־הספר ולתמיכה במוסדות הסוציאליים שבמקום. בדרך כלל היו משתלטים על קופה ציבורית זו תקיפי המקום ללא בחירות דימוקראטיות כלשהן. במונח זה, קורובקה", היו משתמשים בעיקר יהודי הערים, ואילו בעיירות היה נהוג השימוש במונח "טאקסה".

זמן־מה כעורכו הספרותי), יעקב קוטשר ואליעזר שטיינמן. מזמן לזמן פירסמו בו את יצירותיהם: שניאור אורוס, המשורר אפרים אוירבך, צבי אקרמן (עקרוני), וו. גאמרמן, אפרים דודזון, צבי כולודנקו, משה פינצ׳בסקי, מ. פרידמן, חיים רבינזון, בני שניידר וכן הפובליציסטן ד״ר אברהם קוראלניק.

בשנים הראשונות לקיומו השתתפו בו כמעט בקביעות, בלי לקבל שכר, חברי המרכז הציוני: לייב גלאנץ, נחמן הוברמן, יעקב ואסרמן, נחום טולצ׳ינסקי (טל), ישראל סקווירסקי, ד״ר יוסף ספיר, אשר קוראלניק, דוד רבלסקי ואחרים; בשנות השלושים — ב. י. דוכובני (מיכלי), דוד ויניצקי, ישעיהו ויניצקי, מאיר קוטיק, לייב קופרשטיין, יצחק קורן, איסר רבינוביץ ואחרים. בתור כתבי־חוץ קבועים שימשו רוב השנים: ש. י. דורפזון, הרמאן סוואָט, ש. פיקר וישעיהו קלינוב. בשתי השנים האחרונות שימש ז. גולדשטיין כסופר קבוע בבוקארשט.

במשך של למעלה מ־15 שנות קיום שימש ״אונזער צייט״ שופרה הנאמן של היהדות בביסאראביה וברומניה כולה, עמד בפרץ בכל עת צרה ומצוקה, ונאבק בעוז על מעמדו של המיעוט היהודי כאזרחים שווי־זכויות; שימש כלי־ביטוי לתנועה הציונית על כל זרמיה, בעשותו נפשות רבות לרעיון התחיה הלאומית ובניין הארץ; ליכד את הציבור היהודי על כל גווניו, לשם שמירה והגנה על ענייניו החיוניים לבל יבולע לו מצד המשטינים.

וכך עד שעלו לשלטון במדינה הכוחות החשוכים, מרעיו של היטלר. הגזירה היתה: לחסל בבת־אחת את כל העיתונות המתקדמת אשר הופיעה בארץ, ובראש וראשונה את העיתונות בשפות המיעוטים. גליונו האחרון של ״אונזער־צייט״ היה מספר 4585 מיום 18 בפברואר 1938.

בבת אחת נסתתם מקור הידיעות על הנעשה בארץ ובתפוצות, נתרופף הקשר בין המטרופולין לבין ערי השדה. לאחר זמן נמצא, אמנם, מעין תחליף להמשכת הקשר, בצורת ביוליטינים בדפוס שהוצאו לעתים מזומנות על־ידי המרכז הציוני בקישינוב (ראה להלן). ברם, לא היה בכוחו של תחליף כגון זה כדי לרוות את צמאונו של הציבור למילה חיה, לידיעה יומית, על הנעשה בעולם הרחב ובעולם היהודי.

4. עיתונות ילדים

״פארן אידישן קינד״ (למען הילד העברי) — ירחון לילדים. התחלת הופעתו היתה בערב־פסח תרפ״ה, כתוספת ליומון ״אונזער צייט״. הופיע באיחורים רבים. התבנית 4°, ההיקף — 8—20 עמודים. עד אמצע

1928 הופיעו 18 חוברות, וההוצאה נפסקה. באוגוסט 1935 נתחדשה ההוצאה. הגליון האחרון שהיה לנגד עינינו, נושא את המספר 12—11 (30—29), מחודש יולי 1936. העורך היה זלמן רוזנטאל, והשתתפו בו בקביעות מרדכי גולדנברג ומנדל (מנדיק) פרידמן. האחרון שימש גם כעורך גראפי. הירחון טיפח את הזיקה לערכים לאומיים, חברתיים ואסתיטיים.

5. עיתונות הציונים הכלליים

"ידיעות ההסתדרות הציונית בביסאראביה" — ביטאון הוועד המרכזי של הציונים הכלליים, בתבנית 4° ובהיקף של 8—4 עמודים. הגליון הראשון הופיע בכ"ט בתמוז תרפ"ב (25.7.1922). עורכו היה — צבי בונפלד, מזכיר ההסתדרות הציונית. הגליון האחרון שהיה לנגד עינינו נושא את המספר 4, מיום י' טבת תרפ"ג (29.12.1922). בגליון זה, כבגליון הקודם מספר 3, 8 עמודים, שמהם 4 עמודים מוקדשים ל"קרן הקיימת לישראל".

בעצם, לא הוקדש ב"ידיעות" מקום לידיעות לוקאליות (בכך סמך, כנראה, העורך על "אונזער צייט") ורוב החומר הוא מעין לקט ידיעות על ארץ־ישראל ומסביב לה, שלא באו לידי הבלטה מספקת בעיתונות המקומית.

מלבד ה"ידיעות" הופיעו מטעם הציונים הכלליים מפעם לפעם — בעיקר בשנות־קונגרס — ביולטינים שונים בשינויי־שם, כגון: "פאָלק און לאנד" (עם וארץ) ב־1933, וכן "ביוליטין של ההסתדרות הציונית בביסאראביה" — לקראת הקונגרס הציוני הכ"א, וכיוצא באלה שלצערנו טרם נמצאו כאן עותקים מהם.

6. עיתונות ברית הציונים הרביזיוניסטים (הצה"ר)

לא היה שם קבוע לעיתונות של זרם זה. במשך השנים תרפ"ז—תרצ"ג הופיעו גליונות מפקידה לפקידה, כל פעם בשינוי־שם:

א. "אויף דער וואך" (על המשמר). הגליון הראשון הופיע בקישינוב בכ"ז בשבט תרפ"ז (30.1.1927), בתבנית 4° ובהיקף של 16 עמודים. [העורך — מיכאל יאכינסון], האחראי ב. דובינסקי. הגליון האחרון שהיה לנגד עינינו נושא את המספר (7) 1, י"א בשבט תר"צ, בתבנית 2° ובהיקף של 4 עמודים.

ב. "אונזער קאמפף" (מאבקנו). מספר 1 הופיע ב־14 ביוני, ומספר 2 — ב־27 ביוני 1933, בתבנית 4° ובהיקף שני עמודים. נראה, שהביטאון מיועד היה לקראת הבחירות לקונגרס הציוני.

ג. "בעסאראבער היינט" (יומה של ביסאראביה) — יומון בתבנית 2° ובהיקף של שני עמודים. הופיע בקישינוב החל מיום 7 ביולי 1933. הגליון האחרון שהיה לנגד עינינו — מספר 9, מיום 22 ביולי 1933. אף הוא, כקודמו "אונזער קאמפף", מיועד היה לקראת הבחירות לקונגרס הציוני בלבד. בקאטאלוג של מ. בית־דוד (דודזון) רשום "בעסאראבער היינט" גם כשבועון שהופיע בעיר באֶלץ בשנת 1934. הגליון האחרון נושא מספר 18, ולא ברור אם המיספור הוא המשך ליומון שהופיע בקישינוב, או שהוא חדש.

1. פירסומי הקרנות הלאומיות ("הקרן־הקיימת", "קרן־היסוד")

מנהג היה בידי הלשכה הארצית של "הקרן הקיימת לישראל" להוציא כמעט מדי שנה, לקראת יום ל"ג־בעומר ויום כ' בתמוז, הוצאות מיוחדות, מצויירות, אם כתוספת לעיתונים "אונזער־צייט" ו"ערד און ארבעט" ואם בצורת חוברות־הסברה. הובאו שם מדבריהם של ראשי התנועה העולמית, וכן מאמריהם של פעילי התנועה הארצית מכל הזרמים ומהסתדרויות הנוער השונות.

וכך היתה נוהגת גם הלשכה הארצית של "קרן־היסוד", לקראת פתיחת המגבית השנתית שלה, שנועדה תמיד לראשית השנה, היינו — לעת האסיף, שאז הכיס מתמלא איכשהו, הלב מתרחב והיד נפתחת.

לא נבוא למנות כאן אחד לאחד את כל המוספים, הביוליטינים בדפוס והחוברות המיוחדות אשר הוצאו למועדים מסויימים, בנוסף לחומר התעמולה בכל שאר ימות השנה. אבל כמעט ודאי הוא, כי למן ראשית תרפ"א ועד לאמצע שנת תרצ"ח — כשנסגרה, מצד השלטונות, העיתונות ביידיש ובעברית — הוצאו לפחות חמישים יחידות כאלה.

כדי למלא את החלל הריק, אשר נוצר לאחר סגירת העיתונות בראשית 1938, נאלצו שתי הקרנות להוציא יחד ביוליטינים בדפוס, שנשלחו חינם לעסקנים ולאלפי התורמים. הביוליטינים הופיעו חודשית, למן 20 במארס 1939 עד ל־11 ביוני 1940, בתבנית 4° ובהיקף של 12—8 עמודים. באופן רשמי הוגדרו כמכתבים־חוזרים של ההסתדרות הציונית, אשר פעולתה לא

רק שלא הופרעה מאז, אלא אף עודדה על־ידי השלטונות. שכן הכספים אשר נאספו על־ידי הקרנות, נועדו כאילו לשם מתן אפשרות ליציאת היהודים מן המדינה.

בסך־הכל הופיעו 10 ביוליטינים כאלה. 9 מהם נערכו על־ידי ד"ר פנחס באלצאן, והביוליטין העשירי, האחרון — על־ידי זלמן רוזנטאל, כי בינתיים הספיק ד"ר באלצאן לעלות ארצה.

8. פירסומי הוועד המרכזי של "תרבות"

א. "תרבות" — ביטאון הוועד המרכזי של "תרבות" בקישינוב. התבנית — 4°, ההיקף — 32—16 עמודים. הופיעו 4 גליונות במשך השנים תרפ"ב/תרפ"ח — לקראת ועידות ו"חודשי תרבות". בנוסף לאלה הופיעו מוספים מיוחדים בעיתונות־יידיש, לקראת מאורע תרבותי כלשהו חשוב, להתחלת שנת־לימודים, וכן למאבק בשלטונות על גזירות־קיפוח והתנקשות מתמדת בזכות קיומו של בית־הספר העברי. הביטאון הקדיש מקום נרחב למצבו היורידי של ביה"ס העברי ולמאבק על זכות קיומו. המערכת — חברי המזכירות: נחום טולצ'ינסקי (טל) (חוברות א'—ג') ודוד ויניצקי (חוברת ד').

ב. "אשכולות" — ירחון מצויר לנערים ולילדים, הוצאת "תרבות" בשיתוף עם היומון "אונזער צייט". התבנית — 4°, ההיקף 32 עמודים — 64 טורים. הופיעו 6 חוברות בשנות 1927—29. (הראשונה — א' בניסן תרפ"ז והאחרונה — אדר—ניסן תרפ"ט). העורך היה זלמן רוזנטאל. והמשתתפים הקבועים — ש. בן־ציון, מ. גולדברג, י. פיכמן וי. קוטשר. עורכו הגראפי — מנדל (מנדיק) פרידמן.

הירחון הצטיין בתוכנו, בטעמו הספרותי ובצורתו האסתיטית. הוא צויין לשבח על־ידי הביקורת העברית בעולם.

ג. "פרודות" — קובץ לדברי ספרות וחינוך, אשר הופיע בתרצ"ד/1934. התבנית — 8°, ההיקף רפ"ו עמודים. העורכים: יעקב קוטשר וזלמן רוזנטאל. השתתפו בו כמעט כל כוחות היצירה העבריים שברומניה, וכן סופרים יוצאי ביסאראביה מישראל. מדורות מיוחדים הוקדשו לתרגומים ממיבחר הספרות הרומנית ולסקירות מפורטות על מצב החינוך העברי בביסאראביה, בבוקובינה ובטראנסילוואניה. בעקב המצוקה הכספית החמורה, שבו נתון היה מרכז "תרבות" כל אותו זמן, לא היה המשך למיפעל לאומי־תרבותי זה עד לשנת תרצ"ט, עם הוצאת "מן הצד".

ד. "מן הצד" — במת הוועד המרכזי של "תרבות" לענייני ספרות, חינוך ותרבות. התבנית — °4, ההיקף 60 עמודים כפולי־טורים. החוברת הראשונה הופיעה באביב תרצ"ט, והשנייה — בכ"ב בסיון ת"ש — 28 ביוני 1940, ביום בו נכנס הצבא האדום לקישינוב, וביסאראביה סופחה לרוסיה הסובייטית. החוברת נשארה בבית־הדפוס מבלי ש"תרבות" יכלה להשתמש בה. אף לא ידוע, אם הוכנסה ונרשמה בספריה כלשהי בברית־המועצות. עורכי "מן הצד" היו: ק. א. ברתיני, דוד ויניצקי וזלמן רוזנטאל.

הביטאון שיקף, בין היתר, את המאמצים העצומים, שנעשו על־ידי ציבור העובדים בכלל, והמורים בפרט, לקיים את ביה"ס העברי על אף החרפת מצבו החמרי והיורידי כאחד, בתקופתו האחרונה כשרומניה התקרבה בצעדי־ענק לקראת שיתוף פעולה הדוק עם הנאצים. ובנוסף לכך הביא דברי ספרות מנופים של היוצרים העברים בביסאראביה וברומניה כולה.

באותן שנים הופיעו בבאֶלץ, בסיועה של "תרבות", גם כתבי־עת אלה: "שורות" — ביטאון לדברי ספרות ולענייני החינוך העברי, בהוצאת לייב קופרשטיין ובעריכתו. התבנית — °8, ההיקף — 32 עמודים. התחלת ההופעה — חודש שבט תרצ"ה. החוברת האחרונה מספר 22 הופיעה בכסליו תרצ"ח (דצמבר 1937). לאחר סגירת העיתונות בעברית וביידיש, הוציא ל. קופרשטייך בהתחלת תרצ"ט קבצים בשם "אודים". בסך־הכל הופיעו 2 חוברות, ביחד — 182 עמודים.
התמדתו של העורך בהוצאת הביטאון הוכיחה, שבמציאות הרומנית יש צורך ומקום לבמה עברית מיוחדת, אשר מצד אחד יינתן בה ביטוי לנאמני העברית ומאידך — מקלט לכוחות צעירים שהחלו להתגלות בקרב הנוער היהודי.

ב"שורות" וב"אודים" השתתפו בקביעות, מלבד העורך: ק. א. ברתיני, מרדכי גולדנברג, חיים הוכמן, ב. י. דוחובני (מיכלי) וזלמן רוזנטאל. דוחובני (מיכלי) היה שותף בעריכה, באופן בלתי רשמי, לחוברות "שורות" וכן לקובץ הראשון של "אודים". לאחר מכן פרש מהעריכה ובקובץ השני של "אודים" לא השתתף כלל.

9. פירסומי "החלוץ"

א. "שבוע־החלוץ" — הוצאה מיוחדת ביידיש, שהיתה מופיעה בקישינוב פעם אחת בשנה, לימי חג הפסח, על־פי־רוב בהיקף של ארבעה עמודים,

כתוספת ליומון "אונזער צייט" ו"ערד און ארבעט" וללא תשלום מיוחד. ראשית הופעתו — פסח תרפ"ב, בשם "החלוץ", ולאחר מכן בשם "שבוע החלוץ". הגליון האחרון שהיה לעינינו הוא מפסח תרצ"ז. את הגליונות לשנים תרצ"ה ותרצ"ו לא עלה בידנו לגלות כאן בארץ. אבל יש לשער, שהמספר הכולל לכל השנים הגיע לכדי 15 גליונות. הביטאון מוקדש היה, כאמור, לתנועת "החלוץ", שמגביתה נערכה מדי שנה ונהפכה למסורת. למעשה היה החומר מגוון הרבה יותר וקיפל בתוכו בצורה תמציתית את כל מעשי התנועה לאורך השנה האחרונה, בליווי דברי־הערכה של נציגי הזרמים השונים: קורות התנועה, סקר על המצב בחוות ההכשרה העצמאיות, על הנעשה בקיבוצי ההכשרה ובסדנאות למקומותיהם, על מצב העלייה בכלל ועל קבוצות־העלייה בשנה זו בפרט וכו' וכו'. בקיצור, הגליונות המצורפים זה לזה פורשים לפניך יריעה די נרחבה, קיצור תולדותיה של תנועת "החלוץ" ברומניה.

ב. "עלים" — ביטאון פנימי של מרכז "החלוץ" בקישינוב. חוברת בשיכפול בגודל פוליו ובהיקף של 16—32 עמודים, אשר הופיעה לעיתים מזומנות. התחלת הופעתו של הביטאון בתרפ"ה. חוברת ל"א הופיעה בתמוז תר"צ/יולי 1930. מספר החוברת האחרונה מסידרה זו, הראשונה, אינו ידוע לנו (לפי שעה). החוברת מספר 3 (לפי המשוער התחיל המיספור החדש בהתחלת 1931) נושאת את התאריך פברואר־מרץ 1932, והחוברת מספר 7 — מאי 1933. ניתן, איפוא, לקבוע, שבסך־הכל הופיעו קרוב לארבעים חוברות.

החוברות הן אוצר בלום של ידיעות מפורטות על הפעולות השונות של מרכז "החלוץ": באירגון נקודות ההכשרה, בביקורי השליחים מארץ־ישראל והמדריכים המקומיים, בשאלות חברה וחינוך, בשאלות העלייה, על תנועות הנוער המרכיבות את התנועה החלוצית הכללית. כן הובאו פרטים מהווי החיים היומיומיים בנקודות ההכשרה — על תנאי העבודה הקשים ועל סיועם הרב של "ידידי החלוץ", על בעיותיו של הפרט בתוך הכלל וכיוצא באלה.

ג. "הנוער" — ירחון, ביטאון ועד הנוער המאוחד ליד מרכז "החלוץ" ו"הקרן הקיימת לישראל", בעברית וביידיש. תבניתו — 4°, היקפו — 12 עמודים כפולי־טורים. התחלת הופעתו — כסליו תרפ"ו (1925). המערכת: חבר עורכים, שבראשה (לחוברת הראשונה) צויין ש. גבעוני (כפר גלעדי), שליח הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל. החוברת האחרונה הופיעה במארס 1926. השתתפו בו בקביעות: הירש (צבי) אקערמאן

(עקרוני), מרדכי גולדנברג, חיים לרנר (ליאור), יעקב קוטשר ושמואל שפירא.

ד. "לקט" — מחברות משוכפלות בהיקף של 24—12 עמודים. כשמו כן הוא — לקט מתוך העיתונות בעברית ויידיש. התחיל להופיע חודשית בקיץ 1934, במקום ה"עלים", כנראה. המטרה היתה — להגיש למתכשריב בקיבוצים, השרויים בעבודה רוב־רובו של היום ואין זמנם מספיק לעיון בהרחבה בכל העיתונות המגיעה אליהם, — ידיעות שוטפות, ולפי שיטת ההקבצה: קטעי מאמרים ורשימות בנושאים שונים, שתפסו מקום בעולם הציוני. החוברת האחרונה, שהיתה לנגד עינינו (ב"בית לוחמי הגיטאות") נושאת את המספר י"א, מאפריל 1935.

ה. "ביוליטין אינפורמטיבי" (עברית). משוכפל, 8°, בהיקף 32—24 עמודים. התחלת הופעתו — 24 במאי 1935. בחוברת מספר 1 מוסבר, שהמרכז נוכח כי ה"לקט", אשר הוגש לחברים עד כה, אינו מספיק, והביוליטין בא למלא את החסר בכך, שירחיב במידה רבה את המדור האינפורמטיבי. הביוליטין לא האריך ימים, כנראה. החוברת האחרונה, שהיתה לנגד עינינו, היא מחודש מארס 1935 (כנראה 1936).

ו. "שרשים" — חוברת בעלת אופי רוחני־רעיוני, בעברית וביידיש, משוכפלת, 4°, בהיקף 28—18 עמודים. המטרה: א. להגיש לחברים המתכוננים לחיי הגשמה בארץ, חומר רעיוני משרשי המחשבה המקורית, שבאה לידי גילוי בתקופת הריניסאנס העברי, למן תקופת ההשכלה והחסידות ועד לתנועת העבודה בארץ־ישראל; ב. לעורר אצל החברים את ההתעניינות בספרי מקורות אלה, עד שיתאוו לקרוא בהם; ג) להעלות זכרונם של כל אלה, שהשתתפו בעיצוב דמותה הרעיונית והמחשבתית של תנועת התחיה.

החוברת הראשונה הופיעה בסיוון תרצ"ז. החוברת האחרונה שהיתה לפנינו — מספר ה', מחודש תשרי תרצ"ח.

מאמצע שנות השלושים, עם התפשטות התנועה החלוצית בחבלי הריגאט ובטראנסילוואניה, ששם לא היה הנוער ברובו מצוי עדיין אצל השפה העברית, הוצאו מספר חוברות גם ברומנית ובהונגרית.

10. "צייט־פראגן" (שאלות הזמן)

במה דו־חדשית של הוועד המרכזי "בניין־הארץ" (שינוי שמה של המפלגה המאוחדת "צעירי־ציון — פועלי־ציון") בקישינוב. תבניתה 8°, ההיקף — 76—34 עמודים. התחלת ההוצאה: ספטמבר 1938; הופעת החוברת האחרונה (מספר 12): מאי 1940 (כחודש ימים לפני היספח ביסאראביה לרוסיה הסובייטית).

הקמת הבמה היתה משום כורח, לאחר סגירת העיתונות ביידיש ובעברית. לצורך הסוואה מפני עינה של הצנזורה, ואף כ"הסדר" מיוחד איתה, הוצאו החוברות בתבנית קטנה, ומדי פעם בשינוי־שם: "צייט־פראגן", "אקטועלע פראגן", "אקטועלע פראבלעמען", "ציוניסטישע פראבלעמען". בחוברות היו מאמרים פובליציסטיים וכן מדור ספרותי בעל אופי ארצישראלי. העורכים היו ברל מילגרום, יצחק קורן וזלמן רוזנטאל. ועדת המערכת כללה גם את צבי וייסנברג ואיסר רבינוביץ. מלבד חברי המערכת השתתפו: ז. אגרעס (איגרת), ק. א. ברתיני, ח. הוכמן, ד. ויניצקי, ד"ר מ. קוטיק, ל. קופרשטיק.

11. פירסומי היהדות הדתית

א. "דער פונק" (הניצוץ) — "שבועון מדיני־חברתי וספרותי בלתי־מפלגתי". הופיע בקישינוב בעריכת חבר־עורכים [בראש המערכת: נחמן הופרמן]. היקפו 18—10 עמודים בתבנית 4°. סיסמותיו היו: "להגן על ענייני העם, בתור עם, ועל צרכיו הדתיים־לאומיים והחברתיים־תרבותיים; — — — להסב תשומת־לב נאותה לפעילות דתית־לאומית וחברתית־תרבותית של כל המפלגות היהודיות".

הגליון הראשון (2—1) הופיע ביום כ"ב אב תרפ"ד — 22 באוגוסט 1924. הגליון האחרון שהיה לנגד עינינו, נושא את המספר 5, מיום י"ג אלול תרפ"ד — 12 בספטמבר 1924. השבועון לא האריך ימים, ונראה שגליון מספר 5 היה האחרון.

ב. "די וואָך" (השבוע) — "בטאונה של היהדות הדתית־לאומית בביסאראביה" (מהגליון מס' 64, ערב־ראש־השנה תר"צ — "ברומניה"). הופיע אחת לשבוע, בעריכת יוסף אָפלבוים (מזכיר "אגודת ישראל" בביסאראביה). היקפו — 4 עמודים, תבניתו — 2°. הגליון הראשון הופיע ביום כ"ה בתמוז תרפ"ח — 13 ביולי 1928. זו היתה השנה האחרונה של המאבק

בין הדתיים והחילוניים על אישור התקנון לאירגון הקהילה הנבחרת. מטרת העיתון היתה להגן על דמותה של הקהילה העתידה לקום, שתהא בעלת גוון דתי מובהק, וללא זכות הצבעה לנשים ואף לא לגברים למטה מגיל 21. כמו־כן — לארגן וללכד את הציבור הדתי לקראת הבחירות הראשונות (שהתקיימו בנובמבר 1929).

בתרפ״ח הופיעו הגליונות מספר 10—1; בתרפ״ט — 64—11; הגליון האחרון שהיה לנגד עינינו נושא את המספר 92, מיום ז׳ מנחם־אב תר״צ — 1 באוגוסט 1930. בתקופתו האחרונה סבל העיתון מחוסר אמצעי־קיום. אף חלה הפסקה בהופעתו כדי שלושה חודשים — מגליון 82, ז׳ באדר, עד לגליון מס׳ 83, כ״ה באייר תר״צ. בגליון 92 נתפרסם קול־קורא מצד המינהלה והמערכת וכרוז מאת הרב צירלסון אל קהל הקוראים והאוהדים, להציל את העיתון מהתמוטטות. ייתכן איפוא, שגליון זה היה גם האחרון.

12. פירסומי חברה

״דאָס קאָאָפּעראַטיווע וואָרט״ (דבר הקואופראציה) — בטאון איגוד הקו־אופראטיבים היהודים בביסאראביה. הרכב המערכת: י. פאגיס, נ.מ. רויטמן וי. ראדוליאנסקי — העורך בפועל בשתי השנים הראשונות, ואחריו — מ. שאראנד. הופיע אחת לחודש. תבניתו — 4°, והיקפו 20—16 עמודים. 12 החוברות הראשונות, מחודש יולי 1925 עד לחודש יוני 1926, הופיעו כתוספת ליומון ״אונזער צייט״ בקישינוב. מכאן ואילך כהוצאה נפרדת. תפוצתו: 3,000—2,000 עותקים בשנים הראשונות עד ל־7,500 בשנת 1931. עם החמרת המשבר בביסאראביה, ירדה התפוצה לכדי 4,500—4,000 עותקים.

השתתפו בו בקביעות טובי העסקנים של הקואופראציה היהודית בביסא־ראביה, הפרופ׳ הידוע וו. טאטאמיאנץ, הכלכלן ש. סוקולובסקי, האגרונום חיים פייגין, עסקני הקואופראציה הארצישראלית ד״ר י. ביהם ומ. זאבאר־סקי, וכן המשורר מרדכי גולדנברג, בשמו הספרותי זלאטוגורסקי, והמספר משה אלטמן.

מטרתו העיקרית של הביטאון היתה — להשריש בקרב ההמון את האי־דיאלים של סולידאריות ועזרה הדדית; למעשה שיקף את חייהן ופעולותיהן של 41 קופות־מילווה־וחיסכון שברוב הישובים החשובים בביסאראביה (ובדרך אגב: ליד 13 מהן התקיימו ספריות וליד שתיים — גם אולמי־קריאה, אשר שירתו את האוכלוסיה המקומית בשטח התרבותי). הביטאון

נפוץ גם בקרב חברי 24 קופות־המילווה בערי הריגאט ו־11 קופות בבוקו־בינה, שלמענן ניתנה, למן 1933, תוספת בשפה הרומנית. אז הוחלפה בכותרת השער המלה "בביסאראביה" במלה "ברומניה", והביטאון שימש שופרה של התנועה הקואופראטיבית ברומניה כולה במשך 13 שנות קיומו.

החוברת האחרונה שהיתה לנגד עינינו נושאת את המספר 12—11 (150—149), נובמבר־דצמבר 1937. עלייתה לשלטון של המפלגה האנטישמית בראשותם של גוגה־קוזה, בסוף דצמבר 1937, והאיסור שהוטל בפברואר 1938 על הוצאת עיתונות בשפות עמי־המיעוט, שמו קץ להופעת הביטאון.

נדבכים
לבניין הארץ

"הקרן הקיימת לישראל"

כפי שהזכרנו לעיל, נבחרה בוועידה הציונית הראשונה בקישינוב (מאי 1920) לשכה מרכזית למען הקרן־הקיימת בראשותו של העסקן הוותיק המהנדס מרדכי א. גוטליב.[1] בנשיאות שימשו: שלמה קיינרסקי (ציונים כלליים), שרמבאן (מזרחי), לייב טראכטנברג (צעירי־ציון), והמזכיר יצחק שרייבמן (שרי). לאחר שהמזכיר התפטר כעבור שבועות מועטים, משום שיצא להשתלמות בלימודים, הוטל תפקיד זה כתוספת על שכמו של מזכיר ההסתדרות הציונית מרדכי שיכמן. ברם, מעמסה זו היתה כבדה מדי על שכמו של אדם אחד, ולכן לא התפתחה הפעולה כמעט במשך שנה וחצי, עד תחילת תרפ"ב. אז הוחלט להפריד את פעולת הלשכה למען הקרן הקיימת לישראל מפעולת הלשכה של ההסתדרות הציונית. במקום שיכמן הוזמן שמחה רוזנברג לשמש מזכיר מיוחד לקרן הקיימת לישראל.

השליחים המיוחדים, מיכאל יאכינסון ומאיר זאק (האזרחי), שפעל גם מטעם קרן היסוד, ביקרו בכל עיר ועיירה ובכל ישוב כפרי חשוב והעבירו בהם פעולת הסברה יסודית. כן הוקמו ועדות מקומיות מיוחדות למען הקרן הקיימת לישראל. מאז הלכה והתרחבה מסגרת הפעולה. הדו"ח, שהוגש לוועידת הקרן הקיימת לישראל הראשונה (סוף מאי 1924), משקף התפתחות העבודה והיקפה במשך 4 השנים האחרונות. במקום 42 נקודות בתרפ"א הקיפה פעולת הקרן הקיימת לישראל בתחילת תרפ"ד 84 נקודות. צויין לשבח פעלם וסיועם הרב של המתנדבים יוסף בארפאל ולייב גלאנץ.

הרב הראשי לביסאראביה, יהודה־לייב צירלסון, נתן את ידו לקרן הקיימת לישראל כבר מעצם הימים הראשונים. ביולי 1920 (תר"פ) פירסם ביומון "דער איד", שהופיע בקישינוב, קול־קורא נלהב בשם "געגוג שלאפן!" (= מספיק לישון!) על מטרותיה של הקרן הקיימת לישראל ועל חובת הציבור להיענות לקריאתה. להלן — תרגומו:

1. נתוני־יסוד לפרק זה שימשו: תיקי הלשכה הראשית של הקה"ק בארכיון הציוני בירושלים, ארכיון "בית־דוד", העיתונים "אונזער צייט", "ערד און ארבעט" וכן הביולטינים של ההסתדרות הציונית בביסאראביה, שהופיעו אחרי סגירת העיתונים הנ"ל.

קול־קורא מאת רב הכולל בביסאראביה יהודה־לייב צירלסון[2]

מספיק לישון!!

"עתידין בתי־כנסיות ובתי־מדרשות שבבבל [שבחוץ־לארץ] שיקבעו בארץ ישראל" (מגילה כ"ט, א'). אלגוריה תלמודית זו, אינה אלא בחינת הלכה למעשה. חכמי התלמוד, לוהטי חזון־הגאולה עד שמרוב התרגשות היו מנשקים את אבני הארץ, מתגלגלים בעפרה ומיישרים במו ידיהם את אבני מדרכותיה (כתובות קי"ב, א'—ב'), מצביעים בכך על אמצעים מוחשים לשם החייאת הארץ. כל שאין ביכלתם של יחידים לעשות במשך עשרות בשנים, ניתן להיעשות על־ידי איגוד בתי־הכנסת תוך חודשים מועטים. פעולותיהם של איגודים מעין אלה, במידה שהן מוכתרות בהצלחה וביעילות למען ארץ־ישראל וזוכות להיחרת בתולדותיו של העם, עשויות להפריח במהרה ובאורח־פלא את שממות הארץ.

לכן קובע התלמוד, כי יבוא הזמן, שחלקם של בתי־הכנסת ובתי־המדרשות בתהליך החייאת הארץ יגיע לממדים כאלה, שעתידים יהיו להירשם בתולדות העם לדורי־דורות. זהו התהליך הנכון העשוי להביאנו לידי 'קביעות בארץ ישראל'.

והנה כעת הגיע הזמן לכך! כעת — לאחר ההחלטה בסאן־רימו על ארץ־ישראל; כעת — כשעינינו הרואות את ציון־האלמנה, הקשישה המעולפת, פותחת את זרועותיה לחבוק את בניה הנמצאים אף בעידן תנועת החופש, 'דוויים, דחופים, סחופים ומרוסקים'; כעת — כשכל חלקת־אדמה קטנה אשר אנו מעבדים, כל עץ ושיח שאנו נוטעים, כל בניין קטן שאנו מקימים בפלשתינה — כל אלה הם הסממנים המגבירים את שיקויי־החיים של העם ושל הארץ. חובת־השעה היא איפוא לקבל על עצמנו את הנחייתו של התלמוד, ולפיכך חייב איגוד בתי־הכנסת לפעול למען החייאת הארץ בכל הזדמנות שבאה לידו. שכן אין להחמיץ את פעולת הנטיעה בארץ ויש להתחיל בה מייד, בעת ובעונה אחת עם זרימת העלייה. ועל מי עוד, מלבד ההנהלות של המוסדות הרוחניים, לשקוד ולמלאות אחרי הצו התלמודי? — — —

מתחילת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה, זהו שכתוב: 'ויטע ה' אלוקים גן בעדן' — אף אתם, כשנכנסים לארץ, לא תתעסקו אלא במטע תחילה (מדרש רבה, ויקרא פרשה כ"ה, ג'). וכידוע, זקוקה ארץ־ישראל לייעור. היער הוא עצב־החיים של כל ארץ. בלעדיו קיומה קשה לאין שיעור.

2. נתפרסם ביומון "דער איד", קישינוב, ג' מנחם־אב תר"פ/18.7.1920; לאחר־מכן, בקיץ תרפ"ג נתפרסם גם בחוברת מיוחדת, שנפוצה באלפי עותקים ברומניה ובשאר הארצות דוברי יידיש.

חסרוננו מורגש כעת ביותר, על אף אשר בעבר עשירה היתה הארץ ביערות.

התנועה הציונית נתנה את דעתה על כך עוד בשנת 1904 והחליטה על נטיעת יער, אשר ישא את שמו של הרצל (יער הרצל), בהנהלתה של הקרן־הקיימת. האמצעים לכך הם תרומות־עצים, כלומר — תרומות יחידים הרוצים לזכות בנטיעת עצים על שמם. יער הרצל כולל כיום קרוב ל־400 אלף עצים בלבד, בעוד שארץ־ישראל זקוקה לכמה מיליונים של עצים. לכך לא ניתן להגיע באמצעות תרומות של יחידים בלבד, אלא על־ידי פעולה שיטתית של מוסדות־ציבור, כגון בתי־הכנסת וכיוצא באלה. ועדת התרבות שליד כל בית־כנסת יכולה בנקל להכניס בבת־אחת סכום־כסף תמורת חורשה בת 100 עצים. את הסכום יש להעביר באמצעות הקומיסאר המקומי אל הלשכה הראשית, אשר תורה מייד על נטיעת העצים ביער הרצל על שמו של בית־הכנסת.
בית־הכנסת 'יבנה' דכאן קיבל את הצעתו של הקומיסאר הראשי, המהנדס מ. גוטליב, ביום השנה למותו של ד"ר הרצל, ועשה את הצעד הראשון לנטיעת חורשה על שמו. אך, כידוע, אין סנונית אחת ויחידה עשויה להביא את הקיץ. בית־הכנסת יבנה צריך לשמש דוגמה לכל שאר בתי־הכנסת בקישינוב ובכל חבלי הארץ של רומניה החדשה והישנה. אלה האחרונים סבלו, מבחינה חמרית ורוחנית, פחות מכל הארצות השכנות, ומן הדין שימלאו ראשונה את החובה הקדושה המוטלת עליהם.

אחים יקרים! נציגי בתי־כנסת! הטילו על עצמכם את המשימה הנשגבה הזאת, והיא תביא אתכם לידי פעולות מפוארות נוספות למען עמכם וארצכם. 'מצווה גוררת מצווה', ולפי האימרה הצרפתית "Premier pas engage le second" (צעד ראשון גורם לצעד שני). הוציאו לרגע מליבכם הבדלי השקפה מפלגתית ומעמדית! בראשיתה של פעולת השיקום שלנו מן החובה היא, כנהוג אצל אומות העולם, לאחד את השקפותיהם של ההוגים השונים ולמזגן יחד. זכרו, שמאז
לאחד את השקפותיהם של ההוגים השונים ולמזגן יחד. זכרו, שמאז
גלותנו במשך 1853 שנים אנו עומדים כעת לראשונה לפני שעה גדולה כזו של הסכם רשמי בין־לאומי להחזיר לנו את ארצנו. זכרו, כי בתוצאות עבודתנו העתידה, ובעזרתו של השם, תלוי הדבר, אם ארץ־ישראל הברוכה והמפוארה תיהפך שוב לארצנו שלנו, אם ארץ־ישראל עתידה להיעשות לאותה פינה נכספת, שאליה יעלו ויבואו לרפא את פצעיהם מאות האלפים של אחינו ואחיותינו מעוני אוקראינה, גאליציה, הונגריה ועוד.

אהה, מספיק לנו לישון! מספיק לנו להתעטף, כמתוך שינה, באיצטלה של מומחים לכל דבר — 'מבינים' לטיב פעלם של אחרים; מספיק לנו לשקוע בדברי הגות בלבד, להקשות קושיות מחוכמות ולהפריח דברי־ביקורת נדושים ודחוקים — לכלות את הזמן בכל מה שניתן, ובלבד שלא בעבודה לטובת הכלל. הבה נתחיל

מעכשיו לפעול בעצמנו משהו ממשי, ואל־נא יסמוך כל אחד מאיתנו אך ורק על עסקנים רשמיים. יפעל־נא כל אחד, מעט או הרבה, ויביא את החמרים לבנייתה של ארץ אבותינו הקדושים ושל נביאינו הגדולים! יזכור־נא כל אחד מאיתנו, כי העושר האמיתי, אשר ניתן לו לאדם להשאיר אחריו לעולמי־עולמים, הוא — מנת־חלקו בתנועה הרמה להצלת העם ולקימום הריסות ארצנו ההיסטורית.

עיקרו של דבר — מספיק לישון!

יהודה־לייב צירלסון, אב״ד דק״ק קעשנוב והגליל.

הרב צירלסון, שהיה מכובד מאוד ונערץ על הציבור, לא נמנע מלחתום, לצידם של ד״ר יעקב ברנשטיין־כהן והקומיסאר הראשי המהנדס מרדכי א. גוטליב, על מכתב־חוזר לגבאי בתי־הכנסת לקראת מפעל ה״קערות״ בערב־יום־הכיפורים לטובת הקרן־הקיימת. כן הוצא בשמו של הרב עלון מיוחד בכסליו תרפ״ב, לקראת מפעל החנוכה.

השתתפותו של יושב־ראש הדירקטוריון של הקרן הקיימת לישראל בירושלים, מנחם מ. אוסישקין, בוועידה הראשונה נהפכה למאורע־חג גדול לתנועה הציונית בכללה. אוסישקין היה הראשון ממנהיגי התנועה שביקרו בקישינוב אחרי מלחמת העולם הראשונה ונתקבל בכבוד רב וברוב עם בתחנת הרכבת ולאורך כל הרחוב אלכסנדרובסקי, עד למלון שברחוב פושקין.

מיסדר־ענק נערך לאורח על־ידי ה״מכבי״, שכמה מבחורי־החמד שלו נחלצו להיות מלוויו ושומרי־ראשו בכל ימי שהותו בקישינוב.

הוועידה נפתחה אור ליום כ״ה אייר תרפ״ד (28.5.24) בחגיגיות רבה באולם הגדול של הקירקס ״אֶכּספרס״ במעמד 3000 איש, ביניהם 116 צירים מ־44 מקומות וכחמישים אורחים מערי־השדה, וכן הרבה אורחי־כבוד מטעם מוסדות הציבור בעיר. מלבד נציגי המרכזים הציונים ובאי־כח ערי־השדה, הביאו את ברכתם לוועידה ולמנהיג הדגול, גואל אדמת המולדת, ד״ר משה סלוצקי מטעם ועד הקהילה ויאַפים (חיים) גרובדרוק מטעם מועצת העיר.

בדברי תשובתו הצביע מ. אוסישקין על שלוש נקודות־יסוד, אשר עליהן צריכה להישען הפעולה הציונית: א. איחודו של העם על כל זרמיו למען ארץ־ישראל, ב. פרודוקטיביזאציה של המוני־העם ו־ג. מסע נגד תהליך הנהירה לעיר, שהשתרש בקרבנו בימי גלותנו, תוך הפניית ההמונים מן העיר אל הכפר. מיפנה נועז זה אפשרי יהיה, לכשיעמיד העם לרשותנו את המאמצים החמריים הדרושים לכך.

למחרתו, נבחרה נשיאות הוועידה: מ. אוסישקין — נשיא הכבוד, ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן — יושב־ראש, מרדכי א. גוטליב וישראל סקווירסקי — סגנים, יעקב ואסרמן, שמחה רוזנברג וראובן שרייבמן (שרי) — מזכירים.

האורח השמיע הרצאה מקיפה על המצב בארץ, על התפתחות המשק העברי והקמת הכפר העברי, לאחר שעלה בידי הקרן הקיימת לישראל בשלוש השנים האחרונות לגאול מאדמת המולדת פי שלושה מאשר היה ברשותנו עד כה. הוא ציין, כי הישוב היהודי נתון בין שני ימים גועשים — ים של ערבים וים התיכון. עתיד גורלנו תלוי איפוא, במידת היאחזותנו באדמת מולדתנו.

הופעת אוסישקין באסיפות־העם הענקיות באולם "אֶכּספרס", בשבת אחר הצהריים וביום א' שלאחריו בבוקר, ריתקו את הקהל והשאירו רושם כביר על הציבור. את ההרצאה ביום א' נשא בעברית על התרבות העברית, על החינוך העברי ועל ערכה של האוניברסיטה העברית בחיי האומה הקמה לתחיה.

סיסמת אוסישקין לאסוף עד סוף תרפ"ו 12 אלף ליש"ט (כ־12 מיליון ליי) נתקבלה בהתלהבות. ואכן, מתוך הדו"ח שהוגש לוועידה השנייה, בראשית תרפ"ז, אנו למדים כי, במקום 84 נקודות־ישוב, שבהן פעלה ה"קרן" בתרפ"ד, היא הגיעה בתרפ"ו ל־165 נקודות; במקום ההכנסות בתרפ"ד של 1,921,808 ליי (מזה — כמיליון ליי רק בעד ארבעה חדשי הקיץ שלאחר הוועידה), הן הגיעו בתרפ"ה לסכום של 4,692,188 ליי, ובתרפ"ו — ל־3,521,439 ליי. בסך־הכל נאסף בשלוש השנים 10,135,435 ליי — סכום קרוב מאד להתחייבות שיהדות ביסאראביה נטלה על עצמה. וזאת — על אף הבצורת בקיץ תרפ"ה. "קול הרעב" הידהד מעל דפי העיתונות כמעט בכל שנת תרפ"ו וברוב המקומות נאלצו להקים ועדות למתן עזרה לרעבים. מתחילה חששו אמנם, שמשבר כלכלי זה, אשר גרם גם להגברת ההגירה מביסאראביה למרחקים, יתנקם בראש וראשונה בקרנות הלאומיות, אבל העובדה היתה, שנגרמה ירידה של 25 אחוזים בלבד בהכנסות תרפ"ו לעומת ההכנסות בתרפ"ה.

בחורף תרפ"ה (1924/25) נשלחו מטעם הלשכה הראשית לפעולה בביסאראביה אשר־זליג שוחטמן (אל־יגון) ויוסף פישר (אריאל). אך בעקב המצב היורידי החמור, שבו נתונה היתה ביסאראביה אותו זמן בשל המרד בטאטארבּונאר שבדרום ביסאראביה, עלה בידיהם לפעול רק במשך כחדשיים מתוך שלושת החדשים ששהו כאן. הם הספיקו לבקר ב־15 ישובים, בנוסף לקישינוב, ונאלצו להגביל את עצמם באירגון ובחיזוק

חוגי הנשים והנוער למען הקרן הקיימת לישראל, ולמעט באספי־כספים.

בתחילת ספטמבר 1925 הגיע לביסאראביה שליח הלשכה הראשית ש. גבעוני מכפר גלעדי. הוא ראה מתפקידו לפעול בעיקר בקרב הנוער. בידו עלה ללכד את הנוער הציוני מכל הזרמים ולהרכיב ועד מאוחד לפעולה למען הקרן הקיימת לישראל — בעיקר על־ידי הפצת "הקופסה הכחולה" והרקתה. ביזמתו נוסדה ספריה ואולם־קריאה משותף לנוער, והוקמה במה בצורת ירחון "הנוער" (הופיעו 4 חוברות). אולם, בשל היותו מוגבל בפעולתו בחוגי הנוער בלבד, ובעקב המצב החמור שנתהווה אותו זמן בסביבת כפר־גלעדי, עזב את ביסאראביה באמצע דצמבר. "חזרו ממש ימי טרומפלדור שלעבר" — הוא כותב במכתבו מיום 8.12 לירושלים — "בשעת־חירום כזו אין טעם בכלל לישיבתי בנכר — — — בן כפר־גלעדי אנוכי ועלי לשוב מייד אל מערכות חברי!"...

מאורע חשוב בחייהם הרוחניים של יהודי קישינוב היה ביקורו של הסופר הנודע, ואחד מראשי הדברים של יהדות אמריקה, ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן, בראשית חודש ניסן תרפ"ו, בדרכו מסיור בארץ. הוא השתתף בישיבה מורחבת של הוועדים המרכזיים מכל המוסדות הציוניים ועמד על פרטי הפעולות השונות ההולכות ונעשות. את דבריו הראשונים על ביקורו בארץ השמיע בריינין בפני קהל נבחר של דורשי "לילות השבת" ("פיאטניצי") באולם המרכז הציוני. כן ביקר בבתי־ספר עבריים, באולמי הסתדרויות נוער, במוסדות־עזרה שונים שבעיר, ולבסוף הופיע לפני קהל גדול ונבחר מבין האינטליגנציה היהודית. סיפוריו ותיאוריו מכל אשר ראו עיניו בארץ שימשו מקור השראה אף לאלה שעד כה עמדו במרחק־מה מעבודת הבניין של הבית הלאומי. אכן, היתה זו היערכות חשובה לקרב את חוגי האינטליגנציה היהודית לרעיון הגאולה. הוקם ועד מיוחד לפעולה בכיוון זה, וכצעד ראשון הוכרז יום ל"ג־בעומר הקרוב ליום האמנים והסופרים למען גאולת הארץ. למטרה זו הוצא גליון־הסברה מיוחד, "בעד ארצנו", ב־4 שפות — עברית, יידיש, רוסית ורומנית, בהשתתפות טובי הכוחות האינטלקטואליים.

בעזבו את קישינוב שלח בריינין מכתב למערכות העתונים שבעיר, שבו הודה על האירוח הידידותי, שזכה לו בקישינוב, והעלה את ההכרח שהאינטליגנציה היהודית תשתלב במיפעלים הנערכים למען בניין הארץ. להלן תרגום המכתב, כפי שנתפרסם בשבועון "ערד און ארבעט", גליון (103) 12, 26 במארס 1926:

עורך נכבד,

הרשה־נא לי להביע באמצעות עיתונכם הנכבד את תודתי העמוקה לכל העסקנים שבמרכז הציוני, לראשי "קרן־היסוד" ו"הקרן הקיימת לישראל" ולעובדיהן, ובמיוחד לאחי ואחיותי בקישינוב — על האירוח הידידותי, על החיבה שגילו כלפי ועל הכבוד שחלקו לי.

לפני צאתי מכאן כדי להמשיך בפעולה לשם איחוד הכוחות האינטלקטואליים שלנו למען המטרות הקדושות של הקרן הקיימת, ברצוני להביע את תקוותי, כי יעלה בידי הוועד של 22 האינטלקטואלים הנכבדים, שהואילו להתאגד לאחר הרצאתי הראשונה, במטרה להעביר את יום ל"ג־בעומר כעין הפגנה לאומית ברחבי ביסאראביה, להוכיח לציבור הרחב, היהודי והלא־יהודי, שהאינטליגנציה היהודית דוגלת ברעיון של "גאולת הארץ" ונכונה לסייע לוועד "קרן היסוד" להעביר את המגבית בקישינוב. אני רוצה לקוות, כי הוועד הנכבד הנ"ל ימלא בהצלחה את התפקידים הנעלים והקדושים שהטיל על עצמו.

אני פונה בקריאה לכל יהודי ביסאראביה להפוך את יום ל"ג־בעומר לחג ולהפגנה גדולה, שבה מתאחדים כל הסופרים והמשוררים, ההוגים והאמנים למען גאולת הארץ — גאולת אדמתה של ארץ־ישראל.

שעה רצינית עוברת כעת עלינו בכל העולם. ארץ־ישראל יכולה וצריכה להיגאל, אם כל אחד מכם יתן ידו ויסייע להגשמת מטרה גדולה זו.

ראובן בריינין

קישינוב, יום ה', י' ניסן תרפ"ו.

בעד ארצנו
הוצאה מיוחדת של האינטליגנציה העברית בבסרביה
לטובת „הקרן הקימת"
קישינוב, יום א' י"ח אייר תרפ"ו.

CENZURAT.

פאר אונזער ערד
ל"ג בעומר־אויסגאבע פון אידישער אינטעליגענץ אין בעסאראביע
לטובת דעם "קרן הקימת".
קעשענעוו, זונטאג י"ח אייר תרפ"ו.

Mai 2 Chişinău 1926

Cenzurat la cenzura Chişinău

Pentru Tara Noastră

Ed. la ziariştilor evrei din Basarabia în folosul Fondului Naţional Evreesc

מס' 5. פירסומים מיוחדים של האינטליגנציה העברית בביסאראביה ליום ל"ג בעומר תרפ"ו—1926, לטובת הקרן־הקיימת לישראל.

Кишиневъ 2 Мая 1928 Cenzurat la cenzura Chişinău

ЗА НАШУ ЗЕМЛЮ

Изданіе Бессарабскихъ журналистовъ евреевъ въ пользу Евр Національнаго Фонда

Декларація Еврейской Интеллигенціи.

Изъ цвѣтущаго уголка строящейся страны, изъ Кирьятъ Ганавимъ, гдѣ еврейское трудолюбіе и энергія превратили каменистыя горы въ цвѣтущія сады, Рувинъ Брайнинъ, одинъ изъ одухотвореннѣйшихъ еврейскихъ мыслителей, передалъ намъ этотъ зовъ.

Наши палистинскіе коллеги и братья выдающіяся умы міроваго еврейства, устами своего посланника, напомнили намъ, что когда наша идеалистическая молодежъ жертвуетъ своей жизнью, чтобы сдѣлать возможнымъ для нашего народа переходъ къ продуктивному труду,—мы, еврейская интеллигенція, не имѣемъ право оставаться въ сторонѣ.

И мы внимаемъ этому зову

Мы понимаемъ, что выкупъ палестинской земли, для того чтобы дать нашей молодежи возможность осуществить общій намъ всѣмъ идеалъ—выкупъ земли долженъ стать нашей общей задачей. Всѣ мы которые цѣнимъ продуктивное творчество, чистый идеализмъ и понимаемъ значеніэ продѣлываемой въ Палистинѣ работы для всего еврейскаго народа—всѣ мы шлемъ нашимъ палестинскимъ братьямъ отвѣтъ:

РУВИНЪ БРАЙНИНЪ

Мы съ вами!

И отъ насъ сейчасъ исходитъ зовъ къ бессарабскому еврейству:

Важнейшая задача нынѣ стоящая предъ еврейскимъ народомъ—это выкупъ палестинской земли. Палестинская земля должна перейти къ Еврейскому Національному Фонду. Никто не долженъ остаться равнодушнымъ къ этой священной задачѣ.

И мы вѣримъ, что нашъ зовъ найдетъ должный откликъ.

Бессарабское еврейство исполнитъ свой долгъ.

Мы выкупимъ палестинскую землю!

ВРАЧИ: Блюменталь, Бендерскій, Бельцкеръ Ш. Бебичъ Л. Воліовичъ Э Варшавскій, Вахманъ М. Гандельманъ Г. Гринфельдъ И. Гурфель А. Генрихъ. Городецкій А. Гройсманъ, Кесельманъ Б Каликъ, Лурія, Либеровъ, Лазарова Р Левенштейнъ Ландо С. Мучникъ І Пинскій Д Перлисъ И. Окснойтъ Б. Обутъ Р Рабиновичъ И. Розенфельдъ И. Слуцкій, Тумаркинъ, Френкель, Фельдманъ Э. Фрадисъ Ш. Фрадисъ Б Фишбейнъ М. Хасилевъ Л Чегорская Ф Шоръ, Шрайберъ, Шафиръ И. Эпштейнъ, Эфруси И. Юрковскій Х.

~~АДВОКАТЫ: Авербухъ В. Вопфельдъ Ц. Буряъ Р.~~ Вайсъ З. Векверъ А. Дроздинъ Н. Дубинскій В. Зингеръ И. Зельцманъ В. Калеръ, Кенигшацъ, Кауфманъ, Ландау М. Островскій П. Розенгауптъ Ш Розенбергъ Ш. Слуцкій, Сквирскій И. Стопудисъ, Черкановскій Ц. Штейнбергъ Б. Штейнбергъ Г.

ИНЖЕНЕРЫ: Вейгельманъ І., Готлибъ М, Зильберманъ А, Заблудовскій І, Ительсонъ Л., Нисеньбоймъ П., Кенигшацъ, Рудги М.

ЖУРНАЛИСТЫ: Бенони (Редакт. „Наша Рѣчь") Бубисъ (секретарь „Unzer-Zeit") Вайнштейнъ И, Вайнштейнъ Р., Вассерманъ Я., Губерманъ Н., Гланцъ Л. (Редакц. коллегія „Erd und Arbeit") Гейнихесъ, Давидзонъ Р. (Редакц. коллегія „Erd und Arbeit") Юл. Клугманъ (Редакт. „Бессарабское Слово") Кучеръ, Ландау М. (Директоръ „Unzer Zeit") Лерверъ І, Непомнящій (Редакторъ „Бессарабская Почта"), Нудельманъ Д., Орештеръ, Розенталь З (Редакт. „Unzer Zeit") Рабиновичъ А. (редак. коллег. „Erd und Arbeit") Сквирскій И. (Редак. коллег. „Erd und Arbeit") Тверскій А., Тучинскій, Шехтеръ Ш, Шварцманъ Э.. Шапиро Ш, Шройтъ Н, Яхнисонъ М.

АРТИСТЫ, ХУДОЖ. ПРЕПОДОВАТ.: Авербухъ И., Гусъ Ю, Дялисъ И., Давидсонъ Э, Зайцевъ Д., Кучеръ И., Кублановъ, Либонъ Н., Либерзонъ А., Майданикъ, Мордковичъ П. Мишель Я., Пестеръ М, Гисъ О. Л, Рабиновичъ И., Фаверманъ А, Хесъ Н., Хесъ Ш.. Шилькретъ, Шлезингеръ, Шварцъ І., Ямпольскій А.

ФАРМАЦЕВТЫ и ДРОГИСТЫ: Авербухъ Г., Бродскій Г., Гольдштейнъ Л, Когонъ С., Карликъ-Левензонъ М., Коринъ М., Марозенскій О., Мейлихсонъ, Небесовъ Н., Обутъ А., Рабиновичъ Х, Собельманъ Х, Тарнапольскій, Шпербергъ І., Аккерманъ-Беньяновичъ В., Гуровичъ, Грайпель, Гольдахъ, Ландъ Б., Надонскій І Пинчевъ Х., Рабиновичъ И, Серберъ Х., Тишлеръ, Шварцманъ А, Штейнбергъ И., Гонигбергъ, Крицманъ М., Карликъ-Левензонъ Э., Лысый М., Немировскій А., Ортенбергъ А Сконоровскій А., Секлеръ Э.

ЗУБНЫЕ ВРАЧИ: Зайдманъ І., Якиръ М., Гульманъ А., Зайдманъ М., Вайнштейнъ, Штеръ И., Кацыфъ М., Гальперинъ М Тательманъ, Левитъ Г., Фельдманъ-Рошко, Шапиро Х.

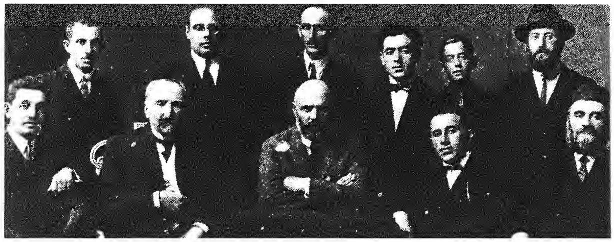
מס׳ 6. פירסום מיוחד של העיתונאים היהודים בביסאראביה לטובת הקרן־הקיימת.

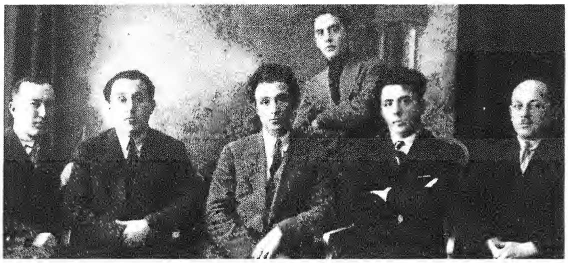
מס׳ 8. הוועידה השנייה הכל־רומנית של ״צעירי־ציון״ (״התאחדות״), צ׳רנוביץ 3—7.8.1921
1) ?, 2) א. לרנר (בר־שירה), 3) פ. לרנר, 4—6) ?, 7) ש. שכטר, 8—11) ?, 12) י. גלר, 13) א. קוראלניק, 14) ש׳ גולדפלד, 15) עק. גרינברג, 16) מאגנאֱזין, 17) י. רוזנברג, 18) ל. גלאנץ, 19) ד״ר ח. בורודיאנסקי (בר־דיין), 20) ד״ר ב. פוקס, 21) אליעזר קפלן, 22) עו״ד מ. לנדאו, 23) י. כספי (זילברמן), 24) ד״רמ. האֶלפמן, 25) ח. שורר, 26) י. שווארץ, 27) ד. זאלצמן (מלחי), 28—29) ?, 30) נ׳ טולצ׳ינסקי (טל), 31) עטרה באלצאן, 32) י. בארפאל, 33) אב. וייסמן, 34) י. זמורה, 35) י. פריינק, 36) י. שטיינהאוז (עמיצור), 37) י. גורפל, 38) קאראקושאנסקי, 39) ד. ורטהיים, 40) ד״ר אל. רבינוביץ׳, 41—42) ?, 43) ש. גייניכוביץ׳, 44) ?, 45) מ. שטרן, 46—47 ללא זיהוי; 48) ד. שכטר, 49) י. לרנר (לרון), 50) י. דאנוביץ׳, 51—52) ללא זיהוי, 53) קרני, 54) ש. באלצאן, 55) אל׳ אורטנברג, 56—57) ללא זיהוי, 58) ח. ורטהיים, 59) אג. אבּאֶלאֶס (כוכבי), 60) נ. סופר, 61) ד״ר ו. אבּאֶלאֶס, 62—65) ללא זיהוי, 66) גב׳ שפיגל (מראני), 67) ד״ר שפיגל (מראני), 68) ללא זיהוי, 69) ד. נוסבאום, 70—72) ללא זיהוי, 73) מ. אבאֶלאֶס, (לנדאו), 74) ללא זיהוי, 75) מ. גולדמן, 76) בוגראד, 77) פ. קארלאן, 78—87) ללא זיהוי.

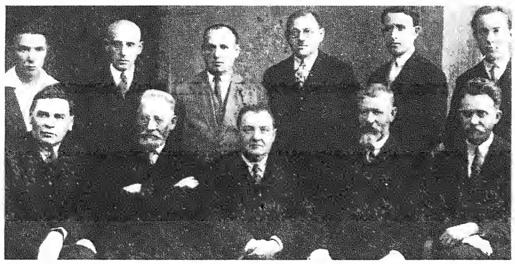
מס׳ 9. חברי מערכת היומון ״אונזער צייט״, קישינוב 1924
מימין לשמאל, יושבים: עו״ד מ. לנדאו, י. א. וייסמן (בר־לוי), י. לרנר (לרון), ז. רוזנטאל, ש. הללס; עומדים: מ. יאכינסון, י. ויינשטיין (אידל מלמד), מ. בוביס, ו. אבּאֶלאֶס.

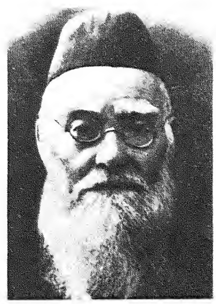
מס׳ 10. מ. מ. אוסישקין עם הוועד הארצי ועובדי הלשכה של הקרן־הקיימת, קישינב
אייר תרפ״ד/מאי 1924
מימין לשמאל, יושבים: הרב א. פולינקובסקי, ש. רוזנברג, מ. אוסישקין, מ. גוטליב (הקו־מיסאר הראשי), ש. קיינארסקי; עומדים: הרב ז. רוזנפלד, ל. חרסונסקי, מ. אורכוב־סקי, מ. גולדמן, י. בארפאל, ל. טראכטנברג.

מס׳ 11. עובדי הלשכה הארצית של הקה״ק, קישינוב תר״צ/1929
מימין לשמאל, יושבים: מ. דודזון, י. סקוויר־סקי, א. ליכטינגר־נהיר (שליח מא״י). ש. רו־זנברג, א. רבינוביץ׳; עומד: ל. חרסונסקי.

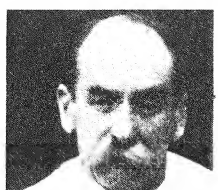
מס׳ 12. ועדת הקה״ק, באדין 1927/28
מימין לשמאל, יושבים: יר. יפה, דוברוסקין, פ.. לבטוב, מ. מאסיס, י. שוסטר; עומדים: אלבינצר, ד. בית דין, י. שווארץ, י. דובי־נובסקי, ד. מילגרום, ד. גוברמן.

מס׳ 13.
הרב י. ל. צירלסון
(ראה ה״קול־קורא״ שלו לעיל, עמ׳ 76־74)

מס׳ 14.
ד״ר יח. מוצ׳ניק
(נציג בסוכנות היהודית)

מס׳ 15.
נ. מ. רויטמן
(הקומיסאר השני של הקה״ק)

מס׳ 16.
עוה״ד י. פאגיס
(יו״ר הקומיסאריאט האחרון)

הוועידה השנייה של הקרן הקיימת לישראל התכנסה בימי כ״ד—כ״ו חשון תרפ״ז (1—3.11.1926) בנוכחות 59 צירים ו־72 אורחים מערי השדה. השתתפו בה: ד״ר ג. וולשטיין מטעם הלשכה הראשית בירושלים, וכאורחי־כבוד — הרב הראשי, שהיה אז גם חבר הסינאט הרומני, יהודה־לייב צירלסון ויו״ר ההסתדרות הציונית בבוקובינה, ציר בית הנבחרים הרומני, ד״ר מאיר אֶבנר. הוועידה נפתחה בטכס חגיגי בתיאטרון ״קוליזיי״ על־ידי חבר הקומיסאריאט, המהנדס יוסף בייגלמן, כי הקומיסאר הראשי, המהנדס מ.א. גוטליב, נעדר מסיבת מחלה. בייגלמן הקדיש את דברו ליובל ה־25 של ה״קרן״ ואחריו השמיעו ברכות האורחים: ד״ר וולשטיין, ד״ר אֶבנר, הרב צירלסון וכן בא־כוח מועצת העיר — העו״ד שמואל רוזנהאופט ובאי־כוח מוסדות התנועה המרכזיים. את הנאום המרכזי נשא ישראל סקווירסקי.

בדין וחשבון שהוגש לוועידה (על הפרטים כבר עמדנו לעיל) צויין, כי בשל לחץ הלשכה הראשית של ״קרן־היסוד״ נאלצה הקרן הקיימת לישראל לוותר על ״המס־העצמי״ ולהסתפק רק ב־4 המגביות המסורתיות בשנה. לעומת זאת נעשתה היערכות לקרב את חוגי האינטליגנציה לרעיון גאולת הארץ. נערך גם נשף גדול בהשתתפות: לייב גלאנץ, אפרים דודזון, צבי טורקאנובסקי, זלמן רוזנטאל, החזן ריוויליס, פרופ׳ שילדקראָט (צ׳ילן) ועוד (ראובן בריינין, אשר ביקר בקישינוב זמן מועט קודם לכן ושהה אותו זמן ברומניה, לא יכול משום־מה להשתתף בנשף, כהבטחתו). מיפעל זה היה בו משום התחלה יפה לשם הידוק קשרים עם שכבת האינטליגנציה והעמקת רגשי־אהדתה לרעיון גאולת הארץ.

הוועידה השנייה הצטיינה במעשיות רבה והוכרז בה על 100 הרשמות בכרך־היובל של ספר־הזהב, שעשויות היו להכניס 2 מיליונים ליי. נבחר קומיסאריאט מרכזי בראשותו של המהנדס מרדכי גוטליב והמזכיר שמחה רוזנברג, שחבריו היו: צבי בונפלד, לייב טראכטנברג, ישראל סקווירסקי. הרב זאב רוזנפלד ושמשון שכטר.

כעבור שבוע ימים (ד׳ כסלו תרפ״ז/10 בנובמבר 1926), נפטר באופן פתאומי לתדהמת הציבור היהודי, הקומיסאר הראשי מ. גוטליב, אשר מילא בעונה אחת גם את מקומו של ד״ר י. ברנשטיין־כהן כיושב־ראש ההסתדרות הציונית בביסאראביה. אבל כבד ירד על הרחוב היהודי, שכן מקובל ומכובד מאד היה המנוח אף על הציבור הלא יהודי בעיר. נקראה באופן דחוף מועצת המליאה לימים 24 ו־25 בנובמבר לשם בחירת קומיסאר חדש. התפקיד הוטל על נחום מ. רויטמן — ציוני ותיק ואישיות ידועה ומכובדת על הבריות, עוד מימי פעילותו בתור מזכיר ״לשכת הדואר״ בראשית המאה הנוכחית. רויטמן ששימש אותו זמן יושב־ראש אגודת הקואופרטיבים

היהודים בביסאראביה, סירב מלכתחילה לקבל על עצמו תפקיד חשוב זה, ונדרשו מאמצים רבים כדי לשכנע אותו. הקיבוץ היהודי בביסאראביה, על כל זרמיו ושכבותיו, קיבל את בחירתו של רויטמן באהדה רבה.

הוועידה השלישית נקראה לימי י״ג—י״ד כסלו תר״צ (15—16.12.29), בעונה אחת עם ועידת ״קרן־היסוד״. בטכס הפתיחה והנעילה של שתי־הוועידות יחד השתתף יושב־ראש ההנהלה הציונית נחום סוקולוב (ראה תוכן נאומו בפרק ״קרן־היסוד״ עמוד 113). השתתפו בה 50 צירים וכמאה אורחים מערי־השדה. המרצים בוועידה היו: אריה ליכטינגר (נהיר), שליח מארץ־ישראל, י. סקווירסקי וש. שכטר.

הדין־וחשבון, שנמסר על־ידי המזכיר ש. רוזנברג בעד תקופת שלוש השנים (תרפ״ז, תרפ״ח ותרפ״ט), מאז הוועידה השנייה, ציין את ההכנסות בשנים אלה: בתרפ״ז — 3,974,524 ליי, בתרפ״ח — 3,478,041 ליי, בתרפ״ט — 2,441,589 ליי, ובס״ה — 9,894,154 ליי. כלומר — פחות ברבע מיליון ליי, בערך, לעומת תקופת שלוש השנים הקודמות. הקושי שבו נתקלה העבודה בשנה האחרונה היה הפגע השיגרתי בחבל־ארץ זה, הבצורת הפוקדת את ביסאראביה בתדירות אחת לשתים־שלוש שנים. בקיץ תרפ״ח לא הניבה אדמת דרום־ביסאראביה כמעט כלום, וכל אוכלוסיית הכפר והעיר רעבה ממש ללחם והתענתה קשה עד ליבול הבא.

הסקר באיזור הרעב, אשר נערך על־ידי בא־כוח ועד העזרה לרעבים בקישינוב, עורך ״אונזער צייט״ זלמן רוזנטאל, וכן של יעקב לשצ׳ינסקי — שליח מוסדות העזרה מחו״ל — הוא שחור משחור.[3] טבעי היה, איפוא שהציבוריות הביסאראבאית, וכן זו שביתר חבלי רומניה, תיחלץ למתן עזרה לרעבים. לכן נתונה היתה דאגתם הראשית של העסקנים לגיוס כספים לטובת הנצרכים, והיא שהשפיעה על ירידת ההכנסות של הקרן הקיימת לישראל בתרפ״ט ב־30 אחוזים, לערך, לעומת השנה הקודמת.

בשל כך וכן בשל המצב הכלכלי הקשה, ששרר אז בארץ־ישראל, ובשל חוסר תנאים מתאימים לקליטת עולים חדשים, לא יכול היה ביקורו של השליח המיוחד מארץ־ישראל, דוד בר־רב־האי — תעמלן חשוב ומרצה מחונן — שנמשך כחדשיים וחצי, להביא אלא לידי שיפור חלקי בהכנסות. לפיכך לא נתמלאה מיכסת ההרשמות בספר הזהב, שהוועידה הקודמת הטילה על עצמה, ובמקום 100 הרשמות היא הגיעה רק ל־56. לעומת זאת הגיע סעיף ההכנסות מקופסאות במשך שלוש השנים לכדי 5,466,623 ליי,

3. ״אונזער צייט״, קישינוב, גליונות 1926 (7.2.29), 2000 (14.5.29), 2047 (10.7.29) — 2050.

כלומר: 55% מכלל ההכנסות (בתרפ״ז — 51%, בתרפ״ח — 59% ובתרפ״ט — 56,6%). אגב, מכאן אנו למדים על האהדה הרבה לקרן הקיימת לישראל מצד המוני־העם שנבצר מהם להפריש למענה ״שקלי־זהב״, אלא את פרוטותיהם בלבד. עובדה זו, של השתתפות המוני העם בפעולות הקרן, אף צוינה לשבח על־ידי הלשכה הראשית בירושלים ושימשה דוגמה ליתר הארצות.

עובדה מאלפת: בל״ג בעומר תרפ״ז נערך מטעם הקרן הקיימת לישראל טיול עממי מבאַלץ והסביבה לחוות ״החלוץ״ הסמוכה, בביליצ׳אַן. השתתפו בו כ־5,000 איש. מלבד ערכו העצום של הטיול לשם החדרת רעיון גאולת האדמה ולהגברת הרוח החלוצית בקרב הנוער והמוני העם, הוא הכניס סכום של 50 אלף ליי, לעומת 8,000 ליי בשנה הקודמת.

רשימת הערים שתרמו בתרפ״ח
(בליים רומניים)

1.	קישינוב	370,844	27.	קאַלאַראַש	41,358
2.	נובוסאַליץ	167,545	28.	סורוקה	40,750
3.	ליפקאַן	142,500	29.	אַרציז	40,316
4.	בריצ׳אַן	141,800	30.	סקולאַן	39,925
5.	סיקוראַן	135,568	31.	ראַזינה	39,274
6.	באַלץ	133,968	32.	ואַליה־לוי־וולאד	38,860
7.	חוטין	114,100	33.	קאַושאַן	38,706
8.	באַנדאַר	106,905	34.	רישקאַן	38,030
9.	יאַדיניץ	106,050	35.	מאַרקולאַשט	34,894
10.	רומאַנובקה	104,929	36.	טאַטאַרבונאַר	33,300
11.	קאַפּראַשט	70,779	37.	בריצ׳יבה	31,061
12.	ליאובה	66,878	38.	קאַהול	30,842
13.	אקרמאַן	66,390	39.	ביימאקליה	29,895
14.	אַטאַקי	65,230	40.	האנצ׳אַשט	29,732
15.	אורהיוב	60,254	41.	ואַד־־ראַשקוב	28,487
16.	זגוריצה	60,085	42.	ואַרטוז׳אַן	25,966
17.	קיליה	59,480	43.	פירליץ	25,719
18.	טאַרוטינה	59,384	44.	ביראַמצ׳ה	25,541
19.	אונגאַן	59,108	45.	טאַלאַנאַשט	24,055
20.	ראַני	57,937	46.	דומברובאַן	21,697
21.	איזמאַיל	57,833	47.	יאַנאַוץ	21,000
22.	פלוראַשט	50,985	48.	קומראט	20,643
23.	בולגראַד	49,345	49.	צ׳ינישאַוץ	19,676
24.	צ׳אַדיר־לונגה	44,916	50.	קלישקאַוץ	16,388
25.	צ׳ימישליה	44,756	51.	קריאולאַן	14,707
26.	פאלאַשט	42,219	52.	בראַוויצ׳ה	13,065

(בליים רומניים)

.53	לאַנקאַוּץ	12,587
.54	דרוקיה	11,482
.55	פטרובקה	10,452
.56	טירנובה	10,403
.57	פאַראַוואַל	8,403
.58	זאבריצאָן	7,740
.59	קוטוז'אָן־מאַרה	7,497
.60	האַרטופ	6,893
.61	רומאַנקאַוּץ	6,685
.62	אולישקאַן	6,580
.63	דונדושאַן	6,280
.64	מאַשקאַוּץ	5,862
.65	סאַראַטה	5,377
.66	דאַראבאַן	5,314
.67	קאַזאַצ'יה	5,230
.68	ראַספופאָן	5,138
.69	טאַראַקליה	5,103
.70	באָראַזינה	5,032
.71	קליסטיץ'	4,896
.72	שולדאַנאַשט	4,780
.73	סירקובה	4,578
.74	נאַפורוטובה	4,540
.75	צ'יוצ'ולאַן	4,397
.76	טאַשליק	4,251
.77	שאבא	4,202
.78	איזבאַשט	4,156
.79	ואַרזאַראָשט	4,122
.80	פויאַנה־קוניצ'ה	4,113
.81	אוניצקאן	4,059
.82	טופורוביץ	3,764
.83	וולונטירובקה	3,700
.84	סאָלישטיה	3,478
.85	קובילקה	3,393
.86	וילקוב	3,360
.87	קובילנה	3,315
.88	פאַראַסאַצ'ינה	3,178
.89	סינאַשט	2,875
.90	קורנאַשט	2,873
.91	פריפיצ'אָן־טריפ	2,865
.92	צ'אַפלאַוּץ	2,793
.93	חאשדאו	2,653
.94	קיינאַר־ישן	2,644
.95	אַלכסאַנדראָן	2,630
.96	אוזינאַשט	2,596
.97	גורה־גאַלבינה	2,461
.98	טוזלה	2,335
.99	קויזובקה	2,220
138—100.	39 מקומות שתרמו כל אחד פחות מ־2,000 ליי	39,381
	על־ידי הלשכה הארצית	1,700
	בסך־הכל	3,478,041

מזה:

הקופסה הכחולה	2,062,976	ליי	59.3%
ספר הזהב	198,809	ליי	5.7%
מגביות מסורתיות	315,710	ליי	9.1%
תרומות שונות	732,719	ליי	21.1%
יער הרצל	167,827	ליי	4.8%
בסך־הכל	3,478,041	ליי	100.0%

לקומיסאריאט החדש נבחרו: נחום מ. רויטמן (קומיסאר ראשי), המהנדס יוסף בייגלמן, מרים ברגר, י. חלפין, מיכאל יאכינסון, העו"ד מיכאל לנדאו, חיים פייגין, ד"ר ל. פרנקל, הרב זאב רוזנפלד, שמשון שכטר ודוב שפריר (שליח מארץ־ישראל ל"החלוץ"), וכן שמחה רוזנברג כמזכיר.

בשנת תר״צ היתה עלייה בהכנסות. בשלושת החדשים הראשונים פעלו כשליחים אריה ליכטינגר־נהיר (ארץ־ישראל), ישראל סקווירסקי, מגדל דודזון ואברהם ניסנבוים (בעיקר בכפרים), וביתר חדשי השנה: יחזקאל לאנדוי ומזכירי הלשכה שמחה רוזנברג ואיסר רבינוביץ. בדין־וחשבון שנמסר בישיבות המליאה בימי י״א—י״ב טבת תרצ״א (31.12.30—1.1.31) צוין, שהסיכויים לשיפור מצבו הכלכלי של הקיבוץ היהודי במדינה לא התאמתו והמצב בארץ־ישראל עוד הוחמר (ועדת שאו וסימפסון, פירסום הספר הלבן, האוסר על היהודים רכישת אדמות) ובכל זאת הוגדלו במקצת הכנסותיה של הקרן הקיימת: לעומת 2,441,559 ליי בתרפ״ט נאספו בשנת תר״צ 3,189,171 ליי, דהיינו: עלייה ב־29.4%, בד בבד עם הפחתה כלשהי בהוצאות הלשכה. צוינה לשבח פעולת ההתנדבות של שליחי ארץ־ישראל ב״החלוץ״ — זאב משי ודוב שפריר, וכן של יצחק ברגר (מנהל קרן־היסוד) ויעקב מוטניאק (איזמאיל).

מרכז ״תרבות״ עמד כל העת על הצורך לשלב את המומנט הארצישראלי בחומר הלימודי של בתי־הספר. בפרוס חג־היובל של 25 שנים לקרן הקיימת, בתרפ״ז, נשלח על ידו חוזר מיוחד (מספר ט״ו) בחתימות חברי הנשיאות: שלמה ברליאנד, ישראל ברמן, י. ואסרמן והמזכיר ד. ויניצקי — בו נקראו המורים לפעולה חינוכית מאומצת, כדי לנטוע בליבות חניכיהם זיקה לגאולת אדמת המולדת ולהכשרתה למען חלוצי האומה המתפרצים לעליה. כן שקדה ״תרבות״ להכניס הווי ארצישראלי חי בכל ספרי־הלימוד שהוצאו על ידה. עם ביקורו של ליכטינגר־נהיר עוד הורחבה הפעולה. הוא בא במגע ישיר עם מורי המוסדות, במקומות שביקר, ובוועידה השלישית של ״תרבות״, טבת תר״צ, אף הירצה במיוחד על כך. נבחרה מועצת־מורים קבועה למען הקרן הקיימת לישראל (אבא בלאנק, הלל דוברוב, ישעיהו ויניצקי, יצחק פיטר, יעקב קוטשר ויצחק שווארץ), שהתחילה לפעול ובאה בקשרים עם כל המוסדות.

פעולה זו קיבלה צורה שיטתית ומגובשת כשהגיע ל״תרבות״ בביסאראביה, בראשית תרצ״א, שליחה המיוחד של לשכת הקרן הקיימת לישראל הראשית, המורה המחונן ד״ר אליהו רוזנבאום (מרוז),[4] אשר עשה כאן בעונה אחת עם לאה וידרוביץ׳.

במשך שבועות מועטים עלה בידו לבקר ב־40 מוסדות־חינוך בקישינוב וב־11 ערים חשובות. הוא פעל בעיקר בקרב חוגי המורים ותלמידי בתי־הספר העברים לשם העמקת ההכרה הלאומית, הגברת היסוד

4. שימש בארץ מנהל המחלקה לחינוך בעיריית ת״א־יפו.

הארצישראלי ושילובו בחומר הלימודי. בכל מקום בא במגע ישיר עם העסקנים וההורים והביא להרמת ערכו של החינוך העברי ורמתו של המורה. הוא לא עסק כלל באיסוף כספים, ודווקא משום כך רבה היתה השפעתו בכל אשר ביקר.

בפרק מיוחד שלהלן עמדנו על חלקן הגדול של אגודות הנשים הציוניות למען הקרן הקיימת לישראל, ואין מקום להפליג גם כאן בדברים אלה. יש רק לציין, ששנת תרצ״א היתה שנת מיפנה לטובה בפעולותיהן של אגודות הנשים, הודות לביקורה של שליחת הלשכה הראשית לאה וידרוביץ׳. בזמן ביקורה הקצר במשך שלושה חדשים, הצליחה וידרוביץ׳ לעודד את העסקנים, לרומם את הרוחות ולהחדיר בליבות חוגי הנשים כצו־ראשון את הפעולה למען גאולת האדמה. בידה עלה לגייס אנשים כמעט חדשים להעברת ״מיפעל הדונאם״ במקומות שבהם הספיקה לבקר — בעיקר במחוז חוטין, קישינוב וקאלאראש. היא גם המריצה את אגודות הנשים לעריכת סידרת באזארים למען הקרן הקיימת לישראל. ביסאראביה דרשה להאריך את זמן שהותה של וידרוביץ׳ לכמה חדשים נוספים, אך ירושלים לא מצאה אפשרות להיענות לדרישה זו — ביקוריה בארצות אחרות עמדו בתור.

שינוי שיגרה בשיטת ההסברה לרעיון גאולת הארץ חל בראשית תרצ״ב עם ביקורו הראשון בקישינוב של הסופר והמרצה המחונן נתן ביסטריצקי, ראש מחלקת ההסברה והתעמולה בלשכה הראשית בירושלים. הוא בא ביחד עם הגב׳ לאה וידרוביץ׳ עם גודש של הווי ארצישראלי ושיר עברי חי ומרענן שהלך והתרקם אז בארץ — נטעי־ברכה בליבות העושים למען המיפעל הלאומי.

במקום ועידה אחת, כל־ביסאראבאית, נערכו אז ארבע ועידות אזוריות: בקישינוב, בבאֶלץ, בליפקאן וברוֹמאנוֹבקה; כן נערכו ביקורים מיוחדים בבאֶנדאֶר ובאקרמן. וכך ניתנה אפשרות לחוגי עסקנים נרחבים יותר ולהמוני העם לקבל השראה אישית מאת האורח הדגול.

השתתפותו של ביסטריצקי בוועידת מורי בתי הספר ״תרבות״ שהתקיימה בקישינוב בימי חול־המועד סוכות הישרתה עליה אווירה ארצישראלית חיה, ומשם עברה לתוך כתלי בית־הספר ולחוגי הנוער. המשורר יעקב קוטשר חיבר שיר מיוחד לכבוד האורח, אשר הותאם למנגינה ידועה ועובדה על־ידי המורה ישעיהו ויניצקי. השיר נפוץ באלפי עותקים בכל אזורי רומניה וגם בחו״ל. בהשתתפותו של ביסטריצקי נתקיימו שתי ועידות נפרדות של ״השומר הצעיר״ ושל ״גורדוניה״, והן שהגבירו את כוחה של החלוציות.

הופעה רבת רושם היתה לו לביסטריצקי בוועידה הראשונה של אגודת הנשים הציוניות בביסאראביה — קישינוב, 19—18 באוקטובר — ביחד עם ל. וידרוביץ׳. שניהם פעלו הרבה ליציקת יסוד לקיומה של האגודה ולגיבוש תכנית פעולתה.

חריש עמוק זה, מן הדין היה שיתן את אותותיו המבורכים — ולא כן היה. מראשית 1932 נסתמנה ירידה בהכנסות הקרן־הקיימת כתוצאה מהבצורת בקיץ שעבר. כל זה משום שהרכב האוכלוסיה היהודית בביסאראביה מבוסס היה על חקלאים ועל אלו ששירתו את האוכלוסיה הכפרית.

הנתונים על הרכב האוכלוסיה הכללית בביסאראביה, לפי תוצאות המיפקד ב־1930,[5] עשויים, לדעתי, להמחיש את אמיתות ההנחה הזאת.

א. האוכלוסיה הכלית	2,864,402	נפש	100.00%
מזה: 1. האוכלוסיה העירונית	370,971	נפש	13.00%
2. האוכלוסיה הכפרית	2,493,431	נפש	87.00%
ב. האוכלוסיה היהודית	206,958	נפש	7.20%
מזה: 1. האוכלוסיה העירונית	99,392	נפש	48.03%
2. האוכלוסיה הכפרית	107,566	נפש	51.97%

על מצבו הקשה של הקיבוץ היהודי בביסאראביה עמדו כל נציגי ההסתדרות הציונית שביקרו שם, ולדוגמה: במכתבו למזכיר הלשכה בקישינוב מיום 12.7.32 כותב נ. ביסטריצקי: ״גם דעתי כדעתך, שהירידה המבוהלת בהכנסות בארץ זו באה בעיקר בעקב המצב החמרי שלא היה כמוהו לרוע בביסאראביה. ירידה זו היתה בוודאי עוד מתגברת והולכת, ומי יודע אם לא היינו מגיעים להפסקה גמורה של ההכנסות, אילמלא הספקנו לחזק את מערכות הנשים והנוער, ועל כן עלינו להמשיך ולחזק את מסדה זו האחרונה שלנו עד שירווח קצת ויוטבו התנאים החיצוניים״.

בפרק הזמן שבין הוועידה השלישית לבין הוועידה הרביעית, בחורף תרצ״ג, חלה במחלה אנושה המזכיר הראשי של הלשכה הארצית שמחה רוזנברג ונפטר בכ״א באדר בו, בהיותו רק בשנות השלושים לחייו. במשך זמן עבודתו של למעלה מעשר שנים הוא רכש לעצמו אהדה רבה

5. Recensământul general al populației României, Vol. II, pp. LXXXIV-LXXXIX, din 29 Decemvrie 1930.

בקרב הציבור בגלל מסירותו לעבודה ונאמנותו הרבה, ומותו גרם, כמובן, במידת־מה למיעוט הפעולה בשנה זו. במקומו של רוזנברג נמנה לאחר מכן המזכיר השני איסר רבינוביץ.

לירידת ההכנסות גרמה במקצת גם העובדה של העברת מרכז "החלוץ" מקישינוב לבוקארשט, ולידו — גם ההנהגות הראשיות של הסתדרויות הנוער החשובות ביותר; "גורדוניה" ו"השומר־הצעיר". בגלל ריחוק מקום מושבן של ההנהגות הראשיות נצטמצמה פעולת החברים למען הקרן־הקיימת. ליקוי זה תוקן בתרצ"ד, משהוקם בקישינוב משרד אזורי משותף של הסתדרויות הנוער למען הקרן־הקיימת, בראשותו של אלקנה מרגלית.

הוועידה הרביעית נקראה בימי כ"ז—כ"ח תשרי תרצ"ד (17—18.10.1933) בהשתתפותו של נ. ביסטריצקי. לאור המצב הכלכלי החמור בשנים האחרונות וכתוצאה מכך ירידת ההכנסות בתרצ"א (2,013,046 ליי — לעומת 3,159,171 ליי בתר"צ), בתרצ"ב ובתרצ"ג, הוקטנה מלכתחילה התחייבותה של ביסאראביה בתרצ"ד והועמדה על 2 מיליון וחצי ליי בלבד.

בהתאם להחלטת הקונגרס השמונה־עשרה הוכרז בשנה זו על שני מיפעלים: מיפעל ארלוזורוב, לרגל הירצחו, ומיפעל אוסישקין — ליובלו השבעים. את המיפעל הראשון, שזמנו היה מוגבל עד לח׳ דצמבר, הספיקו להעביר רק ב־18 מקומות, והוא הסתכם בסך 164,078 ליי. גם מיפעל אוסישקין לא הצליח ביותר ובמקום האומדן המוקדם של 444 אלף ליי ל־28 נקודות, נאסף בסך־הכל קרוב ל־300 אלף ליי (הוא נמשך גם בתרצ"ה והגיע קרוב ל־500 אלף ליי). בכל־זאת עלה להגדיל את ההכנסות בתרצ"ד לכדי 2,015,082 ליי.

את המקום הראשון לאיסוף כספים תפסה אגודת הנשים, את השני — הציונים הכלליים, את השלישי — צעירי־ציון, ואחריהם פועלי־ציון ומזרחי. מהסתדרויות הנוער הצטיינה בעיקר "גורדוניה", שאספה 272,313 ליי, ואילו "השומר־הצעיר" — 83,879 ליי, "מכבי" — 66,813 ליי, ואחריהן בית"ר ואחרים.

ההכנסה בתרצ"ה הגיעה לסך 1,851,471 ליי. מזה: הקופסאות — 697,444 ליי (37.67%) ומיפעל הבול — 174,756 ליי. בשבוע הראשון של "שבוע הבול" נאספו 125 אלף ליי, בעיקר על־ידי הסתדרויות הנוער: גורדוניה, השומר־הצעיר, דרור, מכבי ובוסליה. גורדוניה, שאספה 62 אלף ליי מהסכום הנ"ל, זכתה בפרס — נסיעה לארץ־ישראל (6,000 ליי) וכתבי ח. ארלוזורוב.

וזהי חלוקת ההכנסות לפי המפלגות וההסתדרויות:

1. נשים — 332,947 ליי; 2. גורדוניה — 270,654 ליי; 3. צעירי־ציון — 208,117 ליי; 4. ציונים־כלליים — 175,329 ליי; 5. השומר־הצעיר — 108,695 ליי; 6. מכבי — 85,396 ליי; 7. בוסליה — 47,281 ליי; 8. פועלי־ציון — 41,537 ליי; 9. העובד — 41,508 ליי; 10. דרור — 36,059 ליי; 11. מזרחי — 24,430 ליי; 12. הנוער הציוני — 19,640 ליי; 13. צעירי מזרחי — 17,934 ליי; 14. "תרבות" — 15,478 ליי; 15. ב. עבודה — 5,198 ליי; 16. החלוץ — 4,302 ליי; 17. אביביה — 2,860 ליי; 18. ברית הקנאים — 2,222 ליי; 19. רביזיוניסטים — 1,742 ליי; 20. מדינת היהודים — 1,585 ליי; 21. בית"ר — 473 ליי.

הדין־וחשבון בעד השנים תרצ"ד ותרצ"ה מציין פעילותם של השליחים: דינה קארול וי. מלמד (ארץ־ישראל), יחזקאל לאנדוי, שמשון ברונשטיין והרב זאב רוזנפלד; של המתנדבים: מרים ברגר, העו"ד יהודית גלר, המהנדס יוסף בייגלמאן, יצחק ברגר, אלתר הרצובסקי, א. גרשנזון, הלל דוברוב, בנימין יונוביץ׳, ד"ר מאיר קוטיק, העו"ד יצחק קורן ועוד. הרב הראשי יהודה־לייב צירלסון הופיע בעצרת יובל השבעים של מ. אוסישקין, ובכך תרם רבות לפעולות הקרן־הקיימת.

הוועידה החמישית נתכנסה בימי ל׳ תשרי — א׳ חשוון תרצ"ו (27—28.10.35) בהשתתפות מאיר האזרחי — השליח המיוחד של הלשכה המרכזית בירושלים — ובנוכחות 57 צירים. הוועידה הועמדה לפני בעייה קשה — שאלת התפטרותו של הקומיסאר הראשי נחום מ. רויטמן, מפאת בריאותו הרופפת.

לאמיתו של דבר ריחפה שאלה זו בחלל הציוני כמעט כל השנים מאז נכנס רויטמן, בסוף נובמבר 1926, תוך היסוסים רבים, לשאת בעול הקומיסאר הראשי במקום המנוח גוטליב. רויטמן, שעמד כל השנים בראש "אגודת הקואופרטיבים היהודיים" (קופות מילווה וחיסכון) ובראש "ועד העזרה לרעבים", היטיב לדעת את המצוקה הכלכלית בה נתון היה הקיבוץ היהודי המדולדל, בשל שוט־הבצורת המורם עליו מדי פעם. לא ניתן היה איפוא לקוות לגידול בהכנסות הקרן, בעוד שערך מטבע המדינה לגבי הלירה הארצישראלית ירד והלך. נוסף לכך סלד מהסכסוכים המפלגתיים, שפרצו לעתים במחנה הציוני, אחרי עלייתו של ד"ר ברנשטיין־כהן, ובהיעדר אישיות מקובלת על המחנה הציוני כולו, שתעמוד בפרץ.

כבר במכתבו מיום 29.11.27 אל אוסישקין הוא מתאונן:

> אין באפשרותי למלא את העבודה בשלימותה. דרושה לא רק אנרגיה אלא גם יכולת פיסית. אינני יכול לצאת לביקורים ולהקדיש תשומת לב מתאימה. חסרות לי כל המעלות והסגולות. רק

מותו הפתאומי של גוטליב והקושי למצוא אחד מתאים, אילצני לכך. חלפה השנה הראשונה שגרמה לי עגמת־נפש מרובה. הבטחות באי־כוח ההסתדרות הציונית (דכאן) לא נתמלאו. חוות דעתי השלילית בנוגע לכוחה של ההסתדרות הציונית נתאמתה — מפלגתיות קרתנית. יש להזמין את מי שבכוחו להשפיע על המתקוטטים, מבלי להתחשב עם האינטרסים המפלגתיים. אני עצמי אינני מתאים.

ואכן, רויטמן, עוזרו הנאמן של ברנשטיין־כהן בתקופת "לשכת־הדואר", לא יכול היה להשלים עם הזנחת המבוגרים את הפעולה היומיומית — הקופסה הכחולה וכדומה, אשר במציאות הביסאראבאית היתה עיקר ויסוד להצלחת הקרן. בהיותו בעל השקפות מתקדמות, רחוק היה ממפלגתיות צרת־העין, אף כי קרוב היה מאד לתנועת העבודה ופעל הרבה לטובת מיפעליה: בנק הפועלים, "החלוץ", קפא"י ועוד.

אלא שגם הפעם לא עמד לו לרויטמן סירובו למשוך עוד בעבודה, והוא נעתר לרצון הציבור ונשאר על משמרתו, כששני סגנים פעילים נבחרו לצידו: יחזקאל מאנזון (צ"כ) ושמעון אורטנברג (תנועת העבודה).

אך למרבה הצער לא היה זה לאורך ימים. מחלתו — שיתוק חלקי בגופו — הכריעתו סוף־סוף, וביום ה' בשבט תרצ"ז (17.1.1937) הלך לעולמו. משאלתו האחרונה היתה: "אל־נא תטלטלו את גופתי על פני מוסדות שונים בעיר" — וכמובן שהיא נתמלאה. ואכן, צנועה היתה דרכי בחיים של אדם זה, והוא עצמו היה מופת לאחרים.

עובדה מעניינת: במליאה מיום ג' חשון תרצ"ז (19.10.1936), שלושה חדשים לפני פטירתו, אי־אפשר היה לו לרויטמן משום־מה להשתתף, ואת הישיבות ניהל במקומו זלמן רוזנטאל. רויטמן סירב אז בכלל להמשיך עוד בעבודה, ובקושי רב הסכים לשלושה חדשים נוספים בלבד — ובתום שלושת החדשים נפטר.

במקום הקומיסאר הראשי נבחרה הפעם נשיאות בת שלושה חברים: לייב אלכסנדרובסקי (מזרחי), העו"ד שמואל רוזנהאופט (צ"כ) וזלמן רוזנטאל (תנועת העבודה), שפעלה עד הוועידה הששית בדצמבר 1938.

בוועידה הששית, י"א כסלו תרצ"ט (4.12.1938), נבחרה נשיאות חדשה — לייב אלכסנדרובסקי, חיים כהן וזלמן רוזנטאל, בראשותו של העו"ד יוסף פאגיס, המנהל החדש של "אגודת הקואופראטיבים היהודיים", אישיות מקובלת מאוד על הציבור. הוא שימש בנשיאות הקרן־הקיימת עד סוף יוני 1940, כאשר ביסאראביה סופחה שוב לרוסיה.

למועצה המרכזית נבחרו: שמעון אורטנברג, שלמה גרינברג, העו"ד יהודית גלר, בנציון ויינשטיק, שבתי פולינקובסקי, העו"ד יצחק קורן, שלמה קיינרסקי, שוליה רנטוביץ (שלום רונן) והעו"ד יצחק ראָטאַך.

מתחילת תרצ״ו פעל בביסאראביה השליח המיוחד מארץ־ישראל אהרן שפירא (קובנה). הוא התחיל בתנופה רבה את המגבית המיוחדת להקמת ״מחנות־פועלים״, אך כעבור שבועות מועטים הועבר לבוקובינה, ועל־כן הוחמצה הזדמנות מצויינת להרחיב את המגבית. הוא ביקר בביסאראביה גם בשנים תרצ״ז ותרצ״ח בקשר למיפעל ״הגלילה״ והמשיך בה בהצלחה רבה, אלא שמדי פעם הוגבל זמן שהותו ואי־אפשר היה לנצלו כראוי. בשנת תרצ״ו פעל זמן קצר מאוד, ובהצלחת־מה, גם השליח אברהם פוליקמן מארץ־ישראל.

להצלחה יוצאת מגדר הרגיל זכתה השליחה אסתר קפלן, שעשתה כחדשיים וחצי בראשית 1936. על אף מזג האוויר הקשה והתחבורה המשובשת הספיקה לבקר ב־15 נקודות, בנוסף לקישינוב, והישיגיה, במובן התעמולתי והאירגוני כאחד, מרובים היו. הרבה פעלה למען ליכוד שורותיה של ״ויצו״ וכן יסדה את ״ויצו הצעירה״. בשנים תרצ״ו ותרצ״ז נערכו באזארים ב־38 מקומות, אשר הכניסו 470 אלף ליי (בשל המצב היורידי החמור לא נערך בתרצ״ח אף באזאר אחד). ההכנסה הכללית בתרצ״ו הסתכמה בסכום 2,144,885 ליי — העלאה בכ־300 אלף ליי לגבי תרצ״ה.

בינתיים נוצרו במדינה, בהתחלת תרצ״ז, קשיים יורידיים חמורים, בשל החרפת המצב המדיני עם עליית השפעתן של המפלגות האנטישמיות. בדצמבר 1936 יצאה פקודה מאת המשטרה האוסרת איסוף כספים לטובת הקרנות. בחיפוש שנערך אצל השליח קארגר, אשר התעסק בעיקר בפעולת הקופסאות, נחרמו אצלו הדרכון והרשימות שבידו, ולפיהן — גם הקופסאות עצמן, שהופצו בינתיים על־ידו בבתים. השליח היה נתון לפיקוח המשטרה ושוחרר זמנית בערבות כספית. הוא ניצל ממאסר הודות לעדותם של 40 נחקרים, כי לא פעל כלל באיסוף כספים, אלא בהפצת קופסאות בלבד.

במכתבו מאותו זמן (17.12.36), שנשלח לירושלים לא בדואר הרשמי, כותב המזכיר איסר רבינוביץ:

> המצב אצלנו הולך ומחמיר מיום ליום. עכשיו כבר הפסקנו את פעולתנו בעשרים נקודות. ביניהן: איזמאיל, אקרמן, טיגינה (באֶנדאֶר), אורהיוב וכו׳ — הערים הכי גדולות והחשובות ביותר; הפאניקה הולכת וכובשת את כל החוגים, לרבות העסקנים.
>
> נוסף על המצב הקשה בקשר עם אוסף הכספים לטובת הקרנות, ישנו אצלנו, בקישינוב, חזיון מיוחד במינו — משפטים. בראש וראשונה — הח׳ קארגר. מלבד זה נתעוררו משפטים נגד ״השומר־הצעיר״ ו״העובד״. למשפטים אלה ישנה גם שייכות לקרן הקיימת לישראל, כי בכלל החטא הכי חמור עכשיו הוא אוסף הכספים לטובת הקרן הקיימת לישראל. צריך איפוא להגביר את הלחץ מצד הארץ, ובצורות שונות. כבר כתבתי כמה מכתבים בשאלה זו. נא לענות באופן פרטי.

במכתב מ־28 לדצמבר 1936 כתוב לאמור:

המשטרה כבר פועלת ברוב המקומות. לא יכלה איפוא לצאת לפועל התכנית לביקורו של ביסטריצקי. — — הגב' קפלן נשלחה מעבר לגבול רומניה ע"י המשטרה מיאסי ולא ניתן לה לשוב לבוקארשט. דרכון קארגר טרם הוחזר.

ובמכתב שנתקבל בירושלים ב־12.1.37 כתוב:

המצב חמור כמקודם. קארגר עדיין תחת פיקוח. הודיעו גם לשפירא, שעליו לעזוב את הארץ לאחר שנגמר רשיונו. יוצא לפגישה עם ביסטריצקי. הבאזארים שעמדו להתקיים נתבטלו. גם בבוקובינה כך המצב, ומבוקארשט אין ישועה לפי שעה.

האיסור בוטל רק בסוף ינואר 1937. ובינתיים אבד זמן רב ויקר, והתוצאות בתרצ"ז היו די זעומות — בסך־הכל נאספו 1,383,539 ליי. גם בתרצ"ח לא היו התוצאות משביעות רצון, ובסך־הכל נאספו 1,640,778 ליי. והגורם לכך היה חדש:

לפי תוצאות הבחירות לפארלאמנט ברומניה בראשית תרצ"ח — 20 בדצמבר 1937 — לא זכתה אף מפלגה אחת במינימום הדרוש של 40% מכלל הקולות, כדי שתוכל להרכיב ממשלה. הכת האנטישמית "משמר הברזל" (לשעבר — תנועה סטודנטית פרו־פאשיסטית של "לגיונרים" שרצחו את ראש־הממשלה דוקה), בראשותו של ה"קפיטאן" קורנאליו קודריאנו, רוצח הפראֶפֶקט ביאסי, שיצא זכאי בדינו — עלתה מעלה ראש והפילה את פחדה גם על המלך קארול. והוא, המלך, בחר את הרע במיעוטו — קרא לשלטון את מפלגת גוגה־קוזה, המפלגה האנטישמית השנייה בגודלה במדינה, אשר צברה רק 9,8% מכלל הקולות, "שתפקח", בשיתוף עם פלגנים ממפלגות אחרות, על בחירות חדשות. 44 ימי שלטונה של מפלגה זו הביאו לידי התמוטטות החיים הכלכליים במדינה (וזיעזעו עד היסוד את חיי הקיבוץ היהודי ברומניה). לפיכך ציווה המלך להקים ממשלה של "ריכוז־לאומי", בראשותו של הפאטריארך מירון כריסטיה, ולפרק את כל המפלגות הפוליטיות.

הוכרז מצב־מצור במדינה, והשלטון הצבאי החמיר בעיקר ביחס לביסאראביה. הונהגה צנזורה חמורה, ועיתונות המיעוטים הלאומיים — ביידיש, בעברית, בגרמנית וברוסית — נסגרה. פורקה הסתדרות "החלוץ" ונסגרו נקודות ההכשרה. נסתתמו צינורות התעמולה, נחסמו דרכי ההסברה, וממילא הוגבל היקף פעולתה של "הקרן־הקיימת", והיא הצטמצמה בתחום

של 74 נקודות־ישוב בלבד — כמחצית הנקודות בשנה רגילה.[6] ברור שאי־אפשר היה בימים טרופים כאלה לצפות לפעולה ציונית־לאומית מסודרת.

הוועידה הששית נפתחה בי"א כסלו תרצ"ט (4.12.1938), בהשתתפותו של בא־כוח הלשכה הראשית מאיר האזרחי. בנאום הפתיחה תיאר ז. רוזנטאל את המצב המחריד, שבו נתונים היו רוב יהודי התפוצות. "יש איפוא להגביר מאמצים כדי להגדיל ולהאדיר את מעמדנו בארץ ישראל." ובסיום דבריו הספיד במלים נרגשות את ג. מ. רויטמן, היקר באדם, שנפטר בין הוועידה החמישית לזו השישית.

המזכיר הראשי, איסר רבינוביץ, סקר את הפעולה בשלוש השנים האחרונות — תרצ"ו, תרצ"ז ותרצ"ח — (פרטים ראה לעיל) וציין את הצלחתו היחסית של מיפעל "הגלילה" ופעולתם הברוכה של: אהרן שפירא ואסתר קפלן (שליחים מהארץ), ישראל שילדקרוט, יהודית גלר, זלמן רוזנטאל והרב לוי שטרנברג.

הוועידה עיבדה תכנית־חירום נועזת, והקיבוץ היהודי נקרא למאמצים בהתאם לצורך השעה. ואכן, שנת תרצ"ט היתה שנת־שיא בהכנסות הקרן הקיימת לישראל. ב־139 נקודות־ישוב נאסף למעלה מחמישה מיליונים ליי — למעלה מהסכום שנאסף בשתי השנים הקודמות! מזה הכניסה מגבית "הגלילה" בלבד קרוב לשלושה מיליונים ליי. הפעם רבו התרומות של יחידים — ודווקא לא משל האמידים ביותר — בגודל של 18, 24, ו־36 אלפים ליי, תופעה שלא היתה כדוגמתה עד כה.

על מידת העלאת התרומות בשנה זו יוכיח לוח־השוואה מקוצר שלהלן:

6. פרטים על המצב הפוליטי, ראה כרך ב', בפרק "ייצוג פארלאמנטארי".

שם העיר	ההכנסות בתרצ"ח (בליים רומניים)	ההכנסות בתרצ"ט	
אונגאַן	21,277	85,540	
איזמאַיל	62,185	126,252	
אַקרמאַן	13,924	347,924	
אַרציז	26,301	178,028	
באֶלץ	76,931	622,936	
ביראַמצ'ה	1,350	64,725	
בריצ'אן	18,693	106,631	
דונדושאַן	3,225	44,535	ישוב כפרי בן 250 נפשות
וולונטיר	1,975	47,501	ישוב כפרי בן 400 נפשות
יאַדיניץ	38,390	166,473	
סאַראַטה	—	89,649	ישוב כפרי בן 300 נפשות
סורוקה	5,100	165,053	
פלוראַשט	5,200	36,360	ישוב כפרי בן 300 נפשות
צ'אדיר־לונגה	14,171	75,133	ישוב בן 500 נפשות
קאלאראש	24,972	159,320	
קיליה	76,485	101,704	
קישינוב	664,261	1,082,555[7]	
רומאנובקה	38,775	141,563	

לעומת זאת אי־אפשר היה, בגלל חוסר תיאום עם הנהלת קרן־היסוד, ובמקצת גם בשל תנאים מקומיים מיוחדים, להעביר בתרצ"ט את מיפעל "הגלילה" בכמה ערים חשובות כמו: אורהיוב, באַנדאֶר, חוטין, ליאובה, מארקולאַשט, נובוסאֶליץ, קאהול, קאפרשט, רישקאן ואחרות. ראוי לציין, כי באותה שנה נטלו לראשונה חלק בתרומות לטובת "הגלילה" גם כמה ועדי קהילות והיו שהכניסו גם לתקציבם השנתי הקצבה מיוחדת לקרן הקיימת לישראל.

בפעולה הצטיינו במיוחד השליחים: אהרן שפירא, זלמן רוזנטאל, ישראל שילדקרוט, שבתי פולינקובסקי והרב משה טפרמאן, שביקרו במקומות בלויית חברי הקומיסאריאט, ובמיוחד: היושב־ראש יוסף פאגיס, העו"ד יצחק קורן והרב לוי שטרנברג. ביקורה הקצר בקישינוב של השחקנית מרים ברנשטיין־כהן ועריכת נשף־קריאה על־ידה, וכן השתתפותה במספר אסיפות, תרמו אף הם ליצירת אווירה ארצישראלית.

7. מפעל "הגלילה" כשלעצמו, בהיותו מוגבל על־ידי קרן־היסוד לחודשיים בלבד, הכניס 519 אלף ליי. במקביל לכך נאספו בעונה זו גם לטובת קהי"ס 900 אלף ל"י — סכום ניכר למדי.

להצלחה יוצאת מגדר הרגיל, מבחינה חמרית כמבחינה תעמולתית זכה באותה השנה הבאזאר של "ויצו" בקישינוב. ההכנסה הנקיה הגיעה לשיא של 100 אלף ליי, והאירועים השונים, שנערכו בימי הבאזאר באולמי המרכז הציוני, שימשו הפגנה נהדרת לבניין הארץ.

בהתחרות במיפעל הבול זכתה "גורדוניה" בפרס־הספרים, על הישגיה הטובים בקישינוב ובבאֶלץ, ואילו "ויצו הצעירה" — על הישגיה בקאהול. וזו היתה מידת השתתפותן של הסתדרויות הנוער בהכנסותיה של קרן הקיימת לישראל במחצית הראשונה של תרצ"ט,[8] על אף התנאים הקשים, בהם היו נתונים, מאז הוקם המשטר הפרו־פאשיסטי.

1.	גורדוניה	165,635 ליי
2.	השוה"צ	79,283 ליי
3.	ויצ"ו־הצעירה	39,560 ליי
4.	מכבי	21,801 ליי
5.	דרור	13,030 ליי
6.	הנוער הציוני	12,020 ליי
7.	בוסליה	7,299 ליי
8.	צעירי־מזרחי	5,000 ליי
9.	ברוכוביה	1,583 ליי
10.	ברית הקנאים	300 ליי
	בסך־הכל	345,511 ליי

באמצע תרצ"ט הונח היסוד להקמת "מחלקת החרדים" למען הקרן הקיימת לישראל. טיפל בכך הרב הצעיר משה טפרמאן, שבביקוריו בערים ובעיירות עלה בידו להפעיל במיוחד את חוגי החרדים. לשם כך ביקרו בביסאראביה גם הרב מ. ראט והרב ש. שפירא, שהיה מנהל מחלקת החרדים בבוקובינה. הרב הראשי מקישינוב ר' משה הינשפארג (ר' משה'לה דיין) נבחר לראש המחלקה בביסאראביה. לידו פעל הרב הראשי מבאֶלץ לאנדמאן, בנוסף לרבנים חברי ה"מזרחי", אשר פעלו גם קודם לכן בשטח זה: יוסף ורטהיים מבאֶנדאֶר, יתום מקאושאן, ישעיהו רייכר מאיזמאיל, ולוי שטרנברג מדומברובאֶן.

האמרת ההכנסות בשנת תרצ"ט במידה כזאת והניסיון שנצטבר בשנה זו הצמיחו כנפיים לעוסקים במלאכה. הם סברו כי קיימת אפשרות אף להעלות

8. צירקולאר־בריוו של ההסתדרות הציונית בקישינוב מס' ב', 1־טער מאי 1939.

את ההכנסות בשנה העתידה לבוא. ולשם כך עיבדו תכנית, סומנו דרכים ורבו ההכנות להתחלת הפעולה בראשית ת״ש בתנופה רבתי. אלא שהתקוות והתכניות התנפצו חיש: פרצה מלחמת העולם השנייה.

חבל ביסאראביה, שנמצא בין המצרים והיווה סלע־מחלוקת בין שני העמים השכנים, נהפך פתאום למוקד הרה־סכנות. נזדעזעה האוכלוסיה כולה ובמיוחד היהודית. רבו הניחושים לקראת הבאות, והמתיחות עלתה מיום ליום. גבר הדיכאון, ונשתבשו דרכי חייו של הקיבוץ היהודי.

בהלך־רוח קשה כזה התחילה הפעולה בשנת ת״ש והתנהלה בכבדות רבה. נוספו גם קשיים יורידיים, שבלמו את הפעולה. הניסיון של לשכת הקרן הקיימת לישראל להידבר עם לשכת קהי״ס בדבר איחוד שתי המגביות לאחת — נכשל, בשל סירובה של קהי״ס להסכים להצעה של חלוקת הכספים בפרופורציה של 40% לטובת הקק״ל ו־60% לטובת קהי״ס, חרף העובדה שהכנסות קרן־היסוד בשנה האחרונה פחותות היו מאלה של הקרן־הקיימת.

ישיבת המליאה האחרונה, ביום ז׳ כסלו ת״ש (19.11.1939), עמדה בסימן הזמן. היושב־ראש יוסף פאגיס, החברים שלמה ברליאנד, יהודית גלר, הרב לוי שטרנברג, העו״ד יצחק קורן, העו״ד מינץ, הסופר זלמן רוזנטאל והח׳ זאב איגרת עמדו בפרטות על הצורך בפעולה חינוכית מוגברת בקרב הנוער כדי לחשל אותו לקראת הבאות. כי בו בנוער ראו את האפשרות והנחיצות לפעולה מעמיקה.

ברם, לא עמדו לה ליהדות ביסאראביה, לא יכולתה החמרית ולא כוחותיה הנפשיים להצדיק בתקופת הסיום את התקוות האלו.

סיכום הפעולה בעד המחצית הראשונה של שנת ת״ש (ערב היספחה מחדש של ביסאראביה לרוסיה), כפי שנמסר בישיבת המועצה המרכזית מיום 15 באפריל 1940, מוכיח על ירידת ההכנסות עד כדי המחצית מזו של השנה הקודמת — 1,738,191 ליי לעומת 3,312,967 ליי דאשתקד. בתוך זה ממיפעל ״הגלילה״ — 1 מיליון ליי לעומת 2 מיליון דאשתקד. באזארים לא ניתן היה לערוך כלל וכלל. עם זאת ירד ערך הליי הרומני, ורבו הקשיים להעברת הכסף לארץ.

תמה הפרשה; זה היה המאמץ האחרון של המיפעל הלאומי החשוב ליהדות ביסאראביה. אשר לגורל כל העוסקים במלאכה, בין אלה שנפלו לשיניה של החיה הנאצית הטורפת ובין אלה שכאילו ניצלו הימנה ונקלעו מעבר לגבולות כיבושיה, הרי הדברים, ברובם, ידועים...

הכנסות הקהק"ל בביסאראביה משנת תר"פ

השנים	מספר נקודות	סכום כולל בליים רומניים	קופסאות	יער הרצל	ספר הזהב	קערות ערב יוהכ"פ	מפעלים מסורתיים	כ
תר"פ		178,700						
תרפ"א	42	374,043	3,445	35,882		20,643	186,734	
תרפ"ב	52	707,113	18,043	34,129		147,940	413,949	
תרפ"ג	69	941,239					[illegible]	
תרפ"ד	84	1,921,808	203,770	99,261	30,500	135,748	569,049	
תרפ"ה	36	4,692,189	1,796,034	56,760	280,979	124,206	2,430,608	
תרפ"ו	154	3,521,438	2,140,920	119,042		210,361	1,004,236	
תרפ"ז	147	3,974,524	1,929,762	41,099	740,171		385,946	
תרפ"ח	138	3,478,041	2,062,976	167,827	198,809	241,572	315,710	
תרפ"ט	149	2,441,589	1,381,211	159,521	127,136	81,732	362,055	
תר"צ		3,159,171	1,347,079	149,196	588,888	376,118	288,547	
תרצ"א		2,013,046	800,145	75,017	12,134	193,559	595,632	
תרצ"ב		1,498,034	516,000	26,000	52,000	55,000		
תרצ"ג		1,405,469	589,000	123,000	118,000	52,000		
תרצ"ד	137	2,015,082	698,000	100,000	79,000	129,000		
תרצ"ה	159	1,851,471	697,444	103,374	65,213	81,904	210,354	
תרצ"ו		2,144,885	632,742	64,000	151,000	93,000		
תרצ"ז		1,730,000	256,000	140,000	14,000	10,000		
תרצ"ח		1,640,778	300,634	116,000	40,000	6,000		
תרצ"ט		5,104,443	843,798	146,000	201,000	29,000		
ת"ש**		1,748,191	218,873					
סך־הכל		46,541,254	16,435,876	1,756,108	2,698,830	1,987,783	6,762,820	

* מזה בקישינוב — 100,000 ליי.

** בעד המחצית הראשונה בלבד.

ג תר״פ עד ניסן ת״ש ובתקופת השלטון הרומני

...לים ...תיים	מפעלים מיוחדים וקרנות	בולים ברכות וחוברות	באזארים	תרומות שונות	פניקס	יום הפרח	סכומים שלא הוגדרו
							178,700
186,	117,707 גאולת הארץ	3,665		5,907			
413.	9,808 קרן צ׳לנוב	20,994		49,467	12,783		
[illegible]							941,239
569,	65,488 קרן נורדאו 783,856 מפ׳ הדונם	16,140		17,996			
2,430,		3,602					
1,004,		46,879					
385,(				877,546			
315,		8,167		476,080	6,900		
362,(		7,038		322,696	200		
288,5		11,850		304,064		93,429	
595,		19,568		182,597	73,620	60,774	
			10,000				839,034
	402,469	8,000	113,000				
	164,078 מפ׳ ארלוזורוב 337,851 מפ׳ אוסישקין	44,000	217,536				245,617
210,3	162,149 מפ׳ אוסישקין	174,756	198,896	110,747		46,634	
	400,000 מחנ׳ פועלים	31,000	270,000				503,143
	470,000 הגלילה		200,000				640,000
	800,000 הגלילה		2,000				376,144
	2,831,581 הגלילה		*252,321				800,743
	1,000,000 הגלילה						529,318
6,762,8	7,544,987	395,659	1,263,753	2,347,160	93,503	200,837	5,053,938

מס׳ 17. הסופר נתן ביסטריצקי (אגמון) ולאה וידרוביץ׳, שליחי הלשכה הראשית של הקהק״ל בוועידת נשים ציוניות, קישינוב חשון תרצ״ב/אוקטובר 1931

מס. 18. הסופר נ. ביסטריצקי בוועידת הנשים הציוניות, קישינוב תשרי תרצ״ד—אוקטובר 1933

מלמטה למעלה, מימין לשמאל, שורה 1, יושבות: י. ניסנבוים, ד. גולדמן, עו״ד יהודית גלר, ב. הורביץ, ח. פולינקובסקי, ר ברון; שורה 2: 2—1) ללא זיהוי, 3) ש. צ׳וקלה, 4) ש. וייסאדלר, 5) נ. ביסטריצקי, 6) מרים ברגר, 7) צ. רוזנשטראוך, 8) ללא זיהוי; שורה 3: 1) א. רבינוביץ׳, 2) מלמד (שליח), 3) ש. קיינארסקי, 6—4) ללא זיהוי, 7) שפרינצין, 8) ד. לוזוביק, 9) ט. גוטמן; שורה 4, למעלה: ללא זיהוי.

מס׳ 19. הוועידה השלישית של הנשים הציוניות, קישינוב אלול תרצ״ה/ספטמבר 1935 (לרגל עלותה של היו״ר מרים ברגר, והיבחרה במקומה העו״ד יהודית גלר).

מס׳ 20. עובדי לשכת ״קרן היסוד״ בשנ
1923—1925, קישינוב
מימין לשמאל, יושבים: א. וידרוביץ׳, המהנ
דוב קלימקר (א״י), ד״ר יוסף ספיר, ד
רבלסקי, יעקב ואסרמן; עומדים: אלונ
א. דראכליס, ע. דובינסקי, מ. סגל, ז. פרא
קין, צ. ויינשטיין, מ. שטרנברג.

מס׳ 21. מסיבת־פרידה לד״ר י. ספיר לעלייתו ארצה, ראשית 1925.
מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: 1) גב׳ קיינארסקי, 2) ש. קיינארסקי, 3) י. פינקלשטיין, 4) פ. מרגלית, 5) יעקב פיכמן, 6) י. ואסרמן, 7) מ. גוטליב, 8) ד״ר יוסף ספיר, 9) ש. ברליאנד, 10) ט. כהן, 11) ללא זיהוי, 12) ש. באלצאן, 13) ש. אוורבוך; שורה 2: 1) ללא זיהוי, 2) ד. אור־כובסקיה, 3) מ. אורכובסקי, 4) אלוני, 5) ש׳ רוזנברג, 6) ד. רוזנברג, 7) יצחק קוצי, 8) ל. טראכטנברג, 9) א. דראכליס, 10) צ. ויינשטיין, 11) ר. פיינשטיין, (ברזיס), 12) ח. סקווירסקי, 13) גב׳ פראדקין, 14) ז. פראדקין, 15—16) ללא זיהוי. שורה 3: 1) ללא זיהוי, 2) י. לאנדוי, 3) י. ברמן, 4) ש׳ גרינברג, 5) מ. יאמפולסקי, 6) גב׳ בייגלמן, 7) ללא זיהוי; שורה 4: 1) ל. חרסונסקי, 2) מ. פארפל, 3) גב׳ גיפייסמן, 4) מ. גיפייסמן, 5) מ׳ שטרנברג, 6) י. שמוישמן, 7) מ. דקטור, 8) ד״ר פרנקל, 9) ללא זיהוי, 10) י. אלתרמן, 11) מ. לנדאו, 12) ז. רוזנטאל, 13) י. בייגלמן, 14) מ. לנדאו.

סיכומים:

בתור קומיסארים ראשיים פעלו: המהנדס מרדכי (מארק) א. גוטליב (מלפני מלחמת העולם הראשונה — כסלו תרפ״ז), נחום מ. רויטמן (כסלו תרפ״ז — שבט תרצ״ז), העו״ד יוסף פאגיס (כסלו תרצ״ט — סיון ת״ש); בתקופת הזמן שבין רויטמן ופאגיס פעל קומיסאריאט: לייב אלכסנדרובסקי (מזרחי), העו״ד שמואל רוזנהאופט (צ״כ), וזלמן רוזנטאל (תנועת העבודה).

בתור מזכירים פעלו: מרדכי שיכמאן (תר״פ — תרפ״ב), שמחה רוזנברג (תרפ״ב — אדר תרצ״ג) ואיסר רבינוביץ (אדר תרצ״ג — סיון ת״ש).

עם עסקני המרכז, שהיו פעילים ביותר באיסוף כספים נמנו: אברהם אורטנברג, חוה ושמעון אורטנברג (סגן הקומיסאר), מרים ברגר (יו״ר ״ויצו״), המהנדס יוסף בייגלמאן, שלמה ברליאנד, ר׳ שמואל באלצאן ובניו: בנציון, לייב, יהודית וד״ר פנחס באלצאן, ישראל ושושנה ברמאן, טאניה גוטמאן, פרל גולדנברג, עו״ד יהודית גלר (יו״ר ״ויצו״), יולי גרינברג, שפרה וחיים וייסאדלר, יהודית לוונשטיין, שרה ואברהם קורן, שלמה קיינארסקי (יו״ר הוועד העירוני), שרה קיינארסקי, ציליה רוזנשטראוך, אלישבע רנטוביץ־טברסקי ועוד.

בתור אינסטרוקטורים, קבועים ולתקופות־זמן מסויימות, פעלו במשך הזמן: מנדל דווידזון, צדוק ויינשטיין, אהרון טברסקי, הרב משה טפרמאן, מיכאל יאכינסון, צבי כהן, יחזקאל לאנדוי, ישראל סקווירסקי, ובסוף שנות השלושים — שבתי פולינקובסקי וישראל שילדקרוט; בכפרים פעלו השליחים — אברהם ביסנבוים, פולינובסקי ומרדכי צימרינג.

כשליחים מיוחדים לתקופות זמן קצרות, מטעם הלשכה הראשית בירושלים ביקרו בביסאראביה: הסופר נתן ביסטריצקי (פעמיים), העו״ד דוד בר־רב־האי, משה א. בייגל־אביגל (לפעולה בקרב מורי בתה״ס והתלמידים), ש. גבעוני (לפעולה מיוחדת בקרב הנוער), מאיר האזרחי, לאה וידרוביץ׳ (פעמיים), ש. ידידיה, אריה ליכטינגר־נהיר, י. מלמד, יוסף פישר (אריאל), אסתר קפלן, דינה קארול, הרב מ. ראט, ד״ר אליהו רוזנבוים־מרוז (לפעולה בקרב מורי בתה״ס וההורים), אשר־זליג שוחטמן (אל־יגון), הרב ש. שפירא (צ׳רנוביץ) ואחרון שפירא (קובנה).

עם ועדת הביקורת המרכזית בזמנים שונים נמנו: ד״ר פנחס באלצאן (קישינוב), עקיבא גרינברג (באֲלץ), יעקב הורביץ (רומאנובקה), חיים כהן, יוסף כהן וישראל רוזנברג (קישינוב).

אגודת נשים ציוניות ("ויצ"ו")[1]

חוגי־נשים מאורגנים לפעולה בשטח הסוציאלי קיימים היו מזמן בהרבה ערים בביסאראביה. עם הקמת רשת בתי־הספר העבריים, מייד לאחר מלחמת העולם הראשונה, הועלתה כמאליה השאלה בדבר הצורך לגייס את תמיכת הציבור במוסדות אלה, וזאת בשל היעדר קהילות מאורגנות שידאגו לכך. ועדי־נשים פעלו יד ביד עם ועדי "תרבות" מקומיים ואף הגיעו להישגים ניכרים.

ברבות הימים, ובעיקר בשנות־בצורת, נזקקו בתי־הספר להקים לידם ועדות־הזנה מיוחדות. ועדי־נשים הם שנחלצו למיפעל זה, למען תינוקות של בית־רבן.

עם ההכרזה על ייסוד "קרן־היסוד" ולידה "קרן־התכשיטים" קמה התעוררות רבה בקרב נשי ישראל בכלל. וגם כאן רב היה חלקם של ועדי־נשים במקום. מאז החלה השתלבותן גם בפעולות למען הקרן־הקיימת וסייעו בהרבה להצלחתן.

ועידת קרן־הקיימת הראשונה, שהתקיימה בקישינוב באביב תרפ"ד בהשתתפותו של מנחם מ. אוסישקין, העמידה את חוגי הנשים לפני משימה חדשה — גאולת הארץ. שליחי הקרן־הקיימת, שהיו מבקרים במקומות, שקדו מאז על התארגנות הנשים במסגרת מיוחדת. הרבה פעל בשטח זה השליח צדוק ויינשטיין. ואכן, ניכרת למדי היתה כידת השתתפותן בפעולה המעשית, היומיומית, של הקרן־הקיימת, אם כי עדיין ללא אירגון מרכזי כלשהו.

מספרם של חוגים אלה הלך וגדל משנה לשנה, ובשנת תרפ"ח כבר הגיע ל־19. עד מהרה הפכו לאגודות, שהתקשרו עם אגודת־הנשים בקישינוב בראשותה של מרים ברגר — עסקנית ציונית ותיקה, רעיית יצחק ברגר, מנהלה החדש של "קרן־היסוד" בביסאראביה.

התעוררות־יתר בקרב אגודות הנשים קמה עם ביקורה הראשון בביסאראביה (בחודש תשרי תרצ"א) של הגב' לאה וידרוביץ' — שליחת

1. פרק זה אינו אלא מעין תוספת לפרק הקודם על הקהק"ל, שהרי עיקר פועלן של הנשים כרוך היה בקרן זו. שני הפרקים האלה נראים איפוא כאחוזים זה בזה.

הלשכה הראשית בירושלים. עד מהרה התלכדו ונכנסו למעגל הפעולה במלוא התנופה, כאילו מתוך התחרות עם הציונים המבוגרים. הגברים, חלקם בפעולה היומיומית נתמעט ואילו הנוער הציוני — כוחו והשפעתו לא היו מספיקים כדי לשוות לקרן־הקיימת את ערכו הראוי.

החל עידן ה״באזארים״, שנערכו ברוב המקומות על־ידי אגודת הנשים. הקהל נמשך אחרי חידוש זה, שהיה בו משום גיוון בפעולת הקרן־הקיימת השיגרתית. גורם חיובי ניכר להצלחת ה״באזארים״ שימשו הפריטים מתוצרת ארץ־ישראל — דברי־קישוט ואמנות של ״בצלאל״ ושל מעשי ידי צורפי תימן, דברי סריגה, סירי־פלא (בזמן ההוא היה בהם משום חידוש טכני, שרומניה טרם ידעה עליהם), סבונים מ״שמן זית זך״, סכיני גילוח, ובדומה לאלה.

ה״באזאר״ הופקע איפוא ממשמעותו הצרה של סתם שוק למכירת חפצי־ערך ארעיים, שנתרמו לצורך הכנסה למען הקרן־הקיימת. הוא נהפך למשהו שלמעלה מזה — לפינה ארצישראלית, שמזיוות ומהדרה הכניס אחר־כך כל אחד אף לביתו הוא; לפיכך היה ה״באזאר הארצישראלי״ חג ליהודי המקום במשך שבועות רבים.

היו אגודות בביסאראביה שנטו להתאחד עם ״ויצו״ בבוקארשט, אשר פעלה בהצלחה רבה ברומניה הישנה. אולם, בהיות הסתדרות זו בעיני רבים, מעין הסתדרות ״נשים סאלוניות״ שפעלה בעיקר בענייני פילאנטרופיה ולא התמידה בפעולה למען קרן־הקיימת — לא נתקבלה דעה זו. קרן זו נראתה בעיני אילו מראשי אגודת הנשים בריגאט עממית ביותר, העוסקת באיסוף פרוטות והמצריכה חיזור מתמיד על הפתחים — והוא יאה בעיקר לגברים. מה שאין־כן נשי ביסאראביה, אשר רובן ככולן עיניהן היו נשואות בראש וראשונה לבניין הארץ. אף השוני בתנאי החיים שהאשה הביסאראבאית היתה נתונה בהן, לבין אלה של האשה ברומניה הישנה, ובמיוחד בערים הגדולות שבהן, היווה מעין מחסום לאיחוד ולמיזוג.

אולם, ברבות הימים הועלתה שוב על הפרק שאלת ההתקשרות עם ״ויצו״, לאחר שזו החלה ״לרדת מעל דוכנה הרם״ והתקרבה יותר להסתדרות הציונית. כי משהטילה על עצמה מתחילה עול ההכשרה והעלייה נגררה כמאליה לפעולה ביתר שאת גם למען קרן־הקיימת לישראל. מיפנה זה בפעולותיה של ״ויצו״ נעוץ היה, כנראה, בסכנות שרחפו על ראש יהדות גרמניה עם עלות היטלר לשלטון, והתביעה להיחלץ למען עליית הנוער מגרמניה ומשאר הארצות שסכנת הנאציזם ארבה להן. אז, רק אז, נפתרה שאלת ההתקשרות בחיוב.

כשלב ראשון לכך היה, להביא קודם־כל לאיחודן המלא של אגודות

הנשים המפורדות בערי ביסאראביה במסגרת ארגונית אחת. הדבר ניתן בראשית תרצ״ב, עם בואו לביסאראביה של ראש מחלקת ההסברה בלשכה הראשית של הקרן־הקיימת בירושלים, הסופר הידוע נ ת ן ב י ס ט ר י צ ק י בלווית הגברת ל א ה ו י ד ר ו ב י ץ׳.

בקישינוב נתכנסה הוועידה הראשונה של הנשים הציוניות בימי ז׳—ח׳ בחשוון תרצ״ב (18—19.10.1931), בהשתתפותם הפעילה של האורחים הנ״ל. הוועידה נפתחה במעמד חגיגי באולם הגדול של מועצת העיר, בנוכחות 30 צירים מ־20 מקומות והרבה אורחים. בהרצאת־היסוד שלו על ״האשה העברית והאגדה העברית״ הצליח נ. ביסטריצקי להדליק בליבות הנאספות אהבה רבה לאדמת המולדת. ל. וידרוביץ׳ פרשה לפני הוועידה תכנית פעולה מעשית של האגודה, שעיקרה — הטפה לציונות והשראת אווירה לאומית ומסורת עברית בתוך כתלי הבית של כל אחת מהן. מלבד אלה הירצו: שושנה צ׳וקלה — על ״האשה העבריה לאור ההיסטוריה״, דבורה שווארצמן — רשמים מארץ־ישראל, שושנה ברמן — על ״משימות התרבות של האשה העבריה״. כן נמסרו דו״חות על פעולות האגודות למקומותיהן: למען החינוך הלאומי וחינוכה של האשה כשלעצמה למען בניין הארץ בכלל ולמען קרן־הקיימת בפרט.[1]

החלטות הוועידה נסבו בעיקר על חובת החברות לפעול למען טיפוח ערכי תרבות ולאום בקרב הנשים, תוך הרחבת ההשכלה העצמית; למען החינוך העברי־הלאומי; למען החדרת רוח־ההתנדבות בפעולה לטובת הקרנות הלאומיות. לוועד המרכזי נבחרו: 5 חברות מקישינוב — מרים ברגר, שושנה ברמן, יהודית גלר, שושנה צ׳וקלה ודבורה שווארצמן, וכן — בתיה דוביינובסקיה (באֶלץ), וייסמן (קאלאראש), ש. יאַמפּולסקיה (ליאובה), רחל נוטה (זגוריצה), מרים פלדשטיין (אקרמאן), אלישבע קליגר (יאֶדיניץ), רחל שפרינצין (באֶנדאֶר).

הרוח החיה בוועד המרכזי, מלבד היו״ר מרים ברגר, אשר שהתה בזמן הוועידה בחוץ־לארץ, היתה י ה ו ד י ת ג ל ר, אשה צעירה שקיבלה חינוך עברי מסורתי שלם, חניכת ״צעירי־ציון״. היא זנחה מדעת את מקצועה, עריכת־דין, והקדישה את רוב שעות יומה למען אגודת הנשים: בעבודת המזכירות ובביקורים תכופים בערי־השדה.

מייד לאחר הוועידה ניגשה המזכירות במרץ רב לחיזוקן של האגודות במקומות, וכן להקמת אגודות ביתר הערים החשובות.[2] ואמנם, במשך

1. חוזר הוועד המרכזי של אגודת הנשים הציוניות, מס׳ 1, מיום 9 לנובמבר 1931
2. חוזרים מס׳ 2, 3 מן ה־18 בנובמבר ומן ה־11 בדצמבר 1931.

השנתיים הקרובות עד לוועידה השנייה, בראשית תרצ"ד, הוכפל מספר האגודות והגיע ל־40.

הוועידה השניה התקיימה בימים 18—17 לאוקטובר 1933 (כנראה, בעונה אחת עם ועידת הקרן־הקיימת לישראל) בהשתתפותו הפעילה של נתן ביסטריצקי ויצחק גרינבוים כאורח־הכבוד.

על תוצאות הוועידה אפשר לדון לפי ההחלטות (הפרטי־כל חסר, ונבצר ממנו לעמוד על תוכן הדו"חות שהוגשו):

הגברת קצב העבודה למען בניין הארץ בכלל, ובראש וראשונה למען הקרן־הקיימת; השתתפות פעילה במגבית למען הקמת "כפר אוסישקין", ליובלו השבעים; התחייבות לערוך לכל הפחות באזאר אחד במשך השנה בכל מקום; הרחבת פעולת התרבות בקרב שכבות הנשים לעצמן ודאגה מיוחדת למען החינוך הלאומי; פעולת הסברה בקרב שכבות הנשים הצעירות, לשם סיפוחן למעגל הפעולות הלאומיות; השתתפות פעילה בכל עבודה סוציאלית במקום; ייפוי־כח לוועד המרכזי להתחיל במשא־ומתן עם "ויצו" העולמית, לקראת ההסתנפות אליה לאחר שזו הוכרה על־ידי הקונגרס הציוני.

בתכנית הוועד המרכזי היה לערוך מזמן לזמן כינוסים אזוריים כדי לאפשר השתתפות מרובה יותר של ב"כ הנשים, ללכדן ולקרבן לפעולות הלאומיות. ברם, נסיבות יורידיות כלליות ומקומיות מנעו את התגשמות הסעיף הזה. נערך כינוס אזורי אחד בלבד (פברואר 1935), ברומאנובקה שבדרום ביסאראביה, והוא אמנם הצליח ללכד את האגודות ולהמריץ את פעולותיהן. השתתפו בו היו"ר מרים ברגר מקישינוב ולמעלה מעשרים חברות מהדרום, ביניהן: א. קישינובסקיה ורחל לאכטר (מזכירת הכינוס) (רומאנובקה), ליובה ברודסקיה (טאטארבונאר) דורה גולדמן (אקרמאן), אליזון ופלדמן (סאראטה), רוזנבוים ושפיגל (צ'אדיר־לונגה) ורוזנבליט (טארוטינה).

רומאנובקה שאירחה את הכינוס, ושהיתה ידועה במסורת ציונית משכבר, תרמה הרבה ליצירת אווירת־חג חמה ולהצלחתו של הכינוס. יו"ר ההסתדרות הציונית המקומית, זיידל טוריאנסקי, ומזכיר הוועד, יעקב הורביץ, מחשובי עסקני ביסאראביה, בירכו את הכינוס והירצו על בעיות התנועה הציונית.

מתוך הדו"ח,[3] שנמסר על־ידי היו"ר, אנו למדים, כי מאז הוועידה השנייה בסוף אוקטובר 1933 נערכו 26 באזארים ומידת השתתפותן של

3. "אונזער צייט", ג' 3711, פברואר 1935.

אגודת הנשים בהכנסות הקרן־הקיימת הגיעה לכדי 35—30 אחוזים מכלל ההכנסות. ב־35 מתוך 40 הסניפים ביקרו בזמן האחרון: מרים ברגר (14), דינה קארול, ארץ־ישראל, (14), יהודית גלר (3), דורה גולדמן (1) וליובה ברודסקיה (1).

בסוף תרצ״ה עלה לכנס בקישינוב את הוועידה השלישית (י״ח—כ׳ אלול/18.9.35—16). הדו״חות, שנמסרו בוועידה על־ידי היו״ר מ. ברגר והמזכירה י. גלר,[4] מסרו על התרחבות אגודות הנשים בביסאראביה, בחמש השנים למן יום היווסדה, ועל הסתעפות פעולותיה. מ־18 נקודות בתרצ״א היא הגיעה אותה שעה ל־44, שמנו 2,500 חברות. הוקם קשר אמיץ בין המרכז לבין הסניפים, תוך חליפת מכתבים ערה וביקורים אישיים של חברות המרכז. מלבד הפעולה התרבותית בקרב הנשים כשלעצמן — הסיוע למוסדות החינוך הלאומיים במקומות וההשתתפות בכל יתר הפעולות הלאומיות — גדל חלקן של הנשים בפעולה היומיומית למען הקרן־הקיימת. והעבודה לא היתה טכנית גרידא, אלא קשורה בהחדרת ההכרה הלאומית לכל בית.

במשך השנתיים, תרצ״ד ותרצ״ה, נערכו 40 באזארים. לפי שני באזארים בערים: איזמאיל, אקרמן, ארציז, בולגרד, באַנדאַר, ואד־ראשקוב, וארטוז׳אַן, טאטארבונאר, טארוטינה, ליפקאַן, סורוקה, צ׳אדיר־לונגה, קאפרשט, וראַזינה; ולפי באזאר אחר בערים: באַלץ, בריצ׳אן, טאַלאַנאַשט, ליאובה, מאנזיר, מארקולשט, נובוסאַליץ, סיקוראן, קאושאן, קישינוב, רומאנובקה ורישקאן. בשנה האחרונה בלבד הכניסו הבאזארים סכום של 408,342 ליי מכלל ההכנסה של למעלה מ־700 אלף ליי, שנרשמה לזכותן של אגודות הנשים.

שאלת ההתקשרות עם ״ויצו״ העולמית הוחלט הפעם בחיוב, מאחר שבשנתיים האחרונות — מאז הוועידה השביעית בפראג והוועידה השמינית בתל־אביב — חל מיפנה ניכר בפעולתה. ההתחייבות להרים את השקל הציוני ולעשות למען ההכשרה החלוצית והעלייה, היה בה גורם חיובי רב־ערך.

מתוך הדו״חות מהמקומות צוינה לשבח פעולתו של הסניף בסורוקה בראשותה של הגב׳ פאניה פלאַקסור. הודות למסירותה בעבודה ולהשפעתה הרבה עלה לאגודת הנשים המקומית לפתח פעולה עניפה וליצור אווירה לאומית נאותה. בשלוש השנים האחרונות נאסף שם סכום של 100 אלף ליי — סכום הגון למדי לגבי עיר ענייה כסורוקה. כן הובלטה

4. מתוך הפרטי־כל.

פעולתם של הסניף בבּאַנדאָר, בראשותה של הגב׳ רחל שפרינצין, אשר הכניס משלושה באזארים בלבד 90 אלף ליי; הסניף בליפקאן, שאסף 60 אלף ליי מתוך כלל ההכנסה של 90 אלף ליי במקום, והסניף הקטן בצ׳אדיר־לונגה, שאסף 17 אלף ליי במשך 7 חדשים מאז הכינוס ברומאנובקה.

ראוי להזכיר את ההחלטות הבאות, שנתקבלו בוועידה: החובה להרים את השקל הציוני בד בבד עם "שקל־ויצו"; חובת המשמעת להסתדרות הציונית; חובת חברות־ויצו לא רק לפעול למען בתי־הספר העבריים, אלא לתת חינוך עברי לילדיהן הן ולשקוד בעצמן על לימוד העברית; חובת־פעולה לטובת שתי הקרנות הלאומיות והחובה להשפיע על ראש המשפחה, שירים את תרומתו השנתית ל"קרן־היסוד"; למנוע מהסניפים גון מפלגתי כלשהו; להקים סניפי "ויצו־הצעירה". כן הוחלט לאשר את ההסכם בדבר הסתנפות ל"ויצו" העולמית, שנעשה על־ידי היו"ר מ. ברגר עם הנהלת "ויצו" העולמית.

בכך נסתיימה תקופת פעולתה של מרים ברגר בביסאראביה, שנמשכה כשבע שנים; הסיום בא עם עלותה ארצה. הוועידה ציינה במיוחד את עבודתה המסורה והפוריה, ולאות הכרה נרשמה בספר הזהב של הקהק"ל.

לוועד המרכזי נבחרו: הער"ד יהודית גלר (יו"ר), חיה פולינקובסקיה (מזכירה), דבורה לוזוביק, שושנה צ׳וקלה ושרה קיינארסקיה. כן נבחרה מליאה מבין החברות הפעילות מחוץ לקישינוב.

זמן כינוסה של הוועידה הרביעית נקבע תחילה לינואר 1938. אך, בגלל השינויים הפוליטיים שחלו במדינה ועליית המפלגה האנטישמית של גוגה־קוזה לשלטון, נדחתה לזמן שלא נקבע מראש. גם לאחר הפלת ממשלת־הזדון לא נתהוו באותה שנה תנאים נוחים לפעולה (עיין בפרק על הקרן־הקיימת) ולא ניתן היה לערוך אף באזאר אחד בכל ביסאראביה.

הוועידה התכנסה רק בימי י"ב—י"ג כסליו תרצ"ט (5—6.12.38) בסמוך לוועידת הקרן־הקיימת. לנשיאות נבחרו: רחל שפרינצין (באַנדאָר), בתיה דובינובסקיה (באֶלץ), מלכה זילבר־שפירין (אורהיוב), אקסלרוד (יאֶדיניץ), א. קישנובסקיה (רומאנובקה), מלכה דורפמן (קאהול), יהודית גלר וסקומורובסקיה (קישינוב); למזכירות — רבקה איגרת (סיקוראן), קומארובסקיה (טאטארבונאר) וימימה ניסנבוים (קישינוב).

הדו"חות שהושמעו מפי י. גלר וח. פולינקובסקיה על הפעולה בשלוש השנים, מאז הוועידה השלישית, הצביעו על תנאי־עבודה נוחים בשביל "ויצו" בשנת תרצ"ו, שעמדה בסימן הפריחה הכלכלית בא"י ושיפור המצב בציונות. הודות לביקוריהן התדירות של חברות המרכז בערי השדה באותה

שנה, ובמיוחד הודות לביקוריה של שליחת הלשכה הראשית של הקרן־הקיימת — הגב׳ אסתר קפלן ב־15 נקודות, נוצרה בהן אווירה נוחה וערה ופעולות התרבות של האגודות הסתעפו והתפתחו במידה נאותה. ב־11 נקודות הוקמו סניפי ״ויצו הצעירה״, טופח הקשר עם ״ויצו״ בבוקארשט וכמה חברות מביסאראביה השתתפו בסמינר שנערך שם. בסך הכל נאסף על־ידי ״ויצו״ בתרצ״ו סכום של כ־400 אלף ליי לטובת הקרן־הקיימת, מזה 270 אלף ליי באמצעות 20 באזארים.

לעומת זאת נחלשה הפעולה למען קרן־הקיימת בשנות תרצ״ז ותרצ״ח. גרמו לכך המשבר הכלכלי, שפקד את המדינה, והמצב היורידי החמור. מספר הבאזארים בתרצ״ז פחת עד ל־18, ובהם נאספו 200 אלף ליי, ויחד עם כל יתר הפעולות במשך השנה — משהו למעלה מ־300 אלף ליי. בתרצ״ח, עם עלות המפלגות האנטישמיות לשלטון והאיסור הזמני לאיסוף כספים בעונה המתאימה לכך, נפגעה הפעולה בצורה חמורה ביותר. כל ההכנסות של אגודות הנשים לקהק״ל בשנה זו הגיעו לסכום זעום ביותר — קרוב ל־100 אלף ליי. ההכנסות על־ידי ויצ״ו במשך כל 3 השנים האלה הסתכם איפוא בסך קרוב ל־800 אלף ליי בלבד.

על פעולותיה של ״ויצו־הצעירה״ נמסרה סקירה נפרדת מפי ימימה ניסנבוים. הפעולות נעשו בעיקרן בשיתוף מלא עם ״ויצו־הקשישה״, האם, שהיתה עתים אף היוזמת והממריצה. כן הועברה פעולה תרבותית מוגברת בקרב הבנות: שיחות, הרצאות וייסוד מושבות־קיץ בבוריסובקה שליד באֶנדאֶר ובדורנה־וואַטרה שבבוקובינה. פעולות־תרבות אלה נעשו לפרקים בשיתוף עם אגודת הסטודנטים הציוניים, כשהשפעת־גומלין רבה בצידה. הניסיון הראשון לקיים קיבוץ הכשרה מיוחד לחברותיה של ויצו־הצעירה נכשל כמעט בראשיתו, בשל המצב היורידי החמור שאילץ את הסתדרויות הנוער לרדת למחתרת. להסתדרות צעירה חדשה זו קשה היה להסתגל מלכתחילה לתנאים קשים כאלה.

הוועידה הרביעית של ויצו נתנה דעתה על הצורך להרחיב את המזכירות ואת המדריכות־המתנדבות לביקורים מתמידים ותכופים בסניפים. חודש דצמבר הוכרז לחודש גיוס של חברות חדשות. כן הוחלט במיוחד על הגברת הפעולה למען הקרנות הלאומיות, אשר סיגלו לעצמן אותה שנה תכנית של **שעת־חירום**.

לוועד המרכזי החדש נבחרו: חוה אורטנברג, טאניה גוטמאן, יהודית גלר, י. לווינשטיין, ימימה ניסנבוים, פ. נמירובסקיה, חיה פולינקובסקיה, שושנה צ׳וקלה, שרה קיינרסקיה, ציליה רוזנשטרויך ור. שופר. כן נבחרה מליאה מבין החברות הפעילות בערי־השדה.

השתתפותם של מאיר האזרחי, מטעם הלשכה הראשית של קרן־הקיימת לישראל בירושלים, והעו״ד יוסף פּאַגיס, היו״ר החדש של הלשכה הארצית בביסאראביה, בישיבת הנעילה של הוועידה שיוו לה חגיגיות־יתר, והיא ננעלה ברוח נעלה.

אכן, רב היה חלקן של הנשים בהכנסות קרן־הקיימת לישראל של אותה שנה, תרצ״ט. בכללן הגיעו ההכנסות לשיא של למעלה מחמישה מיליון ליי (על הפרטים עיין בפרק הקרן־הקיימת לישראל). הבאזאר לבד, שנערך הפעם בקישינוב בתנופה רבה, הכניס הכנסה נקייה של מאה אלף ליי. וכן היה גם ביחס ליתר המפעלים.

"קרן היסוד"

דיוני הוועידה הציונית השנתית בלונדון (אב, תר"פ) וההחלטה על יסוד קרן־היסוד עוררו הדים חזקים בליבות יהודי ביסאראביה. עוד לא נתרפסם הכרוז הראשון של ההנהלה הציונית, עוד לא נתארגן בביסאראביה הוועד המרכזי, והנה כבר התחילו להגיע לקישינוב סכומים שנאספו במקומות לקרן הגאולה, מתוך יזמה פרטית. מיפעל ספונטאני זה הועבר בעיקר בעיירות שבמחוז חוטין. הדחף לכך ניתן בועידה, אשר זומנה על־ידי עסקני המחוז לבריצ'אן — בימי ב' וג' דחול־המועד סוכות תרפ"א. מחוז חוטין — הגדול ב־9 המחוזות של ביסאראביה, לאחר מחוז קישינוב, שבו היו מרוכזים כ־50 אלף יהודים, נתן איפוא את האות לאחרים.

שנת 1921 היתה גם שנת־הבראשית לקרן־היסוד. בישיבה משותפת של המרכזים הציונים, בהשתתפותו של הד"ר מיכאל שווארצמן, שליחה המיוחד של ההנהלה בלונדון, הוקם ועד מרכזי זמני בראשותו של ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן. המהנדס מרדכי א. גוטליב נבחר לגזבר. הוחלט להפסיק מייד קיבוץ־כספים ארעי כלשהו, ובמקום זה — להתחיל בפעולת הסברה מורחבת, לחייב את חברי המרכזים הציוניים לצאת לביקורים בערי השדה לשם אירגון הפעולה, לגייס כל ער ופעיל בציבור מכל החוגים ומכל המעמדות.

הוקם מנגנון של שליחים, וישעיהו קלינוב הוזמן לשמש מזכיר. נערכו ועידות מחוזיות לתיאום ההכנות במקומות, נערך מיפקד התושבים למקצועותיהם לשם הרמת ה"מעשר".

במועצה המורחבת, שהתקיימה ב־20 בינואר, הרצו: ד"ר ברנשטיין־כהן וד"ר שווארצמן, המזכיר הראשי של ההנהלה הציונית העולמית — ד"ר לאנדמן, ששהה אותו זמן בקישינוב, וחיים גרינברג, שהגיע בינתיים מאוקראינה. עובדה תכנית פעולה מפורטת של "קרן־היסוד" ו"קרן התכשיטים". הגברת הלנה באביץ', אחת העסקניות הבולטות בקישינוב, נבחרה לעמוד בראש קרן זו.

ההכרזה על התחלת המגבית היתה באסיפת־עם רבתי, ב־14 במארס, בתיאטרון "אכספרס" (3,000 איש), בה הופיעו: י. ברנשטיין־כהן, ד"ר מ. שווארצמן וחיים גרינברג, זאב טיומקין (שליחו של "ועד הסיוע" באירופה לעזרת נפגעי הפרעות באוקראינה) ויוסף ב. שכטמן. לאחר מכן התחילו

ביקורי המשלחות, בערי המחוזות. אליהן הצטרפו העו״ד ישראל טריווש, ד״ר יהודה־לייב וילנסקי וחיים שורר (שליחו של ״הפועל הצעיר״ ל״החלוץ״).

לאחר חדשי עבודה מאומצת, שהקיפה את רוב הערים החשובות, התכנסה בקישינוב, ב־9 באוגוסט 1921, הוועידה הראשונה של קרן היסוד, בה נמסר דו״ח על הנעשה ונבחר הוועד המרכזי. הוועידה מילאה תפקיד חשוב נוסף בחיי התנועה בכך, שנתנה את ההזדמנות לעסקנים בערי־השדה להיפגש עם ראשי התנועה ולקבל השראה לשם המשכת הפעולה.

ראשיתה של קרן־היסוד היתה, כידוע, קשורה בסיסמה להפרשת ״מעשר״, והיא נתקבלה על־ידי יהודי ביסאראביה בהתלהבות עצומה ובכנות מלאה. בלי כל שהיות ניגשו מייד להגשימה בחיים. ליד ועדי קרן־היסוד המקומיים פעלו ועדות־הערכה מיוחדות לשם אומדן רווחיו השנתיים של כל תורם ותורם, כדי לקבוע שיעורו של ״מס־צודק״ שיש לגבות הימנו.

שנים רבות תפסה העיירה ליאובה — מקום מגורו לשעבר של הסופר יהודה שטיינברג — מקום בראש רשימת העיירות לפי גודל תרומותיה והיקפה. אוכלוסיה בת 2800 נפש, בערך, תרמה בכל אחת מהשנים 1923 ו־1924 לפי חצי מיליון ליי, רובו המכריע במזומנים, ללא הוצאות מרובות לגוביינא, היינו — 9—10 אחוזים מכלל התרומות השנתיות של ביסאראביה כולה.[1] זו היתה ה״עיירה־למופת״, אשר הגיעה לתרומת־שיא של 180 ליי לגולגולת ושכל אחד מתושביה היה חדור גאווה על שמילא את החובה ״לציון״. בשנים הללו (על השנים הבאות ועד לתרפ״ח חסרים אנו רשימות מלאות) נמנתה ליאובה במקום השני, לאחר קישינוב הבירה בת למעלה מ־10 אלפים משפחה, בתרומות למען קרן־היסוד.

אכן, יהודי ביסאראביה הדשנה והענייה כאחת, מוכת־הבצורת פעם־פעמיים בשמיטה (בעיקר בחבליה הדרומיים), נהגו לתרום לפי מידת יכולתם בעין יפה מאוד לקרנות. המגבית הקיפה המוני בתי־אב והיתה עממית.

ברשימת הארצות שהעבירו את כספי קרן־היסוד אל הלשכה המרכזית עד 31 בדצמבר 1922 אנו מוצאים מתוך כל חלקי־הארץ של רומניה את ביסאראביה בלבד בסך של 8,048.14.05 ליש״ט. וזה בנוסף לחפצי־ערך, בזהב ובכסף, שנתרמו לקרן־התכשיטים בשנת 1921 : 3,933 יחידות, שנאספו

1. במשלחת שיצאה לשם ב־1923 השתתפו: ד״ר יוסף ספיר, ר׳ שמואל באלצאן ודוד רבלסקי; ב־1924: לייב גלאנץ, יעקב ואסרמן וישראל סקווירסקי.

ב־29 ערים. אלה שמורים היו עדיין בכספת קרן־היסוד מחוסר רשיון להעברתם ארצה. (בסופו של דבר נאלצו כעבור שנתיים למכרם, באמצעות מיכרז, ואת התמורה להעביר ארצה). ולשם השוואה: ביסאראביה העניה הכניסה לקופה המרכזית בלונדון מיום היוסדה של קרן־היסוד עד 31 בדצמבר 1923, סך של 11,085 ליש״ט — לעומת 12,401 ליש״ט שהכניסה רומניה הישנה, העשירה מביסאראביה כמה מונים.

עם זאת יש לומר, כי מבחינת הסיוע הכספי לבניין הארץ, לא שימשה יהדות ביסאראביה מקור ניכר ביותר. אף סיסמת ה״מעשר״ לא הצליחה להיהפך מדד־קבוע להתרמה. ולא רק בשל המצב החמרי הירוד שבו נמצא הישוב היהודי ובשל ערך הליי הרומני שהלך וירד, אלא במידה רבה אף בשל חוסר אפשרות לעלייה. החקלאים והמוני אנשי המעמד הבינוני, אשר הוקסמו תחילה מקרן־אורה של ארץ־ישראל, קיוו להיחלץ סוף סוף ממצוקת חיי־הגלות ולהצטרף למחנה בוני המולדת ועובדי אדמתה, כדרך אחיהם לשעבר, אשר נדדו למרחקים והירוו בזיעת אפם אדמת־הנכר בארגנטינה. אך עד מהרה נתקלה תקוותם זו במציאות המרה, שבה נתקעה הארץ עצמה — חוסר עלייה, מחד גיסא, והיעדר אמצעים להתיישבות עממית, מאידך. נתאכזבה הציפיה וירד המתח; רפו גם ידיהם של העסקנים.

ובינתיים נידרדר גם המצב הכלכלי, ומקורות הפרנסה נסתתמו כמעט. מינימום התרומה של 1־ ליש״ט — כ־1,000 ליי רומניים — היווה סכום די מוחשי בתקציבה של משפחה מהמעמד הבינוני, שכן אמידים בעלי־יכולת רבה — מועטים היו בכלל, ואלה, כדרכם, לא היו תורמים לפי מידת יכולתם והסתפקו בתרומה כלשהי, שלא לפרוש מן הציבור.

לעומת זה שימשה יהדות ביסאראביה המסורה לנכסי רוחה של האומה, מאגר לא־אכזב לכוח־אדם יקר — מקור־עידוד למנהיגי התנועה, שהיו מבקרים כאן מפרק לפרק.

פעולת ההסברה של קרן־היסוד חדרה לפינות נידחות, אל כל חולם ונכסף לגאולה, אך מדוכא וכושל תחת נטל החיים הקשים. היא הציתה זיקי־אור בחייהם האפורים של בני דלת־העם. ימי ביקורה של משלחת קרן־היסוד בעיירה נעשו לשבוע של ארץ־ישראל — לשבוע שכולו טוב, לימי חג, שבהם התייחד הקיבוץ היהודי עם ארץ תקוותו.

נושאי ההרצאות והשיחות היו חורגים, על הרוב, מתחומה של ארץ־ישראל בלבד. נשאו ונתנו בענייני ספרות יהודית ועולמית, בבעיות הדור הצעיר ובמעמדה של האישה בחברה וכיוצא באלה. אלה היו ימי־עיון ליהודי שבא לעשות את חשבון עולמו, החמרי, הלאומי, התרבותי־רוחני; ימי חג, שירדו במפתיע לחולו של השבוע, לחיי העיירה המשעממים.

ומנהג היה בראשית שנות קרן־היסוד, לפגוש את אנשי המשלחת שהגיעה למקום, ברוב קהל ועדה לבושי־חג, "מגן־דוד" בדש בגדם, בראשם — צעירים רוכבי־סוסים על דגליהם, בלווית חברי "המכבי" על חצוצרותיהם, צועדים בראש הנוער המקומי — אות לסידרת אירועים ומסיבות.

מעשה שהיה בעיירה פאלֶשט בגבאי בית־הכנסת, חסיד וירא שמים, שלאחר "נאום־מפוצץ" של אחד ה"דילגאטים"־המתנדבים, שליח "הפועל הצעיר" בענייני עליית החלוצים, כשהוא לבוש חולצה לבנה פתוחה, קם והכריז: "רבותי, מאמין אני באמונה שלימה — הני בריוני שהחריבו את בית־המקדש, יבנו את בית־המקדש!"...[2]

התפעמות הקהל למראה נשים מתפרקות בבית־הכנסת מתכשיטיהן לטובת "קרן־התכשיטים," ברוב שמחה; ההילולא, שעה שברנשטיין־כהן, אשר היה מעדיף לנאום ברוסית, הכריז על מסירת ה ס ר ט י פ י ק א ט ה ר א ש ו ן, שהגיע מהלשכה המרכזית של קרן־היסוד בשביל אחד התורמים, ותוך כדי־כך בירך בעברית ברכת "שהחיינו"; התרגשותו של התורם עד שעיניו העלו דמעות־שמחה, כשעלה על הדוכן ונשק לברנשטיין־כהן, לקול תרועת הקהל — כל אלה היוו תמונות מרהיבות־עין, שזמן רב לא נמחו מזכרון הנאספים.

במקומו של הד"ר שווארצמן, אשר ניהל את המגבית הראשונה של קרן־היסוד ב־1921, נתמנה ד"ר יוסף ספיר, יליד קישינוב, שהשתקע בשעתו באודיסה והיה אחד הציונים הפעילים בדרום רוסיה. ד"ר ספיר הגיע לקישינוב בראשית 1923. (בשל ירידה מבוהלת של ערך מטבע המדינה והתערערות כלכלית של האוכלוסיה היהודית בביסאראביה חלה הפסקה בעבודת קרן־היסוד ב־1922). לוועד המרכזי החדש נבחרו: ד"ר יעקב ברנשטיק־כהן כיו"ר, וסגניו — שלמה־מאיר ברליאנד והרב אברהם פולינקובסקי. עם הוועד הפועל נמנו: ד"ר י. ספיר, דוד רבלסקי ויעקב ואסרמן (מזכיר ראשי), אשר הועסק עד כה כמפקח על בתי־הספר "תרבות". אליעזר דראכליס מונה מזכיר־מישנה.[3]

2. "דבר", 11 בנובמבר 1935, "בראשית קהי"ס" — ח. שורר.
3. רשימת השליחים נתונה בסוף פרק זה, עמ' 129, אך על אחד מהם מן הדין לייחד כאן את הדיבור, והוא — המהנדס־הכימאי דב קלימקר. קלימקר היה עסקן ציוני חשוב בקישינוב, שעלה ארצה עוד ב־1903, ונחשב לאחד מחלוצי תעשיית־השמן בארץ. הקים וניהל בתי־חרושת שונים ועסק גם בהוראת הכימיה בבתי־ספר; תוך כדי כך יצר הרבה מונחים עבריים לתורת הכימיה, שאושרו על־ידי "ועד הלשון" והשתרשו בשפתנו. בשנות 1923 ו־1924 עשה בביסארא־ביה בשליחות הלשכה הראשית של קרן־היסוד, והביא אתו "אווירא דארץ

לפעולה המעשית צורפה הסברה נרחבת, כיד כשרונם הטוב של השליחים המעולים, אשר גויסו למטרה זו. בשלושת החדשים הראשונים נאסף סכום למעלה מארבעה מיליון ליי. עד לסוף תרפ"ג נאספו ב־48 ערים ועיירות 6,802,142 ליי (מהם במזומנים 5,279,171 ליי) — פי 1.5 מאשר במגבית הקודמת.[4] לאור המשבר הכלכלי, שהחריף במיוחד בביסאראביה, לא היה זה דבר קל, מה גם שהסכומים הצטרפו בעיקר מתרומות לא גדולות, כפי שהיה לאל ידם של המוני העם המדולדלים.

בזמנו יסד הד"ר ספיר באודיסה וערך את הספריה העממית "די ציוניסטישע קאפיקע־ביבליאטעק". ביזמתו הוחלט עתה במרכזים הציונים לחדש את הוצאת הספריה הנ"ל בשינוי־שם "ציוניסטישע פאלקס־ביבליאטעק". לרגל המחסור הגדול בספרות תעמולה ציונית ביידיש, קיבלה ההנהלה הציונית על עצמה את מימון ההוצאה, ונקבע מחיר נמוך ביותר לחוברות שהופיעו באלפי עותקים, (במהדורה הראשונה בלבד — 5000 עותקים) שנפוצו בין תושבי ביסאראביה ונשלחו מכאן לכל יתר הארצות דוברי יידיש. תוך זמן קצר הופיעו אחת־עשרה חוברות ופעולה הסברתית חשובה זו צוינה לשבח בעיתונות הציונית לארצותיה.

ביקורי יושב־ראש ההנהלה הציונית נחום סוקולוב

הראשון מבין נשיאי ההסתדרות הציונית שבא לביקור בקישינוב, היה יו"ר ההנהלה נחום סוקולוב.

כאורח רשמי של חצר־המלכות והממשלה ברומניה זכה לכבוד־מלכים, אשר לא חולק עד כה לשום נציג התנועה הציונית. הוא סעד על שולחן המלך והמלכה והירצה באסיפה גדולה בפני שרי הממשלה, ראשי השלטונות וחשובי־הציבור. אין תימה, שביקורו זה עורר רגשות אהדה עזים והערצה גדולה בקרב חוגי היהודים ברומניה, אף בין אלה שנתפסו להתבוללות והתנכרו עד כה לרעיון תקומת העם.

ישראל". בעידודו של מרכז "תרבות" הוציא חוברת מיוחדת "שיבת ציון — שיבת תרבות", שזכתה להפצה ניכרת ותאמה להבנת הכורח ההיסטורי במיזוגן של שתי הסיסמאות, המוליכות להגשמת חזוננו הלאומי.

דב קלימקר אף זכה להקים בארץ משפחה ענפה ובעלת מעמד מיוחד בארץ. בתו רחל נישאה לעורך־הדין צבי שווארץ, יליד נובוסאליץ, שנשלח ע"י אביו ארצה ב־1911, לגימנסיה העברית "הרצליה" בתל־אביב (בוגר המחזור השליש׳). בנותיהם של רחל וצבי הן רות, לשעבר רעיית משה דיין, וראומה, רעייתו של עזר וייצמן.

4. צירקולאר־בריוו 1, קעשענעוו, ניסן תרפ"ד.

הקיבוץ היהודי בביסאראביה, שזכר את סוקולוב, "האורח לשבת", עוד מימי "הצפירה" וימי ביקורו בקישינוב לאחר הפוגרום הראשון ב־1903, התכונן במיוחד לבואו של הנשיא. קישינוב נתמלאה אלפי אורחים מערי־השדה ומאות נציגים של ההסתדרויות למקומותיהם.

סוקולוב הגיע לקישינוב בלווית בתו, בבוקרו של יום א', כ"ב בטבת תרפ"ה (18.1.1925). בכל הישובים היהודיים, לאורך תחנות־הרכבת בדרך מיאסי לקישינוב, נערכו קבלות־פנים נהדרות. תושבי המקומות, בנעוריהם ובזקניהם, התייצבו בסך בתחנות הרכבת כדי לברכו — ומי שזכה, אף ללחוץ את ידו — או לפחות להציץ בפני המנהיג — "יהודי אמיתי שמילא את כרסו בש"ס ופוסקים, אמן־הלשון וכוהן הספרות, שרגליו בעולם הדיפלו־מאטיה וראשו בעולמנו אנו".[5]

הקהל, שהצטופף ברחבת התחנה בקישינוב ובצידי רחוב אלכסנדרובסקי רחב־הידיים, נאמד בלמעלה מ־50 אלף איש — חומת אנשים במלוא מובן המלה לאורך מסלול של כשני קילומטרים עד למלון. מישמר הכבוד מטעם המשטרה שמר בצורה מופתית על הסדר. "בחורי ישראל הקיפו את האוטו מכל עבריו ויסיעוהו בכוח שריריהם, והדרך מהתחנה אל המלון נמשכה יותר משעה. — — — היתה זו תהלוכת־חג של ההמונים החולמים את חזון תקומת העם".[6]

חזיתות הבתים וחלונות־הראווה לאורך הרחוב הראשי אלכסנדרובסקי ופושקינסקי, קושטו בשטיחי־פאר ובפרחים. לאורך הרחוב הוצבו: פלוגות ז'אנדרמריה, הסתדרויות הנוער השונות על מדריכיהן, התלמידים של 14 בתי־הספר העבריים שבעיר על מוריהם, מחנכיהם ותזמורותיהם, בידיהם דגלונים בתכלת־לבן ובשלושת הצבעים הלאומיים של רומניה. בראש כל התהלוכה — ה"מכבי" על תזמורתו המוגברת.

באותו יום אחר־הצהריים נפתח כינוס ציוני בנוכחותם של למעלה מ־300 צירים מכל הזרמים והסתדרויות הנוער, ובערב — נערכה מסיבה ל־400 מוזמנים באולם הלבן המפואר של מועצת העיר. למחרת התקיימה אסיפת־עם ענקית בתיאטרון "קוליזיי".

בכינוס הציוני הוצגו שאלות מצד נציגי התנועה בביסאראביה, ותשובתו של סוקולוב ארכה כשעתיים. הוא ציין, כי עבודתו של הרצל היתה כולה פוליטית ומאחר שכיום אנו עומדים אחרי הנצחונות הפוליטיים, עלינו לא רק להמשיך בעבודה זו אלא לטפל גם ב"אקונומיקה".

5. "העולם" י"ב, תרפ"ה — ז. רוזנטאל.
6. "העולם" ו', תרפ"ה — נ. בן לוי (טל).

דברי התשובה של סוקולוב למברכיו במסיבה היו מתובלים במאמרי חז"ל, במימרות מבריקות — מלאים וגדושים הומור, היתול מר ועוקצני כלפי המתבוללים.

אסיפת־העם התכנסה, כאמור, למחרת בשעות הבוקר בתיאטרון "קוליזיי", שיכול היה להכיל בתוכו רק משהו למעלה מ־1.000 איש. לא קשה איפוא לתאר, מה רב היה הדוחק ברחובות הסמוכים, על אף המישמר הכבד, שחסם את כל המבואות לפינת רחוב זה.

בירכו ונאמו: ד"ר י. ברנשטיק־כהן, י. סקווירסקי, מטעם "צעירי־ציון", הרב א. פולינקובסקי, בשם "המזרחי" וג. טולצ'ינסקי (טל) בשם "תרבות".

בתשובתו, תיאר סוקולוב את צערה של האנושות החותרת לשלום ואין בידה להגיע לידי כך. מחובתנו, בינתיים, להשקיע בשנים הקרובות כל מעייננו וכל האנרגיה הלאומית בבניין הארץ והקמת ביתנו הלאומי. עמנו נתבע לריכוז עצמי ולצימצום עצמי גם יחד, שלא לבזבז את הכוחות במלחמות־מלחמות בכל הארצות בעד הערכים ששווים מוטל בספק.

קבלת הפנים הנלהבת, אשר הקיבוץ היהודי בקישינוב ערך לנשיאו, זכתה להד עצום בכל עיתוני הארץ. והיות והמלך פרדיננד עמד גם הוא לבקר בקישינוב כעבור שבוע ימים, הופיע ראש השלטון המקומי (פראַפאַקט) בבתי־הכנסת החשובים בעיר, בשעת תפילת השבת, ופנה בבקשה לקהל להשתתף ברוב־עם בקבלת פני המלך, "שאינה צריכה לנפול מזו שנערכה לכבוד הנשיא סוקולוב".

לשם רציפות נעבור עתה לביקורו השני של סוקולוב כעבור שנים מספר.

סוקולוב הגיע לקישינוב ביום ו', י"א בכסלו תר"צ (13.12.29). לרגל מאורע זה נערכו שתי ועידות נפרדות: של קרן־היסוד ושל הקרן־הקיימת. וכנהוג בימים ההם, נאסף על־ידי הצירים בו במקום הסכום להרשמתו של סוקולוב בספר־הזהב. באי־כוח המרכזיים הציונים, יצחק ברגר ויחזקאל מאנזון, יצאו לקבל את פני האורח ביאסי, ושם נלווה אליהם גם בא־כוח אגודת הסטודנטים הציונים יצחק קורן.

קבלות הפנים הנלהבות והנהדרות, שנערכו לסוקולוב על־ידי מוסדות העיר, לא נפלו מאלה שבימי ביקורו הראשון ב־1925. בשבת בבוקר ביקר בבית־הכנסת הכוראלי. הרב צירלסון נשא נאום לכבודו והאורח השיב כדרכו בדברי "תורה" ומחכמת ישראל. ומבית־הכנסת — "לקידושא־רבא" שנערך לכבוד האורח בנוכחות הצירים והאורחים החשובים. סוקולוב הפליא ברעיונותיו שקלחו ממעיינו העשיר, כשדבריו מתובלים הומור יהודי עסיסי ומעודן, והוא מלפף את פני הנוכחים בעיניו המחוכמות, כמדבר מלב אל

מס' 22. הוועד המרכזי של "קרן־היסוד" לביקורו של יו"ר ההנהלה הציונית נחום סוקולוב, קישינוב ינואר 1925

השורה העליונה: נ. סוקולוב, באמצע; משמאלו — ד"ר י. ברנשטיין־כהן, ש. ברליאנד, הלנה באביטש; מימינו — ד"ר י. ספיר, מ. גוטליב, הסינאטור י. סאנילאֶביץ', הרב א. פולינקובסקי, הרב ל. שטרנברג; מלמעלה למטה, ש' 2, מימין לשמאל: ל. וידרוביץ', ש. יאסקי, נ. טולצ'ינסקי (טל), ד. רבלסקי, י. ואסרמן, ש. הללס, ש. באלצאן, יצחק קוצי, אלוני; שורה 3: הרב ז. רוזנפלד, ע. דובינסקי, המהנדס ד. קלימקר (א"י), י. סקווירסקי, מ. סגל, ז. פראדקין, א. טברסקי; השורה התחתונה: צ. ויינשטיין, ל. טרכטנברג, א. דראכליס, א. וידרוביץ', ר. פיינשטיין (ברזיס).

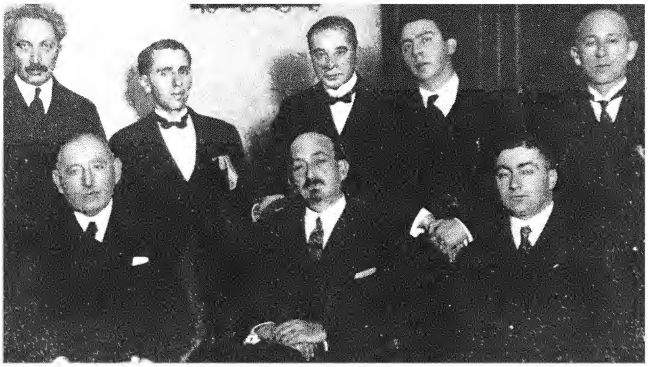
מס' 23. זאב ז'אבוטינסקי בקרב משמר־הכבוד מחברי המכבי, קישינוב תרפ"ו/1925

מימין לשמאל, יושבים: עוזר גרינ־שטיין, זאב ז'אבוטינסקי, צבי בונפלד; עומדים: יחיאל בויוקאנר, אליעזר זלצר, קויפמן, גד ברכיהו (פודווי־סוצקי).

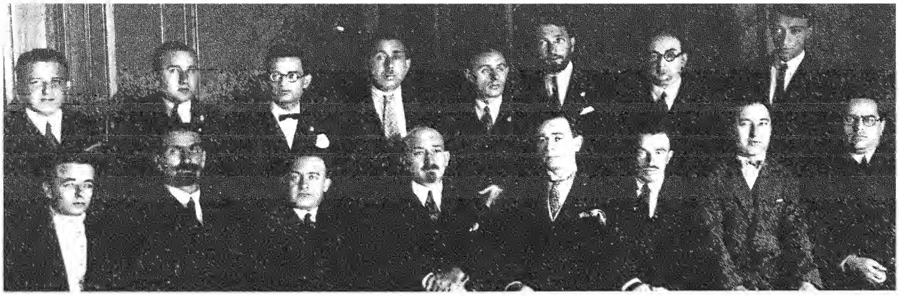
ס׳ 24. ד״ר חיים וייצמן עם מלוויו ומשמר כבוד מחברי המכבי, קישינוב דצמבר 1927

מימין לשמאל, יושבים: עוה״ד מ. לנדאו, ד״ר חיים וייצמן, עוה״ד יצחק פיידל, המהנדס שיין; עומדים: גד ברכיהו, יעקב נודלמן (אלון), יהושע למפרט, זיומה נודלמן (אלון), דוד וייסמן, שמואל מרלין.

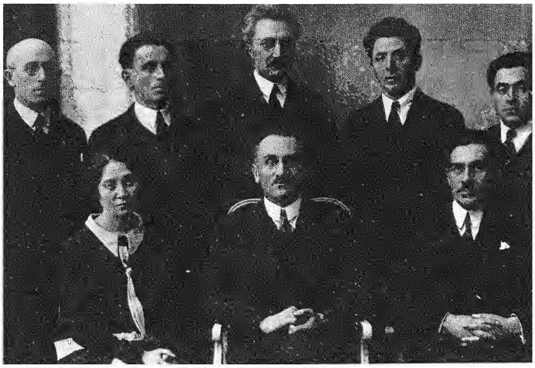
מס׳ 25. ד״ר חיים וייצמן בקרב נשיאות קרן־היסוד ועובדי הלשכה הארצית, קישינוב דצמבר 1927

מימין לשמאל, יושבים: צבי טורקאנובסקי, ד״ר ח. וייצמן, שלמה ברליאנד; עומדים: צ. ויינשטיין, יש. סקווירסקי יצחק ברגר, מיכאל יאכינסון נחמן הוברמן.

מס׳ 26. ד״ר חיים וייצמן במסיבת עיתונאים, קישינוב דצמבר 1927

מימין לשמאל, יושבים: מ. יאמפולסקי, א. רבינוביץ׳, מרדכי גולדנברג, מ. לנדאו, ד״ר ח. וייצמן, זלמן רוזנטאל, שאָרף (שליח מצ׳רנוביץ), ?; עומדים: ?, ד״ר אשר גולדשטיין, אוראָשטר, ללא זיהוי, לייב באלצאן, ח. לרנר, (ליאור), מ. בוביס, המהנדס שיין.

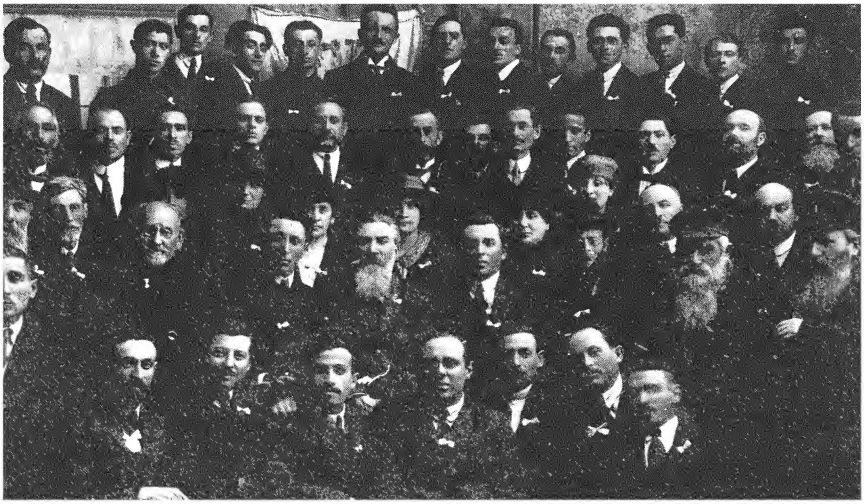
מס' 27. לייב יפה בקרב עובדי הלשכה הארצית של קרן־היסוד, קישינוב נובמבר 1926
מימין לשמאל, יושבים: יעקב ואסרמן, לייב יפה, ללא זיהוי; עומדים: מ. אורכובסקי, י. סקווירסקי, נ. הוברמן, מ. יאכינסון, צ. ויינשטיין.

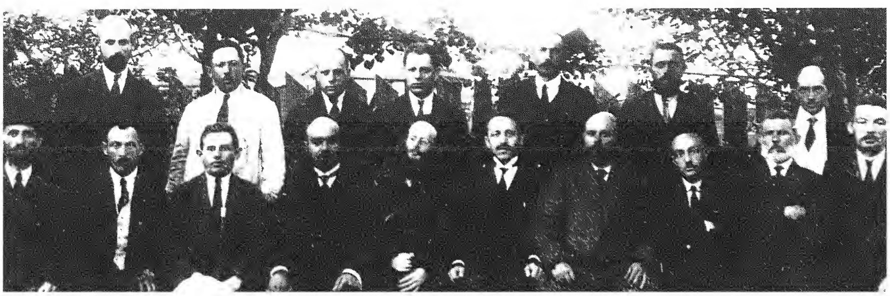
מס' 28. לביקורו של הקולונל יאשיה ואֶג'ווד, קישינוב נובמבר 1928
מימין לשמאל, יושבים: ד"ר א. מבש"ן, ללא זיהוי, מרים ברגר, ש. ברליאנד, הקול' ואֶג'ווד, ס/ראש העיר אלכסנדר זילברמן, עוה"ד שמואל רוזנהאופט, הרב אב׳ פולינקובסקי, א. אלכסנדרוב; עומדים: יחזקאל מאנזון, ש. מרלין, מ. אורכובסקי, צבי כהן, יוסף אפלבוים, צ. ויינשטיין, י. סקווירסקי, יצחק ברגר, ע. דובינסקי, מ. יאכינסון, ללא זיהוי, מאכס ברגר, קצין המשטרה, נ. הוברמן, ש. רוזנברג.

מס' 29. לביקורו של ד"ר שמריהו לוין בבאֶלץ, דצמבר 1930
1) ד"ר ש. לוין, 2) צ. וויינ־שטיין, 3) מרדכי גולדנברג, 4) ש. בורד, 5) ג. ליפסון, 6) אב. גאפטר, 7) מ. מאסיס 8) מ. קולקר, 9) ל. קליינר, 10) י. שווארץ, 11) י. מייר־מיס, 12) ב. מילגרום, 13) יש. תומארקין, 14) פ. לאנגרמן 15) א. צסיס, 16) הרב גולקו, 17) עוה"ד צ. הייניכס, 18) צ. אקרמן (עקרוני), יעקב גאפטר.

מס' 30. ועד קרן־היסוד בסורוקה לביקורה של המשלחת מקישינוב, ניסן תרפ"א
מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: מ. טולמאטש, מ. דודזון, י. חיטרון, י. בארפאל, נ. כהן (תרדיון), ללא זיהוי, קויפמן, ג. ויניצקי, ללא זיהוי; שורה 2: מש. בראזר, הרב נ. קולקר, הרב מ. שוחטמן, ד"ר מ. שווארצמן, ז. טיומקין, ח. גרינברג (3 שליחים), ללא זיהוי, הרב ברונשטיין, מ. בארון; שורה 3: ח. קרופניק, פוקס, גב' פוקס, 5 גב' מהוועד של קרן התכשיטים; שורה 4: ז טולמאטש, ללא זיהוי, ל. נודלמן, ללא זיהוי, אל. צסיס, המורה ויינר, ללא זיהוי, ח. צ. פריזאנט ל. גורמן, ללא זיהוי, שניידר, מיטלמן, דוד הירש; שורה 5, העליונה: ללא זיהוי, ל. גולדשלאק, ח. ל. חרסונסקי, י. קולקר, אפ. זילברג, א. פאפיש, ללא זיהוי, א. גלמן, ללא זיהוי, נ. ראדוליאנסקי, ללא זיהוי.

מס' 31. ועד קרן היסוד בבריצ'יבה לביקורה של המשלחת, תרפ"א
מימין לשמאל, יושבים: מ. אהרונזון, ג. ליכט, י. בניקוב, י. שצ'יגליק, מ. האזרחי (זאק), הרב מ. שוחטמן, ח. קרופניק, ב. גיצ'קו (4 שליחים), א. י. גוטמן, ג. פישמן (מימון); עומדים: ללא זיהוי, י. גורפינקל, מ. שטרנברג, מ. סאדובניק, ללא זיהוי, ש. פורר, פ. יאמפולסקי.

לב. ואכן היתה זו שעה קדושה של התרוממות רוח נעלה ונשגבה. בקבלת פנים חגיגית מיוחדת, שנערכה באולם הגדול של מועצת העיר מטעם מועצת הקהילה הדימוקראטית הראשונה בקישינוב, אשר אך זה נבחרה, לאחר 10 שנות מאבק קשה, בבחירות ישירות, הוענקה לו אזרחות־כבוד.

באסיפה המונית ב״אֶכּספרס״ ציין סוקולוב, שזו לו הפעם השלישית לביקורו כאן: א. אחרי הפרעות ב־1903, שמתעודתו היה אז לגולל לפני העולם את פרשת־הדמים ב״עיר־ההריגה״; ב. ב־1925, כשרצה לעמוד על מצבו של הקיבוץ היהודי, אשר נותק מטבורו — יהדות רוסיה — והועמד בקוניוקטורה מדינית חדשה. אך ביקורו זה השלישי, דמיון רב לו לביקורו הראשון ב־1903. כאז כן עתה, הוד קדושה וגבורה חופפת מעל לראשינו, לאחר נחשול הפרעות שעבר בארץ מיום ט׳ באב האחרון ליד כותל־המערבי. איום ונורא היה הטבח בחברון, כבקישינוב בשעתו — אך מה רב ההבדל ביניהם: בקישינוב היו אלה חבלי מיתה, ובחברון — חבלי לידה, לידת חיים חפשיים.

רצה הגורל ואווירת־החג שסוקולוב האציל על כל שומעיו ורואיו, נעכרה עקב התפרעויות הסטודנטים באוניברסיטת יאסי, שפרצו בעצם הימים ההם. בהפגנת הסטודנטים נישאו כרזות: ״הלאה סוקולוב — יחי קוזה!״ ואל הפראֶפֶאֶקט (ראש השלטון האזרחי) הופנתה אזהרה, לבל ירשה לסוקולוב לבקר ביאסי. ראש הממשלה, מאניו, התנצל לפני סוקולוב, באמצעות הפראֶפֶאֶקט בקישינוב, וביקש ממנו לבטל את ביקורו שם. בתחנת סוקולה שלפני יאסי הורשה סוקולוב לקבל רק משלחת מצומצמת של יהודי יאסי, בראשותו של אליהו מנדלסון, כשמישמר קצינים כבד והמשטרה החשאית הוצבו מסביב לקרון.

בתחילת 1925 כתום תקופת כהונתו של ד״ר יוסף ספיר, כמנהל קרן־היסוד בביסאראביה, נתמנה לתפקיד זה יעקב ואסרמן ואליעזר דראכליס — למזכיר ארצי. ואסרמן היה יליד סיקוראן, מחוז חוטין בביסאראביה, שאת רוב ימי בגרותו עשה באודיסה בהוראת עברית. שם הקים בית־ספר עברי למופת והיה ער ורגיש לכל דבר ציבורי; ובימי המהפיכה והרדיפות הבולשביקים נהפך בית־ספרו לבית־ועד ומחסה לכל עברי ולאומי נרדף.

זרם פליטי אוקראינה החזיר את ואסרמן לארץ מוצאו. בהתחלה מצא כאן את מקומו הנכון בתור חבר פעיל בנשיאות הוועד המרכזי וכמפקח על בתי־הספר העבריים של ״תרבות״, בעצם ימי גידולם והתפתחותם. כיוון שהיה מעורה בחיים הביסאראבאיים, ומשום היותו איש־חמודות ונואם עממי מלהיב, רכש לעצמו עד מהרה חיבה והערצה בקרב האוכלוסיה היהודית ומחוצה לה. הוא עשה הרבה להרמת קרנה של קרן־היסוד ולהצלחת

מגביותיה, ועם זאת לא הניח את ידו גם ממיפעל החינוך העברי — ציפור־נפשו מאז ומתמיד.

למרבה הצער, נקפד פתיל חייו של ואסרמן בעודו במלוא כוחותיו הרוחניים. הוא חלה בדרכו לקונגרס הציוני הט"ו בבאזל, ב־1927, כציר של הציונים הכלליים, שם נותח ומת מיתה חטופה. מיטתו הובאה לפני אולם הקונגרס, ושם הספידוהו יו"ר הקונגרס, הד"ר ליאו מוצקין והמנהל הראשי של קרן־היסוד לייב יפה. אין תימה איפוא, שמותו הפתאומי של ואסרמן הישרה אבל כבד על הקיבוץ היהודי בביסאראביה.

ואז באו חילופי־משמרות בהנהלת קרן־היסוד בביסאראביה. במקום ואסרמן נשלח מטעם הלשכה המרכזית יצחק ברגר — ציוני ותיק, אחד מראשוני "האגודה המינסקאית", שאירגנה את הוועידה הראשונה של אגודת הפועלים בליטא וברוסיה הלבנה (מינסק, נובמבר 1901) ומארגני הוועידה השנייה של ציוני רוסיה (מינסק, אלול תרס"ב — 1902); יהודי בר־אורין, תלמיד־חכם ובעל השכלה רחבה, כללית ועברית. במועצת קרן־היסוד, שהתקיימה עם ביקורו של וייצמן בקישינוב, סמך עליו הנשיא את ידיו והוסיף, שאת ההדרכה הציונית הראשונה קיבל הוא, הנשיא, מאת אחיו הגדול של ברגר, יהודה־לייב.

ביקורו של ד"ר חיים וייצמן

ב־30 לנובמבר 1927 הגיע נשיא ההסתדרות הציונית העולמית ד"ר חיים וייצמן לביקור ברומניה, לפי הזמנת הממשלה. העיתונות הרומנית בכללותה, מלבד האנטישמית, כמובן, הקדישה מאמרי הערכה רבים לאישיותו וקשרה כתרים לראשו כמדען בעל משקל בינלאומי וכמדינאי בעל רמה גבוהה. ההצהרות, שנתפרסמו מטעם ראשי המדינה, הביעו אהדה רבה למיפעל הציוני בארץ, כגון:[7]

הפאטריארך מירון כריסטיה, חבר מועצת הרגנטים, אשר משלה בשם המלך הצעיר, מיכאי, שטרם הגיע לבגרות, סיפר:

> הייתי בארץ השנה וראיתי את רוח המסורת העברית השולט שם. ראיתי רק מושבה טראנסילוואנית אחת בעמק, אולם מראה זה הספיק לי כדי להוציא את משפטי על ההתיישבות היהודית. האיכרים אוהבים עדיין את רומניה ארץ הולדתם, וזוכרים אותה בחיבה. ישנם קרקעות רבים בגליל, והיהודים יוכלו לבנות להם שם מקלט ולחיות את חייהם בארץ אבותיהם.

7. לפי "העולם" נ"ב, 16.12.27.

ש ר - ה פ נ י ם ד ו ק ה, לשעבר שגריר רומניה בבריטניה, כתב:

עקבתי תמיד ברצון אחרי התנועה הציונית, מטעמים אנושיים ומשום שאני מעריך את ההתאמצות הכבירה של עם, אשר גורש מארצו לפני דורות רבים ושואף לחדש את חייו. גם מן הצד הפוליטי טוב, שהיהודים ייסדו מדינה לעצמם. כמה מן הקשיים שמעוררת עתה שאלת היהודים יוסרו מאליהם על־ידי יסוד הבית הלאומי היהודי בארץ.

ש ר - ה ח ו ץ ט י ט ו ל ס ק ו התיחס לזכויותיו של העם היהודי על ארץ אבותיו ואמר:

אין זה מקרה, שחוזי־השלום מכילים גם את זכויות היהודים על ארץ אבותיהם. האידיאל הציוני מעורר אהדה כללית. נוסף לערכה התרבותי, החברתי והאנושי, הציונות היא גם צעד קדימה לפתרון שאלת היהודים בעולם.

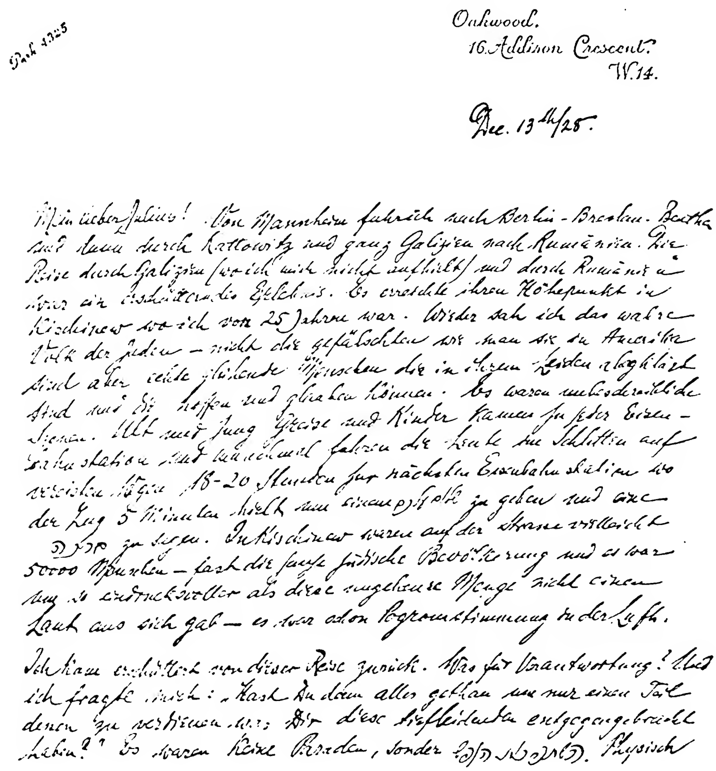
בדרכו לקישינוב התעכב הנשיא ליומיים ביאסי, וביקורו הראשון היה בחוות־ההכשרה החלוצית אשר בעיבורה של העיר.[8] לקישינוב הגיע ב־ט״ו בכסלו תרפ״ח (9 בדצמבר) בערב־שבת בבוקר. העו״ד מיכאל לנדאו, מטעם המרכז הציוני, והחברים מרדכי יאמפולסקי וישראל סקווירסקי, מטעם מרכז "צעירי־ציון", יצאו להקביל את פני הנשיא ביאסי. מ. לנדאו מילא את התפקיד של מזכיר אישי לוייצמן. הסתדרות "מכבי" סיפקה מישמר־כבוד לנשיא: העו״ד י. פיידל, גד פודוויסוצקי (ברכיהו), י. זלצר ועוד.

על קבלת־הפנים הנהדרת שנערכה לכבוד הנשיא בדרכו על אדמת ביסאראביה, ניתן ללמוד מדברי וייצמן עצמו; כוונתי למכתב, אשר כתב לאחר הביקור לידידו הוותיק יוליוס סיימון בלונדון. והרי תרגום קטע מן המכתב, המובא להלן במקורו ברשותו האדיבה של גנזך וייצמן:

הנסיעה דרך גאליציה ודרך רומניה היתה (לגבי) משום חוויה מזעזעת. היא הגיעה לשיאה בקישינוב, שבה הייתי לפני עשרים וחמש שנים. שוב ראיתי את עם היהודים כהווייתם — לא אלה המזוייפים, כפי שרואים אותם באמריקה, אלא בני־אדם אמיתיים לוהטים, אשר נזקקו ביסוריהם לתקווה ואמונה. נתרחשו תמונות שאין לתארן. זקנים וצעירים, ישישים וטף, באו לכל תחנת־רכבת, ולעתים נסעו האנשים במגררות דרך ארוכה של 18—20 שעות עד לתחנת הרכבת הקרובה, שבה נעצרה הרכבת לחמש דקות, כדי להושיט יד ל"שלום־עליכם" ולברך ברכה. בקישינוב נתקהלו ברחוב אולי 50,000 איש — כמעט כל האוכלוסיה היהודית. ולמרבה הרושם לא הוציא קהל אדיר זה הגה מן הפה — באוויר רחף הלך־רוח של

8. ראה פרטים על ביקורו זה בפרק "החלוץ", עמוד 221.

פוגרום. חזרתי מנסיעה זו מזועזע. איזו אחריות! ושאלתי את עצמי: ׳האומנם עשית הכל למען תהיה ראוי לחלק בלבד מכל אשר אותם למודי־יסורים גילו כלפיך?׳ לא היו שום מיפגנים, אלא רק השתפכות הנפש.[9]

Oakwood.
16. Addison Crescent.
W.14.

Dec. 13th/28.

Mein lieber Julius! Von Mannheim fuhr ich nach Berlin – Breslau – Beuthen und dann durch Kattowitz und ganz Galizien nach Rumänien. Die Reise durch Galizien (wo ich mich nicht aufhielt) und durch Rumänien war ein erschütterndes Erlebnis. Es erreichte ihren Höhepunkt in Kischinew wo ich vor 25 Jahren war. Wieder sah ich das wahre Volk der Juden – nicht die gefälschten wie man sie in Amerika sieht, aber echte glühende Menschen die in ihrem Leiden alltäglich sind und die hoffen und glauben können. Es waren unbeschreibliche Szenen. Alt und Jung, Greise und Kinder kamen zu jeder Eisenbahnstation und manchmal fahren die Leute im Schlitten auf [illegible] 18-20 Stunden zur nächsten Eisenbahnstation wo [illegible] der Zug 5 Minuten hielt um einen [illegible] zu geben und [illegible] zu sagen. In Kischinew waren auf der Strasse vielleicht 50000 Menschen – fast die ganze jüdische Bevölkerung und es war um so eindrucksvoller als diese ungeheure Menge nicht einen Laut aus sich gab – es war schon Pogromstimmung in der Luft.

Ich kam erschüttert von dieser Reise zurück. Was für Verantwortung! Und ich fragte mich: „Hast Du denn alles gethan um nur einen Teil denen zu verdienen, was Dir diese Tiefleidenden entgegengebracht haben?" Es waren keine Reden, sondern השתפכות הנפש. Physisch

מס׳ 7. קטע ממכתבו של ד״ר חיים וייצמן לידידו יוליוס סיימון בלונדון על התרשמותו מביקורו בקישינוב. (ברשותו האדיבה של גנזך וייצמן).

ויש להדגיש, כי הביקור חל בעצם הימים שאווירת פוגרום ריחפה באוויר. בשבת בבוקר, בשוב וייצמן מבית־הכנסת הכוראלי, כשהוא מלווה מאות אנשים, בדרכו לאולם המרכז הציוני ל״קידושא־רבא״ המסורתי, היה עליו לקבל שליח מיוחד מטעם הקהילה היהודית באוראדיה־מארא (טראנסילוואניה), אשר בעצם הימים ההם פקדה אותה זוועת־פוגרום.

9. התרגום לפי ״דבר השבוע״, מס׳ 44, מיום 2 בנובמבר 1962.

מתקבל על הדעת, שהאנטישמים ברומניה תיכננו את מחזה־הדמים שלהם דווקא לימים אלה, כדי להאפיל, מצד אחד, על ביקורו של וייצמן, שזכה לקבלת־פנים של נסיכים ומלכים, ומצד שני, כדי לשמש "רמז" ליהודים לבל ירגישו את עצמם כאזרחים אמיתים וחפשים.

למראה גוויל מספר־תורה שחולל ונטמא על־ידי הפורעים, אשר השליח מסר לידו של וייצמן, נתלחלחו עיניו, וקולו נדם. כעבור שעה כבר עמד בקשר טלפוני עם שר־הפנים דאז, דוקה, בבוקארשט. הוא הביע את תדהמתו ממעשה־הזוועה והודיע כי לאות מחאה לא ימשיך בסיורו כאן כמתוכנן, ויקדים לעזוב את הארץ. השר התנצל על המקרה הטראגי והבטיח, שכבר ננקטו האמצעים להעניש את הפורעים לבל יישנה עוד כדבר הזה...[10] ואמנם, לאחר עזיבתו של וייצמן את רומניה נאלצה הממשלה להצהיר כי "תעמוד על המישמר לבל יישנו מעשים מצערים כאלה".

נשוב אל האירועים, שנערכו לכבודו של וייצמן מטעם ההסתדרות הציונית. ראשון — קבלת־הפנים הרשמית המפוארת באולמי העירייה בליל־השבת. היה זה ליל־שבת מסורתי, כאשר גם האורחים שלא מבני־ברית יושבים ועטרותיהם על חזותיהם ונהנים. צבי טורקאנובסקי הינחה את המסיבה. הרב אברהם פולינקובסקי קידש על היין, וראשון המברכים, ראש העיר הרמאן פינטיה, נשא את ברכתו ברוסית. ויקטור חנקין, ששהה אותו זמן בקישינוב, הנעים לקהל בזמירותיו.

פני וייצמן קרנו מאושר, והוא ענה למברכים בחמש שפות (עברית, רוסית, צרפתית, אנגלית ויידיש), לפי כבודם של ראשי השלטון והאורחים הלא־יהודים. בראשית דבריו התנצל: "מה הייתי רוצה מאוד לשבת ולשתוק, לשבת כאן ורק להסתכל בפניכם... אך מה אעשה, ואתם נעשיתם אירופאים, עורכים באנקטים ויוצאים בנאומים — חייב איפוא גם אני לשאת נאום! שהיתי פעם בקישינוב עוד מלפני 25 שנים, ואני מאושר כעת לבלות כמה שעות בסביבתכם".

מכל דברי הברכה שהשמיעו נציגי התנועה כדאי אולי להזכיר כאן קטע בלבד, והוא אופייני ביותר, מדברי ראש סיעת־העבודה י. סקווירסקי. הוא אמר:

> אתה, הנשיא, חוזר עתה מאמריקה, ארץ של עפרות כסף וזהב. שם הגישו לך, בלי ספק, על מגש של כסף דינרי זהב מצלצלים: אנו, בני ביסאראביה, עניים במיכרות וב"סחורה" מעין זו, ואין ביכולתנו

10. הבאתם לקבורה של גווילי ספרי־תורה, אשר נטמאו על־ידי הסטודנטים באור־ראדיה, נסחבו על־ידיהם עד לבוקארשט, ליאסי ולקישינוב, והושארו בקרונות הרכבת, נקבעה ליום הצום עשרה בטבת תרפ"ח (3.1.1928). אך בקישינוב נאלצו, לפי הוראת השלטון, להקדים את הקבורה ליום אחד — ל־2 בינואר.

להתחרות בעושרה של אמריקה. תחת זאת נגיש לך עיירות כסיקוראן, בה מצלצל בכל פינה הדיבור העברי. צילצול זה ודאי ינעם לך יותר מצילצול המתכת — ואפילו היא יקרה.

אין פירושו של דבר, שיהדות ביסאראביה קפצה ידה ולא הושיטה עזרה לבנין הארץ. תוצאות המגבית באותה שנה, שנת תרפ״ח, אם כי לא הקיפה את כל היישובים, היו משביעות רצון. הרשימה המובאת למטה מדברת בעדה.[11]

הכנסות קרן־היסוד בביסאראביה בשנת תרפ״ח
בליים רומניים

.1	קישינוב	1,096,000	.30	צ׳ימישליה	63,900
.2	באָלץ	377,000	.31	אוקניצה	55,300
.3	אקרמאן	265,000	.32	ראָזינה	55,200
.4	בריצ׳אן	243,600	.33	מאַרקולאָשט	52,200
.5	רומאנובקה	240,300	.34	בייראַמצ׳ה	52,100
.6	יאָדיניץ	239,200	.35	טאַטאַרבונאַר	51,900
.7	ליפקאַן	233,050	.36	קאַלאַראַש	50,500
.8	חוטין	224,480	.37	יתנאַוץ	50,300
.9	באָנדאַר	212,350	.38	פירליץ	43,600
.10	סורוקה	196,165	.39	סקולאַן	40,000
.11	נובוסאָליץ	193,850	.40	פלוראָשט	38,800
.12	סיקוראן	182,600	.41	פאַלאָשט	38,700
.13	ליאובה	177,050	.42	ואַליה־לוי־וולאַד	37,000
.14	ראָני	171,000	.43	סאַראַטה	37,000
.15	איזמאיל	141,700	.44	ואַד־ראַשקוב	33,200
.16	זגוריצה	129,475	.45	דומברובאָן	30,200
.17	טאַרוטינה	128,950	.46	דונדושאָן	24,100
.18	בולגראַד	127,350	.47	טירנובה	17,200
.19	קיליה	103,300	.48	פטרובקה	12,000
.20	אַרציז	88,750	.49	קלישקאַוץ	11,850
.21	קאַושאַן	83,500	.50	צ׳ינישאַוץ	11,200
.22	קאהול	78,175	.51	קורז׳אָוץ	5,100
.23	ואָרטוז׳אָן	78,100	.52	שאַבא	4,000
.24	אונגאַן	76,300	.53	דרוקיה	3,600
.25	רישקאַן	73,050	.54	שולדאַנאָשט	2,600
.26	אַטאַקי	72,050	.55	ראַספופאָן	2,000
.27	אורהיוב	70,800			
.28	קאַפּראָשט	70,000		סך־הכל	6,266,695
.29	בריצ׳יבה	69,000			

11. נתפרסמה ב״אונזער צייט״, קישינוב, גל׳ 1811, 16 בנובמבר 1928.

ועכשיו — ל״קידושא־רבא״, שנערך בבית המרכז הציוני. האולמות צרים היו מלהכניס את כל המוזמנים, בנוסף ל־300 הצירים ,שהגיעו מערי־השדה. רבתה השמחה בקרב הנוכחים, אך ניכר היה כי רוחו של וייצמן עכורה עליו — בניגוד למצב הרוח המרומם אשר היה שרוי בו בשעות המסיבה בליל־השבת. חדוותו מהולה היתה בעצב, מאז התייחד עם שליחה של קהילת אורדאיה־מארא. אך כתום סדר הברכות החלו ה״זמירות לשבת״, אשר הרקידו את המסובים בלהט חסידי. הם יצאו אחוזי יד ביד עם רבם הגדול, בניצוחו של החסיד הזקן מפאֶטרובקה, המנוסס במטפחתו האדומה — וכאילו פגה העצבות, ושירות ״דוד מלך ישראל חי וקיים״, ״עם ישראל חי״, הלהיבו את הקהל החוגג והרעידו את אמות הסיפים.

והפטיר וייצמן בהקבלה בין שמחה לשמחה, בין זו מאמש, שחותם הרשמיות נסוך היה עליה, לבין זו מהיום, שהיא שמחה יהודית אמיתית ולבבית, של המוני העם אחוזי כיסופי־גאולה. כאן, בקישינוב, הוא נוכח בעליל עד מה נפל דבר הגאולה בקרב העם, היכה שרשים עמוקים בליבו וחישל את רצונו העז להגשים את חלומו הלאומי מאז ומקדם. והרי זהו המעיין, ממנו ניתן לשאוב עידוד וסבלנות בעבודה הקשה העומדת עוד לפנינו.

גם ארוחת־הצהרים החגיגית, שנערכה לכבודו מטעם מועצת העיר, במעונו של סגן ראש העיר, המהנדס אלכסנדר זילברמן, ובנוכחותם של ראשי השלטון וחשובי העיר, עברה בצל המאורע באורדיה־מארֶא. וייצמן נאם ברוסית ולא נמנע מלשפוך את מרי־שיחו, את צרת־ישראל. הוא דיבר גלויות על מצב היהודים בתפוצות, לרבות רומניה, ועל החובה ההיסטורית של עמי העולם לעזור בהקמת המדינה היהודית. ראשי השלטון פיזרו הלל ותשבחות לוייצמן על דבריו הנעלים, שנאמרו מתוך גילוי־לב גמור. ברעיונותיו המופלאים יש כדי לקדם את האנושיות לקראת עתיד מזהיר יותר, לקראת דו־קיום בשלום של כל אשר נוצר בצלם, ברוח נבואתו הנשגבה של ישעיהו.

במוצאי־השבת נערכה הרצאת וייצמן באולם ״אֶכּספרס״ בפני קהל של למעלה מ־3,000 איש. וייצמן ראה להקדים את דבריו בהבעת צער רב על כך, שמצב הרוח המרומם, אשר בו היה שרוי מהתחלת ביקורו בקישינוב, הועם לאחרונה במקצת. הוא לא הרחיב את הדיבור על כך ורק העיר, שכעת, במוצאי־השבת, היה עליו, כנהוג, לקרוא קודם־כל את ״המבדיל״... אך גם הפעם נסבו דבריו על מצב היהודים בתפוצות, תוך רמזים על המצב במדינה המארחת. שכן אי־אפשר היה לו להתעלם ממאורעות הימים האחרונים ומאפס־המעשה מצד השלטונות, אשר ראתה קודם לכן לקבל את

פניו בכבוד־מלכים. הדברים נאמרו בקול מתון, אך ברוח סוערת, והיא־היא שהפעימה את לב המאזינים.

להלן הדגיש וייצמן, שבדעתו למסור כעת בקצרה, ובדברים פשוטים, על הדברים הממשיים הנעשים והולכים בארץ־ישראל. שכן אין הוא מסוגל לשאת "סתם־נאום" — והרי על מעשים גדולים אין להרבות דברים. הם מדברים בפני עצמם. בסיומו תיאר את השמחה והאהבה אשר ליוו את החלוצים, שהתחילו לאמן את ידיהם בכל עבודה קשה ומסובכת, אשר לפעמים היתה למעלה מכוחותיהם. הללו ראו את עצמם כשליחי־ציבור אשר עליהם לסלול את הדרך לפני האחרים. משום־כך זכו, שהשכינה תהא שרויה עליהם. דומה היה, שכאילו אבות־אבותיהם קראו להם ממעמקי קברותיהם: אתם גואלים כעת את זאת אשר אנחנו נאבקנו עליה ושלמענה אף הלכנו לקראת המוות.

מייד לאחר ההרצאה יצא וייצמן את קישינוב ברכבת מיוחדת לצ׳רנוביץ, בדרך הארוכה שחצתה את ביסאראביה, ולא בדרך הקצרה של יאסי־פאשקאן (כנראה, בשל חשש השלטונות מפגיעתם של הסטודנטים אשר השתוללו באותם הימים). בדרכו ליווהו: ה"פראֶפאֶקט" (המושל האזרחי) הקישינובי, נציגי ההסתדרות הציונית ו... פלוגת משטרה בקרון מיוחד — כשומרי־ראש.

בערב ההרצאה חסמה המשטרה את כל מבואות הרחוב לתיאטרון "אֶכּספרס". כרטיסים נבדקו בכניסה לפינות־הרחוב, וכמובן שקהל של רבבות הצטופף לצידי הרחובות והמבואות כדי לראות את פני וייצמן ואת הקהל המאושר, שעלה בידו לזכות בכרטיסי כניסה. מפני קירבת המלון "לונדון", בו התאכסן הנשיא, לתיאטרון, עשה וייצמן ופמלייתו את דרכו לשם ברגל, כשצוות סדרנים מיוחד מחברי "מכבי" מפלס להם את הדרך בין חומות הקהל. את המצב הזה ניסו לנצל אנשי העולם התחתון כאילו לשם עזר לסדרנים והצליחו להוציא ממעיל בגדו של וייצמן את דרכונו. והוא לא הרגיש בכך כלל וכלל.

לאחר ההרצאה, כשוייצמן חזר למלון, חיכו לו נציגי הכייסים, כשהם מבקשים ראיון קצר של 5 דקות עם הנשיא. פנה אליו ראש המשלחת בעברית־אשכנזית, בזו־הלשון: "אדוננו הנשיא, הרבה עמלנו הערב לפלס לפניך את דרכך לעם ישראל ודאי נוכחת כי עמלנו זה לא היה לריק. ומאחר שאין השטרלינגים מצויים כעת בכיסינו, ברצוננו להרים לקרן־היסוד תרומה סמלית בלבד". אותו רגע הוציא ראש המשלחת מכיסו את דרכונו של וייצמן והחזיר לו, להפתעתו, את האבידה. עם זאת הוסיף: „הנה הדבר שנפל במקרה לידינו. לך, אדוננו הנשיא, בדרכונך זה והושעת את ישראל..."

הצטחק הנשיא למראה עיניו ולמישמע אזניו, לחץ בחמימות את ידי מעריציו־מסדריו והוסיף: "ואתם ידידי, מוטב שתתנו את ידיכם אלה המאומנות והאצבעות הזריזות לבניין הארץ בפועל..."

ביקורו של הקולונל יאשיה וג'ווד

לשם פתיחת המגבית של קרן־היסוד בתרפ"ט, ב־2 בנובמבר 1928, בא לרומניה הקולונל יאשיה ואֶג'ווּד, ציר בית־הנבחרים באנגליה מטעם מפלגת ה"לייבור". לקישינוב הוקדשו שני ימים, 9 ו־10 לחודש. רבות היו ההכנות לקראת ביקורו של האורח המכובד, אשר התגייס לעורר לבבות למען בניין הארץ. התכנית הגדושה, אשר תוכננה לכל דקה ודקה, שהוועד התאמץ לדחוס לתוך 36 שעות שהותו של ואֶג'ווּד בקישינוב, תעורר התפעלותך מהכוח הרוחני והפיסי של האורח והמתכננים כאחד.

כמה ימים לפניו בא לקישינוב, למתן עזרה בהכנות, המשורר שמאי פינסקי, שעשה אותו זמן בשליחות קרן־היסוד בבוקארשט. בן־לווייתו של הקולונל מבוקארשט היה הד"ר אברהם מ ב ש " ז, ובקישינוב גופא שימש לו מזכיר־כבוד העו"ד ש. ר ו ז נ ה א ו פ ט. מישמר־הכבוד של ה"מכבי" על תזמורתה פגשהו בתחנת הרכבת. כאן קיבלו את פני האורח המושל הצבאי של העיר, הגנראל סקרישוֹריאנוּ; ראש העיר, הרמאן פינטיה; הרב הראשי, י. ל. צירלסון; יו"ר ההסתדרות הציונית, ש. ברליאנד; נציגי הזרמים הציונים, הסתדרויות הנוער הציוני ועשרות צירים מערי־השדה.

תכנית שני הימים כללה: ביקור אצל הגנרל סקרישוֹריאנוּ; ביקור אצל הרב צירלסון; ארוחת־צהרים אצל י. ברגר, מנהל קרן־היסוד; ביקור אצל ה"מכבי"; השתתפות במועצה מורחבת של קרן־היסוד, בהשתתפות צירים מערי־השדה; השתתפות בישיבה סגורה עם הוועד המרכזי של הרוויזיוניסטים; מסיבה באולם העיריה; פגישה עם הנוער החלוצי (השומר הצעיר, גורדוניה, החלוץ הצעיר ומכבי), שקיבל אותו בשירת "התחזקנה"; ישיבה עם חברי מרכז "צעירי־ציון"; קבלת פנים בבית־הכנסת הכוראלי; פגישה עם באי־כוח העיתונות; ארוחת־צהרים חגיגית במעונו של סגן ראש העיר אלכסנדר זילברמן; אסיפת־עם רבתי באולם הגדול של "אֶכּספּרס"; פרידה בתחנת הרכבת, בדרך לצ'רנוביץ.

את נאומיו נשא האורח, על הרוב, בגרמנית, ובסיום נאומו ב"אֶכּספּרס" קרא לעבר הקהל הרב שהריע לכבודו: "היו ציונים!"

ואֶג'ווּד התרשם מאוד מפגישתו עם יהודי ביסאראביה, ובשיחה עם ראשי התנועה הטעים, כי קבלת־הפנים החמה, שנערכה לו על־ידי פשוטים

ותמימי־לב "בלי דיפלומטיה וצרמוניה", הוכיחה לו עד מה העמיקה הציונות לחדור ללב כל יהודי.

על התרשמותו מביקורו ברומניה מסר סיר ואֶג'וּד בראיון עיתונאים בדרכו חזרה מרומניה, בתחנת הרכבת לבוב. בין היתר אמר, כי בעיקר התרשם מקישינוב, על אף שקשה היה לו לדבר בפני המון, שרבים מהם לא הבינו אולי את שפתו. הם מצאו חן בעיניו על שיודעים כי צריך לתבוע ואינם מוכנים להיכנע.[12]

אך הפעם כאילו נגזרה מן השמים, שהמגבית בתרפ"ט לא תוכתר בהצלחה הצפויה. מכת־שמים ממש ירדה על ביסאראביה בקיץ האחרון, ונמנעו ממנה הגשמים. פורענות הבצורת פגעה במיוחד בדרומה של ביסאראביה, ובראשית ימי החורף נתנה את אותותיה החמורים. אלפי משפחות נהרסו, רעבו ללחם וקפאו מכפור. בדיקת המצב בישובים הנפגעים, שנעשתה מטעם הוועד המרכזי לנגועי־הרעב, על־ידי עורך העיתון "אונזער צייט", הסופר זלמן רוזנטאל, ושליחו של הג'וינט, יעקב לשצ'ינסקי, העלתה תמונות מחרידות. ועדות־עזרה הוקמו בערי ביסאראביה שלא נפגעו מהבצורת, ותוך שבועות מועטים נאספו לטובת הרעבים סכומים הגונים, עד כדי מחצית המגבית השנתית לקרן־היסוד.

התחלת המגבית בתר"צ נתקלה אף היא בקשיים מרובים, בשל מגביות אחרות שהזמן גרמן ושתפסו מקום בראש. בעקב מאורעות ט' באב תרפ"ט ליד הכותל המערבי והפרעות העקובות מדם שלאחריהם, עבר גל של אסיפות־מחאה בכל ערי ביסאראביה. מצד אחד, הכריזה הנהלת היומון "אונזער צייט" על אוסף־כספים מיוחד לשיקום הישובים הנפגעים, וכמה ערים נענו לקול־קורא זה — מהן בסכומים ניכרים למדי (רומאנובקה בלבד אספה 147,470 ליי, סכום קרוב לזה של מגבית קרן־היסוד). ומצד שני, גזרה הרבנות הראשית בקישינוב גזירת־תענית על הציבור בערב ר"ח אלול והכריזה באמצעות השבועון, "די וואך", על אוסף־כספים בבתי־הכנסת. כספים אלה (למעלה מ־300 אלף ליי, כ־360 לי"ש) הועברו לרשות הרבנים קוק וזוננפלד וכספי "אונזער צייט" — לרשותו של מ. דיזנגוף. והואיל וכמעט ברוב ערי ביסאראביה החשובות פעלו ועדות מקבילות לאוסף־כספים, רבו הקשיים לפעולתה הסדירה של קרן־היסוד, כי הציונים הם הם שהיו למעשה ראשי העושים והמעשים בכל דבר ציבורי.

המצב נשתנה לטובת קרן־היסוד רק עם ביקורו הקרוב של נ. סוקולוב בכסלו תר"ץ (ראה לעיל עמ' 112). מאז התחילו לפעול לטובת קרן־היסוד

12. "אונזער צייט", גל' 1860, 18 בנובמבר 1928.

גם לא ציונים חברי הסוכנות היהודית — ד"ר יחזקאל מוצ'ניק, העו"ד אלכסנדר פיינשטיין וטוביה כהן.

הוועד המרכזי של הציונים־הרוויזיוניסטים, אשר החרים את החגיגות שנערכו לכבוד יו"ר ההנהלה הציונית, הדגיש בהודעתו לציבור, שנתפרסמה בעיתונות, כי אין לראות בכך יחס עוין לא לנ. סוקולוב באופן אישי, ואף לא לפעולותיה של קרן־היסוד; הקרנות הלאומיות יזכו גם בעתיד לעזר ולסיוע מלא מצידם.[13]

להלן נתונים על תוצאות המגבית במחצית הראשונה של תר"צ, כפי שנמסרו בישיבת הוועד המרכזי והובאו ב"אונזער צייט":

א. ב־39 מקומות הותרמו	2,901 איש בסך	4,479,755 ליי
ב. בקישינוב הותרמו	290 איש בסך	975,825 ליי
בס"ה	3,191 איש בסך	5,455,580 ליי
מזה הוכנסו במזומנים		3,329,282 ליי

ונשאר עוד לסיים את המגבית בקישינוב ולבקר ב־20 מקומות, שתרמו בשנה שקדמה כ־900 אלף ליי.

מחוסר נתונים על הכנסות המגביות מדי שנה בשנה, בדומה לאלה שמצאנו ביחס לקרן־הקיימת לישראל, נביא להלן פירוט הסכומים נאטו בליי"ש, אשר הועברו אל הלשכה הראשית של קרן־היסוד בירושלים:

בתרפ"א	6,729 ליי"ש
בתרפ"ב	369 ליי"ש
בתרפ"ג	2,355 ליי"ש
בתרפ"ד	3,376 ליי"ש
בתרפ"ה	2,404 ליי"ש
בתרפ"ו	1,514 ליי"ש
בתרפ"ז	2,812 ליי"ש
בתרפ"ח	3,988 ליי"ש
בתרפ"ט	1,899 ליי"ש
בתר"צ	4,336 ליי"ש
בסך־הכל	29,782 ליי"ש[14]

13. "אונזער צייט", גל' 2180, 16 בדצמבר 1929.

14. הודעת מנהל המגבית המאוחדת, מ. אוסוסקין.

עניין מיוחד אנו מוצאים בנתונים הבאים על ההעברות לקרן־היסוד מכל אחד ואחד של אזורי רומניה, כפי שנתפרסמו בחלקם בדו"ח לקונגרס הציוני הט"ז בתרפ"ז ובחלקם ב"העולם" מ"ח, (עמ' 2—891) מ־4 בנובמבר 1930. וקודם לכן כמה נתונים על האוכלוסיה היהודית בסקטור העירוני של רומניה:

עד כאן פירוט הדברים על העשור הראשון של פעולת קרן־היסוד, ככל שניתן לראות לפי החומר המקוטע, שרוכז בידינו. לצערנו, לא עלה בידינו לגלות חומר בעל־ערך ממשי לגבי העשור השני, משנת תרצ״א ואילך.

לעומת זאת ידוע אף ידוע מה היה מצבם של יהודי ביסאראביה בשנים אלה: רזון חקלאי, חרם כלכלי מצד הגרמנים תושבי דרום־ביסאראביה, גיאות המפלגות האנטישמיות והפזילה לעברן מצד יתר המפלגות ה״ליבראליות״ וה״דימוקראטיות״, כביכול. כל אלה עירערו את יסוד כלכלתם של יהודי ביסאראביה, ותרומתם לקרן־היסוד בעשור השני הופחתה במידה ניכרת. אך על כך — בסוף פרק זה.

בתרצ״ה, בתום תקופת כהונה של 8 שנים, עזב המנהל יצחק ברגר את ביסאראביה, ובמקומו בא המשורר שמאי פינסקי — מהעובדים החשובים והאחראים בלשכת ההסתדרות הציונית בלונדון. שמו הלך לפניו מתוך עבודתו הקודמת בערי הריגאט כבעל הברקות־לשון־וסגנון, שידע לרתק את שומעיו בנאומיו ובהרצאותיו.

האוכלוסיה העירונית לפי המיפקד ב־1930	רומניה הישנה 239,962 נפ׳	ביסאראביה 99,392 נפ׳	בוקובינה 68,772 נפ׳	טראנסילוואניה 111,878 נפ׳
הועברו לי״ש:				
עד 31.3.923	7,955,02,01	8,453,14,05	944,09,10	179,01,03
מ־1.4 923 עד 31.3.925	30,820,13-06	6,194,03,03	4,316,10,11	1,568,01,06
מ־1.4.925 עד 31.3.927	33,110,19,09	3,119,07,C6	5,458,17,05	4,220,18,01
מ־1.4.927 עד 30.6.930	45,466,11,01	11.849,00,03	11,309,13,10	10,744,16,06
בסך־הכל	117,353,06,05	29,616,05,05	22,029,12,00	16,712,17,04

לוח־השוואה זה מחייב דברי־הסבר:

א. מגביות קרן־היסוד הועברו בעיקר בקרב האוכלוסיה העירונית;

ב. רוב העיירות, וכן כל המושבות החקלאיות בביסאראביה, נכללו בסקטור הכפרי. מן הדין איפוא להביא בחשבון האוכלוסיה העירונית בביסאראביה, לגבי פעולת קרן־היסוד, לא את המספר של 99 אלף, אלא כ־160 אלף נפשות;

ג. הפער בין גודל ההכנסות ברומניה־הישנה לבין זה שבביסאראביה מוסבר במצבם הכלכלי האיתן של היהודים בריגאט, אשר תפסו עמדות מפתח ראשונות במעלה בתעשייה הקלה והכבדה וכן בסחר־פנים־וחוץ (בשלוש הערים הגדולות בלבד — בוקארשט, יאסי וגאלאץ — מרוכזים היו למעלה מ־130 אלף יהודים). מה שאין כן ביסאראביה העניה והמרודה, שבמשך כל חייה תחת הכיבוש הרומני ניזונה רק מהפירורים שנשרו משולחנו של הריגאט העשיר ומשאר אזורי הארץ, שרמת התפתחותם הכלכלית עלתה על זו שבביסאראביה.

לבואו של פינסקי לקישינוב, בראשית יאנואר 1936, זומנה עצרת־עם גדולה בתיאטרון הגדול "אֶכּספרס" לפתיחת המגבית השנתית בעיר. ומשנה־טעם היה לעצרת זו — למחות נגד ממשלת המאנדאט על רצונה להקים מועצה מחוקקת בארץ. אורחי הכבוד היו: הרב הראשי י. ל. צירלסון, יו"ר הקהילה העו"ד קארל שטיינברג וחבר הסוכנות היהודית העו"ד אלכסנדר פיינשטיין.

לאחר דברי הפתיחה של היושב־ראש ש. ברליאנד נשא את דברו הרב צירלסון. בין יתר דבריו הנלהבים הכריז הרב:

> בעצם אין זו עצרת־מחאה, זוהי עצרת־אזעקה, זעקת העם נגד ההתנקשות בחייו. בפני המתנקש אין נוהגים למחות, אלא מרימים קול צעקה לעזרה. אם אין בכוחנו להגן על זכויותינו כבר־כוכבא בשעתו, עלינו להרים קול צעקה, אשר ירעיד את האנושות כולה. וכבר אמר בּאֶרנאֶ: 'גדולה היא האנושות, א כדאנשיה קטנונים המה'. אנגליה נוהגת במעשיה גזל מרובע, ועלינו להרים את קולנו כדי שיגיע לאוזני האנושות למען תחיש לנו את עזרתה.

טעם רב היה בדבריהם של שני הנואמים הבאים, ק. שטיינברג וא. פיינשטיין, שהיו מכובדים מאוד בעיני הציבור הקישינובי. אחרון נאם המשורר שמאי פינסקי, שהקדים בדברי סיפוק מעצם ההזדמנות להיפגש עם קהל עצום ורב כזה, מלוכד ונאחז בחזון הגאולה. ברם, אין הוא מאמין גדול בהפגנות ובאסיפות־מחאה גדולות. את עצם המחאה יש, לדעתו, להפנות כעת אל עצמנו. קרן־היסוד חוגגת השנה את יובלה ה־15, האם מלאנו את חובתנו לגביה? במקום 25 מיליון לי"ש, שהיה בתכנית הבראשית לאסוף תוך 5 שנים, נאסף סכום של 5 מיליונים בלבד, וכתוצאה מכך נתגמדה והואטה תכנית־הפיתוח של הארץ והתיישבותה.

בסיום העצרת נתקבלה החלטת־מחאה נגד הקמת מועצה מחוקקת בארץ, שהועברה לממשלת המאנדאט באמצעות ציר בריטאניה בבוקארשט. ההחלטה השניה היתה בבחינת קריאה אל הציבור היהודי בקישינוב, שיגביר את תרומותיו לבניין הארץ.

ביקורו של הרב י.ל. פישמן (מימון)

ביום ט' באדר תרצ"ו (3.3.36) הגיע לקישינוב חבר ההנהלה הציונית, הרב י. ל .פישמן. לרגל מאורע חשוב זה זומנה ועידת עסקני קרן היסוד, בהשתתפות 40 צירים מ־28 ערים בביסאראביה. מיד לאחר שהגיע האורח לקישינוב, הלך לבקר אצל הרב הכולל י. ל. צירלסון, ועוד באותו ערב נפתחה הוועידה בבית־הכנסת הכוראלי.

דברי פתיחה השמיע היו"ר ש. ברליאנד. הרב יוסף ורטהיים ויצחק פינקלשטיין בירכו, מטעם איגוד הקהילות, את האורח ואת הצירים. אחריהם הירצה האורח על המצב בארץ, ומנהל קרן היסוד, שמאי פינסקי, נשא את נאום הנעילה.

למחרת היום נבחרה נשיאות הוועידה: הרב לוי שטרנברג (דומברובאָן), ישראל בלאנק (באֶנדאֶר), פנחס לבטוב (באֶלץ) ואידל אוקוליסט (רומאנובקה). למזכירות הוועידה נבחרו: ד"ר שניאור איצקוביץ־יצחקי (בולגראד) ויוסף קראסנושאֶנסקי (קאלאראש). כל אותו יום הוקדש לדו"חות ולסקירות על הנעשה במקומות; אחריהם נמשכו הדיונים על אירגון הפעולה בעתיד. בערב הירצה האורח בישיבה סגורה על המצב בארץ, והובאו להצבעה ההחלטות שנערכו על־ידי הוועדה המתמדת. נבחרה מועצה בת 46 חברים, מהם 25 מקישינוב, וכן ועד פועל בן 21 חברים.[15]

ברם, חרף כל האמצעים הרבים האלה לא עלו הכנסות קרן־היסוד לכדי השיעור של העשור הקודם. וזאת בשל המאורעות המדיניים שחלו במדינה עם השתלטותן של המפלגות האנטישמיות. מה גם שהמנהל, פינסקי, נתקל כל הזמן, כנתין זר, במיגבלות־תנועה ובקשיים רבים לשם הארכת ימי שבתו ברומניה; בשנת תרצ"ח נאלץ לעזוב את עבודתו ברומניה.

עם החרפת המצב המדיני ברומניה חלו, כאמור במקום אחר, שינויים מכריעים בחיים היהודיים הלאומיים: נסגר, בשנת ה־16 לקיומו, העיתון "אונזער צייט", היומון היידי היחידי ברומניה, שהופיע בקישינוב: הביולטינים הפריודיים, שהוצאו לאחר מכן על־ידי הנהלת הקרנות ועל־ידי מפלגת העבודה המאוחדת "בניין הארץ", לא יכלו למלא את צרכיו הרוחניים של הקיבוץ היהודי; נותק הקשר הבלתי־אמצעי והיומיומי בין המרכז לבין הישוב היהודי שבערי השדה, ונפגעה כל הפעולה המעשית.

גדולה מזו: כל שנת תרצ"ח, מתחילתה ממש, היתה הרת הפרעות ומכשולים בפעולה למען הקרנות. איסור הפעולה שהוכרז מצד השלטונות במחצית ספטמבר, נמשך עד מחצית נובמבר — עד תום התקופה הנוחה ביותר להעברת המגבית בביסאראביה: "הימים־הנוראים" וימי האסיף.

בכל ארבעים וארבעת ימי שלטונה של ממשלת גוגה־קוזה נתון היה

15. מקישינוב: ש. ברליאנד, אברהם אורטנברג, לייב אלכסנדרובסקי, בן־ציון ויינשטיין, חיים כהן, יחזקאל מאנזון, אברהם נמירובסקי, שבתי פולינקובסקי, עו"ד אלכסנדר פיינשטיין, יששכר פינצ'בסקי, יצחק פינקלשטיין, דוד צ'רבינסקי וזלמן רוזנטאל; מערי השדה: זאב איגרת (סיקוראן), ישראל בלאנק (באֶנדאֶר), יעקב ברגר (אקרמן), אליעזר ויניצקי (סורוקה), פנחס לבטוב (באֶלץ), דוד פיסטרוב (באֶנדאֶר) והרב לוי שטרנברג (דומברובאן).

הקיבוץ היהודי במצב של חרדה, דיכאון ואזלת־יד. שיתוק מוחלט השׂתרר בעולם המסחר היהודי, וגברה המצוקה הכספית. נתמעטה התנועה בדרכים, והבהלה אחזה את הכל. בנוסף לכך "זכתה" לשכת קרן־היסוד לחיפוש מצד הבולשת, וכל פנקסי החשבונות, שוברות־הקבלה וחליפת המכתבים השוטפת, עוקלו לכמה שבועות. ועוד: בדיקה מחדש של הזכויות־להתאזרחות גרמה לטרדות יתירות ולדאגות אין־סוף, ומוחם וליבם של העסקנים לא היו נתונים לעניינים אחרים.

גם לאחר נפילת ממשלת גוגה־קוזה וכינון משטר אבטוקראטי של המלך קארול, לא השתנה המצב לטובת היהודים. כי גרמניה הנאצית לחצה על רומניה וכפתה עליה את רצונה להחמיר בשאלת היהודים.

מצב זה עורר בהתחלת תרצ"ט את נשיאות קרן־היסוד, בראשותו של שלמה ברליאנד, להטיל על עצמה ניהול העניינים בלי עזרה מן החוץ, כדי לקמץ בהוצאות. הסדר זה לא היה לרצון ה"מזרחי" ו"בניין־הארץ", שכן על־ידי־כך נחלשה מאד הפעולה בערי השדה ולא נראתה בה ברכה רבה. לעומת זאת הסתעפה הפעולה בקישינוב גופא, לאחר שנבחר ועד עירוני מיוחד של 40 איש בנשיאותם של העו"ד אלכסנדר פיינשטיין, אברהם אורטנברג, פיליפ גינצברג, בנציון ויינשטיין, אברהם נמירובסקי והעו"ד יצחק קורן. סיסמת המגבית היתה: "קרן־היסוד — כופר לעם". הקריאה מצאה הד בליבות הציבור, ועד להתחלת האביב עלה לו לוועד להעלות את ההכנסות לכדי מיליון ליי, וזאת במקביל למגבית הקרן־הקיימת לישראל, שאף היא הכניסה למעלה ממיליון ליי![15*]

המגבית בשנת ת"ש (למעשה, רק עד לסוף יוני — מועד סיפוחה של ביסאראביה לברית־המועצות) הוכתרה בהצלחת־יתר אף בערי השדה. גורלה הקשה של יהדות פולין, עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, הביא זעזוע עמוק בקרב יהודי ביסאראביה. הם הרגישו, שמחובתם להטיל מעכשיו על עצמם משנה־נטל למען בניין הארץ. שכך ריב המפלגות, ובאה הבנה הדדית. הסכמה מלאה חלה בוועידת קרן־היסוד שבראשית ינואר 1940, בהשתתפות ד"ר נ. גלבר מירושלים.

נבחר ועד מרכזי חדש: שלמה ברליאנד — יו"ר, העו"ד אלכסנדר פיינשטיין — בלתי מפלגתי ואישיות חשובה בציבור — סגן יו"ר, וכן לפי שני נציגים מטעם ה"מזרחי" (לייב אלכסנדרובסקי ובן־ציון ויינשטיין) ו"בניין־הארץ" (העו"ד פיליפ גינצברג ויצחק קורן) ועוד נציג אחד מטעם הציונים הכלליים (אברהם נמירובסקי). הוחלט גם לתור אחרי מועמד

15*. ראה להלן במדור "נספחות", עמ' 326, תצלום מהחוזר האחרון של הלשכה הארצית.

מתאים שישמש מזכיר ראשי וירכז את הפעולה. בדין־וחשבון שלו אל הלשכה המרכזית, מיום 10 בינואר 1940, כתב ד״ר נ. גלבר:

> רק הודות לוויתורים מצד ׳בניין־הארץ׳ עלה להציל את המצב ולגמור בכי־טוב. בדרך כלל אפשר להיות שבעי־רצון מתוצאות הוועידה. היא השאירה באמת רושם טוב. הרבה צירים הביעו את נכונותם לעבוד ולהשיג תוצאות יותר טובות. ביסאראביה מחוננת בחומר אנושי טוב ובניהול מתאים תוכל לתרום הרבה יותר מאשר עד כה...

סיכומים:

זה היה אחד הקולות האחרונים של יהדות ביסאראביה המאורגנת לפני שעלה עליה יד הכורת... ברצותנו לסכם את התוצאות הכספיות של קרן־היסוד במשך עשרים שנות פעולתה בביסאראביה, ובהיעדר ידיעות מפורטות על תוצאות המגביות השנתיות בליים רומניים, אין לנו אלא לאחוז בשיטת האומדן שלהלן:

א. בשנות העשור הראשון, מתרפ״א עד סוף תר״ץ, הועברו לרשות הלשכה הראשית בירושלים, באמור כבר לעיל, סך של 29,782 לי״ש ניטו, שהם, בערך 24 מיליון ליי.[16] ידוע אף ידוע, שההוצאות המקומיות הגיעו לשיעור של 30%, בערך — הרי שהיקף הסכומים, שנתרמו בביסאראביה בתקופה זו, מהווה סכום של 34 מיליון ליי.

ב. אשר לתוצאות המגביות בעשור השני, מתחילת תרצ״א עד סוף יוני ת״ש, נמצאים בידינו נתונים רק בעד השנים תרצ״ח ותרצ״ט, ואלו הן:

בתרצ״ח:

התחייבות — 1,623,050 ליי, מזה במזומן — 1,250,590 ליי[17] (77%);

16. לפי 800 ליי הלי״ש, בממוצע. שער הלירה (הבלתי רשמי) בראשית המגבית, קיץ תרפ״א, היה בין 500 ל־600 ליי, ואילו בסוף תר״צ — 1,200 ליי. אמנם, השער הרשמי של הלי״ש, לאחר הסטאביליזאציה ברומניה, בתחילת פברואר 1929, נקבע ל־813,588 ליי, אך בדרך כלל לא ניתן תמיד להעביר בדרך רשמית את הכספים שנאספו.

17. הפחתת ההכנסות בשנת תרצ״ח באה בשל הגזירה על איסור הפעולה בתחילת השנה וכן בשל עלייתה לשלטון של המפלגה האנטישמית גוגה־קוזה. על אף היות השלטון קצר־מועד — 44 ימים בלבד — הספיק לערער את יסודותיה המדיניים והכלכליים של המדינה ולהניח יסודות לתחיקה אנטי־יהודית. כל זה הביא לדלדול נוסף במצבה החומרי של האוכלוסיה היהודית, והוא שנתן אותותיו גם בהפחתת ההכנסות לקרנות הלאומיות שלנו.

מס׳ 32. ועד קרן־היסוד בוואַרטוּז׳אַן לביקורה של המשלחת מקישינוב, 1924
מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: המורה ש. לאנדא, י. שלאפמן, המורה י. ויניצקי, ש. קוברניק, מ ברונשטיין, נ. שטוטמן; שורה 2, יושבים: ז. זיצר, אב. ויניצקי, המהנדס דוב קלימקר (שליח), הרב יש. ברונשטיין, א. רומוב, זיבנברג, פ. שטוטמן (עומד לידם); שורה 3, עומדים ז. פליטמן, ק. צוקרמן, עז. דובינסקי (שליח), ח. שיכמאנטר, אל. גולדשטיין, המורה ז. זקן, י זאלצמן.

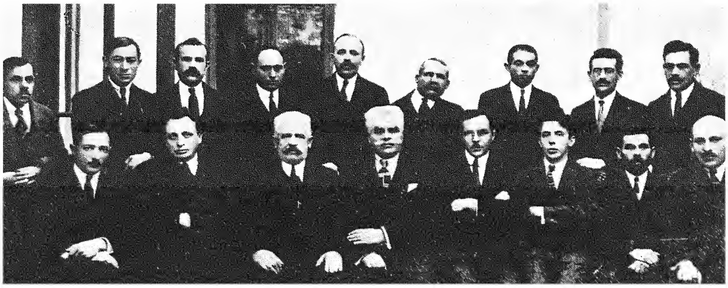
מס׳ 33. ועד קרן־היסוד במארקוּלֶשט לביקורה של המשלחת, 1924
מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: י. תומארקין, אל. קוטיק, ש. הללס, דוב קלימקר, ד״ר י. ספיר, הרב ל. שטרנברג, עז. דובינסקי (5 שליחים) הרב י. יתום, ד״ר י. גלר; שורה 2: ח ברויטמן, ש. אייזנברג, פ. לרנר, י. גולדשטיין, א. טסלר, ל. מידלר, י. שווארצבורד, ע. וייסבוך, ש. קופרשטיין, ללא זיהוי; שורה 3, עומדים: מ. יפה, א. טריף, נ. גרינברג, ללא זיהוי.

מס׳ 34. ועד קרן־היסוד בבאֶנדאֶר לביקורו של ד״ר מ. שוואַרצמן, 1921
מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: ללא זיהוי, גולדנפאן, י. קורנפלד, ז. שניאורסון, ללא זיהוי, א שפרלינג (דובוסארסקי), בורטניק, ד״ר יארוסלאווסקי, ח. גלאס, י. קושניר; שורה 2: ללא זיהוי, גב׳ דרברמדיקר, גב׳ אלכסנדרובה, א. שווארצמן, ב. בלנק, ח. קישינובסקי, נוטוב, ל. כוגן; שורה 3: ללא זיהוי, י. בלאנק, מולמאן, צבי כהן, ד״ר מיכאל שוורצמן, א. קישינובסקי, סולומון פישר; שורה 4: ללא זיהוי, ז. קאושאנסקי, הרב א. דרברמדיקר, א. ברוידא, ללא זיהוי, ל יאנישאֶבסקי, גולדשטיין, צ. שווארצמן, ללא זיהוי, ללא זיהוי, סברדליק, א. אלכסנדרוב; שורה 5: פ. ריבלין, גאנדלמן, י. רבינוביץ׳, א. פאסטרנאק, מ. שטרן, ח. פוסטאן, בורטניק, ח׳ לאנדוואֶרק, ד. גורפל, י. אוצ׳אקובסקי.

מס׳ 35. ועד קרן־היסוד ברומאנובקה לביקורה של המשלחת מקישינוב, תרפ״ה
מלמטה למעלה, על הריצפה, מימין לשמאל: פ. משרת (מישורי), מ. רוזנבלאט, א. קישינובסקי; שורה 1, יושבים: י גוברמן, יארוסלאווסקי, מ. אוקוליסט, גב׳ קליימאן, ד״ר י. ספיר, מ. סגל (2 שליחים), אוורבוך, ד״ר סברדלוב. י. אוקוליסט, ח. צ. גיטרמן; שורה 2, עומדים: ר. האנדלמן, ד. קליגר, ב. ברמן, מ. קליימאן, ז. טוריאנסקי, י. הורביץ, י. פורמן, מ גרצברג, ש. שיין; שורה 4 עליונה: נ. צ׳וברוצ׳קה, א. זוניס, ס. פיינשטיין (ברונפמן), מ. רזניק, ש. אוקוליסט.

מס׳ 36. ועד קרן־היסוד באקרמן לביקורה של המשלחת מקישינוב, 1924
מימין לשמאל, יושבים: מ. הלמן, מ. סטאראָץ, י. סקווירסקי, י. ברגר, ד״ר י. ספיר, מ מילשטיין, מ. סגל, ד״ר ש. צארלינג; עומדים: ב. גאָכט, ש. שטרנשיס, ו. גורדון, ז. גלאדשטיין, א. קאפלאנסקי, י. אהרונוביץ׳, ל. סטאמבול, י. סרפר, י. ריבקין.

מס׳ 37. ועד קרן־היסוד בטארוּטינה לביקורה של המשלחת מקישינוב, תרפ״ד
מימין לשמאל, יושבים: יק. רוזנברג, י. ל בארא׳ץ, מ. סגל, ד״ר י. ספיר, עז. דובינסקי (3 שליחים), גב׳ קראסיוק, ד״ר קראסיוק; עומדים: מ. לויט, אב. רויטברג, יש. איצקוביץ׳, אל. ברגר, רזניק.

מס׳ 38. ועד ״קרן־היסוד״ בקיליה עם חברי המשלחת מקישינוב, יוני 1923
מימין לשמאל, יושבים: ז. פראדקין, ד״ר נ. רבינוביץ׳, ח. ריידמן, ק לוונטון, ד״ר י. ספיר, יעטי קיציס, וילהלם קיציס, ש. לוונטון, ג. באראנובסקי; עומדים: זליקוביץ׳, י. גולדמן, י. חיימוביץ׳, ב. קלמנסון, מארכוס קיציס, פ. לאכמנוביץ׳, פראדיס, ב. פפרמן, ר. ספריס; יושבים למטה: לייזרוביץ׳, א. גלוכוי.

מס' 39. ועד קרן־היסוד בחוטין לביקור המשלחת מקישינוב, 1924/25
מימין לשמאל, יושבים: 2 ללא זיהוי, מ. סגל, ד. רבלסקי, ד"ר י. ספיר, י. ואסרמן (חברי המשלחת), יוסף אפלבוים, א. ז. מלמוד, ללא זיהוי.

מס' 40. ועד קרן־היסוד בבריצ'אן לביקור המשלחת מקישינוב, 1924
מלמטה למעלה מימין לשמאל, על הריצפה: ש. צ'רקיס, ש. גיבלדר, י. לרנר, ?, מ. צ'רקיס; ש' 1, יושבים: ללא זיהוי, י. צ'רקיס, ה. גולד, אב בר"ג, י מ. ויזילטיר, צ. ויינשטיין, מ. סגל (2 שליחים), ד"ר י. שור, ד"ר י. ברנשטיין־כהן, נתן לרוה, עז. דובינסקי, ב. רזניק, ללא זיהוי; שורה 2, עומדים: 3 ללא זיהוי, ה. ורטיקובסקי, 2 ללא זיהוי, ד. לרנר, ש. פלדשר, א. בר"ג, הרב מ. גיבלדר, ש. קילימניק, אפ. טשאק, 5 ללא זיהוי; שורה 3, עליונה, עומדים: א. קראסילצ'יק, ללא זיהוי, י. ורטיקובסקי, פ. שניידר, ללא זיהוי, מ. צאם, ללא זיהוי, נ. ב. רכטר, י שטיינהאוז (עמיצור). ב. ביצ'וץ', ל. בארי (בריא), 2 ללא זיהוי.

בתרצ"ט:

התחייבות — 3,122,840 לי', מזה במזומן — 2,519,632 ליי (80%).

לאור המצב החמור, שבה נתקעה ביסאראביה בשנות השלושים, כאמור לעיל, עלינו לנקוט אומדן ההכנסות במידה מצומצמת יותר. לא נטעה, אם נביא בחשבון ההכנסה של תקופה זו הפחתה בשליש לעומת התקופה הקודמת, ואז נגיע לדי סכום של 22 מיליון ליי, בערך.

ג. נמצא, שהסכום הכולל, שיהדות ביסאראביה העלתה בעשרים שנות פעולתה של קרן־היסוד, מהווה 56 מיליון ליי!

וכאן המקום לחזור על מה שנאמר במקום אחר, כי אין למדוד את התרומה לבניין הארץ של יהודי ביסאראביה העניה — לפי משקלה הכבד של הלירה שטרלינג בלבד. חשובים ביותר הם המאמצים, אשר הושקעו כדי להעלות את הסכום של קרוב ל־60 מיליון ליי. ואם עוד נצרף לזה את הסכום של קרוב ל־50 מיליון ליי שנאספו על־ידי הקרן־הקיימת לישראל — הרי זה יהווה ביחד למעלה ממאה מיליון ליי (!) — סכום ניכר למדי לגבי היכולת החמרית של יהודי ביסאראביה. וזאת מלבד הכוח האנושי היוצר, החלוצי, כובש העבודה ובונה הארץ, אשר יהדות ביסאראביה העלתה מתוכה.

באי־כוח מיוחדים מטעם הלשכה הראשית של קרן־היסוד, שפעלו בביסאראביה בתקופות מסויימות במנהלים היו: ד"ר מ. שוורצמאן — תרפ"א/1921; ד"ר יוסף ספיר — תרפ"ג — תרפ"ה/25—1923; יעקב ואסרמן — תרפ"ו — תרפ"ז/27—1926; יצחק ברגר — תרפ"ח — תרצ"ה 35—1927; שמאי פינסקי — תרצ"ז — תרצ"ח/38—1936.

עזרו לידם בתקופות שונות לזמן קצר: יוסף בארפאל, חיים גרינברג, ד"ר יהודה ל. לוינסקי, זאב טיומקין, ישראל טריווש, ישעיהו קלינוב (מזכיר) חיים שורר, יוסף ב. שכטמן (בשנה הראשונה להיווסד קרן־היסוד), ד"ר עמנואל אוולסוואנגר ושמאי פינסקי.

עובדים קבועים בתקופות שונות לזמן יותר ממושך היו: ב. גיצ'קו, עזרא דובינסקי (אינסטרוקטור, מזכיר) י. דאנוביץ, אליעזר דראכליס (מזכיר), נחמן הוברמן, יעקב ואסרמן (מזכיר ראשי ולאחר מכן מנהל), לאה וידרוביץ' ("קרן התכשיטים"), צדוק וינשטיק, מאיר זאק (האזרחי), מיכאל יאכינסון, צבי כהן (מזכיר, אינסטרוקטור), יחזקאל לאנדוי, יוסף לרנר (לירון), מתתיהו סגל, ישראל סקווירסקי, זלמן פראדקין, ב. קארפין, מיכאל

קוטליאר, המהנדס דוב קלימקר (א"י), דוד רבלסקי, גרשון שטאֶרמאן ועוד.

עם העסקנים המתנדבים, שגויסו במשך הזמן לביקורים בערי־השדה, נמנו, מלבד ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן: שלמה ברליאנד (משנת 1926 יו"ר ההסתדרות הציונית ויו"ר קרן־היסוד בביסאראביה), צבי בּוֹנפלד, ר' שמואל באלצאן ובניו — בן־ציון, לייב וד"ר פנחס באלצאן, לייב גלאנץ, שלמה גריןברג, צבי טורקאנובסקי, עו"ד מיכאל לנדאו, הרב אברהם פּולינקובסקי וזלמן רוזנטאל. בסוף שנות השלושים — עו"הד יצחק קורן קישינוב; מנדל מאסיס — באֶלץ; מנדל דודזון, יצחק חיטרון, הרב מרדכי שוחטמן — סורוֹקה; הרב לוי שטרנברג — דוֹמברובאֶן; הרב יוסף ואֶרטהיים — באֶנדאֶר; זאב אגרס (איגרת) — סיקוּראן; הלל דוּבּרוֹב — יאֶדיניץ, יוסף אֶפלבוים — חוֹטין; יעקב מוֹטניאק — איזמאיל ואחרים.

מפעילי הוועד המרכזי של "קרן־היסוד" בקישינוב יש לציין את: אברהם אוֹרטנברג, השו"ב לייב אלכסנדרובסקי, המהנדס יוסף בייגלמאן, ישראל ברמאן, עו"ד פ. גינצברג, בן־ציון ויינשטיין, חיים כהן, יוסף כהן, ד"ר יחזקאל מוצ'ניק, אברהם נמירובסקי, עו"ד אלכסנדר פיינשטיין, אברהם קורן ואחרים.

למען בנק הפועלים

הצלחת המגבית הראשונה ל״קרן־היסוד״ בביסאראביה ונכונותו של הקיבוץ היהודי להטות שכם לבניין הארץ עודדה את העסקנים להירתם גם להפצת מניות ״בנק הפועלים״, שנוסד בארץ בנובמבר 1921. הוועד המרכזי של ״צעירי־ציון״ נענה לקריאה מן הארץ והטיל על חבריו לבקר במספר עיירות למען המיפעל החדש. והסיבוב הראשון הוכתר בהצלחה.

באפריל 1922 הגיע לקישינוב נחום טברסקי, שליחו המיוחד של הבנק, ומסגרת הפעולה הורחבה. הוקם ועד מיוחד משל באי־כוח הוועדים המרכזיים של ציונים־כלליים, צעירי־ציון ובלתי מפלגתיים, בראשותו של נחום מ. רויטמן מנהל ״אגודת הקואופרטיבים היהודיים״. ב״ערד און ארבעט״ מ־30 באפריל של אותה שנה נתפרסמו תכנית מפורטת של הבנק וכרוז אל הציבור היהודי בביסאראביה.[1] קריאה זו מטעם המוסדות המרכזיים זכתה להיענות והפעולה הצליחה במידה משביעת רצון. בסך־הכל הופצו קרוב ל־2,000 מניות. השתתפו בביקורים בערי־השדה שבביסאראביה ובכמה מקומות בריגאט החברים: לייב גלאנץ — אונגאֶן, באֶלץ, ולאחר־מכן, ביחד עם נ. טברסקי — באֶנדאֶר; עקיבא גלוֹבּמן (גוברין) — נוֹבוֹסאֶליץ; גרוֹבּמן — ליאוֹבה; שמואל יאסקי — ראֶני; מיכאל לנדאו — האֶרלוֹי; אשר קוראלניק — באֶלץ, בוֹטוֹשאן, סוֹרוֹקה; דוד רבלסקי — איזמאיל, ארציז, רוֹמאנוֹבקה.

להצלחת־יתר הגיעה הפעולה עם ביקורו של יעקב אֶפטר בקישינוב, בראשית תרפ״ד. במשך ימים ס פ ו ר י ם בלבד הופצו 2,200 מניות;[2] מביסאראביה יצא לבוקארשט והמשיך בפעולתו גם ברומניה הישנה, עד אשר נשלמה המיכסה של 3,000 מניות.[3]

למען קופא״י

המשבר הכלכלי בארץ־ישראל בשנות 1926—28, לאחר העלייה המוגברת ב־1925 הידועה בשם ״העלייה הרביעית״; האבטלה בארץ ומיפעל ה״סיוע״

1. חתמו על הכרוז: נחום מ. רויטמן וד״ר אליהו אפשטיין (בלתי־מפלגתיים), שלמה ברליאנד ויחזקאל מאַנזון (צ״כ), לייב טראכטנברג, אשר קוראלניק, אליהו אורטנברג, לייב גלאנץ, ישראל סקווירסקי ודוד רבלסקי (צ״צ), וכן נחום טברסקי, שליח הבנק.
2. ״העולם״, י״ז, כ׳ ניסן תרפ״ד. 3. עפ״י הדו״ח לקונגרס בתרפ״ה, עמ׳ 391.

למובטלים שהיה כרוך בה, גרמו למבוכה עד יאוש בקרב המוני העם בארצות התפוצה, אשר ציפו לעלייה כמוצא־יחיד למצוקתם. הסתדרות העובדים בארץ נתנה דעתה לכך, שיש לעמוד בפני נחשול האכזבות, שתקף את הגולה. למסע הסברה נשלחו: ז. פיינשטיין וח. שורר.

הם הגיעו לקישינוב בראשית ינואר 1928 ונתקבלו בחמימות רבה על־ידי נציגי ההסתדרות הציונית והסתדרויות הנוער. בקבלת־פנים אינטימית, שנערכה להם על־ידי מוסדות התנועה המרכזיים, קידמם בברכה היו״ר שלמה ברליאנד, שזה מקרוב חזר מביקורו בארץ. הוא, הצ״כ, הדגיש, כי כולנו מכירים בערכה הרב של העבודה החלוצית למען הגשמת חזוננו הלאומי, וכי כל הטוב שנוצר בארץ הוא מעשה ידי הפועלים שלנו. כאן, בגלות, אין ניגודים כה חריפים בין המפלגות, מאחר שברור לכולנו, כי לא די להיות נאה דורשים — ומי עוד כפועלים שלנו נאה מקיימים?

ח. שורר הטעים, שאין הם באים להתאונן על המצוקה, אשר פגעה בראש וראשונה בציבור הפועלים. בפיהם רק דברי עידוד לגולה, שכן גם בימים טרופים אלה עוד רבים ההישגים, הן בשטח ההתיישבות החדשה והן בשטח כיבוש העבודה. בתחומים אלה לא קיים משבר כלשהו. אילו היו נשמעים לדעת הפועלים ומכוונים את העליה בשנים האחרונות לכיוון ההתיישבות — ספק הוא אם היינו מגיעים בכלל לידי האבטלה ול״סיוע״.

ז. פיינשטיין מסר פרטים על האספקטים השונים של המשבר הקיים ועל ה״ירידה״ הגדולה מן הארץ, על אף הישגיה של ההתיישבות החקלאית, התבססותה של התעשייה והתפתחותה של הקואופרציה. הגורם העיקרי שהביא לידי כך הוא, מלבד מדיניותה הנפשעת של ממשלת המאנדאט, אזלת ידיה של ההנהלה הציונית בשטח קליטת העלייה והכוונתה. קיימות אפשרויות רבות לחיסול המשבר, אך לפי שעה מן ההכרח לבלום קודם־כל את הבהלה, שהשתררה ברחוב היהודי.

כעבור יומיים התקיימה אסיפה רבת־עם בנשיאותו של י. סקווירסקי. נבחר ועד מרכזי לשם העברת מגבית למען קפא״י ובנק הפועלים, כדי לחזק את ידיה של תנועת העבודה במאבקה לחיסול המשבר. סכום הגון נאסף בו במקום, ולמחרתו התחילה הפעולה בקישינוב גופא ובערי־השדה.

האורחים השתתפו גם בוועידה החמישית של ״החלוץ״, שנפתחה ביאסי ב־28 ביאנואר, בנוכחותו של מזכיר ״החלוץ״ העולמי אליהו דובקין. בדבריהם לפני צירי הוועידה היה משום עידוד רב למחנה החלוצי, אשר סבל מרפיון־רוח שתקף אותו לאחרונה.

במשך שבועות מועטים עלה בידי הוועד המיוחד לאסוף כחצי מיליון ליי לטובת מוסדות ההסתדרות.

למען הספריה הלאומית בירושלים

על דעת הוועד המרכזי של "תרבות" פתח חבר הוועד ד"ר אשר גולדשטיין בסוף תרפ"ח בפעולה למען הספריה הלאומית שליד האוניברסיטה בירושלים. יחד אתו פעלו יולי גרינברג, נתנאל אורבוך, מנדל דודזון, דוד ויניצקי, איסר רבינוביץ וי. שליאכובוי (שילוח). בחולו־של־מועד הסוכות תרפ"ט נקראה אסיפה מכוננת של שוחרי האוניברסיטה, ונבחר ועד פועל. כעבור חצי שנה יכול היה הוועד לברך על הישגיו הראשונים בשטח זה.

במוצאי חג הפסח של אותה שנה (2 במאי 1929) נתקיימה אסיפה חגיגית במרכז "תרבות", לרגל תצוגה ראשונה של החומר, אשר נאסף עד כה ושעמד להישלח לארץ־ישראל: תלמוד בבלי הוצאת אמסטרדם מלפני כ־300 שנה (שנת ת"ד), שלא חלה בו יד הצנזורה החמורה ברוסיה, וכל הביטויים, שנראו כפוגעים בדת הנוצרית, לא הושמטו הימנו; אלבום תצלומים על הפרעות ב־1903 — מתנת הג' טאָשקר לזכר בעלה המנוח;[1] מיסמכים היסטוריים חשובים מתוך ארכיונו של הרב י. ל. צירלסון, כגון: הזמנה, ב ר ו ס י ת, לקבלת פני הצאר ניקולאי השני, ב"ארמון החורף" המפורסם שבפטרבורג; כרטיס כניסה, ברומנית, לחגיגת איחודה של ביסאראביה עם רומניה בנוכחותו של המלך פרדינאנד; פרוטוקול סטינוגראפי של ישיבות "ועדת הרבנים" המפורסמת, אשר המיניסטר פ ל אֶ ו ו ה הרכיב בשנות 1909—10 בנשיאותו של הרב צירלסון ובהשתתפות גדולי הרבנים ועורכי־דין ידועים, לשם עריכת תקנות לחיי היהודים ברוסיה (לפי עדותם של יודעי דבר, זהו הטופס היחידי בעולם, אשר נוצל מטמיון והוא בעל ערך היסטורי מרובה); מכתבים מאת אחד־העם, מאת גוטלובר ומאת שלום־עליכם — מתנת חבר־ילדות מפאָריאסלב, ז. בארכאש (המכונה "שימעק") מנהל ת"ת בקישינוב; חיבוריהם של צוררי היהודים שמאקוב, פורישקאָביץ', קוזה ועוד.

הרב הראשי י. ל. צ י ר ל ס ו ן, שנבחר יו"ר־הכבוד של הוועד, כיבד את האסיפה בדברי־נאום, בו עמד על חשיבותה הרבה של פעולת החברה למען

1. חלק מהתצלומים פורסם בספר "הפוגרום בקישינוב", הוצ' "האיגוד העולמי של יהודי ביסאראביה", תשכ"ג, בעריכת ח. שורר, י. קורן וד. ויניצקי.

הספריה, "שהיא ביטוי נאמן לרצונו של 'עם הספר' לפאר בספר את ארץ הספר". נאמו עוד היו"ר ד"ר גולדשטיין וכן יצחק ברגר (מנהל "קרן־היסוד"). ד"ר משה סלוצקי פרש את "מגילת הטבח" והעלה זכרונות מימי הפוגרום. ז. בארכאש סיפר אפיזודות מעניינות מתקופת הילדות שלו בחברותא עם שלום־עליכם.[2]

לתקופת השנה, במוצאי חג הפסח בתר"צ, שוב התקיימה אסיפה חגיגית מסורתית של החברה בהשתתפותו של הרב צירלסון. הרב לא שעה כלל להתמרמרותם של ראשי ה"אגודה" על הופעתו בשנה הקודמת ועל דברי השבח שהשמיע גם לאוניברסיטה וגם לספריה.[3] ברשות החברה היה הפעם אוסף חדש של ספרים יקרי־ערך וחומר היסטוריוגראפי חשוב אשר עמד להישלח ארצה. האוסף הוצג לראווה והכיל:

2. "אונזער צייט" מס' 4,1993 במאי 1929; "העולם", כ"ג, 7 ביוני 1929 — כתבה מקישינוב מאת ישראל (כנראה, ויינשטיין).

3. במכתב אל הרב צירלסון מווינה, ב' תמוז תרפ"ט, אנו קוראים כדלקמן:
"נ.ב. העתונים פה פרסמו שכהדר"ג נשא הרצאה גדולה על חשיבותה של האוניברסיטה העברית והספריה שלה ומתפארים בזה שכהדר"ג למרות היותו ראש אגדת ישראל משבח ומנשא את האוניברסיטה ומצוה על יהודים חרדים להשתתף בהספריה שע"י האוניברסיטה בירושלים. בבקשה איפוא להודיענו, עד כמה מיוסדת ידיעה זו ומאין נוצרה ועל מה אדניה הטבעו?"
במכתב שני אל הרב צירלסון מירושלים, ז' בתמוז תרפ"ט, אנו קוראים שוב:
"תפקיד קשה ובלתי נעים לי ביותר הטילו עלי חברינו לדעה בעיר קדש:ו, ולמענם ולמען כבוד האגודה הנני ממלא את תפקידי זה, והוא: בירושלים מופיע זה מזמן חוברת אחת תחת שם "ההד", חוברת זו יוצאת לאור ע"י קרן היסוד וקרן קימת. עורכה הוא איש חפשי בדעות, רודף את היהדות החרדית עד אין סוף. מטרת החוברת היא להכניס את רעיון קרן היסוד וקרן קימת בין החרדים, ולמטרה זו משתדלים העורך והסופרים לא להבליט באופן מורגש את המטרה הגלויה להם. סחור סחור מכניסים את כל הדרוש להם, ובזה הצליחו לרמות רבים וכן שלמים אשר אתנו. את זאת ראיתי מתוך הנסיון בנסיעותי הרבות.
זו כבר הפעם השניה אשר בחוברת זו מתפרסמים מאמרים אשר נכתבו ע"י כת"ר שליט"א. פעם היה כמדומני בגליון של פסח, ועתה בגליון ט', מאמר אדות "ערך הספריה הלאומית בירושלים", המבין יבין שלא כת"ר בעצמו שלח את המאמר אל המערכת, אבל ההמון — עם לא יודע לבחון ומספיק לו אם שם כת"ר מודפס על המאמר, ובזה נותן העורך לחוברת זו צביון חרדי.
על ערך הספריה הלאומית אין רצוני כאן להתעכב, אלא בקצרה אוכל רק להגיד כי כמו את כל ענין חבת ציון וירושלם לקחו הציונים ועטפו אותה במעטפה שלא הולמתה לגמרי, כי מי שרואה את פעולותיהם היום יומיות יודה שלא חבת הארץ יש כאן כ"א חבת ההפקרות וההוללות (ההדגשה של המלבהד"פ). כן עם הספריה. אמנם אידיאל נשגב הוא לאסוף

א. ספרייתו המקצועית המדעית העשירה של ד״ר יצחק מ. קראסילשצ׳יק ז״ל, מנהל תחנת הביואֶנטומולוגיה של ה״זאֶמסטבו״ בקישינוב, בראשית המאה ה־20 ועורך פירסומיה.[4] הספריה הכילה 500 כרכים ו־1,600 חוברות שונות בשפות: רוסית, צרפתית, גרמנית, הונגרית, איטלקית, יוונית, גרוזית וכו׳ ובתוכם חיבוריו המדעיים של המנוח עצמו וכתבי־יד שטרם פורסמו.

המנוח התמחה מסוף שנות ה־80 של המאה הקודמת בתורת הפילוקסרים, עבד זמן ממושך בקאוקאז במקצוע זה ונחשב בזמנו כאחד מבעלי המקצוע החשובים במדע האֶנטומולוגיה.

ב. אוסף גדול של ספרים עתיקים, ילקוטים ופנקס עתיק של החברה־קדישא דק״ק באָנדאָר.

ג. כתבי הרב צירלסון ונאומיו בפארלאמנט ובסינאט הרומני, הקובעים דמות לחיים הציבוריים והמדיניים בביסאראביה, חליפת מכתבים שלו, שו״ת ועוד.

ד. תעודות חשובות לתולדות היהודים בשנה הראשונה לכיבוש הרומני של ביסאראביה.

ה. מכתבי סופרים ורבנים — יהודה שטיינברג, האדמו״רים מצ׳רנוביל, מסקווירה ומסאווראן.

ו. פרוטוקולים של בית־הדין המחוזי בקישינוב משנת 1820, וביניהם על משפטים יהודיים מיוחדים, ופסקי־דין לפי הנוסח הידוע: ״40 מלקות בשוטים לעין־כל והגלייה לסיביר...״ (חומר זה נתגלה על־ידי ה״משוגע״ למען הפצת ״הקופסה הכחולה״ ו״למען הספריה״, יולי גרינברג, בחנות מכולת, בתוך ערימת ארכיונים ישנים לאריזת מיצרכים).

היו״ר ד״ר גולדשטיין, שציין את ערך הספריה הלאומית, המכנסת את יצירות העם המפוזר בכל קצווי תבל ובכל הלשונות, הציע לקבוע ימי הג הפסח ל״שבוע הסברה״ על תפקידי הספריה. הרב י.ל. צירלסון עמד על תעודת הספריה הלאומית ״שצריכה להוכיח לכל העולם כי קיומנו הוא

בירושלם הבירה את כל מקצועות ספרותנו, אבל הספריה כאן היא מקיר החפשיות, וד״ל.

יסלח לי כת״ר על העזתי להעיר את רומע״כ, אבל אני עושה זאת למען חברינו אשר מצטערים מאד מזה, ונשמח לשמוע מאת כת״ר שאמנם נכונה היא השערתי שלא כת״ר בעצמו כתב את המאמרים מיוחדים אל ״ההד״. — בכל רגשי הכבוד יקר וידידות עזה משה גליקמן־פרוש״. (המכתבים המקוריים שמורים בספריה הלאומית בירושלים).

4. "История Кишинева", стр. 173, Изд. "Картя Молдовеняскэ", Кишинев 1966.

לעולמי־עד. משום זה נבנתה הספריה על 'הר הצופים' המסמל את נצחיותו של 'עם הספר'. מהר הצופים צופים אנו על ההווה, העבר והעתיד". יצחק ברגר סקר את תקופות התרבות אצל עם ישראל וקבע ש"מזיגה של תרבות אנושית ויהודית מוצאת את ביטויה הכי נאמן בספריה הלאומית בירושלים, המכניסה תחת כנפיה את אוצרות היהדות והאנושות כאחת". ד"ר י. מוצ'ניק (נבחר לסוכנות היהודית) סיפר על תולדות חייו של ידידו המלומד הדגול ד"ר י. קראסילשצ'יק ז"ל, שיורשיו נדבו את הספריה המדעית שלו לספריה.[5]

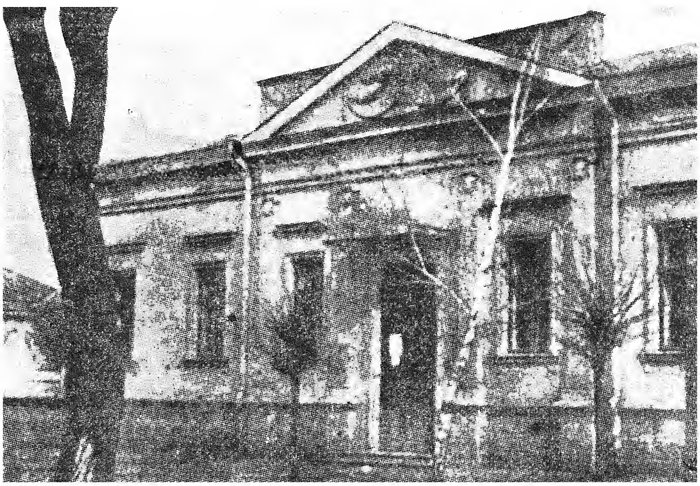
בשנים שלאחר מכן נשלחו עוד כמה משלוחים, אך לאחר עלייתם ארצה של ד"ר גולדשטיק ומ. דודזון נפסקה הפעולה, ורק פירסומים ארציים בלבד הועברו לספריה.

5. "העולם", כ', 13 במאי 1930 — כתבה מאת א.ר. [איסר רבינוביץ]. ב"העולם", ל"ח, מ־16 לספטמבר, במדור "ידיעות ספרותיות", צוין דבר קבלת החומר הנ"ל לרשות בית־הספרים הלאומי.

המרכז הציוני
בקישינוב

בית המרכז

בתחילת שנות העשרים, עם גידולה של ההסתדרות הציונית והסתעפות פעולתה, צף מאליו הצורך לרכז את כל מוסדות התנועה שהיו מפוזרים עד כה במקומות שונים בקישינוב — בעיקר ברחוב סינאדינו 69 וברחוב שמידט 100, בבניין אחד. הדבר נעשה רק באביב תרפ״ג, עם רכישת הבית שברחוב מיכאילובסקי פינת רחוב קיובסקי, שקנה לו שם בחיי הציבור היהודי בביסאראביה: ״קיֶאבסקאיה 52״. ומשמעותו — ״המרכז הציוני״.

מס׳ 8. בית המרכז הציוני בקישינוב, רחוב קיוב מס׳ 52.

היוזמים העיקריים של רעיון זה ומגשימיו בחיים היו: מזכיר ההסתדרות הציונית — צבי בונפלד וחברי הוועד המרכזי — המהנדסים יוסף בייגלמן מרדכי (מארק) א. גוטליב וצבי טורקאנובסקי.

השם ״מרכז״ נעשה מאז לשם־דבר ולסמל לאומי. ידוע היה השם

כמעט לכל איש יהודי בבסאראביה, לרבות תושבי קישינוב הלא־יהודים; לא נמצא אף דוור אחד, עגלון או נהג בקישינוב, שלא ידע מקומו של "מרכז" זה.

"מרכז" — לא רק במובן הפיסי, הגיאוגרפי, אלא בעיקר במובן הציבורי והרוחני. כי ידוע היה, שאין שאלה ציבורית או מדינית כלשהי שלא תהיה לו ל"מרכז", על אף מפלגותיו השונות, דיעה משותפת ועמדה ברורה יסודית, שיש בהן משום ערובה ליצירת חיים לאומיים תקינים, מלאים ושלמים. כי עקרונות־קודש משותפים היו למפלגות הימין והשמאל הציוני, שלפיהם נקבעו דרכי פעולתו של המרכז והוכוונה דעת־הקהל היהודית, בעל־פה ובכתב. סייעו לכך היומון "אונזער צייט" (עיתון משותף לכל ההסתדרות הציונית) והשבועון "ערד און ארבעט" (ביטאונה של "צעירי־ציון"). באורח זה עוצבה דמותו הציבורית־רוחנית של הקיבוץ היהודי בבסאראביה, לרבות קהל עדת קישינוב המגוונת והמתבוללת בחלקה, כשהתנועה הציונית מהווה בה את חוט־השדרה.

אסיפות מחאה

לעיתים נערכות היו מטעם ה"מרכז" אסיפות־מחאה המוניות נגד המדיניות הנפשעת של ממשלת המאנדאט — כגון על קיפוח העלייה וציד התיירים שבשארו בארץ, על דחיקת רגלינו מהכותל המערבי, עידוד ראשי הכנופיות, מחוללי הפרעות, על פירסום ה"ספר־הלבן", שאסר רכישת קרקעות להתיישבות וכדומה. הדברים שנאמרו באסיפות זכו לפירסום רב בעיתונות היהודית והכללית, וההחלטות הועברו לאחר מכן לחבר־הלאומים ולממשלה הבריטית, באמצעות נציגה בבוקארשט הבירה.

מחאה נפרדת לוועדת־המאנדטים המתמדת שליד חבר־הלאומים בג'יניבה נשלחה על־ידי הרב צירלסון, מטעם הוועד המרכזי של "אגודת־ישראל", לאחר הפרעות ליד הכותל ביום הכיפורים תרפ"ט.

להלן נוסח התשובה שנתקבלה בלשכת הרב.[1]

חבר הלאומים
ז'אנאָוו, 27 מרס 1929
אדוני היושב־ראש,

ביחס להודעתך מתאריך 19 באוקטובר 1928, שהובאה לפני יו"ר ועדת־המאנדאטים המתמדת, יש לי הכבוד להודיעך, כי העניין המדובר — המאורע שקרה ב־24 בספטמבר 1928 ליד כותל־הדמעות

1. את הנוסח המקורי, של המחאה ושל התשובה, ראה להלן ב"נספחות", עמ' 329—328.

בירושלים — היה תוכנה של בקשה (שאילתה) מטעם ההסתדרות הציונית, שהועברה ע״י המעצמה המאנדאטורית עם הערותיה לוועדת־המאנדאטים המתמדת, אשר עיינה בה במושבה האחרון, בנובמבר 1928. המסקנות, שהוועדה הסיקה בעניין זה, אושרו ע״י מועצת חבר־הלאומים בישיבתה מן ה־4 במארס 1929.

בהתאם להוראות, שנקבעו ע״י המועצה באותה ישיבה, הנני להודיעך את תוכן המסקנות, הרצופות בזה ואשר, לפי הנוסח שאושר ע״י המועצה, כוחן יפה גם לכל ההודעות המתייחסות לעניין זה.

ונא לקבל, אדוני היושב־ראש, את הבעת רגשי הוקרתי.

(—) חתימה
מנהל מחלקת המאנדאטים

אל הרב הראשי צירלסון
יושב־ראש הוועד המרכזי של ״אגודת־ישראל״
רחוב חארוזינה מס׳ 31, קישינוב (ביסאראביה)

נספח

תמצית דו״ח ועדת־המאנדאטים המתמדת במושבה ה־14
(מיסמך VI 1928, M179, C568.)

הערות לבקשות

בקשות בנוגע למאורע שקרה בירושלים ב־24 בספטמבר 1928, ליד כותל־הדמעות, שנשלחו ע״י ההסתדרות הציונית וע״י הרבנים הראשיים קוק ומאיר.

מסקנות:

ועדת־המאנדאטים המתמדת, המביעה צערה על המאורעות שקרו, ציינה בסיפוק רב, כי שלטונות פלשתינה כבר באו במגע עם הצדדים המעוניינים כדי לאפשר הסכם ביניהם. הוועדה מקווה, שיעלה בידיה להביא לידי הרגעת הרוחות ושום צד לא יטול על עצמו, על־ידי דרישות חסרות־היגיון או על־ידי סירוב הבא מחוסר סובלנות, את האחריות לעורר הפרעות הסדר הציבורי.

עצרת־מחאה ענקית, והמרשימה מכולן, היתה אסיפת־האבל לאחר הטבח בחברון ומאורעות אב בתרפ״ט ליד הכותל המערבי. האסיפה נערכה באולם הענקי ״אֶכּספּרס״. שולחן הנשיאות מכוסה היה שחורים, דגל הלאום עטוף שחורים, הסדרנים היו ענודים סרטי־אבל על שרווליהם. האסיפה נפתחה על־ידי חבר המרכז הציוני המהנדס יוסף בייגלמן במעמד הרב הראשי י. ל. צירלסון, סגן ראש־העיר המהנדס אלכסנדר זילברמן, העורך בן־אוני, מ. יאכינסון וי. סקווירסקי.

חרדת זוועה עברה בקהל, כשבפתח דבריו הכריז היושב־ראש, כי

בארץ־ישראל נשפך דם נקי של יהודים, ובמקום המקודש ביותר לאומה. הרב צירלסון פתח בציטוט מדברי המקונן ירמיהו והעיר, כי בחסותה של האדמיניסטראציה הבריטית לא נרתעו הערבים לפגוע במקום, שאף הרומאים הטיראנים לא העזו לנגוע בו. הוא הכריז באותו מעמד על גזירת־תענית מטעם הרבנות, שילווה אוסף כספים לטובת הנפגעים. והרב סיים את דבריו באמונה כי "עוד ישובו בנים לגבולם".

לאחר נאומיהם של העורך בן־אוני, מ. יאכינסון וי. סקווירסקי נתקבלה החלטה על מחאת־זעם נגד האדמיניסטראציה הבריטית בארץ־ישראל, אשר הועברה טלגרפית לשגריר הבריטי בבוקארשט. הממשלה הבריטית נתבעה: לפטר את מפקדי המשטרה האשמים באזלת־יד, להגביר את כוחות המישמר ולשלב בשורות המשטרה כוחות מן הישוב היהודי.

מ. יאכינסון הביא לידיעת הקהל, כי מצד הציונים הרוויזיוניסטים נשלח מיברק אל הקולונל וג'ווד בלונדון, בבקשה להמשיך בפעולתו הנמרצת לשם הקמת הלגיון היהודי.

השביתה הכללית שהוכרזה על־ידי המועצה הערבית העליונה באביב תרצ"ו, במרד גלוי בשלטון המאנדאטורי, היתה מלווה טירור שיטתי רווי שפיכת דם יהודים. בעצם היתה זו מלחמה בעליית היהודים, שגברה והלכה בשלוש השנים האחרונות והגיעה לכדי 61 אלף נפש בשנת 1935.

"מאורעות" אלה, שנמשכו במשך כל ימי הקיץ, וכן כוונת הממשלה הבריטית להפסיק את העלייה, הרעידו את יהדות העולם. היא הפגינה נגד פעילותו הבלתי מספקת של השלטון המאנדאטורי בטירור הערבי, בגל של הפגנות מחאה. יהדות ביסאראביה הזדעזעה במיוחד מהמצב בארץ וביום 6 לספטמבר 1936 נערכה בקישינוב, בבית־הכנסת הכוראלי, אזכרה לקדושי ארץ־ישראל שהפכה אסיפת מחאה ענקית.

פתח את עצרת־האבל הרב הראשי י. ל. צירלסון. הוא ציין את משמעותה של תפילת "אל־מלא" לגבי קדושי ישראל שנפלו חללים על אהבתם את המולדת. לאחריו השמיע החזן ציפריס ומקהלתו תפילות ופיוטים, שהישרו אבל כבד על הנאספים.

מטעם המרכז הציוני עמד העורך־דין שמואל רוזנהאופט על השתלשלות המאורעות וקרא את הציבור לפעילות גוברת למען ביתנו הלאומי. הרב צירלסון ייחד את דיבורו על זכותנו המוסרית וההיסטורית על ארץ־ישראל. הצהרת התנ"ך קדמה להצהרת באלפור, ולא יאומן כי האנושות תתנכר למיסמך היסטורי רב־ערך כזה ותתעלם מזכותו של העם היהודי להקים את ביתו בארץ אבותיו. הרב הביע את התמרמרותו על הטירור הפראי

נגד הישוב ומחה במלים בוטות ונרגשות נגד כוונותיה של הממשלה הבריטית להפסיק את העלייה.

איסר רבינוביץ הצביע על העובדה המעציבה שתפילת "אל־מלא" נעשתה בת־לוויה לדרך גאולתנו. עבודתנו בארץ היא עבודת־בניין שליווה, שמביאה ברכה רבה גם לערבים, אך אלה נופלים קרבן להסתה פראית. אזלת ידו של השלטון להילחם בטירור עוד מוסיפה על כך. העלייה היא שאלת היים של כל העם היהודי, ובשום פנים לא נוכל לוותר עליה. עמידתו האיתנה של הישוב מחייבת את העם בגולה לחזק את ידיו בכל אשר יוכל.

המשורר שמאי פינסקי תיאר את מעשי הגבורה וההקרבה העצמית מצד דור החלוצים בארץ, הסולל לפנינו את הדרך לתחייתנו הלאומית. הוא העלה את פעולתה המוצלחת של ההנהלה הציונית לשים לאל את ההצעה בדבר הקמת מועצה מחוקקת לארץ ישראל. כעת עלינו לחזק את ידיה של ההנהלה בפעולתה נגד הטירור הערבי ונגד הרצון להפסיק את העלייה — ולכך דרושה עזרתו של כל הציבור היהודי.

הקהל העצום, שמילא את בית־הכנסת על כל יציעיו ומבואותיו, קיבל את דברי הנואמים בהתרגשות רבה ואישר הצעת החלטה־מחאה תקיפה שנתפרסמה למחרתו בעיתונות.

מזימת הממשלה הבריטית בקיץ 1939 לפרסם "ספר לבן" (17.5.39) בדבר הגבלת העלייה היהודית וקניית קרקעות על־ידי היהודים, שלמעשה היה עלול להביא לידי חיסולה של הצהרת באלפור, נגעה עמוקות בנפשה של יהדות ביסאראביה. כונסו אסיפות־מחאה ברחבי החבל ומטעם המוסדות המרכזיים בקישינוב פורסם גילוי־דעת המובא להלן בתרגום מיידיש.[2]

יהדות ביסאראביה — למען ארץ־ישראל!

בימים מכריעים אלה לגבי תנועת התחייה הלאומית בארץ־ישראל, בקשר לשמועות המדאיגות על הכוונה להגביל את זכויות היהודים על ארץ־ישראל, עלינו להבהיר כדלקמן:

1. הקשר הנצחי, הלאומי וההיסטורי, של העם היהודי עם ארץ־ישראל משנות־קדם, שמקורו בספר התנ"ך, ואשר עוד התהדק בעבודת־בניין חלוצית גדולה, הודות למאמציה הגדולים, קרבנותיה העל־אנושיים והשקעותיה המרובות של יהדות העולם, לא יינתק על־ידי שום כוח בעולם. הגזירות וההגבלות השונות, אין בכוחן להחליש את התקווה היחידה של המוני היהודים, שגורלם ועתידם קשורים באלפי נימי־נפשם עם ארץ־ישראל.

2. את הנוסח המקורי, ראה להלן ב"נספחות", עמ' 330.

2. מצבם ללא־נשוא של קיבוצים יהודים נרדפים, ביחוד בארצות אירופה, וכן השערים הנעולים בארצות שונות בפני מהגרים חדשים, הפך כיום את ארץ־ישראל לארץ אחת ויחידה של עלייה והתיישבות להמוני יהודים מנושלים ונידחים.

3. העם היהודי לא יסכים בשום פנים להסדר כלשהו, אשר יגביל את זכויותיו על ארץ־ישראל, שהוכרו על־ידי הצהרת באלפור והמאנדאט של חבר־הלאומים, בערבויותיהן של 52 מדינות.

4. יהדות ביסאראביה, כחלק מיהדות העולם, אינה יכולה להעלות על הדעת, כי בריטניה הגדולה, שלקחה על עצמה התחייבות היסטורית בין־לאומית לגבי העם היהודי לפעול למען הקמת ביתנו הלאומי בארץ־ישראל, תתכחש להתחייבויות אלה ותאכזב את העם היהודי אשר נתנסה בנסיונות כה קשים בחייו.

5. הישוב היהודי בארץ, וכן כל העם היהודי העומד מאחוריו, שואף ומוכן תמיד לשיתוף עבודה עם העם הערבי החי את חייו הלאומיים בארצות השכנות לארץ־ישראל. על־אף כל האלימויות מצד הטירוריסטים הערביים כלפי הישוב היהודי עוד ניתן כיום למצוא הסדר לבעייה היהודית־ערבית, שיאפשר במסגרת הבית הלאומי היהודי חיי עבודה משותפים ושלווים ושישא ברכה לשני העמים.

6. האוכלוסיה היהודית בביסאראביה מביעה את הזדהותה המלאה עם הישוב בארץ, העומד זה למעלה משנתיים במאבק־דמים למען הביטחון והשלום ולמען עבודת־בניין לשם עליית יהודים גדולה.

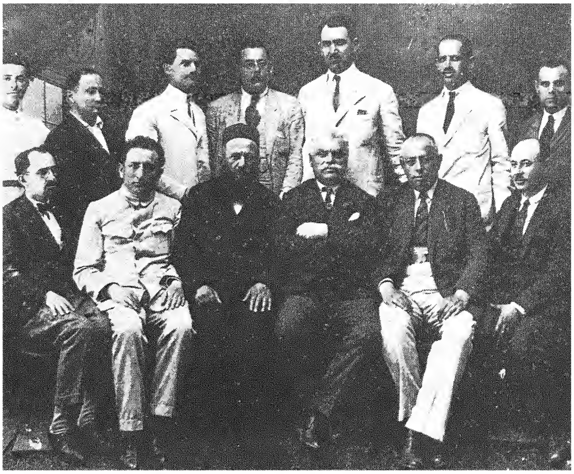
על החתום: מרכז "ציונים כלליים" בביסאראביה / מרכז "בניין הארץ" / מרכז "מזרחי" / מרכז "מדינת היהודים" / מרכז "ויצו" בביסאראביה;
מרכז "אגודת ישראל" בביסאראביה / "אגודת הרבנים"/ "התאחדות בעלי־מלאכה יהודים" / "ארגון סוחרים זעירים" בביסאראביה.

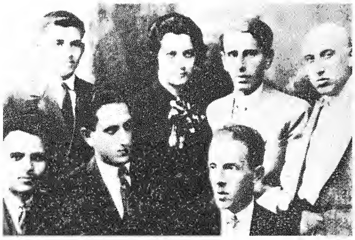
מס׳ 41. ועד קרן־היסוד ביאדיניץ לביקור המשלחת מקישינוב, 1923/24
מלמטה למעלה, מימין לשמאל, על הריצפה: ללא זיהוי, ש. ברונשטיין, י. בורוטשין (בר־רצון), נ. ליידרמן; שורה 1, יושבים: פרימיסלוב, ־. רויטמן, אב. מילגרום, ז. פראדקין, ד״ר י. ספיר, י. ואסרמן (3 שליחים), מ. שיינדלמן, ה. דוברוב, י. רבין, מ. שטיינווארץ; שורה 2, עומדים: י. שפייר, ח. הוקובסקי, פרייליך, י. שטייף, ב״צ תימן, א. ברונשטיין, יח. לנדוי, ריסמן, ללא זיהוי, א. גולדנברג, ללא זיהוי.

מס׳ 42. ועד קרן־היסוד באונגאן, לביקור המשלחת מקישינוב, תרפ״ה
שורה 1, מימין לשמאל, יושבים: ד. ברמן, גב. פישמן, מ. רבינוביץ׳, עז. דובינסקי, ד״ר י. ספיר, מ. סגל, י. ויינשטיין, ללא זיהוי, א׳ פרידמן; שורה 2, עומדים: 2 ללא זיהוי, ז. בויקא, ללא זיהוי, ח.ב. רובין, י. גרצמן, מ. טייטלמן, מ. קאמינקר, ללא זיהוי.

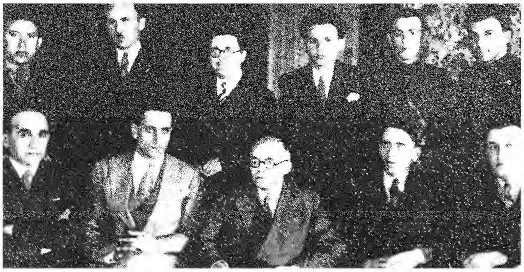
מס׳ 43. ועד קרן־היסוד בליאובה לביקור המשלחת מקישינוב, 1923
מימין לשמאל, יושבים: ד. רבלסקי, מ. שפיר, ד״ר י. ספיר, ר׳ שמואל באלצאן, אקרמאן, ז. פראדקין; עומדים: ללא זיהוי, י. מישל, ללא זהוי, זליקוביץ׳, ד״ר ש. פרפר, 2 ללא זיהוי.

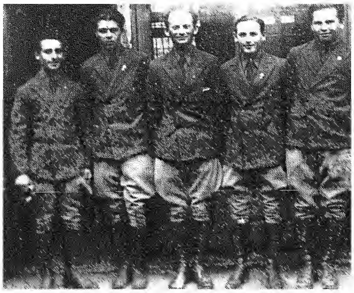
מס' 44. הוועד הפועל של מרכז הצה"ר, קישינוב 1930
מימין לשמאל, יושבים: מ. פוסטאן, ו. זוביצקי, מ. ברונפמן; עומדים: י. ריפסמן, מ. יאכינסון, ר. זילברמן־שכטר, עק. ברון.

מס' 45. מסיבת־פרידה של חברי סניף הצה"ר לעליית עק· ברון, קישינוב 1930

מס' 46· זאב ז'אבוטינסקי בקרב חברי הוועד המרכזי של הצה"ר, קישינוב 1935
מימין לשמאל, יושבים: י. שניידר, מ. יא־כינסון, זאב ז'אבוטינסקי, ו. זוביצקי. י. זא־בלודובסקי; עומדים: קפלן (?), פישטיין. מ. ברונפמן, ש· פולינקובסקי, מ. גורנשטיין (גורן), י. ריפסמן.

מס' 47. אופנועני "הפועל" בסיורם באירופה, קישינוב מאי 1935
מימין לשמאל: שלמה ברנר, רוזנבלום אברהם, יעקב תירושי, יחזקאל ניסנוב, פרידמן אליהו.

ביקור־בזק של אופנועני "הפועל" בקישינוב

מיפגן־ספורטיבי־בזק, ארצישראלי, הוציא את יהודי קישינוב ורבים לא־יהודים משיגרת היומיום. היה זה בערוב יומו של אמצע מאי 1935, כשלבית המרכז הציוני בקייבסקי 52, נדהרו, דרך רחובות רועשים המוני־מטיילים, חמישה אופנוענים ספורטאי־חו"ל במדיהם הלאומיים. היו אלה ספורטאי "הפועל" בארץ אשר עשו את דרכם לארצות אירופה ב י ב ש ה, דרך סוריה, תורכיה, בולגריה, רומניה וכן הלאה, בראשותו של י ע ק ב ת י ר ו ש י. לא עברה שעה מועטה וראשי המועדון הספורטיבי הלאומי "מיכאי ויטיאז" באו לדרוש בשלום חברים־למקצוע נועזים. שמע המאורע התפשט חיש־מהר בקרב חוגי הנוער הלאומי, ואולמי המרכז והמרפסת הנרחבה המו מהמוני נוער עד שעה מאוחרת בלילה.

למחרת היום נערך מסע־הביקורים של חברי קבוצת "הפועל" במוסדות רשמיים בעיר, בליווי נציגי המרכזים הציונים והסתדרויות הנוער. הביקורים החלו ממערכת היומון היידי "אונזער צייט", שבקירבת המרכז, ומכאן המשיכה הקבוצה לוועד הקהילה, למערכות העיתונים "ביסאראבסקויה סלובה", "נאשא ראטש", "פוטשטא", "נאשא וראמיה", "רדיו אכספרס" ולאחרונה — להנהלת העיריה שבה נתקבלו על־ידי ראש העיר קוסטין וחברי ההנהלה פיליפ גינזבורג ואפוסטולסקו.

בכל מקום נתקבלה הקבוצה בחמימות רבה וברגשי־ידידות. חבריה ענו על השאלות המרובות, שהוצגו להם, על המצב בארץ בכללו ועל התפתחות הספורט הלאומי בישראל. נציגי המוסדות חתמו ב"ספר הביקורים" שבידי הקבוצה, תוך איחולים לבביים לדרך צלחה.

בשעות שלאחר הצהריים נערכה לקבוצה קבלת־פנים באולם "המכבי", ומכאן המשיכה לביקור במועדון הספורטיבי "מיכאי ויטיאז". חברי הנהלת המועדון נענו להזמנת הנציגים הציונים לקבלת הפנים הרשמית, שעמדה להיערך בערב באולמי המרכז הציוני. מסע האופנוענים נמשך לאחר־מכן ברבעים המיושבים מרביתם יהודים וזכו כאן לתשואות ההמונים שעמדו בצידי הרחובות.

רבת משתתפים ורב־רושם היתה קבלת הפנים במרכז הציוני. חברי

לחברים רוזנבלום, פרידמן, ברנר, ניסנוב ותירושי!

תהי דרככם טובה ובריאה.

כבוד [illegible] וגבורה, ההסתדרות ומפעלה –
נשאו אתכם, כאשר תעברו בקרב [illegible] בתפוצות
ישראל והארצות נכר. יהי נתיבכם נעים.

ושובו שלום!

[illegible]

ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל
הועד הפועל

[illegible]

ברכת הסוכנות היהודית וההסתדרות
הציונית העולמית מלוה אתכם בדרככם.
שאו את נס ארץ ישראל העובדת
והעולה לרחבי הגולה. בשרו את
תחית הרוח והגוף העברי בארץ
האבות. [illegible]

מ. שרתוק

ירושלים כ"ז ניסן תרצ"ה
30. 4. 1935

לחברים [illegible] הסיור של "הפועל".
[illegible]

[illegible] ולשובכם לשלום

מ. דיזנגוף

ראש עיריית תל אביב

[illegible] 1.5.35

עירית תל-אביב

הרשומים מטה הם
חברי קבוצת אפנוע
של ההתאגדות
לתרבות גופנית
"הפועל"
בארץ ישראל

היוצאת לסיור
בארצות אירופה

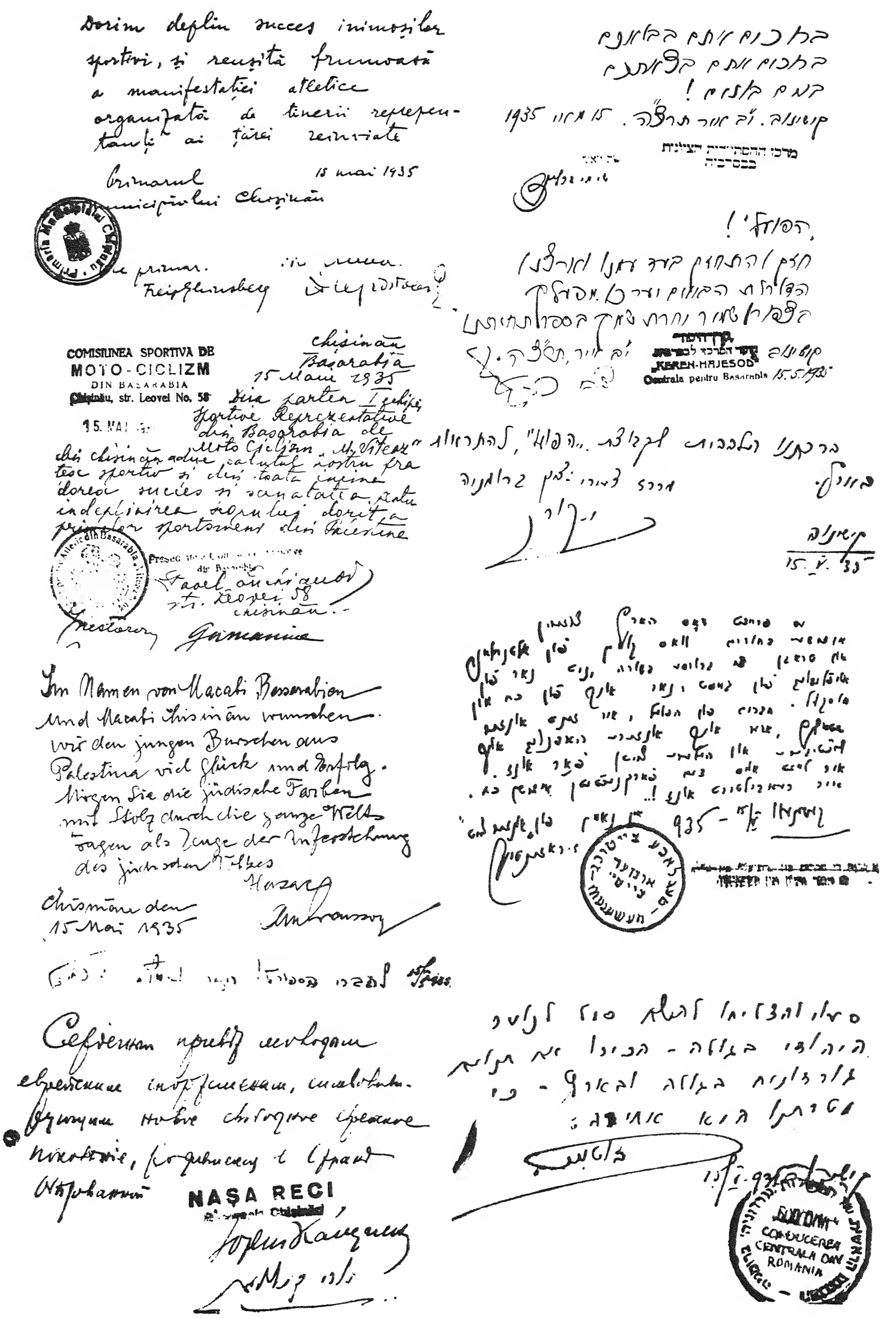
מאי
1935

ואלה שמות
חברי הקבוצה:

רוזנבלום אברהם
פרידמן אליהו
ברנר שלמה
ניסנוב יחזקאל
תירושי יעקב

ההתאגדות לתרבות גופנית "הפועל" הועד המרכזי

מס' 9. יציאת אופנועני "הפועל" בארץ לביקור באירופה.

Dorim deplin succes inimoşilor sportivi, şi reuşită frumoasă a manifestaţiei atletice organizată de tinerii reprezentanţi ai ţărei renviate

Primarul municipiului Chişinău 15 mai 1935

ברוכים אתם בבואכם
ברוכים אתם בצאתכם
חזקו ואמצו!
קישינוב, י"ב אייר תרצ"ה. 15 מאי 1935
מרכז ההסתדרות הציונית בבסרביה

COMISIUNEA SPORTIVA DE MOTO-CICLIZM DIN BASARABIA
Chişinău, str. Leovei No. 58
15 MAI

Chişinău Basarabia 15 Mai 1935
Din partea Echipei Sportive Reprezentative din Basarabia de Moto Ciclism din Chişinău aduce salutul nostru fratesc sportiv şi din toată inima doreşte succes şi sănătate pentru îndeplinirea dorului dorit a ... sportsmeni din Palestina

KEREN-HAJESOD
Centrala pentru Basarabia 15.5.935

Im Namen von Macabi Bessarabien und Macabi Chisinau wünschen wir den jungen Burschen aus Palestina viel Glück und Erfolg. Mögen Sie die jüdische Farben mit Stolz durch die ganze Welt tragen als Zeuge der Auferstehung des jüdischen Volkes.
Chisinau den 15 Mai 1935

Сердечным приветом встречаем еврейских спортсменов ...

NAŞA RECI

CONDUCEREA CENTRALA DIN ROMANIA

מס' 10. ביקור אופנועני "הפועל" בקישינוב.

ההנהלה של המועדון "מיכאי ויטיאז" בראשותו של לוקיאנוב הופיעו במדיהם הלאומיים והביאו איתם זר פרחים ענקי ובקבוקי־יין, וענדו לראש הקבוצה, יעקב תירושי, את סמל המועדון הספורטיבי שלהם. תירושי הודה לנציגי המועדון והזמינם לביקור בארץ, שבוודאי יזכו לקבלת־פנים לא פחות חמה מזו שנערכה להם על־ידיהם בקישינוב.

העצרת נפתחה על־ידי העו"ד יצחק קורן, ולאחריו נשאו את דבריהם: צבי כהן מטעם המרכז הציוני, מארקוזון והעו"ד פיידל מטעם "המכבי" וכן באי־כוח הסתדרויות הנוער הלאומי. לאחר נאום הנעילה של קורן פרץ הקהל בשירת "תחזקנה". למחרת היום המשיכה הקבוצה את דרכה ליאסי ולצ'רנוביץ.

צורך נפשי היה לו לעסקן ציוני כלשהו, אשר בא לרגל עסקיו לקישינוב להפריש מזמנו כדי "להציץ למרכז" ולהקביל בשלום את העושים במלאכה ואת מכווניה, שרובם היו מוכרים לו מביקוריהם ב"פרובינציה". היה לו הכרח גם לחטוף שיחה בעניינים שהיו כרוכים בעצם היותה, קיומה ועתידה של התנועה — המדינה שבדרך. כי בשוב העסקן לביתו, נדרש היה לדווח לשאר החברים על שיחותיו ועל רשמיו "ממקור ראשון". טבעי היה איפוא, שב"מרכז" לא היו שעות קבועות לקבלת קהל, ובמיוחד ל"הוד מעלתו — איש הפרובינציה העומד בחזית".

ביקור ב"מרכז" נתן לו לעסקן מעין הרגשה, כאילו הוא נמצא ב"בית הלאומי" שלו בזעיר־אנפין. וכמוהו בעיניו כ"בית אכסטריטוריאלי" — אידיאליזציה של ה"בית", במלוא מובן המלה. חפשי היה כאן לדבר כנפשו — על ההישגים בחיינו הלאומיים והציבוריים ועל מחדליהם, על מדוזי הבנים והבנות, המתדפקים על שערי הארץ הנעולים כמעט בפניהם, וכיוצא בזה.

ובית "המרכז" המה מאדם מבוקר עד שעה מאוחרת בערב. בכל חדר ובכל פינה מורגש היה יומיום דופק האומה הקמה לתחיה — חיי לאום המפכים בנחת ותוססים כאחת. בין שהיה זה בחדרים המרווחים של הקרנות הלאומיות, ובין שהיה זה בחדר הצנוע של מרכז "תרבות" אשר יום ולילה לא שבת, כי עמד על משמרתו למען הציל תינוקות של בית־רבן מאונס הטמיעה; בין שהיה זה בחדרו המרווח והמוזנח במקצת של "החלוץ", בו הסתופפו אנשי־עמל־ועבודה, המוכנים להסתער ולפרוץ את שערי הארץ החסומים, ובין בחדרו של המשרד הארצישראלי, שבחללו כאילו ריחפה הכמיהה הגדולה לגאולה, לעלייה שאינה באה על סיפוקה; בין שהיה זה ליד "השולחנות" בקרני־זוויות של המפלגות האחיות־היריבות והמתנצחות,

בעל־פה ומעל דפי בטאוניהן, על הדרך בה יש ללכת ועל הדמות שיש לשוות לארץ ההולכת ונבנית, ובין שהיה זה "בפינות", בהן היה הנוער משיח בינו לבין עצמו, מחנך, מדריך ומגייס את חבריו ואוהדיו.

ומלבד החיים היומיומיים היו לו ל"מרכז" אירועים משלו, בימי חול כבימי שבת, בימי מועד כבחגי־לאום. שימש לכך אולם מיוחד, שאמנם לא היה גדול ביותר והכיל רק כ־300 מקומות ישיבה, ועל המאחרים לבוא היה לקנות שביתה בחדרי העבודה המרווחים הצמודים לו. נצמדה לו גם מרפסת מסוככת רחבת־ידיים, לשימוש בימות־החמה. מלבד אסיפות והרצאות, הצגות והקראות אמנותיות (הצטיינו במיוחד הקראות־מינחה־של־שבת מפי ראשי "הלהקה הווילנאית": אלכסנדר שטיין, יוסף בולוף, ליובה קאדיסון, וייסליץ, קאמין, בראז ואחרים), קבלות פנים רשמיות (ומי לא יזכור את ה"קידושים" הנהדרים לכבוד המנהיגים וייצמן וסוקולוב!), באזארים וכיוצא באלה, השתמשו באולם זה לשם בילוי ובידור ופגישות סתם.

מן המפורסמים היו "לילות־השבת", "פיאטניצי" בלע"ז, שמיועדים היו להתפרקות ממתח העבודה בימות השבוע, ועם זאת שימשו מכשיר תעמולה לא־שיגרתי בקרב אוהדי התנועה הלאומית. כאן פעל במיוחד מזכיר ההסתדרות הציונית צבי בונפלד. הופיעו זמרים ומוסיקאים ידועים (אלחאזובה, לייב גלאנץ, צבי טורקאנובסקי, הכנר פרופ' פאַסטאַר הצ'ילן פרופ' שילדקראַט, הסולנית בתיה רוזנטאל, החזן ריוּליס ואחרים). לפעמים הקדימו את הופעות האמנים בעיתון־חי, הומוריסטי־מבדח וסאטירי־מצליף, בהשתתפותם הקבועה (בזמן הראשון) של יצחק אלתרמן, אברהם אפשטיין, לייב גלאנץ, אפרים דודזון, שלמה הללס, ישראל ויינשטיין, ישעיהו ויניצקי, מתתיהו סגל, ישראל סקווירסקי, זלמן רוזנטאל ואחרים, ונוספו עליהם אורחים מכובדים מן החוץ. מפאת צרות־המקום מיועדים היו כרטיסי־ההזמנה במיוחד לאנשים הקרובים ביותר לחוגי ה"מרכז".

בבית "המרכז" היה גם משכנם של מיפעלי תרבות העממיים:

א. האוניברסיטה־העממית, אשר בה הירצו ראשי התנועה הציונית ואישי תרבות בנושאים לאומיים ותרבותיים שונים: ספר התנ"ך, דברי ימי עמנו, תולדות הציונות, ארץ־ישראל והעבודה העברית, ספרות עברית ויידיש, המצב הכלכלי של העם היהודי, ספרות קלאסית, מוסיקה קלאסית ועממית ועוד.

ב נ ק ט
לכבוד
שלמה הלל'ס ורעיתו
ליום
עלותם לארץ ישראל

מסדר ועריך
על ידי מכבדיהם
בקישינוב.

5.2. 1925

דרוק מ. לענקאווסקי קעשענעוו שמידטא 88

רשימת המאכלים
(מנוין בלע"ז)

סעודת מרעים לכבוד הסופר והעסקן הצבורי המהלל

מר שלמה הלל'ס ורעיתו יחי'

לזכרון עזבם את קישינוב ועליתם לארץ-ישראל אור ליום ו' י"ב שבט, תרפ"ה לסדר „בשלח" אותם „הועדה לסדור ערבי-שבת" לתור את הארץ, אם יש בה מקום לקיום ה„פיאטניצעס".

ה„בנקט" מסודר בבית הציוני, באולם דמתקריא „היכל הפיאטניצעס".

I.

א. סרדינים. מכל המינים, זכר לסעודות שלמה הלל'ס, בשעה שאורחיו היו מסובין לשלחנו—היה כורך סרדינים מסרדינים שונים עם כל מיני לפת, זיתים ו„שאר ירקות" ומברך על הארץ ועל המזון...

ב. דגים מלוחים. (ויש אומרים מפולפלים) רמז לפלפלא חריפתא ומלתא דבדיחותא, שהיה מכבד הבורתא-קדישתא כל ערבי-שבתיה, דמתקרין „פיאטניצעס" בלע"ז.

ג. כבד. זכר לאדם מהלל, שכלו אומר כבוד לבריות.

ד. צלי של לשונות. רמז לשתי הלשונות, שבהן כתב רובי ספוריו היפים ופיליטוניו הנעימים להיך כל טועם טעם בספרות היפה, וקשים לאזן שומעת בהן „לשון הרע" על עם עני ודל שבק"ק קישינוב ר"ל.

ה. ערב־רב של נקניקים. (קשים ורכים). זכר לערב-רב של ה„פליטים" שנגבו על ידו מארצות הגולה ונפוצו בעזרתו, ועל השבון יק"א לארבע כנפות שבארצות-נד וארץ-ישראל בתוכן.

II.

הפסקה

זמירות: אתקינא סעודתא סעודת שלמה הלל'ס בדורו „אנעים זמירות ושירים אערוג לידידיה"... נאומים, טוסטים, בלי סוף ובלי קץ, ברשות ה„טוסטמייסטר" ובלי רשותו.

III.

ו. מיני תרגימא. תפינים וממתקים, מכוון כלפי כתיקות דבריו ובסבר פנים יפות, שהיה מקבל כל בני-אדם, קרובים ורחוקים.

ז. קפה שחורה, (ומרה) רמז לדלות שחורה וגלות מרה, שהוא עוזב אותה כעת.

ח. פירות. (פרי הארץ) רמז לגאולה, צמיחה ובנין הארץ, שהוא עולה עתה להם, בבחינת לעזור—לבניה-ונטיה—בבנינם.

ט. יין. לשרי-נפש של ידידיו הרבים, אשר היא עוזב אותם כאן לאנחות

י. אפיקומן. מי-סודה, משקאות שונים. (מתיקים וחריפים) רמז למבול הדברים בכל מיני אספות ו„בנקטים" משונים של אחרים ושלו, כביכול, היום. והשתיה כדת ה„טוסטמייסטר", עד דלא ידע להבדיל בין כוס של ברכה לנאום זמירות ורקודים כרצון הקהל עד אור הבקר.

ועדת מוקירי שמו ומכבדיו.

קישינוב 5.2 1925

מס' 11. תכניית מסיבת הפרידה לסופר שלמה הללס.

ההרצאות התקיימו בערבים, 3—2 פעמים בשבוע. עם המרצים נמנו: יצחק אלתרמן, אברהם אפשטיין, יוסף בארפאל, צבי בונפלד, מארק גוטליב, לייב גלאנץ, שלמה הללס, יעקב ואסרמן, נחום טולצ׳ינסקי (טל), צבי טורקאנובסקי, מרים לנדאו, מיכאל לנדאו, ד״ר יוסף ספיר, ישראל סקוויר־סקי, יעקב פיכמן, זלמן פראדקין, נחום רויטמן, איסר רבינוביץ׳, זלמן רוזנטאל, פר׳ שאימוביץ׳, יצחק שווארץ וכן אורחים חשובים שביקרו בקישינוב מפעם לפעם. ההרצאות משכו תמיד קהל רב של שומעים והוכתרו בהצלחה מרובה.

ב. אולם־קריאה לעיתונות על שם אשר קוראלניק — חבר הוועד המרכזי של ״צעירי־ציון״, ממייסדי ״ערד און ארבעט״ ועורכיו וכן אחד ממייסדי ״אורט״ בביסאראביה ומנהלו הראשון. הוא נפטר בגיל צעיר ב־1924 בסמוך לבואו ארצה, בהיותו פועל פשוט בנהלל ובקבוצת־בניין של האוניברסיטה העברית.

בראשית נובמבר 1928, במלאות שנתיים לפטירתו של יושב־ראש ההסתדרות הציונית, המהנדס מרדכי (מארק) א. גוטליב, הוחלט להנציח את זכרו ולקרוא על שמו את בית ״המרכז״. אז הוכרז על אוסף־כספים מיוחד לשם סילוק החובות, אשר רבצו על הבית מאז רכישתו.

עם היכנס הסוביאֶטים לביסאראביה, 28 ביוני 1940, התייצבו נציגי המרכז בראשותו של היושב־ראש ברליאנד, לפני מושל העיר החדש ומסרו לו את מפתחות הבית. בכך נסתם הגולל...

ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן

שנת 1925 היתה שנת חילוף־משמרות בראשות ההסתדרות הציונית בביסאראביה. ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן, מראשוני בוני התנועה ברוסיה, גמר אומר לעזוב את ביסאראביה ולתקוע אהלו בארץ. הוא הגשים את חלומו לקראת האביב של אותה שנה (1.3.25) במחשבה לבנות ולהיבנות בארץ מאווייו. יהדות ביסאראביה על כל גווניה נפרדה בכאב־לב מאת מנהיגה הדגול, הפועל והמפעיל בכל פעולה ציבורית, אמיץ־לב וטהור הנפש. הוא רכש לו אהדה והכרה אף מצד יריביו, בגלל אופיו העממי הדימוקראטי, אישיותו האצילה והמקסימה.

עזיבתו של ברנשטיין־כהן את ביסאראביה, לאחר שעמד כ־50 שנה בראש יהדותה, ייצג אותה כלפי פנים וכלפי חוץ והטביע את חותמו על כל פעולה קטנה כגדולה, היתה מהלומה כבדה לציבור היהודי בכלל ולתנועה הציונית בפרט. ואם כי לא היתה קיימת בביסאראביה הסתדרות ציונית אחידה, כפופה להנהגה אחת, ראו הכול בברנשטיין־כהן את המנהיג הבלתי־מוכתר, המלכד את המחנה הציוני המפולג לזרמיו.

הוא היה הראדיקלי בין הציונים הכלליים. ברוחו הסוערת והמהפכנית, המואסת בשיגרה, אף נראה לעיתים כמתקומם וכמורד בממיסד הציוני. כבר בימי עמדו בראש ההסברה התיאורטית שלאחר הקונגרס הציוני הראשון ("לשכת הדואר"), נחשב למחולל הרעיונות על הקמת תנועת עבודה בציונות, אשר החדירם לתוך המחנה הציוני. אין פלא איפוא, שהנוער הלאומי, אשר הלך לאורה של תורה ציונית זו, כפי שהיטיב להטיפה ברנשטיין־כהן, סובב את מדריכו בהערצה רבה. אף לאחר התהוותה של הפראקציה הציונית העממית (צעירי־ציון) נחשב היה בעיני חבריה לא כ"זקן־הציונים", אלא כ"מבוגר בין הצעירים". שכן תמיד הבין לרוחם, מוכן לקבל את דעתם ולסטות מהמדיניות הרשמית של ההנהלה הציונית. למותר הוא לציין את חיבתו היתירה לחלוצים.

בעצם היתה זו עלייתו השנייה לארץ של ברנשטיין־כהן, לאחר שעלייתו הראשונה, ב־1907, נכשלה, והוא נאלץ היה לחזור לארץ מוצאו.

והנה המר לו יד הגורל: גם הפעם לא עלה לברנשטיין־כהן להיקלט

בארץ. ברוך־הדינמיות, עמוס תפקידים ומשופע פעילויות ציבוריות בכל ימי חייו עד עלותו ארצה, לא יכול ברנשטיין־כהן לקבל עליו את הדין של חוסר־מעש ואי־שילוב בחיים הציבוריים שהיו צפויים לו כאן בארץ. ונאמנים עלינו דברי אברהם קמיני, יו״ר הלשכה הארצית של הקרן־הקיימת, כי ״רעבונו לעבודה ציבורית ולשרות התנועה היה כל־כך גדול, שהוא תבע את שיתופו במיפעלי אוסף הכספים של הקרן־הקיימת. ואמנם השתתף באוסף תרומות מבית לבית ואפילו בהרקת קופסות, ולא היה גבול לשמחתו במסרו את היבול לאחר כל פעולה ופעולה״.[1]

מאד קשה היה לו לברנשטיין־כהן להשלים עם המצב, והוא החליט לרדת מן הארץ בשנייה. רצוץ־גוף־ונפש נאלץ היה לקחת בידו שוב את מקל־הנודדים, אך לא מצא עוד כוחות נפשיים מספיקים לחזור לביסאראביה ולהכניס שוב את ראשו בעול התנועה.

הוא הסכים לקבל תפקיד מטעם הג׳וינט ולצאת (7.9.1926) בשליחות לרוסיה הסובייטית,[2] שבה נגזר חרם על התנועה הלאומית ונסתם הגולל עליה. ועליו היה לראות עין בעין את ההתעללות בדוגלי הרעיון הציוני הנשגב ועינויים עד מוות.

הוא לא האריך ימים ברוסיה, וביום ב׳ באייר תרפ״ט (12 במאי 1929) הלך לעולמו.[3]

היש לראות בצעדו האחרון של ברנשטיין־כהן כישלון אישי? — רב מזה הוא כשלונם של מנהיגינו, אשר לא דאגו ליצירת תנאי־קליטה הוגנים והולמים לאחד ממייסדיה. להלן נביא שני קטעי־מכתבים בין ההנהלה הציונית לבין המרכז הציוני בקישינוב. הם מדברים בעדם:

1. ״בלב ונפש״ לאברהם קמיני, עמ׳ 138, ירושלים, תשכ״ה.
2. פרטי הטראגדיה הנפשית הזאת כתובים וערוכים ב״ספר ברנשטיין־כהן״ — הוצאת ״חוג יוצאי ביסאראביה״, תש״ו, תל־אביב, אשר הובא לדפוס על־ידי מרים ברנשטיין־כהן ויצחק קורן.
3. ראויים לציון דברי ההספד שהשמיע יצחק ברגר באזכרה ליום השנה הראשון לפטירתו, שנערכה בקישינוב בבית־הכנסת ״יבנה״: ״הוא היה הציוני הסינתיטי במהלך דעותיו ובמעשיו, ובדרכו זו ניהל את הציונות ברוסיה לעלייתה ולשיא גובהה. ובעלייתה היתה גם עלייתו. ובשנים האחרונות, כשירדה הציונות ברוסיה, ירד גם ברנשטיין־כהן, מחוללה, מגדולתו. מבחינה זו יש לבאר גם את יציאתו של המנוח מא״י לרוסיה. הרי זה כהליכתו של האברבנאל עם אחיו בגולה. בלבו של ב.כהן נגעו ייסוריו של הקיבוץ היהודי ברוסיה, והוא הלך לשאת איתם בסבל הפורענות...״. (״העולם״, כ״א, כ״ב אייר תר״צ — 20.5.1930 — א.ר.).

א. ההנהלה הציונית בארץ־ישראל. המספר 14/4673 ירושלים
י״ג אייר תרפ״ו — 27.4.1926

לכבוד הועד המרכזי של ההסתדרות הציונית בבסאראביה, קישינוב.

א. נ.

הנהלת קרן־היסוד בלונדון העבירה אלינו העתק ממכתבכם בדבר הד״ר ברנשטיין־כהן ומצבו הכספי הדחוק בארץ, והננו להודיעכם כ הד״ר וייצמן, שזה עתה נסע מהארץ, ביחד עם הקול. קיש דברו עם הנהלת הסתדרות מדיצינית ״הדסה״ בדבר העסקת הד״ר ברנשטיין־כהן בעבודה מתאימה במקצועו והובטח להם, כי הד״ר ברנשטיין־כהן יבוא בחשבון בשביל כל משרה מקצועית פנויה שתהיה במוסדותיה. ברם, תבינו מאליכם כי אין אנו יכולים להשתמש ב״פרוטקציה״ בשביל להכניסו למשרה רפואית שאפשר אולי למצוא לה מעמדים יותר מומחים ומנוסים.

בכבוד רב ובב״צ ההנהלה הציונית בארץ־ישראל
(חתימה) המזכיר הכללי.

ב. הועד המרכזי של ההסתדרות הציונית בביסאראביה,
קישינוב רחוב קיובי, 52.
כ׳ לחדש סיון, שנת תרפ״ו — 2.6.1926, מספר 34.

לכבוד נשיא ההסתדרות הציונית ה׳ ח. וייצמן, לונדון.

נשיא מאוד נכבד!

בירח אדר פנינו אל כבודו במכתב מפורט בדבר מצבו של ראש הציונים בביסאראביה ד״ר י. ברנשטיין־כהן בארץ־ישראל ובקשנו את תשומת לבו לעסקן רב הפעלים הזה. כעת, קבלנו מכתב מאת ההנהלה הציונית בארץ־ישראל שבו מודיעים לנו, שכב׳ בהיותו בארץ בימי הפסח התענין במצבו של הד״ר ברנשטיין־כהן וביחד עם הקולונל קיש בא בדברים עם הנהלת ״הדסה״ לשם עבודה מדיצינית בשבילו. והרינו מביעים לכבודו את תודתנו הרבה על ההתעניינות. אולם סופו של המכתב הנ״ל שהעתקו לוטה בזה הרעיש אותנו ממש. וכי אפשר להכניס את ד״ר ברנשטיין־כהן לסוג אותם האנשים שכל זכותם אינה אלא פרוטקציה ובשביל ״להכניסו למשרה רפואית אפשר אולי למצוא לה מועמדים יותר מומחים ומנוסים?״

אין ברצוננו לפרוט את זכויותיו ומעלותיו של הד״ר ברנשטיין־כהן לפני כבודו מפני שד״ר ברנשטיין־כהן ידוע לו למדי, אבל מחויבים אנו לבקשו לבלי העלים עין מהמצב שנתהוה בעבודתנו הציונית ולטובת הקרנות שלנו כאן, בביסאראביה. הד״ר ברנשטיין־כהן הוא חביב הצבור הציוני והבלתי ציוני במדינתנו ומצבו הדחוק בארץ־

ישראל וההתיחסות אליו מצד המוסדות הראשיים שלנו מעוררים התמרמרות שאין לה גבול בכל החוגים השונים במדינתנו שגורל מנהיגם קרוב כל כך ללבם ומשמש דוגמא של התיחסות ארץ־ישראל הנבנית אל בחירי בניה־בוניה שהקדישו לה את חייהם. זו עבודה וזו שכרה?

אין אנו באים להראות באצבע באיזו עבודה להעסיק את הד״ר ברנשטיין־כהן. אולם, דעתנו שהוא יכול להביא תועלת מרובה לא רק במקצועו הרפואי שהוא כל כך מומחה ומנוסה בו, אלא גם בעבודות צבוריות ולאומיות שונות שהיה יכול לראות ברכה להן בנסיונו הכביר, במרצו הרב ובמסירותו שאין למעלה הימנה. ושוב אנו פונים אל כבודו בבקשתנו הנמרצה לשים לב לענין הנדון, ולאחוז באמצעים רדיקליים כדי לפתור את שאלת סדורו של הד״ר ברנשטיין־כהן בחומר וברוח וע״י זה ישקטו הרוחות פה ויוסרו המכשולים מדרכי עבודתנו בביסאראביה. אנו מצפים לתשובתו ומקווים לצעדיו המעשיים בנדון זה ומבקשים סליחה על הטרדה שאנו מוסיפים לכבודו מתוך ההכרח וחותמים בכל הכבוד ובברכת ציון.

הועד המרכזי של ההסתדרות הציונית בביסאראביה: אינז׳ מ. גוטליב, ש .מ. ברליאנד
הועד המרכזי של ״צעירי־ציון״ (״התאחדות״) ברומניה: י. סקווירסקי, ש. שכטר
הועד המרכזי של ה״מזרחי״ בביסאראביה: הרב א. פולינקובסקי, שמואל באלצאן
מנהל המשרד המרכזי לקרן־היסוד בביסאראביה: יעקב וסרמן.

ויפה מסיים משה קליינמן, מחבר המונוגראפיה על ברנשטיין־כהן: ״עכשיו עומד זכרו מזוקק ומטוהר ומזהיר, מבהיק בזכויותיו המרובות. מקומו בפנתיאון הלאומי מובטח לו״. (״ספר ברנשטיין־כהן״ עמוד 29).

המהנדס מרדכי (מארק אילאיטש) גוטליב

במקום ברנשטיין־כהן נבחר המהנדס מ ר ד כ י ג ו ט ל י ב — אחד מפעיליה הוותיקים של התנועה וציר לכמה קונגרסים ציונים ולוועידת הלסינגפורס בתרס״ה. בגמר השתלמותו המקצועית, בסוף המאה הקודמת, כמהנדס טכנולוג, הוזמן לשמש רב מטעם בעיר האנצ׳אַשט הסמוכה לקישינוב. לאחר מכן עשה זמן קצר באמריקה, שם התמחה במקצועו בבית־חרושת. בשנת הפוגרום הראשון בקישינוב עיר מולדתו, בתרס״ג (1903), חזר לעירו ופעל הרבה למען נפגעי הפרעות. מאז פיתח פעילות ציבורית עניפה ופוריה במשך קרוב ל־25 שנים. היה אהוד על הציבור היהודי והלא־יהודי ובעל השפעה רבה בקרב האינטליגנציה המתבוללת.

לאחר המהפיכה בשנת 1917 נבחר גוטליב למועצת העיר, לפי הרשימה הציונית, לצידו של ד״ר ברנשטיין־כהן, ושימש סגן יו״ר הוועד הפועל. נבחר שנית בפברואר 1926, כאחד מראשי הרשימה ״הדימוקראטיה המאוחדת״ של נוצרים ויהודים, אשר העבירה למועצה את כל 36 נציגיה והנחילה תבוסה מוחצת לכל יתר הרשימות.

מ־1919 ואילך פעל גוטליב כקומיסאר ראשי של הקרן־הקיימת לישראל, ואת רוב זמנו היה מקדיש לשם החדרת רעיון ״גאולת האדמה״ בקרב שכבות העם הנרחבות. הוא היה קנאי לבית־הספר העברי ושימש גזבר הוועד המרכזי של ״תרבות״.

למרבה הצער לא ארכה תקופת כהונתו כיו״ר ההסתדרות הציונית. ביום ד׳ כסליו תרפ״ז (10.1.26) נפטר באופן פתאומי, בגיל 64, ושוב הועמדה השאלה — מי ומי ימלא את התפקיד הרם הזה.

שלמה־מאיר ברליאנד

ש ל מ ה ־ מ א י ר ב ר ל י א נ ד היה מאנשי בראשית של התנועה, אחד ממייסדי "הוועד האודיסאי" ו"חברת התמיכה" ב־1890 מטעם קבוצת "חובבי־ציון" מקישינוב. ברליאנד היה מעוזריו הנלהבים והפעילים ביותר של ברנשטיין־כהן, עם היותו מחסידיו של "אחד־העם" (את פרנסתו מצא כסוכן מטעם "חברת ויסוצקי") ונחשב גם כחבר ל"בני־משה". בתכונותיו ובאופיו לא היה דומה לקודמיו, ולכן לא נתקבל כמנהיג רוחני, אלא מעין "יורש טבעי" בלבד. הוא לא הצליח ליישר את ההדורים ולתאם פעולות לשביעת רצונם של כל הגורמים, ועל כן היו אי־הבנות וחיכוכים. עם כל אלה היה מכובד מאוד בגלל יושרו, מסירותו לאין־גבול לתנועה, קינאתו לעברית, מרצו הרב ופעילותו הענפה בכל מוסדות התנועה: כיו"ר "קרן־היסוד", יו"ר של "תרבות", יו"ר ועדת־החינוך־והתרבות של הקהילה, חבר מועצת העיר ועוד ועוד. נוהג היה לתרום בעצמו ביד נדיבה לכל מיפעל ושימש דוגמה טובה לאחרים.

ש. ברליאנד, שכל בניו חיו בחו"ל, לא רצה לנטוש את המערכה גם בפרוס מלחמת־העולם השניה. אף עצר בעד אחרים מלעשות זאת. הוא נשאר בקישינוב, ובימים הראשונים לכניסת הסובייטים לביסאראביה בא אתם במגע והצהיר על הפסקת פעולה ציונית כלשהי. לפי עדותם של אלה שפעלו יחד אתו באותו זמן, היתה עמידתו לפני השלטונות החדשים עטורת גאווה לאומית, שעוררה יחס כבוד אף בעיני יריביו. פרשת המאסרים הראשונים של פעילי התנועה פסחה עליו משום־מה. הוא רק נצטווה לעקור מן העיר. אך כעבור שנה — שבוע לפני פלישת הנאצים לברית המועצות — נאסר בבית בתו בצ'רנוביץ, יחד עם שאר פעילי התנועה, והוגלה למחנה־עבודה "אוסט־וים־לאג" אשר בחבל האוטונומי קומי־א.ס.ס.ר. משפחתו — אשתו, בתו וחתנו — הוגלו אף הם לסיביריה, בצפונו של חבל טומסק.

תלאות הדרך ותנאי החיים הקשים במחנה שמו קץ לחייו בשבועות הראשונים להיותו שם, והוא נפטר בשנת ה־73 לחייו. הוא דעך בזרועותיו של אחד מחבריו הצעירים מעובדי קרן־היסוד בביסאראביה. משאלתו האחרונה היתה, כי "מלחמה זו תביא לנו את מדינת היהודים..."

נחום מ. רויטמן

מראשוני התנועה הציונית היה ומפעיליה הדגולים. בן־לוויה מסור לד״ר ברנשטיין־כהן, בתפקיד מזכיר ראשי, במערכת ההסברה אשר הוטלה עליו בתקופה הראשונה שלאחרי הקונגרס הציוני הראשון. יחד עם ברנשטיין־כהן נשא, בתנאי־מחתרת, בהתמדה ובאמונה רבה, את המעמסה הכבדה של ״לשכת־הדואר״ הידועה, במשך ארבע שנים ומעלה. מסגרת פעולתה של ה״לשכה״ התרחבה הרבה מעבר לייעודה הראשוני, כמרכז לאינפורמציה ואירגון, והיא נהפכה למעשה למרכז ההסברה וההדרכה. רב היה ערכם של ה״מכתבים העיוניים״ אשר שימשו מקור חשוב לחינוך לאומי־חילוני. בכך רבה היתה גם תרומתו האישית של רויטמן, כבעל השקפת־עולם מתקדמת.

לאחר הפסקת פעולתה של ה״לשכה״ היפנה רויטמן את מרצו הרב לפעולה בתחום הכלכלה היהודית. כבן־כפר, שגדל בסביבה של עובדי־אדמה למיניהם, קרוב היה ברוחו לאנשי העבודה והעמל ולבעיות חייהם. משחר נעוריו חדור היה רעיונות קונסטרוקטיביים, ונמשך לרעיון על הקמת חברות יהודיות להלוואה וחיסכון, ש״עמך״ ישראל, היו כה זקוקים להם. יחד עם ברנשטיין־כהן היה בין היוזמים הראשונים של חברות אלו. ההתחלה היתה בקישינוב הבירה, ולאחר מכן עברו גם לשאר הערים החשובות.

בראשית שנות העשרים, כשמספר החברות בביסאראביה הגיע לכמה עשרות והן נעשו גורם כלכלי חשוב בחיי היהודים, הוקמה חברה־גג בשם ״אגודת הקואופרטיבים היהודיים״, שרויטמן היה מנהלה הכללי עד לפטירתו בחודש שבט תרצ״ז.

הוא זכה, ובצדק, לכתר ״יוצר״ הקואופרציה היהודית בביסאראביה, אשר הנחילה מנסיונה מידע־רב גם לשאר חבלי רומניה. הוא נתן את ידו וכשרונו לאירגון פעולות סוציאליות וכלכליות חשובות בקנה־מידה ארצי, כגון: הוועד האמריקאני (הג׳וינט), ועד העזרה לפליטי אוקראינה, ועד העזרה לנפגעי הבצורת, ואחרון אחרון — הוא שימש יו״ר הוועד הציבורי להפצת מניות ״בנק־הפועלים״ והיה תומך ומסייע לפעולות ״החלוץ״ בכל עת ועידן.

אדם כן היה, טהור־נפש ובעל תרבות נדירה. הוא לא היה איש־מפלגה, כי צרה מאוד היתה בעיניו מסגרת מפלגתית כלשהי. עמדתו היתה נקבעת, על פי רוב מתוך גישה אובייקטיבית לגופו של העניין הנדון. ולכן זכה להערכה רבה מצד כל שדרות הציבור היהודי — כציונים, כיריביהם וכמתבוללים כאחת.

בהתחלת תרפ״ז, עם פטירתו של הקומיסאר הראשי לקרן־הקיימת לישראל המהנדס מ. א. גוטליב, כפו על רויטמן נציגי כל הזרמים הציוניים את התפקיד המיועד לו. הוא היסס הרבה בגלל מיגבלותיו הגופניות (הוא סבל עשרות שנים משיתוק חצי־גופו), אולם דעת הקהל ותביעתו הנחושה של מ. אוסישקין הכריעוהו, והוא קיבל את הדין.

ברם, כל אותה תקופה בת עשר השנים, כשעמד בראש ה״קרן״, לא נחה דעתו מקצב העבודה ומתוצאותיה המעשיות. ליבו לא היה שלם עימו, משנתגלה במקום כלשהו פער בין התיכנון, או בין ההתחייבות, בראשית שנת העבודה, לבין התוצאות המעשיות בסוף השנה. רואה היה בזה מעין אדישות מצד עסקני המקום, אשר לא טרחו דיים ולא שקדו על המלאכה בקצב הדרוש.

בשל מצב בריאותו הלקויה לא היה יכול לחלום על עלייה לארץ, כחברו מאיר דיזנגוף. לעומת זאת מצא סיפוק רב בכך, שבנו היחיד עלה והוא נמנה עם המהנדסים הבכירים של עיריית תל־אביב בהיבנותה.

צנוע מאוד היה האיש, ועל כן קנה לעצמו שם ומקום נכבד בתולדותיה של יהדות ביסאראביה. בדברי צוואתו ביקש ״לא לטלטל את גווייתי על פני מוסדות שונים בעיר״. המונים השתתפו בהלוויתו, שנערכה ללא טכסים מיוחדים (ה׳ בשבט תרצ״ז). הספידוהו הרב הראשי יהודה לייב צירלסון, יצחק אוסוסקין בשם ״אגודת הקואופרטיבים״ ויו״ר ההסתדרות הציונית ש. מ. ברליאנד.

הרב הראשי יהודה לייב צירלסון והציונות

הבא להורות פרק בתולדות התנועה הציונית בביסאראביה יחטא לאמת, אם לא יקדיש דברים גם על רבה הראשי של ביסאראביה — יהודה־לייב צירלסון. למעשה, הרי עמד מחוץ למסגרת המקובלת של התנועה הציונית, בהיותו נמנה רשמית עם ראשי "אגודת ישראל", אך לבו היה עימה — בכל עשייה למען בניין הארץ ולמען החינוך והתרבות העברית בגולה. אף בהיותו אחד מעמודי־התווך של ה"אגודה" ויו"ר בשלוש כנסיות גדולות שלה (בתרפ"ג, בתרפ"ט ובתרצ"ז), לא הסתיר את יחסו הער והחם ביותר למיפעלי התנועה הציונית — "הקרן הקיימת", "תרבות", "קרן־היסוד", למען הספריה הלאומית — בניגוד גמור לחבריו לדיעה, ראשי ה"אגודה".

כשהתכנסה בביסאראביה הוועידה הציונית הראשונה, בחודש מאי 1920, לא החמיץ את ההזדמנות להשתתף בחגיגות הפתיחה, באולם התיאטרון העירוני, ולהביא את ברכתו, לצידו של בא־כוח ה"אגודה" הרב ר' משה'לה הינשפארג. יתירה מזו: בסיום הוועידה הואיל להופיע יחד עם ברנשטיין־כהן באסיפה המונית שנערכה בבית־הכנסת הכוראלי בשבת אחר הצהרים, כדי "לחוג את הבשורה על ארץ־ישראל".

הוא פנה בקריאה נרגשת לציבור למען "הקרן־הקיימת", מעל דפי היומון "דער איד" (יולי 1920), במאמרו הידוע "ג ע ג ו ע ש ל א פ ן !..." (מספיק לישון!) וכבר הובא הדבר למעלה.

הוא היה ידוע גם בקנאתו הלוהטת להנחלת הלשון העברית כשפת־הוראה בבית־הספר העברי: הוא נאבק עם השלטון על קיומה של "הגימנסיה מספר 4", הממשלתית, בשפת הוראה עברית, שנועדה לבני המיעוט היהודי, ונאבק גם מעל במת הפארלאמנט נגד הצעת־החוק של שר ההשכלה ד"ר אנגלסקו לשלול מבית־הספר העברי את זכות קיומו.[1]

ויש להזכיר עוד מעשה רב ונועז של הרב צירלסון במערכה הנ"ל: "תרבות" הוציאה חוברת הסברה ברומנית "Un strigat de alarma" (קול אזעקה), שהיתה מיועדת לצירי הפארלאמנט. בגלל מצב המצור, שבו שרויה היתה קישינוב והצנזורה החמורה הכרוכה בכך, נאלצו להדפיסה

1. ראה כרך ב', במדור "נספחות", שניים מנאומיו החשובים בנדון זה.

מס' 48. הרב י. ל. צירלסון בתפקיד יו"ר ועדת הרבנים מטעם המיניסטריון לענייני פנים, סט' פטרבורג 1910

(ברשותה האדיבה של הנהלת הספריה ע"ש הרמב"ם, תל-אביב)

מימין לשמאל, יושבים: יצחק שניאורסון, זאב טיומקין, הרב יעקב מזא"ה, הבארון דוד גינצבורג, הרב י. ל. צירלסון, הרב יצחק פיק, ליאון ספיר, קלמן פרנקל, הרב שמריה לייב מדליא, הרב חיים־יעקב לנדא; עומדים: עוה"ד ה. ב. סליוזברג, קצרן, אליעזר ברושטיין (בורשטיין ?), הרב חיים-לייב איטקין, הרב ש. פולינקובסקי, עוה"ד מ. מאזור, הרב יוסף־ישראל האלפרין, שמש, הרב ברוך־מנחם מארכוס, קצרן, הרב משה־נחום ירושלימסקי (קיאלץ), הרב משה מאדיובסקי, הרב אליעזר חריף.

מס' 49. הרב י. ל. מימון (פישמן), חבר ההנהלה הציונית, לביקוריו בקישינוב בשנות תרצ"ה, תרצ"ו ותרצ"ח

מס' 50. יוסף שפרינצק, חבר ההנהלה הציונית, בקרב חברי הוועד המרכזי של המפלגה המאוחדת (צ"צ—פוע"צ) וההנהגה הראשית של "גורדוניה", קישינוב יולי 1935

מימין לשמאל, יושבים: ד. ויניצקי, ד"ר מ. קוטיק, ז. רוזנטאל, י. שפרינצק, א. רבינוביץ', ח. וייסאדלר, מ. קוטלאר, צ. וייסנברג (עצמון); עומדים: י. קורן . י' גלוזמן, י. ראָטאך, מ. רולל, ל. באלצאן, דוב פרלמוטר, ש. יאסקי, ש. צוקרמן, ?, א. ר. מאיר, י. הורמן, צ. פינקנזון (גרשוני), ללא זיהוי.

מס' 51. יוסף שפרינצק בקרב פעילי סניף המפלגה המאוחדת כבאָנדרְאֶר, יולי 1935

מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: זוניס, ללא זיהוי, ב. שווארצמן, ללא זיהוי, ש. כץ, ללא זיהוי; שורה 2: ש. בת־שלום, נ. צוקרמן, א. רבינוביץ', ללא זיהוי, י. שפרינצק, ס. וד. פיסטרוב, גב' דרובצקי; שורה 3, עומדים: ה. שווארצמן, י. סול־טאנוביץ', גב' מאריאסיס, מריאסיס, ה. אוורבוך, ללא זיהוי, לאנדמן, דרובצקי.

ממש בשעה האחרונה, בבוקארשט. השאלה העיקרית, שעמדה בשעה דחוקה זו היתה: איך להמציא את החוברת לקהל הצירים? שהרי אי־אפשר היה בדבר כגון זה, שהיה מכוון בעיקרו נגד הממשלה, לסמוך על סדרני הבית. חיפשו מוצא, והוא נמצא כמאליו: הרב הישיש התגייס מעצמו למערכה זו, התייצב בפתח הדלת הראשית של אולם הישיבות, חבוש כיפה לראשו וחגור אבנט וחילק במו ידיו את החוברת לצירים.

הרב לא החמיץ אף אחת מוועידות "תרבות"; תמיד בא להשמיע את דברו. השתתף בכל המועצות, בהן דנו על מצבו היורידי של ביה"ס העברי. לא נעדר אף מחגיגות־סיום של שנת־הלימודים לקראת הוצאת מחזורי גננות מהאינסטיטוט הפראֶבאֶלי של "תרבות" בהנהלתו של הפדגוג יצחק אלתרמן. לא הסתיר את הנאתו משמחת־חולין זו בצוותא עם המורים, שעימהם נמנו אז, מלבד ד"ר ברנשטיין־כהן, הסופרים יעקב פיכמן, אברהם אפשטיין, שלמה הללס, נחום טולצ׳ינסקי (טל) ולייב גלאנץ. התפעל מאוד מזימרת־החול של גלאנץ ושל בוגרות האינסטיטוט, שכללה זמירות חדישות ארצישראליות.

בגלל היעדר מורים מוסמכים, בעלי תעודות מוכרות על־ידי שלטונות ההשכלה, המקנות היתר הוראה, נעשה הסדר במשרד החינוך כי מורים לעברית, תנ"ך והיסטוריה יהודית, יורשו להורות בבתי־הספר על סמך תעודת הסמכה מטעם הרב הראשי צירלסון. והוא, הרב הראשי, היה נוהג לעמוד בכבודו ובעצמו על מהותו של כל אחד ואחד מהמועמדים ולתהות על קנקנו — וזאת בנוסף למכתב־ההמלצה המיוחד מטעם "תרבות", שהיה בידי המועמד. ונוהג היה לפעמים, אף לכתוב את התעודה בעצם ידו, בלי להדפיסה במכונת־כתיבה.

הוא היה בא תמיד לפתיחות חגיגיות של ועידות הקרן־הקיימת לישראל ולקבלת פניהם של ראשי ההנהלה הציונית. בעת ביקורו של הקולונל יאשיה ואֶג׳ווּד בקישינוב, בדצמבר 1928, ואף יצא לפגוש אותו בתחנת הרכבת ואחר כך קיבל את פניו בשבת בבית־הכנסת בנאום בצרפתית.

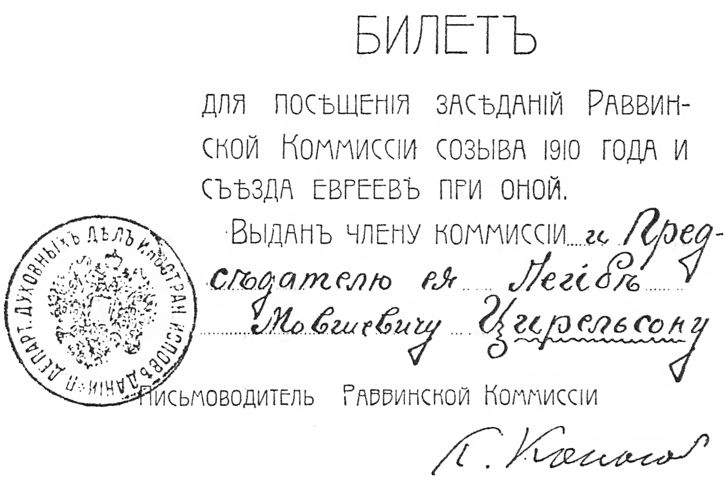
נאמנה עלינו עדותו של יצחק ברגר, מנהל קרן־היסוד בביסאראביה דאז, כי הרב ביקש ממנו לדאוג, שהשיחה עם הקולונל לא תיסוב על הציונות (כנראה, מתוך מצבו המיוחד כיו"ר הכנסיה הגדולה של ה"אגודה"). השיחה נסבה איפוא בעיקר על מצבם של היהודים בתפוצות. כאשר לבסוף היפנה אליו הקולונל את השאלה: "ובכן, אדוני הרב, מהו המוצא?" החזיר לו הרב מייד, בלי היסוס בלשהו: "הקמת הבית הלאומי..."[2]

2. "דבר", 2 בינואר 1942, "דפים מיומני" מאת יצחק ברגר.

צירלסון חתר גם לקראת השתלבות ״האגודה״ במסגרת הסוכנות היהודית. בנידון זה אף פנה לאחדים מראשי ה״אגודה״, אבל הצעתו לא נתקבלה.

מיתה טראגית מאד שמה קץ לחייו המפוארים, ביום י״א בתמוז תש״א (6.7.1941). אחד הפגזים, שצבא־הפלישה ההיטלריסטי־רומני המטיר על קישינוב בימי מלחמת העולם השניה, פגע בו כשירד מחדר מגוריו למצוא לו מחסה במרתף. גופתו נתרסקה כליל, ואבריו המרוטשים, פרט לראשו שלא ניתן לגלותו בשום מקום, הובאו לקבורה בקבר־הקדושים של פרעות 1903—1905. החרוזים הנרגשים על מצבת הקבר, בעברית וברוסית[3] אשר חוברו בזמנם על־ידי המנוח עצמו, אף אם נמחקו ביד נעלמה בתקופת המלחמה והמציבה הפכה מעין אנדרטה אילמת, היו עכשיו מציבה גם לשרידי גויתו של הרב.

בן 81 היה במותו.

БИЛЕТЪ

для посѣщенія засѣданій Раввинской Коммиссіи созыва 1910 года и съѣзда евреевъ при оной.

Выданъ члену коммиссіи г. Председателю ея Лейбѣ Мовшевичу Цирельсону

Письмоводитель Раввинской Коммиссіи

ДЕПАРТ. ДУХОВНЫХЪ ДѢЛЪ ИНОСТРАН. ИСПОВѢДАНІИ

מס׳ 12. הזמנה לרב צירלסון, יו״ר ועדת הרבנים, ליד משרד־הפנים בפטרבורג, לישיבת הוועדה והכינוס היהודי ב־1910.

3. ראה את הנוסחאות המקוריים שהביא מחבר הספר בספר ״יהדות ביסא־ראביה״, בהוצאת האיגוד העולמי של יהודי ביסאראביה וחברת ״אנציקלופדיה של גלויות״, ירושלים—תל־אביב, תשל״א, עמ׳ 290—287.

הסתדרות ציונית אחידה; המועצה העליונה בבוקארשט

אחת הבעיות החשובות והכאובות, שהטרידה כל השנים ושלא באה על פתרונה כמעט, היתה הקמת הסתדרות ארצית אחידה לכל המפלגות הקיימות. נסיונות רבים נעשו בכיוון זה על־ידי ראשי התנועה בעת ביקוריהם בביסאראביה — וללא הצלחה כלשהי.

לא טוב בהרבה היה גורלו של איחוד הפעולה הציונית בין כל החבלים החדשים, שנספחו לרומניה לאחר מלחמת־העולם הראשונה.

בעיני הציונים בריגאט ואף בטראנסילוואניה, היו ראשי התנועה בביסאראביה — ביניהם עסקנים ציונים חשובים מפליטי רוסיה — ענף פורה של האילן הגדול שנגדע ברוסיה. מחזרים היו אחריהם, מבקשים את דעתם ושואפים לשתפם במעשיהם. קיימת היתה השתתפות הדדית בוועידות השונות וחתירה לקראת תכנית־פעולה אחידה.

ביטוי הולם להערכה זו יכולה לשמש קריאתו הנרגשת, בוועידה הראשונה של עסקני "תרבות" בביסאראביה, של נציג ההסתדרות הציונית בבוקארשט, מוטי רבינוביץ: "הארץ לפניכם היא — עלו ורשו!"... כלומר: לא העלו על הדעת פעולה לאומית, ציונית, בלי חינוך לאומי. ואכן, ככל שידה של ביסאראביה, אשר סבלה בעצמה ממחסור בכוחות־הוראה, היתה מגעת, התאמצה לסייע בתחום חיוני זה. העזרה הראשונה באה מצד בוגרי הסמינריון למורים ביאסי, שמכלל החניכים שלו היו הרוב המכריע — צעירים מביסאראביה. הסמינר הוקם בתרפ"א על־ידי הפדראציה הציונית בבוקארשט בהנהלת ד"ר אפרים פורת והמשורר אליהו מייטוס, והתקיים קרוב לשנתיים. לאחר מכן החלו להשתלב בהוראה בוגרי בתי־הספר התיכונים של "תרבות" מביסאראביה, ואחרון אחרון — חניכות האינסטיטוט הפראֶבּאֶלי למורות וגננות, בהנהלתו של הפידגוג הדגול יצחק אלתרמן, מיסודו של "תרבות" בקישינוב. האינסטיטוט התקיים שלוש שנים (תרפ"ג—תרפ"ה) והכשיר בשני מחזורים 72 מורות וגננות.

כל אלה גרמו למיפנה ניכר, שחל בשטח החינוך העברי בבתי הספר שברומניה הישנה, ולעלייה ברמת הלימודים העבריים.

מגע הדוק בין ההסתדרות הציונית שברומניה הישנה לבין זו שבביסאראביה קיים היה עוד מוועידת ציוני הריגאט באוקטובר 1920.

חברי הוועד הפועל הציוני הגדול — ד"ר מאיר אֶבנר מבוקובינה, ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן מביסאראביה וד"ר ירדן מטראנסילוואניה, שהשתתפו בוועידה, קיימו דיון בדבר איחוד הפעולה בכל החבלים. התייעצות דומה התקיימה גם בוועידה השנתית בבוקארשט בסוף אוקטובר 1921, בהשתתפות נציגי ביאסאראביה — ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן ויוסף לרנר (לירון) מטעם "צעירי־ציון". אך כל אלה לא הביאו לידי תוצאות ממשיות כלשהן. חרף חילופי־דעות מועילים, שבוודאי היה להם ערך חשוב כשלעצמם.

זה היה מעין שלב ראשון לקראת האיחוד המקווה בעתיד. השלב השני היה — הקמת מועצה עליונה בבוקארשט, בסוף אפריל תרפ"ז, לכל ארבעת החבלים — בראשותו של אדולף ברנהארדט ומזכירה ד"ר אברהם מבש"ן. בחתרה לקראת איחוד הפעולה בכל חלקי הארץ, העמידה המועצה בראש ההנהלה את ד"ר יוליאן זילברבוש מצ'רנוביץ. אולם לאחר נסיונות של כמה פגישות בין־אזוריות ועיבוד תכניות פעולה, לא זזו העניינים ממקומם, והחבלים הנפרדים לא נתאחו. לפיכך הוגבלה פעולת המועצה בשטח היורידי בלבד, בקשר עם פעולות הקרנות הלאומיות וסיוע בהכשרה והעלייה החלוצית.

לא טוב מזה היה המצב בביסאראביה גופא. עם עלייתו ארצה של ד"ר י. ברנשטיין־כהן (1 במארס 1925) ניטל הכוח המלכד את הזרמים השונים בתנועה. המהנדס מרדכי א. גוטליב, שבא אחריו, עם כל היותו אישיות מכובדת מאוד בתנועה ובציבור, לא הספיק לכבוש את מקומו הראוי בתקופת כהונתו הקצרה — עד למותו הפתאומי בתחילת נובמבר 1926. לראשות התנועה טען אז זקן הציונים שלמה ברליאנד, שהקדיש את כל זמנו לפעולה ציונית עניפה בכל התחומים. היו לו מתנגדים; לדעתם לא ניחן ברליאנד בכושר־הנהגה ובסגולות הדרושות לתפקיד רם זה, אבל כיוון שלא נמצא מתחרה לו, שעלה עליו במסירות ובמעשים, הרי המציאות היא שפתרה את הבעייה לזכותו.

גבר הפירוד במחנה הציוני, ויחד עם זאת גדלה החרדה לגורל התנועה ומיפעליה,[1] ועל־כן נעשה ניסיון להידבר על הקמת הסתדרות ארצית אחידה ועל עריכת ועידה ציונית משותפת, לקראת ביקורו של נשיא ההסתדרות הציונית ד"ר חיים ויצמן (דצמבר 1927). ברם, המשא־והמתן הבין־מפלגתי לא הביא לידי תוצאות רצויות. סלע המחלוקת היה — קביעת המפתח הבין־מפלגתי להרכבת המוסדות המרכזיים. הצעת

1. מכתב־חוזר של ה"התאחדות" בקישינוב, מיום 28 בנובמבר 1927, שיקף את המצב הזה.

ה״התאחדות״, לקבוע את המפתח בהתאם לתוצאות הבחירות לקונגרס הציוני האחרון (צ״כ — 6, צ״צ — 7, הצה״ר — 3 והמזרחי — 2) לא נתקבלה על דעת יתר המפלגות.

לעומת זאת לא הסכימו ״צעירי־ציון״ (התאחדות) לתנאי מוקדם: מניעת זכותו של המועסק בפקידות־התנועה להיבחר לוועד הארצי האחיד. ומאחר שאי־אפשר היה לגשר בין שתי הגישות השונות האלה, לא קם הליכוד המקווה. ״צעירי־ציון״ לא השתתפו, איפוא, בוועידה הכללית, והיא קיימה לעצמה מועצה נפרדת בהשתתפותו של ויצמן.[2]

הציונים־הכללים, שההסתדרות הציונית נרשמה לפני שנים על שמם בבית־המשפט, היו מוחזקים בעיני עצמם כ״אוחזים בטלית״ ההסתדרות על כל שלוחותיה ולא רצו לרדת ממעמדם זה. הצה״ר, שנמצאו אז בתהליך התארגנות וקיוו לכבוש בקרוב את המחנה הציוני — מה טעם היה להם לתחום תחומים לעצמם? והמזרחי, שראה את עצמו חלש למדי בקונסטאַ־לאציה המוצעת, החליט לחכות ל״שנים טובות יותר״.

ככל שעלה כוחה של תנועת העבודה, למן הקונגרס הציוני הי״ז בתרצ״א ואילך, נצטמצם הבסיס למשא־ומתן. לא הועילה אף השפעתם של מנהיגי התנועה, הרב י. ל. פישמאן (מימון) ויוסף שפרינצאק, בביקורם בביסאראביה בקיץ 1935, על אף הוויתורים מרחיקי־הלכת מצד תנועת העבודה.

ואגב, עם ביקורו של י. שפרינצאק בבוקארשט, בקיץ 1935 עלה בידו ״לכבות את האש הזרה של המחלוקת״ הבין־מפלגתית בריגאט ו״להקים את סוכת דוד הנופלת״ — זכות זו נתגלגלה דווקא ע״י מנהיג מפא״י, שבא לנצח על התעמולה של ארץ־ישראל העובדת לקראת הקונגרס הציוני

2. בדרך כלל לא היו נוהגים הצ״כ והמזרחי לקיים ועידות מיוחדות מתקופה לתקופה. מנצלים היו את ההזדמנויות בעת כנוס ועידות הקה״ק וקהי״ס, בהשתתפותם של ראשי התנועה מן הארץ, לשם מועצה מצומצמת וקיצרת־מועד. מה שאין כן ״צעירי־ציון״ (התאחדות), ״פועלי־ציון״ והצ״הר.
כבר ב־1920, בראשית פעילותה של צ״צ, היתה זו מפלגה כל־רומנית, (ובדומה לה — גם פוע״צ), שוועידותיהם הדו־שנתיות התקיימו תחילה ביאסי, ולאחר־מכן בצ׳רנוביץ, בקישינוב ולאחרונה בבוקארשט. מאמצע 1920 ועד לתחילת 1936, מועד האיחוד בינה לבין פוע״צ, קוימו 7 ועידות מיוחדות, מחוץ לכנסי מועצות שבין ועידה לוועידה וכינוסים שונים מפקידה לפקידה, לקראת ביקו־ריהם של ראשי התנועה העולמית. ומשקם האיחוד בין שתי מפלגות העבודה, בהיקף כל־רומני, נפתח פרק חדש בתולדות התנועה הציונית הסוציאליסטית ברומניה. כן ידוע, שמפלגת פוע״צ קיימה עד לחודש מאי 1929 ארבע ועידות מיוחדות. גם הצה״ר (הציונים הרביזיוניסטים) קיימו, לפחות, 5 ועידות ארציות מיוחדות. שלוש מהן (ב־1925, ב־1930 וב־1938) בהשתתפותו של ז. ז׳אבוטינסקי.

הי"ט.[3] אולם למרבה הצער, לא עלה כך בידו בביסאראביה, פרט להכשרת הקרקע לאיחודן של שתי מפלגות העבודה — ה"התאחדות" ופוע"צ.

נסיונות נוספים להקמת הסתדרות ציונית אחידה, נעשו על־ידי חבר ההנהלה הציונית הרב י. ל. פישמאן (מימון) בביקורו בקישינוב במארס 1936 ובכינוס הציוני שהתקיים בט"ו באלול (ספטמבר) תרצ"ח. הודות להשפעתו הגיעו ב"כ כל הזרמים לכלל הסכם, להקים את ההסתדרות האחידה באופן זמני על יסודות פאריטאָטיים, לפי 2 מכל זרם: צ"כ, בניין הארץ (מפלגת העבודה המאוחדת), מזרחי, מדינת־היהודים, השומר־הצעיר ו־ויצו (זו האחרונה — בזכות דעה מייעצת בלבד). ברם, לאחר הוועידה חזרו בהם חברי המזרחי בקישינוב, והאיחוד לא קם.

אי־לכך התנהלה כאן פעולת ההסברה הציונית כשלעצמה — מלבד פעולת הקרנות, השקל והמשרד הא"י — על־ידי מרכזים נפרדים לכל זרם ציוני. רק בשאלות חשובות בעלות ערך כללי היו מתכנסים לדיונים משותפים, וההחלטות נתקבלו לא לפי הצבעה, אלא מתוך הסכם.

רק באביב של 1940 הוקם מעין „ועד מתאם" של האירגונים הציונים בביסאראביה, אך אז כבר לא היה ערך לכך: בטרם הספיק הוועד לפתח פעולה כלשהי, נחתך גורלו של חבל ביסאראביה, והוא נותק ממדינת רומניה. אז עלה הכורת על התנועה הלאומית כולה.

3. "העולם", ל"א, 1 באוגוסט 1935 — ב.י. דוחובני (מיכלי).

השתתפות בקונגרסים ציוניים

בשנת תרפ״א נתחדשה שוב פעילות המוסד העליון של ההסתדרות הציונית, הקונגרס, אשר הופסקה עם פרוץ המלחמה העולמית ב־1914. תקופת הביניים מאז הקונגרס הי״א ב־1913 היתה הרת־מאורעות היסטוריים לא רק בחיי התנועה הציונית, אלא בחיי האומה כולה: הצהרת באלפור ואישור המאנדאט על־ידי חבר־הלאומים; מינוי הנציב העליון; פתיחת שערי הארץ ומייד לאחר מכן הגבלת העליה; ההכרזה על ייסוד ״קרן־היסוד״ לבניין הארץ והתביעה להקים את הסוכנות היהודית. כל אלה העמידו את ההסתדרות הציונית לפני תפקידים היסטוריים מכריעים. כינוס הקונגרס הי״ב בימי ל׳ תשרי — י״ג חשוון תרפ״ב (1—14.11.1921), היה, איפוא, מוקד ראשי בחיי התנועה, והפצת השקל בביסאראביה נערכה בתנופה רבה.

נמכרו 16 אלף שקלים, ולפי מתכונת זו נבחרו לקונגרס הצירים הבאים, בנוסף לד״ר י. ברנשטיין־כהן, שהיה חבר הוועד הפועל הציוני: א) שלמה מ. ברליאנד, ב) המהנדס מרדכי א. גוטליב, ג) לייב גלאנץ, ד) חיים גרינברג, ה) זאב טיומקין, ו) העו״ד טריווש, ז) העו״ד מיכאל לנדאו, ח) פנחס מרגלית, ט) הרב אברהם פולינקובסקי, י) ד״ר מיכאל שווארצמן.

שנות העשרים הבאות היו ימי־שפל בהפצת השקל. גרם לכך המצב הכלכלי בביסאראביה, שהתחיל להידרדר, וכן מחירו הגבוה של השקל לגבי מדינה, אשר ערך המטבע שלה ביחס ללי״ש היה ירוד מאד. אבל הטעם העיקרי היה, שהעסקנים הציונים במקומותיהם לא הסבו תשומת לב נאותה למיפעל זה. וזאת בשל לחץ הפעולות הדחופות האחרות שהיו בעלי אופי מעשי יותר, לדעתם, (״האם התורם לקרנות בלבד איננו בעל זכות בחירה?״).

המצב לא השתנה גם לאחר שבוטל השקל הסיעתי, ובמקומו הונהג השקל האחיד, שגרם במידה מסוימת להתמודדות בין־מפלגתית חריפה יותר. לא היה כדאי לשגר שליחים מיוחדים לשם העברת מיפעל השקל במקומות, ואילו שליחי הקרנות שביקרו במקומות, לא יכלו לטפל גם בהפצת שקלים.

עם העלאתו המתמדת של מחיר השקל, במקביל לירידת ערך המטבע ברומניה, ונוכח העלאת מודד-הבחירות, נתמעט מספר הצירים מביסאראביה מאז הקונגרס הי״ב בתרפ״א ועד לקונגרס הט״ז בתרפ״ט. אבל למן הקונגרס הי״ז בתרצ״א שוב נתגלתה פעילות נאותה בשטח זה. על כך ניתן לעמוד לפי הדו״ח לקונגרס הי״ט בתרצ״ה בדבר שיעור דמי-השקלים, שהכניסה ביסאראביה לקופת ההנהלה הציונית בתרצ״ב, ובתרצ״ג, בהשוואה לשאר אזורי רומניה: ביסאראביה — 710 לי״ש, ריגאט — 507 לי״ש, טראנסילוואניה — 412 ליש״ט, ובוקובינה — 361 לי״ש.

הרשימה שלהלן נותנת תמונה בולטת על מידת השתתפותה של ביסאראביה בקונגרסים, עד לקונגרס הכ״א, בתרצ״ט — האחרון שמלפני מלחמת-העולם השנייה.

צירי ביסאראביה בקונגרסים ציוניים																		
			הצביעו בעד															
לקראת הקונגרס	בשנת	נמכרו שקלים	צ"כ	נבחרו צירים	התאחדות	נבחרו צירים	מזרחי	נבחר ציר	ברית רביזיונ'	נבחר ציר	פוע"צ	נבחר ציר	בלוק למען א"י עובדת בניין הארץ[1]	נבחרו צירים	מדינת היהודים	נבחר ציר	סה"כ הצביעו	נבחרו צירים
י"ב	פ"א	16000	—	7	—	2	—	1									—	10
י"ג	פ"ג	7172	—	2	—	1	—	1									—	4
י"ד	פ"ה	6633	—	1[2]	—	1	—	1									—	2
ט"ו	פ"ז	5149	1104	1	1326	1	360	—	576								3366	2
ט"ז	פ"ט	8137	1634	1	1579	1	440	—	1030	1[3]	260	—					4943	3
י"ז	צ"א	11310	1566	1			312	—	1833	1			2834	2			5645	4
י"ח	צ"ג	13259	2705	1			575	—	2878	1			5105	2	234	—	11497	4
י"ט	צ"ה	16713	2785	1			1442	—					9294	5[4]	589	—	14110	6
כ'	צ"ז	18171	2308	1			1797	1					6933	4	672	—	11710	6
כ"א	צ"ט	20192	1631	1			1385	1					5499	5	294	—	8809[5]	7

1 עם החמרת המצב הפוליטי במדינה הופיע ה"בלוק" בתרצ"ט בשם "בניין הארץ".
2. תמורת השקלים לא הועברה בשעתה ונפסל על־ידי בית־הדין של הקונגרס.
3. על־סמך עודף־הקולות הגדול ביותר.
4. המאנדאט החמישי על־סמך הסכם עם הצ"כ בדבר צירוף עודפי־קולות.
5. בסה"כ הצביעו 12,874 איש. מהם נפסלו 4,065 קולות מבחינה פורמאלית בעקב המצב הפוליטי החמור, שהיה קיים אז במדינה.

צירים מביסאראביה, לפי המפלגות, לעשרת הקונגרסים הציוניים (י״ב—כ״א)
בין שתי מלחמות העולם (תרפ״א—תרצ״ט)

מספר הקונגרס	בשנת	בעיר	ציונים כלליים	1. התאחדות 2. בלוק למען א״י העוב׳ 3. בנין הארץ	מזרחי	ברית הציונים הרביזיוניסטים הצה״ר
י״ב	תרפ״א	קארלסבאד	1. יעקב ברנשטיין־כהן 2. שלמה ברליאנד 3. מרדכי א. גוטליב 4. זאב טיומקין 5. ישראל טריווש 6. פנחס מרגלית 7. מ. שווארצמן	1. חיים גרינברג 2. לייב גלאנץ[1] 3. מיכאל לנדאו	הרב אברהם פולינקובסקי	——
י״ג	תרפ״ג	קארלסבאד	1. יעקב ברנשטיין־כהן 2. יוסף ספיר	ישראל סקווירסקי[2] דוד שפיגל (מראני)	הרב אברהם פולינקובסקי	——
י״ד	תרפ״ה	ג׳יניבה	מרדכי א. גוטליב[3]	ישראל סקווירסקי לייב גלאנץ (מ״מ)	ש. אלטמאן	——
ט״ו	תרפ״ז	באזל	יעקב ואסרמן[4]	ישראל סקווירסקי שמשון שכטר[5]	——	—— מ׳כאל יאכינסון[6]
ט״ז	תרפ״ט	ציריך	יצחק ברגר	ישראל סקווירסקי		
י״ז	תרצ״א	באזל	יצחק ברגר	1. ישראל סקווירסקי 2. חיים פייגין	——	ישראל טריווש

י"ח	תרצ"ג	פראג	יצחק ברגר	1. איסר רבינוביץ 2. חיים פייגין	—	מיכאל יאכינסון
י"ט	תרצ"ה	לוצרן	יצחק ברגר	1. צבי וייסנברג (עצמון) 2. דב פרלמוטר 3. מאיר קוטיק 4. איסר רבינוביץ 5. זלמן רוזנטאל[7]	—	—
כ'	תרצ"ז	ציריך	שלמה ברליאנד	1. יעקב מרגלית 2. יצחק קורן 3. איסר רבינוביץ 4. יוסף שיץ (מגן)[8] 5. אלחנן שמי (מ"מ)	הרב לוי שטרנברג	—
כ"א	תרצ"ט	ג'ניבה	שלמה ברליאנד	1. ליובה גוקובסקי 2. ברוך השרוני 3. מיכאל קוטליאר 4. דוב מילגרום 5. יצחק קורן	הרב משה טפרמאן	—

1. לגלאנץ לא ניתן דרכון ליציאה מן הארץ, ולא יכול היה להשתתף בקונגרס.
2. י. סקווירסקי נבחר גם בגאליציה המזרחית; לאחר צירוף השקלים מביסאראביה ומבוקובינה השתתף בקונגרס ד"ר דוד שפיגל (כעת מראני) מצ׳רנוביץ.
3. מ. גוטליב נבחר, אך מפאת האיחור בהעברת דמי־השקלים לא הוכר על־ידי בית־הדין של הקונגרס.
4. י. ואסרמן נפטר בעצם ימי הקונגרס בבאזל (ר' ע' 114).
5. י. סקווירסקי נבחר גם לפי הרשימה ברומניה־הישנה, ומטעם ביסאראביה השתתף שמשון שכטר.
6. מ. יאכינסון נבחר על־סמך עודף הקולות הגדול ביותר.
7. המאנדאט החמישי — לפי הסכם עם הצ"כ בדבר צירוף עודפי־קולות.
8. י. שיץ (מגן) השתתף רק במחצית הראשונה של מושב הקונגרס, ואלחנן שמי — במחצית השנייה.

משסופחה ביסאראביה לרומניה־הישנה (ריגאט) ונעשתה כפופה לה מבחינה אדמיניסטראטיבית, עברה כרגיל התחבורה בינה ובין ארצות חוץ — ולאו דווקא במובן הגיאוגרפי — דרך בוקארשט הבירה.

ההסתדרות הציונית בביסאראביה, עם כל היותה אוטונומית, אי־אפשר היה לה לעקוף את זו שבריגאט, ואף לא את אלה שבבוקובינה ובטראנסיל־ואניה, בלי לתאם עימהן את פעולותיה. והוא הדין ביחס לביקוריהם של מנהיגי התנועה ואישיה המרכזיים, שהיו מיועדים לתנועה הלאומית במדינה על כל אזוריה. לפיכך צריך היה לקצר ככל האפשר את זמן שהותם של האורחים בכל חבל וחבל בנפרד, וכתוצאה מכך — לדחוס את סדר־יומם שלהם ושל הקרואים לעצרות המיוחדות אשר זומנו אז.

דומה, שדווקא בכך רבתה משמעותם של הימים האלה, וערכם עלה לאין ערוך. שהרי אוירת־חג, ככל שהיא נמשכה ונמתחת, היא מאבדת את הקסם הראשוני, טעמה פג והולך, והשיגרה מדלדלת אותה.

כבר עמדנו על ביקוריהם של המנהיגים ותיארנו אותם במפורש בפרקים מיוחדים, ועתה נביא רשימה בעלת אופי כרונולוגי בלבד, לשם ציון הרציפות.

סדר הביקורים בקישינוב

תרפ"א/1921 —

זאב טיומקין: בחדשי מארס־יוני, בעניין אירגון העזרה לפליטי אוקראינה. הוא פעל גם לטובת המגבית הראשונה ל"קרן־היסוד" וביקר בכמה ערים מחחיות.

חיים גרינברג: בחדשי ינואר־אוגוסט, בדרכו מרוסיה לברלין, לפעולת הסברה למען "קרן־היסוד". ביקר בערי המחוז אורהיוב, באֶלץ באַנדאַר, סורוקה ועוד.

אליעזר קפלן: בתמוז־אב, לוועידת "צעירי־ציון" השנייה בצ'רנוביץ.

תרפ"ד/1924 —

מנחם מ. אוסישקין: לוועידה הראשונה של קהק"ל שנפתחה ב־28 לחדש מאי.

תרפ"ה/1925 —

נחום סוקולוב: 18—19 בינואר.

תרפ"ו/1925 —

זאב ז'אבוטינסקי: בח' אוקטובר־נובמבר, לוועידת הצה"ר.

תרפ"ז/1926 —

לייב יפה: ב־9 בנובמבר, למסע־הסברה מטעם "קרן־היסוד".

תרפ"ז/1927 —

אליעזר קפלן: בסוף אייר לוועידה החמישית של "צעירי־ציון" (התאחדות) בקישינוב; נלווה אליו נחום טברסקי.

תרפ"ח/1927 —

חיים וייצמן: 9—10 בדצמבר.

תרפ"ט/1928 —

קולונל יאשיה ואֶג'ווד: 9—10 בנובמבר, למסע־הסברה מטעם "קרן־היסוד".

תר"צ/1929 —

דוד בלוך־בלומנפלד: באוקטובר, למסע־הסברה בהתחלת המגבית של "קרן־היסוד".

נחום סוקולוב: 13—16 בדצמבר .

תר"צ/1930 —

זאב ז'אבוטינסקי: 5 בינואר, לוועידת הצה"ר (וכאורח בוועידת "תרבות").

תרצ"א/1930 —

שמריהו לוין: בח' דצמבר, למסע־הסברה. ביקר גם בבאֶלץ.

תרצ"ב/1931 —

נתן ביסטריצקי: בחודש תשרי, לוועידת המורים ול־4 ועידות אזוריות של קרן־הקיימת לישראל.

תרצ"ג/1932 —

זליג ברודצקי: בסוף חודש דצמבר, למסע־הסברה.

תרצ"ד/1933 —

נתן ביסטריצקי: לוועידה הרביעית של הקרן־הקיימת לישראל, שנפתחה ב־17 באוקטובר.

תרצ"ד/1933 —

יצחק גרינבוים: לוועידת הציונים הכלליים, שנפתחה ב־17 באוקטובר. השתתף כאורח־כבוד בוועידה השנייה של "ויצו".

תרצ"ה/1934 —

ארטור האנטקה: באוקטובר, למסע־הסברה מטעם "קרן־היסוד".

תרצ"ה/1935 —

אליעזר קפלן: במאי, למסע־הסברה, כחבר ההנהלה הציונית; ביקר גם בבאֶלץ.

מאיר גרוסמן: באמצע החודש מאי, לוועידת מפלגתו "מדינת־היהודים" ולמסע־הסברה לקראת הקונגרס הציוני הי"ט.

הרב יהודה־לייב פישמן (מימון): בחדשי הקיץ, למסע־הסברה ואירגון הסתדרות ציונית אחידה.

יוסף שפרינצק: ביוני־אוגוסט, למסע־הסברה ואירגון הסתדרות ציונית אחידה בריגאט ובביסאראביה. ביקר גם בערים המחוזיות: אורהיוב באֶלץ ובאֶנדאֶר.

יצחק גרינבוים: בחודש יולי, בעניני העלייה.

זאב ז׳אבוטינסקי: תחילת ספטמבר לסידרת הרצאות.

תרצ"ו/1936 —

הרב יהודה־לייב פישמן (מימון): בחודש מארס, לוועידת "המזרחי" ולוועידת "קרן־היסוד" בקישינוב.

תרצ"ז/1936 —

יוסף שפרינצק: בראשית כסלו, בצוותא עם ד"ר מאיר אבנר, לפתיחת המגבית ל"מפעל הביצרון והביטחון".

תרצ"ח/1938 —

הרב יהודה־לייב פישמן (מימון): בט"ו באלול (ספטמבר), לכינוס ציוני ארצי ולשם אירגון הסתדרות ציונית אחידה, כחבר ההנהלה הציונית.

תרצ"ט/1938 —

זאב ז׳אבוטינסקי: בחודש אוקטובר למסע תעמולה; ביקר גם בערים המחוזיות: אקרמן, באֶלץ ובאֶנדאֶר.

ת"ש/1940 —

נתן־מיכאל גלבר: בחודש ינואר, לוועידת "קרן־היסוד".

החלוץ

מס' 52. ועידת "האיחוד של פועי"צ—צ"צ, בוקארשט 27.1.1936
1. ד"ר ש. אָנצר, 2. י. שיץ (מגן), 3. גבעוני, 4. ד"ר א. טארטאקובר, 5. מ. אורכובסקי, 6. ד"ר י.ביידר, 7. י. קראסנושנסקי, 8. מ. קוטליאר, 9. א רייס, 10. ח. גלר, 11. מ. שווארץ, 12. ק. גרוניך, 13. ד. ויניצקי, 14. ד"ר מ. קוטיק, 15. ד"ר צ. הלנר, 16. א. רבינוביץ', 17. ז. רוזנטאל, 18. ד"ר נ. פידלמן, 19. י. קורן, 20. ב. י. מיכלי, 21. פטרושקה, 22. י. גלר, 23. ש. ברונשטיין, 24. צוקרמן (נעמני), 25. יש. ויניצקי, 26. ד' פיסטרוב, 27. מניאלי, 28. מ. רולל, 29. מ. לרנר, 30. ק. זאגר, 31. א.ר. מאיר, 32. ב' מילגרום, 33. י. גלוזמן, 34. ש. פוטיק, 35. י. הורמן, 36. מ. קולקר, 37. פריש, 38. צ. וייסנברג (עצמון).

מס׳ 53. קבוצת־הכשרה מיוצאי אטאקי ומוֹ־הילב־פודולסק במושבה דומברובאֶן, 1918
מימין לשמאל, יושבים: ד. האלר, ברונשטיין, נאסלאווסקי, אנגלנדר, ק. ש״ץ; עומדים: רוטנברג, י. צאראָווניק, פודגאיאֶץ, אל. טליתניק (בן־אריה), י׳ חזן, דיאמאנט (שוהם).

מס׳ 54. קבוצת־הכשרה ראשונה בפלאָשט, תרע״ט/1919
(שמותיהם ראה להלן, עמ׳ 331)

מס׳ 55. קבוצת־הכשרה ראשונה בקאפראָשט. תר״פ/1920

מס׳ 56. קבוצת־חלוצים ראשונה מאקרמן עם הגיעם ארצה, 1921
מימין לשמאל, יושבים על הארץ: נ. צו־קרמן (נעמני), אב. סרפר, א. בראנד; עומ־דים: אב. מרגלית, י ברגר (הררי), יש. רבינוביץ׳, א. קאמינקר (קמין), אב. דורפמן (כפרי), יש. באטושאנסקי.

מס׳ 57. קבוצת־הכשרה ראשונה באורהיוב, תר״פ—פ״א/1920—21

ניצנים ראשונים[1]

מהפיכת פברואר 1917 ברוסיה שיחררה, בתוך שאר עמי רוסיה המדוכאים, גם את העם היהודי מכבלי הדיכוי והאפלייה, בהם נתון היה במיוחד למן פרוץ מלחמת העולם ב־1914. חולמי־ציון ולוחמיה יצאו מהמחתרת, כשהם מניפים ברמה את דגלם הכחול־לבן. ובעת ובעונה אחת באה גם הצהרת באלפור, על הקמת בית לאומי לעם ישראל בארץ־ישראל. אז קמה גם תנועת נוער לאומית־ציונית במזרח־אירופה. ברם, משנה־מאוויים היו לו לנוער היהודי־לאומי ברוסיה אותו זמן: להרחיב ולהעמיק את האידיאלים הנשגבים של המהפיכה הכללית — עד כדי מהפיכה אמיתית בחיי עצמו, ועם זאת לשוות לה תוכן ומטרה עברית־לאומית. כלומר, להתנער מהווי־החיים, שהיה כפוי עליו עד כה, ולהכשיר את עצמו הכשרה פיסית, מקצועית ורוחנית, למען יוכל להיות החלוץ העובר לפני המחנה.

ברומניה נתגלו לראשונה ניצנים של תנועה זו בקרב יהדות ביסאראביה המקורית, שהיתה משופעת כוחות יצירה ואהבה לבהמה ולאדמה ולכל הצומח עליה. יהדות שורשית זו, אשר מנתה במושבותיה כ־8,000 משפחות חקלאיות, שמרה אמונים הן למסורת יהודית והן לחזון גאולת האומה בארץ־ישראל. וכעת, ב״שעת־רצון״, ניתן היה למזג את שתי השאיפות שהיו טמונות בתוכה. טבעי היה שבני־הנוער מביסאראביה, וביחוד ילידי המושבות, אשר התחנכו מילדותם על העבודה ונמשכו אחרי הרומאנטיקה הצפונה בעבודת האדמה, היו מן הראשונים שנסחפו בזרם התנועה החלוצית.

קבוצות־הכשרה ראשונות החלו להתארגן ב־1917. במועצת ״החלוץ״ שהתקיימה בחארקוב, בימי 15—18 בינואר 1918, השתתף שלמה פודגאיאֶץ — נציג הקבוצה מהעיירה אַטאַקי[1*] שעל החוף הימני של הדיאֶסטר (מול

1. ״החלוץ״ הוא אחת הזרועות של ההסתדרות הציונית בביסאראביה בעל אופי והיקף כ ל ־ ר ו מ נ י. מקום מושבו של המרכז היה מתחילה (עד ספטמבר 1932) בקישינוב ולאחר־מכן בבוקארשט;
עיקרו של פרק זה — החלוץ הכללי. היעדר חומר מספיק על שאר הסתדרויות החלוציות מנע מאת המחבר להרחיב את הדיבור גם עליהן. הסתדרויות אלו נזכרו רק ביחס ל ה י ק ף פ ע ו ל ת ה ה כ ש ר ה שלהן, ששימש מפתח לחלוקת רשיונות העלייה.

1*. ״ערד און ארבעט״, כארקאוו, מס׳ 1, 11—25 [24] פעווראל 1918.

מוהילב־פודולסק). לקראת האביב, מיד לאחר סיפוח ביסאראביה לרומניה, התרחבה רשת קבוצות־ההכשרה. ברם, התקהלויות אלה של צעירים־חולמים עוררו חשדות בעיני השליטים החדשים, אשר שקדו להכחיד שרידי החירויות שלאחר המהפיכה ברוסיה. נאסרה קבוצת "צעירי־ציון" מקישינוב, אשר התכשרה בכפר סמוך, ולסוף הקיץ התפרקה קבוצת־הנוער ממחוז סורוקה (רובם יוצאי אַטאקי ומוהילב), אשר התכשרה במושבה החקלאית דוֹמבּרוֹבאַן[2] (בעיקר בגננות, גידול־דבורים ומטעי טאבאק). טוב מזה היה גורלן של הקבוצות בפאלאַשט[2*] (חקלאות) ובקאַלאַראַש, אשר הוקמו בקיץ תרע"ט, באקרמן ובאוֹרהיוֹב (גן ירקות) ובקאפּראַשט (בהתחילה — תעשיית לבני־בנין, ולאחר מכן חקלאות), אשר נוסדו באביב תר"פ וניתן להם להתקיים ללא הפרעות. ברם, למפעלים אלה — מחוץ לזה שבקאפּראַשט — לא היה המשך בשנים הבאות, כי מאז ואילך העדיפו כל היוצאים להכשרה להצטרף לחוות־ההכשרה, שהוקמו על־ידי מרכז "החלוץ" בקישינוב.

חלק מהמתכשרים — 4 מאטאקי,[3] 7 מאוֹרהיוֹב, 9 מפּאַלאַשט וכמה חברים מקאפּראַשט ומקאַלאַראַש — הספיקו לעלות ארצה בסוף 1920, עוד לפני שחלו ההגבלות על העליה. לעת הזאת עלתה גם קבוצת־נוער לאומית, בת 11 חברים, אשר התלכדה והתגבשה באקרמן,[4] וכן הגרעין הראשון של 7 חברים מבּאַנדאַר[5] — מבוגרי המחזור הראשון של הגימנסיה העברית מיסודו של צ. שווארצמן. אלה האחרונים הושפעו ברובם מבן־עירם משה פוסטאן, אשר נמנה עם מניחי היסודות של הפראקציה העממית "צעירי־ציון" לאחר המהפיכה ב־1917. כל המנויים למעלה שימשו מאז אבוקת־אור לנוער בביסאראביה.

2. "ערד און ארבעט", קיעוו, מספר 7—6, תמוז תרע"ח; "הפועל הצעיר", חוב' י"ד, תרע"ט.

2*. ראה מכתבם של חברי הקבוצה להנהלה הציונית בלונדון במדור "נכפחות", עמ' 331.

3. שניים מהם, אליעזר טליתניק (בן־אריה) וישכר צאַראַוֹוניק, השתלבו מתחילה בקיבוץ עין־חרוד. ברבות הימים היה בן־אריה ממייסדי מושב העובדים כפר ויתקין, וצאַראַוֹוניק עבר ליגור.

4. מהם — נ. צוקרמן ואברהם כפרי (דורפמן) היו ברבות הימים, ב־1933, ממייסדי מושב־העובדים כפר־הס, ויהושע ברגר (הררי) — חבר במושב עין־עירון.

5. חבורה ראשונה בת 4 חברים, שעברה הכשרה קיצרת־מועד בסיום לימודיהם ביולי 1920 ושבראשה עמד דוד ווייסר (לאחר־מכן מנהל המוסד לביטוח לאומי בפ"ת), הצטרפה לקבוצת חלוצים מאוקראינה עם ב. רפטור בראשה, אשר הפליגה משם בימי חג הסוכות. לאחר שהייתם במשך 6—5 שבועות במושבה "מסילה חדשה" שליד קושטא, הגיעו לשם 3 חברים נוספים מבּאַנדאַר (פ. בנדרסקי, רעייתו וגיסתו). כל אלה הצטרפו לקבוצת החלוצים מיוצאי קרים, שהגיעה ארצה באניה "מחמודיה" ב־14 בנובמבר 1920.

לא אבוא למנות כאן את כל החבורות הקטנות של צעירים אחוזי להט לבנות את הארץ, אשר יצאו מביסאראביה ישירות לגאלאץ ונצטרפו לקבוצות העולים. אך ידוע אף ידוע, שבזמן הראשון עד להנהגת שיטת הסרטיפיקאטים לא היה כמעט מקום־יישוב שלא נטל חלק בעלייה. ואכן, כבר במארס 1919 הגיעה לחוף יפו אניה, שעל סיפונה 115 חלוצים, יוצאי רוסיה ורומניה ("ספר העליה השלישית", עמ' 79 — ח. ברלס).

בעקב מלחמת האזרחים שלאחר מהפיכת־אוקטובר והפרעות ביהודים אשר התחוללו באוקראינה, החלה הבריחה משם לביסאראביה ולבוקובינה וביניהם ראשוני החלוצים. מאביב תר"פ גבר זרם הפליטים והביא עמו המוני נוער־חלוצי. נוער זה, שהתרכז בנקודות־הכשרה ארעיות כמעט בכל עיר ועיירה בביסאראביה המרכזית והצפונית ומקצתו בבוקובינה, רישומו ניכר היה למדי בקרב הנוער המקומי והגביר את התסיסה בשורותיו. הנוער הוקסם מאורח חייהם של הפליטים הצעירים, שאינם מזלזלים בעבודה כלשהי ומשלימים את יומם העמל בשיר ובריקוד, וערכי החלוציות חדרו והשתרשו בליבו יותר ויותר.

באביב תר"פ הוקמה, ליד הוועד הגלילי של הפראקציה העממית "צעירי־ציון" בביסאראביה, ועדה מיוחדת לטיפול בשאלת העלייה ואירגון תנועת "החלוץ".[6] בוועידה הציונית הראשונה (קישינוב, 4—8.5.20) הוקדש מקום להרצאה מיוחדת על מהותו של "החלוץ" (י. אידלמן), והוחלט על אירגונו בתור הסתדרות עצמאית ואוטונומית. ביום 5.8.20 אף נרשמה בטריבונאל המקומי.

דיון מקיף יותר על "החלוץ" — מהותו, צורת אירגונו ודרכי פעולתו — התקיים בוועידת "צעירי־ציון" הראשונה הכל־רומנית (יאסי, 24—28.8.20). לכשהגיעו לקישינוב שליחי "הפועל־הצעיר" — יצחק כספי (זילברמן) וחיים שורר — התקיימה בתשרי תרפ"א מועצה מכוננת, שבה נבחר ועד מרכזי זמני.[7] חברי המרכז הזמני שפעלו עד לוועידה הראשונה, היו: נחום טולצ'ינסקי (טל) — יו"ר, לייב גלאנץ — סגן יו"ר, יצחק כספי וחיים שורר — מזכירים; חברי הוועד: אליהו אורטנברג, חיים בורודיאנסקי (בר־דיק), עקיבא גלובמן (גובריו), יצחק־דוד זילבר, יוסף כהן, זמירה סאַמיגובסקיה, אשר קוראלניק, יצחק רוזנברג ויצחק שווארץ.

6. חוזר ב' של הפראקציה העממית "צעירי ציון" בביסאראביה, הוועד הגלילי, ל' ניסן תר"פ.
7. "החלוץ" — ספעציעלע אויסגאבע, קעשענעוו, י"ד ניסן תרפ"ב.

ראשית פעולה

ראשית פעלו של הוועד הזמני התרכזה בשטח העלייה, כלומר יצירת תנאים מתאימים מדיניים, יורידיים וחמריים, לשם אירגון העלייה. הדאגה היתה לגורל החלוצים פליטי אוקראינה, שרובם המכריע עבר כבר שם את "כור־ההכשרה", וכעת מילאו ימיהם בהכשרה נוספת. עד מהרה אף יצאה הקבוצה הראשונה לארץ. יחד עם זאת לא הניח המרכז את ידו מפעולת האירגון וההכשרה בקרב הנוער הביסאראבאי עצמו, שהתחיל משתלב בקבוצות ההכשרה במידה ניכרת. בינתיים הוקמו בקישינוב, ולאחר־מכן גם באורהיוב, בסורוקה, בבריצ׳יבה ועוד, "בתי־החלוץ" הראשונים, דגמים לחיי עבודה משותפים, בהם התרכזו החלוצים לשם עבודה ועלייה.[8]

קבוצות חלוצים הסתדרו בעבודה חקלאית במושבות דומברובאן (ביניהם יוצאי יאמפול), וארטוז׳אן ומארקולֶשט, בבאלץ ובקאלאראש. חלק ניכר ממאת החלוצים, אשר התרכזו בסורוקה, הועסק במשתלת יק"א אשר בהר־הכרמים. בשל מצב המצור, שקיים היה כל אותו זמן ביסאראביה, לא הורשתה שהייתם של הפליטים החלוצים בערים השוכנות על הספר. לפיכך לא האריך ימים "בית־החלוץ" בסורוקה. בנוסף לחקלאות התעסקו החלוצים בעבודה בבתי־הבד, בחטיבת עצים וכיוצא באלה. תוך כדי כך התגבשו הגרעינים והתלכדו הקבוצות לעלייה.

בכרוז לנוער מס׳ א׳, מיום 15.2.21, מנסה מרכז "החלוץ" להגדיר את האידיאולוגיה החלוצית, בבחינת דפוסי־חינוך עיקריים לכל הבא להיספח לתנועה:

> מוכנים לכל עבודה קשה, מסתגלים לחיים בתנאים רעים, מסתפקים במשכורת זעומה, אמיצים ברוחם הלאומי, מכירים בערך בניין הארץ והקרבנות בשבילה ומסוגלים למשמעת מוצקה, — — — להיזהר מלהכניס אל הארץ מהגרים־מתלוננים הצובאים על פתחי הלשכות המכבידים בתביעותיהם והיוצאים את הארץ כלעומת שבאו.[9]

8. מן המפורסמים היה "בית החלוץ" בקישינוב, הראשון למניין, אשר קנה שביתה באגף קסרקטין לשעבר ברחוב באֶנדאֶרסקי מס׳ 20, פינת אלכסנדרובסקי, שהעמיד לרשות "החלוץ" ציוני ותיק ידוע ועסקן פעיל, ר׳ שמואל באלצאן. נהגו בו קיצור־לשון: "באֶנדאֶרסקיה 20". בהתחלת שנות העשרים היה "באֶנדאֶרסקיה 20" ל"שם־דבר" ברחוב הציוני. בפי רבים היה גם "בית־הנתיבות לארץ־ישראל". המון רשימות מעניינות הוקדשו לו לבית זה (נ. כהן־תרדיון, ל. גלאנץ, ז. רוזנטאל, ש. הללס, ח. שורר ואחרים) על חייו היומיומיים, על ההווי החלוצי ועל חגיגות ואירועים חלוציים בנוכחותם של ראשי התנועה הלאומית, אנשי רוח ותרבות.

9. "ערד און ארבעט", קעשענעוו, גל׳ 4 — 15.2.1921; הכרוז במקורו ניתן להיון ב"נספחות", עמ׳ 340—337.

בינואר 1921 בא לרומניה המזכיר הראשי של ההנהלה הציונית בלונדון, הד"ר לאנדמן, כדי לעמוד מקרוב על מצבן של תנועות ההגירה לארץ־ישראל ולחוץ־לארץ מבין עשרות אלפי הפליטים, שהגיעו מאוקראינה. הוא עשה למען הקלות כלשהן מצד מוסדות הממשלה ולמען יצירת אמצעים חמריים וצרכי ההגירה. ביקר בגאלאץ, עיר הנמל, בה התרכזו המוני פליטים בדרכם לקושטא ולארץ־ישראל.

מטעם מרכז "החלוץ" בקישינוב נשלח לגאלאץ הח' לייב גלאנץ, לשם משא־ומתן עם הד"ר לאנדמן בדבר הכנסת סדר כלשהו בעליית החלוצים. שכן רבים מבין הפליטים נהגו לעטור לראשם עטרת תפארת זו של חלוציות, אך ורק כדי לזכות בעלייה. לאור המציאות העגומה של חוסר עבודה חמור שהיה קיים אותה שעה בארץ, לא היו אלה אלמנטים רצויים ומתאימים לעלייה. מרכז "החלוץ" נהג לבדוק בקפדנות את מהותם של המועמדים וכשרותם לעלייה, מבחינה חברתית ותרבותית, ולא כל פליט מרוסיה נראה בעיניו בחינת "עולה" לארץ־ישראל. גישה זו התאימה להוראות "משרד העבודה הראשי" שליד "הפועל הצעיר" ומשרד העלייה הראשי שליד ה"התאחדות" בווינה.

הושג הסכם, כי הוועד הארצישראלי בגאלאץ יאפשר את העלייה לארץ רק למומלצים מטעם מרכז "החלוץ" בקישינוב ויקיים את "בית החלוץ" ל־80 איש, אשר הוקם במקום. טכס פתיחת "בית החלוץ" התקיים ב־2 לינואר 1921 בהשתתפותו של גלאנץ. דברי ברכה השמיעו: ד"ר לאנדמן — מטעם ההנהלה הציונית בלונדון, והא' מארכוס — מטעם הפדראציה הציונית ברומניה.

ד"ר לאנדמן ביקר לאחר מכן בקישינוב ועמד על טיב פעולתו של מרכז "החלוץ" במקום, התפעל מרוח החלוציות שפיעמה את החברים והבטיח לפעול למען שינוי־יחס מצד ההנהלה הציונית לתנועת "החלוץ" ולהעניק לחבריה זכות־העדפה על כל שאר הדופקים בשערי העלייה.

באותו זמן הוקמו ועדים ארצישראלים בקישינוב, צ'רנוביץ, בוקארשט וגאלאץ (המשרד הועבר לאחר־מכן מגאלאץ לקונסטאנצה). בישיבת המרכזים הציונים בקישינוב (ט' בשבט תרפ"א), בה נבחר הוועד הארצישראלי, הוגדרה במפורש סמכותו של מרכז "החלוץ": א) "החלוץ" נשאר מוסד עצמאי בפעילותו, ב) המשרד הארצישראלי מאשר "אנ־בלוק" את רשימות "החלוץ" לעלייה, ג) עירעורים על מתן רשיון־עלייה או על שלילתו יש להגיש לוועד הארצישראלי, והוא שיעבירו לדיון נוסף למרכז "החלוץ".

ובדרך אגב: בין חברי הוועד הארצישראלי בגאלאץ היו שניסו להשתלט על "בית־החלוץ", אשר התקיים בחסותם כלפי המשטרה, להתערב בסדרי חייו הפנימיים ולהטיל את מרותם על כל באיה. הדבר הגיע לידי

סכסוך חמור ביניהם לבין החלוצים ובאי־כוח מרכז "החלוץ" בקישינוב. הוא הובא לדיון מיוחד במועצת המשרד הארצישראלי הראשי, שהתקיים בבוקארשט בסוף יולי 1922 בהשתתפותם של באי־כוח הפדראציה הציונית בריגאט. תגובתם התקיפה של חברי המרכז: יוסף בארפאל, עקיבא גלובמן־גובריז ויצחק רוזנברג מצאו אזניים קשובות באוזני משתתפי המועצה והוחלט פה אחד להרחיק את השתלטנים מהעבודה.[9*]

עיכוב העלייה ופריצתה

חוסר־עבודה חמור, שפקד אז את הארץ, בשל המחסור באמצעי־השקעה, צימצום תקציב ההנהלה הציונית לצורכי קליטה והתיישבות, וכן הסיכויים הקלושים לעבודות בקנה־מידה גדול, הביאו כמעט לכדי נעילת שערי הארץ. ההוראה המפורשת של ההנהלה הציונית, לעכב את העלייה[10] עוררה התמרמרות רבה של הדופקים בשערים. בינתיים נערמו גם הקשיים להשגת האמצעים הדרושים לעלייה, כי המרכז הציוני התחמק מסיוע כלשהו והתרעם על הפעולה ה"סאֶפּאראטית" של משלוח אנשים ללא אמצעים כלשהם למחיה בארץ.[11]

ומצד שני, רבתה ההתמרמרות גם בקרב הישוב בארץ ובעולם הציוני, וגבר הלחץ על ההנהלה הציונית. הלך־הדיעות, ששׂרר בקרב האחראים בתנועת העבודה בארץ, היה כי "לחץ העלייה ייצור גם עבודה. מהפיכת העליה תשים קץ לשיתוק בציונות ובארץ. עם העלייה יבוא גם השחרור". ואז ניתן הצו: "ל פ ר ו ץ א ת ה ע ל י י ה!"[12] בהתאם לכך יצאו מטעם "הפועל הצעיר" שליחים מיוחדים לחוץ־לארץ, כדי לעורר את פעילי התנועה בגולה, לגבש את הקבוצות העומדות לעלות ולהדריכן.

9.* מתוך מכתב מרכז "החלוץ" מיום ט"ו באב תרפ"ב אל מרכז "החלוץ" העולמי בווינה, בחתימותיהם של המזכיר הראשי ע. גלובמן (גובריז) וי. בארפאל.

10. במכתב־חוזר של ההנהלה הציונית מחודש יולי 1919 נאמר:
"הננו מחוייבים להכריז בפומבי, שאין מקום לאמיגראציה לארץ־ישראל עוד במשך זמן ידוע. בזמן הראשון עד שתפתח הארץ את שעריה לפני מהגרים יוכלו לנסוע לא"י רק האנשים מן הסוגים המנוים למטה: א. אלה שכבר היו בא"י ושהם שבים אליה עתה, או שיש להם בארץ משפחה או רכוש, ב. באי־כוח של אגודות וחברות שונות שנועדו בשביל בנין הארץ, ג. אומנים מומחים במקצועות ידועים, ד. בעלי נכסים גדולים שיכולים להסתדר בארץ תיכף ומיד. — — — עוד פעם אנו חוזרים ואומרים: אל יהין העם לעלות, אל תדחקו את הקץ!" (עפ"י הספר "החלוץ בכור המהפכה" לדן פינס, עמ' 72).

11. "הפועל הצעיר", מס' 17, 4 בפברואר 1921, מתוך כתבה מביסאראביה מאת ש.

12. "פרקי העליה השלישית", תשי"ח, עמ' 16 — צבי ליבנה [ליברמן].

תיאור מקיף על הלך־הרוח ששרר, הן בקרב החלוצים אשר נתקעו בביסאראביה והן בקרב תנועת העבודה בארץ, אנו מוצאים במכתבו של מרכז "החלוץ" בקישינוב מיום י"ח אדר ב' תרפ"א (28 במארס 1921) אל הוועד הפועל הציוני בלונדון.[12*]

אסיפת החלוצים בקישינוב, כ"ג אדר ב' תרפ"א, שבה השתתפו כמאתיים איש, גילתה את דעתה בשאלה כאובה זו של נעילת השערים לעלייה, ובמכתבה אל הוועד הפועל הציוני בלונדון (בחתימת י. לישבסקי, ב. סליפוי, מ. ליוושיץ וח. שורר) הודיעה כי:

> עליה בלתי פוסקת של חלוצים, אשר בכוח נאמנותם ומסירותם ידעו להתגבר על כל קושי בתנאי העבודה הנוכחים, ידעו למצוא ולתפוש עמדות־עבודה חדשות, במקום שלא היו כאלו עד כה, וידעו לסדר את חייהם בכל המצבים הקשים שיכולים להיווצר בארץ. — — — ויודעים אנו: שרק עליתם הבלתי פוסקת של החלוצים תיצור את האפשרויות לעבודה יוצרת בשבילם ובשביל הבאים אחריהם ואנחנו דורשים: פנו דרך והסירו המעצורים לפני אלפי החלוצים! לקראת כל קושי ואל כל סבל — אנו עולים!

ואמנם העיד ד"ר א. קצנלסון מקושטא, במכתבו מיום כ' בשבט תרפ"א: "לא מגיעות לכאן קבוצות מאורגנות מחוץ לביסאראביה".

גם בצ'רנוביץ, אשר בה התרכזו פליטי "החלוץ" שהבריחו את הגבול בצפונה של ביסאראביה, גבר הלחץ לעלייה. על הלך־הרוח, ששרר בתנועה באותו זמן, אנו עומדים לפי המכתבים שלהלן מאת מרכז "החלוץ" האזורי בבוקובינה אל ועד "הפועל הצעיר" ביפו. במכתב מס' 181, מיום י' לח' אייר תרפ"א, נאמר:

> המאורעות האחרונים ביפו מכריחים אותנו לאחוז באמצעים כבירים בשביל הגדלתה והרחבתה של עלית החלוצים. לשם זה החלטנו להגדיל את מספר החברים הנשלחים על ידנו בלי צ'רטיפיקאטים. התנאים הפוליטיים של עבודתנו נוחים. יש לנו אפשרות לקבל 'לאסיי־פאסיי' לארץ־ישראל על פי 'דרישותיכם', ועל־כן נבקשכם עד למאוד לשלוח לנו מייד 5—6 'דרישות'. — — — בדרישה, במקום המספר, להשאיר מקום פנוי, למען נוכל למלאותו. — — — בימים האלה יוצאת קבוצתנו השלישית בת 45 איש בלי צ'רטי־פיקאטים. בברכת חברים והעבודה הנשיא: י. בשרובקר המזכיר: מ. גוטמן.[13]

12*. את הנוסח המקורי, ראה להלן במדור "נספחות", עמ' 332—335.
13. שני החתומים על המכתב, ממייסדי "החלוץ" בבוקובינה, נמצאים כעת איתנו בארץ בתל־אביב, הלא הם: העו"ד ישראל בר־שירה ומ. בניהו.

במכתב שני, מס׳ 212, מיום כ״ג אייר תרפ״א, אנו קוראים:

בסוד. כבר פנינו אליכם בנדון זה. הרצון הכביר להגדיל את העלייה מכריחנו לפנות שוב אליכם. כידוע לכם, הצ׳רטיפיקטים ניתנים במידה מצומצמת מאוד. בלי צ׳רטיפיקטים אפשר לנסוע רק לאלה שיש להם ׳דרישות׳. באופן רשמי, ה׳דרישות׳ צריכות לצאת מועד הצירים, אבל אצלנו[14] תספיק דרישה בחותמת שלכם, או דרישה מאת הסתדרות הפועלים הכללית. על־כן נבקשכם מאוד לשלוח לנו 50 דרישה, כל אחד על סכום 20 חלוץ. לא יזיק אם תציינו 10 דרישות לירח אחד, וכן הלאה והלאה. לתשובתכם המיידית נחכה. הנשיא: י. בשרובקר המזכיר מ. גוטמן.

בינתיים נוצרו קשיים נוספים בתחום העלייה. הקבוצה השישית של ״החלוץ״ ברומניה, בת 98 חלוצים, בתוך כלל 158 העולים, אשר הגיעו לחופי הארץ באניה ״דאלמאציה״ בעצם ימי מאורעות מאי 1921, לא הורשתה לרדת לחוף, עם שהחלוצים היו מצויידים באשרות כניסה בריטיות חוקיות. לא הועילה אף הטענה, שהפקודה על ״סטופ אימיגריישן״ (עצירת העלייה) השיגה אותם כבר בדרך לארץ, בלב ים, ולאחר קבלתם את אשרות הכניסה. אחרי נדודים בין נמלי יפו, חיפה ואלכסנדריה ושלושת ימי שהיה שם בקאראנטין — הוחזרו לקושטא. אמנם לא נפלה רוחם של החלוצים, על אף התלאות החדשות־ישנות שהיו צפויות להם. איתנה היתה אמונתם, כי רוע הגזירה לא תאריך ימים.

הגזירה על הפסקת העלייה עוררה גל עצום של מחאות ברחבי העולם, ולאחר מאבק של ההנהלה הציונית נחרץ פסק־דינם של שלטונות המאנדאט להתיר כניסתם של כל אלה אשר קיבלו ויזות עד למועד ההפסקה, בתנאי של בדיקה מוקדמת מצידם. באמצע החודש יוני 1921 בא לקושטא מנהל מחלקת העלייה של ממשלת ארץ־ישראל, המיג׳ור מוריס, לחקור את המצב במקום, תוך בדיקת כשרותם הפוליטית של העולים. מסעו זה של המיג׳ור מוריס מתואר בפרטות יתירה במכתבו של המשרד הארצישראלי בקושטא

14. צ׳רנוביץ היתה באותו זמן מקום מושבו של הקונסול הבריטי ברומניה. הקונסול סיר קמרון היה אדם אציל־רוח, שהתייחס במלוא ההבנה לחזון הגאולה של עם ישראל. הוא קיים יחסי־ידידות עם נציגי האומה השבה ועולה לארץ אבותיה, למולדתה. לא החמיר בדרישותיו, לא הקפיד ביותר על הצד הפורמאלי ומוכן היה לפתוח אור־ירוק לכל שבא לדרוש בשערי העלייה. על יחסו האנושי והאדיב ביותר מצידו לדורשי עזרתו, בניגוד לקפדנותם של פקידי מחלקת העלייה של הממשלה המאנדאטורית בארץ־ישראל, הוא נראה כאחד מחסידי אומות העולם.

מס׳ 608 מיום כ׳ בסיון תרפ״א (26.6.1921) שנתקבל במרכז הציוני בקישינוב. להלן נביא אילו קטעים ממנו:[14*]

המיור מוריס לא בא להתיר את העליה, כי אם לעצרה — בזאת נוכחנו אחרי ששהה אצלנו שבוע שלם. — — — והסך־הכל של עבודת המיור מוריס הוא — שמכל [שמכלל] 5000 איש הנמצאים פה יזכו לעלות לארץ בשבוע זה רק 50 איש וכעבור שני שבועות עוד 24 איש שאושרו על ידו. כל שאר המהגרים נשארים פה בלי תקוה שבקרוב יוכלו לעלות לארץ. — — — אחרי שחקר אצלנו את המהגרים הביע לנו את אי־שביעת רצונו בשטח העבודה שאחזה בה ההסתדרות הציונית. לפי דעתו אין הסתדרותנו עומדת על הגובה הדרוש בנוגע לבדיקה הפוליטית של המהגרים וביניהם יוכלו להימצא אלמנטים מזיקים. לפי דעתו צריכים היו המהגרים להימצא (כאן מטושטשות כמה מלים) תחת השגחה מיוחדת כדי לחקרם מתחילה (חצי שורה מטושטשת) והשתדלנו לבאר לו את המצב. לצערנו לא ראינו מצדו את הרצון להבינכו והיחס שלו אלינו הוא יחס של אי־אמון ויחס מעליב.

כל הדברים האלה נדונו בישיבת המשרד הארצישראלי בקושטא, אשר נקראה לפי בקשתו של המיג׳ור מוריס, שבדרך אגב השתתפו בה כאורחים: ח. נ. ביאליק, א. דרויאנוב, מ. קליינמן וי. ח. רבניצקי שהגיעו מאודיסה. בסיום מכתב החוזר נאמר עוד:

מחר יצא המיור מוריס לגלץ ויבקר את כל מרכזי העליה: גלץ, קישינוב, בוקארשט במטרה לחקור את המצב שם. הננו חושבים שחברינו בכל המקומות האלה ידעו לעמוד על המשמר, להגן על כבוד הסתדרותנו ולבאר לו את המצב. אנחנו מצדנו מקווים שלמרות התוצאות המעציבות של בקורו של בא־כח הממשלה הארצישראלית יבואו שנויים לטובה.

כאמור, התמזל לה לעלייה מרומניה, שלקונסול הבריטי הכללי בתקופה ההיא היה יחס חיובי חם ל״שבי־ציון״. הוא קיים יחסי ידידות עם מנהל המשרד הארצישראלי בצ׳רנוביץ, יוליאן זילברבוש, ועם מזכיר ״מחלקת העבודה״, העו״ד י. בר־שירה, ונעתר לבקשתם להעניק אשרות־כניסה לכל החלוצים, שרוכזו במיוחד לאותו זמן בנמל־היציאה גאלאץ וחיכו בתור לעלייה. ומאחר שלא היה סיפק בידי מזכירתו היחידה של הקונסול — גם היא כמוהו אוהדת את העלייה — להשתלט לבדה על העבודה המרובה והדחופה, הסכים הקונסול לגיוסם של כתבנים זריזים מבין צעירי צ׳רנוביץ, שעזרו לידה.[15]

14*. ראה גם להלן במדור ״נספחות״, עמ׳ 336.

15. לפי עדותו של מ. בניהו, מזכיר ״החלוץ״ בצ׳רנוביץ.

אך בינתיים החריף המצב עוד יותר, ובהשפעת המאורעות נקבעו על־ידי הנציב העליון ב־3 ליוני "תקנות זמניות" לשיטת הצ'רטיפיקאטים, אשר הונהגה ב־17 בדצמבר 1920, שאף היא נראתה התנקשות בעלייה החלוצית ונחשבה כסגירת שערי הארץ בפניהם. מתעודתן של ה"תקנות" היה להפקיע את סמכותה של ההנהלה הציונית מלחלק את רשיונות העלייה על דעתה היא ולשעבדה לדעתם ולהכרעתם של הקונסולאטים בארצות הגולה. התקנות נראו חמורות ביותר, ומאז לא פסקו תלאות יתר הקבוצות המאורגנות, אשר חיכו לתורן בקישינוב ובגאלאץ, לחסדו של הקונסולאט הבריטי. במכתב ממרכז "החלוץ" בקישינוב למשרד העבודה הראשי בארץ מחודש תשרי תרפ"ב כותב ח. שורר:[16]

הנה נכנסים אל הקונסול כמאה איש בעלי 'דרישות' ומהם מקבלים ויזות רק כשלושים, הודות לפקודה החדשה המבטלת את ערך הדרישות שניתנו לפני האחד ביולי. — — — יש כאלה אשר התיצבו לפני הקונסול בפעם החמישית והשישית, וכל פעם לחינם. הנה גם אתמול ביטל הקונסול 20 ויזות מאלה שהוא אישר בפעם הקודמת. ומה יכולים לדרוש מאלה העשרים אשר לפני יום ראו את עצמם בחזון בארץ־ישראל, והיום הם שוב אומללים וצריכים לצפות לישועה שתבוא ממקור חדש, לא נודע להם.

וקורעת את הלב השאלה הנוראה: מי אשם בהשחתתם ובאבדנם של הכוחות הרעננים והיקרים האלה, הנחוצים כאבן הפנה לבניננו? ומדוע אין אנו מתעוררים ומתקוממים להצלתם?!

אלו הן הפרספקטיבות לעלייה שאנו עומדים לפניהן עתה. ואין להכחיש, המצב הזה משפיע על מרצנו ומדכא את רוחנו בכל עבודתנו, וגם לעבודת ההכשרה אין אנו מסוגלים להתמסר באותה ההתמודדות, שיכולה להיות — לו היתה העלייה זורמת ומתגברת כראוי. במצב כזה של העלייה אין גם יכולת להשיג את האמצעים הכספיים הדרושים לעבודת ההכשרה. בעיני הקהל — כל העבודה הזאת נראית כתפלה בשעה "שאינן נותנים לנסוע לארץ־ישראל"...

מפני העדר אמצעים גמור החלטנו לרכז את עבודת ההכשרה במקומות מועטים, שמה נעביר את החלוצים מעירותיהם השונות. באחת העירות הננו מסדרים עתה משק חקלאי על שטח של 40 הקטאר, שישמש חווה מרכזית ומופתית לקבוצות החלוצים.

בסוף דברינו הינו רוצים להדגיש, שעל מרכזנו מוטלת החובה להקדיש יותר תשומת לב למרכז יהודי זה ברומניה, המשמשת כארץ מעבר לאלפי עולים מרוסיה, והיכולה לשמש גם כשהיא לעצמה מקור חשוב בשביל ארץ־ישראל, אם ידעו לעורר בה תנועה מתאימה.

16. "פרקי הפועל הצעיר", כרך י"א, עמ' 94—92.

התמרמרותו של מחנה החלוצים על בלימת העלייה ותגובתו הנרגשת והנואשת באה לידי ביטוי בגילוי־דעת במועצה משבט תרפ״ב (ראה להלן עמ׳ 193), בנשיאותם של ל. גלאנץ, נ. טולצ׳ינסקי (טל) וי. סקווירסקי, כי ״החלוץ אינו מכיר בעיכובים חיצוניים ויעפיל לעלות בכל הדרכים ובכל האמצעים״. במברק שנשלח מטעם המועצה להנהלה הציונית בלונדון נאמר עוד:

> מועצת החלוץ ברומניה מציינת, כי להנהלה הציונית אין הבנה לסיסמת החלוץ בענין העלייה. לכן לא עלה בידנו לנצל כל האפשרויות אשר היו לפני נעילת השער.[17] המועצה מכירה גם עכשיו, כי רק עלייה חפשית ומתמדת של חלוצים ועמלים עשויה לבסס את מעמדנו הפוליטי והכלכלי בארץ. ההנהלה הציונית נתבעת לאחוז בכל האמצעים הדרושים לשם פתיחת השערים בפני עליית חלוצים ועמלים.[18]

אולם חרף קשיי העלייה שנוצרו, הצליחו להגיע ארצה עד פסח תרפ״ב 10 קבוצות־חלוצים מאורגנות מרומניה, אשר מנו 982 חברים וחברות.[19]

החמרת מצבם היורידי של חלוצי אוקראינה

בנובמבר 1921 חלה הרעה זמנית ביחס השלטונות לפליטי אוקראינה ולהמשך שהותם בתחומי ביסאראביה. הכרחי היה להעביר את החלוצים, אשר היו מצויידים בתעודות זמניות, מביסאראביה לפנים רומניה. למטרה זו נבחרו ערי־הנמל בראילה וגאלאץ, שבה נמצאו כבר אותה שעה למעלה ממאה איש חברי הקבוצה התשיעית, אשר חיכו לתורם בעלייה חודשים רבים. ה״אֶוואקואציה״ כרוכה היתה לא בהוצאות־הדרך לבד, אלא בקשיי סידור בעבודה במקומות מגוריהם החדשים. בעניין זה טיפלו חברי המרכז, המדריכים י. רוזנברג וע. גלובמן (גוברין), כשלידם פעל מזכיר המחלקה הארצישראלית של ההסתדרות הציונית בבוקארשט, המהנדס ארנסט לוי.

17. הכוונה לאי־ניצול מצד ההנהלה הציונית, את המיכסה הראשונה של 16.000 סרטיפיקטים אשר קיבלה בשנה הראשונה. מכלל 1,000 הסרטיפיקטים בלבד שהסכימה להשתמש בהם, נשלחו לרומניה 100 בלבד!
18. ״ערד און ארבעט״, גל׳ 24, ה׳ אדר תרפ״ב.
19. בספר ״במאבק לגאולה״ לאריה רפאלי (צנציפר) עמ׳ 170—174 נשתבשו הכותרות שמתחת לתצלומים הקבוצתיים. בעיני המחבר נראו כולם כ״יוצאי רוסיה ואוקראינה״, בעוד שלאמיתו של דבר לא מעטים היו ביניהם גם ילידי ביסאראביה (בעיקר, החל מהקבוצה השישית).

לעזיבה־מאונס את ערי ביסאראביה ועיירותיה, אשר הוכיחו מידת הכנסת־אורחים חמה ונאה ביותר לפליטי אוקראינה בכלל ולנוער החלוצי בפרט, ניתן ביטוי ברשימתו של עקיבא גלובמן (גוברין) ב"ערד און ארבעט" (גל' 12 מיום י' כסלו תרפ"ב) "ע ם פ ר י ד ה". הרשימה נסתיימה בקריאה לנוער הביסאראבאי: "אנו נפרדים כעת ועוזבים אתכם, קומו ומלאו את שורותינו!".

אותה שעה כמעט שנפסק זרם החלוצים מאוקראינה. לעומת זאת התגברה והלכה נהייתו של הנוער הביסאראבאי לשורות "החלוץ", מתחילה — נוער לאומי בלתי מאורגן, אבל חדור מסורת עברית שורשית, ולאחר מכן — מבין שורות "התחיה", "החבר הצעיר" וכו'. כאלה כן אלה לא היו בעלי השקפה חברתית־אידיאית מסוימת; כל מאווי חייהם היה "לשאת ציונה נס ודגל". רק אחריהם באו חברי הסתדרויות נוער בעלות גוון חברתי מובהק, עד שלימים התרחבה הסתדרות "החלוץ" והסתעפה לקשת מגוונת של אידיאולוגיות חברתיות שונות.[20]

ציוני ריגאט נחלצים לעזרה

הפעם נתן המרכז את דעתו לכך, שכדאי להימנע מלשלוח את קבוצות החלוצים דרך קושטא. חניית הביניים שם כרוכה היתה בציפיה ממושכת לשם קבלת סיוע כספי ממוסדות־העזרה להמשכת הדרך. ההסדר החדש,

20. על געגועיו אל נוער חלוצי זה כותב לייב גלאנץ המנוח, אחד ממייסדי "החלוץ בביסאראביה אשר התמיד ופעל במרכז שש שנים רצופות, חרש את ביסאראביה לארכה ולרחבה ועשה למענו נפשות רבות. בפתח דבריו לרשימותיו על הקונגרס הציוני הי"ח (בהיותו ציר מאמריקה) שפירסם ב"אונזער צייט" הקישינובי, אוגוסט 1933, אנו קוראים:

"לקוראי לשעבר, הבלתי נשכחים!

מדי פעם בבואי לקונגרס ציוני מאמריקה הרחוקה, עומדת לפני משימה מיוחדת, נעימה מאד לעצמי: להתראות עם הצירים והאורחים מביסאראביה ש ל י. אותה ביסאראביה האינטימית והחמה, לה הקדשתי כמעט את שנותי הטובות ביותר, שנות פעילות ומסירות ללא גבול לרעיוננו — הרעיון הציוני הסוציאליסטי.

"קוראי החביבים, ידידי־נפש מקישינוב ומכל עיר ועיירה בביסאראביה היהו־דית, וכן מפה ושם ברומניה הישנה ובבוקובינה! נטעתם בלבי אהבה לשדות ולכרמים שלכם. ומעל לזה — לנוער הגדל ופורח, חדור חזון הגאולה. זכרתי לך, ביסאראביה, חסד נעוריך! זכרתיכם, הבחורים החולמים, זכרתי לכתכם אחרינו, העסקנים הראשונים מאוקראינה, המשכתם ואף עליתם עלינו והרביתם עשות. זכרתי את החלוצים מביליצ'אן, יאסי ועוד. חולם אני עוד לראות פעם את מעשיכם, מעשי ידי עצמכם, אחרי שנפרדנו מכם, ואני אומר לכם: להתראות עוד בביסאראביה, ולבסוף — בארץ־ישראל!".

לא לשהות בקושטא, עשוי היה גם למנוע את הצורך לחדש את אשרת־הכניסה לארץ בקונסולאט הבריטי. ברם, הגשמתו תלויה היתה בהשגת אמצעים מקומיים נוספים, מלבד ההקצבות מצד ועדי הסיוע השונים, אשר פעלו במדינה, למימון הנסיעה הישירה מנמל רומניה עד לשערי הארץ. לתכלית זו השתתף שליח המרכז, יצחק רוזנברג, במועצת הציונים, שהתקיימה ב־8 לנובמבר בבוקארשט, בה הירצה על פעולת מרכז "החלוץ" והדגיש את הכורח בסיוע מוגבר ומוחשי בעלייה. נדיבי הציונים בריאגט נענו לקריאתו של מרכז "החלוץ" והעמידו לרשותו את הסכומים שהיו חסרים לתכלית זו.[21]

בעיר הנמל גאלאץ היו העסקנים הציונים מקבלים בהתלהבות עצומה את הצעירים אחוזי חזון־הגאולה שהיו נוהרים לעירם הברוכה, בה נפתחו לפניהם שערי הארץ הנכספת. הם גילו להם עתרת חמימות נפשית ורוחב לב מעודד. בזכרונם של זקני הציונים עוד חרותים היו ימי העלייה, בשנות השמונים מהמאה הקודמת של יוצאי מוינאשט, בירלאַד ועוד — מניחי אבן־פינה איתנה ונאמנה לראשית ההתיישבות בארץ. והנה נפתח כעת לפתע נגד עיניהם מאַגר חדש, חלוצי, עצום.

הקבוצה התשיעית היתה הראשונה שיצאה באורח ישיר לארץ.[22] מאז ואילך קיים היה הסדר חדש זה ללא הפרעות כלשהן, על אף שחייב את מרכז "החלוץ" להשיג את הסכומים העצומים להוצאות־הדרך במקום גופא. הוצאות המרכז להעלאת 10 הקבוצות הראשונות עלו לסכום של למעלה ממיליון וחצי ליים רומניים[23] (כ־6.000 ליש"ט לפי השער הרשמי) — סכום ניכר למדי בזמן ההוא.

אי־אלו סכומים הגיעו למרכז "החלוץ" גם מ"מס העלייה", אשר מרכז "צעירי־ציון" הטיל על חבריו,[24] מנשפים והרצאות וכן מהוועד העירוני בקישינוב בסכום של 78.263 ליי.[25] ההצעה לייסד "קרן־עלייה" מיוחדת נדחתה בגלל המגבית ל"קרן־היסוד", שהתחילה באותו זמן.

21. "ערד און ארבעט", קעשענעוו, גל' 12, 11.12.1921.
22. "הפועל הצעיר", גל' 9—8, 30.12.21; לפי עדותו של חיים צסיס, "החלוץ הראשון" מהמושבה החקלאית ואַרטוזאַן, ביסאראביה, יצאה הקבוצה מנמל גאלאץ באניה "קולומביה" והגיע ליפו ב־19 לדצמבר 1921.
23. "החלוץ", ספעצ. אויסגאבע צו דער "וואך פון החלוץ", קעשענעוו, פסח תרפ"ב.
24. חוזר מס' ט' של הוועד המרכזי "צ"צ" בקישינוב, 7.1.25.
25. "החלוץ", ספעצ. אויסגאבע צו דער "וואך פון החלוץ", קעשענעוו, פסח תרפ"ב.

הוועידה הראשונה

ועידתם הראשונה של החלוצים מכל חבלי רומניה התקיימה בקישינוב בימי כ״ו—כ״ח סיון תרפ״א (2—4.7.1921). מתפקידה היה לקבוע קווי־יסוד לתנועה ולסמן תכנית פעולה בעתיד, וכן לבחור ועד מרכזי. ההכנות לוועידה עמדו בצל מאורעות יפו הטראגיים באחד למאי ורציחת י. ח. ברנר וחבריו. בחוזר מספר 2 של המרכז הזמני, מיום ח׳ בסיון תרפ״א שניתן להלן, במדור ״נספחות״, בנוסחו המלא, אנו קוראים:[26]

ועידה זו, תגדל חשיבותה ביחוד ברגע רציני זה, כשכל עולמנו היהודי נמצא במבוכה גדולה לרגלי המאורעות הטראגיים בארץ. ברגע זה עלינו להיוועד, לתת לעצמנו דו״ח מהנעשה על אף כל הקמים עלינו. רק אנו, באומץ רוחנו ובדרכנו הברורה, יכולים ברגע זה לפזר את המבוכה המסוכנת של עמנו. דרכנו קשה עכשיו יותר מאשר עד כה, אולם מרצנו יודע לגבור עם התגברות המכשולים.

בישיבת המרכז מיום ו׳ סיון החלטנו לקרוא את הוועידה לימים כ״ו—כ״ח סיון, 3—2 יולי, בקישינוב. כל סניף שיש בו עד עשרים חבר ישלח ציר אחד, וסניף אשר מספר חבריו הוא למעלה מעשרים —שני צירים. אנו מתכוונים בפירוש לצמצום מספר הצירים, למען תהיה ועידתנו קצרה ומעשית. השעה קשה ורצינית ותובעת מאתנו למעט בדברים ולהרבות במעשים. יחד עם זה אנו דורשים שהצירים יבואו במספר הדרוש מכל הסניפים ויביאו אתם את גילוי־רצונם האמיץ והחלוצי של החברים שולחיהם.

בוועידה השתתפו צירים מ־25 סניפים והרבה אורחים. בניגוד לוועידות ציוניות קודמות בביסאראביה, היא התנהלה כולה על טהרת הלשון העברית (אז עדיין בהברה אשכנזית).

פתח את הוועידה לייב גלאנץ.[27] חיים שורר הביא את ברכת מפלגת ״הפועל־הצעיר״, הראשונה אשר העלתה את הסיסמה ״חלוציות״.

יצחק כספי מסר דו״ח מפעולת המרכז הזמני ויחד את דברו על מהות ״החלוץ״ ותעודתו. ח. שורר הירצה על המצב בארץ־ישראל; יהודה דאנוביץ ודוב טאבאצ׳ניק — על ענייני הכשרה; ל. גלאנץ — על עלייה. הרצאת י. כספי על ענייני אירגון עוררה ויכוחים סוערים בקרב הצירים. היו שגרסו, כי חברות ב״החלוץ״ מותנית רק בהגשמה עצמית. ואילו חברי ״צעירי־ציון״, אשר יזמו את ייסוד הסניפים במקומות ודאגו לקיומם, היו

26. ״ערד און ארבעט״, קישינוב, גל׳ 8—7, 16 ביוני 1921.
27. הפרטים על הוועידה לפי ״ערד און ארבעט״, קישינוב, גל׳ 9 ו־10 מחודש יולי 1921.

בעיניהם רק בחינת אפוטרופסים עליהם. ברם, אחרי דיון ובירור יסודי נתקבלה החלטה, שלפיה נרכשת החברות ב״החלוץ״ לא רק תוך הגשמה עצמית, אלא על סמך פעילות מתמדת, מסורה ונאמנה לרעיון החלוצי ולהחדרתו בקרב העם.

כבכל ועידה וועידה לא חסרו גם כאן תופעות תמהוניות ומשעשעות כאחת. על אחת שכזו יסופר כאן: לוועידה הוזמן, כאורח, הסופר הידוע מרדכי ספקטור, אשר שהה אותו זמן בבוקארשט, בדרכו לאמריקה. הוא נענה להזמנה במיברק, בלשון קצרה לאמור: ״אני שונא אתכם; סעו אל האהובים עלי!״... אשר קוראלניק, עורך ״ערד און ארבעט״ שנבחר לנשיאות הוועידה, איש עדין־נפש ובעל שאר רוח, הציע נוסח־תשובה קצר, שנתקבל על דעת הכל ״אנו אוהבים אותך! סע אל השנואים עליך!״...[28]

מכלל ההחלטות החשובות שנתקבלו בוועידה ראוי לציין את החלטת־היסוד על עצם מהותו של ״החלוץ״ האומרת, כי:

> ועידת ״החלוץ״ ברומניה רואה ב״החלוץ״ מורה־דרך וסולל־נתיב לפעולת המוני העם הרחבים ההולכים בעקבותיו ואשר מטרתו היא: חידוש חייו הכלכליים והרוחניים של העם על יסוד עבודה עצמית יוצרת, שהיא הפיתרון לחייו של הפרט ולחיי האומה כולה.

לוועד המרכזי נבחרו: לייב גלאנץ, עקיבא גלובמן (גוברין), י. ד. זילבר, נחום טולצ׳ינסקי (טל), יצחק כספי (זילברמן), מיכאל לנדאו, יוסף לרנר (לירון), יצחק רוזנברג וחיים שורר. למועצה נבחרו: יצחק חיטרון, דוב טאבאצ׳ניק, כהן, נתנזון, פרידמן וקישינובסקי. מבין הפעילים שסייעו למרכז בעבודתו היו: אליהו אורטנברג, יוסף בארפאל, נחמן כהן (תרדיון) ואחרים. י. בארפאל פעל אותה שעה באירגון עבודת ״קרן־היסוד״ בערי השדה, ולאחר זמן קצר נספח לוועד המרכזי של ״החלוץ״ לשם ריכוז פעולותיו. כן נספח לוועד המרכזי נחמן כהן שעליו הוטל לרכז את פעולות המזכירות.

לוועד המרכזי החדש בקישינוב ניתנה סמכות כל־רומנית, כשהמרכז האזורי בצ׳רנוביץ כפוף לו. הוועד הגביר את פעולתו בשטח העלייה וטיפח את קשריו עם המשרד הארצישראלי המרכזי בצ׳רנוביץ ועם המשרדים בבוקארשט ובגאלאץ. בוועידת ב״כ המשרדים הא״י בצ׳רנוביץ, שבה השתתפו 3 מחברי מרכז ״החלוץ״, עלה להביא לידי איחוד פעולה של כל המוסדות העוסקים בענייני העלייה וחלוקה נאותה של האמצעים שהושגו למטרה זו. פעולת ההכשרה, אירגון קבוצות־העלייה והרכבן נמסרו כולן לידי מרכז ״החלוץ״ הכל־רומני, שמושבו היה בקישינוב.

28. לפי עדותו של נ. תרדיון — ממזכירי הוועידה.

ליד הוועד המרכזי התחיל לפעול מאז אינסטרוקטוראט קבוע: להדרכת ההכשרה — דוב טאבאצ׳ניק; לאירגון העלייה מבחינה יורידית וכספית — יצחק רוזנברג ועקיבא גלובמן (גוברין); לאירגון "ידידי החלוץ" — יוסף בארפאל. לאחר עליית רוזנברג וגלובמן ב־1923, נפל כל נטל העבודה הזאת על שכמו של בארפאל והוא המשיך בה במרץ ובהצלחה עד עלותו ארצה בסוף 1925.

הצעדים הראשונים לביסוס "החלוץ" בביסאראביה היו: יסוד חווה להכשרה ונגריה בקאפראָשט, בהנהלתו של דוב טאבאצ׳ניק, ואירגון קבוצות הכשרה בסורוקה, אורהיוב, בריצ׳יבה וקאלאראש.

היוזם והמפעיל מבין חברי הוועד בשטח ההכשרה היה דוב טאבאצ׳ניק ה"ציגל־מאכער (העושה־לבנים) מקאפרשט" — "חלוץ ההכשרה" ו"רוח הסערה", כפי שכונה בפי חבריו. הוא היה דורש "עלייה קונסטרוקטיבית" במלוא מובן המילה: קבוצות חלוצים על כל רכושם המשקי — הציוד הדומם והחי מגזע מעולה: סוסי דוברוג׳ה, פרות־בוקובינה, כבשים ועיזים מהריגאט וזרעים סלקטיביים מביסאראביה.[29]

אחרי מאורעות הדמים ביפו, 1 במאי 1921, עם ביקורו של זאב לוינסון (מאנשי "השומר" בארץ) בקישינוב, הוטלה על המרכז משימה נוספת — הספקת נשק לארץ־ישראל.[30] יוסף בארפאל, עקיבא גלובמן (גוברין), יצחק רוזנברג וחיים שורר יצאו אז לבוקארשט, גאלאץ יאסי וצ׳רנוביץ לשם גיוס כספים למטרה זו. הרבה פעל בתחום בטחוני זה בשביל הארץ יו"ר ההסתדרות הציונית ברומניה, אדולף ברנהארד מבוקארשט, אשר אף תרם בעצמו ביד נדיבה.

רוב הכספים נועדו להעברה לקושטא, שם ניתן לרכוש נשק לרוב, בגלל ההתפרקות מנשקם של חיילות הגנראל דאָניקין, אשר ברחו מרוסיה. על הנשק שנרכש ברומניה גופא חלש עקיבא גוברין, שהבריח אותו ארצה באמצעות החלוצים־העולים. היה זה אתגר נוסף לחלוצים יוצאי אוקראינה, בה מצויים היו כלי־נשק בשפע והיו בהישג ידו של כל דורש. אלה לא יכלו להשיג במוחם, שהמתגוננים בארץ מול הפורעים יהיו נתונים במצב של מחסור בכלי־הגנה, והם ברתמו לפעולה בלהט־נעורים.

ב"פלנום" (מליאת המועצה) של "החלוץ", שהתקיימה בימי כ"ו—כ"ח שבט תרפ"ב (24—26.2.22), בהשתתפותם של ב"כ הוועדים האזוריים בצ׳רנוביץ ובגאלאץ, וכן של חברי מרכז הצ"כ וצ"צ כאורחים, תפסה

29. קובץ "בסרביה", תל־אביב — תשי"א, עמ׳ 179, ש.ש.
30. "במאבק לגאולה", א. רפאלי (צנציפר), תשט"ז, עמ׳ 170; עקיבא גוברין — "דבר", גל׳ 13283, י"ט בשבט תשכ"ט.

מס׳ 58. קבוצת־הכשרה בבית־מלאכה לנגרות, קישינוב תרפ״ב/1922

מס׳ 59. חוות ״החלוץ״ הראשונה, קישינוב 1922

1) י. אלברטון, 2) קרמר, 3) ש. שטרנשטיין, 4) א. סורוקופוד (מאטרוס), 5) צ. טקאץ׳, 6) א. טסלר, 7) קניגפסט, 8) נ. רוזנמיאָר (אלברטון), 9) ב. רזניק, 10) קריביצקי, 11) יפה אלברטון (טקאץ׳), 12) מיכאלאָוויץ׳ (מיכאלי), 13) פיכהנדלר, אגרונום, 14) י. כהן, 15) ללא זיהוי 16) ס. בארפאל, 17) נ. כהן (תרדיון), 18) ל. גלאנץ, 19) י. רוזנברג, 20) עק. גלובמן (גוברין), 21) י. בארפאל, 22) מ. גלובמן, 23) ללא זיהוי, 24) רויטמן, 25) ז מוצ׳ניק (דריז), 26) שוחט.

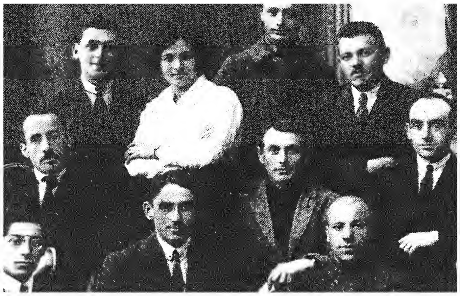
מס׳ 60. קבוצת־הכש־רה בבית־מלאכה לקלי־עה, כורוקה תרפ״ג — 1923

קיצוני משמאל — המנהל גרשון ויניצקי

חברי הוועד המרכזי של "החלוץ" בראשית שנות העשרים

מס׳ 61. מימין לשמאל, יושבים: עק. גלובמן, י. ד. זילבר, י. כספי (זילברמן), נ. טולצ׳ינסקי (טל), עומדים: י רוזנברג, ל. גלאנץ, ח. בורודיאנסקי (בר־דיין).

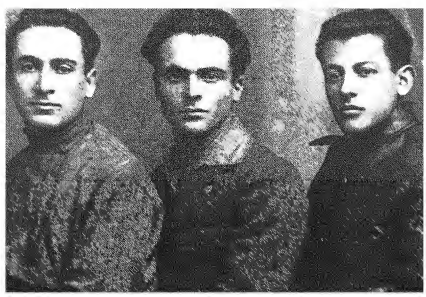
מס׳ 62. שורה 1 מלמטה, מימין לשמאל: י. רוזנברג, א. קוראלניק, ח. בר־דיין; שורה 2, באמצע: אל. אורטנברג, ח. שורר, נ. טל; שורה 3, עליונה, עומדים: י. שווארץ, עק. גוברין, ז. סאמינובסקיה, י. כהן.

מס׳ 63. מימין לשמאל, יושבים: נ. טל, ל. גלאנץ, נ. כהן (תרדיון), עק. גוברין, ז. בידנר (אל׳ בן־חורין); עומדים: דוב (בויה) טאבאצ׳ניק, אהובה טל, י. בארפאל, ס. בארפאל.

מס׳ 64. (לעליית י. בארפאל, סוף 1925): 1) דוב פרלמוטר, 2) י. שכטר. 3) ש שכטר, 4) י. בארפאל, 5) איזיה כהן (יש. שכטמן), 6) ה. גלעדי, 7) ד. שכטר, 8) ש. שפירא.

מס׳ 65. פעילי מרכז "החלוץ" בבוקובינה, צ׳רנוביץ 1925—1927
מימין לשמאל: נ. וייסברג (לבנון), יצחק נוסנבוים (י. בן־אהרון), יש. גלר.

מס׳ 66. הוועד המרכזי של "החלוץ", קישינוב מארס 1927 מימין לשמאל, יושבים: מ. טארטאקוב וילדתו, צ. טארטאקוב. ש. שכטר וילדתו, י. פרומקין, ש. שפירא, יצחק בן־אהרון (נוסנבוים); עומדים: אב. הוכמן ("צ׳יק"), י. זצר (זוהר), ד. שכטר, אב. ברונשטיין, יש. גלר, ג. פרומקין, י. שכטמן.

שאלת העלייה הכאובה (המרצה — י. רוזנברג) מקום בראש. דיונים עניינים עוררו גם שאר השאלות הכרוכות בה: הכשרה (המרצים: ד. טאבאצ׳ניק וי. ד. זילבר) ואירגון (המרצה — עקיבא גלובמן־גוברין). לנוכח המציאות המרה של "שערי הארץ הנעולים כמעט" ולאור המצב הכלכלי בארץ ההולך ורע, נתקבלה ההחלטה לשלוח מיברק להנהלה הציונית ולהעמידה על המישגה של עיכוב העלייה על־ידה, בשעה שהפיקוח עליה עוד היה ברשותה. הוחלט גם לתבוע פעולה נמרצת למען פתיחת השערים בפני עליית חלוצים ועמלים (ראה לעיל עמ׳ 187). כן הוחלט, על אף המצב הקשה בעלייה, להגביר את פעולת ההכשרה החקלאית, אגב הקמת חוות הכשרה עצמאיות. התכנית הראשונה להקים חוות־הכשרה נרחבת בקאלאראש הסמוכה לקישינוב, לא ניתנה להתגשם מטעמים חמריים. לעומת זאת עלה להקים חוות־הכשרה בממדים קטנים יותר — בליאובה, בקישינוב וברוגוז׳אָן ולארגן, ביזמתו של עקיבא גוברין, נקודות־הכשרה אצל בעלי אחוזות יהודים בטימישורה ובקאלינשט שבטראנסילוואניה. כן הורחבה מסגרת ההכשרה המקצועית. הודות לכך עלה לשתף את חברת "אורט" ברכישת מכשירי־עבודה לחקלאות ולבתי־מלאכה (נגרות, מסגרות, חייטות ואופנאות) בשביל קבוצות־חלוצים בקישינוב, קאַלאַראַש, קאפּראֶשט, יאֶדיניץ, צ׳רנוביץ, בוקארשט וגאלאץ.

"שבוע החלוץ" ו"ידידי החלוץ"

היעדר מקורות הכנסה קבועים לפעולה שוטפת של המרכז מורגשת היתה כבר מראשית קיומו. לא אחת נמנע ביצועה של פעולה דחופה וחשובה רק בשל כספים. לבסוף הוחלט על דעת כל המרכזים הציוניים והנהלות הקרנות, להכריז על ימי חג הפסח כעל "שבוע החלוץ", לשם מגבית עממית מיוחדת. לפעולה זו, אשר הקיפה את כל ערי השדה, התגייסו מרבית חברי הוועדים המרכזיים והאזוריים של התנועה — ויהיו ימי הפסח קודש לאירועים לאומיים בכל מקום ומקום. הופעתם בבתי־הכנסת של הציונים הוותיקים לצידם של הצעירים וכן נשפי־ארץ־ישראל, שעל הכנתם שקדו מיטב הכוחות המקומיים, נעשו מסורת ליהודי ביסאראביה, לשקוד על העברת "שבוע החלוץ" בימי חג הפסח מדי שנה. מאז היוו הכנסות ה"שבוע" סעיף ניכר בתקציב ההכשרה של "החלוץ".

בשנתו הראשונה לאירגון ה"שבוע", בתרפ"ב, נאסף סכום לא גדול ביותר — 120 אלף ליי, אך לאחר מכן עלו הכנסותיו משנה לשנה. לצערנו,

חסרים אנו מספרים מדוייקים של הסכומים שנאספו בתרפ״ב ובתרפ״ג.[31] אולם בשנת תרפ״ה, שנת רכישת ביליצ׳אן עלו ההכנסות לכדי 500 אלף ליי (בחלקם הקטן גם מבוקובינה).

בריגאט לא הועברה מגבית עממית לטובת ״החלוץ״, והפדראציה הציונית תרמה מצידה בשתי השנים תרפ״ב ותרפ״ג ״למען חלוצי אוקראינה וביסאראביה״ סך של 199,882 ליי.[32] בהמרצת שליחי מרכז ״החלוץ״ עקיבא גלובמן (גוברין) ויצחק רוזנברג גויסו באותן השנים במוסדות שונים בבוקארשט, יאסי, גאלאץ וצ׳רנוביץ, עד לקונגרס הי״ג בתרפ״ג, סכומים נוספים לעליית החלוצים, בשיעור של כחצי מיליון ליי רומניים.

בתרפ״ד עלה בידי יוסף בארפאל, לראשונה, להשיג תרומה שנתית גדולה יחסית לאותו זמן, 200 אלף ליי מאת אחד מוותיקי העסקנים הציונים אברהם ל. זיסו. זיסו היה אז המוציא לאור והעורך האחראי של השבועון היהודי הפרוגרסיבי בבוקארשט ״מינטואיריה״ (= הגאולה), ורעיון החלוציות קסם לו מאוד.[33] תרומה חשובה זו של זיסו, לא זו בלבד שהיה בה משום סיוע מוחשי ועידוד רב למושכים בעול התנועה החלוצית, אלא גם הרים את קרן התנועה בעיני אלה שעמדו בהתחלה רחוקים מ״מעשי נערות״.

למן תרפ״ה, כשהוקמה באביב החווה החלוצית על אדמת הקהילה בפרבר פאָקוראר שליד יאסי, העמיסו עליהם הוועד המקומי של ״ידידי החלוץ״, הפדראציה הציונית בבוקארשט ובחלקה גם ״אגודת הנשים הציוניות״ (אַ. צ׳.פ.) את הדאגה לציודה המלא ואת כיסוי תקציבה השנתי.

הוועידה השנייה

הוועידה התכנסה בקישינוב בימי א׳—ו׳ כסלו תרפ״ג (21—26.11.1922), בנוכחותם של 20 צירים ואורחים מרובים מקבוצות ההכשרה: קישינוב, גאלאץ, צ׳רנוביץ, קאפראָשט, יאָדיניץ, ליאובה, מארקולאָשט ועוד. לוועידה

31. ראה להלן בסוף הפרק, עמ׳ 284—5, רשימה מרוכזת על ההכנסות מ״שבוע החלוץ״, ומהמגביות המיוחדות.
32. עפ״י הדו״ח לקונגרס הציוני בתרפ״ג, עמ׳ 268.
33. א.ל. זיסו — ״המאור הגדול של יהדות רומניה״, כפי שכונה בעיני רבים. יהודי גא ואמיץ, הוגה־דעות, סופר פורה ועיתונאי שנון, שנלחם בעוז ובתקיפות למען אוטונומיה לאומית לקיבוץ היהודי בארץ גלותו. בשנים הקשות של מלחמת העולם השנייה שימש יושב־ראש ההסתדרות הציונית ברומניה, ונציגה המיוחד של הסוכנות היהודית בפני השלטונות. בשנים שלאחר מלחמת העולם האחרונה היה כלוא כאסיר־ציון, אך לבסוף זכה לעלות ארצה ונפטר כאן בטרם עת.

הגיע גם שליח הסתדרות העובדים הכללית בארץ־ישראל, מחלוצי העלייה השנייה בקישינוב, הח׳ זאב פיינשטיין (אז — נשר, שהחליף לאחר־מכן את שם משפחתו ל־שפר).

בדברי הפתיחה הצביע ל. גלאנץ על התפתחות התנועה החלוצית ברומניה, אשר על אף הקשיים שנערמו מצד השלטון המאנדאטורי בדרך העלייה, הצליחו לחדור ארצה בדרכים שונות. החלוצים הוכיחו גם לראשי ההנהלה הציונית, כי הגורם העיקרי ליצירת עבודה בארץ היא בעצם — ה ע ל י י ה. העלייה היא גם המטרה ובעת־ובעונה אחת גם המכשיר ליצירת עבודה. לאור התגברותנו על הקשיים המרובים האלה מצליחה והולכת, לשביעת רצוננו, פעולת ההכשרה החלוצית כאן בגולה.

ד״ר י. ברנשטיין־כהן בברכתו לוועידה הביע את סיפוקו הרב מגידולו של המחנה החלוצי, המוכן להסתער ולכבוש את העבודה בארץ. הוא קרא לחלוצים לסקל את הארץ, הן מבחינה חומרית והן מבחינה תרבותית.

ז. נשר הביא את ברכת הסתדרות העובדים בארץ לתנועה החלוצית, שהיא המאגר הטבעי של כוחות רעננים לבניין הארץ.

אשר קוראלניק, מטעם מרכז ״צעירי־ציון״ ברומניה, סקר את פעולתם השקודה של החברים בהקמת התנועה החלוצית, הרואים את עצמם מגוייסים ללוותה לכל אורך דרכה.

הסופר והמחנך אברהם אפשטיין נשא, מטעם מרכז ״תרבות״, את דברו על הברכה הרבה הטמונה בשיתוף הפעולה בין שתי התנועות החלוציות, ״תרבות״ ו״החלוץ״. בהשפעת גומלין זו בטוחה הערובה להצלחה.

כן בירכו צבי טורקנובסקי בשם מרכז הציונים הכלליים, עזרא דובינסקי בשם ״מכבי״ ורוזנשטוק, מטעם ה״ארבעטער צייטונג״ ומרכז ״פועלי־ציון״ (ימין) בצ׳רנוביץ. הוא הצביע על סילוק הקשיים לשיתוף פעולה עם ״צעירי־ציון״ בתחום זה.

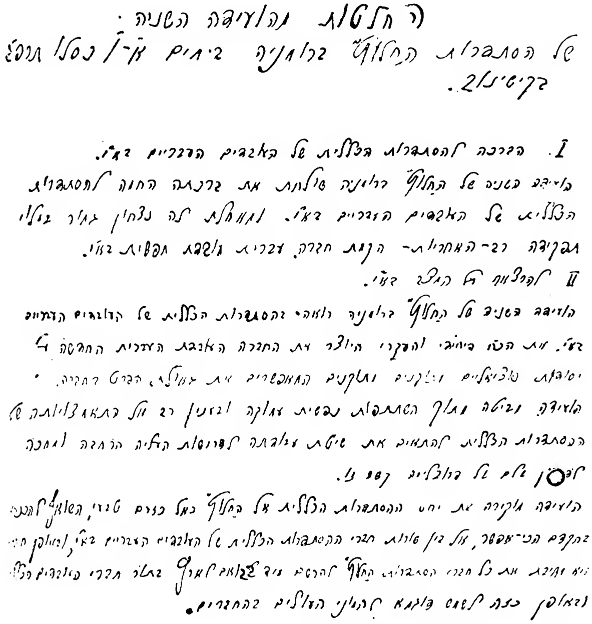
נבחרו: לנשיאות — נחום טולצ׳ינסקי (טל), ז. בידנר (בן־חורין) ויצחק רוזנברג; למזכירות — עקיבא גלובמן (גוברין) ומיכאל גרובמן (מגן).

לצערנו, לא ניתן למצוא חומר מלא על מהלך הוועידה, כי אם חומר תמציתי בלבד.[34] זאב פיינשטיין־נשר הירצה על המצב בארץ ועקיבא גלובמן מסר את הדו״ח מפעולת המרכז במשך שנה ומחצה, מאז הוועידה הקודמת, הראשונה. המדווח הצביע בכל הכנות החלוצית על המחדלים ועל המגרעות במעשי המרכז, שלא היו אלא מעין ביקורת עצמית. בראש דאגתו של המרכז עמדה ה ע ל י י ה, שהשעה היתה דוחקת לכך, ורק

34. ״אונזער צייט״, קישינוב, גל׳ 82, 89, מימי 22.11.1922 ו־1.12.1922; ״ארבעטער צייטונג״, טשערנאוויץ, גל׳ 35, מ־1.12.22.

לאחר מכן יכול היה להיפנות לענייני הכשרה וחינוך חלוצי. רבות הן הסיבות, שמנעו את הרחבת מסגרת הפעולה, כדרישת השעה — היעדר בעלי מקצוע מספיקים להדרכת החברים בחקלאות ובמקצועות שונים, ויותר מכל — היעדר אמצעים חומריים. התביעות השונות מאת מוסדות ציוניים ומוסדות עזרה, לא נענו לעולם במידת הצורך. לפיכך, כל אשר נעשה על־ידי המרכז היה מתוך מאמצים יוצאים מהכלל, וכיום קיימים במקומות שונים קואופרטיבים לחקלאות, לנגרות, לבנאות, לסנדלרות ולתפירה, שמקנים לחבריהם מידע ראשוני במקצועות הללו.

עוד הירצו: לייב גלאנץ — על מהותו של "החלוץ", יצחק רוזנברג — על העלייה (ההכרח להקים בנק להגירה לשם מימון העלייה), נ. טולצי'נסקי — על ההכשרה הרוחנית של החלוצים ודרכי רכישתה של הלשון העברית (קנאות יתירה של החברים והחרמת מילות וביטויים לא־עבריים מביאה רק לידי בידוד החברים, חסרי ידיעות מספיקות בלשון), דוב טאבאצ'ניק, מדריך ההכשרה — על ההכשרה הפיזית (להעביר חלק מן החלוצות, המהוות 35% מכלל החברים, למקצועות־עבודה שונים שמחוץ למשק), אליהו אורטנברג — על המצב הכספי ודו"ח מאז הוועידה הראשונה.

החלטות הועידה השניה:
של הסתדרות "החלוץ" ברומניה בימים א'-ו' כסלו תרפ"ג
בקישינוב.

I. הברכה להסתדרות הכללית של הפועלים העבריים בא"י.
הועידה השניה של "החלוץ" ברומניה שולחת את ברכתה החמה להסתדרות
הכללית של הפועלים העבריים בא"י. ומאחלת לה נצחון גמור בעבודתה
[illegible]
II [illegible]
הועידה השניה של "החלוץ" ברומניה רואה בהסתדרות הכללית של הפועלים העבריים
[illegible]

מס' 13. מהחלטות הוועידה השנייה של "החלוץ" בקישינוב.

להלן מובאים קטעים מהחלטות הוועידה, ככתבן וכלשונן, כשהן ערוכות בכתב־יד על־ידי אחד מחברי המזכירות דאז, שנמסרו לרשותנו על־ידי מרדכי רשפי מבית־אורן. מאחר שלדעת כותב טורים אלה מדברות ההחלטות בעדן — אין כל טעם להוסיף אליהן פירוש כלשהו. כזו היתה התנועה, וזוהי דמותה, כזה היה הלך־המחשבה — וזוהי הדרך אשר היתוותה לפניה. קיצור לשון: העבודה היא חיינו, העברית — שפתנו, והארץ — מולדתנו.

IV להרצאה ע״ד מהות ״החלוץ״

הוועידה השניה של ״החלוץ״ ברומניה, רואה ב״החלוץ״ שאיפה מתמדת ובלתי פוסקת ליצירת עברי ואדם מחודש החי חיי עבודה עברית חפשית, יוצרת, בסביבה עברית תרבותית בארץ־ישראל, הגואלים את הפרט והכלל גם יחד. ולתכלית זו מכירה הוועידה בצורך ההכשרה החלוצית:

א. בעבודה גופנית ומקצועית, פרודוקטיבית.
ב. בשפה ובתרבות העברית.
ג. בחיים חברותיים משותפים.
ד. בפתוח ההכרה והכשרון להגנה עצמית.

V להרצאה ע״ד הכשרה גופנית

א. הוועידה השניה של ״החלוץ״ ברומניה בהכירה בערך הרב של העבודה המקצועית בהכשרת החלוצים ובראותה צורך חיוני בהתאמת עבודת ההכשרה לתנאי בנין הארץ — מחליטה — להעסיק במשך השנה את כל חברי הסתדרות ״החלוץ״ ברומניה בעבודות מקצועיות.

ב. הוועידה בהתחשב עם השאיפה העיקרית של ״החלוץ״ לעבודה חקלאית, מחייבת את המרכז לסדר בהתאם לזה את עבודת ההכשרה באופן שרוב החברים יהיו עסוקים בעבודה חקלאית.

ג. הוועידה בהתחשבת עם הצורך בהכשרה סיסטמטית, מחליטה שכל חבר המתקבל להסתדרות ״החלוץ״ ברומניה מתחייב להשאר ברשותה במשך שנתיים לשם התמחות מקצועית. ורק אחרי זה הוא נשלח ע״י המרכז לארץ.
הערה: הרשות בידי המרכז להעלות לארץ־ישראל לפני הטרמין הקבוע (שנתיים) בתור יוצאים מהכלל, חברים המוכשרים לעלייה. מצד התפתחותם הרוחנית והגופנית, ובלי לעכבם פה בשביל התמחות מקצועית.

ד. הוועידה רואה צורך ליצור משק חקלאי ביתי, המיועד להכשרת החברים. כמובן רואה הוועידה נחיצות בסדור עבודות מקצועיות בשביל התמחות החברות. — — —

VII להרצאה ע״ד העלייה

א. הוועידה השניה של ״החלוץ״ ברומניה מביעה את התמרמרותה העמוקה ואת מחאתה העזה על המצב המתמיד של סגירת שערי הארץ בפני העת העבר, דרך המכניס קפאון בכל תנועת התחיה של העם וגוזל ממנו את הזכות האלמנטרית ללכת בכוחות עצמו בדרכו הוא, דרך היצירה הקשה בארץ.

ב. הוועידה מציינת את ההופעה המעציבה של אפיסת הרזרביים החלוציים בתחנות המעבר בעקב ההגבלות והמכשולים שעל דרך העלייה וסגירת השערים בארץ — ומכירה בצורך תכוף להתחיל בהעברת החלוצים המוכשרים לעלייה לתחנות־המעבר היותר קרובות לארץ בשביל לאפשר ולהחיש את עלייתם ארצה.

ג. הוצאת חבר מההסתדרות נעשית עפ״י החלטת האספה הכללית של חברי הקבוצה שבה הוא חי. החלטה זו טעונה אשור מצד המרכז, הקובע יחסו בישיבה שבה משתתפים ב״כ הקבוצה והחבר המוצא.

ד. סניף חדש נפתח במקום שיתרכזו בו לא פחות מ־10 חלוצים.

ה. כל ״חלוץ״ חייב לחיות ב״בית־החלוץ״.

ו. המרכז רשאי לעכב חברים המוכשרים לעלייה, לשם עבודה בהסתדרות.

ז. הוועידה מכירה בערכו הגדול של ״שבוע־החלוץ״ ומחייבת את המרכז לסדרו בשבוע של פסח בשנה זאת.

ח. הוועידה מטילה על המרכז לסדר הגרלה לטובת ״החלוץ״.

ט. הוועידה מציינת ברצון את דבר יסוד החברה ״ידידי־החלוץ״ ומטילה על המרכז לחזק את החברה ולסייע לפתיחת סניפיה בכל רומניה.

VIII להרצאה ע״ד ההסתדרות

א. להסתדרות החלוץ ברומניה מתקבלים חברים בני 18 שנה ומעלה, המודים בעיקרים של ״החלוץ״ והשואפים להגשמתם בחייהם הפרטיים.

ב. כל חבר הרוצה להכנס אל ״החלוץ״ נרשם בתור קנדידט לחבר ההסתדרות. הקנדידט חי שלושה חדשים באחד מבתי ״החלוץ״ המרכזיים המפותחים. במשך הזמן הזה משתדלים לעמוד על אופיו ותכונותיו הנפשיות של החבר וקובעים את מקצוע העבודה שעליו להתמחות בו. כעבור שלושת החדשים קובעת האספה הכללית של ח״ח ״בית־החלוץ״ שבו חי החבר, את יחסו אל שאלות הכנסת החבר אל ההסתדרות.

החלטת האספה הכללית טעונה אשור המרכז.

הערה: רשות למרכז להכניס, במקרים יוצאים מהכלל, חברים ישר להסתדרות — — —

ג. הוועידה העולמית, תבחר בוועד־פועל של הסתדרות "החלוץ" העולמית ובפלנום שאליו יכנסו באי־כח ההסתדרויות הארציות שיבחרו על־ידי ההסתדרויות הארציות עצמן. — — —

ה. הוועידה רואה צורך ביצירת כלי מבטא מיוחד של "החלוץ" ומציעה לוועידה העולמית להטיל חובה על הוועד־הפועל שיבחר, להוציא מיד אל הפועל את ההחלטה הזאת.

ו. הוועידה מעירה על הצורך ההכרחי לשלח דלגציה מיוחדת לארצות החסרות אינפורמציה ברורה לשם הרחבת התנועה ואפשור עלייתם של החברים שתורם הגיע זה כבר לעלות.

ז. הוועידה העולמית של "החלוץ" צריכה לדרוש מאת האכסקו־טיבה הציונית את אותם הכספים מקופת "קרן־היסוד" שהובטחו על ידה לשם עליית החלוצים.

על המצב בהכשרה בחורף תרפ"ג (ליום א' באדר) אנו למדים מתוך הרשימה דלמטה, שנתפרסמה ב־"החלוץ־ביולעטין", ספעציעלע אויסגאבע, קעשענעוו, פסח תרפ"ג:

נקודות ההכשרה

א. חוות חקלאיות: 1) קאפראָשט — 7 הקטאר, 2) רוגוז'אָן — 33 הקטאר, 3) קישינוב — 8 הקטאר, 4) ליאובה — 12 הקטאר. ב. סנדלראות: 1) קישינוב, 2) גאלאץ. ג. בתי־מלאכה לתפירה: 1) יאָדיניץ, 2) גאלאץ, 3) צ'רנוביץ, 4) קישינוב, 5) קאלאראש. ד. נגריות: 1) קאפראָשט, 2) גאלאץ, 3) יאָדיניץ. ה. קורסים לבניין: 1) צ'רנוביץ. בסך הכל 15 קבוצות הכשרה.

בתקופה שבין אביב תרפ"ג לאביב תרפ"ד המשיך המרכז במאמצים גדולים, על אף הלך־הרוח המדכא, אשר השתרר מסביב בקשר לקשיים בעלייה,[35] לפתח את קבוצות־ההכשרה, להרחיבן ולבצרן.

35. על כך ניתן לעמוד מתוך מכתבו של מרכז "החלוץ" בקישינוב, למרכז העולמי, שנתפרסם בחוברת "החלוץ" מווארשה, מס' 3—2, סיוון תרפ"ג:
"חושבים אנו למותר לחזור ולהאריך כאן על סיבות ההופעה המדכאה הזאת 'הארץ סגורה בפנינו'... ואולם למרות המצב המרגיז הזה, מצב של 'סטאטוס קווה'; עומדים אנו כבר כיום באירגון קבוצתנו ה־17 לעלייה. כמו בשעת 'הכנותינו' לעליית הקבוצה הקודמת אנו יודעים גם עכשיו, מהי ה'אפשרות' לעליית הקבוצה. אם בתחילת החורף שעבר זכתה רומניה למספר מצומצם של רשיונות, שרק חלק עלוב ממנו עלה לנו בקשיים והרפתקאות לנצל בשביל חברינו, מאחר שרשיונות רבים בטלו מסיבות 'בלתי תלויות' — הנה כיום אין לפנינו אף רשיון אחד, אלא שמוסיפים אנו לבנות על תקוות וקומבינאציות...".

הוחלט לחסל את המשקים הקטנים בליאובה ובקאפראָשט, ובמקומם להרחיב את החווה ברוגוז׳אָן. נשארה עוד, איפוא, החווה בעיבורה של קישינוב, ליד בית־היתומים לנערים, בת 8 הקטארים. היא כללה גן־פירות, כרם ענבים ולול. עבדו בה 15—12 חברים בהדרכתו של גנן מנוסה ותחת פיקוחו של האגרונום פיכהנדלר. שאר קבוצות ההכשרה התעסקו בעבודות חקלאיות, בשדות ובכרמים, אשר היו בבעלות פרטית.[36]

בקיץ תרפ״ג נוסדה קבוצת הכשרה בסורוקה, בבית־המלאכה לקליעת רהיטים של גרשון ויניצקי. מתחילה הועסקו בו 12, ולאחר־מכן — 20 חלוצים. הקבוצה התקיימה קרוב לשנתיים ונסגרה בשל העדר סיכויים טובים לפיתוח התעשייה הזאת בארץ.

הנגריה ביאֶדיניץ, אשר מתחילה הושקע בה רק 4.400 ליי, והיא העסיקה שני עובדים, הורחבה, תודות להעלאת הון ההשקעה לכדי 100 אלף ליי, ובאפשרותה היה להעסיק 12 חלוצים.[37]

באלול תרפ״ג בא לביקור בארץ־הולדתו, ביסאראביה, יוסף באראץ, ממייסדי דגניה א׳. הוא עשה כאן כמה שבועות וביקר בקבוצות ההכשרה: בקישינוב, בסורוקה, ברוגוז׳אָן, בבאָלץ, בנובוסאָליץ ובצ׳רנוביץ. הוא הביא לחברים את בשורת הארץ המצפה לבוניה והכניסם לתוך־תוכם של החיים היומיומיים בארץ ובקבוצה. שיחותיו הלבביות והמרתקות של באראץ הקסימו את לב שומעיו, שהתלהבו מאוד לקראת המשימה ההיסטורית העומדת לפניהם.

ואמנם, לקראת האביב בתרפ״ד שולש שטח האדמה ברוגוז׳אָן עד כדי 91 הקטאר (למעלה מ־900 דונם), על חשבון המשקים הקטנים שנתחסלו בליאובה ובקאפראָשט, ומונה מנהל מומחה בפיקוחו של האינסטרוקטור להכשרה. המשק החי הכיל בתקופה הראשונה 10 סוסים, 8 פרות, מספר עגלים ולול עופות. ל־30 החברים, שעבדו כאן מקודם, נצטרפו עכשיו גם 30 חברים מהמשקים אשר חוסלו. נזרעו: 16 הקטאר חיטה, 2 הקטאר שעורה, 10 הקטאר פישתה, 5 הקטאר שבולת־שועל, 5 הקטאר סלק, 2 הקטאר תפוחי־אדמה, וכן טופחה משתלה בת 15 חלונות לשתילת ירקות על פני שטח של 13 הקטאר. לאחר ימי הפסח נזרע השטח הנותר בתירס, שעועית ועדשים.[38]

הרחבת שטח המשק דרשה, כמובן, הגדלה מתאימה של המשק החי ושל הציוד החקלאי וחייב את המרכז לפעול בכיוון זה.

36. ״החלוץ״, וארשה, מס׳ 3—2, סיוון תרפ״ג.
37. ספעצ. אויסגאבע פון מרכז ״החלוץ״, ביילאגע צו ״אונזער צייט״, פסח, תרפ״ד.
38. שם.

המועצה השנייה

המועצה התכנסה [בקישינוב] בימי כ׳—כ״ג כסלו תרפ״ד (28.11—1.12.23). דיוניה התרכזו בעיקר בשאלות ההכשרה החלוצית וקליטת העלייה בארץ.

ביחס לשאלה הראשונה נתקבלה החלטה, שאת מוסדות ההכשרה יש לארגן רק במקומות ובתנאים שיבטיחו את התפתחותם והרחבתם בעתיד; את ההכשרה החקלאית לרכז במספר מצומצם יותר, ורק במקומות שבהם קיימים סיכויים להרחבת שטחי האדמה. הובעה משאלה לעשות למען הקניית מקצועות־עזר לחקלאות — רצענות, נפחות, נגרות־בניין וכו׳ וכן להזמין אגרונום לשם הדרכה בחקלאות.

ההחלטה בשאלת הקליטה אומרת:

> המועצה, בציינה את המצב הבלתי נורמלי שבו נמצאות קבוצותינו בהגיען לארץ — מצב שאינו מאפשר את המשכת עבודתם ברוח ההכשרה שקיבלו — מכריזה על ערכה המיוחד של ״עלייה התיישבותית״ ומחליטה שלא להעלות את החברים המתמחים בחקלאות, עד שנוכל להבטיח את התעסקותם של חברינו אלה בעבודה חקלאית־חלוצית.
>
> על המרכז לגשת מייד לבירור כל־צדדי שאלת ״העלייה ההתיישבותית״, להכין תכנית מסויימת ולבוא בנדון זה במשא־ומתן עם המרכז החקלאי בארץ ועם מרכז ״החלוץ״ העולמי לשם הגשמת התכנית בחיים.[39]

דיון ער נסב על ״ענף־עבודה״, שנראה בעיני אחדים כשולי בלבד, והוא — ענף השירותים במטבח וב״בית־החלוץ״. כאן נפגעה כבודה ומעמדה של החברה, והיא קמה להתגונן מפני הזלזול בתפקידים ״פחותי־ערך״ אלה. הנועזות ביותר אף הציעו להתמרד בנוהל ו״להחליף את היוצרות״ — הבחורים למטבח ולכביסה, והבחורות לשדה ולכרם. עד שעמדו והחליטו להדביק לענף שולי זה, כלכל יתר סוגי העבודות, תו וסיסמה, והוא: ״קדושת המטבח״, ״קדושת הכביסה״ וכו׳...

הוועידה השלישית[40]

מחומר המקוטע שנשאר מהוועידה הזאת אנו יודעים רק כי התקיימה [בקישינוב] בשלהי אייר תרפ״ד (1924). בהחלטותיה חזרה הוועידה למעשה על עיקרי ההחלטות של הוועידה והמועצה הקודמות שבהן נאמר, כי:

39. ״הפועל הצעיר״, גל׳ 34—35, 6 ביולי 1923.
40. סומנה בטעות במקורות כ״מועצה״, בעוד שהמועצה השלישית התקיימה ביאסי בט״ז בשבט תרפ״ו.

א. אין ההסתדרות יכולה לכוון את עבודתה רק על־פי צרכי השעה בארץ, כי אם לפי הפרספקטיבה ההיסטורית של בניין ארץ־ישראל העובדת, ב. אין לראות את ההכשרה כמקצועית או רוחנית בלבד, כי אם כהכשרת אישיות חלוצית חיה.

צימצום העלייה הטביע, כמובן, את חותמו גם על התפתחות פעולת ההכשרה, ואף היא הואטה. בין אביב תרפ״ג לבין אביב תרפ״ד הספיקו לעלות רק 5 קבוצות, אשר מנו 159 חלוצים. ואף אלו הודות לחמישים סרטיפיקאטים הנוספים, שהוקצבו על־ידי הנציב העליון, הרברט סמואל, ובמיוחד למטרה זו. גם בין אביב תרפ״ד לאביב תרפ״ה הספיקו לעלות 3 קבוצות בלבד, אשר מנו 134 חברים.

לאחר עליית הקבוצה הכ״ב, בקיץ תרפ״ד, אשר חתמה בעצם את העלייה השלישית, נתרוקנו כמעט שורות ״החלוץ״, ובקבוצות ההכשרה נשאר קומץ קטן של 236 חברים, ועוד 160 מועמדים לכניסה להכשרה. רפו ידיהם של אחדים, ורק הודות לעקשנותם של אחדים מחברי המרכז לא הופסקה הפעולה לגמרי.[41] וכדי להסב את סכנת ההתנוונות, שהיתה נשקפת לתנועה, נעשו קודם כל מאמצים לשיפור דרכי ההכשרה ותנאיה וכן להגברת ההסברה בקרב הנוער המאורגן.

הרשימה הבאה משקפת את תנועת העלייה החלוצית מרומניה עד לאביב תרפ״ה:

התקופה	מס׳ הקבוצות	חלוצים	חלוצות	סך־הכל	מהם: בעלי מקצוע	מחוסרי מקצוע מוגדר
עד אביב תרפ״ב	10	784	198	982	465	517
מאביב תרפ״ב עד אביב תרפ״ג	5	176	57	233	181	52
מאביב תרפ״ג[42] עד אביב תרפ״ד	5	128	31	159	140	19
מאביב תרפ״ד[43] עד אביב תרפ״ה	3	91	43	134	128	6
סך־הכל	23	1179	329	1508	914	594

41. ״מאסף לתנועת החלוץ״, הוצ׳ המרכז העולמי, ווארשה 1930, עמ׳ 159.
42. ספעצ. אויסגאבע פון מרכז ״החלוץ״, ביילאגע צו ״אונזער צייט״, קעשענעוו, פסח, תרפ״ד.
43. ביילאגע צו ״ערד און ארבעט״, קעשענעוו, פסח, תרפ״ה.

שידוד מערכות; החווה בביליצאן

ארבע השנים של התלבטויות בבעיית ההכשרה והנסיונות השונים בהקמת קבוצות הכשרה חקלאיות ומקצועיות־עירוניות היה בהם משום לקח על הצורה והאופי שיש לשוות להכשרה. בשלה ההכרה, כי המציאות במדינה זו נוחה יותר לצורת הכשרה חקלאית, ומן הדין היה להקים חווה בקנה־מידה גדול ולפתח בה ענפי משק שונים, המבטיחים עבודה לכל ימות השנה. ותנאי עיקרי — שתהיה בבעלותו הבלעדית של גוף ציבורי־יהודי.

מתחילה נראתה תכנית זו כעין אוטופיה, בשל חוסר אמצעים כספיים. אולם הודות למאמציהם הנועזים של ראשי "החלוץ", יוסף בארפאל,[44] ודוב טאבאצ'ניק (והמשיך אחריהם שמשון שכטר), ובסיועם של חוגי "הידידים", נתאפשר הדבר. באמצעותו של צבי טורקנובסקי, חבר המרכז הציוני ומנהל בנק "אוריינט", הושגה הלוואה ארוכת־מועד ב"דז'ואיש קולוניאל טראָסט" בלונדון, ובסתיו 1924 נרכשה בכפר ביליצ'אָן, הסמוך לבאָלץ, אחוזה נטושה בת 116 הקטאר אדמה דשינה ופוריה. היא כללה 9 הקטאר גן־פירות וכרם וכ־3 הקטאר אגם־מים. מחצית הסכום — כ־3 רבעי מיליון ליי — הוכנסה במזומנים, והשאר במשכנתא קיצרת־מועד. בתכנית היה להקים במשך הזמן גם רפת לתעשיית מוצרי חלב, ובאופן כזה לפתח את המשק, אשר יאפשר הכשרת 150—120 חברים לשנה.

לרגל מאורע חשוב זה התקיימה בבאָלץ, באמצע נובמבר 1924, עצרת־עם חגיגית, בה השתתפו חברי הוועד המרכזי הציוני בקישינוב: ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן, ד"ר יוסף ספיר, צבי בונפלד, שלמה הללס, יעקב ואסרמן, צבי טורקאנובסקי, מיכאל לנדאו; חברי מרכז "החלוץ": יוסף בארפאל, לייב גלאנץ, הלל גלעדי (דגניה ב') ודוב טאבאצ'ניק; עורך "אונזער צייט" — זלמן רוזנטאל, וכן נציגי ההסתדרויות הציוניות בריגאט ובבוקוביגה: מוטי רבינוביץ' (בוקארשט), העו"ד משה שכטר (מישר) (גאלאץ) וד"ר פוקס (צ'רנוביץ).

חג "החלוץ" נהפך לחג לאומי יוצא מהרגיל, כשטובי העסקנים נשאו

44. יוסף בארפאל, אשר מייד עם הגיעו לביסאראביה ב־1921 גוייס למען אירגון מגבית־הבראשית של "קרן היסוד" והצליח בו, העמיד את עצמו לאחר מכן, בראשית 1922, לרשות "החלוץ". הודות לכושרו האירגוני ולמעשיות המירבית, עלה בידו לפתח ולטפח קשרים עם ראשי הציבור בכל חלקי הארץ. וכך הוחדרה הדאגה לגורלה של התנועה ל"חלוצות הגבוהים" של יהדות רומניה. י. בארפאל נמנה עם ראשי "המוסד לעלייה ב'". בסוף שנות השלושים נשלח על־ידי "המוסד" לנהל את הפעולה מחופי רומניה, אשר נהפכו למעין שער־הצלה ראשון במעלה ליהודי מזרח־אירופה.

דברים על ערכו העצום של "החלוץ" לגבי האומה. פתח את העצרת זקן הציונים בבאָלץ, מנדל מאסיס. יו"ר העצרת ד"ר י. ברנשטיין־כהן אמר בסיום דברו: "קשישים אנחנו, וגאוותנו על הצעירים. ראיתיכם בעבודתכם בארץ, שמחים ועליזים. מתוך שמחה ושלוות־נפש אנו מפקידים בידיכם את גורלו של העם". בתום סידרת הברכות נשא את דברו בשם "החלוץ" ל. גלאנץ, שעמד על מהותו של "החלוץ" ומשמעותו של "יום זה — שכולו טוב, כולו חג". ואמנם, העצרת נסתיימה מתוך התרוממות־רוח שלא היתה עוד כמותה.

למחרת העצרת החלה ה ע ל י י ה לביליצ׳אָן, מי ברכב ומי ברגל — זרם של אלפי חוגגים מבאָלץ ומהסביבה. וכך מתוארת החגיגה ב"אונזער־צייט":

> רבה ההתעוררות בעיר. המונים — גברים, נשים וטף — מלווים באהדה ובהתפעלות את מחנות העולים. — — — האורחים מסיירים בכל פינה, מקבלים הסברים, מתלהבים ומתעלסים. — — — ברנשטיין־כהן עולה על גבעה ומתחיל נואם. מספר על חגיגה צנועה בעבר לרגל רכישת שטח אדמה מצד יהודי אנגליה: "כסף הרבה — ואנשים אין, ולכן רבתה שם העזובה. ואילו הבחורים שלנו כאן מסוגלים להפוך את העזובה באחוזה זו למעיין ברכות, לו היה בידינו כספם של יהודי אנגליה ולו יהדות רומניה היתה נענית במידה ראויה לתביעותינו."

אחריו נאמו העו"ד משה שכטר מגאלאץ, מנהל הגימנסיה העברית וראש ה"מכבי" בבאָלץ — העו"ד ב. דובינסקי, שהגיע לשם בראש התזמורת. ואחרון, אחרון — ל. גלאנץ בשיר ובזמר.

בסיום הוזמנו האורחים אל הסוכה האחת שהספיקו החלוצים להקים. שם הוגש להם על־ידי החלוצות כיבוד קל: פרוסות "מאַמאַליגה" מהבילה בחמאה ו"ברינזה" (גבינת־כבשים מלוחה), על כוס יין, כמנהגם של אנשי המקום. על "פת־חלוצים" זו נחנכה החווה והחלה פרשת הריקודים.

"חג החלוץ" בביליצ׳אָן ננעל במסיבת־ערב חגיגית בבאָלץ, ב"ניצוחו" של הסופר שלמה הללס ובסיומם של ל. גלאנץ, י. ואסרמן, מוטי רבינוביץ ח. רוזנטאל, אשר השתדלו להנעים את המסיבה בדברי נועם והומור ובזמירות מפרי־הארץ.[45]

ברית הנוער

עד שעסקו בהעלאת רמת ההכשרה, שקדו על פעולת הסברה מאומצת בקרב הנוער כדי להחדיר לליבו את האידיאה החלוצית ועיקרה: עבודה יוצרת

45. "אונזער צייט", קעשענעוו, גל׳ 666—665, כ׳—כ"א חשון, תרפ"ה.

והגשמה עצמית על יסוד חיים משותפים. היא נקלטה במוחות רבים, ועד מהרה הלכה הסתדרות "החלוץ" ונכבשה על־ידי הנוער ונעשתה לקניינו. בעוד שבשלוש השנים הראשונות לקיומה היתה מורכבת ברובה מיוצאי רוסיה, נשתנה לגמרי ההרכב האישי לסוף 1924, כמוכח מתוך הנתונים הבאים;[46] בסוף 1923 היו ילידי ביסאראביה 5.5%, ילידי רוסיה ואוקראינה 94.5%; ואילו בסוף 1924 היו ילידי ביסאראביה 64.5%, בוקובינה — 27.5%, ורומניה הישנה — 8.0%.

אותה שעה מפוצל היה הנוער ברחוב היהודי — מרביתו בחבל ביסאראביה ומקצתו בבוקובינה — לאגודות ולחבורות מקומיות, ללא כיוון דרך נהירה בחייו. רק "מכבי" "התחייה" ו"השומר־הצעיר" הצליחו להקים סניפים בכמה מערי־השדה. ואף אלה, לא היה בכוחם להציע פיתרון ראדיקאלי לבעיותיו היומיומיות של הנוער, ולא־כל־שכן לגורלו בעתיד הנראה לעין.

עם זאת צצו ועלו פה ושם בחוגי הנוער ניצני־כפירה בעתידה ובחזונה הלאומי של האומה. תורת המארכסיזם המעניקה שוויון וחירות לכל בשר־ודם, אשר עמדה כאילו להתגשם בארץ השכנה, החלה לסנוור עיני רבים לנוכח המציאות היהודית הקשה שמעבר מזה, והם נתפסו לאור המתעה. ומשום כך נתגלה הכרח דחוף ללכד את חוגי הנוער הלאומיים השונים ולרכזם מסביב לאידיאה אחת מרכזית — נכונות להגשמה עצמית, לחלוציות.

ביזמת חברי מרכז "צעירי־ציון" ו"החלוץ" נקראה ועידה משותפת של הנוער הלאומי המאורגן. היא נפתחה ביום 8.1.1925, בהשתתפות של נציגי "השומר־הצעיר", "מכבי", "התחייה", ו"החבר־הצעיר". ד"ר י. ברנשטיין־כהן, שפתח את הוועידה, ציין לשבח את כוחות השפע של הנוער היהודי ונכונותו לקרבנות. הוא קרא לוועידה, לעורר את הכוחות הטמונים בקרב העם ולהפעילם למען בניין הארץ.

לאחר סדר הברכות משם המוסדות הציוניים נבחרה נשיאות: ד"ר י. ברנשטיין־כהן (יו"ר כבוד), מאיר אלברט, צבי בונפלד, א. טראכטנברויט, חיים לרנר (ליאור), פנחס משרת (מישורי), י. סקווירסקי, ח. פיינבוים, ז. פראטקין ודוב (בוריה) פרלמוטר. לוועדה המתמדת: יצחק נוסנבוים (בן־אהרון), י. פאק, פולסקי, יצחק ריפסמאן, שמואל שפירא, א. ז. שוחטמן (אל־יגון). ל. גלאנץ, י. סקווירסקי, י. פאק, י. פישר (אריאל) (שליח

46. "ערד און ארבעט", קעשענעוו, גל' (40) 1, 9.1.1925.

הקה"ק), ח. פיינבוים, ד. פרלמוטר וש. שפירא[47] הירצו בה בשאלות היסוד.

הוויכוחים התרכזו בעיקר בשאלת חינוכו של הנוער. התבלטו שני כיוונים — זה של "השומר־הצעיר", שתבע "אוטונומיה" בעבודתו החינוכית, תוך שלילת הגלות, המעמיד במרכז הפעולות את האישיות היוצרת החדשה, השפה העברית וארץ־ישראל העובדת. וזה של שאר ההסתדרויות, שגרסו שילוב כלשהו של המחשבה והמעשה כאחד. בעיני אלה נראה "השומר־הצעיר" בגישתו המיוחדת, כשואף להיהפך למעין "ארגון של שבת־ויומטוב", שאינו מעלה על סדר יומו את בעיות המצוקה הגלותית. לסוף גבר רגש האחריות מצד חברי השוה"צ והביא לכמה ויתורים מצידם. הוחלט: א. לייסד ברית של הנוער העברי ולהקים לידה משרד ראשי משותף לכל ההסתדרויות; ב. להתחיל בפעולה תרבותית שיטתית ברוח לאומית־אנושית; ג. לחייב את חברי הברית בלימוד השפה העברית; ד. להשתתף בעבודה מעשית למען ארץ־ישראל העובדת; ד. לחייב את בוגריה לצאת להכשרה.

ביקורו הקצר בביסאראביה של הח' ש. גבעוני (כפר גלעדי), שליח הקהק"ל לענייני הנוער, בתחילת תרפ"ו (סוף 1925) סייע בהרבה לגיבושה של הברית ולחיזוקה. ביזמתו ובעריכתו התחיל להופיע הירחון "הנוער" בעברית וביידיש (במשך השנה הופיעו 4 חוברות), ששימש במה משותפת לנוער מכל הזרמים למען איחוד הפעולה כמעט בכל התחומים. בקישינוב הוקם גם אולם משותף, ששימש מקום מיפגש ושיחות בנושאים שונים אשר ניסרו בעולמו של הנוער, ובכל מה שקשור היה בבניין הארץ.

ומשלב לשלב — הקמת גשר בין הנוער בביסאראביה ובבוקובינה לבין זה שמעבר לנהר פרוט, ברומניה הישנה (ריגאט). בוועידה השביעית של הנוער הציוני (א.ט.ס.) בבוקארשט, בספטמבר 1925, תפסה שאלת "החלוץ" מקום חשוב מאוד, בה הוקדש דיון מיוחד על מהותה של תנועה זו. השתתפותו בוועידה זו של מזכיר מרכז "החלוץ" בקישינוב, דוב פרלמוטר,

47. שם (41) 2, 16.1.1925.
שמואל(יק) שפירא היה מן ה"שדר"ים" הראשונים, שנשלחו מטעם הסתדרות העובדים בא"י לרומניה לזמן ממושך ביותר (מאביב 1924 עד לסוף 1928). הוא הביא עמו מטען רב של הווי ארצישראלי בכל תחומי החיים של העובדים בארץ. לא הוטלו עליו תפקידים משקיים מיוחדים, אלא אך ורק הכנה רוחנית לחיי עבודה ויצירת אווירה ארצישראלית בנקודות ההכשרה. לדבריו, בעל־פה ובכתב, על תולדות ההתיישבות בארץ ומפעלי היצירה המשותפת, היה ערך רב בקרב המחנה החלוצי, אשר ראו בו מעין "אנציקלופדיה מהלכת" של ארץ־ישראל העובדת. אף לאחר פרישתו מתפקידו זה והעברתו לרשותה של קהק"ל, לא הניח שפירא את ידיו מיעדו הראשון — הטיף ושוחח ונטל חלק פעיל בתהליך הכשרתו של הדור הצעיר וחישולו לקראת המשימות הנשגבות והקשות כאחת, שנועדו לו בארץ.

תרמה הרבה להבהרת עתידו של הנוער הלאומי ולהשתלבותו בתנועה החלוצית.[48]

מועצת הנוער הבאה התכנסה בבוקארשט, בימים 6—7 במארס 1926. השתתפו בה נציגי השוה"צ (יצחק נוסנבוים ומוסברג), "א.ט.ס." (דיקמאן וכהן) ו"התחייה" מביסאראביה (חיים לרנר־ליאור וב. ידידיה). המועצה באה לאשר את התקנות שהוכנו מקודם לקראת שיתוף הפעולה. עיקרן היה: א. לארגן ולחנך את הנוער המאוחד ולהקדיש מכוחותיו למען ארץ־ישראל העובדת, ב. הכשרת הנוער תתרכז במסגרת הסתדרות "החלוץ", אם באופן אינדיוידואלי ואם בקבוצות או בקיבוצים, ג. כל אחת מהסתדרויות הנוער רשאית לארגן, בתוך המסגרת האוטונומית הפנימית שלה, סניפים חדשים בארץ, ד. לכנס בקיץ הבא את ועידת הנוער הראשונה הכל־ארצית, ה. לגשת לאירגון מושבת־קיץ משותפת ו־ז. לבחור בשלושה נציגים, אחד אחד מכל הסתדרות שהסתנפה לברית, אשר יקשרו קשרים עם תנועת הנוער בטראנסילוואניה, כדי להכניסה כחברה לברית.[49]

ואמנם, מיד לאחר זה גברה כניסתם של חברי ההסתדרויות ל"החלוץ",[50] ובאביב 1925 חל גידול ניכר ביציאה להכשרה, אשר היוותה מעכשיו קשת מגוונת יותר של נוער ציוני. לסוף העונה נמנו ב־24 קבוצות־הכשרה 678 חברים (מהם 25% חברות), ומהם 90% בחקלאות.[51] ביחוד רב היה חלקו של השומר־הצעיר, אשר נעשה מאז הסתדרות נוער חלוצית במלוא משמעותה. נתגלו, אמנם, קשיים מיוחדים בשל חתירתו של השומר־הצעיר לקראת "אוטונומיה" מליאה בקבוצות וסירובם לקבל לתוכם כל חלוץ אחר מחוץ לחבריו שלו. הדבר נראה בעיני אחרים כרצון "ליצור שתי רשויות" בתוך הסתדרות "החלוץ".

לאחר זמן מועט התחילה להתגבש תנועת הנוער "גורדוניה" — שם שהיה בחינת סמל וסיסמה לחיי עבודה מלאים, לאמונה לאומית ולשיתוף חברתי, ברוחו של המורה־המגשים, אהרון־דוד גורדון. היסוד האידיאולוגי הברור של תנועה זו נעשה עד מהרה כוח־משיכה איתן לכמה הסתדרויות נוער, עד שנעשו כולן אגודה אחת והיו לגוש אחד גדול וחזק. בתחילה

48. "שטירי דין לומאיה אווריאסקה", בוקארשט, גל' 145, 12.9.1925.
49. "ערד און ארבעט", קעשענעוו, גל' (102) 11, 19.3.26; "הנוער", ירחון, קישינוב, מארס 1926 — חיים לרנר (ליאור).
50. "מאסף לתנועת החלוץ", הוצ' המרכז העולמי, ווארשה, תר"ץ, עמ' 159.
51. מדברי ההרצאה של א. דובקין בוועידה השלישית של "החלוץ" העולמי, דאנציג, 21.3.26.

התאגדה עם "גורדוניה" הסתדרות "החבר"[52] בבוקובינה, ולאחר מכן — הסתדרויות "התחיה"[53] ו"החלוץ הצעיר"[54] בביסאראביה. בסיום תהליך התהוותה של "גורדוניה", באמצע שנת 1929, מנה גוש זה כ־2,000 חברים. מהם — 75% מביסאראביה, 15% מבוקובינה, ו־10% מהריגאט. מושבה של ההנהגה הראשית נקבע בקישינוב, ובראש המזכירות הועמדו החברים: אברהם ברונשטיין, דוב מושינסקי (מישאלי) ומנחם רולל.

תנועה זו, "גורדוניה", יחד עם אחותה הבכירה "השומר־הצעיר", שהתאחדה בפברואר 1927 עם אגודת הנוער הציוני בריגאט "א.ט.ס.", היוו מאז עמודי־התווך של הסתדרות "החלוץ" ברומניה. מאמצע שנות השלושים נשאו יחד איתן בעול "החלוץ": "פועלי־ציון" ותנועת הנוער שלה "דרור", "צעירי־ציון" ותנועת הנוער שלה "בוסליה", וכן ההסתדרויות "מכבי", "בריסיה" מטראנסילוואניה ו"בני־עבודה".

בקיץ 1926 התחילה הסתדרות "מכבי" להשתלב במערכת ההכשרה החלוצית. סניף ההכשרה הראשון הוקם באחד הכרמים אשר בפרבר בויוקאן שליד קישינוב. בשנה שלאחר מכן המשיך הסניף, שמנה 24 חברים מקישינוב, להתקיים בכפר פאראָוואַל. יציאת חברי המכבי להכשרה נעשתה קבע לאחר מאורעות־אב בתרפ"ט, עם קבלת ההחלטה בפגישת המנהלים, הודות ליזמתה של ה"סקציה הפלשתינאית"[55] ומנהלה המורה

52. הסתדרות נוער לאומית, שהתקיימה בבוקובינה מאמצע שנת 1922. ההחלטה בדבר האיחוד נתקבלה ביום המנהלים, שהתקיים, לפי הנוהג, בסיום מושבת־הקיץ, באוגוסט 1927. עם ראשי התנועה נמנו מנחם רולל ושטיר.

53. הסתדרות "התחייה" התקיימה מראשית שנות העשרים והקיפה את הנוער הלאומי, שהתחנך על העברית. היא התרחבה מאוד לעת ההיא ומנתה 29 סניפים בעיירות החשובות ביותר, בעיקר בצפונה של ביסאראביה. את כינוסיה היתה מקיימת חליפות בבאָלץ ובביליצ'אָן, בסיקוראן ובקישינוב. בראשה עמדו החברים: צבי אקרמן (עקרוני), אשר דנישנסקי, אליעזר דראכליס וחיים לרנר (ליאור). על איחודה עם "גורדוניה" הוחלט במועצה של "התחייה", אשר התקיימה בבאָלץ ובביליצ'אָן במארס 1928.

54. הסתדרות "החלוץ הצעיר", אשר הוקמה רק באביב 1925, מנתה כמה סניפים, בעיקר בדרום־ביסאראביה. מקום מושבה של המזכירות הראשית היתה העיר באָנדאָר. בראשה עמדו החברים: משה מלמוד ויהושע קפלן. על איחודה עם "גורדוניה" ו"קבלת מרות ההנהגה שלה" הוחלט במועצה השישית של "החלוץ הצעיר" ב־23.6.29, "בראותה בהגשמה החלוצית המלאה של 'גורדוניה' את הפתרון היחידי והמושלם לשאלת הפרט בחברה הנוכחית" ("העתיד", וארשה, הוב' 75—74 מיום 1.8.29). בקשר לאיחוד זה נכנס יהושע קפלן לפעולה במזכירות מרכז "החלוץ" בקישינוב.

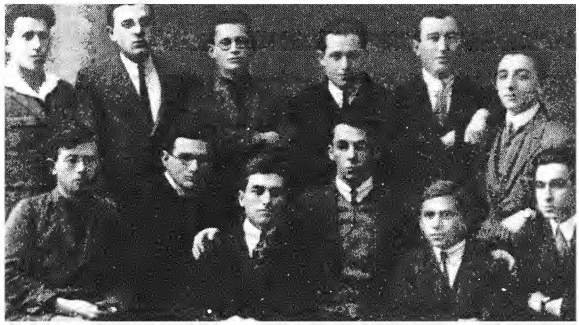
55. "הסקציה הפלשתינאית" — ראשיתה "קבוצת צופים" ליד "מכבי", בעלת גוון לאומי, שנוסדה ב־1920 על־ידי עמנואל (מוני) פלדמן. לאחר עלייתו של פלדמן ארצה (השתלב בתור קצין במשטרה של ממשלת המאנדאט ועמד בקשר הדוק

מס׳ 67. ביקור יוסף באראץ בחוות־הכשרה חלוצית, קישינוב (מורדות בויקאן) תרפ״ג/1923
1) יוסף באראץ, 2) נחום טולצ׳ינסקי (טל), 3) נחמן כהן (תרדיון), 4) פיכהנדלר, אגרונום.

מס׳ 68. קבוצת־העלייה הארבע־עשרה, קישינוב 1923

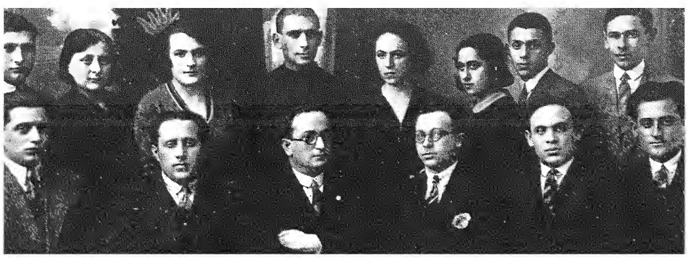
מס' 69. ועד "ברית הנוער", קישינוב תרפ"ו/1925

מימין לשמאל, יושבים: א. דראכליס, ט. פוסטילניק (מדברי), ש. גבעוני (שליח הקה"ק), ב. טוטשינסקי, ח. לרנר (ליאור), בוריה פרלמוטר; עומדים: א דנישנסקי, א. רבינוביץ', אלפר, אלכסנדרובסקי, שטיינברג, הירשהורן.

מס' 70. ה„סקציה הפלשתינאית" שליד המכבי, קישינוב תרפ"ו/1926

מלמטה למעלה, על הריצפה מימין לשמאל, יושבות: ח. אלון (קוצ'ר), ו. אֶרליך (לבנון); יושבות בצד ימין — ס. צ'רווינסקיה (ברכיהו), משמאל — ש. דרבנדינר (רחמני); שורה 2, יושבים: ב. פרידמן, ש. מרלין, ג. פודוויסוצקי (ברכיהו), צבי בונפלד, י. וייסמן (לבנון), ז. נודלמן (אלון), ש. רוזנפלד; שורה 3 עומדים: פ. פרסצ'נסקיה, י. נודלמן (אלון), ה. וויינברג, ד. וויינשטיין (גוברמן), א. שור, ר. סטרוּצובסקיה, ללא זיהוי, י פרלמן (ליבנה); שורה 4, עליונה, עומדים: עק. ברון, י. למפרט, י. מרשנסקי, אל. זלצר, י. גרשאנוק, מ. שור, א. גרשאנוק.

מס' 71. ועדת "הסקציה הפלשתינאית" שליד המכבי עם צוות המדריכים להתעמלות, ראשית שנות ה־30, קישינוב

מימין לשמאל, יושבים: דוד וייסמן, ד"ר יאֶפים גולדשטיין, ישעיהו ויניצקי, רוזנפלד, שמחה רוזנברג, ו אלתרמן; עומדים: סאשא קאליכשטיין, ללא זיהוי, גניה מאֶדריץ', ז'ניה אוורבוך, יחיאל בויוקנר, חיה וייסביין (זשאֶנין), פרידה קושניצקיה, דוד רושקו.

מס' 72. ראשוני "בני ישראל" בארץ, יוני 1926

מימין לשמאל: ח. דיוקמן (סיני), ש. שאֶרף, ד. סיני, י. שאמבאן, מ. פראנק.

(מתוך הספר "אורהיוב בבנינה ובחורבנה", ת"א תשי"ט).

יחיאל וייסמן (לבנון), לכוון את החינוך לקראת הכשרה חלוצית.

זרם חדש זה של דם חי בעורקי "החלוץ" הוכיח בעליל עד מה התחיל הרעיון החלוצי להכות שורשים. אף ימי השפל בציונות העולמית, למן 1926, המשבר הכלכלי בארץ והירידה ממנה בשנות 1927 ו־1928, לא פגעו הרבה בהכשרה. ומשנפתחו קצת שערי הארץ בסוף 1928, עמד מחנה של מאות חברים מוכשרים הכן לעלייה.

אירגון "בני־ישראל"

בתחילת שנות העשרים התפתח אירגון נוער לאומי חזק בעיר המחוזית אורהיוב (אוכלוסייתה היהודית היתה ב־1930 כ־7,000 נפש) בשם "בני־ישראל", אשר נשא אופי לוקאלי בלבד. האירגון מנה בעיקר נוער לומד ובוגרי תיכון, והוא פיתח פעולה עניפה בתחום התרבות העברית, במאבק עם ה"קולטור־ליגע", ולמען "הקרן־הקיימת". האירגון קיים ספרייה לאומית חשובה, שמקום משכנה שימש גם מועדון לנוער; הקים חוג דראמאטי, חוג לספורט (במסגרת ה"מכבי"), מקהלה בניצוחו של אמן. אף אירגן מפעם לפעם קונצרטים בעלי אופי לאומי.

"בני־ישראל" השפיעו ברחוב, משכו אליהם את לב הנוער ודחקו את רגלי המסיתים להתנכרות לאומית ולהסתפחות לחוג הנוער הקומוניסטי. מטרתם הסופית של "בני־ישראל" היתה — היחלצות אישית לקראת הגשמה

עם "ההגנה") במחצית הראשונה של שנות העשרים, נבחר צבי בונפלד ליושב־ראש הקבוצה, ומאז נהפכה ל"סקציה פלשתינאית" בעלת תכנית תרבותית לאומית מורחבת.

באותו זמן פעלה ב"מכבי" סקציה תיאטרלית, של שחקנים חובבים, שרכשה לה מעמד מכובד בקרב הציבור היהודי בקישינוב. הסקציה עמדה תחת ניהולו של אמן מקצועי ועם חבריה המצטיינים נמנו: האחים זלמנוביץ (וולודיה — שחקן וזמר, שאגב, כבר הגיע ארצה; ליובה — שחקן מוכשר, שהושפע מחברי הלהקה הווילנאית, אשר הציגה בקישינוב שבועות על שבועות, וזכה לכינוי בפי הקהל "בולוף הצעיר" וירוחם — שחקן מעולה אף הוא. אגב, שני האחרונים כבר בדרך לארץ), פירה גולדנברג, עוה"ד רבקה זלצר ואחרים.

בהתחלת תרפ"ו נעשה על־ידי הסקציה הפלשתינאית ניסיון לקיים קבוצת שחקנים חובבים בעברית. הם הספיקו להציג, בבימויו של קארסקי, את המחזות "בין החרבות" ליעקב רבינוביץ ו"אנשים" לשלום־עליכם. המחזות הוצגו כמה פעמים באולם המכבי ובאולם המרכז הציוני. העיתונות פירסמה הערכה חמה לניסיון תרבותי־אמנותי זה והבליטה את משחקם של: אליעזר דראכליס, דבורה ברמן, עקיבא (קוליה) ברון, יחיאל וייסמן (לבנון), רחל לב, גוניה הרשנוק, חסיה קוטשר ועוד ("ערד און ארבעט", גל' (84—83) 45—44 מיום 13 בנובמבר 1925; "מכבי, קעשענעוו — צום 20 יעריקן יובילעי, 1937—1917").

בעבודה ובבניין המולדת. "בני־ישראל" הקימו לעצמם קבוצת־הכשרה מיוחדת, עם שיתוף חיים מלא, בתחילה בפרבר העיר, ולאחר־מכן בכרם סמוך. שאר החברים, שמסיבות שונות נמנע מהם לצאת להכשרה, היוו את הוועד של "ידידי החלוץ", שדאג לספק למתכשרים את כל מחסורם. מרכז "החלוץ" סמך את ידו על הפעולה ואישר את חבריהם לעלייה. ראשון לעלייה מקבוצה זו היה מרדכי פראנק ב־1925. אחריו, בקיץ 1926, הגיעו 4 חברים נוספים, אבל בשל השפל הנורא שחל בינתיים בעלייה נתאחרה עליית שאר החברים. רק כעבור שנתיים, כשהוטב המצב בארץ והעלייה נתחדשה, הגיעה תגבורת של 7 חברים נוספים. החברים שהספיקו לעלות עבדו במשותף, בדומה לחבריהם בחו"ל, עם חברי "גורדוניה" בראשית דרכם בארץ. ברם, לא הגיעו לידי התמזגות שלימה עם "גורדוניה". ד. סיני[56] מסביר את העובדה הזאת כדלקמן: "עם בואם של ראשוני 'גורדוניה' התחילה פרשת הדיונים הפרוגרמטיים. לא יכולנו לקבל על עצמנו עול מצוות 'גורדוניה'. אם כי בעצם לא ראינו כל שוני בגישותינו. רצינו להיות עצמאיים בדרכנו, ללא כבילות רעיונית ומצפונית והצענו לקיים את הקבוצה כיחידה משקית במסגרת חבר הקבוצות, ללא עמידה מפורשת לצד 'גורדוניה'. אולם החבורה נתפרקה. אנשי 'גורדוניה' הוכרחו לעזוב ואתם פרשו עוד 2—3 חברים. על אף המאמצים לחיזוק הקבוצה לא קבלנו השלמה".

לאחר ש"בני־ישראל" קבעו את תחומם בעיר מוצאם בלבד, באורהיוב, לא הגיעו לכלל התארגנות כגוף תנועתי נפרד. בשל צימצום העלייה לא זכתה הקבוצה בארץ לתגבורת ממקור מחצבתה, וניטלה ממנה האפשרות להגיע למשק עצמאי. ולכן העדיפה להצטרף לקבוצת גן־שמואל, גוש "חבר הקבוצות".

התפתחות החווה בביליצ׳אן

בזמן הראשון נעזרה ביליצ׳אָן בהרבה — בתוצרת ובציוד — מצד המשק הסמוך ברוגוז׳אָן, אשר עמד כבר להתחסל. לשם פיתוח האחוזה נרכש ציוד חקלאי נוסף ומשק חי — 19 סוסים, 8 פרות ו־100 עופות. בכך עמדה לה לביליצ׳אָן עזרתו רבת־הערך של שליח ההסתדרות, הלל גלעדי מדגניה ב׳. במקום 40 החברים שהתחילו בעבודה, נכנסו באביב עוד 100 חברים, ותכנית הפעולה עמדה להתגשם במלואה.

עד מהרה נעשתה חוות ההכשרה סמל לחיים ארצישראליים וקרן־אורה

56. בספר "אורהיוב בבנינה ובחורבנה", הוצאת ועד יוצאי אורהיוב, סיון תשי"ט, תל־אביב, עמ׳ 56.

לנוער הלאומי, אשר שאף לחיי עבודה ויצירה בארץ.[57] ומאז בא מנהג לארץ: עלייה של הנוער, וכן של בוגרי הגימנסיות העבריות הסמוכות, לביליצ׳אָן (לאחר מכן ל״מסדה״) בימי ל״ג בעומר, בכ׳ וב־כ״א בתמוז. באירגון טיולים אלה שיתפה את עצמה גם ועדת הקרן־הקיימת לישראל בבאֶלץ, וברבות הימים אורגנה שם תערוכת הספר העברי ועיתונות התנועה הפועלית.

החווה ביאסי

שלב שני בתכנית ליצירת מוסדות הכשרה עצמאיים היתה הקמת החווה להכשרה חקלאית בפרבר העיר יאסי — פּאָקוּראר. המשק היה מבוסס בעיקר על מחלבה, גן־ירקות ולול, ויאסי הסמוכה שימשה שוק קבוע לתוצרתו. שטח החווה הקיף כ־70 הקטאר אדמה, שנלקחו בהתחלה בחכירה מאת הקהילה ביאסי. מהם: 22 הקטאר פלחה, אשר סיפקו חלק גדול של מספוא לבהמות, כ־20 הקטאר אדמה, שלא התאימה לחקלאות ואשר נועדה למירעה הבקר, והשאר — מיכרות־חול, שהכנסותיהן היוו סעיף ניכר וחשוב בתקציב המשק.

השתלבותו של הנוער הציוני ״א.ט.ס.״ (A.T.S.) במחנה החלוצים, נתנה דחיפה ל״ידידי־החלוץ״ בריגאט להירתם בעול הקמת החווה. התכנית אושרה סופית בישיבה, שהתקיימה בבוקארשט ב־25 לאוקטובר 1925 בנשיאותו של הד״ר י. באובּרגר ובהשתתפותו של חבר המרכז יוסף בארפאל. הפדראציה הציונית בריגאט סמכה את ידיה על התכנית, ו״ידידי־החלוץ״ ביאסי[58] נרתמו להגשימה. תוך זמן מועט עלה בידם לגייס את האמצעים הדרושים להקמת החווה ופיתוחה, אשר הגיעו קרוב למיליון ליי. החווה הלכה והתפתחה יפה מאוד, והמשק החי הגיע ל־30 פרות מגזע משובח, 7 סוסים ועדר כבשים.[59]

57. אותה שעה נפוצו מאוד בקרב הנוער שירות וזמירות מ״תוצרת״ (קרי: פארא־פראזה) ״בתי־החלוץ״ והמשק החדש, העצמאי, בביליצ׳אָן, כגון: ״מרוגוז׳אָן עד ביליצ׳אָן — מה איכפת לי? מרוגוז׳אָן עד ביליצ׳אָן — מה נצרך לי?״. וכן ״בין איך מיר א חלוצ׳ל, א חלוצ׳ל פון ביליצ׳אָן / פאַר איך מיר קיין ארץ־ישראל און ווייס שוין וואָס און ווען!״ (חלוצון הנני — חלוץ מביליצ׳אָן / נוסע לארץ־ישראל — יודע למה ולהיכן!״).

58. אליהו מנדלסון, דוד קומארובסקי, ד״ר דוד גרינברג־מולדובאן, ד״ר יצחק אברם, מאכס טאו, אהרון שטיפל, נחום־יצחק טברסקי, עו״ד ב. קלפנר, אברהם קויפמן, לוי ואחרים.

59. על ביקוריהם בחוות הכשרה זו של אליעזר קפלן, ממנהיגי א״י העובדת, ונש״א ההסתדרות הציונית העולמית, ד״ר חיים וייצמן, ראה להלן, עמ׳ 221—220.

הוועידה הרביעית והמועצות שלאחריה

הוועידה הרביעית התכנסה בבילִיצ׳אָן בימי ד׳—ח׳ בתשרי תרפ״ו (22—26.9.1925) ועמדה בסימן העלייה המוגברת. השתתפו בה 36 צירים, באי־כוח של 745 חברים מ־25 סניפים, 40 חלוצים־אורחים ו־4 חברים שליחי ארץ־ישראל: בא־כוח הלשכה הראשית של הקרן־הקיימת לישראל — ש. גבעוני מכפר גלעדי, ב. לנקובסקי מקיבוץ השוה״צ בבית־אלפא, ושליחי ההסתדרות י. פרומקין מדגניה ב׳ ושמואל שפירא. כן השתתפו כאורחים כל חברי ההנהגה הראשית של השוה״צ בראשותו של יצחק נוסנבוים (בן־אהרון) מצ׳רנוביץ, באי־כוח קבוצות־ההכשרה של ״א.ט.ס.״ ברומניה — שיחור ורוזנברג, בא־כוח ״מכבי״ בקישינוב יחיאל וייסמן (לבנון), בא־כוח הסתדרות ״התחייה״ בביסאראביה — חיים לרנר (ליאור), בא־כוח הלשכה האזורית של ״החלוץ״ בצ׳רנוביץ — נחמן וייסברג (לבנון) ובא־כוח הלשכה האזורית של צ״צ בצ׳רנוביץ מ. טאלפילאר.

בדברי הפתיחה הצביע המזכיר איזיה כהן (ישראל שכטמן) על השנה האחרונה, כעל שנת יצירה חלוצית כבירה: הסתדרות ״החלוץ״ לא זו בלבד שגדלה בכמותה, אלא אף התבססה ונצמדה להכשרה חקלאית; הוקמה חווה עצמאית בביליצ׳אָן, שהיא רכושה הבלעדי של ״החלוץ״. כן הונח היסוד להתארגנות קבוצתית בארץ. זכות־ראשונים זו עלתה בגורלה של הקבוצה כ״ג, שעלתה בחורף תרפ״ה, בראשותו של חבר המרכז דוב (בויה) טאבאצ׳ניק, שהטיף כל העת לקראת ״עלייה קונסטרוקטיבית״. אמנם רבו גם הקשיים שעמדו בדרך עבודת המרכז, והתלבטויות היו לאין־קץ, אך נחוש הרצון להמשיך את הדרך — דרך ליצירת אישיות חלוצית.

שליחי הארץ הח״ח י. פרומקין וש. שפירא הירצו על תנועת העבודה בארץ. המזכיר דוב (בּוריה) פרלמוטר דיווח מטעם המרכז על קיומם של 25 קבוצות הכשרה, המונות למעלה מ־700 חברים, על התסיסה שהחלה בקרב הנוער בריגאט[60] ובטראנסילוואניה, והנהייה ל״החלוץ״ שמתחילה להתגבש ולקבל צורה מאורגנת. כבר כיום קיימים בריגאט 5 סניפים, ורוב החברים הם מיוצאי הסתדרויות הנוער. אכן, זוהי הוכחת־יתר להצלחת פעולת ההכשרה בעבר, ובעיקר הודות להקמת ביליצ׳אָן — הנקודה המרכזית שהוקמה על־ידי התנועה. העלייה־לרגל לביליצ׳אָן בכ׳ תמוז ותערוכת הספר העברי והעיתון החלוצי והפועלי, משכה המוני נוער וההצלחה היתה

60. לפי ״רינאשטריה נואסטרה״, גל׳ 75 מיום 9 בדצמבר 1925, הרכב החלוצים, לפי חבלי הארץ, שנמצאו אותה תקופה בהכשרה, היה כשלהלן: 74% — ילידי ביסאראביה, 16% — ילידי בוקובינה, ו־9% ילידי הריגאט.

מרובה. הוצאת הביטאון הפנימי "עלים" נמשכת, והחברים מוצאים בו עניין רב. במשך הזמן עלו 5 קבוצות, שמנו 196 חברים וברובם הגדול הלכו לכפר. לעומת זאת הוחמר מאד המצב הכספי, בקשר עם העלייה החלוצית מאוקראינה, שנתחדשה שוב בזמן האחרון, וחיסולן של ועדות הסיוע בחו"ל. כמעט בלי סיוע מהחוץ הועלו עד כה 600 חברים, ומספר הפונים אלינו הולך וגדל. מטעמים חמריים נסגר בית־המלאכה לקליעת רהיטים בסורוקה, ואף הנגריה והמיתפרה ביאֶדיניץ הפסיקו לעֵת־עתה את עבודתן, מחוסר שוק ומומחים כאחד. היבול הדל, שהניבה האדמה אותה שנה, בשל עצירת הגשמים בחבל, עלול אף הוא להכביד על המצב.

המאזן הכספי בשיעור של 3 מיליון ליי הראה השקעה של כ־2 מיליונים ליי בביליצ'אֶן בלבד. על חשבון זה נתקבלה הקצבה מהמרכז העולמי לקניית החווה בסך של 300 לי"ש (כ־300 אלף ליי) ו־300 דולרים על חשבון ההכשרה. מקור ההכנסה היחידי לכיסוי ההוצאות השוטפות היה "שבוע החלוץ" שנערך בביסאראביה ובבוקובינה. בתרפ"ה הגיע סעיף הכנסה זה לשיא של 500 אלף ליי.

יוסף בארפאל פרש לפני הוועידה את מגילת היצירה החלוצית הנהדרת, שאליה ניתן להגיע אך ורק אחרי מאמצים מרובים ובנתיב יסורים די ארוך. הוא הוכיח, שמהצד המעשי אין, כמובן מאליו, לחסוך התאמצויות כלשהן כדי להפנות את ההכשרה החקלאית למוסדות עצמאיים, ואת קבוצות ההכשרה העירונית רק למקומות, שבהם קיימת עבודה לכל ימות השנה. הוא קבע, כי גם עכשיו אנו רואים את תפקיד ההכשרה ביצירת אישיות חלוצית הרמונית. העלייה מרומניה היתה כל הזמן בצורה קבוצתית, ואם לא הכל הסתדרו בארץ בתור גופים שלמים, דוגמת הקבוצה הכ"ג, הרי זוהי אשמתו של מרכז העלייה, שלא ידע איך לנצל את הידע שהחברים רכשו להם בהכשרה.

ל. גלאנץ בהרצאתו על "עבודתנו התרבותית" קבע בתור אמת־מידה, כי אל "החלוץ" יש לקבל רק את אלה שיש להם כבר ידיעות אלמנטריות בעברית והמכירים, לערך, את התפקידים המוטלים על החלוצים. משום כך יש לייחס ערך רב לעבודת התרבות בקרב הנוער, העומד עדיין מחוץ למחנה. הוא אף הציע להקטין את יום העבודה לחלוצים, כדי לאפשר פעולה תרבותית נרחבת יותר. כן חזר והציע, מה שהציע קודם בוועידת "החלוץ" בווינה, לקיים את ועידת "החלוץ" הבאה — בארץ־ישראל.

שמשון שכטר קבל בהרצאתו על "עבודתנו והנוער" על כך, שהנוער שלנו עזב את הספר. וכדי שיוכל לקיים את התפקיד החשוב בחיי עמנו ובתנועתנו הלאומית — למלא את הציונות תוכן סוציאלי ולחדש את חיינו הלאומיים — עליו לחזור ולהיות שוב נוער לומד, כבעבר.

ההחלטות החשובות שנתקבלו בסיום הוועידה קובעות, כי: א. הסתדרות "החלוץ" נשארת, כבעבר, הסתדרות בלתי מפלגתית ובלתי תלויה; ב. על הוועד הפועל של ההסתדרות להתחשב בסוג הכשרתם של יוצאי "החלוץ" בגולה ולאפשר להם את המשכת דרכיהם בארץ; ג. צורך חיוני הוא לקבוע את מקום הוועידה העולמית ואת מקום מושבו של המרכז — בארץ־ישראל; ד. שיטת ההכשרה צריכה להיות מבוססת, בעיקרה, על מוסד חקלאי עצמאי, אך עם זאת יש להמשיך בניצול כל האפשרויות של הכשרה חלוצית במשקים פרטיים ובסידור קבוצות עבודה; ה. על המרכז לפנות לוועידת המשרדים הארצישראלים בהצעה לפעול למען תוספת של 5% על כל תרומה ל"קרן־היסוד" לטובת "קרן־ההכשרה", תוך ניצול המנגנון של "קרן־היסוד".

למרכז החדש נבחרו: דוב איזירר, איזקסון, יוסף בארפאל, לייב גלאנץ, נחמן וייסברג (לבנון), ישראל זצר (זוהר), איזיה כהן (שכטמן), יצחק נוסנבאום (בן־אהרן), י. פרומקין, דוב (בוריה) פרלמוטר, שמשון שכטר, י. שניידר ושמואל שפירא. לוועדת הביקורת — אברהם ורטהיים, צדוק וינשטיין ואיסר רבינוביץ׳. הוועד הפועל הורכב מהחברים: דוב איזירר, יוסף בארפאל, בוריה פרלמוטר ושמשון שכטר. על שאר חברי המרכז הוטלו תפקידי הדרכה בקבוצות ההכשרה.

המועצה השלישית התקיימה ביאסי ביום ט"ז בשבט תרפ"ו (31.1.26) והצטיינה במעשיות מיוחדת ובמיעוט דברים. בציינה שזה החורף הראשון שאין בו חוסר עבודה, התעסקה המועצה בעיבוד תכנית משקית של מוסדות ההכשרה העצמאיים לקראת האביב, בהתאם להצעותיו של פרומקין. תוך כדי כך הוברר שוב, שמן הרצוי ביותר להמשיך בשימת הדגש על ההכשרה החקלאית ולהתמיד בה. שכן המתכשרים בחקלאות אינם זקוקים, על־פי־הרוב, לתקופת הסתגלות מיוחדת בבואם ארצה. והקבוצה הכ"ג מרומניה, בראשותו של דוב טאבאצ׳ניק, תוכיח. לאחר התכשרות יסודית של שנתיים ניתן לה להשיג עבודה בפתח־תקוה בקבלנות מיד עם בואה ארצה. בסקר הוועדה מטעם ההנהלה הציונית, על מצב העבודה במושבות ומידת התכשרותם של החלוצים בגולה, צוינו לשבח החלוצים מרומניה (קרי: ביסאראביה).

הוחלט, כי לשם מניעת שינויים תכופים בהרכבת הקבוצה יש לקבוע שהמועד לקבלת חברים חדשים להכשרה יהיה רק פעם אחת בשנה. כן יש להעלות את החברים ממוסד עצמאי אחד — רק פעם בשנה, בסתיו. שכן העלייה הקיבוצית תהיה ראויה לשמה, כשהיא תהיה מורכבת מקבוצת חברים, אשר קיבלו את הכשרתם הקבוצתית במשך זמן ממושך במקום אחד.

המועצה נתנה גם דעתה לכך, שיש להקדיש תשומת־לב מיוחדת לטראנסילוואניה, בה החלה תסיסה חלוצית, ואף הגיעה משם התביעה להושיט לה עזרה וסיוע. ואמנם כן היה — נתהדק הקשר בין המרכז לבין נקודות ההכשרה בטראנסילוואניה, ובמועצה שלאחר זו, שהתקיימה ביולי, השתתפו כבר לראשונה גם נציגי טראנסילוואניה.

על תוצאות שש שנות פעולה של "החלוץ" ברומניה בשטח העלייה, יש לעמוד מתוך הטבלה שלהלן, אשר נתפרסמה בהוצאה המיוחדת של המרכז (כתוספת לשבועון "ערד און־ארבעט"), לקראת "שבוע החלוץ" בפסח תרפ"ו:

	הקבוצה	חלוצים	חלוצות	סך־הכל	בעלי מקצוע	מחוסרי מקצוע
	א	12	1	13	5	8
	ב	36	6	42	11	31
	ג	48	17	65	24	41
	ד	104	31	135	61	74
	ה	94	26	120	60	60
	ו	78	17	95	46	49
	ז	113	24	137	62	75
	ח	105	25	130	69	61
	ט	138	42	180	86	94
	י	56	9	65	41	24
	יא	34	3	37	27	10
	יב	49	19	68	55	13
	יג	23	10	33	28	5
	יד	42	21	63	49	14
תרפ"א	טו	28	4	32	24	8
	טז	31	9	40	32	8
	יז	29	5	34	30	4
	יח	25	10	35	32	3
תרפ"ד	יט	29	4	33	31	2
	כ	14	3	17	15	2
	כא	42	20	62	59	3
	כב	22	12	34	32	2
תרפ"ה	כג	27	11	38	37	1
	כד	15	5	20	18	2
	כה	39	10	49	49	—
תרפ"ו	כו	31	8	39	39	—
	כז	22	8	30	30	—
	כח	54	16	70	70	—
	28	1340	376	1716	1122	594

נמצא, כי במשך 6 שנות פעולה הועלו לארץ על־ידי הסתדרות "החלוץ" למעלה מ־1,700 חברים. רובם של החברים עברו את תור ההכשרה בקבוצות חקלאיות ובחוות: קישינוב, ליאובה, קאפראַשט, רוגוז'אן ובילִיצ'אָן. הנגרים התמחו בנגריה ביאֶדיניץ; הבנאים — בקורסים לבנאות בצ'רנוביץ; קולעי־רהיטים — בסדנאה לקליעה בסורוקה ותופרות — במתפרת יאֶדיניץ.

המועצה הרביעית התכנסה בביליצ'אָן בימי א'—ב' מנ"א תרפ"ו (12—13.7.26) ודנה בעיקר במצוקה הכספית, שבה נמצא "החלוץ" ברומניה, עקב שנת הבצורת בשנה הקודמת. היבול הנמוך ביותר שנתקבל בביליצ'אָן, מצד אחד, והדלדול הכלכלי של האוכלוסיה היהודית מצד שני, היו בעוכריו. שכן הכנסות "שבוע החלוץ" בימי חג הפסח הגיעו לכדי 270 אלף ליי בלבד — משהו למעלה ממחצית ההכנסות בשנה הקודמת, תרפ"ה.

השקעות המרכז בהכשרה מתחילתה עד לאביב ש.ז. הגיעו לכדי 20 אלף דולאר (כ־4 מיליון ליי), והקצבת ההנהלה הציונית למטרה זו היתה בשיעור של 25% בלבד. מן ההכרח היה איפוא לעשות מאמצים כבירים כדי לגייס את שאר הכספים על־ידי מיפעלים מקומיים.

בשאלת העלייה שנו וחזרו על קדושת העיקרון של העלאת קבוצות מאורגנות, לשם שמירת המסגרת הקיבוצית לאחר בואן ארצה, למטרה התיישבותית. שכן "רק הרצון הקיבוצי המאורגן וההתאמה הקולקטיבית, כוחם יפה לפעול וליצור בארץ". המטרה היתה, לא רק להבטיח את הקבוצות מהתפוררות, אגב יצירת מסגרת אירגונית לחיים משותפים בארץ ותוך כיבוש עמדות־עבודה העשויות לסייע לחיזוקה של ארץ־ישראל העובדת והתפתחותה, אלא לאפשר לחברים להתמחות בתנאים החדשים, לשם התיישבות חקלאית בעתיד.[61]

וראוי לציין: כבר המועצה השנייה (קישינוב, כסלו תרפ"ד) הצביעה על המצב הלא נורמאלי, שבו נמצאות הקבוצות שהתמחו בחקלאות, בהגיען ארצה, בשל היעדר אפשרות להמשיך בדרך הכשרתן. בהכריזה אז על ערכה המיוחד של "עלייה התיישבותית" הוחלט שלא להעלות את החברים שהתמחו בחקלאות עד שיובטח המשך התעסקותם בעבודה חקלאית־חלוצית, אלא שעד אז לא הסתייע הדבר.

מייד לאחר המועצה הרביעית ניגש המרכז לארגן "קיבוץ־עולה" על שם יוסף בּוּסל. עובדו ה"יסודות" לחיי הקיבוץ, והם נתפרסמו בין חברי

61. "העתיד", וארשה, גל' 42 — 30.8.1926.

התנועה. מספר הנרשמים הגיע ל־180 איש, והפלוגה הראשונה אשר עלתה בינתיים ארצה, תקעה יתד בחדרה. בקשר לכך הוחל במשא־ומתן עם מוסדות הארץ המתאימים, לשם הכנת הקרקע לקליטת קבוצה בת 180 איש. קבוצת כ״ח מרומניה, אשר התבססה בפתח־תקוה, הציעה לשמש מקום קליטה לקבוצה העולה.

המועצה החמישית התכנסה ביאסי בימי י״ד—ט״ו חשוון תרפ״ז (22—23.10.1926). היא באה במקומה של הוועידה השנתית, ובה נמסר דו״ח שנתי מפעולות המרכז והמצב בסניפים. השתתפו בה כ־30 צירים מכל הסניפים וכ־60 אורחים, אשר באו לפגישת חברי הקיבוץ־העולה על שם יוסף בוסל.

בנשיאות ישבו: י. נוסנבוים (בן־אהרון), סופר, א. זמורה, קראוז וסוטלוב.

בדו״חות שנמסרו, וכן בהרצאות שנקראו, ע״י ד. פרלמוטר, י. כהן (שכטמן), מ. טארטאקוב וש. שכטר דובר על: א. הידוק הקשרים האירגוניים והתרבותיים עם מרכזי הסתדרויות הנוער — השוה״צ, התחייה וא.ט.ס. (התאחדות הנוער הציוני בריגאט) וכן עם ״הוועד הזמני״ שבטראנסילוואניה, אשר קיים 2 קבוצות הכשרה; ב. ביטול הקבוצות העירוניות והעברה לקבוצות הכשרה חקלאיות; ג. קיום 16 קבוצות הכשרה, שבהם עברו את ההכשרה 400 חברים, שהם 85% מכלל החברים; ד. קבלת החלטת אהדה ל״החלוץ״ בוועידה העולמית של חברת ״אורט״ בברלין (בהשתתפותו של ש. שכטר כציר מביסאראביה), שהכירה בחשיבות פעולתו של ״החלוץ״ ועשויה על־ידי־כך לחייב את החברה בתמיכת מפעליו; ה. המצב הכספי הקשה, באין מקורות הכנסה קבועים, שכן ״שבוע החלוץ״ בביסאראביה ובבוקובינה הכניס 270 אלף ליי בלבד. 600 אלף הליי, שנאספו על־ידי ״ידידי החלוץ״ בבוקארשט נועדו כליל לכיסוי תקציב החווה ביאסי. הקצבת ההנהלה הציונית וכן התמיכה מ״קרן־החלוץ״ באמריקה היוו רק אחוז קטן מאד בתקציב ״החלוץ״, שהגיע לכדי 3 מיליונים ליי. משום כך נאלץ ״החלוץ״ להיכנס לעול חובות עצומים בריבית גבוהה, הרובצים עליו ואינם מאפשרים לפעול מתוך הרחבת־דעת.

בהחלטות המועצה הודגש שוב ההכרח להתמיד בהכוונת העליה לאירגון קבוצתי בארץ, מייד לאחר שיגיעו החברים לשם; הובעה משאלה, שהמרכז ידאג לצוידה של הקבוצה העולה במערכת מכשירי־נגרות, מכשירי־תפירה, כלי־מטבח ועצי־בניין להקמת צריף־מגורים; המרכז נתבע לדאוג במיוחד לביסוסם של מוסדות ההכשרה העצמאיים; הובעה הכרת־תודה לוועדי ״ידידי־החלוץ״ על סיועם להצלחת מפעלי ההכשרה; מוסדות

התנועה נתבעו להגיש עזרה דחופה למפעלי ההכשרה בהיקף של 300 אלף ליי, כדי להקל במקצת את המצוקה הכספית.

במקום י. בארפאל, י. שנידר וג. שרייבמן, אשר עלו במשך השנה, וד. פרלמוטר וד. איזירר, שעמדו לעלות כעת, נבחרו חברים חדשים למרכז: מ. אברמסון, ישראל גלר, אברהם הוכמן ("צ'יק"), א. זמורה, צפורה ומ. טארטאקוב.

הקיבוץ על שם יוסף בוסל

היומיים שלאחר המועצה, 24—25.10.26, הוקדשו לפגישה הראשונה של החברים, שעמדו להיספח לקיבוץ־העולה על שם יוסף בוסל. מבין 143 החברים — 101 חברים ו־42 חברות — שנמנו עם האירגון, השתתפו בפגישה כ־60, וביניהם כ־10 מחברי החווה ביאסי.

חומר־יסוד לדיונים שימשו ה"יסודות" לאירגון הקיבוץ, שנתפרסמו עוד קודם לכן. היו שהירהרו, אם לא מוקדם לקבוע מעכשיו את דרכו המפורשת של הקיבוץ בעתיד. אך לאחר ויכוחים ערים, בירורים נוספים והצעות מעשיות לאירגון הקיבוץ, מצד השליחים י. פרומקין ומ. טארטאקוב, נתקבלה פה אחד, בין היתר, החלטה מפורשת האומרת ש"הקיבוץ רואה את עצמו כחלק התנועה הקיבוצית בארץ־ישראל".[62]

להנהלת הקיבוץ נבחרו החברים: שושנה אידלמן, שמאי אידלמן, דוב איזירר, אברהם הוכמן, אריה מונדר, דוב פרלמוטר ומרדכי קיסר.

ומעשה־שטן: דווקא באותה שנה כמעט שנפסקה העלייה החלוצית.[63] הרזרבה הגדולה להקמת הקיבוץ על־שם י. בוסל, נשארה איפוא תקועה בגולה. בקשר לכך מעניין יהיה להביא כאן אי־אלו קטעים מתוך כתבה של אחד מחברי פלוגת־העלייה הראשונה לקיבוץ ע"ש י. בוסל, י. שנקמן, אשר השתכנה בחדרה, (נתפרסמה ב"העתיד" גל' 48 מיום י"ט אדר א' תרפ"ז, ואלה הם:

> הננו מונים כיום 43 חברים. — — — הסתדרנו במחנה של 8 אוהלים ושני צריפים קטנים, בין מחנות יתר הקיבוציים החדרתיים

62. עפ"י הפרוטוקול של הפגישה, השמור בארכיון העבודה, ת"א.
63. 1052 הרשיונות שקיבלה ההנהלה הציונית ב־1927 נועדו אך ורק לאלה שנדרשו על־ידי קרוביהם בארץ — ולא לחלוצים. לרומניה הופרשו 91 רשיונות בלבד. כל העלייה מרומניה (לפי ארץ המוצא) בשנה זו הסתכמה בסך־הכל ב־126 נפש. העלייה ב־1928 היתה קצוצה ביותר והסתכמה ב־35 נפשות(!). כל זה לעומת 810 נפשות בשנת 1926, שאף היא היתה שנת ירידה בעלייה, — כמחציתה מזו שבשנת 1925.

על־יד המושבה. עובדים לע״ע רק 65 אחוז של הח״ח בעבודות־חוץ. אולם עכשיו עונת העבודה בפרדסים ויש תקווה שבמשך הזמן הקרוב יגדל מספר העובדים אצלנו. ההסתגלות לעבודה היא מהירה וכמעט שאין חבליה ניכרים. בפני קיבוצנו העומד לקלוט עוד חברים עומדת השאלה של המצאת מקומות עבודה קבועים במשך כל השנה, שישמשו מקור של הכנסה רזרבית במקרה של חוסר עבודה גמור. עלה בידנו כבר למצוא פתרון חלקי לשאלה זו. יחד עם חבורת השומרון קיבלנו פרדס בן 70 דונם לעיבוד שנתי. — — — על חשבון קימוצים שונים הננו עומדים לרכוש זוג בהמות עבודה ועגלה שהעבודה בשבילם תימצא במושבה.

בעוד ימים מספר הרינו עולים על מגרש, אמנם לא גדול ביותר, בס״ה 5 דונם, שנקנה על־ידי הקה״ק ונמסר לנו בקביעות. הרינו ניגשים להקים את הבניין הראשון. בעברנו למגורים אנו חושבים גם על יצירת משק־עזר קטן. — — — כל יום העובר עלינו בארץ־ישראל מביא אתו חדשות, תיקונים והערות בהבנתנו את החיים ומצעיד אותנו קדימה. זוהי היא, כנראה, אחת מסגולותיה של ארצנו אשר אין גוף חברתי שלם יכול בה לפגר מלכת בדרכו החברתית ולהישאר בחיתוליו. גלי החיים דוחפים אותו ומעבירים ממדרגה למדרגה, ממצב של התהוות וחיפושים למצב של התבגרות ויציבות. גם אנו עומדים בדרך זו למטרתנו. הלא היא המטרה של יצירת החברה העובדת בארצנו, אשר אנו רוצים לראותה בתור ה' קיבוצית. (הדגשת המלבה״ד). נושא הויכוחים העיקרי בשיחותינו הוא על דרכנו בתנועה הקיבוצית ועל קביעת צורת חיינו. — — —

בבואנו ארצה חשבנו, כי בעוד חודש ימים תבוא אחרינו הפלוגה השנייה, ולכל־הפחות אלה החברים שמצבם המיוחד מכריחם לעלות מהר. והנה פתאום פורסמה הידיעה על דבר הפסקת העלייה החלוצית לזמן ידוע. — — — עד כמה שהפסקת העלייה פוגעת בהחלוץ ובקבוצות ברור לנו למדי וההתמרמרות בין חברינו גדולה.

תכנית היסוד של הקיבוץ על־שם בוסל, אשר התבססה על הרעיון של הקמת ״קיבוץ גדול״ המתפצל לרשת של קבוצות קטנות — לא היו לה איפוא סיכויים להתגשם בעתיד הקרוב, הן מבחינת המצב הכלכלי הקשה וחוסר העבודה ששררו אז בארץ, והן בשל השפל הגדול בעלייה. בסופו של דבר נאלצו החברים להתפצל. חלק הצטרף לדגניה, חלק עבר לעבודה במפרץ חיפה, וחלק התאחד עם קבוצת ״מסדה״ בחדרה. הרזרבה שנשארה תקועה בחו״ל בחרה אף היא בדרך עצמאית משלה והתמזגה עם ״גורדוניה״.

המועצה השישית,[64] ד'—ה' אדר ב' תרפ״ז (8—9.3.27) כונסה

64. סומנה במקורות כ״ישיבה פלנרית״.

בקישינוב בצל הגזירה על הפסקת העליה. מכלל 200 החברים (138 חברים ו־62 חברות) אשר אושרו לעלייה בשדיול האחרון, הספיקו לעלות 50 בלבד. השאר — 130 שנמנו עם הקיבוץ־העולה על־שם יוסף בוסל ו־20 מקיבוץ השוה״צ — עוכבו. המשך ההכשרה לקראת האביב נתקל, איפוא, בדיכאון גדול אשר תקף את התנועה. שכן רובם המכריע של החברים לא נהגו לשוב לשולחן אבותיהם והמשיכו את דרכם בהכשרה, מי למעלה משנתיים (כ־150 ח׳) ומי למעלה משנה (כ־250 ח׳). בינתיים, רבים הגיעו לפרקם — גיל חובת הגיוס לצבא הרומני. ואכן, באביב ניתווספו להכשרה 60 חברים חדשים בלבד, מהם 30 מבוגרי ״החלוץ הצעיר״ — הצעירה בין הסתדרויות הנוער בביסאראביה.

המועצה החליטה מצד אחד, להעמיד את ההנהלה הציונית על ההרס הצפוי לתנועה החלוצית בהיעדר אפשרות עליה. ומצד שני — הוסיפה לטכס עצה, איך וכיצד להבטיח את תקציבי המשקים העצמאיים בביליצ׳אָן ויאסי, וכן של 11 קבוצות ההכשרה העונתיות.[65]

עובד גם כרוז הסברתי ומעודד לקראת ״שבוע החלוץ״ בימי הפסח שנחתם על־ידי כל הזרמים בציונות, החל מהצ״כ ועד לציונים הרביזיוניים, וכן על־ידי כל הסתדרויות הנוער הציוניות והמוסדות המרכזיים. הציבור נענה לקריאה זו מתוך לב פתוח ויד נדיבה, ככל שידו הגיעה.

בסיומה נפרדה המועצה משליח הארץ, י. פרומקין (דגניה ב׳), שעמד לחזור ארצה, ומחברי המזכירות בוריה פרלמוטר וא. זמורה — לקראת עלייתם הקרובה.

אליעזר קפלן בכינוס חלוצים בחוות ההכשרה ביאסי

בעקב המשבר הכלכלי הקשה, שפקד את הארץ בשנות 1926—28 והביא לידי חוסר עבודה חמור, וכתוצאה מכך — לשפל גדול בעלייה, החלו להתגנב חרש רגשות דיכאון אף לליבות נאמני התנועה בגולה. לפיכך יצא אליעזר קפלן, בלווית נ. טברסקי, למסע־הסברה נרחב בתפוצות. לרומניה הגיעו בסוף מאי 1927. מרכז ״החלוץ״ ראה כדבר בעיתו כינוס־חלוצים מיוחד, בהשתתפותו של קפלן. הכינוס נערך ב־30 במאי בחוות ההכשרה שביאסי. השתתפו בו, מלבד חברי החווה, 80 איש — נציגי כל נקודות ההכשרה, שהתקיימו אותה שעה. מהם — 8 נציגים מביליצ׳אָן.

קפלן סקר באריכות את המצב שנוצר בארץ, לרגל כשלונה של העלייה

65. על־פי ״ערד און ארבעט״, גל׳ 11(154) מ־18 במארס 1927 ו״העתיד״, גל׳ 50, מאי 1927.

הרביעית הבלתי פרודוקטיבית, ואת הסיכויים להבראתו. החברים יצאו מעודדים מהפגישה, בדעתם כי תנועת העבודה בארץ עומדת על מישמר האינטרסים החיוניים של האומה ועל גורלם של גואלי הארץ הנאמנים, המתדפקים על שערי הארץ הנעולים.

ד״ר חיים וייצמן בחוות ההכשרה ביאסי

ב־7 לנובמבר 1927 זכתה החווה לביקורו של נשיא ההסתדרות הציונית, ד״ר ח. וייצמן. היה זה הביקור הראשון שלו מייד לאחר הגיעו ליאסי. אכן, רצה הנשיא להדגיש עד מה חשובה החלוציות, העשוייה להפוך את חזוננו הלאומי למציאות.

מנהל החווה, השליח מארץ־ישראל מ. טארטאקוב (קיבוץ גבע) ויו״ר ועד ״ידידי החלוץ״ הא׳ גרינברג־מולדובאן, נתנו הסברים לנשיא על מצבו של המשק. הנשיא הביע את התרשמותו העמוקה מכל שראה במו עיניו באופן בלתי אמצעי. עצם הדבר, שהרעיון החלוצי היכה שרשים כה עמוקים בקרב יהדות רומניה, היה עובדה משמחת מאוד בשבילו, עזוז ועידוד בפעולתו.

חברי המשק החלו לתנות לפני הנשיא את מועקתם הנפשית, שלאחר שנתיים של הכשרה עליהם לחזור אל שולחן הוריהם, מחוסר רשיונות־עלייה, וזאת לאחר ששרפו קודם את כל הגשרים אל העבר. נצטער מאוד הנשיא וענה בזו הלשון: ״ילדי היקרים! לצערי הרב, אין בידי לעזור לכם בנידון זה אלא באנחה בלבד. ואף אותה אנחה צריך אני בשעה זו, למרבה הצער, להשאיר לעצמי...״ נשתררה לרגע דומיית־עצב מסביב. נתגלתה לעיני כל הטראגדיה הגדולה, בה נתון עם ישראל, כשחבלי הגאולה מתעצמים ומחריפים. אך כהרף־עין נתגלו גם האמונה הבלתי מעורערת וכוח־הנעורים כי רב, בפרוץ ה״חברה״ ב״הורה״ מסחררת ומשגעת מסביב לנשיא, והדי ״אל יבנה הגליל...״ מבקיעים את החלל המולדאווי.

עם הגשת כיבוד קל לנשיא ולמלוויו, ממעשי־ידי החלוצות המאומנות והזריזות, קלחה השיחה בינו לבין החלוצים מלב אל לב בחמימות רבה, וכאילו העריף עליהם טל של תחייה. אך נראה היה, שאמנם זקוק הוא עצמו להשראה יתירה, אותה מצא בקרב הבחורים האמיצים והנועזים, שכל קרבן לא ייקר להם, אינם מרבים לשאול ועושים את המעשה...[66]

66. לפי עדותו של מ. קליין, בספר ״על יהודי רומניה — בארץ גלותם ובמו־לדת״, הוצאת התאחדות עולי רומניה בישראל שנת (?), עמ׳ 51, עברו את תור ההכשרה בחווה זו במשך כל שנות קיומה כ־700 בחורות ובחורים, חברי ההסתדרות ״השומר הצעיר״.

הוועידה החמישית

הוועידה החמישית התכנסה ביאסי במוצאי־שבת, אור ליום ז׳ בשבט תרפ״ח (28.1—1.2.1928) במעמד קהל רב. השתתפו בה: שליחי הארץ — זאב פיינשטיין (שפר), מטעם הסתדרות העובדים הכללית, וחיים שורר מטעם המשרד הראשי של ה״התאחדות״ ו״הפועל הצעיר״; 38 צירים, 120 חברים־חלוצים, 50 חברי הסתדרויות נוער שונות, וכן אורחים רבים, קרואי המפלגות והמוסדות הציוניים והציבוריים בעיר.

תקופה של שנתיים ומחצה בלבד הפרידה בין ועידה זו לקודמתה — ומה נשתנה המצב בתכלית: מן העלייה המוגברת דאז — לשערים נעולים דעכשיו, מתחושת עלייה ויצירה — להיאבקות נועזת במכשולים הנערמים על כל צעד ושעל.

מזכיר הוועד המרכזי איזיה כהן (שכטמן), שפתח את הוועידה, ציין, כי אכן הוכח הוכחנו, שהדרך להגשמת חזוננו הוא איטי למדי וארוך ביותר ולכן נעמדת שוב לפני ״החלוץ״ המשימה הישנה־נושנה, לעורר את המחנה הציוני לחלוציות ולהפוך את התנועה לתנועה מהפכנית בדרך לתחייתנו. הקשר החי שבינינו ובין ציבור הפועלים — ערובה נאמנה היא, כי תוך עבודה ויצירה תימצא הדרך לעלייה ולשיגשוג.

ז. פיינשטיין, בהביאו את ברכתה של ההסתדרות הדגיש, כי על תנועת ״החלוץ״ שומה להוכיח שהמשבר הגיע לקיצו ולפזר את ענני הייאוש, אשר עלו על שמינו.

ח. שורר הביא את ברכתם של החברים בציבור העובדים בארץ, אשר הודות למאמציהם קמה תנועת ״החלוץ״ ברומניה. הוא עצמו זכה לעמוד לפני שבע שנים ליד עריסת התנועה, בהיוולדה כאן, ולהשתתף בוועידתה הראשונה. כבר מתחילה רבו המכשולים שעמדו בדרכה של התנועה. אף קצב העלייה דאז לא התאים לזרם החלוצים, אשר הסתער על שערי הארץ. לאחר מכן בא המשבר על הארץ וגדלה הירידה הימנה. ״ועכשיו, בעמדנו לפני שערים נעולים, דבר אחד בפינו לכם — אין דרך חזרה! והאם לא שרפנו כבר את כל הגשרים שמאחורינו? האם תוכלו עוד לחזור לחיי מסחר וספסרות?! אתם, שכבר טעמתם טעמה של ארץ־ישראל כאן בגלות, כבר גזרתם על עצמכם לבלי שוב עוד לחיי הגלות, ולכן — סופה של הגאולה לבוא!״

הדו״ח על פעולת המרכז בתקופה שמאז הוועידה הרביעית, בתשרי תרפ״ו, נמסר על ידי שמשון שכטר. היה זה מעין חשבון־נפש נוקב מכל הסובב את התנועה, של מי שכואב עמוקות את כאבה וכורע תחת המעמסה הרובצת עליו. שכטר ציין, שמייד לאחר הוועידה הרביעית, בתום תקופת

הגיאות שחלה בארץ בעקבות העלייה הרביעית ושהביאה גם לידי הרחבת פעולתה של תנועת "החלוץ", הועמד המרכז לפני הכורח להאט במקצת את התרחבותה של התנועה. לעומת זאת כוונה הפעולה להעמקת ההכרה בקרב החברים על מהותו של "החלוץ" ותעודתו. היא נעשתה באמצעות המועצות התדירות ופגישות־חברים שנערכו לעיתים תכופות. בינתיים הגיעו ימי השפל בעלייה וכן הירידה מן הארץ, לרגל כשלונה של העלייה הרביעית, ונצטווינו לשמור על הקיים ולהגן על ההישגים שלנו מקודם. עם זאת הוברר לכל, כי הכשרה מסודרת ומאורגנת כראוי מחייבת גם עליית חברים מאורגנת, כי היא בלבד עשויה לשמש יסוד בריא ואיתן, הן לקליטת החברים בארץ והן לביסוס התנועה בגולה. לפיכך נתונה היתה הדעת להניח את היסוד לאירגון הקיבוץ על־שם יוסף בוסל. אך לרוע המזל החמיר חוסר העבודה בארץ ופגע בחברי הקיבוץ, אשר כבר הספיקו לעלות. בשל הפסקת העלייה שחלה בינתיים נידונה כל התכנית לגניזה.

שכטר הביא לידיעת הוועידה כי פיתוח החווה אשר הוקמה בביליצ׳אן לא עלה יפה, בשל מוקד חמור למחלת הקדחת שנתגלה במקום. לכן נתן המרכז את דעתו להחליף את החווה באחרת, וכעת הוא עומד כבר לפני גמר המשא־ומתן לכך. ואשר לחווה ביאסי, הוכיחו תוצאות השנה הראשונה כי אין לקיימה, אלא כמשק אינטנסיבי. כבר בשנה השנייה להיווסדה הוקמה, בסיועם המירבי של "ידידי החלוץ" בבוקארשט וביאסי, מחלבה מודרנית ופותח גן־ירקות על שטח של 4 הקטארים. המחלבה התפתחה יפה, והיא משמשת מופת לשאר המחלבות הקיימות בסביבת העיר. אמנם, קיים מחסור במשק עצמאי להכשרה גם בבוקובינה, אך הבעייה טרם מצאה את פתרונה.

שכטר התלונן על שאין להתברך בהצלחות כלשהן של "החלוץ" בקרב יהדות טראנסילוואניה, הנתונה בשני תהליכים מנוגדים: שמרנות מובהקת, מצד אחד, והתבוללות, מצד שני. אילו ניתן היה לייחד לפעולת "החלוץ" בחבל זה שליח ארצישראלי מיוחד, אפשר היה להגיע במשך הזמן להישגים כלשהם. אך לפי שעה נבצר הדבר מלעשות, בשל סירובו של הוועד הזמני המקומי של "החלוץ".

לדעתו של שכטר, הקשיים המיוחדים שליוו את "החלוץ" ברומניה, מלבד המצוקה הכספית האופיינית מאז ומקדם, קשורים בהיעדר הגורמים העיקריים המצויים בשאר הארצות. כי שונה היא המציאות היהודית בכל אחד מארבעת חלקי רומניה. הבדלי תרבויות ניכרים בהם למדי. לא הרי טראנסילוואניה והריגאט כהרי בוקובינה, החדורה הכרה לאומית עמוקה — אם כי מבחינה פוליטית בלבד. לעומת זאת חסרה בוקובינה תרבות יהודית שורשית ואותה "הנקודה היהודית" המצויות בביסאראביה, שהיא מבחינה זו כעין "ליטא דרומניה". אך גם בביסאראביה אין הכל כשורה — אין חיי היהודים

תוססים כמו בפולין, למשל; מועטים בה גם הסופרים, המשוררים והתיא־טרונים. האווירה התרבותית־פוליטית בארץ גופא, ודאי שאין בה כדי לסייע בפעולותינו. אף המצב בהסתדרות הציונית עלוב מאוד, ואין מאין וממה לשאוב עידוד רב בעבודה.

שכטר סיכם: על אף הרקע האפור הזה עלה בידי "החלוץ" להפיץ את תורתו ברבים ולהחדיר במוחות הנוער את רעיונותיו המהפכניים, העשויים להביא לידי גאולת האומה ותקומתה בארץ מולדתה. כיום אי־אפשר כבר לתאר את החיים הציוניים בלי תנועת־נוער זו, למרות המחסור בכוחות הנהגה צעירים.

שכטר הביא גם נתונים סטאטיסטיים על המצב בתנועה. למועד הוועידה נמנו עם הסתדרות "החלוץ" ברומניה 326 חברים וחברות, אשר עברו את תור הכשרתם המלאה בקיץ שלפני זה. מהם 75.3% בעלי השכלה תיכונית. הרוב המכריע — 213 חברים — הוא נוער ציוני בלתי מוגדר מבחינה תנועתית ("סתם־חלוצים"), והשאר הם חברי ההסתדרויות שלהלן: 62 חברי "השוה"צ", 19 חברי "התחיה", 17 חברי "מכבי", ו־15 חברי "צעירי־ציון". פרט מעניין הוא, שמתוך החברים, אשר הצטרפו ל"החלוץ" באחרונה, בתקופת השפל בעלייה, 75.3% מהם הם ילידי ביסאראביה, ו־20.8% — ילידי הריגאט.

בהמשך הוועידה נקראו הרצאות על המצב בציונות ובארץ (פיינשטיין ושורר), על המצב בהכשרה (י. כהן־שכטמן), על עבודת התרבות (ש. שכטר), על המצב בעלייה (ש. שפירא) ועל הנוער ו"החלוץ" (ישראל גלר). כנהוג, נתקבלו החלטות מתאימות. ביניהן: ברכות אהדה ועידוד להסתדרות הכללית ולציבור העובדים בארץ במאבקם עם האבטלה, נגד קיפוח העלייה והזכות לעבודה עברית; פנייה לישוב בארץ ולציונים בגולה, לסייע במאבק על עבודה עברית במושבות היהודיות; הישנות ההחלטות בוועידות קודמות על מהותה של ההכשרה החלוצית ושיטתה — כי אין לראות אותה כמקצועית, תרבותית או חברתית בלבד, אלא הכשרת אישיות חלוצית הרמונית; יסודות ההכשרה הם — העברה מיידית לעבודת כפיים, לחיים משותפים, לשפה ולתרבות עברית בתוך הקבוצה, שהיא הצורה היחידה לפעולה אירגונית וחינוכית; המשקים העצמאיים יהוו גם להבא נקודות מרכזיות בפעולת ההכשרה; על העבודה התרבותית (לאחר דיונים ממושכים וויכוחים חריפים בשאלת החינוך לפעילות פוליטית) — "הוועידה מצביעה על הצורך בהגברת החינוך לחיים משותפים בארץ־ישראל ובהעמקת ההכרה הלאומית, הסוציאלית והחברתית": לראות בהקמת "ברית הנוער", העולמית והארצית, דרך רצוייה והתחלה טובה לאיחודן של הסתדרויות הנוער החלוציות; צוינו גידולן והתפתחותן של הסתדרויות הנוער החלוציות,

מס׳ 73. דיש בחוות ההכשרה בּיליצ׳אָן ליד באָלץ, תרפ״ז/1927

מס׳ 74. ועידת ״התחייה״ (האחרונה ,לקראת האיחוד עם ״גורדוניה״), ביליצ׳אן ל״ג בעומר תרפ״ז/22.5.1927—20

1) ל. חרסונסקי, 2) שטיינברג, 3) צ. אקרמן (עקרוני), 4) ש שכטר, 5) א. דנישנסקי, 6) א. ברסלר, 7) מ. טארטאקוב (שליח ההסתדרות).

מס׳ 75. חוות־ההכשרה ״מסדה״ (ליד בּאָלץ) ; ליד בית המגורים, 1929

מס׳ 76. ד״ר חיים וייצמן בחוות־ההכשרה בפאָקוראר (ליד יאסי), תרפ״ח/1927
1) ד״ר ח. וייצמן, 2) מ. טארטקוב (שליח ההסתדרות), 3) נ. י. טברסקי, 4) ד״ר גרינברג־מולדובן, 5) קומארובסקי, 6) אלכסנדר (שורה) פישמן, מנהל העבודה.

יחד עם הצורך להדק את הקשרים איתן ולסייע בפעולותיהן; הכרה בהסתדרויות הנוער "גורדוניה" ו"החלוץ הצעיר", אשר נוסדו בשתי השנים האחרונות והמכוונות את חבריהן לחלוציות; מחאה נגד ממשלת המאנדאט על סגירת שערי הארץ, העלולה להרוס את כל המיפעל הציוני; דרישה לעלייה חפשית בפיקוחה של ההסתדרות הציונית ודרישה מאת ההנהלה הציונית למלא אחרי החלטת הקונגרס — לאפשר, לפחות, עלייה חלוצית מינימלית, העשוייה לרענן את התנועה ולהגביר את מחנה הכובשים בארץ; הכרת תודה ל"ידידי החלוץ" ולכל הפעילים העושים להצלחת "שבוע החלוץ", שהכנסותיו מהוות סעיף ניכר בתקציב ההכשרה.[67]

ניגוד השקפות

חילוקי דעות עקרוניים בין "החלוץ" הארצי לבין "החלוץ העולמי", על מהותה של התנועה ודרכי פעולתה היו נחלת כל השנים. בעוד שההסתדרות ברומניה גרסה, שמסגרת "החלוץ" צריכה לכלול רק את החברים המרוכזים בתוך קיבוצי ההכשרה ואת אלה שכבר עברו את תור ההכשרה בלבד, היתה התנועה העולמית מונה בשורותיה כשווי־זכויות גם את הנוער, שרק הכיר בעקרונות הרעיון החלוצי, אך לא היה מוכן עדיין לצאת להכשרה.

נציגי רומניה ראו בכך טישטוש פרצופו האמיתי של "החלוץ", הרחבה פורמאלית על חשבון מיעוט תוכנו ומהותו. שאלה זו הועלתה כמעט בכל המועצות והוועידות, וההתדיינות בה לא ירדה מעל הפרק זמן רב. גישה שונה זו לעקרונות התנועה התבטאה גם בצד המעשי — בחלוקה בלתי צודקת של הסרטיפיקאטים ושל תקציב ההכשרה מאת ההנהלה הציונית, וכן בייצוג מקוטע במוסדות התנועה.

דרישת ב"כ רומניה: "להכניס לכה"פ בפינת אור זו[68] סדר ומשפט צודק, להימנע מפראזות מצלצלות אך נבובות, ומגידול מלאכותי של התנועה", וכן לקיים את הוועידה העולמית בארץ, לשם יצירת קשר אמיץ יותר בין "החלוץ" לבין הסתדרות העובדים תוך שיתוף נציגיה בהנהלה, וכן לקבוע את מקום מושבה של ההנהלה בארץ — נתקלו כל העת בסירוב תקיף.[69]

מתוך הוויכוחים בוועידה העולמית השלישית של "החלוץ" (דאנציג 21.3.1926) אנו למדים, על מה נטוש היה המאבק בין נציגי רומניה לבין נציגי יתר הארצות, ובמיוחד לבין נציגי פולין. ש. שכטר, שעמד בראש "החלוץ" משנת 1925 עד לעלייתו ארצה בשנת 1931, אמר בין השאר:

67. "ערד און ארבעט", גל' 6, 10.2.1928.
68. כנראה, לאור הכשלון של "העלייה הרביעית".
69. בן־צדקי [ל. גלאנץ], "ערד און ארבעט", קישינוב, גל' (94) 3, ז' שבט תרפ"ו.

העיקר הוא שכל החינוך החלוצי ירוכז בקיבוצים. זוהי השיטה היחידה המתאימה ל״החלוץ״, ולא קפריזה של ההסתדרות ברומניה. חבר שנכנס ל״החלוץ״ אינו יכול להסתפק שהוא מודה בצדקת הרעיון, אלא מחוייב להגשימו.

תשובתו של בוֹגדנובסקי כי, ״היינו בעד הרחבה ונגד הצימצום המופרז והסכימטי. — — — צימצום אורגניזציוני רחוק עדיין מהעמקה, כשם שההרחבה אינה מוכרחה כלל וכלל להביא לידי שטחיות״, לא שיכנעה את נציגי ״החלוץ״ ברומניה.

גם יצחק נוסנבאום (בן־אהרן) הטיח דברים נגד שיטה מסולפת זו:

תנועת ״החלוץ״ התרחקה מן התוכן שהיה בה לפני זה, והוא — העברה המיידית לעבודה. נוצר פרוזדור לעבודה ויש שני סוגים של עובדים — — — וזה לא נכון. לחניכי תנועת הנוער נחוצה דווקא עבודה. גם אלה הבאים מן הרחוב נחוץ לעקור מן הסביבה הקודמת ולהכניסם לסביבה חדשה. העבודה היא המכשיר היחידי לעקירה זו. רק בחיי עבודה בקיבוץ יקבל החלוץ את ההרגלים החדשים. צריך להכניס לחוקת ההסתדרות את החוק, שכל אלה שאינם עובדים אינם חברים ב״החלוץ״, אלא קנדידטים.

אך גם לאור דברי ביקורת משכנעים אלה, לא נשתנה המצב. א. דובקין, בהרצאתו במועצה העולמית החמישית של ״החלוץ״ (דאנציג, ספטמבר 1927), נוקב את מספר חברי ״החלוץ״ ליום 1.7.27 ב־18,520, שמהם בהכשרה — 4,140 בלבד. מזה: בפולין 9,029 חברים שמהם בהכשרה 1,217, היינו — 13.5%; ברומניה — 496 חברים שמהם בהכשרה 397, היינו — 80% (!).

כאמור, נמשכו חילוקי־דעות אלה זמן ממושך. במכתב למערכת ״העתיד״ (מס׳ 68, ניסן תרפ״ט) קובל ש. שכטר על מסירת דו״ח חד־צדדי ממועצת המרכז העולמי, שהתקיימה בימי 12—9 בפברואר, תוך התעלמות מדרישות ב״כ מרכז ״החלוץ״ בקישינוב, שאף ברגינסקי הכיר, כי ״יש לנו הרושם שנעשה עוול כלפי רומניה״. ומפני חשיבותן של השאלות אשר הוצגו שם לבירור, חוזר עליהן ש. שכטר במכתבו הנ״ל, והן:

א. לאפשר בשביל ההסתדרות ברומניה ביאת־כוח מתאימה לכינוסים של התנועה העולמית בהתאם למשקלה ועבודתה, כי ההסתדרות ברומניה חושבת לחבריה רק את אלה הנמצאים בהכשרה קבוצתית.

ב. הגדלת חלקה של רומניה בתקציב ההכשרה של ההנהלה הציונית בהתאם לדרישות העבודה, וביחוד בהתאם לצרכי ודרישות המשקים החקלאיים שלנו.

תשובת המערכת מתייחסת רק לאופן חלוקתם של 300 הסרטיפיקטים הנוספים, ואין אנו מוצאים בה כל רמז על תוצאות הבירור של השאלות הנ"ל. שכן כמאז כן גם עתה היתה יד נציגי פולין, בתמיכתם של נציגי שאר הארצות, על העליונה. אלה לא רצו לזוז מנקודת השקפתם, כי מסגרת "החלוץ" צריכה לכלול לא רק את בוגרי הסתדרויות הנוער הנמצאים בהכשרה, אלא גם הסתדרות חלוצית־צעירה, שרק קשורה ב"החלוץ" ונהנית מטיפולה.

שמירה על הקיים

השפל הכללי בתנועה הציונית והפסקת העליה בשנות 1926—28 נתנו אותותיהם גם בשורות "החלוץ". ואם כי לא היתה מורגשת "ירידה" כלשהי מן הארץ לביסאראביה, כבשאר הארצות, נפסק בכל זאת גידולו של "החלוץ". בוגרי ההכשרה נתפזרו — מי בגלל גיוס־חובה לצבא הרומני, ומי ל"משען פרנסה". ואין כל תימה, אם היו שנתפסו לתעמולה הקומוניסטית, אשר ידעה לנצל את המצב הירוד בארץ ובתנועה. להכשרה יצאו כמעט רק חברי הסתדרויות הנוער החלוציות, "השומר־הצעיר" ו"גורדוניה". במקום 678 חברים בהכשרה בקיץ 1925, נמנו בקיץ 1927 רק 496 (מהם 100 חברים שכבר "עברו" את ההכשרה) וב־1928 — 351 חברים (מחוץ לאלה שכבר "עברו את ההכשרה). עם כל אלה נראה אז המצב ברומניה טוב יותר מאשר בשאר הארצות, כמוכח מתוך הנתונים דלמטה, אשר נתפרסמו ב"העתיד" חוב' 60 מ־15 לדצמבר 1928:

הארץ	במשקים עצמאיים		בקבוצות הכשרה קבועות		בקבוצות הכשרה עונתיות		בסך־הכל	
	המס.	האחוז	המס.	האחוז	המס.	האחוז	המס.	האחוז
פולין	66	7	420	43	479	50	965	100
גליציה	65	17	206	54	110	29	381	100
רומניה	91	26	200	57	60	17	351	100
שאר הארצות	93	13	279	38	354	49	726	100
בסך־הכל	315		1,105		1,003		2,423	

יוצא מכאן: 83% מההכשרה ברומניה היו מרוכזים במשקים העצמאיים ובקבוצות ההכשרה הקבועות, לעומת 17% בקבוצות ההכשרה העונתיות, שהן לזמן קצר בלבד. בעוד שבפולין רק 50% — מההכשרה היו מרוכזים

במשקים העצמאיים ובקבוצות ההכשרה הקבועות, ואילו 50% — בקבוצות ההכשרה העונתיות.

למרות המצב הקשה שעבר על התנועה החלוצית ברומניה לא נשתנה יחס הסביבה אליה. "ידידי החלוץ", ביניהם גם לא ציונים, הוסיפו לתרום בעין יפה, והכנסות "שבוע החלוץ" בתרפ"ז גדלו ביחס לשנה הקודמת, שנת תרפ"ו.

חשבון הכספים שנאספו בביסאראביה ב"שבוע החלוץ" תרפ"ז
(לפי "ערד און ארבעט", מס' 9, 9.3.1928)

.1	קישינוב	31,564	ליי	.30	ואֲא־ראשקוב	2,025	ליי
.2	באָלץ	28,953	ליי	.31	איזמאיל	2,000	ליי
.3	אקרמאן	19,450	ליי	.32	אלכסנדראֲן	1,865	ליי
.4	סיקוראֲן	16,482	ליי	.33	ביראמצ'ה	1,795	ליי
.5	ליאובה	15,601	ליי	.34	זאבריצ'אֲן	1,700	ליי
.6	אורהיוב	15,546	ליי	.35	ביימאקליה	1,690	ליי
.7	רומאנובקה	14,000	ליי	.36	מארקולאֲשט	1,611	ליי
.8	באֲנדאֲר	13,037	ליי	.37	פירליץ	1,450	ליי
.9	ליפקאן	8,900	ליי	.38	דומברובאֲן	1,317	ליי
.10	אונגאֲן	8,685	ליי	.39	רומאנקאוץ	1,210	ליי
.11	נובוסאֲליץ	8,000	ליי	.40	נאֲמצאֲן	1,090	ליי
.12	בריצ'אן	7,900	ליי	.41	פאָראֲואֲל	1,045	ליי
.13	קיליה	7,566	ליי	.42	דונדושאֲן	1,000	ליי
.14	ואֲרטוז'אֲן	6,200	ליי	.43	שולדאֲנאֲשט	1,000	ליי
.15	חוטין	5,400	ליי	.44	ואֲליה־לוי־וולאֲד	980	ליי
.16	קאֲושאן	5,350	ליי	.45	צ'ינישאֲוץ	860	ליי
.17	טארוטינה	5,000	ליי	.46	טירנובה	910	ליי
.18	טאֲלאֲנאֲשט	4,305	ליי	.47	לאֲנקאֲוץ	800	ליי
.19	אטאקי	4,175	ליי	.48	צ'וצ'ולאֲן	590	ליי
.20	צ'אדיר־לונגה	4,030	ליי	.49	נאֲפורוטובה	585	ליי
.21	פלוראֲשט	3,851	ליי	.50	ראֲספופאֲן	550	ליי
.22	סורוקה	3,616	ליי	.51	קיטרוס	550	ליי
.23	קאפראֲשט	3,360	ליי	.52	בראֲויצ'ה	510	ליי
.24	ראֲזינה	2,900	ליי	.53	סירקובה	455	ליי
.25	פאלאֲשט	2,832	ליי	.54	ליפובאֲן	384	ליי
.26	ראֲני	2,490	ליי	.55	פריפיצ'אֲן	355	ליי
.27	סקולאֲן	2,246	ליי	.56	קיפריצ'אֲן	300	ליי
.28	צ'ימישליה	2,185	ליי	57—66.	נקודות קטנות	1,998	ליי
.29	קאהול	2,165	ליי				
					סך־הכל	285,314	ליי

במקום ביליצ׳אן — ״מסדה״

לא שיחקה לה השעה לביליצ׳אָן. לא יצאה שנה אחת, והמציאות המרה של ימי החול, ימי העבודה, באה וטפחה על פניה. קללת השמים פקדה את ביסאראביה — עם כל היותה ארץ דשינה ופוריה — ומנעה ממנה את הגשמים בעיתם. היבול הדל שהניבה האדמה לא סיפק אף לצרכי המשק הצנועים ולזרעים באביב הבא, ומן ההכרח היה להעביר בסתיו חלק מן הסוסים לחווה ביאסי. מטעם זה לא הוגשמה התכנית להחלפת חלק מעצי הגן שנתייבשו, וכן לא להקמת הבניינים הדרושים.

לא זו אף זו. לאחר זמן נתגלה פגע רע, אשר בו היתה נגועה האחוזה. מפאת היותה שוכנת בקירבת ביצות, היה שטח האדמה מורעל, ובמקום ה״הכשרה״ הנחילה לחברים את ״הקדחת״... אך למרבה המזל עלה לאחר זמן קצר, בפברואר 1928 להחליף את שטח האדמה בביליצ׳אָן בשטח דומה — 112 הקטאר — באחוזה סמוכה "Odaia Roșia" שהשתרעה על פני גבעות סמוכות, אבל בריחוק־מה מבאר המים. ואז הוקמה על אחת הגבעות החווה החדשה שנקראה בשם ״מ ס ד ה״. היתה זו החווה היחידה בכל תפוצות הגולה, אשר היתה קנינה ורכושה הבלעדי של תנועת ״החלוץ״.

קשים היו הימים הראשונים לכיבושה של ״מסדה״, בשל היעדר אמצעים כספיים לפיתוחה ולביסוסה. רק כעבור שנים, הודות למאמצים המיוחדים שהשקיע ש. שכטר, אשר עבר לקישינוב מצ׳רנוביץ למלא מקומו של י. בארפאל, שעלה בינתיים ארצה, הושגו האמצעים לסידור אינסטאלציה להעברת המים מהבאר, להקמת רפת (הקוראטוריון בצ׳רנוביץ לבדו גייס 115 אלף ליי לשם רכישת 10 פרות גזעיות) ולול ולפיתוח שאר ענפי המשק — גן־ירקות, מטעי־פרי וכו׳. זה הכניס אמנם את המשק לעול חובות חדשים, אך לא היה מנוס מכך.

וייזכר כאן לשבח אחד העסקנים החשובים מבאֶלץ, חקלאי מובהק ומנוסה, שבהדרכתו המקצועית והנבונה נעזרה הרבה הנהלת החווה בפתרון הבעיות, שצפו מדי פעם לפניה. הלא הוא י ח י א ל ק ר אָ ס י ו ק, בן למשפחה ציונית ותיקה ובעל הכרה לאומית עמוקה, שראה את עצמו מגויס לאפוטרופסות על המשק החלוצי. ולא זו בלבד. בהיות העיר באֶלץ מקום ריכוז לכמה קבוצות־הכשרה עונתיות, נתונה היתה דאגתו אף להן, בעצה ותושיה.

עד לסיפוחה מחדש של ביסאראביה לרוסיה בשנת 1940, שימשה ״מסדה״ מקום הכשרה יציב לחלוצים, מעבדה לעיצוב דמותו של היחיד והכנתו לקראת הגשמה עצמית ומדרשה לחיים חברתיים ופרודוקטיביים. כור־מיבחן־והיתוך זה לחיים משותפים ולעבודה קבוצתית היווה כוח משיכה לנוער

החולם את חזון האומה, ו"מסדה" נהפכה בפי רבים ל"דגניה דגלותא". היא נהייתה מקום ריכוז לחניכי "גורדוניה", והחווה ביאסי — לחברי "השומר־הצעיר".

המועצה השביעית

המועצה השביעית[70] התכנסה ביאסי בימי ב'—ד' טבת תרפ"ט (15/17.12.28), על מפתן התחדשות העלייה, שהיתה ידועה כ"העלייה החמישית". דיווחו והירצו בה החברים: דוד בארסקי, עקיבא גולדשטיין (גושן), ישראל גלר, ושמשון שכטר. התמונה הכללית שהצטיירה בסוף הדיונים היתה, כי למרות המשבר בארץ והפסקת העלייה העובדת, שנמשכה כשנתיים וחצי, ידעה התנועה לשמור על גרעינה הבריא והחי, על הכיבושים בהכשרה ועל ההישגים בשטח התרבותי. שכן כניסתם להכשרה של בוגרי הסתדרויות הנוער החלוציות לא נחלשה כמעט, והיא נעשתה כדבר נורמאלי, מדי שנה. הזרם לא פסק, ורק נעצר לפני השערים הנעולים.

המועצה סימנה את הדרכים להעלאת רמת העבודה התרבותית בקרב החברים. אף תבעה לנהוג קפדנות־יתר בהרכבת חברי קבוצות ההכשרה, כדי למנוע ככל האפשר אי־התאמת החברים לחיי־שיתוף — הן בשל הבדל בדרגת התפתחותם התרבותית והן בשל מסורת־חיים שונה, האופיינית לכל אחד מקיבוצי היהודים שבארבעת חלקי רומניה.

המועצה אישרה את עלייתם של חברי המרכז דוד בארסקי, ישראל גלר וישראל זצר (זוהר). במקומם נבחרו למרכז: אלכסנדר (שורה) פישמן ודוב מושינסקי (מישאלי).

בשורת העלייה המחודשת לאחר שנות־ההסגר הביאה בסיום המועצה לידי פגישה כללית של המועמדים לעלייה הקרובה, אשר התקיימה במצב־רוח מרומם ביותר. השתתפו בה 150 חברים וביניהם חברי קבוצת־העלייה ל"ג (למניין הקבוצות מרומניה) ושל קיבוץ השוה"צ, אשר היוו בה את החלק העיקרי. עקיבא גולדשטיין (גושן) הירצה לפניהם על תפקידי העלייה החלוצית, י. פרנסון — על דרכי התנועה הקיבוצית בארץ־ישראל, וישראל זצר (זוהר) על הצד האירגוני של הקבוצה. מרכז "החלוץ" העניק לקבוצת־עלייה ראשונה זו (מאז הפסקת העלייה בתרפ"ו) דגל כחול־לבן — אות וסמל על הזכות שנפלה בגורלה לפרוץ את ההסגר הממושך.

ימים מועטים קודם לכן הגיע לביקור ברומניה חיים בארלאס, מנהל

70. לפי "העתיד", וארשה, מס' 62 מ־15.1.29; "הפועל הצעיר", מס' 14—13, מיום 18.1.29.

מחלקת העלייה של הסוכנות. הוא ביקר בחוות ההכשרה ביאסי ובמסדה, השתתף בישיבות עם "ידידי־החלוץ" ביאסי ועם מרכז "החלוץ" בקישינוב והביע את שביעת רצונו ממצב ההכשרה, על אף הקפאת העלייה למעלה משנתיים.

באותו זמן נמנו בהסתדרויות הנוער החלוציות למעלה מ־5,000 חבר: ב"השומר־הצעיר" — למעלה מ־3,000 חבר, ב"גורדוניה" — 2,000, וב"החלוץ הצעיר" — 200 חבר. לאור מציאות משמחת זו הוטל על המרכז לעבד באופן מזורז תכנית פעולה משקית נרחבת ולארגן סמינר חלוצי — למען היות מוכנים ודרוכים לעלייה ולכיבושים. כן אורגנו פגישות־נוער ב"מסדה" וביאסי.

כעבור ימים מספר, ב־26 לדצמבר, התכנסה ביאסי מועצת המומחים החקלאיים — מנהלי המשקים — האגרונומים טננהויזר ויצחק ברונפמן, ב"כ המרכז — עקיבא גולדשטיין (גושן), ב"כ "אורט" — האגרונום חיים פייגין, וכן העסקנים מ"ידידי־החלוץ" ביאסי ובבאַלץ — לשם עיבוד תכנית להבראת המשקים העצמאיים, למען יהיו נושאים את עצמם. המאזן הפינאנסי לשנת תרפ"ח (ליום 1.10.28) העלה את התמונה שלהלן:

המקום	כוח האדם	היקף המשק בהקטארים	היקף המשק החי	הון ההשקעה בליים רומניים	ריווח והפסד
מסדה	60	112 מזה 88 דגנים והשאר מירעה	6 פרות, 6 פרים 9 סוסים, 2 סייחים 10 עגלים, 140 עופות	2,361,712[71]	80,208 הפסד
יאסי	40	43 פלחה וכ־30 מיכרות־הול	20 פרות, 1 פר 7 עגלים, 5 סוסים 70 עופות	808,715[72]	135,811 הפסד
בסך־הכל	100			3,170,427	216,019 הפסד[73]

לאחר ניתוח המצב והמאזן לפרטיו הגיעה המועצה למסקנות הבאות:

מסדה: 1. אין לפתח את ענף המחלבה וענף הלול, בשל אי־בטיחות השוק;

2. לנצל את כל האדמה, שהיא טובה מאד, לפלחה בלבד.

71. הקרקע והמיבנים — 2,012,922 ליי, המשק החי — 196,450, הציוד — 152,340
72. מיבנים (הקרקע מרכוש הקהילה) — 325,179 ליי, המשק החי — 254,921, הציוד — 228,615 ליי.
73. ההפסד הוא לאחר ניכוי 170 לי"ש — תקציב ההכשרה של הנהלת הסוכנות (החלוץ המזרחי קיבל לחוד 10 לי"ש).

יאסי: 1. להחליף את הפרות במשובחות יותר, כדי להבטיח 150 ליטר חלב ליום ברציפות, לשם שיווק בבקבוקים סגורים;
2. לצמצם את גן־הירקות לכדי שטח של 1,5 הקטאר (במקום 6) הניתן להשקאה;
3. להקים לול מודרני וחצר ל־400—300 עופות ואינקובאטור;
4. לקבוע לפלחה — 27 הקטאר, והשאר — 16 הק׳ — למירעה.

קבוצת ל״ג פורצת הסגר העלייה

האניה הראשונה, אשר זכתה להביא את העולים הראשונים לאחר ההסגר הממושך שהארץ היתה נתונה בו, היתה האניה ״ס י נ א י ה״. היא הפליגה מקונסטאנצה ב־17 לינואר 1929, וב־20 לינואר הגיעה ליפו. על סיפונה היו 152 עולים, ומהם 108 חלוצים (בכלל זה 33 חלוצות) ו־44 עולים מסוגים שונים. רוב החלוצים היו מרומניה — 57 במספר, 51 מפולין ומגאליציה ובכלל זה — 2 חברי ״הפועל המזרחי״. בראש הקבוצה מרומניה עמדו חברי מרכז ״החלוץ״: דוד בארסקי, ישראל זצר (זוהר) וכן ישראל גלר — רכז פעולת ״ה ש ו מ ר ־ ה צ ע י ר״ בצפון ביסאראביה ובבוקובינה וכן מרכז הלשכה האזורית של ״החלוץ״ בבוקובינה, שעמד בראש הפלוגה של השוה״צ, בת 16 איש. 10 חברי ״החלוץ״ שלא הספיקו להגיע ברגע האחרון לאניה מ־17 לינואר, עלו באניה ״דורוסטור״ ב־24 באותו חודש. 67 החברים האלה נמנו עם הקבוצה ל״ג מרומניה,[74] שמניין חבריה הגיע לבסוף ל־75.

עם העולים בעלי מקצוע, מחוץ למסגרת החלוץ, נמנה גד פודוויסוצק (ברכיהו) ורעיתו סימה, מראשי ״הסקציה הפלשתינאית״ שליד המכבי בקישינוב.

החוף הסלעי של ים־יפו לא האיר הפעם פנים לעולים החדשים. הסערה שהשתוללה אותו יום טילטלה את האניה מול החוף הנכסף למעלה מ־24 שעות. הדגל הכחול־לבן, אשר הוענק לקבוצה מטעם מרכז ״החלוץ״ ברומניה, התנוסס כל אותה יממה ארוכה על גבי תורן האניה, שנאבק עם הסערה מול חופה של יפו, ואף יכול לה. היה בכך משום סמל חי לעצם המאבק על העלייה, על הרצון החזק לשוב לארץ המולדת — על אף הכל.

מתוך ציפיה ממושכת חיכו נציגי היישוב לשוך הסערה, עד שניתן לעלות על הסיפון ולקבל את פני העולים. חיים הלפרין, מזכיר מרכז העלייה של ההסתדרות הביא את ברכת הסתדרות העובדים וחיים בארלאס ובית־אלי — את ברכת ההנהלה הציונית בארץ־ישראל ולשכת העלייה בתל־אביב.

74. ״עלים״, כ״ד, הוצאת מרכז ״החלוץ״ בקישינוב, שבט תרפ״ט.

התלהבות עצומה פרצה גם בקרב הציבור הרחב לבוא קבוצת החלוצים הראשונה, על אף חוסר־העבודה החמור, אשר שרר אז בארץ (אותו יום בדיוק התכנסו לישיבה משותפת ב״כ הוועד הלאומי, עיריית תל־אביב, ועד הקהילה וההסתדרות לדיון בשאלה זו). תרועת־שמחה מצד הקהל הרב, שהצטופף בחוף, קיבלה את החלוצים בהגיעם לחוף, ועוד באותו ערב הוזמנו להצגה ב״הבימה״.

ובכך לא תמה שמחת היישוב; נערכה קבלת־פנים חגיגית מטעם הוועד הפועל של ההסתדרות, באולם התערוכה, אשר הכניס לתוכו, מחוץ ל־1200 המוזמנים מאות ומאות האנשים, שנהרו לכאן מרחבי הארץ. נאמו דוד בן־גוריון ולוי שקולניק (אשכול). ד. בן־גוריון בירך את ״היד השלוחה לנו מהגולה — את ראשוני החלוצים, אשר פרצו את ההסגר שהיינו נתונים בו״. הוא הוסיף, כי ״אנו שמחים לתוספת מאה או מאתיים חברים חדשים לעבודה ולבניין. שמחה זו בלבד הריהי מהולה בעצב רב, כי היינו רגילים כבר לקבל שבוע־שבוע מספרים יותר גדולים של עולים. אך למרות הצער — חג לנו היום!״ הנשף נגמר בהצגה מיוחדת של ה״אוהל״.[75] מצד עיריית תל־אביב נערכה קבלת־פנים נפרדת, וראש העיר מ. דיזנגוף בירך על חידוש הקשר בין הארץ והגולה.

המועצה השמינית

המועצה השמינית (מסדה, ט״ו—ט״ז באב תרפ״ט 21—22.8.1929) עברה בסימן התסיסה, שקמה בקרב הנוער לאחר חידוש העלייה, פעילות ההסברה הנרחבת מצד ״ברית הנוער״ וההרשמה הערה לקראת היציאה להכשרה. מאחר, שבוגרי הסתדרויות הנוער החלוציות היוו רק כ־70% מהיוצאים להכשרה נתעוררה שוב, ובצורה חריפה יותר מאשר בעבר, השאלה בדבר היקף העבודה התרבותית וכיוונה. שכן הסתדרות ״החלוץ״, שהקיפה את כל חלקי הנוער, המאורגן והבלתי מאורגן, חייבת היתה לאפשר לכל אחת מקבוצות־חבריה להתפתח באופן חופשי, בלי הפרעות ואפליות כלשהן.

ועוד: שיטת החינוך היתה מכוונת עד כה להעברת הפרט לחיי־חברה משותפים בזעיר אנפין, והיא נחשבה בשעתה, ובצדק, למהפיכה שלימה בחייו ולעניין ממדרגה ראשונה. לאחרונה התברר, כי אין זה מספיק, אין די לנתק את הפרט מהחברה הקיימת כדי לחנכו לעבודה גופנית ולחיים חלוציים בלבד. כבר מתחילה יש לכוון את חינוכו לקראת פעילות חברתית, כלומר — לא רק בתור בונה־ארץ־ועם בלבד, אלא גם בתור בונה את

75. לפי ״דבר״ מימי ט׳—י״ג בשבט תרפ״ט.

החברה האנושית החדשה באותה ארץ. ואם כך — מה דמות לשוות לחברה זו? אילו יהיו דפוסי חייה החברתיים העיקריים?

ויכוח רעיוני, תוך חיפושי־דרך לפתרון הבעייה, אשר בעיקר הפליגו בו יוצאי "השומר־הצעיר" (בראשם אהרן כהן) ויוצאי "גורדוניה" (בראשם אברהמ'ל ברונשטיין), הועלה מאז כמעט בכל ועידה ומועצה וליווה את התנועה בדרכה זמן רב, אך ללא הכרעה.

סמינאר חלוצי

הגדלת השדיול (מיכסת רשיונות־עלייה) במחצית הראשונה של תרפ"ט הצמיחה, כאמור לעיל, כנפיים לכל. גברה האמונה, כי אמנם כבר עלה להתגבר על הקשיים הכלכליים בארץ, נחלת העלייה הרביעית; לא עוד יותן לחזור על השגיאות, ביודעין ושלא ביודעין, ומכאן ואילך ניתן לכוון את פיתוח המשק בארץ בדרך רציונאלית יותר.

לכן היה משורת ההיגיון, כי מרכז "החלוץ" יזדרז לבצע את החלטת המועצה האחרונה בדבר אירגון סמינאר להכשרת מדריכים לקראת עונת ההכשרה הבאה. ואמנם, הסמינאר נפתח בקישינוב בכ"ז באדר א' (9.3.29) ונמשך שלושה שבועות. השתתפו בו 26 חברים קבועים, נציגי כל הארגונים מרכיבי "החלוץ": השומר הצעיר, גורדוניה, החלוץ הצעיר, צ'.ט.ס. (חוג הנוער הציוני בריגאט), מכבי ובית"ר. נוספו עליהם כמה עשרות שומעים חופשיים מכל הסתדרויות הנוער.

המרצים מבין חברי המרכז הציוני היו: יצחק ברגר, ד"ר אשר גולדשטיין, ישראל סקווירסקי, חיים פייגין, יעקב קוטשר, איסר רבינוביץ, שמשון שכטר וכן המורים: יהודה תאריטון ובנימין טוטשינסקי. המרצים מבין שליחי הארץ היו: דוד בר־רב־האי, מ. א. בייגל (אביגל) ועקיבא גולדשטיין (גושן). מלבד שורה שלימה של הרצאות בנושאים היסטוריים, תרבותיים וחברתיים השובים וכן על תנועת העבודה בארץ, נערכו הרבה שיחות חופשיות בין התלמידים והמרצים. כל אלה תרמו רבות להרחבת אופקם של השומעים, והכשירום לתעודתם.

הקמת הסוכנות היהודית ומאורעות־אב בתרפ"ט

"הימים הגדולים" בקונגרס הציוני הט"ז בציריך, בו הוחלט על הקמת הסוכנות־היהודית, הועמו על־ידי מאורעות־הדמים, שהתחוללו בחודש אב תרפ"ט.

חרדה גדולה אחזה את יהדות העולם. היא נזדעזעה עמוקות, וגל עצום

של אסיפות־מחאה הציף גם את הציבור היהודי בביסאראביה. מרכז "החלוץ" פנה בכרוז אל הנוער הציוני לתת את תשובתו "תשובת הנוער השואף לבנות את הארץ — להגביר את העלייה". הכרוז נסתיים בקריאה לכל בחור בישראל "להאזין לקול השעה ולהצטרף לשורות 'החלוץ', כדי לחזק את העבודה העברית בארץ־ישראל". בקישינוב נערכה עצרת־נוער רבת משתתפים, שהאזינה בדריכות רבה לדברי הנואמים (עקיבא גולדשטיין־גושן, זאב משי וישראל סקווירסקי) ומוכנה היתה לפרוץ את מחסומי העלייה.

ברם, קבלת קומץ הסרטיפיקטים של מיכסת הקיץ נתאחרה; קשיים חלו בינתיים בהכנת הדרכונים, וכן גברה המצוקה הכספית, שבה במצא אותה שעה מרכז "החלוץ", בשל הסתתמות מקורות ההלוואות, — כל אלה היו מכשולים לעליית הקבוצה הראשונה בשדיול זה. רק הודות למקרה נדיר עלה לבסוף לפתור את הבעייה הכספית החמורה והחלוצים־העולים הוזעקו לקונסטאנצה בשעות האחרונות לפני צאת האניה, ב־12 לספטמבר. (אגב, לאניה זו הוזעקו ורוכזו גם החלוצים־העולים מפולין). וכך היה הדבר:

"תרבות" נחלצת לעזרת "החלוץ"

היה זה יומיים לפני הפלגת האניה מקונסטאנצה לארץ־ישראל, וכותב־שורות אלה היה עד להתרוצצותם של חברי מרכז "החלוץ" בחבלי־העלייה הקשים של הקבוצה. הוא העלה הצעה לפני בא־כוח "החלוץ", עקיבא גולדשטיין (גושן), לפנות לחברי הנשיאות של "תרבות" — שלמה ברליאנד וישראל ברמן — בבקשת "גמילת־חסד" של 200 אלף ליי, למועד קצר, מהכספים שנתקבלו על חשבון ההקצבה הממשלתית לבתי־הספר. שכן כספים אלה הוקפאו זמנית ברשותה עד לקבלת המחצית השנייה.

מי שהכיר את היהודים היקרים האלה, שלמה ברליאנד וישראל ברמן, שדבר קיומו של בית־הספר העברי היה שאלת־חיים עבורם, יבין עד מה קשה היה להם לקבל את ההצעה, שהיתה כרוכה בסיכון כלשהו, באותה המידה שקשה היה להם לסרב לה. אבל בסופו של דבר נפלה ההכרעה לאשר את מתן ההלוואה, שכן "מעלין בקודש" ו"ארץ ישראל עדיפה"...

רצה הגורל, ובמצבו של "החלוץ" לא חלה הקלה ניכרת, והוא נאלץ לדחות את התשלום הראשון עד... ל"שבוע החלוץ" בימי הפסח הבא. חלקיקים קטנים הוחזרו כעבור שנה־שנתיים — אף המה מהכנסות "שבוע החלוץ"; וחלק מוחשי למדי של החוב היה מתגוסס לאחר מכן, שנים על שנים, במאזנים השנתיים של "החלוץ", עד אשר מצא את פתרונו הסופי בתוך שאר בעיותיה של יהדות ביסאראביה... צרות צרורות נגרמו לו

למרכז "תרבות" בגלל רוחב־לב זה. הוא נאלץ להמציא תחבולות שונות ומסובכות כדי שבתי־הספר לא יהיו מקופחים ונפסדים, בשל מעשה־החסד הנ"ל.

ועכשיו נשוב לענייננו.

הידיעה על צאת הקבוצה ל"ד, במספר של 66 חברים, מקישינוב לאניה, היתה מאורע מרשים בציבור בעיר. במרכז הציוני נערך באופן ספונטאני ערב־פרידה לעולים, ומאות אנשים באו ללוותם בתחנת הרכבת. ביניהם הרבה בחורי־ישיבה, אשר ראו בכך תשובה נכונה לטבח, שנערך בישיבת חברון. הרכבת זזה לקול שירה שהתפרצה מפי העולים והמלווים.

מייד לאחר זה הופיעה, בהוצאת מרכזי "החלוץ" ו"צעירי־ציון", חוברת מיוחדת ומקיפה על המאורעות בארץ בשם "אין די בלוטיקע טעג"... (בימי הדמים). החוברת באה למלא את החסר ולהגיש לציבור הרחב חומר מרוכז על עצם המאורעות, לפי סדר כרונולוגי, וכן מדברי הערכה של אישי התנועה ותגובת הציבור בארץ ובתפוצה.

החוברת נפוצה באלפי עותקים בכל רחבי הארץ, ופעלה הרבה להתעוררות שקמה בעם ובנוער.

אז בשל הרעיון בשורות "גורדוניה" להגביר את ההסברה בקרב הנוער הבוגר, על־ידי הקמת תאים רעיוניים מיוחדים בשביל המתכוננים לצאת להכשרה בשם "קבוצות־הכנה".

את הרעיון המחיש שליח הארץ זאב משי, אשר נרתם לסיור ממושך במחוזות הצפון של ביסאראביה. במחוזות סורוקה וחוטין בלבד נרשמו לקבוצות ההכנה קרוב ל־600 חברים, מהם כ־75% מבין חברי הסתדרויות הנוער הציוניות. אורגנו סניפים מיוחדים במקומות, אשר נתמכו על־ידי ציוני המקום, ומורי "תרבות" התגייסו להורות בקורסים המיוחדים, שאורגנו למענם.

בעצם היתה זו מעין הסתערות על הנוער, לבל ישהה החלטתו ויצורף למחנה המגשימים. ואכן, היתה זו פעולה מוצלחת שנעשתה במועדה, כי לאחר מאורעות הדמים בארץ הזדעזע הנוער והתקרב יותר ל"החלוץ". התחילה היציאה להכשרה של חברי בית"ר שסודרו בקבוצה נפרדת בבית־החרושת לסוכר אשר בזארוז'אן, מחוז חוטין; בפגישת המנהלים של "מכבי" (קרי: "הסקציה הפלשתינאית"), 26—27.10.29, הוחלט לכוון את החינוך לקראת הכשרה חלוצית; כן סודרה עלייתם של שמונה חברי "צעירי־מזרחי" מצ'רנוביץ, אשר היו מועסקים על־ידי בעל־אחוזה פרטי.

כל אלה, וכן ההתעוררות, אשר קמה עוד קודם לכן בקרב בני־הנוער הציוניים מהריגאט (א.ט.ס. ולאחרי הפילוג — צ'.ט.ס.) ובטרנסילוואניה (בריסיה), שהתחילו להפנות הרבה מחבריהם להכשרה ולהשתתף באופן

פעיל במושבות־הקיץ, הצדיקו את האמונה, כי בעונת ההכשרה הבאה ניתן יהיה לסדר כ־1,000 איש.

בשל האיחור בקבלת הסרטיפיקטים בשדיול הקיץ תרפ״ט, וכן בשל הקשיים שחלו בינתיים בהכנת הדרכונים, כאמור לעיל, לא ניתן לנצל את כל הסרטיפיקטים שעמדו לרשותו של ״החלוץ״, ו־41 מהם הלכו לאיבוד — מס נוסף כבד למדי, למאורעות הדמים ומהלומה כבדה ל״החלוץ״ ברומניה.[76]

המועצה התשיעית

המועצה התשיעית התכנסה ב י א ס י בימי י״ז —י״ח בשבט תר״צ (15—16.2.1930). השתתפו בה: שלושה שליחי הסתדרות העובדים בארץ — זאב בלוך, משה שושני ודוב שפריר; 30 צירים מ״קבוצות־ההכנה״ אשר התארגנו זה מקרוב ו־24 צירים מהמשקים וקבוצות־הכשרה. ביניהם: צירי מכבי, בית״ר וצ׳.ט.ס. (חוגי הנוער הציוני) — פלג מא.ט.ס., שעזב את שורות השוה״צ בשל הצטרפותו לאינטרנציונאל הסוציאליסטי, והסתפח ל״החלוץ״ כגוף תנועתי נפרד.

קדם למועצה כינוס משותף של קרוב למאתיים איש — קשת מגוונת של נוער לאומי וחלוצי: נציגי ״קבוצות־ההכנה״; גורדוניה, מכבי, צ׳.ט.ס., נוער פוע״צ וצעירי מזרחי; וכן חברי המפקדה הראשית של בית״ר. בסיום הוועידה התקיימה פגישה נפרדת של חברי מכבי וכן פגישת עולים של גורדוניה, לשם ייסוד קבוצת־עלייה א׳.

ש. שכטר, מנהל ״החלוץ״, פתח את הכנס בדברים על הצורך בשעה רצינית זו בציונות, לדון בפורום יותר רחב על בעיות ההכשרה והעלייה. כל המשתתפים, פרט לנציגי בית״ר, הכירו בצורך ההכרחי לגשת מייד לאירגון ״קבוצות־הכנה״, העשויות להרחיב את בסיסו של ״החלוץ״. באותו

76. בסך־הכל הספיקו לנצל רק 140 סרטיפיקאטים ולפיהם עלו 152 חברים (80 בחורים ו־72 בחורות). הזוכים בסידורים הדחופים היו: חברי השוה״צ — 50, גורדוניה — 27, צ׳ט׳ס׳ — 6, מכבי — 4, צעירי־ציון — 4, ואגודות שונות — 61. בראש פלוגת־העלייה של ״השומר הצעיר״ עמד אהרן כהן, מיוזמי קיבוץ־עלייה ראשון של השוה״צ מרומניה. לפי מקומות הקליטה שלהם בארץ נחלקו העולים הצעירים: בקיבוץ ג׳ של השוה״צ בחיפה — 14 ח׳, בקיבוץ ד׳ של השוה״צ בנס־ציונה — 40, בקבוצת ״בני־ישראל״ (מיוצאי אורהיוב) בנהלל — 13, בקבוצת ל״ג בכפר־סבא — 21, בקבוצת ״הפועל״ ירושלים — 1, בקבוצת שרונה — 1, במשקי הפועלות ובמושבות: רחובות, חדרה, וכפר־סבא 62 (לפי ״העתיד״, חוב׳ 81, מיום כ״ח בתשרי תר״צ).

מעמד הושמעה הרצאת אריה ליכטינגר (נהיר), שליח הלשכה הראשית של הקהק״ל, על פעולותיה בזמן האחרון ועל חובת הנוער כלפיה. לבסוף עברו לדון בהצעה על ייסוד ״הליגה למען ארץ־ישראל העובדת״, אשר נתקבלה על דעת הכל, פרט לנציגי בית״ר, שהסתייגו ממנה בשל טעמים עקרוניים.[77]

המועצה גופא נפתחה באותו יום בערב. לנשיאות נבחרו: דניאל גוברמן, חנה לרנר (למדן) וד. שפריר. למזכירות — עקיבא ברון (קבוצת זארוז׳אן) ווייסבוך (קבוצת באקאו). המרצים היו שליחי הארץ וכן יוסף פינקלשטיין ונחום שרייבמן ממרכז ״החלוץ״.

ש. שכטר מסר דו״ח מפעולותיו של המרכז בזמן האחרון. הוא סקר בפרטות את המצב בהכשרה ואת המצב הכספי הקשה, בו נתון המרכז. כצו־השעה ראה צורך להגביר את ההסברה, להרחיב את הגבולין, אגב הנהגת שיטת־בחירות פרופורציונאליות לוועידה הקרובה.

בהמשך דבריו הביא שכטר לידיעת המועצה פרטים על התפתחותן הנאותה של ״קבוצות־ההכנה״, שמספרן הגיע אותה שעה למעלה מ־20 ומנו כ־800 חבר. רבים מהם מתכוננים לצאת להכשרה כבר בשבועות הקרובים.

בתום סדר ההרצאות והדיונים הוברר לכל כי:

> ביסוד מפעלנו תעמוד תמיד ה ה כ ש ר ה, הרוכשת את הצעיר לכל 24 שעות חייו ביומו ומעבירה את הפרט, הרוצה בשינוי דרכו בחייו והיספחו למחנה המגשימים את דבר התחייה הלאומית — הסוציאלית והאנושית המלאה של עמנו — כבר כאן בגולה, לחיי עבודה ושיתוף בקרב התא החינוכי היחידי שלנו, קבוצת־העבודה.[78]

התקנון ל״קבוצות־ההכנה״, אשר עובד על־ידי המרכז, הובא לדיון ואושר. עיקריו היו:

א. ה מ ט ר ה:

לרכז את כל הנוער הבוגר, הן המאורגן והן הבלתי מאורגן, למקומותיו, המתכונן להיכנס להסתדרות ״החלוץ״ ולהעמידו תחת ההשפעה הישרה של הסתדרות ״החלוץ״ לשם הכנתו הישרה לקראת הכשרתו; ליצור בכל מקום ומקום נקודת־השפעה בשביל עבודת ״החלוץ״, על־ידי ריכוז הנוער סביב רעיון ותנועת ״החלוץ״; לאפשר הרכבה יותר מתאימה של קבוצת־ההכשרה על־ידי־זה שהמרכז יכיר את החברים זמן ידוע לפני כניסתם להכשרה, ועל־ידי הקשר ההדדי שיווצר בין חברי הקבוצות בזמן שהותם ועבודתם המשותפת בקבוצת־ההכנה.

77. ״אונזער צייט״, קישינוב, בלי תאריך (ארכיון דודזון).
78. ״העתיד״, וארשה, חוב׳ 93—92, ניסן תר״צ.

ב. חברות:
לקבוצה מתקבלים כל חבר וחברה מבני 16 שנה ומחצה המביע את רצונו להיכנס ל"החלוץ", להכשרה ולעלייה.

ג. חובות:
חבר בקבוצת ההכנה יכולים להיות לכל היותר שנה. במשך השנה מוכרח כל חבר וחברה לצאת את "קבוצת־ההכנה".

ד. זכויות:
דעה מייעצת בהסתדרות עד צאתו להכשרה.[79]

סיסמת המועצה היתה: א. התקפה רעיונית־אירגונית על הנוער, ב. המשך הפעולה לאירגון "קבוצות־ההכנה" ו־ג. סידור 1000 חברים בעונת ההכשרה הבאה. תכנית פעולה זו כמעט שנתמלאה כולה: בהתחלת האביב סודרו 650 חברים בשני המשקים העצמאיים וב־16 קבוצות־הכשרה עונתיות. 540 מהם נמנו עם חברי הסתדרויות הנוער הציוניות: השוה"צ — 190, גורדוניה — 188, צ'.ט.ס. — 60, מכבי — 35, בית"ר — 45, מזרחי הצעיר — 22 ו־110 מ"קבוצות־ההכנה". באמצע הקיץ עמדו להיכנס לעבודה עוד כ־150 חברים מ"קבוצת־ההכנה".[80]

במיפקד שנערך ל־15 בספטמבר 1930, לקראת הוועידה הרביעית של "החלוץ" העולמי (ברלין, י'—י"ג תשרי תרצ"א, 2—5.10.30), התפקדו, לראשונה ברומניה, גם חברי קבוצות־ההכנה ובוגרי הסתדרויות הנוער במספר של 3,075 חברים. ביחד עם 857 החברים שנמצאו אותה שעה בהכשרה, או שכבר סיימו את עונתם, הגיע המספר לכדי 3,932 חברים (לעומת 11,616 בפולין ו־4,897 בגאליציה). מהם: סתם־חלוצים 1,100, השוה"צ 1,400, וגורדוניה 1,432 חברים.[81]

קונגרס־העבודה

בהיות מיפעל ההכשרה החלוצית חוליה נכבדה במכלול הבעיות של תנועת העובדים בארץ, הועברה נקודת הכובד לתוצאות פעולותיה של הליגה העולמית למען ארץ־ישראל העובדת, אשר עמדה לקום. עמל רב הושקע באירגון קונגרס העבודה הראשון ובעריכתו, שמכוח השתתפותם הניכרת של תנועת העובדים היהודים בגולה והבלתי מפלגתיים, נראה בעיני אחדים

79. "עלים", ל', הוצ' מרכז "החלוץ" ברומניה, קישינוב — מארס 1930.
80. ז. בלוך, "העתיד", חוב' 101, אב תר"צ.
81. "העתיד", חוב' 103, תשרי תרצ"א. "סתם חלוצים" כולל, כנראה, גם חברי שאר האירגונים.

כעין "הסוכנות היהודית משמאל". שהרי מתעודתה היה לחזק, מצד אחד, את מעמד הציונות העובדת בתוך המסגרת של ההסתדרות הציונית העולמית, ומצד שני, לגייס כוחות אדם ואמצעים חמריים נוספים לפיתוח מוסדותיה בארץ ובתפוצות. למעשה, היה הקונגרס משהו למעלה מזה. הוכחה לכך היתה היענותן של המפלגות הסוציאליסטיות בעולם, התנועה המקצועית הבין־לאומית והאינטרנאציונל הקואופרטיבי לקריאת תנועת העבודה בארץ, להכיר בה כבאחד מחלקיה האינטגראליים, המקפל בתוך רעיון הציונות־העובדת את החזון הסוציאלי של האנושיות כולה. ואם אמנם לא היה לקונגרס ראשון זה המשך בשנים שלאחר מכן, הרי הֵדוֹ החיובי ברחבי העולם ובקרב הפרולטריון הבין־לאומי ניכר היה למדי. הוא הביא ברכה לא לתנועת העבודה בלבד, אלא לתנועה הציונית כולה.

בקונגרס מרשים זה, שהתקיים בברלין בסוף ספטמבר 1930, נטלה חלק משלחת די נכבדה מרומניה, בת 13 חברים.[82] שמונה מהם[83] השתתפו כצירים בוועידה הרביעית של "החלוץ" העולמי (ברלין, 2—5.30). על שמשון שכטר הוטל להרצות בוועידה זו על אחת משאלות היסוד — על ההכשרה ועל העבודה התרבותית.

בדבריו פירש שכטר את עיקרי היסודות של ההכשרה, כפי שנתגבשו בדעת החברים מרומניה — לא המקצוע צריך לעמוד במרכז עבודת ההכשרה, אלא האיש. כלומר: אין לחנך בשביל ארץ־ישראל בעלי מקצוע גרידא, כי אם אנשים מוכשרים ומסוגלים לעבודה פיסית קשה בכל התנאים, שיהיו חדורי־אחריות לבניין הארץ. "ההכשרה היא לא הכשרה מקצועית, תרבותית או חברתית לחוד, כי אם סינתיזה היוצרת את האישיות החלוצית"[84] (הדגשה במקור). כמי שנאמן לגישתה המיוחדת של רומניה, כי במסגרת „החלוץ" יש לכלול את המתכשרים בלבד, כאמור לעיל, הוא הציע לארגן "קבוצות־הכנה", אשר ישמשו מעין פרוזדור לפני הכניסה לטרקלין. אשר לעבודה התרבותית, תמך שכטר ביסודות החינוך אשר הוצגו על־ידי ברל כצנלסון, שעיקרו "שיבה למקורות, העמקה ויחס ער לגילויי התרבות והספרות, ולא רק של ה׳קלייזל׳". שכטר אף הזהיר כי:

82. 7 צירים מביסאראביה ו־6 משאר חלקי הארץ, לפי ההרכב שלהלן: 6 באי־כוח צעירי־ציון וגורדוניה — מיכאל עובד, דוד פיסטרוב, תמרה שוחטוביץ, משה שושני, דבורה ושמשון שכטר; 3 ב"כ השוה"צ — זאב בלוך, יוסף פינקל־שטיין, אלכסנדר (שורה) פישמן; 2 ב"כ פוע"צ — שמשון ברונשטיין, חיים פייגין; 1 ב"כ החלוץ — דוב שפריר; 1 ב"כ מכבי — יחיאל לבנון (וייסמן).

83. ז. בלוך, מיכאל עובד, יוסף פינקלשטיין, אלכסנדר פישמן, ריזל, משה שושני, שמשון שכטר ודוב שפריר.

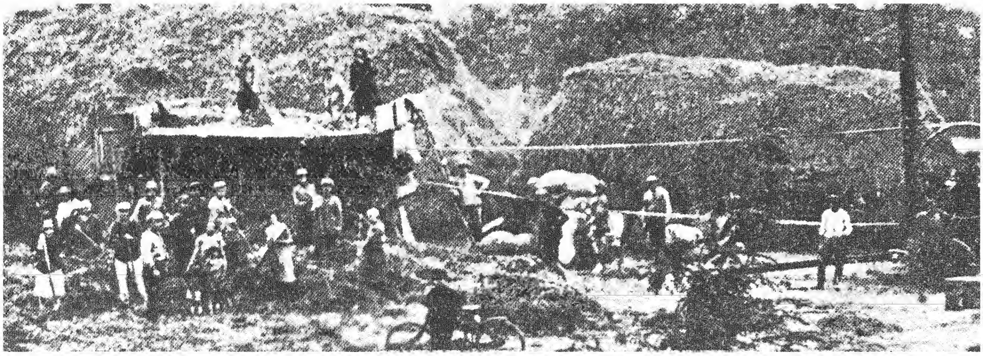
84. "העתיד", וארשה, חוב׳ 104—105, חשוון תרצ"א.

מס׳ 77. חברי חוות־ההכשרה בפאקוראר, ליד יאסי, אביב 1929
מלמטה למעלה, מימין לשמאל: 1—6) ללא זיהוי, 7) טורקאניץ׳, 8) אב. לרנר (אוריין), 9) ללא זיהוי, 10) אהרון כהן, 11) ללא זיהוי, 12) מרדכי רוף (ישראלי), 13) ללא זיהוי, 14) ישראל ואסרמן, 15) סוניה ברונפמן, 16) יצחק ברונפמן, 17) ?, 18) בתיה פורת, 19) יוסף פורת. 20—25) ללא זיהוי, 26) חיים רוזן, 27) רחל יחיאל, 28) נפתלי זינגר, 29—33) ללא זיהוי.

מס׳ 78. חברי חוות־ההכשרה בפאקוראר, ליד יאסי, סתיו 1929
מלמטה למעלה, מימין לשמאל: 1) ללא זיהוי, 2) י. שניידר, 3) ללא זיהוי; שורה 2: 4—6) ללא זיהוי, 7) עקיבא גולדשטיין (גושן), 8) ציפורה בת-עמי, 9) בתיה פורת, 10) ישעיהו שיינפלד, 11) אננא כרמלין, 12) ללא זיהוי; שורה 3: 13—15) ללא זיהוי, 16) נפתלי זינגר, 17) ללא זיהוי, 18) ללא זיהוי, 19) ישראל גלר, 20) ישראל ואסרמן, 20) ישראל זוהר (זצר), 21—24) ללא זיהוי, 25) אהרון כהן, 26) ללא זיהוי; שורה עליונה: 27—31) ללא זיהוי, 32) אב. הוכמן (צ׳יק), 33) ביצ׳וצ׳ר, 34) ללא זיהוי.

מס' 79. דיש בחוות־ההכשרה ליד יאסי

מס' 80. חליבת הפרות בחוות־ההכשרה ליד יאסי

מס' 81. חברי חוות־ההכשרה בפאַקוראר, ליד יאסי, ראשית שנות השלושים

מס׳ 82. סמינריון ״החלוץ״ ברומניה, קישינוב אדר ב׳ תרפ״ט/1929
מלמעלה למטה, שורה 3, מימין לשמאל, יושבים המורים: יעקב קוטשר, ישראל סקווירסקי, **דוד בר־רב־האי (א״י), שמשון שכטר, עקיבא גושן (א״י), משה א. אביגל (א״י), יהודה** חריטון; שורה 2 מלמעלה, בין בר־רב־האי ושכטר: דבורה ויינשטיין (גוברמן), **בין שכטר וגושן: איסר רבינוביץ׳.**

מס׳ 83. ״קבוצת ההכנה״, אורהיוב תר״צ
מלמטה למעלה, מימין לשמאל, יושבים: ש. ניסנבלאט, ללא זיהוי, מ. ברויטמן, מ. מכליס, ב. שוכמן, ללא זיהוי; באמצע. יושבים. ח. מוצ׳ניק, מ. פראנק, שאפושניק, ללא זיהוי; שורה עליונה, עומדים: מ׳ רצ׳זלסקי, שרייברמן, מ. זיסרמן, ר. חיימוביץ׳, ללא זיהוי, סוסלנסקי, ט. מוצ׳ניק, גרובוקופאטל, טארטאקובסקי.
(מתוך הספר ״אורהיוב בבנינה ובחורבנה״).

מס׳ 84. קבוצת־הכשרה מעורבת של ״גורדוניה״ וביתּ״ר, זארוז׳אן אביב תר״צ/1930

מס׳ 85· הוועידה הרביעית של ״החלוץ״ העולמי, ברלין תרצ״א/2—5.10.1930
1) שמשון שכטר, 2) אלכסנדר (שורה) פישמן, 3) זאב בלוך, 4) יוסף פינקלשטיין, 5) מיכאל עובד, 6) דוב שפריר.

אין להעלים עין מהעובדה, שחינוך המכוון אך ורק למומנט הפוליטי, עלול להביא לידי פוליטיזאציה זולה של הנוער ולא לשמש גורם לגילוי הכוחות הנפשיים החבויים בחבר לקראת תפקידיו החלוציים בארץ. — — — גדולה הסכנה, שהחינוך הפוליטי בתוך המון החברים מחוסרי ההכנה הדרושה, יצמצם את האופק שלהם ויכניס בהם רק את הפראזיולוגיה.

הוועידה השישית

הוועידה השישית התקיימה בצ׳רנוביץ בימי ז—י״א תרצ״א (25—29.1.1931). קדם לה מאבק בחירות, בעיקר בין השוה״צ וגורדוניה, ולפיהן זכה השוה״צ ב־271 קולות — 17 צירים, גורדוניה — ב־249 קולות ו־15 צירים, מכבי — ב־41 קולות ו־3 צירים, צ׳.ט.ס. — ב־69 קולות ו־4 צירים, ובית״ר — ב־36 קולות ו־2 צירים (שני האחרונים לא העבירו בחירות כלל וקיבלו נציגות בהתאם למשקלם במיפקד האחרון). בסך־הכל — 666 קולות ו־41 צירים.

לעיני הוועידה היו נתונים שלהלן על המצב ב״החלוץ״, בהתאם למיפקד ב־30 לנובמבר 1930 (״שבוע החלוץ״ — פסח, תרצ״א):

א. ההרכב התנועתי

ההסתדרות	חברים	חברות	סך־הכל	האחוז
השומר הצעיר	158	102	260	37.7
גורדוניה	145	73	218	31.5
צ׳.ט.ס. (חוגי הנוער הציוני)	49	20	69	10.0
מכבי	24	17	41	5.9
ברית־טרומפלדור	31	5	36	5.2
סתם־חלוצים (בלתי־מוגדרים)	32	21	53	7.7
שונים (כנראה, ארגונים קטנים או מקומיים)	6	5	11	2.0
בסך־הכל	445	243	688	100.0
	64.68%	35.32%		

אגב, 169 חברים, שעברו את ההכשרה מזמן ולא החזירו את השאלונים (כנראה, בשל גיוס בצבא ובשל עקירה ממקום מגוריהם הקודם) לא נכללו במיפקד. נמצא, שהמספר הכולל של חברי ״החלוץ״ הגיע לכדי 857, כאמור לעיל, כלומר: לכפליים מאשר בשנת 1928, ימי השפל בעלייה ובהכשרה.

ב. ההרכב לפי חבלי הארץ

ביסאראביה	430 חברים	62.50%
ריגאט (רומניה הישנה)	177 חברים	25.72%
בוקובינה	71 חברים	10.30%
טראנסילוואניה	10 חברים	1.68%
בסך־הכל	688 חברים	100.00%

ש. שכטר מסר דו"ח על השנים תרפ"ח—תר"ץ, בציינו את השינוי המהותי שחל בהיקפה של התנועה ובהרכבה. מאז תרפ"ח היא גדלה ביותר מ־100% ויותר; היא איננה אחידה מבפנים כבשנים הראשונות, כשהיתה מורכבת מהרבה חברים בודדים, ו"החלוץ" שימש מסגרת ראשונה לאירגונם. כיום, מהווים ה"סתם־חלוצים" רק 7.7%, ושאר הגורמים שבתוך התנועה מגלים רצון לשנות את המיבנה שלה ונטייה להשפעה פוליטית. נוסף גם גורם חשוב אחר. בעוד שעד הזמן האחרון היה הרוב המכריע בהסתדרות מילידי ביסאראביה, הרי כיום תופסים ילידי רומניה הישנה בלבד כ־25 אחוז מהתנועה. מצב זה מחייב שינויים, הן בצד האירגוני של ההסתדרות, הן בסידור קבוצות ההכשרה, וכמובן — גם בשטח העבודה התרבותית. שהרי אין עבודה זו יכולה להיות אחידה לגבי חניכי תרבויות ומסורות חיים שונות, האופייניות למדינת רומניה לאחר הרחבת גבולותיה וסיפוח חבלים מארצות שכנות.

בתקופת הדו"ח עברו את ההכשרה 1,500 חברים ב־38 קבוצות־הכשרה. מהם עלו (פרט לתרפ"ח, שלא היתה בה עליה כלל) בקבוצות ל"ג—מ"ה 405 חברים[85] (278 בחורים ו־127 בחורות), בעוד ש־521 חברים, שאושרו לעלייה (338 בחורים ו־138 בחורות) מצפים בקוצר־רוח לתורם. החברים

85. גליון "שבוע החלוץ", פסח תרצ"א.
בשלב זה ניתן לנו לסכם את העלייה החלוצית המאורגנת מרומניה, על־ידי מרכז "החלוץ" בקישינוב, מראשית תרפ"א עד הפסח תרצ"א, כשלהלן:

א. עד פסח תרפ"ו (1926) — קבוצות א'—כ"ח (ראה לעיל עמ' 215)	1,716 ח"ח
ב. עד שבט תרפ"ט (1929) — קבוצות כ"ט—ל"ב (לפי נתונים שונים)	300 ח"ח
ג. עלייה מוסווית בדרכים שונות (לפי הכרוז שנתפרסם על־ידי המרכזים הציונים בקישינוב, ניסן תר"צ)	600 ח"ח
ד. עד הפסח תרצ"א (1931) — קבוצות ל"ג—מ"ה (מתוך הטבלה בגליון "שבוע החלוץ", פסח תרצ"א)	405 ח"ח
סך־הכל	3,021 ח"ח

העולים התרכזו בקבוצת ל"ג שבכפר־סבא, בקיבוצי ג' ו־ד' של השומה"צ בחיפה ובמגדיאל, בקבוצת גורדוניה בחדרה, בקבוצת בני־ישראל בנהלל, וחלק מהם במושבות רחובות, חדרה ופתח־תקווה.

הרצאותיהם של השליחים, ז. בלוך וד. שפריר, על תפקידי הנוער בשעה זו, על דרכי ההכשרה וכיוון העבודה התרבותית, עוררו, כרגיל, חילוקי־דיעות: אם יש לפתח את ההכרה החברתית תוך שימת הדגש על הפרובלימות החברתיות השונות הקיימות בעולם, או שהמציאות היהודית מחייבת בראש וראשונה הכרה ציונית ברורה. אולם גם הפעם לא הגיעו לאחידות־השקפה.

ושוב תפסו מקום בראש הדיונים מסביב לשאלת המצב הכספי הדחוק מאד, שהביא לידי בלימת העבודה השוטפת. הוצאות כספי העלייה בלבד בשביל הנזקקים לכך, עלו בתרפ"ט ובתר"צ לכדי 1,3 מיליון ליי. הקצבות ההנהלה הציונית והמרכז העולמי של "החלוץ" למטרה זו הספיקו לכסות רק משהו למעלה ממחצית הסכום הנ"ל. אילמלא נרתמה המועצה הציונית העליונה בבוקארשט לאסוף את הסכומים החסרים, בגודל של 600 אלף ליי — היתה כל הפעולה נפסקת.

ובדרך אגב — הוועידה ריכזה סביבה נוער רב מאד. בפגישת־עולים של "השומר־הצעיר" בלבד השתתפו כ־100 ציר. גיוס כוחות רעננים אלו על רקע ימי־החולין בציונות, היה בו משום סימן כי התנועה החלוצית עושה חיל.

הרכבה של ההנהלה החדשה, שנבחרה לפי כללי הדימוקראטיה, היה: 2 מהשוה"צ, 2 מגורדוניה, 1 מהמכבי ו־1 מצ'.ט.ס., בצירוף שני שליחים מארץ־ישראל. כן נבחרה מועצה בת 20 חברים.[86]

המועצה העשירית

המועצה העשירית התכנסה ביאסי ב־י"ב—י"ג אלול תרצ"א (29—30.8.31). לפי הדו"ח, שנמסר על־ידי השליח דוב שפריר, הוכח, כי חלה הקלה כלשהי במצב הכספי של הסתדרות. על אף הקיצוץ בתקציב הסוכנות יכול היה המרכז לסלק חובות בגודל של רבע מיליון ליי, בערך. ומאחר שמבחינה כמותית לא הוגדלה ההכשרה בעונה האחרונה, הושם הדגש על שיפורה מבחינה משקית־כלכלית.

למטרה זו רוכזו מלכתחילה בכל קבוצת הכשרה חברים בעלי כושר ביהולי והדרכתי, כדי להכניס שיטתיות ועקביות בעבודה. לפיכך נמנעו קבוצות

86. "העתיד", וארשה, חוברות (114) 6 — (112) 4, שבט—ניסן תרצ"א.

ההכשרה מגרעונות כלשהם. בדו"ח הובעה מחאה על התנהגותם של חברי צ׳.ט.ס. שעל אף היותם שותפים בהנהלה במרכזה ובמועצה, אין הם נושאים בעול בצורה ממשית.

נקודת הכובד של המועצה היתה תכנית הפעולה להבא, אשר הובאה לדיון על־ידי דוב שפריר, תוך תביעת קימוצים הכרחיים בתקציב, בהתאם להכנסות הקמוצות. כאן הובלטו שתי תפיסות יסודיות. היו שטענו, כי אין להתחיל מצימצום המנגנון, העלול להביא גם לצימצום הפעולה. הגיוני ביותר לחפש קודם־כל אחרי מקורות כספיים נוספים, הדרושים להמשכת הפעולה השוטפת. דבר זה ייתכן אך ורק על־ידי העברת המרכז לבוקארשט והטלת כובד האחריות החמרית לתנועת "החלוץ" על ציוני הריגאט, אשר מצבם הכלכלי עלה בהרבה על מצבם של אלה מביסאראביה. ולא זו בלבד: תוך כדי כך תגדלנה האפשרויות להחדרת הרעיון החלוצי גם לריגאט ולטראנסילוואניה. עמדה זו תפסו במיוחד אנשי "השוה"צ", שהספיקו עד אז לחרוג מגבולותיה של ביסאראביה ולקשור קשרים עם הנוער משם. שאר החברים, ובעיקר חברי "גורדוניה", חששו להתרחק יתר על המידה מהבסיס העיקרי, מביסאראביה, שעוד הוסיפה לתת לתנועה למעלה מ־50% של חבריה. לדעתם, מן ההכרח היה להגביל זמנית את הפעולה השוטפת של המרכז בהתאם למציאות בזמן האחרון. לעומת זאת יש לשקוד ולהאיץ את הקמת הסניפים העירוניים, אשר כבר מראשיתם הוכיחו את יעילותם, הן במובן האירגוני והן במובן החינוכי, ולהשתית עליהם את עתיד התנועה.

בסופו של הדיון נתקבלה החלטה פה אחד, ובה נאמר, כי דבר העברת המרכז לבוקארשט נמסר לבירור נוסף במרכז ולהכרעתו. ואילו להקמת הסניפים העירוניים (כנראה, במקום "קבוצות ההכנה") יש לגשת מייד.

המועצה ציינה מתוך שביעת רצון מיוחדת דבר הקמת נקודת הכשרה ראשונה מבין חברי פוע"צ והחליטה לספח למרכז את בא־כוחה.

המועצה אישרה את יציאתם של החברים יוסף פינקלשטיין ובן־ציון (בנצ׳יק) חרך מהמרכז, לרגל עלייתם ארצה; במקומם סופחו החברים ניוסה פרידל (נתן פלד) וחיים פוקס (מונצ׳יק).

בסיום המועצה נפרדו החברים מאת השליח דוב שפריר, אשר עשה ברומניה קרוב לשנתיים ועבודתו היתה לברכה רבה.[87] תפקידו — לעזור

87. דוב שפריר (גיסר) עשה בתנועת "החלוץ" בביסאראביה עוד ב־1921, בדרכו מארץ הולדתו, אוקראינה, לארץ. הכרתו את המציאות הציבורית בביסאראביה וקירבתו הנפשית להווי החיים של יהודי המקום, הקלה עליו בהרבה במילוי תפקידו כעת, כאחד מרכזי ענייני "החלוץ".

לנציגי הסתדרויות הנוער בניהול ענייני "החלוץ" הוטל מעכשיו על שליחו החדש של הועה"פ הח' דוב (ביביק) פרנק.[88]

שנת 1931 היתה שנת דלדול כלכלי נוסף במדינה ושפל בעלייה לגבי השנה הקודמת, שנת 1930. מצב זה וכן הציפיה המתוחה לעלייה של בוגרי ההכשרה, אשר נאלצו לחזור לשולחן הוריהם ולמעשי ידי אבותיהם, גרמו לכך שההכשרה לקראת החורף בתרצ"ב הועמדה רק על 220 איש בשני המשקים העצמאיים וב־6 קבוצות העבודה. ביניהן, לראשונה, קבוצה קטנה בת 10 חברים של פוע"צ באורהיוב, אשר התעסקה עוד מימי הקיץ בעבודת כרם.

בינתיים עזב "צ'.ט.ס." מהריגאט את הסתדרות "החלוץ" והבירורים היו מייגעים למדי, עד שלבסוף חזרו לשורות "החלוץ".

על אף הסיכויים לעליית מוגברת במקצת, הועמדה ההכשרה באביב תרצ"ב על 250 חברים בלבד. ובסוף הקיץ, בעונת האסיף והבציר, על 365 איש.[89] על־ידי כך ניתן היה להעלות את רמתה האיכותית, מבחינה חינוכית־תרבותית, ועם זאת אף להבריא את המשקים מבחינה כלכלית, כדי להשתחרר במקצת מעול החובות.

אכן, המספר הזעום של רשיונות העליה, שנתקבלו בשדיול הקיץ, היה בו צידוק־מה לגישה זאת. 79 הרשיונות, שעלו בחלקו של "החלוץ" הרומני, נתחלקו באופן כזה: "החלוץ הכללי" — 67 רשיונות (85%), "החלוץ המזרחי" — 7 רשיונות (9%), ו־צ'.ט.ס. (חוגי הנוער הציוני של הריגאט) — 5 רשיונות (6%). כזו היתה החלוקה לאחר שבית"ר סירב לקבל את 7 הרשיונות אשר עלו בחלקו, בהתאם למספר חבריהם בהכשרה — 9%, והוא דרש לפחות 25 רשיונות (!).

הקמת "החלוץ הבית"רי"

באביב 1931 נפלה ההחלטה אצל בית"ר לעזוב את "החלוץ הכללי" ברומניה ולהקים את "החלוץ הלאומי" (לאחר מכן — "החלוץ הבית"רי"). הצעד הראשון היה — ניצול ימי הפסח, שזה משנים היו קודש להעברת מגבית כספים במסגרת "שבוע החלוץ", לשם הכרזה על מגבית נפרדת, מקבילה.

88. עפ"י החלטות המועצה; "העתיד", חוב' (125) 17, ואַרשה, תשרי תרצ"ב — כתבה מאת נ. פרידל (נתן פלד).

89. במשקים העצמאים: ב"מסדה" — 70 וביאסי — 40 חברים; בקבוצות: איוואנאֶשט (ליד פוקשאן) — 60, גאלאץ — 45, קאָושאן (שתי קבוצות) — 80 וריפיצ'אָן — 70 (מתוך מכתב למרכז "החלוץ" העולמי בוואַרשה מיום 21.8.1932).

מאחר שאהדת רוב הציבור נתונה היתה ל״החלוץ הכללי״, הביא הדבר באילו מקומות לידי סכסוכים, וכמובן, גם לידי נזק חמרי כלשהו למגבית המסורתית. לעומת הכנסות המגבית הכללית בשנה הקודמת, בתר״צ, בסך 249,617 ליי (ביסאראביה — 224,847 ליי, יאסי — 6,000 ליי, ובוקובינה — 18,770 ליי), הגיעו ההכנסות בשנת תרצ״א רק לכדי 206,169 ליי

חשבון הכספים שנאספו בביסאראביה ב״שבוע החלוץ״, פסח תר״צ[90]

	ליי		ל״י
1. באַלץ	33,655	29. סורוקה	2,700
2. קישינוב	23,488	30. מארקולאַשט	2,515
3. חוטין	16,395	31. צ׳ימישליה	2,130
4. אורהיוב	13,560	32. אונגאַן	1,760
5. אקרמאן	8,643	33. ביירAַמצ׳ה	1,610
6. רומאַנובקה	7,830	34. טאטארבונאר	1,500
7. צ׳אַדיר־לונגה	7,630	35. קאהול	1,500
8. קאושאן	7,033	36. דומברובאַן	1,260
9. יאַדיניץ	6,505	37. פלוראַשט	1,200
10. ליאובה	5,962	38. בריצ׳אַן	1,100
11. נובוסאַליץ	5,406	39. ואַד־ראשקוב	1,000
12. סיקוראן	5,282	40. פירליץ	933
13. טאַלאַנאַשט	5,000	41. פויאנה	655
14. ליפקאן	4,900	42. בראוויצ׳ה	582
15. באַנדאר	4,870	43. טרופאַשט	541
16. קיליה	4,866	44. טוזלה	420
17. קאפראַשט	3,956	45. נאַפורוטובה	414
18. אַטאַקי	3,788	46. פאַראַואל	410
19. פאַלאַשט	3,730	47. אוזינאַשט	403
20. בולגראד	3,750	48. ולאדיצ׳אַן	380
21. זגוריצה	3,490	49. וולונטירובקה	362
22. איזמאיל	3,474	50. ולאַדאַן	300
23. טארוטינה	3,341	51. קריאולאַן	200
24. ראַזינה	3,010	52. פאַראַסאַצ׳ינה	114
25. ואַרטוז׳אַן	2,953	53. חאַז׳דאַו	100
26. בריצ׳יבה	2,805	54. פוצינאַשט	95
27. ראַני	2,736	55. דישקובה	70
28. סקולאַן	2,705		
		סך־הכל	224,847

90. ״אונזער צייט״, קעשענעוו, גליון 2560 מ־26 במארס 1931.

(ביסאראביה — 161,609 ליי, בוקובינה — 10,900 ליי, והריגאט — 33,660 ליי). מגבית "החלוץ הלאומי", שנערכה בביסאראביה בלבד, הסתכמה ב־44,651 ליי.[91]

לאחר הפרדת קבוצות ההכשרה בקיץ תרצ"א נמצאו בקבוצות בית"ר 42 חברים (בבתי־חרושת ביאסי 34, ובבאלץ — 8), לעומת 350 ב"החלוץ הכללי" (לפי דו"ח המשרד הארצישראלי בבוקארשט מיום 5.7.1931).

המצוקה הכספית בחוות ההכשרה

עול החובות הכספיים והרבית שרבץ על חוות "מסדה", העיק כל העת על פיתוחה הנורמלי. וכדי שהמשק לא ימשיך לשקוע בגרעונות וכדי שייהפך לחי נושא את עצמו, הוא נמסר לניהולו הבלעדי של חקלאי מומחה, והוא שקבע מאז תנאי־קיום קשים, כלשכירי־יום: 13 ליי ליום בימות החורף — ל־16 חברים, ו־20 ליי ליום בימות הקיץ — ל־50 חברים. מצב זה גרם, כמובן, להלך־רוח קשה, אשר השתרר בקרב החברים והפעולה החינוכית־תרבותית הצטמצמה מאוד.

ניסיון דומה נעשה בחוות יאסי, שכן אף "ידידי־החלוץ" נלאו מלכסות מדי שנה את הגרעונות. החווה הוצאה מחסותו של הגוף הציבורי ועברה למרותו ולפיקוחו של אדם יחידי, בעל כושר ניהולי, אשר הואיל להטיל על עצמו את הפיקוח בהתנדבות והעמיד מדריך משלו בשכר מינימלי. החלוצים עבדו כפועלים שכירים בשכר אנושי הוגן — 40 ליי ליום ל־13 אנשים בימות החורף, ול־30 איש בימות הקיץ. בוטלה הפלחה, ובמקומה הוגדלה הרפת, וניתוספו עצי־פרי, וכן שוכללה התכנית לגן־הירקות. היה זה המוצא היחיד מהסבך הקשה. ואמנם, שנת הניסיון ביאסי נסתיימה בריווח של 50 אלף ליי.

המצב ב"מסדה" הוטב רק בקיץ 1932, עם היכנס "חוק הקונוואֶרסיה" לתקפו. חוק זה התיר לחקלאים דחיית תשלומי החובות למלוויהם למספר שנים (דומה, אף ללא תשלום רבית), והתשלומים היו זעירים. על־ידי־כך הוקלה המעמסה הכבדה, שרבצה כל העת על המשק, והמרכז יכול היה להפנות את מאמציו לשיפור תנאי ההכשרה כשלעצמה. אף־על־פי־כן מן ההכרח היה להחכיר מדי שנה שטח של 30—20 הקטאר אדמה, בתנאי שיעובד על־ידי החלוצים כשכירי־יום. משנת 1946 ואילך התחילה "מסדה" לעבד בעצמה את כל אדמתה. אך בגלל ההשקעות וההוצאות המרובות נאלץ המשק למכור את היבול עוד לפני הדייש, ובמחירים מחלים, כמובן. המשען העיקרי לקיום הקבוצה בימות החורף היו הרפת והמחלבה.

91. "החלוץ הבית"רי", ביולטין, ערב־פסח תרצ"ב, קעשענעוו.

המועצה האחת־עשרה[92]

המועצה האחת־עשרה התכנסה בקישינוב בימי ז׳—ח׳ סיון תרצ״ב (11—12.6.1932) באווירת דיכאון, עקב הצטמקותה של ההכשרה. ההחלטות שנתקבלו מצביעות על התפקידים העיקריים שהתנועה הטילה על עצמה: א. לשקוד על הקמת הסניפים העירוניים ועל טיפוחם בתור תאים חלוציים ראשוניים אשר ירכזו את הנוער, המאורגן ובלתי מאורגן, מסביב לתנועת ״החלוץ״ ולארץ־ישראל העובדת, ב. להגביר את העבודה החינוכית־תרבותית, ו־ג. להעביר את המרכז לבוקארשט, תוך הקמת מזכירות מיוחדת לביסאראביה בקישינוב.

הסעיף האחרון נדון ארוכות במועצת, כי לא קל היה להחליט על העברת המרכז מביסאראביה, עריסתה הראשונה של התנועה והמאגר העיקרי של כוחותיה עד כה, מחשש שלא יבולע לחוט השדרה שלה. לבסוף הובאו בחשבון שיקולים נוספים, וההכרעה נפלה: למן האחד בספטמבר 1932 התחילה הלשכה המרכזית לפעול בבוקארשט.

המועצה זיכתה את ההסתדרות בתקנון שבכתב,[93] אשר חסרונו היה מורגש מאד. שכן עד כה קיים היה בזיכרון בלבד, מימי בראשית של ״החלוץ״ בביסאראביה, ועכשיו, כעבור עשר שנים ומעלה מאז היווסדה, כשההסתדרות גדלה והתפתחה ונתגלו בה כיוונים וזרמים שונים, הוברר, שאין עוד לסמוך על ״תורה שבעל־פה״ בלבד. המועצה יצרה איפוא מסגרת חוקית קבועה להלכות התנועה, שלפיהן עליה להמשיך את דרכה.

קליטת העלייה

על אופן קליטת העלייה מהשדיול אפריל—ספטמבר 1932 ניתן לעמוד מתוך הרשימה שנשלחה אל מחלקת העלייה בירושלים מטעם מרכז ״החלוץ״ ברומניה, בחתימותיהם של דוב פרנק ויהרשע ולביטש, מס׳ 1450/32 מיום 19.9.32. להלן הרשימה ככתבה וכלשונה:

92. ב״עלים״ — ירחון הסתדרות ״החלוץ״ ברומניה — מספר 4, אפריל—מאי 1932, וכן במספר 5, יוני 1932, נזכרה מועצה זו כ״המועצה התשיעית״, ואין זו אלא טעות. שהרי המועצה התשיעית התקיימה בשבט תר״צ (״עלים״, ל׳, אדר תר״צ), ואחריה הרי התקיימה עוד מועצה אחת באלול תרצ״א (״העתיד״, וארשה, מס׳ (125) 17, תשרי תרצ״ב). הנכון הוא איפוא להציג את המועצה הנוכחית כ״אחת־עשרה״.

93. את הנוסח המלא של התקנון — ראה להלן ב״נספחות״, עמ׳ 349—343.

קבוצת "גורדוניה" א' וגרעין קב' ב' בחדרה*

1. אוצ'יטל שמעון —
2. מובשוביץ יעקב
3. חרך בנציון
4. פרנס שמעון
5. פרמן יואל
6. רוזנטל יששכר
7. ביצוצקי אליהו
8. חריין נחמן
9. קושניר יהושע
10. טרטקובסקי משה
11. לויט גדליהו —
12. הרשקוביץ פייול —
13. ריינער מנדל —
14. מוסקוביץ משה —
15. דונדושנסקי דוד —
17. צוקרמן מרדכי —
18. גולדנברג מרדכי
19. פיכמן שבע
20. ויינברג שרה
21. קגלסקי נחמה —
22. שרה שנירמן
23. בלבן שבע —
24. רויזמן שבע —
25. כהן רחל
26. טורקניץ אהבה —
27. שורצמן בריינה
28. טרייגרמן ינטה
29. קלרה ליכט
30. רבקה כהן
31. ליובה קרסילצ'יק
32. לאה ברגר

גרעין קבוץ השוה"צ בחיפה

1. הויכמן משה
2. רויזמן יעקב
3. גרשטיין יצחק
4. חכם זלמן
5. גרינשפון לוי

6. כהן לייב
7. מיכילוביץ משה
8. גולדנטל סמי
9. איציק סטרול
10. ויסבוך מנדל
11. הירש אריה —
12. ברט גיטל —
13. ברוקר משה
14. טוני בלומנפלד
15. סבובולסקי מרים
16. סלטנוביץ גיטיה
17. שוידקיי יונה
18. ינובער פנינה
19. לנדוי בתיה
20. משקויצן בוסיה —
21. גיטיה אוערבוך

קבוץ השוה"צ במגדיאל

1. רדולינסקי משה
2. לויבמן יוסף
3. גרינברג צבי —
4. גלדשטיין יונה —
5. רבינוביץ שולי —
6. וולף אריה —
7. גוברמן דניאל —
9. פיינגולץ שרה —
10. סגל פטי —
11. רזניק מירל —
12. רויטשטיין דבורה —
13. קושניר מנדל
14. אקסלרוד
15. רויטשטיין סוניה
16. שכטר צבי

קבוץ השוה"צ ג' חיפה

1. מתתיהו הורביץ
2. רעטטער אברהם
3. מרים רעטטער

* כל אלה המסומנים בקו (—) עלו כבר.

לא ידוע איפה שיקלטו

1. סודק צליק —
2. גניחוביץ שניאור —
3. מוגינשטיין אברהם —
4. זולקיבר חיים —
5. גולדנברג שואל —
6. רזניק ישראל
7. פרנק גיטיה
8. מלכה קרסילציק
9. ליידרמן פרידה
10. סרברניק שפרה
11. טולצינסקי —

הגברת העליה

הבשורה על השדיול המוגדל בראשית תרצ"ג (אוקטובר 1932 — מארס 1933) הביאה לידי התעוררות עצומה בקרב מחנה החלוצים — האומנם באה הרווחה?! שהרי העלייה לארץ הפכה לרבים, על רקע התעצמות האנטישמיות ברומניה, שאלת־חיים ממש — ומכל־שכן לבני הנוער.

ברור היה מעל לכל, שאין לקצץ עוד את ממדי ההכשרה, ואין די בשמירה על הקיים בלבד. ואז נתגלו הליקויים, אשר השתררו ב"שבע השנים הרעות", שמן ההכרח היה לגשת לתיקונם. ומאחר שעונת האסיף נסתיימה והעבודה בכרמים בשביל הקבוצות העונתיות נגמרה, הוחל מיד לחתור לאירגון קבוצות־הכשרה עירוניות ליד בתי־חרושת שונים. זה גם עשוי היה להציל את החברים משיבה לעיירותיהם, אל חוסר עבודה, אל שיממון והתנוונות. קבוצת־הכשרה ראשונה הוקמה בעיר באַלץ ליד בית־חרושת, והחברים אף הגיעו לשכר־עבודה גבוה; מ־50—80 ליי ליום; הוטב מצבה החמרי של קבו־צת־ההכשרה בגאלאץ (בבתי־חרושת ובנמל), ויתירה מזו — "ידידי החלוץ" החלו לחתור לקראת השגת הקצבה מאת הקהילה המקומית לשם הקמת חוות־הכשרה על שטח־אדמה משלה (הדבר אמנם נתגשם בתרצ"ה); הוקמה קבוצת־הכשרה הראשונה בטראנסילוואניה ליד בית־חרושת בעיר טירגו־מורש, שבו הובטחה עבודה לכל ימות השנה בתנאים לא רעים. בקבוצת־הכשרה זו רוכזו 25 חברים של "השומר־הצעיר", אשר היו מיועדים לקבוצת־עלייה ב'. כל מאמצי המרכז כוונו לקראת סידור העלייה המחודשת, ובמיוחד — לסידור מקומות־הכשרה באביב ל־1,000 איש, לפחות.[94]

באביב של אותה שנה הסתפחה ל"החלוץ" הסתדרות "בריסיה" (אירגון נוער אקדמי) מטראנסילוואניה, ולראשונה הוקמה קבוצת־הכשרה מיוחדת לחברי "צעירי־ציון" (ביאנאוץ שבביסאראביה). הודות להשפעת ה"מכבי" בביסאראביה, אשר הספיק בינתיים להדק את קשריו עם ארגוני "מכבי" שבשאר חלקי הארץ, החלו גם חבריו להשתלב בהכשרה, וביחד הפכו גורם

94. "העתיד", חוב' 140, שבט תרצ"ג, "ההכשרה ברומניה" — מאת מ.

חשוב ובעל משקל בתנועה החלוצית. כן החלה תסיסה בקרב חברי "דרור" בשאיפה לקראת חינוך חלוצי.

עם פתיחת עונת־ההכשרה באביב צבאו המוני נוער על שערי "החלוץ", ותוך ימים ספורים נרשמו 1,600 איש. מרכז "החלוץ", עם היותו מוגבל בכוחות־אדם, פעל בקדחתנות מירבית, ועד מאי 1933 הספיק לסדר בעבודה כ־1,000 איש; ועד ל־15 ביולי 1,532 חברים (למעלה מכפליים מאש־בשנה הקודמת) ב־46 קבוצות הכשרה (לקראת עונת האסיף הורחבה ההכשרה עוד יותר, כמפורט להלן).

אופן אירגונן של קבוצות־ההכשרה בנוי היה מלכתחילה על יסוד השתייכות תנועתית, תוך אוטונומיה מלאה של הסתדרויות הנוער בתוכם, למטרת עלייה קיבוצית בעתיד. אף הרכבם של ה"סתם־חלוצים" בקבוצות־הכשרה נפרדות נעשה מתוך חישוב אפשרות לגיבושם של גרעיני קיבוצים עצמאיים בעתיד.

בתולדות "החלוץ" ברומניה נרשמה לראשונה הכשרה בעלת היקף רחב כזה. על ההרכב התנועתי של ההכשרה באותו זמן אנו למדים מתוך החומר, שנתפרסם ב"העתיד" חוב' 145 מיום כ"ח באב, תרצ"ג:

א. השומר הצעיר	432	חברים
ב. גורדוניה	396	חברים
ג. מכבי	240	חברים
ד. סתם־חלוצים[95]	237	חברים
ה. פוע"צ[96]	168	חברים
ו. בריסיה	47	חברים
ז. צ"צ (התאחדות)	12	חברים
סה"כ	1,532	חברים

מזה:	1. במשקים העצמאיים (מסדה, יאסי)	64	חברים
	2. בקבוצות הכשרה קבועות	118	חברים
	3. בקבוצות הכשרה עונתיות	1,350	חברים
	סה"כ	1,532	חברים

על ההתפתחות הכללית של התנועה החלוצית ברומניה אפשר לעמוד מתוך הנתונים הבאים:

95. סתם־חלוצים — נוער ציוני מחוסר הגדרה פוליטית־מפלגתית.
96. כנראה גם "דרור" ביניהם.

ליום 15.10.27 — 496 חברים;
ליום 15.9.30 — 3,932[97] חברים;
ליום 15.7.33 — 8,200[98] חברים.

ההכשרה ברומניה, שברובה המכריע היתה חקלאית, נתונה היתה תמיד להתרחב בסוף הקיץ, עונת האסיף, ובעיקר בגנים ובכרמים. סיכום מיפקד החלוצים בהכשרה בסוף ספטמבר 1933 הראה את התוצאות דלקמן, שלפיהן נתחלקו רשיונות העלייה בשני השדיולים הבאים:[99]

	קבוצות	חלוצים	האחוז
החלוץ הכללי	55	2,282	65.0
החלוץ הכלל־ציוני	10	422	12.0
החלוץ המזרחי	14	311	9.0
בית״ר	7	288	8.0
חלוצי אגודת ישראל	4	139	4.0
החלוץ המדינתי	2	54	2.0
בסך־הכל	92	3,496	100.0

מאחר שבשדיול אוקטובר 1933 — מארס 1934 נמנע בית״ר מלהסכים לחלוקה ואף הסתלק מלנצל את הרשיונות שעלו בחלקו, הם נתחלקו בין שאר ההסתדרויות.

תוצאות המיפקד בהכשרה לסוף הקיץ 1934 הראו שינויים כלשהם ביחס לתוצאות בשנה הקודמת, כמוכח מהרשימה הבאה:

	סניפים	חלוצים	האחוז
החלוץ הכללי	45	2,185	64.42
החלוץ הכלל־ציוני	12	337	9.94
החלוץ המזרחי	15	388	11.40
החלוץ האגודאי	12	406	12.00
החלוץ המדינתי	2	76	2.24
החלוץ הבית״רי	—	——	
בסך־הכל	86	3,392	100.00

97. הגידול — בעקבות הקמת קבוצות־ההכנה להכשרה.
98. הגידול — בעקבות הקמת הסניפים העירוניים.
99. לפי החלטת מועצת המשרד הא״י המרכזי בבוקארשט, נובמבר 1933, עפ״י הדו״ח למחלקת העלייה מיום 30.8.34.

אך חלוקת הרשיונות בשדיול אפריל—ספטמבר 1934 נעשתה, כמקובל, לפי התוצאות בסוף הקיץ הקודם. 195 הרשיונות נתחלקו, איפוא, כדלקמן:

	רשיונות	האחוז
החלוץ הכללי	128	65.64
החלוץ הכלל־ציוני	23	11.80
החלוץ המזרחי	17	8.70
בית״ר[100]	14	7.20
החלוץ האגודאי	8	4.10
החלוץ המדינתי	5	2.56
בסך־הכל	195	100.00

הכניסה ההמונית להכשרה הביאה גם לידי שינוי בהרכבה הארצי. בעוד שלראשית תרצ״א היוו ילידי ביסאראביה בהכשרה למעלה מ־60%, הם הגיעו באביב תרצ״ג ל־50% ומשהו[101], ובקיץ תרצ״ג ירד מספרם לכדי 40%[102] (על חלקם של ילידי בוקובינה ריגאט וטראנסילוואניה בנפרד — חסרים נתונים). אכן, התחילה התנועה החלוצית לפרוץ את הגבולין שבין חלקי הארץ השונים!

שאלת העבודה החינוכית־תרבותית בקרב ה״סתם־חלוצים״ שוב לא

100. 19 חברים וחברות, אשר עלו לפי 14 הרשיונות האלה, היוו את הפלוגה השלישית של בית״ר ברומניה. הם הפליגו מקונסטאנצה במוצ״ש, 13 באוק־טובר. שם נפרד מהם קצין השלטון שלהם א. פרופס, הנציב ברומניה — יעקב שיבר, והמפקד יונגמאן (״הירדן״, מס׳ 2, בוקארשט, חשוון תרצ״ה, אוקטובר 1934).

101. ״העתיד״, חוב׳ 34—133, כ״ו סיוון תרצ״ב — פרץ סלפטר.

102. נראה, שמכאן ואילך לא ירדו ילידי ביסאראביה מגובה זה, ועתים אף עלו במקצת. אסמכתא כלשהי לכך ישמשו הרשימות השמיות, המפורטות, של העולים שנתפרסמו בדו״חות לוועידות הארציות ה־10, ה־11 וה־12 של השוה״צ בשנות 1936, 1938 ו־1939, וכן רשימתו של א. כהן ב״על אדמת ביסאראביה״ ג׳ (תל־אביב, תשכ״ג, עמ׳ 271). מכלל 226 העולים מבין חברי ״השוה״צ״ ו״בני־עבודה״ בשנות 1934 ו־1935 מספרם של ילידי ביסאראביה (כולל הבחורות למשקי הפועלות) הגיע ל־91 (40%); מכלל 62 העולים החלוצים, בשנות 1936 ו־1937 — 41 הם ילידי ביסאראביה (66%); מכלל 78 העולים בשנות 1937/38 ו־1938/39 — 32 הם ילידי ביסאראביה (41%) (עד מה עקומה הירידה בעלייה מאז 1935!). מתקבל על הדעת, שבין העולים מחברי ״גורדוניה״, ״בוסליה״ ו״צ״צ״, שרוב בניינם ומניינם היה בביסארא־ביה, עוד גדל מספרם היחסי של ילידי ביסאראביה. ברם, לצערנו, חסרים אנו נתונים כלשהם על כך.

הדאיגה ביותר, והיא נפתרה כמאליה, על־ידי החיים עצמם. עד מהרה הבשילה הכרתם הפנימית של מרבית החברים והתגבשה אצלם נקודת השקפה חברתית מסוימת, שהביאה אותם להצטרפות אל אחת מהסתדרויות הנוער הקיימות.

הדאגה העיקרית היתה — ההכשרה החקלאית העונתית, קיצרת־המועד, תכליתה וכדאיותה. את הפיתרון לכך ניתן היה, לדעת אחדים, למצוא רק על־ידי העברת הקבוצות לעבודה בבתי־חרושת בערים, תוך הקמת משקי־עזר על־ידם. ברם, הדבר לא נראה נוח להגשמה — והשאלה נמסרה לדיון נוסף בוועידה הקרובה.

הבית״ר והסרטיפיקטים

דין ודברים קשה קיים היה כל הזמן עם נציגי בית״ר בשאלת חלוקת רשיונות העלייה. שיטת החלוקה בהתאם למיפקד החברים, שנמצאו בקבוצות ההכשרה, לא היתה לפי רוחם, והם דרשו לעצמם מיכסה מעבר לזה. ומשלא נתקבלה דעתם, הגיבו על כך באמצעים לא מקובלים. לאחר חלוקת הסרטיפיקטים מהשדיול הראשון של תרצ״ג, שהתקיימה בבוקארשט בנוכחותו של מנהל מחלקת העלייה בירושלים, ח. בארלאס, התחיל הבית״ר לאיים בשפטים ובפרעות בלשכת המשרד הארצישראלי ומרכז ״החלוץ״ בבוקארשט. והאיום נהפך לפעולה — נעשו התפרצויות מצד קבוצות בית״רים לתוך המשרדים הארצישראליים ומרכז ״החלוץ״ בבוקארשט ובצ׳רנוביץ, באולמי גורדוניה בצ׳רנוביץ והשוה״צ ביאסי, נהרס הריהוט והושמדו מיסמכים.[103]

״מלחמת־הקודש״ של הבית״ר בהחלוץ הכללי הגיעה לשיאה בימי ״שבוע החלוץ״ המסורתי בפסח תרצ״ד. על כולם עלה סניף בית״ר בעיר באֶנדאֶר, שהוציא — ייתכן שלא על דעת המרכז — עלון־השמצה נבזה ושפל, אשר עורר את זעמו של רוב הציבור היהודי.

כידוע, הוציא שלטון בית״ר ב־27 באוקטובר 1933 פקודה סודית (מספר 60) לנציביו, המטיל חרם על מיכסת הסרטיפיקטים האחרונה, שהוקצבה לסוכנות היהודית על־ידי הממשלה, ולפיה אסור היה לחברי בית״ר להשתמש בהם, שאם לא כן יוצאו מבית״ר. הפקודה כללה הודעה, כי קיימת אפשרות להשיג רשיונות־עלייה שלא באמצעות הסוכנות היהודית.

מאחר ששלטון בית״ר לא נענה לדרישות החוזרות ונשנות של הסוכנות היהודית, לבטל את הפקודה, אשר נראתה כחתירה בלתי אמצעית נגד

103. ״העתיד״, וארשה, חוב׳ 139 — א׳ טבת תרצ״ג.

הסטאטוס של הסוכנות היהודית כנציגה היחידי של העם העברי כלפי הממשלה המאנדאטורית, ניתנה הוראה למשרדים הארצישראלים על דבר שלילת זכותו של בית"ר, בתור ארגון חלוצי, לקבל רשיונות עלייה באופן קולקטיבי. ולאחרי צאת הצה"ר והבית"ר את ההסתדרות הציונית והקמת הסתדרות ציונית חדשה, הרי ניטלה מהם זכות השתתפות בוועדות הארצישראליות, שהן מוסדות נבחרים של ההסתדרות הציונית. לעומת זאת יוכלו חברי בית"ר, אשר עברו את ההכשרה, ליהנות באופן אינדיבי־דואלי, כעולים בודדים, מהסרטיפיקטים, שיעלו בחלקו של בית"ר על סמך המיפקד בקבוצות־ההכשרה שלפני הוצאת הפקודה הנ"ל.

על תגובתם של חברי בית"ר להסדר חדש זה, אנו עומדים לפי הדו"ח של ההנהלה הציונית לקונגרס ה־כ' בתרצ"ז:

> דרישתם של הרביזיוניסטים ושל בית"ר לקבל רשיונות בניגוד להוראת ההנהלה היתה מלווה במעשי־אלימות והרס שנעשו מצד חברים של בית"ר במשרדי מחלקת העליה של הסוכנות היהודית בירושלים ובמשרדים הארצישראלים בווארשה, צ'רנוביץ, קובנה ועוד.

בקיץ 1938 ניסו ראשי בית"ר ברומניה, בהשתתפות קצין השלטון של בית"ר א. פרופס, להחזיר את המצב לקדמותו. הם באו לידי הסכם זמני, בעל־פה, עם בא־כוח המשרד הארצישראלי המרכזי בבוקארשט על הסעיפים המובאים למטה:

א. להעמיד את ההכשרה הבית"רית תחת פיקוחו של המשרד הארצישראלי;

ב. לחלק את רשיונות העלייה באורח קולקטיבי, בנוכחותו של בא־כוח בית"ר;

ג. להוציא מכלל זה את אלה מחברי בית"ר, שהשתתפו במעשי אלימות.[104]

הוועידה השביעית

קדם לוועידה מאבק בחירות לפי רשימות הגופים השונים: "גורדוניה" (יחד עם "צעירי־ציון"), "השוה"צ", "פוע"צ", "מכבי"[105] וכן רשימה של "בני־עבודה", אשר היתה מאוחדת עם "השוה"צ" בעודפי הקולות.

מתחילה נקבעה הוועידה ל־13 בדצמבר 1933 — ולא שיחקה לה השעה:

104. עפ"י מכתב המשרד הארצישראלי בבוקארשט למחלקת העלייה בירושלים, מיום 11.8.1938.

105 בראש רשימת "גורדוניה" הופיעו הח"ח: אל. מרגלית, מ. גרצברג, מ. זייץ (זית), צ. פינקנזון (גרשוני), ב. שוארצמן (שרון), ש. קושניר, יח. יקיר,

בערב לפני הפתיחה נרצח ראש־הממשלה דאז, דוּקה, ובמדינה הוכרז מצב מצור, והרשיון בוטל. לבסוף ניתן להשיג בקישינוב רשיון לקיים את הוועידה בימי 5—3 בינואר 1934 ולחצאי ימים בלבד.

מאחר שיחסי הכוחות בין הגושים העיקריים — השוה״צ וגורדוניה — היו כמעט שקולים, הושג ערב הוועידה הסכם בין ההנהגות הראשיות בדבר שיתוף פעולה ביניהן בתוך ״החלוץ״, עד לוועידה הבאה, על יסוד פאריטאֶטי מוחלט.[106] מגמת ההסכם היתה:

א. להבטיח את הבסיס החינוכי היסודי של הסתדרות ״החלוץ״, לשמור על מהותה ואופיה החלוצי האוואנגארדי, על דרכה וכושר הגשמתה המלאה;
ב. למנוע בעד הסכנות הנשקפות לתנועה החלוצית בעקב חדירת הסטיכיה לתוך שורותיה העלולה לטשטש את מהותה וערכה הפיונרי ולהוריד את רמתה התרבותית והחינוכית של התנועה החלוצית, אפיו, דרכו ועיצוב דמותו של ״החלוץ״;
ג. לאפשר את הרחבת הבסיס הארגוני של ״החלוץ״ עד כדי הקפת כל הזרמים של הנוער החלוצי על־ידי הבטחת האוטונומיה המלאה שלהם בתוך מסגרת החלוץ ע״י טיפוח ערכיהם ושמירת הקשר של החלוץ בין עברו החינוכי ועתידו החלוצי בארץ.

הסכם זה משמעותו היתה — הפסקת המלחמה הבין־גושית, שהיתה נטושה בתוך ״החלוץ״, להשתלטות על האלמנטים החדשים שזרמו ל״החלוץ״ עם התחלת הפרוספריטי בציונות ובארץ־ישראל ושהיו מחוסרי הכנה יסודית לרעיון החלוצי. מלחמת הבחירות לוועידה השביעית עוד הרעילו את האווירה ב״החלוץ״ וגרמה להתנגשויות תכופות. כתוצאה מכך הבשיל הרעיון בקרב שני הגופים היסודיים, אשר היוו את התנועה החלוצית, בדבר השכנת השלום ומציאת דרך לדו־קיום.

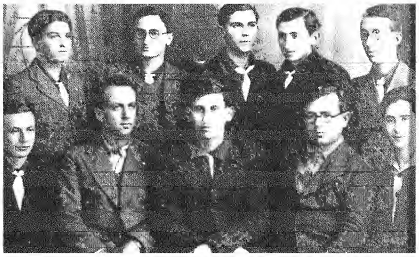
בוועידה השתתפו: זאב פיינשטיין (שפר) מטעם מרכז ״החלוץ״ העולמי, י. רוניצ׳נקו (ארז) — כאורח, ושליחי הארץ, שפעלו אותו זמן ב״החלוץ״, בן־ציון גפני, יצחק גבעוני, משה הורביץ, אהרן כהן, זאב משי ומנחם שדמי.

ק. זאגר, גלוזמן; בראש רשימת ״השוה״צ״: ש. דורפמן, יעקב שאֶרף, מ. ברזין, ב. שטוסמן (שתיל), ל. איידלשטיין (אבראם), אוטו שלמון, שווארצמן; בראש רשימת ״פועלי־ציון״: י. שיץ (מגן), סאמט; בראש רשימת ״מכבי״: יש. טרכטנברג (דן), זומר מיימון, גולדשטיין.

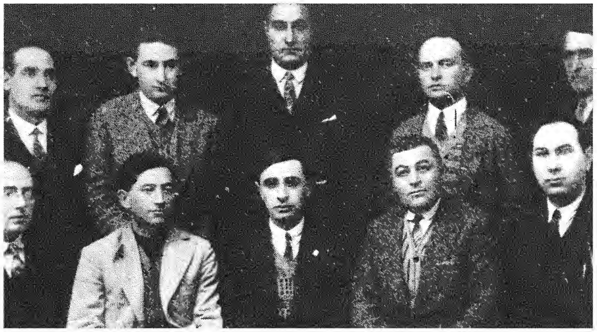
106. טופס ההסכם שנחתם ב־5 בינואר שמור בארכיון ״השוה״צ״ במרחביה; מצד ״השוה״צ״ חתמו על ההסכם: מ. ברזין, צ. דורפמן, א. כהן, ח. זיגמונד, מ. שדמי, ד. שלומון וי. שאֶרף; מצד ״גורדוניה״ — מ. הורוביץ, אל. מרגלית, מ. גרצברג, מ. זייץ (זית), ש. קושניר, צ. פינקנזון (גרשוני), ש. צוקרמן וב. שווארצמן.

מס׳ 86. מועצת ״גורדוניה״ בהשתתפותם של פנחס לוביאניקר (לבון) ומיכאל עובד (א״י), קישינוב 1930/31

מס׳ 87. ההנהגה הראשית של ״גורדוניה״ ברו־מניה בהשתתפות השליחים דוב פרלמוטר ומנחם רולל, קישינוב תרצ״ה/ינואר 1935
מימין לשמאל, יושבים: שמואל קושניר, דוב פרלמוטר, אלקנא מרגלית, מנחם רולל, צבי יתום (יותם); עומדים: צבי בוטניק, שפטל צוקרמן (נעמני), מאיר זאיאץ (זית), צבי פינקנזון (גר־שוני), ד. חיימוביץ׳.

מס׳ 88. פ. לוביאניקר (לבון) עם חברי הוועד של סניף ״צעירי־ציון״, באֶלץ 1930/31
מימין לשמאל, יושבים: קראסיוק, עק. גרינברג, פ. לבון, מ. עובד, ב. מיל־גרום; עומדים: דוד בית־דין, יפה, אהרון קראסיוק, עוה״ד גנדלר, צבי אקרמן (עקרוני).

מס׳ 89. חברי חוות־ההכשרה ״מסדה״ ביום הצהרת באלפור, 2.11.1934

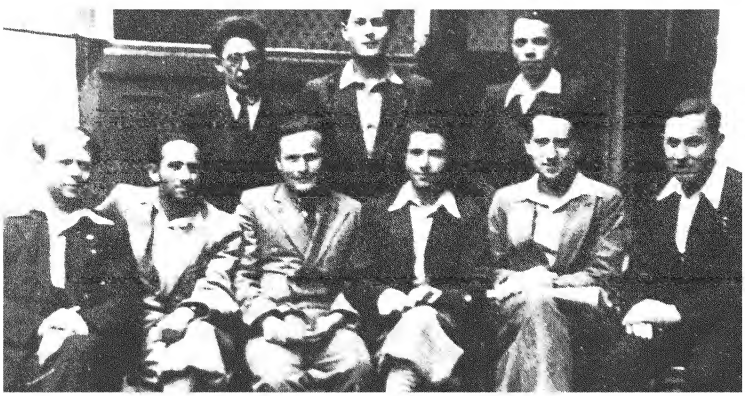
מס׳ 90. הוועד המרכזי של "החלוץ" ברומניה, קישינוב מארס 1930
מימין לשמאל, יושבים: דוב שפריר, שמשון שכטר, זאב משי, זאב בלוך; עומדים: י. קפלן, שמחה בארסקי, אברהם ברונשטיין, מ. שושני, שרייבמן, יוסף פינקלשטיין.

מס׳ 91. הוועד המרכזי של "החלוץ" ברומניה (נבחר בוועידה השביעית), קישינוב, ינואר 1934
מימין לשמאל, יושבים: אהרון כהן, מ. גפני, זאב משי, זאב שפר, יצחק גבעוני, משה הורביץ (שליחי הא־רץ); עומדים: יעקב שארף, יוסף שיץ (מגן), צבי פינקנזון (גרשוני), שמחה לינדר, חנה שדמי, ז. חיות, מנחם שדמי (שליח), ז. מיימון, ללא זיהוי, משה גרצברג.

מס׳ 92. ההנהגה הראשית של "השומר הצעיר" ברומניה, 1933
מימין לשמאל: גרישה לייוואנט (צבי לביא), צבי שווארצמן (שחורי), י. גבעוני, מוניה רוטשטיין, דוד סולומון (הדני), ניוסיה פרידל (נתן פלד).

מס׳ 93. הוועדה המר־כזית של ברית חליצי "פועלי־ציון", צ׳רנוביץ 1934
מימין לשמאל, יוש־בים: יוסף שינדר, יוסף שיץ (מגן), ה נודלמן, ישראל סאמט בוזיה (ברוך) פיינ גולד, ברוך למברג עומדים: פוקס, מרדכ פייארמן (רשפי), שכטר

מס' 94. כינוס חברי פוע"צ, "העובד" ו"דרור", אורהיוב 1926
מלמטה למעלה, מימין לשמאל, יושבים: י. פורטנוי, ללא זיהוי, שטיינשלוגר, מ. בוזיניאן, גאנדלמן, ש. לכטמן, דושקר; שורה 2, יושבים: י. סופר, מ פורטנוי, י. קיפרצ'נסקי, י. וייסמן, ב. למברג, ד. מונדר, ס. בוזיניאן, ח. פורטנוי, ללא זיהוי; שורה 3, עומדים: ללא זיהוי, ל. מייזלר, 2 ללא זיהוי, י. זאמיחובסקי, ד. קופליוק,אב. פינקלשטיין, ח. שאפושניק, א מייזלר, צ. גאנדלמן, מ. לוינזון; שורה עליונה: י. קוליק, ללא זיהוי, א. באלאן, ליקודריאץ, ס. פודמן, אב. פורטנוי, שטיינשלוגר, פילרסקי, ס. חנניס, ב. בוזיניאן (מתוך הספר אורהיוב בבנינה ובחורבנה, ת"א תשי"ט).

מס' 95. מועצת ברית חלוצי פוע"צ ברומניה, צ'רנוביץ 24.9.1933

מס' 96. קבוצת הכשרה של ברית חלוצי פוע"צ, 1934

מס' 97. קבוצת־הכשרה ראשונה של "תורה ועבודה" (החלוץ, צעירי־מזרחי) ברומניה, קאמינה תר"צ/תרצ"א

שורה 2, באמצע, משמאל לימין, יושבים: 1) בן־ציון וילקיר, 2) ללא זיהוי, 3) חנוך יורב, 4) משולם קאמין, 5) רוזנברג, 7—6) ללא זיהוי; שורה 1, עליונה, החמישי (באמצע) — אהרון וינטר.

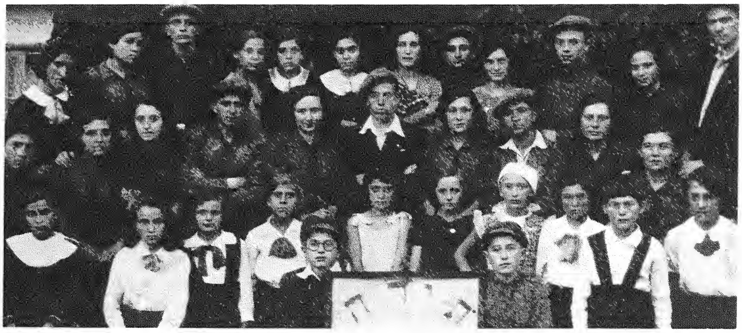

מס' 98· קבוצת־הכשרה שנייה של "צעירי מזרחי" ברומניה, תרצ"ב

מס' 99. מסיבת־פרידה של "צעירי מזרחי" לחלוצים עולים, צ׳רנוביץ תרצ"ב

מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: 1) חיים בויאַר, 2) בן־ציון וילקיר, 3) ללא זיהוי, 4) יוסף לוטוואק, 5) חנוך יורב, 6) יוסף אפל, 7) ללא זיהוי, 8) יצחק וולונוב, 9) שפירא; שורה 2: 1) ללא זיהוי, 2) ישראל שכטר, 3) דוד כץ, 4) ישראל זינגר, 5) הרב ברוך האגר, 6) אברהם בויאר, 7) שמחה סמוליאר, 8) אברהם קופלמן.

מס׳ 100. סניף "בני־עקיבא", סורוקה 1934
מלמעלה למטה, שורה 2, באמצע: המדריך יוסף אפל.

מס׳ 101. קבוצת־הכשרה של החלוץ "צעירי־מזרחי", ז׳וצקה תרצ״ד
(בחזית: התצלום של ר׳ שמואל־חיים לאנדא (שחל) ממייסדי "תורה ועבודה" העולמית).

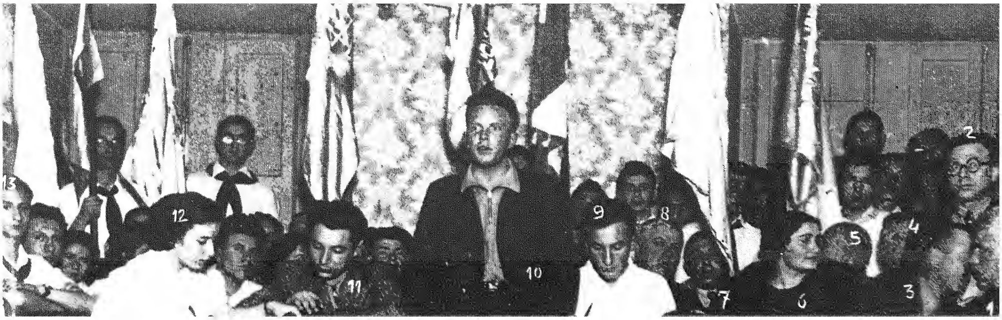
מס׳ 102. מלמטה למעלה, שורה 3: 1—2) ללא זיהוי, 3) יוסף ויניצקי, 4) שמחה שיבר, 5) יהושע בהרב טארלו, 6) ללא זיהוי, 7) הרב ברוך האגר, 8) הרב גוטמן, 9) ללא זיהוי, 10) יעקב לוין, 11) הניה ויניצקי, 12) לפניה למטה: חנה בהרב טארלו.

מס׳ 103. הוועידה הראשונה של "בוסליה", קישינוב תרצ״ה
מלמטה למעלה, שורה 2, יושבים: ד״ר מאיר קוטיק, משה הורביץ, איסר רבינוביץ, עוה״ד יצחק קורן.

מס׳ 104. לביקורו של יצחק גרינבוים, ראש מח׳ העלייה של הסוכנות, אצל פלוגת־עלייה ב׳ של "אנשי המחרת" (לעתיד קיבוץ שמיר), ביקארשט יוני 1935
שורה אמצעית, עומדים: 1) ק לייבוביץ, 2) ב״צ פינקלשטיין, 3) ח. בזנוס, 4) ר. גיבלדר (כהן), 5) ד. ספקטור (דורון), 6) מ. אורכובסקי, 7) י. פינקלשטיין, 8) ד״ר א. מ. בק, 9) ד. פרלמוטר, 10) יצחק גרינבוים, 11) המהנדס זיגלר, 12) ד״ר מ. הלפמן, 13) מ. אמיתי, 14) מ. גולדמן.

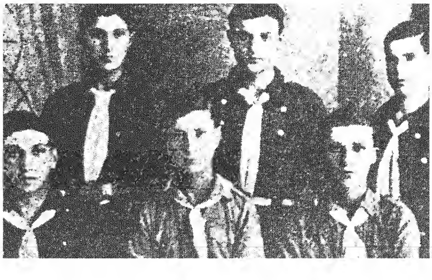
מס׳ 105· פתיחת הוועידה הארצית, העשירית, של "השומר־הצעיר", קישינוב 28.12.1935
מימין לשמאל: 1) נ. וייסמן, 2) יש. ויניצקי, 3) א. רבינוביץ, 4) מ. רולל, 5) צ. כהן, 6) י. גלר, 7) צ. וייסנברג, 8) ח. וייסאדלר, 9) ש. דורפמן (בנדור), 10) א. כהן, 11) י פינקלשטיין, 12) ב. ראדוליאנסקי, 13) ד. ספקטור (דורון).

מס׳ 106. חוות־ההכשרה של הנוער הציוני ברומניה, פלוריאסקה (ליד בוקארשט) 1934

מס׳ 107. קבוצת־ההכשרה בחוות פלוריאסקה, 1935
מלמטה למעלה, שורה 2, משמאל לימין עומדים: 1) דוידוביץ׳, 2) אריה אברמוביץ׳ (אברהמי), 3) יצחק פינקלשטיין (זוהר), 4) ל. זומר, 5) חנא אהרון, 6) דוד מייטוס

מס׳ 108. חניכי בית־היתומים לנערים בקישינוב בהכשרה, 1936

מס׳ 109. חוות־ההכשרה של ״דרור־הבונים״ בטראנסילוואניה, האצג 1936

מס׳ 110. חוות-ההכשרה של ״דרור־הבונים״ בטראנסילוואניה, האצג 1938

מס׳ 111. חוות־ההכשרה של ״דרור־הבונים״ בטראנסילוואניה, האצג 1939

מאחר שההסכם מ־5 לינואר יצר את האפשרות "להתרכז בעבודה פנימית רצינית, לצמצם היקף ההכשרה ולהעמידה לגבולות שאפשר יהיה להשתלט עליה", ניתן היה לוועידה להתרכז הפעם בשאלות ענייניות בלבד — פיתוח הסניפים העירוניים וביסוס ההכשרה. אכן, השנתיים שלאחר הוועידה היו שנות פעולה שקטה ופוריה.

בוועידה הוכח פעם נוספת, כי רוב מניינו של הנוער עודנו עומד מחוץ לתחומי "החלוץ". 9,000 החברים שלו היו ברובם הגדול מיוצאי "השומר־הצעיר" (ביחד עם "בני־עבודה") ו"גורדוניה" (ביחד עם "צעירי־ציון"), השאר — מיוצאי "מכבי", "פועלי־ציון־דרור" ו"סתם־חלוצים". המרכז החדש נתבע לפעולה נמרצת לשם כיבוש המוני הנוער, שטרם הצטרף למחנה המתכוננים ליציאה להכשרה. לפיכך הוטל על המרכז, "לזרז את הקמת הסניפים החלוציים במקומות שטרם הוקמו ולבצר את עבודתם על יסוד פעולה תרבותית והגברת הזיקה הארגונית והחברתית להסתדרותם". נקבעו גם עיקרי־יסוד להוצאת חברים להכשרה: א. חברות בת שנה בסניף "החלוץ"; ב. אישור ועד הסניף המקומי ומרכז "החלוץ"; ג. מילוי החובה כלפי הקרן הקיימת; ד. ידיעת השפה העברית לפי הדרגה שנקבעה על־ידי המרכז (הנוסח המקורי של ההחלטות ראה בעמ' 286).

הוועידה עמדה גם על מגרעותיה של ההכשרה העונתית, בהיותה מבוססת על־פי־הרוב על עבודה לפרק זמן קצר בלבד ונידונה לנידות ממקום למקום, ולפיכך נמנעה היכולת להקנות לחבריה חינוך וערכי־תרבות עיקריים, כדי ליצור אישיות חלוצית יוצרת בחברה החדשה. הדרך להשגת המטרה הנדרשת נראתה בעיני הוועידה בהכשרה קבועה. הוטל איפוא על המרכז להגביר מאמצים לשם הגשמת החלטה זו.

הוועד המרכזי הורכב לפי המפתח שלהלן: מ־"השוה"צ" ומ"גורדוניה" לפי 4 חברים, מ־"פועלי־ציון" ו־"מכבי" לפי 1. נבחרו: 1) משה הורביץ 2) מאיר זייץ (זית), 3) זוניה חיט, 4) אהרון כהן, 5) זומר מימון, 6) צבי פינקנזון (גרשוני), 7) שאַרף יעקב, 8) מנחם שדמי, 9) בנימין שווארצמן, 10) יוסף שיץ (מגן). כן נבחרה מועצה בת 20 חבר.

הוועידה נפרדה בדברי ברכה חמים משליח הועה"פ של ההסתדרות **ז א ב מ ש י**, בחזירתו ארצה לאחר שנתיים של עבודה מאומצת וברוכה. (זו היתה שליחותו השנייה של משי לרומניה; בשנות 1929/30 עשה כאן כשליח ל"גורדוניה").

עם כל זאת לא הצליחה בהרבה התכנית להרחבת הסניפים העירוניים ולהגדלת מספרם גם בקיץ 1934. הנוער לא נמשך אליהם. אלה שרצו לקשור את גורלם עם התנועה החלוצית העדיפו להיספח מלכתחילה ישירות לאחת מההסתדרויות, אשר הרכיבו את "החלוץ". ומצד שני, רבצה הקללה המתמדת

של חוסר אמצעים כספיים לשכירת דירות וציודן, וכן הורגש המחסור בכוחות הדרכה שיטילו על עצמם את הטיפול בהם.

גם אירגון ההכשרה החקלאית בקיץ של אותה שנה לא היה מוצלח ביותר. המשבר הקשה, שעבר על החקלאות בכלל, פגע גם בקבוצות ההכשרה. הן הועמדו גם לפני התחרות מצד איכרי המקום, שמפאת התרוששותם היו מציעים את פועל־כפיהם בשכר זעום מאוד. בכמה מקומות נתגלו גם מעשי־התחרות וחתירה מצד חברי בית״ר. בקושי רב ניתן היה למרבית הקבוצות לסיים את העונה ללא גרעונות.

עם זאת ניתוסף למן אביב תרצ״ד גוף תנועתי חדש למחנה החלוצי בשם ״בוסליה״ — על־שם יוסף בוסל. חבריה היו השיכבה הצעירה של ״צעירי־ציון״, בני 21—17, שבחרו בדרך ההגשמה הציונית. הן מבחינה רעיונית והן מבחינה אירגונית קשורים היו ל״צעירי־ציון״, כשהם מסונפים לחבר הקבוצות. ״בוסליה״ הקימה לעצמה קבוצות־הכשרה נפרדות, ולפעמים בשיתוף עם בוגרי ״צעירי־ציון״ (אלה האחרונים החלו להשתלב בהכשרה חלוצית שנה אחת קודם לכן).

לזוטות מחיי ״החלוץ״, שיש בהן כדי ללמד על אירגון העבודה בתוך המרכז, יש לייחס את הסכסוך שפרץ במרכז בשאלת ההכשרה של פועלי־ציון, בקיץ 1934. בניגוד למקובל, לא הוגשו מטעם פוע״צ לאישור המרכז שאלוני החברים, אשר הוצאו להכשרה בקבוצות־מסודרות שלא על דעת המרכז. המרכז סירב להכיר בקבוצות־הכשרה אלו, עד אשר הענין התברר בנוכחותו של חברי המרכז העולמי ב נ א ר י. לבסוף נתקבלה החלטת־פשרה, שלפיה יוכרו קבוצות־ההכשרה רק לאחר ביקור אישי מטעם בא־כוח מיוחד של המרכז ולאחר בדיקתו במקום את השאלונים בצירוף התעודות המקובלות. זמן ההכשרה לחברים ייחשב רק מיום ביקורו של בא־כוח המרכז.

״העובד״

בראשית 1934, מיד לאחר הוועידה השביעית, ניגשו באי־כוח ״החלוץ״ ומפלגות העבודה להקמת תנועת ״ה ע ו ב ד״ — השיכבה הבוגרת של המחנה החלוצי, בעלי־מלאכה ובעלי־מקצוע. חברי מרכז ״החלוץ״, ובמיוחד שליחי הארץ, הקדישו הרבה זמן ועמל לצד החינוכי והאירגוני של החברים. לתקופת השנה צוינה התפתחות נאותה של התנועה, ועם חבריה נמנו 600 איש בתוך 21 סניפים. בכל חבלי הארץ ניכרת היתה התאמצות כנה של החברים להכשיר את עצמם לקראת עלייה: התמדה בלימוד השפה וידיעת הארץ והשתתפות פעילה למען הקרנות הלאומיות.

ב־1935 התקדמה והלכה עוד יותר התפתחותה של תנועה זו, אשר מילאה

תפקיד מכריע בהכשרת חבריה ובהסדרת עלייתם. במועצה שהתכנסה באביב, כ״ד ניסן תרצ״ה (27.4.35) בעיר באֶלץ, השתתפו 76 צירים מ־42 סניפים מכל חלקי הארץ — ביסאראביה, בוקובינה, מארמורש שבטראנסיל־ואניה והריגאט.

המועצה נפתחה על־ידי שליח ההסתדרות דוב פרלמוטר, והח׳ צבי פינקנזון (גרשוני) מסר את הדו״ח מטעם ההנהלה הזמנית. השליח י. קלאויר, ד״ר מ. קוטיק וי. שיץ (מגן) הירצו על יסודות ״העובד״ ודרכי פעולתו בעתיד, בהדגישם את התפקיד החלוצי המוטל על תנועה זו. נבחר ועד מרכזי בצירוף שניים מחברי הוועד המרכזי של ״החלוץ״.[107]

קליטת העלייה ומיתון ההכשרה למען שיפורה

בדיון על ההכנות לקראת עונת ההכשרה הבאה, אשר התקיים במרכז בימי 4—6 למארס 1935, נתגלתה עובדה משמחת על תוצאות הקליטה של העלייה משני השדיולים האחרונים, וביחוד של המחצית הראשונה בתרצ״ה. רובם המכריע של החברים — למעלה מ־90% — נקלטו בקיבוצים, אליהם השתייכו עוד לפני עלייתם.[108] זאת הודות לביקורת הקפדנית של היוצאים להכשרה, לשיפור תנאיה ולשיטה של הרכבת קבוצות ופלוגות־עלייה.

מתוך סיכום העלייה החלוצית (143 סרטיפיקטים לחברים ו־32 לחברות) בשדיול הראשון של תרצ״ה, ניתן לעמוד גם על אופן חלוקתם, לפי הגופים השונים ב״החלוץ״, והוא:[109]

1. גורדוניה, בוסליה וצ״צ	44 חברים	37 חברות	בס״ה 81
2. השוה״צ ובני־עבודה	36 חברים	38 חברות	בס״ה 74
3. סתם־חלוצים	35 חברים	27 חברות	בס״ה 62
4. פועלי־ציון	17 חברים	16 חברות	בס״ה 33
5. מכבי	10 חברים	12 חברות	בס״ה 22
6. בריסיה	3 חברים	4 חברות	בס״ה 7
בסך־הכל	145 חברים (52%)	134 חברות (48%)	סה״כ 279 (100%)

107. ״העתיד״, חוב׳ 19, אייר תרצ״ה.
108. חברי ״גורדוניה״ — בקבוצות: ״מסדה״ בחדרה, ״אבוקה״ בפרדס־חנה, ״ביצור״ בכפר־החורש; חברי ״השוה״צ״ ו״בני־עבודה״ בקיבוצים: ״במעלה״ בעין־חי, ״גבעת השומר״ בכפר־סבא, ״שריד״ בעמק־יזרעאל ו״עין־השרון״ במגדיאל; חברי ״פועלי־ציון״ כוונו לקיבוץ יגור שליד חיפה; חברי ״מכבי״ — לנתניה ו״בריסיה״ — לגדרה.
109. ״ביוליטין אינפורמאטיבי״ של מרכז ״החלוץ״ מס׳ ג׳, מארס 1935 — בוקארשט; ״ערד און ארבעט״, מס׳ 17, 29־טן מארס 1935.

מרבית השיפורים בתנאי ההכשרה חלו הודות למאמציהם ומסירותם של ועדי "ידידי החלוץ", בסיועם המוחשי של סניפי "ויצו",[110] אשר הוקמו כמעט ליד כל קבוצה. הם שדאגו לתנאי דיור טובים (באי־אלו מקומות העמידה הקהילה לרשותם מדירותיה שלה, או כיסתה את שכר הדירות מתקציבה), לסידורים ראשוניים נאותים, לשיפור התזונה, לעזרה רפואית קבועה, לקביעות העבודה במקום ולהלוואות כספיות בעת צורך.

מתוך דאגה לשיפור נוסף בהכשרה ולביצורה, ובעיקר כדי להוציא את גורם ההתחרות בין הגופים ולמנוע בעתיד מירוץ בהוצאת חברים להכשרה, הגיעו נציגי כל הסתדרויות הנוער החלוציות (ב־5 במארס 1935) להסכם על קביעת מפתח לחלוקת הסרטיפיקטים לתקופה של שנתיים.[111] (למעשה, קדם הסכם זה להחלטה ברוח זו של הוועד הפועל הציוני במושב השלישי שלו באפריל של אותה שנה). יסוד להסכם שימשו לא התוצאות האחרונות של מיפקד החברים בהכשרה בלבד, כבעבר, אלא גם שיקולים נוספים חשובים, שהיה בהם משום ערובה להבראת היחסים הבין־גופיים ב"החלוץ".

וכך נראה פירוטו של ההסכם:

	האחוז	
גורדוניה, בוסליה וצ"צ	——	(26.5)[112]
גורדוניה ובוסליה[113]	27.0	——
צ"צ	4.0	——
השוה"צ ובני־עבודה	27.0	(26.5)
פוע"צ[114]	16.0	(11.5)
מכבי	11.0	(9.5)
בריסיה	3.0	(3.0)
סתם־חלוצים	7.0	(18.0)
מקרים יוצאים מהכלל	5.0	(5.0)
בסך־הכל	100.0	(100.0)

110. הנהלת "ויצו" בריגאס ראתה צורך ליטול על עצמה דאגה ספציפית: לעשות למען הרמת תרבות משק־הבית־והמטבח של הקיבוצים בריגאס. למטרה זו הוקצבו על־ידיה סכומים מיוחדים, אשר הועמדו לרשותה של שליחת הארץ, רבקה גיוולדר (רעייתו של אהרן כהן — שליח "החלוץ" ברומניה), שנבחרה כמדריכה וכמפקחת.

111. "העתיד", וארשה, חוב' 15, אדר ב' — תרצ"ח.

112. המספרים בסוגריים הם לפי המפתח הקודם.

113. העלאת האחוז לגורדוניה ובוסליה — עקב צמיחתה וגידולה למן אביב תרצ"ד.

114. העלאת האחוז לפוע"צ — עקב השתלבותה של "דרור" בתנועה החלוצית.

לפי המפתח החדש היתה גם הוכחה, כי מספר הסתם־חלוצים פחת והלך, מאחר שרובם המכריע הצטרף לאחת ההסתדרויות — "בוסליה", "בני־עבודה" ו"פועלי־ציון".[115]

מן הראוי להביא לידיעת הקורא נתונים מרוכזים על אופן חלוקת רשיונות־העלייה בשנות השלושים בין כלל הסתדרויות "החלוץ" אשר פעלו בתחומה של רומניה, מלבד החלוקה הפנימית במסגרת "החלוץ הכללי". הרשימה הבאה מצביעה על אותן תקופות־העלייה, בהן שונה המפתח הקודם לחלוקה, שהיה בו משום בבואה נכונה למצב שהיה קיים בהכשרה.

	1931 אוק. 1932 מארס	1932 אפר. 1932 ספט.	1932 אוק. 1933 ספט.	1933 אוק. 1934 ספט.	1936 אפר. 1936 ספט.	1937 אוק. 1938 ספט.
			ה א ח ו ז			
החלוץ הכללי	85	78	73	65	70	67
החלוץ הכלל־ציוני	6	5	11	12	13	12
החלוץ המזרחי	9	8	9	9	11	11
החלוץ הבית"רי	—	9	5	8	—	7
החלוץ האגודאי	—	—	2	4	3	—
החלוץ המדינתי	—	—	—	2	3	3
בסך־הכל	100	100	100	100	100	100

החווה בפלוריאסקה[116]

החווה בפלוריאסקה נוסדה בעיבורה של בוקארשט הבירה, באביב 1934, על־ידי חלוצי תנועת "הנוער הציוני" ברומניה. היה זה לאחר שנות נדודים ועבודה מפרכת בתנאים לא תנאים בכרמים וביערות שבמרחבי הארץ. קומץ חברים מסורים לרעיון החלוצי החליטו להקים משק עצמאי — והקץ לנדודים. על שום־מה דווקא ליד בוקארשט? — כדי להבטיח השפעת־יתר של מזכירות התנועה על החברים המתעתדים לעלות ארצה.

השנים היו מן הקשות ביותר למועמדים לעלייה. טרם נראתה באופק "עלייה ב'", הבלתי ליגאלית, והעלייה הליגאלית היתה מוגבלת, וכל

115. "ביוליטין אינפורמאטיבי" של מרכז "החלוץ", בוקארשט, מס' ג', מארס 1935.
116. נרשם לפי דברי אריה אברהמי, אחד האחראים למשק.

מועמד צריך היה לחכות 5—6 שנים להגשמת חלומו. בשנות הציפיה האלו ארבה סכנת ההתנוונות, אשר עלתה ביוקר רב לאחדות מתנועות הנוער שלנו. הבעייה היתה איפוא, כיצד להעסיק את החברים לאחר גמר תקופת ההכשרה של שנתיים. רוב החברים, בחזירתם הביתה ל״חופשת־עלייה״, לא מצאו עוד את מקומם לא בקן תנועת הנוער ואף לא בחוג משפחתם. ייעודה של החווה החקלאית היה איפוא להחזיק את החברים במסגרת החברתית העצמית וליצור עתודה להנהגת התנועה.

והנה נזדמן יהודי, בעל בית־חרושת ללבנים שרופות ״אֶמיליאן״, באחד מפרברי העיר, אשר הסכים למסור לרשות החלוצים שטח שומם של 6 הקטאר בערך. שטח זה ניכרה כבר עד לעומק של 4 מטרים לצורכי בית־החרושת. התנאי העיקרי של בעל השטח — עיבודו של השטח והקמת מיבנים עליו. אך לשם הבטחת קיומם של החלוצים התחייב להעסיקם בבית־החרושת, לפי הצורך, כשכירי־יום.

התארגנה הקבוצה הראשונה, שבעזרת האגודה ״ידידי האיכר״ נכנסו לחווה, כשזו דומה ביותר לבור שומם. לפיכך אך כונתה לאחר־מכן בפי תושבי הסביבה ״בור־היהודונים״. ההתלהבות היתה גדולה, על אף העבודה הכפולה והמכופלת, בחומר ובלבנים ובעיבוד השטח. תוך זמן קצר אף הוקמו צריפי מגורים, חדר־אוכל, רפת ומחסן לכלי־עבודה. נרכשו כלי־עבודה, מנוע חשמלי, סוס, 3—4 פרות, והוקם לול קטן. באלה די היה כדי לספק ל־60—70 החלוצים ירקות ומוצרי־חלב למשך כל השנה.

חרף כל החששות מפני איכרי הכפרים הסמוכים, זכו החלוצים ליחס־כבוד מצידם, ולא הצרו להם בבואם לעבוד בחווה חקלאית קרובה, בבעלות יהודי, כשכירי־יום.

עם זאת לא הספיקו כל ההכנסות לכסות את הצרכים המרובים, שכן מלבד חברי המשק הקבועים רב היה תמיד מספר האורחים: סתם־חברים, חלוצים בחופש־העלייה, חברי המרכז, אשר קבעו את ביתם בחווה ועוד. ״לילות־פלוריאסקה״, בקיץ ובחורף, היו לשם־דבר לכל חברי תנועת ״הנוער הציוני״ ברומניה. השבתות היו הזדמנויות טובות למיפגש בשביל הרבה ציונים בעיר, וכן לנוער הבלתי מאורגן, אשר טרם בירר את דרכו בחיים.

הרבה פעל לעיצובה של החווה כבית התנועה חנא אהרון, מרכז המשק מיום הקמתו עד לשלהי 1938.

בהתחלת שנת 1936 נוסף לפלוריאסקה תפקיד חדש: לשמש תחנת מעבר לחלוצי ״הנוער הציוני״ מליטא, אשר לא יכלו לעבור בגבולות פולין. לרוב היה עליהם לעשות כאן מספר חדשים עד לזמן עלייתם.

מאז התחיל סוג זה של חברים להיות חלק של החיים היומיומיים בפלוריאסקה.

עם הקמת הממשלה האנטישמית של גוגה־קוזה, בראשית 1938, לא נפגעה פלוריאסקה. אנשי גוגה־קוזה צעקו כל השנים "הז׳ידים לפלשתינה" — ונשארו עקביים. אף לאחר סגירת הסתדרות "החלוץ", באביב 1938, נשארה פלוריאסקה בעינה. ובכל זאת צריך היה לטרוח כמעט לילה שלם כדי להחביא בתוך האדמה את ארכיון התנועה ומיסמכים של מוסדות ציוניים, שצניעותם היתה יפה. בעבור ימי הזעם הוחזר הכל למקומו.

פלוריאסקה היתה מרכז העצבים של התנועה, ובה התגוררו גם חברי מזכירות התנועה. בה התקיימו כל ההתיעצויות והמיפגשים, ומשם היו יוצאות קבוצות העולים לעלייה ליגאלית ובלתי ליגאלית. אוכלוסיית החווה, שלפי התקן היתה בהיקף של 70—60 איש, לא ירדה בימים ההם מתחת למאה. כבדה היתה המעמסה הכספית על החווה, ואם יכלו לעמוד בה, הרי היה זה הודות ל"ידידים", שבראשם עמדו ד"ר שמואל זינגר, לשעבר ציר בפארלאמנט הרומני ויו"ר הקהק"ל, והאדריכל ארנט, נציג הלא־ציונים.

בשנת 1938, בעלות חנא אהרון ארצה, מילא את מקומו אלכסנדר הרשקוף — מגיבורי ניצנים. הוא המשיך במרץ ובשקידה את הדרך שנסללה על־ידי קודמו, ורוחו לא נפלה בו גם כשאחרוני ההנהגה הוותיקה, צ. הר־זהב, צ. יוסטר ואריה אברהמי (אברהמוביץ׳) עלו ארצה.

החווה בהאצג[117]

צמיחתה של התנועה החלוצית בטראנסילוואניה באה מקרב תנועת־הנוער האקדמאית "בריסיה". בדומה לארגון הסטודנטים "החבר" ברוסיה, היה עיקר מטרותיה של תנועה זו: להכשיר חוג מחנכים ומנהיגים, אשר יפוצו בעם ויכבשו את המוני הנוער לרעיון התחייה הלאומית. ברבות הימים נוכחו חברי התנועה לדעת, כי אין די בזה. "מדינת ישראל בדרך" אינה יכולה להסתפק בהזדהות רוחנית בלבד. זקוקה היא לבנים־בונים. אז חל המיפנה ב"בריסיה" לעבר החינוך החלוצי. ועידת "בריסיה" משנת 1932 קיבלה החלטה בכיוון זה, ומאז ואילך הופיעה המשמרת הצעירה של "בריסיה", אשר יצאה להכשרה, בשם "ה ב ו נ י ם". כעבור שנתיים

117. נרשם על־סמך דבריהם של החברים: אליהו גרין (קריית אונו), אברהם הירש־שניר (גבעת־חיים — איחוד) ויחזקאל דרורי (מעגן).

התאחדו "הבונים" עם תנועת הנוער החלוצית של "פועלי־ציון", "דרור" וקם האירגון "דרור־הבונים".

ראשוני "בריסיה", קבוצה קטנה בת 4 חברים שעלו ארצה מייד לאחר מכן, השתכנו בצריפון דל, שהקימו לעצמם בסביבת כפר־סבא, מול צופית דהיום (בה התחיל אז להתארגן הגרעין לקיבוץ דן) וציפו לעלייתם של שאר חבריהם. בהשראת ראשוני מגשימים אלה הוקמה באפריל 1933 נקודת ההכשרה הראשונה בטראנסילוואניה, באחוזתו של הבארון אוצ׳קואי. כעבור שנה נוסדה החווה החקלאית בחלק מאחוזתו של יהודי אמיד, 10 הקטאר בערך, עם מיבנים מתאימים למגורים ולצורכי המשק, אשר הקהילה בעיירה האצג קיבלה ממנו במתנה לתכלית זו.

קהילת האצג, אשר מנתה בסך־הכל כ־500 נפשות, רובה ככולה היתה חדורה רוח לאומית ומסורה בכל ליבה ונפשה לרעיון הציוני. היא ראתה את עצמה אחראית לציודה של החווה ולהחזקתה, ועשתה למעלה מכפי יכולתה למען קיומה. מנהג חדש הונהג במקום: לנטוע עצים על־ידי בני המשפחה על שם הנולדים החדשים בהאצג — בחלקה המיוחדת לכך בחוות ההכשרה. כי האמן האמינו יהודי האצג בעתידה של החווה, מיפעל טיפוחם, כמכשיר לאומי לחנך את הדור הצעיר לחיי עבודה בארץ הנכספת.

חלק משטח החווה, אשר היה סמוך לפלג־המים שזרם באחוזה, הוקצע לפיתוח גן־ירקות, והשאר — למיזרע חציר ומירעה לבהמה. בעונת החורף, בגמר העבודה בגן־הירקות, היו החברים עושים בעבודות־חוץ, שתושבי המקום דאגו להמציא להם. החווה השיגה יבולים טובים באיכות מעולה, שרכשו להם שם ושוק בסביבה, לרבות הכפרים הסמוכים, שאליהם הגיעו החלוצים בעגלות עמוסות מטוב תוצרתם. עם זאת לא היה ביכולת החווה לכסות את תקציבה, ועל ועד הקהילה היה למלאו. עם האחראים מטעם הקהילה לפיתוחה של החווה נמנה סגן היו״ר ר׳ שמואל גרין, שכל דאגותיו וכל זמנו הפנוי היו קודש לחווה, בה ראה את מפעל־חייו. הרב המקומי, ר׳ ישראל טויבר מצ׳רנוביץ, איש מתקדם מאד, תרם הרבה להעמקת התודעה היהודית ולהעלאת הרמה התרבותית של המתכשרים. וכאמור כבר לעיל, נהפכה החווה במרוצת הזמן לנקודת הכשרה קבועה משותפת לילידי טראנסילוואניה ולילידי ביסאראביה.

באפריל 1936 יצא אברהם הירש (שניר), מראשוני חלוצי טראנסילוואניה בארץ ומפעיליה, בשליחות לרומניה לעזור לתנועה החלוצית בפעולותיה השונות — בקבוצות ההכשרה ובמושבות הקיץ. באותו זמן כבר פעלו בטראנסילוואניה, מחוץ לחווה בהאצג, קבוצות הכשרה עונתיות מרובות של "הנוער הציוני", "השומר־הצעיר" ו"דרור־הבונים". הירש השתתף

באופן פעיל בוועידה השמינית של "החלוץ" הרומני, אשר התקיימה בקישינוב בסוף פברואר 1937, ועשה בשליחותו בארץ־מוצאו כשנה וחצי למען ביסוסה ופיתוחה של החווה.

חוות־בית"ר על־שם זאב ז'אבוטינסקי בזאסטאוונה[118]

זאסטאוונה שבבוקובינה שימשה במשך שנים כנקודת־הכשרה חלוצית לחברי בית"ר. ב־1935 נלקח בחכירה משק לא גדול של אדמת מיזרע ומירעה, ובחצרו כמה מיבנים למגורים, לרפת ולמחסנים. החווה נשאה את שמו של ראש בית"ר, זאב ז'אבוטינסקי. המשק שימש נקודת הכשרה לחברי בית"ר עד לקיץ 1940 — עת סיפוחה של בוקובינה לברית־המועצות.

נרכשו 2 סוסי עבודה, 10 פרות חולבות, והוקם לול לעופות, לאווזים ולברווזים. סידור החווה בלבד עלה בסך של 38,750 ליי. ההון היסודי הורכב ממספר מניות בסך של 10 אלפים ליי וממגבית "מפעל החלוץ הבית"רי", שהכניס ב־1935 41,439 ובשנת 1936 — 43,112 ליי. בשנת 1936 הופרשו מהמגבית סכומים לא גדולים לסידור קבוצות הכשרה נוספות ולתמיכה בחברים עולים.

החווה שימשה גם מקום לעריכת סמינריונים למדריכים ולפגישות של פלוגות־עלייה.

החווה בגאלאץ

בגאלאץ קיימת היתה במשך שנים קבוצת־הכשרה על עבודה בבתי־חרושת ובנמל. מפעם לפעם היתה נעזרת ונתמכת על־ידי "ידידי החלוץ" במקום, עד אשר הבשיל אצלם הרעיון להקים חוות־הכשרה בסביבת העיר. התחילו לפעול למען הכללת סכום של 50 אלף ליי בתקציב הקהילה. הדבר התגשם ב־1935, עם היבחר עסקנים ציוניים להנהלת הקהילה, תוך שיתוף עם המיסדר "בני־ברית". הוקם משק זמני על אדמת הקהילה המקומית, ובתכנית היה לרכוש שטח אדמה בקירבת מקום ולהקים עליו משק קבוע מסודר. אולם בשל קשיים יורידיים ובשל הסביבה האנטישמית לא יצא הדבר לפועל כמתוכנן. תפקיד חשוב בהקמת המשק מילאו העסקן הציוני הפעיל יצחק ינקוביץ ובעל האחוזה אל. בוכהולץ, אשר נטל על עצמו

118. לפי "הירדן", בוקארשט, — ירחון לענייני הנוער העברי, יוצא לאור על־ידי נציגות בית"ר ברומניה, גל' 16 מיום י' בניסן — ב' באפריל [תרצ"ו/1936] וגל' 20, ניסן תרצ"ז.

הדרכת החלוצים בעבודתם. המשק צויד במכשירים חקלאיים, והוקמה מחלבה ורפת ל־40 פרות גזעיות.[119]

החווה ליד בית־היתומים בקישינוב

באביב 1936 הוקמה, בתנאים מיוחדים במינם, ליד בית־היתומים לנערים שבפרבר בּוֹיוּקאן, בסביבת הכרמים שבהם נתברכה קישינוב, חווה מודרנית להכשרה חלוצית. מסורת היתה לבית־היתומים עוד מראשית ימי "החלוץ" בביסאראביה לקיים קבוצת־הכשרה עונתית על שטח האדמה ובכרם שהיו בבעלותו. באמצע שנות השלושים רב היה מספר החניכים שיצאו להכשרה,[120] ועובדה זו היא שנתנה דחיפה להנהלת המוסד להיענות להצעת מרכז "החלוץ" להקים ליד המוסד משק חקלאי אינטנסיבי עם מחלבה, מבוסס על גן־ירקות ורפת ל־30 פרות גזעיות.

גויס סכום של כחצי מיליון ליי, ובסוף מארס 1936 הונחה אבן־הפינה לבניית הרפת, בטכס חגיגי רב־רושם, בהשתתפות מושל המחוז, ראש העיר, הרב הראשי י. ל. צירלסון, יו"ר ועד הקהילה (העו"ד ד. שטיינברג) וכן נציגי ההסתדרות הציונית. בהזדמנות זו אף נחוגה עלייתה של קבוצת

119. עפ"י "בהכשרה", בוקארשט, כסלו תרצ"ז; "על יהודי רומניה בארץ גלותם ובמולדתם", הוצאת "התאחדות עולי רומניה בישראל", שנה (?), עמ' 51 — משה קליין.

120. להלן קטעים ממכתבו של חניך בית־היתומים ממקום ההכשרה:
— — — "זה קרוב לשבועיים שאנו עובדים בקריקובה. אם לכתוב לך, כי אנו שבעי־רצון — הרי זה מעט מזעיר ממה שאנו מרגישים. כולנו מאושרים שנכנסנו לשלב כה חשוב בחיינו. וכי דבר קטן הוא! אנו מתחילים לצאת מתוך החיתולים ועומדים להיות לאנשים!
היש בידנו שכר טוב יותר לאלה שהרימו אותנו, התינוקות, מתוך האשפתות, דאגו לצרכינו, חינוכנו לעמל, לעבודה יעילה? כעת עברנו מדברים למעשים. אנו עובדים ומתכוננים לעלייה. האם תפסת, אליק חביבי, את משמעות הדבר להיות עצמאים, יעילים בחברה האנושית ובארץ מולדתנו?!
מרגישים בכל רגע, כי אנו עושים משהו, אף תנועה קלה משלנו לא תלך לאיבוד. הודות לעבודתנו המשותפת יצמח יבול טוב ואנשים רעבים יאכלו לשובע בגללנו. ספק אם ירגישו כך הבחורים המתפנקים בבתי אבותיהם. העבודה כאן די קשה, אך בשבילנו הימים הם ימי חג. ד"ש לכל החברים, למנהל ולבלה יאקובליאוונה טובת־הלב. אכן, מתגעגעים אנו קצת לארוחה ממעשה־ידיה. כאן מבשלים חמיצה בטעם אחר מאשר אצלכם שם...
בנשיקה, שלך (—) א. גרוביץ. סניף הכשרה קריקובה, ט' בתמוז תרצ"ה".
(מתוך החוברת ביידיש: 35 שנות פעולה של בית־היתומים לנערים בקישינוב, 1935—1900).

החניכים הראשונה, שיצאה לאניה ב־1 לאפריל. המחלבה התחילה לפעול ב־15 ביוני.

שיתוף הפעולה בין שני הגורמים — מרכז "החלוץ" והנהלת בית־היתומים — מבוסס היה על העיקרון היסודי, שעל החווה לשמש מקום־הכשרה למבוגרים מבין חניכי המוסד יחד עם שאר בוגרי הסתדרויות החלוציות, אשר יישלחו לכאן על־ידי מרכז "החלוץ".

משנה־חשיבות היתה לו להסכם זה: א) שינוי בשיטת החינוך, שהיתה נהוגה עד כה במוסד, לשם הבטחת עתידם של החניכים, אגב התקשרותם לרעיון התחיה הלאומית, ו־ב) קירוב חוג אנשים לא־ציונים, אשר עמדו בראש המוסד, לפעולה קונסטרוקטיבית למען ארץ־ישראל — הענקת האמצעים לציודה ולפיתוחה של החווה.

הרבה יזמה ועמל הושקעו בהקמת החווה על־ידי שליחי ההסתדרות: מנחם רולל ומשה שניצר, וכן מנהל המוסד פנחס סמיקון ואחרוני האחרונים — ראשי המוסד: סקומורובסקי — יהודי חצי מתבולל — וסולומון שור — מתקיפי ה"קורובקה" לשעבר ומראשי ה"אורתודוכסים" בעיר ומיריבי הציונים בקהילה המקומית.

היסודות הבריאים, אשר הונחו בהקמת החווה, היה בהם משום ערובה נאמנה להפכו ברבות הימים למפעל־פאר בהכשרה החלוצית. הגרעין החלוצי, אשר הוכנס למוסד, היה מחברי קבוצה ד' "גביש". החלוצים ידעו להוקיר את המפעל החדש, להדק את הקשרים עם חניכי המוסד ולטפל בהדרכת הבוגרים. לפי דרישת הרב נאלצו החברים בשבתות ללכת ברגל ולסחוב על גבם את בקבוקי החלב כדי לחלקם בין הלקוחות. קשה היתה העבודה, אך הם מילאוה במסירות ללא ריטון כלשהו. העבודה התרבותית התנהלה כסידרה: ספרי קריאה הושגו בספריה העירונית, ופעמיים בשבוע קיימו את הקורסים לעברית.

ברם, בד בבד עם התפתחותו של המפעל רבו העננים, אשר החלו לכסות את שמי יהדות רומניה, ויהדות ביסאראביה בייחוד. באביב 1938 עם חיסולן של המפלגות הפוליטיות וכינון משטר טוטאליטארי במדינה, נסגרה גם הסתדרות "החלוץ". ומשהותרה לאחר מכן ההכשרה החלוצית כחברה ל"הכשרת עולים", ובנקודות מוגבלות, נתונים היו מפעלי ההכשרה במדינה בתנאים קשים מאד, אשר הביאום לידי הצטמצמות ושינוי־אופי.

המועצה השתים־עשרה[121]

המועצה התכנסה בבוקארשט בימי י״א—י״ג טבת תרצ״ו (6—8.1.36). סיקור פעולתו של המרכז בשנה השוטפת נמסר על־ידי החברים מנחם רולל, יוסף פינקלשטיין וגדליה גלר. בכל שטחי הפעולה שרוייה היתה הברכה, כתוצאה מתוך ההסכם הבין־גושי בדבר קביעת מפתח לחלוקת רשיונות העלייה. חדל המירוץ להוצאת חברים להכשרה, ללא דקדוקים יתירים וללא הקפדה נאותה. חלה התקדמות ניכרת גם בסידור ההכשרה באירגונה המשקי ובהרמת איכותה מבחינה חינוכית־תרבותית. ורב היה ידם של חברי האינסטרוקטוראט בכך, אף כי מורגש היה העדרו של אינסטרוקטור מרכזי.

מספר החברים החדשים אשר הוכנסו להכשרה הגיע רק לכדי 782 אך לעומת זאת הגיעה כמותה הכללית של ההכשרה בקיץ זה להיקף רצוי, כמוכח משתי הטבלאות שלהלן:

א. הרכב החברים החדשים שיצאו להכשרה:

1) גורדוניה	244	4) מכבי	96
2) צעירי־ציון ובוסליה	160	5) השומר־הצעיר	89
3) פועלי־ציון ודרור	115	6) בני־עבודה	78
		בסך־הכל	782

ב. נקודות ההכשרה

	מספר הנקודות
1) חוות־הכשרה ותיקות (מסדה ויאסי)	2
2) חוות־הכשרה חדשות (האצג, קישינוב וגאלאץ)	3
3) קבוצות־הכשרה חקלאיות	22
4) קבוצות־הכשרה עירוניות (ליד אחת מהן, בפאלטיצ׳אַן הוקם גם משק־עזר)	17
5) קבוצת דייגים (בסרגיאַבקה מחוז אקרמן. לא המשיכו בה לאחר מכן, מפאת האמצעים החמריים הגדולים שהיו דרושים לפיתוח ענף חשוב זה)	1
בסך־הכל	45

121. בפרוטוקול המקורי סומנה כ״ישיבה פלנרית״; הפרטים נלקחו מתוך תמצית הפרוטוקול הנ״ל; ״העתיד״, חוב׳ 24, אב תרצ״ה וחוב׳ 25, כסלו תרצ״ו; ״ערד און ארבעט״, גל׳ 22, דצמבר 1935; הדו״ח לוועידה הארצית העשירית של השוה״צ, דצמבר 1935.

מספר המתכשרים בכל הנקודות הנ"ל — 2,397 חברים. והמאסף לכל המחנה הזה, מבין בוגרי הסתדרויות הנוער והנוער המאורגן בסניפים העירוניים — כעשרת אלפים חבר.

ההכשרה החקלאית היתה מבוססת הפעם על 9—8 חודשי־עבודה קבועים בשנה, והיא הקיפה 1,657 חברים, היינו — כ־70% מכלל המתכשרים. מבחינה זו עלתה רומניה על כל שאר ארצות אירופה המזרחית. אמנם שכר העבודה נמוך היה מאוד — 25—20 ליי ליום, אך הקבוצות נעזרו על־פי־הרוב על־ידי ועדי "ידידי־החלוץ" במקומות, אשר היו דואגים לשיפור התנאים.

אף הכשרת החורף בתרצ"ו עלתה בהרבה על כמות ההכשרה בשנה הקודמת — 27 קבוצות־הכשרה לעומת 18.

אגב, בהתאם לדו"ח שהוגש על־ידי מרכז "החלוץ" העולמי לקונגרס הציוני הי"ט נמצא, שברומניה הושקע בשתי השנים האחרונות לפעולת ההכשרה בלבד רבע מיליון ליי, בערך, סכום ניכר למדי לגבי קיבוץ יהודי שבחלקו הגדול היה מרושש מאוד.

פרטים נוספים על היקף ההכשרה ברומניה ב־1935, אנו מוצאים בפרוטוקול של ישיבת הועדה הארצישראלית המרכזית לרומניה, אשר התקיימה ביום כ"ג שבט תרצ"ו (16.2.1936). הפרוטוקול הועבר למחלקת העלייה בירושלים:

	קבוצות	חברים	האחוז	בממוצע חברים לקבוצה
החלוץ הכללי	44	2,397	66.0	54
החלוץ הכלל־ציוני	14	408	11.0	29
החלוץ הבית"רי	9	258	7.0	29
החלוץ המזרחי	11	247	7.0	23
החלוץ האגודאי	8	177	5.0	22
החלוץ המדינתי	4	144	4.0	38
בסך־הכל	90	3,631[122]	100.0	

122. הנתונים האלה שונים במקצת מאלה שאנו מוצאים בטבלה על מיפעל ההכ־שרה לכל זרמיו בתקופת הגיאות — אוגוסט 1935 — אשר נתפרסמה ב"ספר החלוץ", אנתולוגיה בהוצאת מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית, ת"ש, בעריכת משה בסוק, עמ' 417:

רומניה —

מספר הקיבוצים 108, חברים 2,713 (71.5%), חברות 1,391 (28.5%), סך־הכל 4,104 ח"ח.

ברם, נסתר ממנו על סמך־מה מבוססים הנתונים דלעיל. ולכן, נוטה המחבר לקבל את הגירסה על הנתונים שהובאו בפרוטוקול של הוועדה הא"י המר־כזית ברומניה, שהם נראים בעיניו אותנטיים ואף מהימנים יותר.

בישיבת הוועדה הארצישראלית המרכזית הנ"ל נמסרו פרטים גם על המצב באירגונים של בעלי־המלאכה, והם:

	בשנת 1934		בשנת 1935	
	סניפים	חברים	סניפים	חברים
העובד	34	710	?	3,029
הפועל הדתי	24	458	—	—
המזרחי[123]	—	—	?	1,008
הכלל־ציוני	4	336	?	413
רינאַשטריה	2	18	?	18
המדינתי	1	35	?	101
בסך־הכל	65	1,557	?	4,569

הקמת הסניפים העירוניים של "החלוץ" נהייתה לעובדה קיימת מראשית תרצ"ו, הסתעפה והלכה, עד שהמרכז ראה צורך להקים לכך מחלקה מיוחדת. הרשת של 63 הסניפים נתחלקה לפי האזורים כלהלן: ביסאראביה — 35, ריגאט — 13, טראנסילוואניה — 11 ובוקובינה — 4. עד יום המועצה נפקדו 27 סניפים (בביסאראביה — 20, בריגאט — 1 בטראנסילוואניה — 6), שמספר חבריהם הגיע לכדי 1,837. הגדולים ביותר היו: אורהיוב — 362 חברים, יאַדיניץ — 251 וקישינוב — 237; הקטנים: דונדושאַן — 16 ואוראדיה — 13.

כוח גדול זה, שקם במסגרת הסניף החלוצי, הצביע, מצד אחד, על מציאותה של קרקע דשנה ופוריה — בעיקר בביסאראביה, ומצד שני, על הברכה הצפונה בפעולה משותפת בין אירגוני הנוער הציוני והכליט בדרך זו את אחדות התנועה.

גם בקרב תנועת "העובד" הגיעה הפעולה להישגים חשובים והניחה את הדעת, וזאת הודות לכך שהוקמו מזכירות מיוחדת ואינסטרוקטורט קבוע. רק כשליש מחברי "העובד" נמנו אותה שעה עם מפלגת העבודה, ולפיכך נדרשה פעולת הסברה מעמיקה מצד המרכז, כדי להתאים את התנועה לייעודה.

בתחום הקליטה בארץ, התחילו לקצור את פרי המאמצים אשר הושקעו לפני העלייה. העלייה החלוצית לפי שדיול הקיץ ב־1935, במספר של 282 איש, נקלטה ברובה — 80.0% — בכפר ובגופים קיבוציים, על אף פיתויי הפרוספיריטי שבעיר.

בתחום הפינאנסי חלה הטבה ניכרת, בעיקר הודות לכך, שההסתדרות

123. זהה, כנראה, עם "הפועל הדתי" משנת 1934.

הציונית, אגודת הנשים (א.צ'.פ.) ו"ידידי החלוץ" ברומניה התמידו לשאת בנטל התקציב, ושנת־המאזן האחרונה נסתיימה בריווח־מה, של 130,799 ליי. בשנתיים האחרונות אף עלה בידי המרכז לסלק חובות נושנים בסכום של למעלה מ־300 אלף ליי, מזמן רכישת "מסדה", ציודה וציוד החווה ביאסי. הון ההשקעה ב"מסדה" וביאסי השתקף במאזן, מתרצ"א ואילך בסך של 4,802,399 ליי. ברם, שוויו הריאלי של הרכוש הופחת אותה שעה כמעט עד למחצית.

בין ההחלטות החשובות אשר הובאו לאישור המועצה על־ידי דוד ספקטור (דורון), על דעת הוועדה המתמדת, אנו מוצאים: להגביר מאמצים לשם המשכת הטיפול בהכשרה הימית; להקפיד על הפעולה התרבותית בקבוצות ההכשרה ולהדק את הקשר התרבותי בין הסניף החלוצי לבין סניף "העובד", לשם יצירת אווירה חלוצית; לרכז מחדש בהכשרה את אלה שכבר אושרו לעלייה, אבל היו חסרי סיכויים לעלייה קרובה; להתנות את הוצאת החברים להכשרה בהשתייכות קודמת, של חצי שנה לפחות, לסניף החלוצי; לכנס לשלושה ימים את המועמדים לאישור־עלייה, לשם שיחת חברים חפשית.

מיפקד של כל חברי הסתדרויות הנוער החלוצי ברומניה — החלוץ הכללי, הכלל־ציוני, של המזרחי ושל האגודה, בין שנמצאו אותה שעה בהכשרה ובין שכבר עברו את תור ההכשרה וחיכו לעלייה, נעשה ליום 20.2.36 — סיכומו של המיפקד היה כדלקמן:[124]

נמצאו במקומות ההכשרה	פחות משנה	עד שנתיים	למעלה משנתיים	סך־הכל
בחוות חקלאיות	333	343	21	697
בפלוגות אצל בעלי־אחוזות	3,600	1,609	302	5,511
במשקי־עזר ע"י קבוצות עירוניות	168	83	21	272
בסך־הכל	4,101	2,035	344	6,480

ברם, תקופת הגיאות לא ארכה הרבה. למן אביב תרצ"ו אנו עדים להפחתה הדרגתית ניכרת בהכשרה בכל ההסתדרויות שבכל הארצות וגם בביסאראביה וביתר חבלי רומניה. גרם לכך צימצומה של העלייה, כתוצאה מהמשבר הכלכלי בארץ והטירור הערבי. בדו"ח לקונגרס הציוני ה־20, בתרצ"ז, מצביעה ההנהלה כי "בארגונים ידועים, וביחוד ב'אגודת־ישראל' ו'בית"ר',

124. מתוך הודעת מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית למחלקת העלייה של הממשלה מיום 5.3.36.

פעולת ההכשרה נפסקה כמעט לחלוטין". לפי הרשימה המתפרסמת שם, נמנו באוקטובר 1936 בקבוצות ההכשרה ברומניה כדלהלן:

החלוץ הכללי	1,769	חברים	73.8% לגבי השנה הקודמת
החלוץ הכלל־ציוני	450	חברים	
החלוץ המזרחי	85	חברים	32.2% לגבי השנה הקודמת[125]
החלוץ המדינתי	15	חברים	
בסך־הכל	2,319	חברים	56.5% לגבי השנה הקודמת

הטבלה הבאה (שם) נותנת לנו מושג גם על מהות ההכשרה ברומניה באותו זמן:

	החלוץ הכללי	החלוץ הכלל־ציוני	החלוץ המזרחי	החלוץ המדינתי	בסך־הכל
בחקלאות	854	331	32	15	1,232
בסלילת כבישים, בחציבה ובעבודות יער	10	54	—	—	64
בבתי־חרושת ומשוריות	135	—	—	—	135
בבניין ובעבודה מקצועית	25	10	—	—	35
בעבודה שכירה	235	—	53	—	288
בשירות פנימי	290	55	—	—	345
ימי חופש ומחלה	220	—	—	—	220
בסך־הכל	1,769	450	85	15	2,319

הוועידה השמינית

הוועידה התקיימה בקישינוב בימי ט'—י"ב אדר תרצ"ז (20—24.2.1937) באיחור של למעלה משנה, מכפי שהיה קבוע בחוקה. קדמה לה פרשה ארוכה של משא־ומתן משולש על הסכם בין הגופים דעיקריים, שהרכיבו את הסתדרות "החלוץ" ברומניה — השוה"צ, גורדוניה ופוע"צ — בדבר שיתוף פעולה בעתיד על יסוד קואליציוני.

הכוונה העיקרית היתה להימנע ממלחמת בחירות, שהיתה עלולה להעכיר את האוירה, ולהבטיח עבודה שקטה למשך השנתיים הקרובות. על יסוד

125. ההפחתה — בחלקה כתוצאה מהפסקת ההכשרה של "אגודת־ישראל" ובית"ר.

מס׳ 112. הנהלת הסיעה של ״השומר־הצעיר״ בוועידת ״החלוץ״ השמינית (האחרונה), קישינוב ט׳—י״ב אדר תרצ״ז/20—23.2.1937
מימין לשמאל, יושבים: ד. מרקוביץ׳, פ. יאגולניצר, י. פינקלשטיין, י. פורמן, ב. לגר; עומדים: פריש, ז. רבינוביץ׳, ל. רויטמן, ד. ספקטור (דורון), ל. גרינבלאט, ש. גולד־שטיין, מ. סקיי.

מס׳ 113. צירי ״דרור״ וברית חלוצי פוע״צ בוועידת ״החלוץ״ השמינית, קישינוב פברואר 1937
מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: יחידי באמצע — א. לרנר; שורה 2: 1) שווארצמן, 2) פ. פלדמן (ח. שדמי), 3) מאגאלניק, 4) ללא זיהוי; שורה 3: 1) סאלי ואסרמן (שרה ליפשיץ), 2) ב. י. דוחובני (ב. י. מיכלי), 3) א. הירש (שניר), 4) י. קלאוויר, 5) אל. שמי, 6) י. ראָטאך, 7) א. וייסנברג; שורה 4: 1) קארל (יעקב) ויינר, 2) צ. קאבוזאצקי (קובץ), 3) ש. שטיינברג, 4) מ. קוברניק (גלילי), 5) אב. קאושאנסקי, 6) ללא זיהוי, 7) י. חכמוביץ׳, 8) ללא זיהוי; שורה 5: 1) ג. אורלובסקי, 2) ז. רבינוביץ׳, 3) א. קיפרצ׳נסקי, 4) א. נמירובסקי, 5) ב. שווארצמן, 6) א. איידלמן,

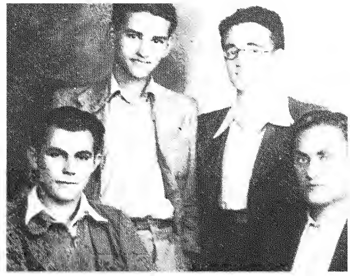
מס׳ 114. קבוצת־חברים מההנהגה הראשית של ברית חלוצי פוע״צ ברומניה, 1938
מלמטה למעלה, מימין לשמאל: ליובה גו־קובסקי, רות גוקובסקי; למעלה, עומדים: יעקב חכמוביץ׳, יצחק (איצו) ברנפלד, אריה (לייבו) פיכמן, ארקה איידלשטיין, ישראל טראכטנברויט.

מס׳ 115. יום המנהלים הי״ב של ״גורדוניה״, בהשתתפות חברי פלוגת מסדא, מסדה 13.8.1938

מס׳ 116. פגישת גלילי ב׳, ג׳ וד׳ של ״גורדוניה״, מסדה 1938.17—19.10

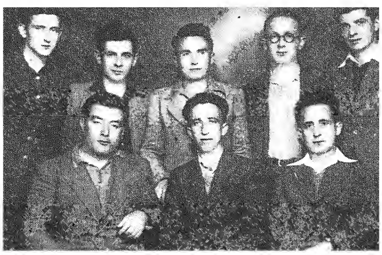

מס׳ 117. מפעילי ״גורדוניה״ עם השליח מאיר זית, ת״ש/ספטמבר 1939
מימין לשמאל, יושבים: י. בורד, מאיר זית; עומדים: זרובבל סקליאר (סקר), יששכר חיימוביץ׳.

מס׳ 118. חברי המועצה הראשית של ״גורדוניה״ לעליית הח״ח פארבין, אברמוביץ׳ וברונשטיין, באֶלץ ת״ש/דצמבר 1939

מלמטה למעלה, מימין לשמאל, ש׳ 1: 1) ח. אוורבוך, 2) ז. פריפאס, 3) ש. שטרוֹמוואסר, 4) ללא זיהוי, 5) ח מונדריאן; שורה 2: 1) מ. זאק, 2) ר. גולד, 3) אפ. אברמוביץ׳, 5) ע. דלוגטש, 6) מ. ברונשטיין, 7) ז. קאמינקר, 8) ר. גוטמן, 9) ד. שלזינגר; שורה 3, עליונה: 1) ז. פארבין, 2) א. וייסמן, 3) ש. אוורבוך, 4) אב. מארכוס, 5) ח. בויאנג׳ו, 6) מ. זאלצמן, 7) פ· זלצר, 8) זלמן . . ., 9) יש. חיימוביץ׳.

מס׳ 119· שליחי הארץ עם פעילי הסתדרויות הנוער החלוציות, בוקארשט תרצ״ט/1939

מימין לשמאל, יושבים: ברוך השרוני, רפאל וייסמן, משה ראדאי (ראדוליאנסקי); עומ־דים: בובי וייסאדלר (יעקב יסעור), גרישה לייוואנט (צ. לביא), דניאל גוברמן, ?, בומה גולירגאנט (אברהם סתרי).

מס׳ 120. מפעילי ״גורדוניה״, בוקארשט ת״ש/1940

מימין לשמאל, יושבים: משה זאלצמן, שו־שנה כהן, יששכר חיימוביץ׳; עומדים: אמנון סקליאר, אהובה ליפקיבקר (רודניק), זרובבל סקליאר (סקר).

מס' 121. המועצה הראשית (האחרונה בביסאראביה) של ״גורדוניה״, קישינוב פסח ת״ש/28—30.4.1940
1) מוטל זאק, 2) זימל צ׳יוקלר, 3) זרובבל סקליאר (סקר), 4) זאב קאמינקר, 5) משה זאלצמן, 6) דינה שלזינגר, 7) מאיר זית, 8) שלמה שטרנליב, 9) מוני זיסמן, 10) רחל גוטמן, 11) ללא זיהוי, 12) וילי לייבל, 13) יששכר היימוביץ׳. 14) ברוך השרוני, 15) דוד גורפינקל.

. (מתוך האוסף של משה זאלצמן, חניתה).

מס' 122. ההנהגה הראשית של ״השומר־הצעיר״ ברומניה, בוקארשט, י׳ סיוון ת״ש/16.6.1940
מימין לשמאל, יושבים: דודי׳ הרשקוביץ׳, דוד הדני, נתן אילן, אהרון כהן, ליאון נאָגרו, דורה גולדשטיין; עומדים: אבראשה גימפלמן, טוני. . ., מילוא שפאָכנר, יוסי פיקמן, האשק קראָל, שוליה רנטוביץ׳ (שלום רונן), גיטל פוליקמן, זיומה פינקלשטיין.

הסכם זה נקבע מספר הצירים לוועידה, לפי החלוקה דלהלן: חבר הקבוצות (גורדוניה, בוסליה וצ״צ) — 38 צירים, הברית הקיבוצית (השוה״צ ובני־עבודה) — 31, ברית חלוצי פוע״צ (דרור, אביבה ובריסיה) — 22 צירים, ומכבי — 10 צירים. בסך־הכל — 101 ציר. הוסכם גם על הרכבו של הועד המרכזי: 4 מחבר הקבוצות, 3 מהברית הקיבוצית, 2 מברית חלוצי פוע״צ ו־1 ממכבי. בסך־הכל — 10. הרכבה של המזכירות: 2 מגורדוניה, 2 מהשוה״צ (בפועל רק אחד) ואחד מפוע״צ.

נקבע גם המפתח לחלוקת רשיונות העלייה, בהתאם לשינוי המצב בהכשרה מאז הוועידה הקודמת, כדלהלן:[126]

	האחוז	(האחוז)
גורדוניה, בוסליה וצעירי־ציון	38.0	(31.0)[127]
השומר־הצעיר, בני־עבודה ודור חדש	31.0	(27.0)
פועלי־ציון ודרור	20.0	(16.0)
בריסיה	3.0	(3.0)
מכבי	8.0	(11.0)
סתם־חלוצים (בלתי־מוגדרים)	——	(7.0)
מקרים יוצאים מהכלל	——	(5.0)
בסך־הכל	100.0	(100.0)

לוח זה בא ללמדנו:

א. עלייתן של תנועות הנוער העיקריות, אשר היוו את חוט השדרה של הסתדרות ״החלוץ״, ב־15% (גוש גורדוניה — ב־7%, גוש השוה״צ — ב־4%, וגוש דרור — ב־4%).

ב. ירידת מכבי ב־3%. בעצם, אין כאן ירידה במספר יוצאי תנועת מכבי, אלא תוצאה מתהליך התקרבותם הרעיונית להשומר הצעיר.

ג. היעלמם מן האופק התנועתי של החברים הבלתי מוגדרים (סתם־חלוצים).

הוועידה נפתחה במוצאי־שבת אור ליום י׳ באדר תרצ״ז, באולם המרכז הציוני, במעמד הצירים והרבה אורחים מקרב הציבוריות הציונית ומבין חברי הסתדרויות הנוער החלוציות. (בפגישת חברי השוה״צ בלבד השתתפו 60 חבר).

126. לפי ״ביי אונדז״ (בתוכנו), חוב׳ 4, תחילת פברואר 1937 — צ׳רנוביץ.
127. המספרים בסוגריים הם לפי המפתח הקודם במארס 1935.

השתתפו בה שליחי הארץ (אלה שעמדו לחזור ארצה ואלה שבאו להחליפם): ל. גרינבלאט, א.ר. מאיר, י. מרגלית, י. פורמן, י. פינקלשטיין, י. קלאויר, מ. רולל וא. שמי.

הועידה הארצית השמינית של הסתדרות "החלוץ" ברומניה
קישינוב [redacted] 20, 21, 22, 23 פברואר 1937

סדרי־היום

א. הסתדרות "החלוץ" ברומניה לתקופת ינואר 1934—1937 — מנחם רולל.
ב. בהכשרה — יוסף בורד.
ג. בעליה — דוד ססקסור.
שיחה.
ד. ארץ ישראל והציונות בשעה זו — יוסף פינקלשטיין.
שיחה.
ה. התנועה החלוצית בעם ובציונות — יעקב מרגלית.
ו. שאלות היסוד של הסתדרות "החלוץ" — לוי גרינבלט.
ז. הסנ׳ף וההכשרה בתנועה החלוצית — יהודה בן־ד׳ב.
ח. תרבות והשכלה ב"החלוץ" — א. שמי.
שיחה.
ט. ארגוניות.
י. החלטות.
יא. בחירות.
יב. נעילה.

כתובת הועידה: HEHALUTZ Chişinău, Chievului 52
הכתובת למברקים: Palestinean, Hehalutz Chişinău

מס׳ 14. התכנייה וסדר־היום של הוועידה השמינית של "החלוץ".

הפותח, יוסף פינקלשטיין,[128] העלה את זכר הקדושים־הגיבורים, שנפלו בימי המאורעות האחרונים, ביניהם שניים מיוצאי "החלוץ" ברומניה מוצ׳ניק וספיבק, וכן את זכרו של עורך "דבר" מ. ביילינסון. כן קרא להתייחד עם זכרו של אחד מיוצרי התנועה החלוצית ברומניה — שמשון שכטר ושל העסקן הציוני הוותיק, הקומיסר של הקהק"ל, נחום מ. רויטמן.

מנחם רולל עמד בהרצאת הפתיחה שלו בין היתר, על המצב הקשה בארץ ומאבקנו הקשה לקיום זכויותינו בה, כפי שזה השתקף בהופעותיהם האמיצות של באי־כוח הסוכנות לפני הוועדה המלכותית.

הוועידה יכלה להצביע על שלבי התפתחות נוספים וחשובים מאד במהלך ההכשרה מאז הוועידה הקודמת, אבל היא ציינה בחרדה את ההפחתה הניכרת במספר החברים היוצאים להכשרה. נתקבלו החלטות על דרכי

128. נפל בהגנה בשער־העמקים, ביום י"ב באב תרצ"ח (19.8.38), כשנזעק לעזרת מכונית, שהותקפה בסביבת הקיבוץ. לזכרו ניטעה על אדמת הקיבוץ חורשה בת 1,000 עצים בכספי החברים שנאספו ברומניה.

פעולתה של התנועה בעתיד וכן נשלחה ברכה להסתדרות על 100 אלף חבריה העומדת איתנה כסלע מוצק בעד גאולת העם בארצו המחודשת; דברי עידוד ליישוב במאבקו עם הטירור הערבי; ברכה לכובשי בית־שאן ולקבוצת חלוצי רומניה "מסדה"; ברכות ליובל ה־15 למשקי עמק יזרעאל, ליובל ה־25 של דגניה ומרחביה, למלאות 10 שנים לקבוצות רמת־דוד, לקיבוץ הארצי של השוה"צ, לקיבוץ "למפעל", לקבוצת "גביש" (כיום — ניר־עם) ולפלוגת קיבוץ "שמיר" לרגל היחלצותם לעבודה ימית; מחאה והתמרמרות על פעולת הטירור מצד הצה"ר נגד המוסדות הלאומיים בירושלים ובווארשה, וכיוצא באלה. ודוק: בכל הישובים החקלאיים, הקיבוצים והקבוצות שבארץ כבר נמצאו חברים לא מעטים מבין חלוצי ביסאראביה ורומניה כולה. ואחרון אחרון — הובע סיפוק מלא מדבר ההסכם הכללי בין הגופים השונים ב"החלוץ", אשר ישמש ערובה בטוחה לעבודה משותפת שקטה ופוריה בעתיד.[129]

ועד שראשי התנועה מתדיינים עם עצמם על דרכי פעולה בעתיד, מתוך תקווה לעלייה מוגברת, הלך גורלה והורע. צימצום העלייה וההגבלות שהחמירו מאז 1936,[130] וכן המצוקה הכלכלית אשר עברה על הקיבוצים היהודיים בארצות מזרח־אירופה, הביאו להצטמקות תנועת ההכשרה. הקיבוץ היהודי ברומניה, שכבר מאמצע שנות השלושים היה נתון במשטר אנטישמי גואה והולך, מצבו הכלכלי והמדיני נתערער כולו. אין תימה איפוא, שמספר המתכשרים בתחילת תרצ"ח נתמעט באופן מבהיל וירד ל־1,367 איש, לעומת 2,319 בשנה הקודמת — הפחתה ב־41.0%.[131]

לעומת זאת המשיך "העובד" להתפתח כרגיל. הקים קורסים לעברית, לידיעת הארץ ולדברי־ימי־ישראל ופעל למען הקרנות הלאומיות. בסתיו תרצ"ח (סוף 1937) כונסה ביאסי ועידתו השנייה, בנוכחות 44 צירים מכל חלקי רומניה. הוועידה נפתחה על־ידי שליח הארץ א.ר. מאיר וננעלה על־ידי הד"ר ב. כתבן. בנשיאות ישבו — ד"ר ביידר (בוקארשט) מ. קרייזל (קישינוב) ועוד.

129. עפ"י: ביוליטין ב' של השוה"צ, נובמבר 1936; הדו"ח לוועידה הארצית ה־11 של השוה"צ, ינואר 1938; חוזר מס' א' של מרכז "החלוץ" ברומניה, 2 במארס 1937; "איפבוי" נ' 15, צ'רנוביץ, 8 במארס 1937.

130. העלייה הכללית מרומניה (לפי ארץ המוצא) בין השנים 1935—40 התבטאה במספרים שלהלן: שנת 1935 — 3,596 נפשות; שנת 1936 — 1,348 נ'; שנת 1937 — 278 נ'; שנת 1938 — 466 נ'; שנת 1939 — 379 נ'; שנת 1940 — 955 נ' (חלקה של ביסאראביה ובוקובינה בתוך זה — רק בעד מחצית השנה הראשונה).

131. עפ"י דו"ח ההנהלה הציונית לקונגרס הציוני הכ"א בתרצ"ט.

אלחנן שמי, שליח הארץ, עמד בהרצאתו על זהות רעיונית בין "החלוץ" ובין "העובד", כשזה האחרון בא למלא חוליה חשובה בפעולותיו של הראשון. ד"ר מ. קוטיק וב. מילגרום הירצו על דרכי פעולתו של "העובד" ותכניתה לעתיד הקרוב.[132]

גזירות תרצ"ח

כמו שנאמר כבר במקום אחר, הביאה שנת תרצ"ח, מתחילתה ממש, גזירות על גזירות על הקיבוץ היהודי ברומניה, הן בתחום המדיני והן בתחום הכלכלי. הקצף יצא אף על הקרנות הלאומיות, ואיסור פעולתן קיים היה כחודשיים ימים, עד שהצליחו לבטלו. כיוון שנאסר קיומם של "מחנות" אנשי "משמר־הברזל", הוצאה פקודה, כנראה, מתוך כוונת איזון, לסגור את כל "המחנות הציוניים" (קרי: קבוצות ההכשרה). ברם, על אף האיסור לא עזבו החלוצים את רוב עמדותיהם[133] ו"הסתדרו" איכשהו עם אנשי השלטון המקומי.

המצב החמיר עם עלותה לשלטון של מפלגת האנטישמיים גוגה־קוזה וגרוריהם ממפלגות אחרות. זרם חדש של גזירות והגבלות ניתך בעוצמה רבה על ראש הקיבוץ היהודי, וקבוצות ההכשרה החלוצית נעשו אף המה יעד להתנקשויות והתעללויות מצד אנשי השלטון החדש.[134] מחלקת העלייה של הסוכנות מילאה את ידי ד"ר נחום גולדמן לכלול את שאלת העלייה וההכשרה ברומניה במכלול הבעיות, בהן טיפל בג'יניבה[135] (בקשר למו"מ על זכויותיו וגורלו של המיעוט היהודי ברומניה, אשר ניהל שר־החוץ דאז, איסטראטי מיצ'אֶסקו, עם באי־כוח המעצמות הגדולות) אך לא הסתייע הדבר. יתירה מזו: לאחר הדחת ממשלתו של גוגה והנהגת משטר של מפלגה אחת ויחידה, שהיתה מעין "ריכוז לאומי" להלכה, ולמעשה — משטר פאשיסטי אבטוקראטי של "הוד מעלתו המלך קארול", ועוד לפני פירוק המפלגות הפוליטיות במדינה, שחל ב־30 במארס 1938, נאסר קיומה של הסתדרות "החלוץ" בכל צורה שהיא. בנידון זה פורסם צו צבאי מיוחד מיום 15.3.38, על סמך מצב המצור, שהיה קיים אז במדינה. מיד לאחר מכן פוזרו קיבוצי ההכשרה בכל המקומות, ובכמה מקרים אף תוך התעללות

132. "טריבונה" (ברומנית), בוקארשט, גל' 14 — 1.12.37.
133. מתוך הדו"ח של חיים בארלאס מביקורו בבוקארשט, ליו"ר מחלקת העלייה יצחק גרינבוים, 8.10.37.
134. "דבר", 4.2.38.
135. מכתב א. דובקין מיום 9.2.38 לד"ר נ. גולדמן בג'יניבה.

מצד המשטרה ומאסרי חברים.[136] להלן תרגום צו־הפירוק של ״החלוץ״:[137]

אנו, גנראל־דיביזיה גיאורגי ארג׳שאנו, מפקד המחנה הצבאי מס׳ 2 בהתאם לפקודת־החוק מס׳ 856 שנתפרסמה ב״מוניטורול אופיציאל״ מס׳ 34 מיום 11 בפברואר 1938, שלפיו הוכרז מצב מצור על פני שטח כל המדינה תחת שיפוטו של המטה הנוכחי;

בהתאם לצו שלנו מס׳ 1 מיום 23 בפברואר 1938, שלפיו הוכרז מצב מצור בכל תחום שיפוטו של המטה הנוכחי;

בהתחשב בכך שפעולתה של חברת ״הֶחלוץ״, קרי גם ״הָחלוץ״ או ״חלוץ״, אשר התפתחה על פני כל השטח העירוני והכפרי שבתחום שיפוטו של המטה הנוכחי, עלולה להזיק לענייני המדינה ולסדר הציבורי

מצווים:

1. על פירוק חברת ״החלוץ״, קרי ״החלוץ״ או ״חלוץ״, המתקיימת על פני השטח העירוני והכפרי אשר בתחום שיפוטו של המטה הנוכחי בכל צורה שהיא ותחת שם כלשהו;

2. על הפסקת קיומה להבא לחלוטין, של החברה הנזכרת לעיל בסעיף 1 של הצו הנוכחי בצורת ועדים, בצורת אסיפות וכן בצורת מחנות־עבודה כלשהם, כגון: חוות, גנים, סדנאות וכו׳;

3. מקום מושבה של החברה הנ״ל ייסגר וייחתם וכל סוגי האסיפות או כינוס אסיפות של חברים יהיו אסורים לחלוטין;

4. כל סוגי רשיונות שבידי החברה או בידי העומדים בראשה, וכן רשיונות לעצם קיומה של החברה, או לכינוס ועידות פומביות או לאיסופי כספים יהיו בטלים ומבוטלים;

5. כל אלה שיעברו על ההוראות של הצו הנוכחי יהיו צפויים לעונש לפי סעיף 6 של הצו שלנו מס׳ 1 מיום 23 בפברואר 1938, בהתאם לסעיף 5 של פקודת־החוק מס׳ 856/1938 על הכרזת מצב המצור;

6. על קציני המשטרה השיפוטית, הצבאית והסדירה להביא לידי ביצוע הצו הנוכחי.

הצו הנוכחי כוחו יפה מייד לאחר פרסומו.
ניתן בבוקארשט ביום 15 במארס 1938.
מפקד המחנה הצבאי מס׳ 2, גנראל־דיביזיה פּ. ארג׳שאנו.
ראש המטה הכללי, קולונל וינטילא דוידסקו.
התובע הצבאי הכללי לוק.־קולונל, השופט ו. זייקו.

136. ״קוריירול איזראליט״, בוקארשט, גל׳ 9, 20.3.38.

137. שם; ראה את הנוסח המקורי להלן בפרק ״נספחות״, עמ׳ 350.

במחתרת

לא כן היה היחס למשקים הקבועים. בעיני השלטונות המקומיים — לא שם "החלוץ" שנפסל היה עיקר, אלא המטרה — ההתכוננות לעזיבת הארץ. וכדאי היה הדבר, מבחינתם, להעלים עין מדרכי ההתכוננות, ולכן נמשכה העבודה היומיומית בחווה שבפלוריאסקה כמקודם, ללא הפרעה כלשהי. השלטונות כאילו לא השגיחו כלל וכלל בכך. ביאסי הצליחו "ידידי החלוץ" להשיג היתר למספר מועט של חברים, שישארו כפועלים שכירים לצידם של הפועלים הנוצרים, מתוך תקווה לשינוי המצב וכדי לשמור על רכושה של החווה. בהאצג השכיל ר' שלמה גרין, העסקן הציוני המסור, להגיע לידי "הסדר" עם ראש המשטרה דשם, שהפועלים (קרי: החלוצים) לא יישארו במשק ללינת לילה, למקרה של ביקורת פתאומית. ולכן הפך הוא, גרין, את ביתו המרווח לבית־לינה בשביל "הילדים שלנו", עד אשר הותר, כעבור מספר חודשים, המשך קיומה של החווה בשמה החדש "הכשרת עולים". לא נפגעה לרעה גם החווה ב"מסדה". ראשי השלטון במחוז באֶלץ לא ראו כל פסול בהמשך העבודה בחווה, שהיתה כעין אחוזה, שלא ניתן היה בשום פנים להפקיעה מבעליה. ולכן התנהלו שם החיים כמקודם.

לאט לאט התחילו להקים גרעיני הכשרה בנקודות חדשות. פעולה זו כרוכה היתה בסכנות ובקשיים מרובים, גם בשל "מסע־הטיהור", שהממשלה שקדה עליו לגבי הכת האנטישמית־היטלריסטית "משמר־הברזל".

קבוצת הכשרה, בת 25 איש, התקיימה ברימניק־סאראַט, באחוזתו של פקיד משטרה גבוה. על אף תנאי־עבודה קשים, תנאי דיור איומים וכלכלה גרועה, החזיקו שם החלוצים מעמד במשך כל ימות הקיץ. באותו זמן התקיימו עוד כמה קבוצות הכשרה בטראנסילוואניה, שבה היו התנאים היורידיים פחות חמורים.[138]

הודות להשתדלותו של הד"ר נחום גולדמן אצל שר־החוץ הרומני פטראֶסקו־קומנאֶן, ששהה באותו זמן (באמצע יוני 1938) בג'יניבה,[139] וכתוצאה מהראיון של משלחת ההסתדרות הציונית ברומניה — בהרכבה של הד"ר י. נמירובר, ד"ר ש. זינגר והעו"ד ל. מזרחי — אצל שר הפנים, ניתנה הסכמה להקמת 4 נקודות הכשרה חקלאיות בלבד. הובטח גם להחזיר את רכושה של הסתדרות "החלוץ", אשר הופקע קודם לכן, ושהפעולה הציונית, כלומר איסוף הכספים, תיהנה מחופש גמור.

138. מתוך תזכיר למחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בירושלים, נובמבר 1939.
139. ראה להלן בפרק "נספחות", עמ' 2—351, הודעותיו של ד"ר גולדמן לא. דובקין.

ואמנם, הוראה ברוח זו ניתנה מטעם משרד־הפנים לראשי המשטרה בערי־השדה — לא להפריע לפעולות הקרנות הציוניות, מאחר ש״כסף זה מיועד לעליית יהודים״.[140] (דומה, זו הפעם הראשונה שניתנה הוראה מעין זו, שההנמקה המפורשת בצידה. היא באה, כנראה, לשבר את אוזן האנטי־שמים). וראויה לציון מיוחד פעילותו השקדנית של ד״ר ש. זינגר לפיתרון בעיה חשובה זו. הוא לא שקט ולא נח עד אשר הבטחת השלטונות בוצעה הלכה למעשה.

במקום ״החלוץ״ — ״הכשרת עולים״

הרשיון לקיום ההכשרה ניתן על שם ההסתדרות החדשה ״הכשרת עולים״, אשר הוקמה למטרה זו. היא היתה משותפת לכל הסתדרויות הנוער החלוציות בצוותא, ללא הבחנת ההבדלים האידיאולוגיים שביניהן. ייעודה האחד והיחיד — הכשרה פיזית בלבד, ללא צל של תורה ועיון בעניינים שלמעלה מזה. ברשיון נכללו ארבעה המשקים העצמאיים בלבד, אשר התקיימו מקודם: מסדה, יאסי, האצג ופלוריאסקה.

לאחר סגירתה של הסתדרות ״החלוץ״, אשר היתה עד אז רשומה בטריבונאל כגוף משפטי, נשלל היסוד היורידי אף לקיומן של הסתדרויות הנוער הציוניות. ולכן, הן העמידו את עצמן מעכשיו בחסותה של ״הקרן־הקיימת״, כאילו במטרה אחת ויחידה לשם איסוף כספים בלבד, שהיו מיועדים, כאמור לעיל, ליציאת היהודים מן הארץ.[141]

היו בין ״ידידי החלוץ״ מן הריגאט שגרסו, כי בא הקץ לאידיאולוגיות המיוחדות ולזרמים השונים בקרב הסתדרויות הנוער, וכי מכאן ואילך יש להסיר את המחיצות המבדילות ביניהן ולעשות את ההכשרה החלוצית מעורבת לכל חברי ההסתדרויות, ללא הבחנה רעיונית שביניהן. ומכוח זה — אף שומה עליהם, על ״ידידי החלוץ״, להתערב בעניינים הפנימיים של הקבוצות. לבסוף כפו את דעתם והחדירו כמה מחברי ״החלוץ המדינתי״ לחווה ביאסי, שהיתה מיועדת להשוה״צ. אולם, בעיני הרבים פירושן של תביעות אלה לשפת המעשה נראה היה: א. כנטילת ״הנשמה היתירה״ שבהכשרה, נטילת הבסיס הרעיוני לאומי־סוציאלי אשר בו דגלו מרביתן של תנועות הנוער, שהביא אותן לשורות ״החלוץ״, להיות בוני הארץ והעם כאחד, על יסודות חברתיים צודקים, ו־ב. — כדחיקת רגליו של ״השומר הצעיר״ מתוך החווה ביאסי, אשר בה התבסס מאז היווסדה בשנת 1925.

140. מתוך מכתבו של השליח י. פורמן לא. דובקין.
141. לנגד עיני כותב־טורים אלה היו הרבה רשיונות מטעם המשטרה בנוסח מעין זה.

תביעה זו עוררה תגובה נזעמת בשורות הנוער, ולזכותו ייאמר: אף אחת מהסתדרויות הנוער לא רצתה לפגוע בערכיה המקודשים של חברתה, להצר את גבולותיה ולדחוק את רגליה בכוח הזרוע. להוציא את "החלוץ המדינתי", אשר על אף הכל הכניס לתוך המשק ביאסי 5 חברים משלו. ויהיו בעיני הכול כנושאי טלאי צהוב על גביהם. עד שנוכחו לבסוף, כי מוטב לעזוב את החווה, שהיתה בבחינת מעוזו של "השומר־הצעיר" משכבר הימים.

ולא על ההכשרה בלבד יצא הקצף, אלא אף על מחנות־הקיץ, שהסתדרויות הנוער נהגו לארגן מדי שנה בהררי הקארפאטים. שכן היה זה אמצעי חינוכי חשוב ביותר לאלפי בני־נוער, המאסף למחנה החלוצי, בימי חופשה מלימודים — קיום בתי־אולפנא על רקע של נופי טבע מרחיבים דעתו של אדם. אלה היקנו לשומעים תורה ציונית וסוציאלית לשמה, אהבת העמל והעבודה ונכונות להגשמה עצמית.

לאחר פירוק המפלגות הפוליטיות ברומניה הוקמה רשות מפקחת מיוחדת לחינוכו הממלכתי של הנוער ולהעמקת ההערצה את יושב על כס המלכות. ערב ובוקר ובכל יום תמיד התפקד הנוער שבמחנות לשורותיו, תוך עמידת־דום לצלילי הימנון המדינה, שמחובתו היה להסתיים במעין "קריאת־שמע" המונית בקול "יחי המלך קארול!". גזירת־מלכות זו נתקיימה במלואה בכל אחד ממחנות־הקיץ של הנוער הציוני, כשאחד ממפקחי הרשות צמוד לה. אף־על־פי־כן לא נחה דעתה של הרשות מצירופם של מחנות־נוער יהודיים למיפעל החינוך הממלכתי, ובקיץ 1939 לא ניתן עוד אישור לקיומם.

לא נחה דעתם גם של ראשי תנועת הנוער. לא נחו ולא שקטו עד ש"מצאו את הדרך" לרשויות המקומיות, אשר הסכימו להתיר את המחנית באיזור שיפוטם. אבל בני־הנוער כבר לא התכנסו במחנות רחוקים בהרי הקארפא־טים. בביסאראביה ניתן היה הדבר להשיג ביתר קלות, בתוך הכרמים אשר באחוזות היהודים.[142]

על כן ניתן היה לכנס את הוועידה הארצית ה־12 של "השומר־הצעיר" — 9—13 באפריל 1939 — בקישינוב; לקיים את הסמינריון האחרון של "גורדוניה" — על סף 1940 — בחוות "מסדה" שליד העיר באֶלץ, ואת המועצה האחרונה של "גורדוניה" — באביב 1940 — בקישינוב.

אכן, נתמעטה ההכשרה ונידלדלה במקצת התנועה החלוצית בסוף שנות השלושים, אבל כל מה שנשאר בתוכה, היה הגרעין הטוב והבריא.

בהתחלת 1939 התחילה רשת קבוצות־ההכשרה להסתעף, ולא בחקלאות

142. הקורא המתעניין בכך ימצא פרטים ברשימה "שנה אחרונה" למאיר זית בספר "על אדמת ביסאראביה", קובץ ב׳, תשכ"ב, ת"א.

בלבד. מהן על סמך רשיונות אשר "הושגו" אצל השלטונות המקומיים, ומהן בלי רשיון כלל. אחד כזה, בפיאטרה־ניאמץ, אף פוזר על־ידי המשטרה חודש אחד לאחר הקמתו. מיפעל ההכשרה כולו בצורתו זו דרש הוצאות מרובות מן המשוער, ואף אם הוגדל תקציבה של הסוכנות לתכלית זו, הן הכבידו את עולן גם על הקבוצות וגם על המרכז.

אביב 1939 שימש מנוף להרחבת פעולת ההכשרה. התנאים היורידיים לא השתנו, אמנם, כלל. אבל, החברים התחילו מוצאים דרכי הסתגלות מתאימים לנסיבות הקיימות. ומצד שני, נשתנה במקצת יחסם של השלטונות למיפעל זה, בראותם בו דרך ליציאת היהודים מהארץ. גם העלייה, שהתחילה לפרוץ לה דרכים בלתי ידועות עד כה (העפלה) והקיפה את רוב השיכבה החלוצית הוותיקה, בעלת הכשרה רבת־שנים, היה בה משום כוח דוחף ליציאת החברים להכשרה.

אי־אלו פרטים על דרכי ההעפלה מרומניה וממדיה ימצא הקורא בפרק הבא. במקום זה ניתן רק לציין, כי מתחילת 1939 ואילך הוטל על מרכז "החלוץ" לטפל באירגון הפנימי ובבחירת החברים שהיו מיועדים לעלייה ב׳. על ראש "המוסד" היה איפוא לטפל רק באירגון הכללי — הבאת הקבוצות לנמלי היציאה והבטחת יציאתן של האניות אשר הובאו במיוחד למטרה זו וכו׳ וכו׳.

בעונת הקיץ של 1939 נמנו ב"החלוץ הכללי" 26 נקודות הכשרה ומספר חבריהן הגיע לכדי 888 (מהן: 10 נקודות בביסאראביה — 370 חברים, 9 בטראנסילוואניה — 268 חברים ו־7 בריגאט — 250 חברים). רק עם הצטמצמותה של העבודה בחקלאות לקראת החורף, הופחתה ההכשרה והועמדה על 13 נקודות בלבד בהיקף של כ־400 איש.

עם עלותם של כ־400 חברים (רובם המכריע על־ידי ההעפלה) במשך הקיץ, עוד נשארה רזרבה גדולה למדי של למעלה מ־500 איש שגמרו את תור ההכשרה וכבר אושרו לעלייה.[143] ולכן גדלה ההתמרמרות על קיפוחה של רומניה בחלוקת החלק הראשון של המיכסה בשדיול אפריל—אוקטובר 1940.

בפברואר—מארס 1940 נערך מיפקד חלוצים של אלה שנמצאו אותה שעה בהכשרה ושל אלה שעברו אותה בשנתיים האחרונות. תוצאות המיפקד, כפי שאושרו בישיבת המרכז תוך הסתייגותם של נציגי דרור־הבונים, הסתכמו בבאלה:

143. עפ"י תזכיר למחלקת העלייה של הסוכה"י בירושלים, נובמבר 1939.

1. השומר הצעיר	—	בהכשרה 130, במקומות 199, ס״ה 319 חברים
2. גורדוניה	—	בהכשרה 68, במקומות 240, ס״ה 308 חברים
3. דרור־הבונים	—	בהכשרה 133, במקומות 72, ס״ה 205 חברים
בסך־הכל	—	בהכשרה 331, במקומות 511, ס״ה 832 חברים

ומאחר שרוב חברי המרכז ראו בתוצאות מיפקד זה את הביטוי הנכון ליחסי הכוחות הריאליים בין התנועות, הורכבו לפי מפתח זה המרכז והמזכירות כדלקמן: מרכז בן 8 חברים: גורדוניה — 3, דרור־הבונים — 2 והשומר הצעיר — 3; מזכירות בת 5 חברים: גורדוניה — 2, דרור־הבונים — 1 והשומר הצעיר — 2.[144]

האם נסתם הגולל?

מיד לאחר שביסאראביה ובוקובינה — שני החבלים החשובים, אשר הרכיבו את יהדות רומניה — סופחו בסוף יוני 1940 לברית־המועצות, היו, אמנם, שראו בכך משום סוף פסוק לקיומה של תנועת "החלוץ" בחבלים אלה. אך לא כן היה הדבר.[145] התנועה, המשיכה את קיומה בתנאי מחתרת חמורים ומתוך סכנת־חיים.

על־אף סכנת־המוות פרצו אחדים את מחסומי הגבולות, ובדרכים משובשות חתרו בחשכת הליל למוצא כלשהו. מהם נתפסו, נכלאו ועונו באכזריות, אך לא הכירו ב"שגיאות העבר" שלהם, לא ראו צורך "לאוורר את מחסנת־מוחם" ולא "התנדפו מהזיות לאומיות" — כדברי־הכיבושין של משרתי השליטים החדשים.

אכן, היתה פרשה מופלאה זו ששמה "החלוץ", אבן־יקרה שנשתבצה בנזר התנועה הציונית ברומניה, שביסאראביה תפסה בה מקום בראש. לאורה ולברק־זוהרה של תנועה זו נמשכו רבבות־רבבות מבני הנוער;

144. עפ"י מכתב־חוזר של הסתדרות "הכשרת עולים" ברומניה, בוקארשט, 30.5.40.

145. מתחילה הישלו את עצמם החלוצים, שנמצאו אותו זמן ב"מסדה", כי מיפעל שיתופי זה תואם את התפיסה המארכסיסטית ויירצה בעיני השלטונות הסובייטיים. ברור היה להם, שבזמן הראשון יינטלו ממנו מטרתו העיקרית ויעדו הסופי, העלייה לארץ, והוא יתרוקן מחזונו הלאומי, אבל קיומו יימשך ואולי יחול ברבות הימים שינוי לטובה ביחסה של ברית־המועצות אל "הבית הלאומי", ההולך ונבנה בפלשתינה. ברם, לא עבר זמן רב, בגמר העבודה בעונת־האסיף, נוכחו בטעותם, וכל אחד מהחברים אץ להימלט משם ולהציל את נפשו...

המאושרים ביניהם זכו לתקוע יתד במולדת ולכונן ישובים חקלאיים, מתקדמים ומתפתחים, הלא המה: אושה, אלוני־אבא, גבעת־חיים, דליה, דן, חניתה, טירת־צבי, כפר־גליקסון, מסדה, מעברות, מעגן, משמר־הירדן, נורדיה, נחלת ז'אבוטינסקי, ניר־עם, רוחמה, שמיר, שער־העמקים וכן השלימו הרבה הרבה משקים בקיבוצים ובמושבים.

ולא זו אף זו — אלה שזכו להשתרש במולדת שקדו כל העת על התלכדות חלוצית ביניהם לבין עורף התנועה שבארץ־מוצאם, ועל היחלצות לבוא לעזרתם. מתמידים היו בביקוריהם אצלם, כשליחי־מצווה, להנחותם את הדרך שבה ילכו. ובשעת־פורענות איומה, כשחרב השואה הנאצית היתה מונחת על צווארם של אחיהם בארץ מוצאם זינקו כאריות לגיא־הצלמוות, בדרכים לא דרכים ובינות לערפילים ועננים־חושך, הטילו עוגן־הצלה לשרידיהם והביאו להם נוחם ועידוד בצרתם.

רשימה חלקית של ההכנסות מ״שבוע החלוץ״ ומהמגביות המיוחדות של ועדי ״ידידי החלוץ״ בשנות תרפ״ב—תרצ״ו
(בליים רומניים)

השנה	ביסאראביה: מגביות עממיות	ביסאראביה: מקורות שונים	ביסאראביה: סך־הכל	בוקובינה: מגביות עממיות	בוקובינה: מקורות שונים	בוקובינה: סך־הכל	ריגאט: מגביות עממיות ביאסי	ריגאט: מקורות שונים	ריגאט: סך־הכל	ריגאט ובוקובינה ביחד	מגביות כלליות בכל הארץ ביחד	סך־הכל כללי (בליים רומנים)
תרפ״ב	120,000		120,000									120,000
תרפ״ג	לא ידוע		לא ידוע							699,882		[1]699,882
תרפ״ד	לא ידוע		לא ידוע			לא ידוע			לא ידוע			לא ידוע
תרפ״ה	500,000		[2]500,000			לא ידוע			לא ידוע			500,000
תרפ״ו	170,000		170,000	100,000		100,000		[3]600,000	600,000			870,000
תרפ״ז	285,314		285,314			לא ידוע			לא ידוע			285,314
תרפ״ח			לא ידוע			לא ידוע			לא ידוע			לא ידוע
תרפ״ט	239,248	[4]288,588	527,836	36,015	[5]54,915	90,930	47,720	[6]396,052	443,772	[7]300,740		1,363,278
תר״ץ	224,847		224,847	18,770	[8]152,200	170,970	6,000	[9]253,186	259,186			655,003
תרצ״א	161,609		161,609	10,900		10,900	33,660	[10]206,274	239,934			412,443
תרצ״ב	91,833		91,833	13,201		13,201	4,920	[11]82,100	87,020		[12]291,942	483,996
תרצ״ג	128,922		128,922	12,870		12,870	63,520	[13]30,000	93,520		[12]240,000	475,312
תרצ״ד	100,000		[14]100,000			לא ידוע			לא ידוע			100,000
תרצ״ה			לא ידוע			לא ידוע			לא ידוע			לא ידוע
תרצ״ו	94,906		94,906			לא ידוע			לא ידוע			94,906
סך־הכל	2,116,679	288,588	2,405,267	191,756	207,115	398,871	155,820	1,567,612	1,723,432	1,000,622	531,942	6,060,134

1. מזה: א) הפדראציה הציונית בבוקארשט — 199,882 ליי, ב) מוסדות שונים בבוקארשט, יאסי, גאלאץ וצ׳רנוביץ — 500,000 ליי.
2. חלק מהסכום נאסף בבוקובינה כתרומה לרכישת החווה בביליצאָן.
3. הסכום 600 אלף ליי נאסף על־ידי "ידידי החלוץ" בריגאס לציוד החווה ביאסי.
4. הסכום 288,588 ליי שנאסף בביסאראביה מיועד היה לציוד החווה "מסדה" (במקום ביליצ׳אָן).
5. מזה: א) ועד הקהילה בצ׳רנוביץ — 15 אלף ליי, ב) הקוראטוריון למען "החלוץ" — 39,915 ליי.
6. מזה: א) המועצה העליונה בבוקארשט כתמיכה לצורכי עלייה — 320,516 ליי; ב) "ידידי החלוץ" בבוקארשט — 72,236 ליי; ג) אגודת הנשים ברומאן — 3,300 ליי.
7. הסכום ניתן ישירות כתמיכה להעלאת חלוצים, לאחר מאורעות אב תרפ"ט, ולא הועבר על־ידי פנקסי החשבונות של "החלוץ".
8. מזה: 115 אלף ליי על־ידי הקוראטוריון בצ׳רנוביץ לרכישת פרות בשביל "מסדה".
9. מזה: על־ידי יושב־ראש ההסתדרות הציונית בריגאס, אדולף ברנהארד — 100,000 ליי; ב) אגודת הנשים הציוניות בבוקארשט — 70,000 ליי; ג) "ידידי החלוץ" בבוקארשט — 83,186 ליי.
10. מזה: אגודת הנשים הציוניות בבוקארשט — 158,830 ליי; הפדראציה הציונית בבוקארשט — 47,444 ליי.
11. מזה: אגודת הנשים הציוניות בבוקארשט — 70,000 ליי; הפדראציה הציונית בבוקארשט — 12,100 ליי.
12. הסכומים נאספו בכל חבלי הארץ ללא פירוט מפורש.
13. תקציב אגודת הנשים בבוקארשט.
14. סכום כולל, ללא פירוט כלשהו, לפי הפרוטוקול מישיבת מרכז "החלוץ" ביוני 1934 (ארכיון מרחביה).

הערות כלליות:

א. המגביות ב"שבוע החלוץ" בתחומי ביסאראביה נשאו אופי עממי רחב והן הועברו בכל עיר ועיירה, ואף באי־אלו כפרים, במידה שנמצא במקום עסקן ער ופעיל. מה שאין כן בתחומי יתר חבלי הארץ, בהם הועברה המגבית במקומות בודדים בלבד, ועסקו בכך בעיקר חברי הסתדרויות הנוער. לעומת זאת פעלו שם "ידידי החלוץ" אצל חוג מצומצם מבין האוהדים האמידים והשיגו מהם מדי פעם סכומים ניכרים למדי.

ב. מאחר שבחורף תרצ"ח נסגרה העיתונות בעברית וביידיש, לא נתפרסמו מאז נתונים כלשהם על תוצאות המגביות. לפיכך אין נתונים החל משנת תרצ"ז.

ג. ההפחתה בהכנסות בשנות השלושים נעוצה, ללא ספק, בנסיבות שלהלן: א) צמצום העלייה, ב) דלדול מצבה החמרי של האוכלוסיה היהודית בעקב שנות הבצורת התדירות ובשל האנטישמיות הגואה, ג) פעולה מקבילה מצד בית"ר, ש"ערכה שבת לעצמה", ד) העברתו של מרכז "החלוץ" מקישינוב לבוקארשט והיעדר אירגון נאות.

מ ר כ ז
הסתדרות "החלוץ" ברומניה

בוקרשט, 17/1/934

ה ח ל ט ו ת ה ו ע י ד ה ה א ר צ י ת ה ש ב י ע י ת
של
ה ס ת ד ר ו ת "ה ח ל ו ץ" ב ר ו מ נ י ה
/קישינוב – 5,4,3 לינואר 1934/

א/. לסיכום פעולתו של המרכז.
1. הועידה מקבלת את הדו"ח של המרכז, מציינת את גידולה הניכר של התנועה החלוצית ברומניה בהכשרה, בעליה ובהרחבה מסגרתה הפוליטית של ההסתדרות.
2. הועידה מרגישה את הצורך לבצר את הבסיס הארגוני, להרים את הניבו התרבותי והחברותי ע"י העמקת הפעולה התרבותית והחנוכית בהסתדרות ע"י שיפור תנאי החיים בהכשרה ע"י הקמת מוסד מיוחד להדרכת הפעולה התרבותית וביצור סניפי "החלוץ" כתאיה הראשוניים של ההסתדרות.

ב/. סניפי "החלוץ".
1. הועידה מטילה על המרכז לגשת מיד להקמת הסניפים החלוציים במקומות שטרם הוקמו ולבצר את עבודתם על יסוד פעולה תרבותית והגברת הזיקה הארגונית והחברתית של החלוצים להסתדרותם. ועדי הסניפים יורכבו על יסודות של נציגות שוה של כל הגופים המהוים את הסניף החלוצי והמיוצגים כיום ב"החלוץ" ובמוסדותיו. הרשות בידי המועצה להכיר בכל גוף וגוף שיקום או יצטרף ל"החלוץ" אחרי הועידה השביעית.
2. הועידה מחליטה על מועמדות של 3 חדשים כתנאי קודם לאישור חבר לסניף "החלוץ".
3. הפעולה התרבותית בסניף "החלוץ" תנהל באסיפות כלליות של הסניף ובחוגים מיוחדים שיוצרו לפי רצון התאגדות של החברים ובהדרכת ועד הסניף.

ג/. "ה ע ו ב ד".
1. הועידה מעירה על נכונות "החלוץ" להתחיל בהקמת סניפי "העובד" בכל רחבי רומניה ולבסס על יסוד עבודה תרבותית שיטתית.
2. הועידה מטילה על המרכז לעבד תכנית ותקנון לסניפי "העובד".
3. הועידה מטילה על מרכז "החלוץ" להקים מזכירות מיוחדת לצרכי "העובד".

ד/. קוים לפעולה תרבותית.
הועידה קובעת שתכלית העבודה התרבותית ב"החלוץ" היא לחנך חלוץ המצוייד בידיעות על מהותה ודרכה של תנועת העבודה בציונות והנוער הפועלים בארץ, השולט בשפה העברית והמבין את התפקידים של "החלוץ" במפעל-התחיה. מתוך כך מכירה היא בצורך של הגברת העבודה התרבותית בסניפי "החלוץ" בכוון הרמת הניבו התרבותי של החלוץ והקניית הידיעות הדרושות.

ה/. מפעל ההכשרה.
1. הועידה קובעת את התנאים הבאים כיסוד לאישור להכשרה: א. חברות בת שנה בסניף "החלוץ". הערה: ההכשרה הנשלחת המסודר ע"י ביקורת אישית ע"י בא-כוח המוסמכים של המרכז; ב. אישור ועד הסניף המקומי ומרכז "החלוץ"; ג. מלוי החובה כלפי הקהק"ל; ד. ידיעת השפה העברית ומקצועות הפעולה התרבותית לפי הדרגה שתוקבע ע"י המרכז; ה. תעודת-בריאות החתומה ע"י הרופא המוסמך בידי המשרדים הא"יים.
2. הועידה מטילה על המרכז להקפיד בבחירת מקומות ההכשרה על תנאי העבודה, השכר, ההיגיינה והדירה.
./2

דף ב', החלטות הועידה השביעית של "החלוץ" ברומניה

3. על מקום-הכשרה זקוק לאישור קודם של המרכז. הזכות לכל גוף או קבוצת חברים בהסתדרות לחפש מקומות-עבודה ולהציעם למרכז. הערה: פלוגות-העליה אינן מובאות בחשבון החלוקה של מקומות-ההכשרה.

ו/. ע ל י ה.
1. כמפתח לחלוקת הסרטיפיקטים למשך השנה הקרובה של הגופים השונים ב"החלוץ" תשמשנה תוצאות הבחירות לועידה "החלוץ" השביעית, שהן אידנטיות עם מספר החברים בהכשרה של הגופים המהוים את "החלוץ".
2. כתנאים לאישור החברים לעליה ישמשו: א. ידיעה מספקת בעברית; ב. מלוי החובות כלפי התנועה ומוסדותיה; ג. הכשרה תרבותית מספקת; ד. השתתפות פעילה בעבודה למען הקרנות הלאומיות ומפעליהן השונים.

ז/. מוסדות התנועה.
1. הועידה מחליטה לבחור במוסדות-הנהלה אלה של הסתדרות "החלוץ": מרכז – בן 10 חברים, מועצה בת 20 חבר.
2. מרכז "החלוץ" מתכנס לישיבות פלינריות לא פחות מאשר פעם לחדשיים; מועצת "החלוץ" מתכנסת לא פחות מאשר פעמים לשנה.

ח/. ב ר כ ו ת.
1. הועידה השביעית של הסתדרות "החלוץ" ברומניה שולחת את ברכתה הנאמנה להסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י למלאות לה 13 שנה לקיומה. הועידה רואה בתנועת "החלוץ" בסיס ומשען להסתדרות העובדים בארץ ובשמירה על קו החלוציות ערובה להצלחת מפעלה-מפעלנו.
2. הועידה מאמצת את ידי האקזקוטיבה הציונית העולמית במלחמתה הקשה נגד המתנגשים מבחוץ ומבפנים על שמירת תכנה הפרוגרסיבי, דרכה ומפעלה של הציונות המשחררת. הועידה מצהירה על הנכונות של התנועה החלוצית לעמוד לימינה של האקזקוטיבה בכל שעת צורך.
3. הועידה שולחת את ברכותיה הנאמנות לקרן הקימת לישראל. "החלוץ" גם להבא יטה שכם לשאת בעול גאולת הקרקע שהוא הבסיס לכל הגשמה חלוצית. הועידה מטילה על החברים את חובת הפעילות בעבודה למען הקהק"ל ומלוי חובתם המיוחדת לשני המפעלים שהוכרזו: "מפעל-ארלוזורוב" ו"מפעל-אוסישקין".
4. הועידה שולחת את ברכתה הלבבית לנשיא הקהק"ל מ נ ח ם א ו ס י ש ק י ן למלאות לו 70 שנה ומאחלת לו שעוד ירבה כוחות ויוסיף פעליה למפעל הקרן קימת – מפעל חייו.
5. הועידה שולחת את ברכתה לנרדפים ברוסיה על עוון הציונות והחלוציות ומעודדת אותם בדרך יסוריהם ובעמידתם האמיצה על משמרת הנאמנות לרעיונה ומפעלה של הציונות החלוצית.
6. הועידה מביעה את הערכתה לשליחים הא"יים שעבדו ב"החלוץ" ברומניה והדריכו את פעולתו. הועידה מלווה בברכה את החבר ז א ב מ ש י בשובו ארצה.

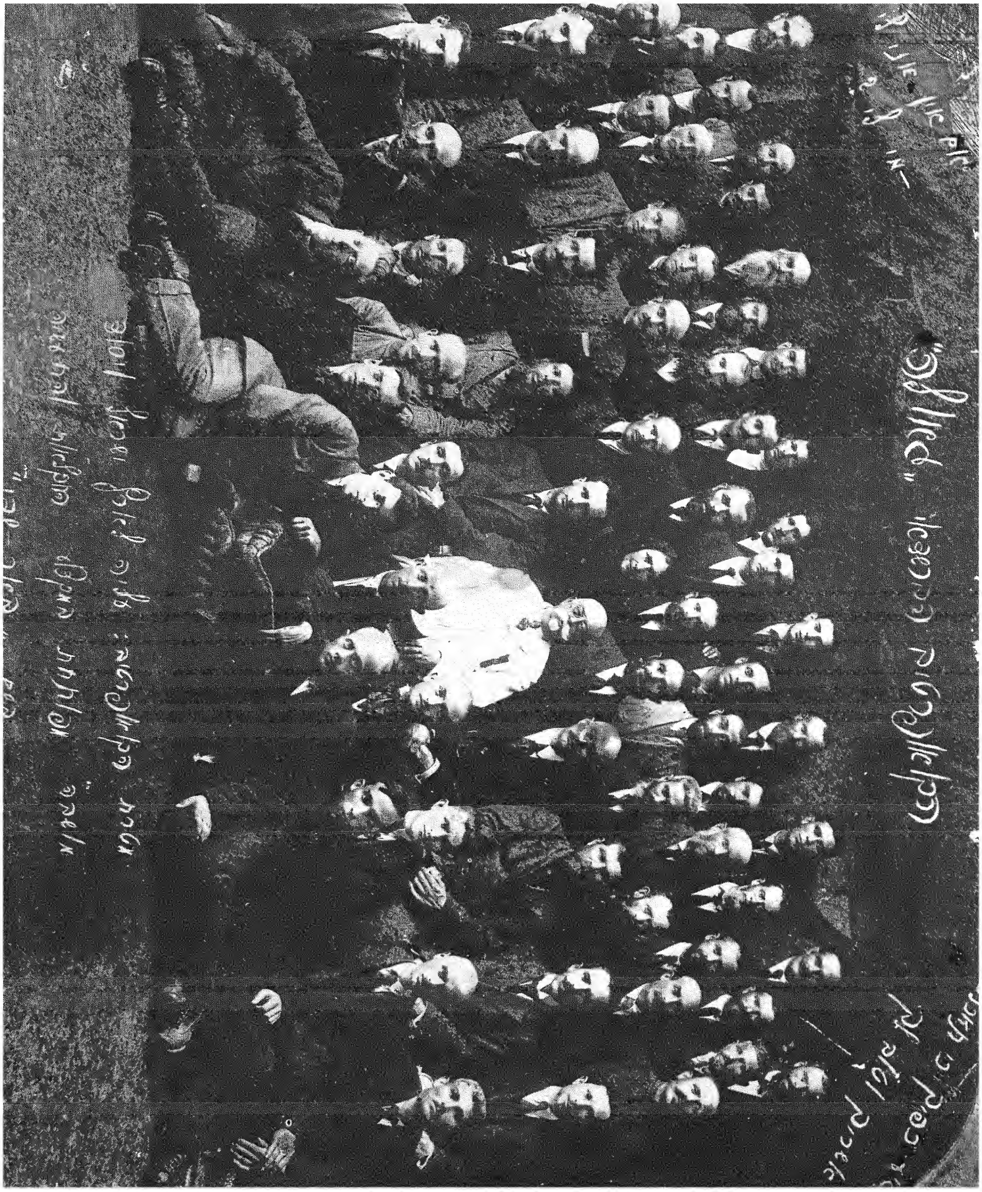
:: :::::::

ט/. מ ח א ו ת.
הועידה מביעה את התמרמרותה הנמרצת של התנועה החלוצית נגד הגבלות העליה העובדת העלולות לכבול את שגשוגו של מפעלנו בארץ ולסתום את הדרך בפני המוני היהודים הנמקים בענים בארצות פיזוריהם לאחרוש חייהם הלאומיים והסוציאליים.
הועידה מביעה את התמרמרותה של התנועה החלוצית נגד החוגים השונים בישוב היהודי בארץ אשר ע"י התנכרותם לעבודה העברית המאורגנת הם מסיעים למעשה את הפוליטיקה האנטי-ציונית שלה בעליה ומצהירה שתנועת "החלוץ" תהיה חיל-המילואים נוסף ותלחם על זכותו לעבודה במשק העברי והעמוד על משמרתו עד הנצחון המלא.

י/. ב ח י ר ו ת: הועידה בוחרת למרכז הסתדרות "החלוץ" ברומניה את הח"ח: הורביץ משה, זייץ מאיר, חיים זוניה, כהן אהרון, מימון זומר, פינקנזון צבי, שברצמן בנימין, שדמי מנחם, שיץ יוסף ושרף יעקב.

מס' 14א. החלטות הוועידה השביעית של "החלוץ", קישינוב, ינואר 1934
(פרטים על הוועידה ראה לעיל עמ' 255—257).

עלייה והעפלה

מס׳ 123. הקואופרטיב הברשדאי ״גאולה״, קישינוב תרפ״א/1921

מלמטה למעלה, שורה 3, מימין לשמאל, יושבים: א. שפירא, ב. חלפן (מזכיר הוועד), א. פאשר (ס׳ יו״ר), א. סלקובסקי (יו״ר), ד״ר י. ברנשטיין-כהן (יו״ר המרכז הציוני), עוה״ד י. טריוווס, י. מאניס (גזבר), א. גרמן, ק. לרנר, הלברט (חברי הוועד).

מס׳ 124. ״עליית הנוער״ מרומניה. הקבוצה הראשונה ליד המשרד הארצישראלי בבוקארשט
חשוון תרצ״ט/נובמבר 1938

מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: 1) ל. קולקר, 2) אב. קדם, 3) א. שטרן, 4) ג. וולוביץ׳, 5) מרגלית (הקריינית, 6) ורדה רוזנפלד, 7) צבי סאֶני, 8) י. רוזן; שורה 2: 1) ד״ר מ. קוטיק, 2) ג. סאֶני, 3) ד״ר זלמן, 4) מ. דאנציג, 5) הרב הראשי, ד״ר יעקב נמירובר, 6) ס. אֶנגלברג, 7) המהנדס זיגלר, 8) ר. קוטיק, 9) י. פריש, 10) ד. שכטר, 11) מ. אורכובסקי, 12) ר. ברזיס, 13) ש. פריש, 14) גב׳ מרגלית; שורה 3 והעליונה: 1) מ. קולקר, 2) יל. אפל, 3) ז. אֶרליכמן, 4) אב. קידר, 5) רפ. וייסמן, 6) בויזקאנסקי, 7) אשר רוט, 8) א. אוורבוך, 8א׳) ח. למפרט, 9) ח. סולומון, 10) ד. לייבוביץ׳, 11) ווייס, 12) אידוב כהן, 13) א. מארק.

מס׳125· הקבוצה הראשונה של ״עליית־הנוער״ מרומניה בטרם הפלגה, קונסטנצה נובמבר 1938

בעיית העלייה העיקה על יהדות ביסאראביה כל השנים. בשנות העשרים הראשונות, עם היווסד "קרן־היסוד" ועריכת תכניות להתיישבות גדולה בארץ, קמה התעוררות רבה בקרב החקלאים היהודים, אשר מנו כ־8,000 משפחות, שהיו קשורות לקרקע ומסורות לעבודה.[1] אף אלה שנאלצו מסיבות שונות לעזוב את החקלאות בחלקה, או לטפל בה שלא במישרין, התחילו לחלום על שיבה אל הקרקע בארץ אבותם. כאלה כן אלה תלו תקוותם באפשרות עלייתם הקרובה ארצה והתנחלותם בה. אם היו בעבר מאות משפחות, שנטו ללכת לארץ רחוקה ומרוחקה כארגנטינה, ובלבד להתיישב על אדמה, הרי אין תימה, שהתיישבותם הקרובה בארץ אבות קסמה להם במיוחד.

ביחוד ציפו לכך ה"טאבאקאים" ("טיטינער", "פלאנטאטורים" בלשון ההמון) היהודים, אשר היו כמעט כל השנים בעליו העיקריים של מקצוע זה בחבל, עד שנהפך למקצוע יהודי מובהק. ניסיון ממושך היקנה ליהודים ידע רב בכל תהליכי הייצור: מן השתילה ועד לקטיפה, מעונת הזעת העלים והשחלת חוטים בעורקיהם עד לייבושם, למן תקופת תסיסותם עד

1. הריפורמה האגרארית, שהונהגה מייד לאחר המהפיכה בפברואר 1917, לא הגבילה את זכותם של עובדי אדמה יהודים לקבלת חלק מן מקרקעי הרפובלי־קה. לכן היו, בהתחלה, בכל עיירה ובכל כפר חקלאים יהודים. ברם, סייג אחד בחוק היה בעוכריו של האיכר היהודי, והוא — שבתור הראשון עמדו לזכות בחלוקה האיכרים שהיו בעלי־אדמה משכבר הימים, ורק לאחר־מכן האיכרים מחוסרי־אדמה. ומאחר שבעיתות הצאריזם היו היהודים נטולי־רשות לרכוש אדמה, הרי שלא כל עובד־אדמה עשוי היה לזכות בחלוקה.
לכך נתוספה עוד רעה חולה: בתחומי היישובים היהודיים מעטה היתה האדמה המופקעת מרשות בני־האצולה, מכדי לספק את צורכי כל הזכאים לכך, ומן ההכרח היה לצמצם את החלקות משישה הקטאר לשניים. רבו גם המקרים של שרירות מצד ועדות־החלוקה מטעם "קאסה־נואסטרה" ("הבית שלנו" — שם הבעלות על המקרקעין), ופקידיה הפקיעו את החלקות מאת היהודים, שזכו בהן קודם לכן, או שהחליפון בחלקות אחרות באזורים מרוחקים ממקומות מושבותיהם. כתוצאה מכל הנסיבות האלה, לא הביאה הריפורמה האגרארית ברכה ממשית לאיכרים היהודים. רובם נאלצו לחכור אדמה לעיבוד מאת הלא־יהודים בתשלומים גבוהים למדי.

לסיווגם ואריזתם. ומעלה יתירה היתה, שלצד העבודות הקשות הקשורות בייצור, היו גם שלבי־עבודה קלים יותר, אשר איפשרו להעסיק אף את הקטינים מבני־הבית. לפיכך רצו מרבית הטאבאקאים לראות את עצמם חלוצי מקצוע זה בארץ־ישראל. ועוד — מלבד הטאבאקאים, הכורמים והייננים והנוקדים, לא מעטים היו בחבל גם חוכרי אחוזות ("פּוֹסאָסוֹרים") מאצל אנשי האצולה. ולא היתה עיר ועיירה, שלא נמצאו בה כתריסר חוכרים, שהיו מושרשים עמוק־עמוק בתורת האדמה ובהלכותיה.

מכאן הטעם להחלטת הוועידה הציונית הראשונה בקישינוב, מאי 1920, על ייסוד מושבה מיוחדת מיוצאי ביסאראביה. ועם הכרזת הלשכה הראשית של הקהק"ל בירושלים על "מפעל המושבות הארציות" והתכנית להקציב שטחי־אדמה מיוחדים למטרה זו — נראה היה העניין כדבר בעיתו ממש.

באביב תרפ"ד אף נעשה ניסיון על־ידי ב. גיצ'קו, איש רזינה, בא־כוח הטאבאקאים בביסאראביה, להשיג מידי ההנהלה הציונית הקצבה של 200 רשיונות מיוחדים לעלייתם. הוא אף יצא למטרה זו בשליחות מיוחדת ארצה,[2] ובתכניתו היה לצאת גם לפאריס ולניו־יורק, לשם השגת האמצעים, שהיו דרושים להתיישבות הקבוצה. אך הדבר לא נסתייע, והגשמת התכנית נכשלה, הן בשל הגבלת העלייה, שחלה בינתיים, והן בשל חוסר אמצעים כספיים.

ועם זאת לא התנדפו תקוות החקלאים כליל. שכן אף שדמות ביסאראביה הדשנות לא העניקו לעובדיהן חיי־רווחה עם אפשרות למתן חינוך נאות לבניהם, שואפי תרבות והשכלה. מחירי היבול היו נמוכים, ללא תמריץ מצד הממשלה; חלקות האדמה, שהיו ברשות החקלאים, היו קטנות. לפיכך נזדקקו מרביתם למקורות פרנסה צדדיים — מי שפנה למסחר זעיר, מי לחנוונות ומי לעבודה בתור ממיינים ואורזי־טאבאק בימות החורף. עבודה אחרונה זו — לא זו בלבד שלא השתלמה כראוי, אלא לפי טבעה היא אף קשה ומפרכת למדי, כשמחלות ריאה־ולב כרוכות בה. הטאבאקאים נתקפחו ביותר על־ידי ה"מוֹנוֹפּוֹל" הממלכתי הרומני, שקבע מחירים נמוכים מאוד לתוצרת, בעוד שדמי חכירת האדמה גדולים היו ביותר. כל אלו הגבירו ממילא את הכמיהה לעלייה ולהתיישבות.

כבר נאמר במקום אחר, שבעצם שימשה ביסאראביה מקום מעבר לארץ לא רק למחנה החלוצי, אלא גם לרבים מפליטי אוקראינה, שהשתייכו כבר לתנועה הציונית בארץ מוצאם. וראויות במיוחד לשמש דוגמה לכך שתי הקבוצות הבאות:

2. "העולם", י"ח, כ"ח בניסן תרפ"ד — 1924.

הקואופראטיב הבּרשאדי

יחד עם החלוצים יוצאי אוקראינה הגיעה בשנות 1921/1922 לביסאראביה קבוצת פליטים יוצאי העיר בּאָרשאד — חברי הקואופרטיב העמלני "גאולה" לשם הגירה לארץ־ישראל והתרכזה זמנית בקישינוב. הקואופראטיב נוסד על־ידי ציוני המקום ביזמתו של יוסף מאניס ובהנהלתו. מטרתו היתה, לפי התקנון אשר נערך סופית בקישינוב, — עלייה מאורגנת, שיתוף וריכוז כל הכוחות החמריים והרוחניים של החברים לשם התיישבות שיתופית, תוך הקמת מושבה מפותחת בכל מקצועות החקלאות, התעשייה והמסחר בשם "באר־שדי".

אל הגרעין הבּאָרשדי, שמנה 26 משפחות נאמנות לרעיון הציוני משכבר הימים, ניתוספו למעלה ממאה משפחות מיוצאי מקומות אחרים באוקראינה. הוא כלל מלבד חקלאים גם בעלי־מלאכה מסוגים שונים. וכל זה למה? — למען יוכל הקואופראטיב להתקיים על עבודה עצמית וליצור בכוחות עצמו את כל הדרוש, שהמושבה אשר תוקם בעתיד תהיה זקוקה לו, בלי להיזדקק ככל האפשר לא לשכירים ולא לקבלנים. כלומר: ללא ניצול הזולת. חברי הקואופרטיב לא נתפתו ללכת בדרך הרבים — להגר לארץ כלשהי, שתהא מוכנה לפתוח להם את שעריה. שאיפתם היתה רק התנחלות בארץ המולדת. שיעשעה אותם התקווה, כי ההון הקטן, שהצליחו להציל ולהוציא מארץ־בריחתם, ושהוכנס לקופה משותפת, ישמש יסוד להקמת מושבה מיוחדת במינה, בסיועה המירבי של ההנהלה הציונית.

בשל הקשיים בהשגת רשיונות־עלייה לארץ החלו לחפש דרכים כיצד ניתן יהיה להשיג בשביל חברי הקואופראטיב אשרות־כניסה לארץ בתור בעלי־הון של 500—250 לי"ש. סכומים כאלה לא היו בידי הקואופראטיב, לפיכך החליט המרכז הציוני בקישינוב להיחלץ לעזרתם. בכך פעל במיוחד יו"ר המשרד לעלייה דאז — ד"ר יעקב ברנשטיין־כהן, אשר נקט בעניין זה עמדה עצמאית מנוגדת לקו ההנהלה הציונית בלונדון, ומנהל הבנק "בסרביה־פלשתינה", — צבי טורקאנובסקי. וכך נעשה הדבר: הבנק "בסרביה־פלשתינה", מיסודו של ראשי הציונים בקישינוב, עיקר פעולתו היה הסחר עם ארץ־ישראל באמצעות הסניף שלו בחיפה, בשם "חירם". את המוצרים שהבנק היה מייצא מרומניה לארץ — בעיקר עצי־בניין וקרשים — היה נוהג לרשום על שמו של הקואופראטיב "גאולה".[3] על סמך תעודות אלה עלה בידי ד"ר תיאודור וייסלברגר, יו"ר המשרד הארצישראלי

3. לפי עדותו של חבר הקואופרטיב בשעתו, מר קופל שאפושניק (חיפה).

בצ׳רנוביץ — מקום מושבו של הקונסול הבריטי —, להשיג את אשרות הכניסה הדרושות לעליית כל חברי הקואופראטיב ומשפחותיהם.

במכתב המשרד הארצישראלי בצ׳רנוביץ, מיום 29 לספטמבר 1921 בחתימתו של ד״ר וייסלברגר, אל הלשכה הציונית המרכזית בלונדון אנו מוצאים פרטים נוספים על מצבו של הקואופראטיב ועל עליית חבריו. ואלה דברי המכתב:

סודי. חברים נכבדים מאד!

לפני שבועיים השגנו את תעודות הנסיעה הדרושות עבור חלק מאנשי הקואופראטיב הבאָרשדי במספר של 37 משפחות, המונות 153 נפשות. רכושו של הקואופראטיב הוא של 5 מיליון ליי, בנוסף לזה הוא יביא איתו ארצה כמות גדולה של סחורות. הקבוצה הזאת הפליגה מקונסטנטינופול בלי קשיים כלשהם ביום ד׳ העבר [כלומר: 21 בספטמבר 1921], שבינתיים עמדה כבר להגיע ארצה. שאר חברי הקואופראטיב המונה 150 משפחות, בערך, נשלח לארץ לאחר שיעלה בידי 37 המשפחות לסדר את העניינים הקשורים בקליטתם של שאר החברים. שם הקואופראטיב הוא ״גאולה״.[4]

אין בתחום הנושא שלי להיכנס לפרטי הפרשה על דרך קליטתם של חברי הקואופראטיב בארץ, אשר האחרונים שבהם הגיעו בחודשי ניסן־סיון תרפ״ב. ניתן רק לסכם, כי עם הגיעם ארצה נטו הבאָרשדיים את אהליהם בקירבת חיפה, קיבלו שיחרור מתשלום מס־כניסה לארץ, נהנו מ״סידור ראשון״ (אהלים, הלוואות וכו׳) של ההנהלה הציונית ועשו צעדים ראשונים להגשמת התכנית. חלק מהחברים יצא בינתיים לחפש עבודה, וחלק הועסק בבתי־המלאכה שהוקמו על־ידם לשם פרנסת ביתם. עד מהרה נחשפה לפניהם תוצאת ה„פיקציה״ של ההון המדומה, אשר היה ברשות הקואופראטיב. מעט הכסף שהוכנס לקופה המשותפת בחו״ל, הלך והתמסמס, הן לצורכי הוצאות הנסיעה והן לצורכי הקיום. חלק מהרכוש שהובא לארץ בצורת סחורה למימכר (שיער־חזיר), שעתיד היה להיהפך להון־יסודי — ערכו ירד מאד בשל חוסר הידע של המטפלים בו, והוא נמכר בלונדון בפרוטות ממש. ומשנוכחה ההנהלה הציונית על מקור ה״הון״ של הקואופראטיב, שכאילו הופקד ברשות החברה ״חירם״ בחיפה, הגיעה עצם התכנית לידי משבר. שהרי לא היה בידיהם להשקיע אף חלק מהאמצעים שהיו דרושים לייסוד המושבה ולפיתוחו של הקואופראטיב. על־ידי־כך בא הקץ לאידיאה נהדרה זו של יוצאי באָרשאד, שטופחה על־ידי יוזמה זמן רב.

4. תוכן מכתב זה סותר את דברי ישראל יקותיאלי ב״ספר העליה השלישית״, עמ׳ 640, כאילו חלוצי הקואופראטיב הגיעו ארצה ב־8.9.1921.

בסופו של דבר נתפרדה החבורה, וכל אחד פנה לעברו. ברם, רבים הם שתרומתם האישית בתחום הציבורי, התרבותי והאמנותי היתה מורגשת — זכר למה שהיתה בעבר העיר והאם בישראל ששמה באָרשאד.

אופיינית ביותר לאותה עת היא העובדה, שמוסדות־העזרה, שהוקמו בארצות־הברית מיוצאי עיירות אוקראינה (ה״לאנדסמאנשאפטים״) לא נתנו דעתם להעניק לאחיהם את העזרה הדרושה לצרכים קונסטרוקטיביים, והעדיפו ללכת בדרך העזרה הסוציאלית בלבד.

הקואופראטיב הווינוגראדי

שליחי העיירה וינוגראד שבאוקראינה, בת 300 נפש, ביקרו בארץ בפרוס מלחמת־העולם הראשונה ורכשו שטח אדמה להתיישבות שיתופית. משחזרו מן הארץ, כבר לא הספיקו לעלות ונשארו תקועים במקום מושבם. בימי הפרעות באוקראינה הבריחו אנשי וינוגראד את גבול הדניאֶסטר והתרכזו בקישינוב. כאנשי באָרשאד כן אלה יסדו לעצמם קואופראטיב לעלייה ולהתיישבות בארץ בשם ״כרמיה״.

גם אלה הזדקקו לעזרת הבנק ״בסרביה־פלשתינה״ שבקישינוב. ובעזרת המשרד הארצישראלי בצ׳רנוביץ, אשר קיים יחסים ידידותיים ביותר עם הקונסול הבריטי, סיר ק מ ר ו ן, מחסידי אומות העולם, נתאפשרה העלאת כל חברי הקואופראטיב. הם עלו בשתי קבוצות נפרדות והגיעו ארצה בחורף ובאביב תרפ״ב.

המציאות הקשה, ששררה אז בארץ, והמחסור באמצעים כספיים ציבוריים שׂמו לאַל את כל החלומות על התיישבות, וכל אחד נאלץ להסתדר באופן עצמאי ככל שעלה בידו.[5]

אכן, רב היה העידוד והסיוע, שקישינוב העניקה לחברי הקואופראטיב הבאָרשאַדי, ובחלקו לחברי הקואופראטיב הווינוגראדי, לשם השגת מטרתם הראשונה — הפריצה לארץ. חשובה היתה גם פעולתו של המשרד הארצישראלי בצ׳רנוביץ לביצוע המשימה. ואף אם לא הושגה המטרה הסופית — התיישבות בארץ — הרי אין למעט בערכו של עצם המיפעל, שבאמצעותו נתאפשרה עלייתן של כמה מאות נפש.

המשבר הכלכלי החמור, שפקד את ביסאראביה לאחר היספחה לרומניה ושהחריף בשנת 1924, גרם להגברת ההגירה מכאן לארצות שמעבר־לים.

5. פרטים נוספים על שני הקואופרטיבים הבאָרשאדי והווינוגראדי — ראה ב״ספר העליה השלישית״, בהוצאת ״עם עובד״, ת״א, תשכ״ד, וכן בספר ״בחבלי העליה וההעפלה״ לי. יקותיאלי, בהוצאת ״ספריית הפקיד״, ת״א, תשכ״ז.

גבר הלחץ גם על שערי העלייה, שהיו כמעט נעולים, במידה שלא היתה כמוה עד אז. פעילי ההסתדרות הציונית, שטיפלו אותו זמן בענייני העלייה — צבי בונפלד, מזכיר הציונים הכלליים, ויצחק שווארץ, מטעם "מחלקת העבודה" ("צעירי־ציון" ו"החלוץ") — כרעו תחת נטל העבודה, אשר הועמסה עליהם. המועמדים לעלייה נתאשרו רק לאחר בדיקה וסלקציה קפדניות ביותר. אושרו רק בעלי מקצוע מעולים וחקלאים מנוסים, וביניהם גם בעלי־הון קטן. השפה העברית לא היתה למרביתם זרה כלל, ובניהם, רובם המכריע התחנכו בבתי־הספר העבריים. ברם, רק מעט מזעיר מהחומר האנושי המנופה הזה יכול היה לזכות בסרטיפיקאט הנכסף.

בהיעדר סטאטיסטיקה נפרדת על גודל העלייה בכל אחד מחבלי רומניה — ביסאראביה, בוקובינה, טרנסילוואניה והריגאט — באשר הם נבלעו בתוך החטיבה הכל־רומנית, אי־אפשר להגיש נתונים מדוייקים על ביסאראביה לחוד. אבל גם מתוך הידיעות החלקיות והמקוטעות שאנו מוצאים פה ושם, ניתן לקבל מושג על חלקו של קיבוץ יהודי ביסאראביה בעלייה, בפרקי־זמן מסויימים, בתוך המסגרת הכללית של רומניה.

מתוך תוצאות המיפקד בהכשרה החלוצית — עולים בפוטנציה — לראשית 1925, כשוך זרם הפליטים מאוקראינה, אנו למדים על הרכבה, והוא: ילידי ביאסארביה — 64.5%, ילידי בוקובינה — 27.5% וילידי רומניה הישנה — 8.0%[6] (טרנסילוואניה טרם הצמיחה אז את התנועה החלוצית).

ברבות הימים נשתנו אמנם במקצת המספרים האלה לטובת רומניה וטרנסילוואניה, אך ידוע אף ידוע היה, כי חלקה של ביסאראביה בעלייה החלוצית מרומניה, עד ראשית שנות השלושים היה למעלה מ־60%,[7] ומאז ואילך לא ירד כמעט למטה מכדי 40%.

בדו"ח של ההנהלה הציונית לקונגרס הציוני הי"ד בתרפ"ה על מצב העלייה מביסאראביה, בפרק הזמן למן הקונגרס הציוני בתרפ"ג — מספטמבר 1923 עד ליולי 1925 — אנו מוצאים כי:

א.	נרשמו לעלייה		אושרו לעלייה	
	משפחות	נפשות	משפחות	נפשות
בעלי־מלאכה מסוגים שונים	900	3,150	259	1,017
פועלים וחקלאים	460	920	252	252
פועלות	240	240	196	196
בסך־הכל	1,600	4,310	707	1,465

6. "ערד און ארבעט", קישינוב, מס' 1(40), 1925.
7. ראה פרק "החלוץ", עמ' 253.

ב. 99 הרשיונות שנתקבלו על חשבון זה נתחלקו:

לחקלאים	19	שהם	52	נפשות
לבעלי־מלאכה	20	שהם	66	נפשות
לפועלים	28	שהם	39	נפשות
לפועלות	32	שהם	32	נפשות
בסך הכל	99	שהם	189	נפשות

כלומר: 4.4% מכלל הנרשמים או 13% מאלה שנרשמו לעליה(!)

מלבד זה הושגו אשרות־כניסה:

לבעלי־הון (סוג ב׳)	11	שהם	24	נפשות
לבעלי דרישות	55	שהם	77	נפשות
בסך־הכל	165	שהם	290	נפשות

ובנוסף לזה:

לתיירים	57	שהם	66	נפשות
לחוזרים	4	שהם	7	נפשות
בסך־הכל משפחות	226	שהם	363	נפשות

הדו״ח מדגיש, כי הנתונים הללו אין בידם כדי לשקף את כל היקף העליה מביסאראביה, מאחר שבאופן פורמאלי נכנס כל שטח ביסאראביה לחוג פעולתו של המשרד בקישינוב, אך למעשה קביעת־גבולין זו אינה מונעת מתושבי צפון ביסאראביה (מחוז חוטין) לפנות, מפאת קירבת המקום, למשרד בצ׳רנוביץ לשם סידור ענייני עלייתם, וכן מדרומה של ביסאראביה (מחוזות אקרמן ואיזמאיל) — למשרד בגאלאץ.

הדו״ח מציין:

> ביסאראביה עשירה באלמנטים בריאים, מנוסים ומסוגלים לעבודות קשות, והמשבר האקונומי דוחף את תושביה להגר ולבקש מקלט. בכל יום צובאים על דלתות המשרד 40 — 20 איש לקבלת אינפורמציה.

מכל האמור ניתן לעמוד על הלחץ הגדול של המתדפקים על שערי העלייה לארץ עוד מראשית שנות העשרים. הלחץ גבר והלך עם החרפת מצבו של הקיבוץ היהודי בביסאראביה יותר מאשר בשאר חלקי הארץ, הן מטעמים מדינים — כישוב־ספר הנתון מעברו האחד במצב בלתי יציב, ומעברו השני נידון להפלייה מצד שליטיו החדשים — והן מטעמים חמריים חמורים עקב שנות הבצורת שפקדוה לעתים קרובות מדי.

165 רשיונות עלייה — כזאת היתה התשובה הריאלית למאות ומאות צמאי־עלייה, מועמדים מוכשרים, אשר צבאו על שערי הארץ.

לאור הסיכויים הקלושים לזכות בעלייה לארץ־ישראל הוגבר זרם ההגירה מכאן לארצות רחוקות שמעבר לים, וביחוד לאמריקה הלאטינית. כיוון שנפתח פתח זה, נחלשה ההרשמה לעלייה, והלחץ פחת במידת־מה. בדו"ח של ההנהלה הציונית לקונגרס הט"ו בתרפ"ז על מצב העלייה מביסאראביה בשנות 1925, 1926 ו־4 החודשים הראשונים של 1927, אנו מוצאים את הנתונים דלמטה:

א.

	נרשמו לעלייה משפחות	אושרו לעלייה[8] משפחות	אושרו לעלייה[8] נפשות
בעלי מקצוע	385		
בעלי מקצוע מיוחד	410	375	625
פועלות	725		
בסך־הכל	1,520	375	625

ב. סודרה העלייה לפי הסוגים

	ב־1925	ב־1926	ב־1927*	ס"ה
עפ"י רשיונות ההנה"צ:				
גברים	352	146	6	504
נשים	72	47	2	121
סך־הכל	424	193	8	625
בעלי־הון	39	4	—	43
דרישות	81	48	2	43
תלמידים	2	—	—	2
תיירים	45	9	3	57
חוזרים לא"י	1	5	—	6
בסך־הכל	592	259	13	864

לא זו אף זו — כל השנים קיננה בלב אנשי ביסאראביה הרגשת־קיפוח בחלוקת הסרטיפיקאטים. ההתדיינות הממושכה בשאלה זו בוועידות העולמיות של "החלוץ" (ראה בפרק המיוחד על "החלוץ") ובוועידות המשרדים הארצישראליים, וכן חליפת המכתבים המתמדת עם הנהלת הסוכנות ומחלקת העלייה, לא הביאו שינוי ניכר לטובה.

8. מחוץ לחלוצים, שהועלו על־ידי מרכז החלוץ.
חודשי ינואר—אפריל.

אלפי בני הנוער הלאומי, שכל מאוויי חייהם היתה העלייה לארץ, היו נטולי תקווה לסדר את חייהם בארץ אנטישמית מובהקת כרומניה דאז. גרוע מזה היה גורלם של החלוצים, שעברו את תקופת ההכשרה וחיכו ממושכות לתורם בעלייה. מרביתם הגיעו בינתיים לפרקם, גיל חובת־גיוס לצבא, ועל־ידי־כך הוצאו, בעצם, מהמסלול והורחקו ממטרתם.

ניסיון־העפלה ראשון

מראשית ימי המאנדאט על ארץ־ישראל לוותה כל הזמן העלייה החוקית, המוגבלת והמצומצמת, בעלייה בלתי־חוקית בדרכים שונות, בדרך היבשה ובדרך הים. והרבה פנים היו לה: פריצת הגבולות מצפון וממערב בעזרת מבריחים; נישואים פיקטיביים של בחורים נתיני ארץ־ישראל עם בחורות מחוץ־לארץ, וכן במסווה של תיירות. הצורה האחרונה קיבלה לעיתים אופי קבוצתי וציבורי מאורגן, לרגל אירועים מיוחדים אשר התקיימו בארץ, כגון: חנוכת האוניברסיטה, פתיחת ה"מכביה", עריכת ה"יריד המזרחי" וכן עריכת טיולים בימי הפסח. עליה — והעפלה בצידה.

צימצום אפשרויות־העלייה לנוער ולאנשי המעמד הבינוני עורר התמרמרות רבה בקרב הציבור והתנקם בכל פעולה ציונית במקומות. לאור מצב זה נתן המרכז הציוני בקישינוב על כל זרמיו את דעתו, לארגן שיירת־תיירים גדולה לימי חג הפסח בתרצ"ג. נוסד משרד משותף לכל המרכזים הציונים בשם "התייר", שביצע את הפעולה.

אורגנה קבוצה בת 200 איש, רובם צעירים, שקיבלו אשרות כניסה מאת הקונסול הבריטי "לפי המלצת ההסתדרות הציונית" ויצאו למסעם באניה "ארדיאל", כשהם מצויידים בכרטיסי־נסיעה הלוך־ושוב. קבוצה דומה אורגנה גם על־ידי הפדראציה הציונית בבוקארשט. ברם, איתרע מזלם של 323 הנוסעים באניה "ארדיאל", שהגיעה ליפו יומיים לפני חג הפסח. פקידי הנמל ביפו את התיירים באיטיות רבה ובדקום בדיקה קפדנית ביותר. הוצגו שאלות מכשילות מלכתחילה על כוונת סיורם בארץ ותוך תהייה על דמי־הכיס המועטים שהיו בידיהם, אף כי למרביתם היו קרובים בארץ, שעל חשבונם יכלו להתקיים בימי שהותם בארץ.

כתוצאה מכך נפסלו 121 מנוסעי האניה ולא הורשו לרדת על החוף. ביניהם — 22 מהקבוצה של הריגאט, 9 מבוקובינה, 1 מטרנסילוואניה ו־89 (מהם 52 בחורות) מהקבוצה הביסאראבאית. נקל לשער את מצב רוחם של הנפסלים, שלאחר מאמצים גדולים כבר זכו לראות במו עיניהם את חופי הארץ. היאוש גבר ביותר, בראותם את משלוחי המצות שהגיעו אליהם

מטעם המוסדות בתל־אביב — צידה לדרך בחזרתם לארץ־מוצאם — והם סירבו לקבלם.

בהגיע המוחזרים לחיפה בבוקר ערב החג נודע להם, שכל השתדלויות הסוכנות ופנייתו האישית של הרב קוק לנציב העליון הושבו ריקם. הוכרזה שביתת־רעב, והאוכל שהוגש להם באניה נזרק הימה. וכשניסו באי־כח ועד הקהילה בחיפה, הד"ר י. ל. וילנסקי וי. ארדשטיין, לשכנע אותם, כי אכן נעשו כל המאמצים למנוע את החזרתם אך הם עלו בתוהו ומן ההכרח לקבל את הדין — פרצה זעקה ויללה המונית. אף רבו מקרי התעלפות.

רק בשתיים אחה"צ, שעה אחת לפני שעמדה האניה להפליג מחיפה, נתקבל מברק מירושלים כי בהתערבותם האישית של הרב קוק וי. בן־צבי ובערבות 100 ל"י לכל אחד מהתיירים, הסכימה הממשלה בחסדה להורדתם אל בית־ההסגר, לימי החג בלבד, על־מנת שיוחזרו מיד לאחר מכן לארץ־מוצאם. בקושי רב ניתנה רשות לקרובי האומללים להיפגש אתם.[9]

עם כל המאמצים מצד ראשי הציבור בארץ למנוע את החזרתם של התיירים החשודים (שהרי בעצם לא נתפסו בדבר עבירה כלשהי לגבי החוק) קיננה ההרגשה בלב העסקנים הציוניים בביסאראביה, שמטעם הסוכנות לא נעשה די בנידון זה. בדו"ח ההנהלה הציונית לקונגרס הי"ט ב־1935 אף לא נזכר כלל מקרה טראגי זה, שפגע בקבוצת תיירים של למעלה ממאה איש, אשר הגיעה באופן ליגאלי בהחלט לחופי הארץ (והפגיעה היתה גם במוסדות הציוניים בביסאראביה). הדו"ח מסתפק בפיסקה מצומצמת כדלקמן: "ב־1933 גורשו מן הארץ 30 תיירים יהודים ו־50 עולים בלתי חוקיים" — ותו לא!

משהגיעו התיירים חזרה לקונסטאנצה, הסתערו על משרד העלייה שם בדרישת סרטיפיקאטים וסירבו לעלות על הרכבת ולצאת את העיר. התערבה המשטרה ואיימה לסגור את המשרד. משלחת המרכזים מקישינוב, שבאה לקונסטאנצה, הצליחה אמנם לשכנע את המוחזרים שיעזבו בינתיים את העיר, תוך התחייבות לדאוג למציאת פיתרון נאות למצבם, אך הם סירבו לשוב כל אחד לביתו ויבואו בסך לקישינוב. כאן חזר ונשנה אותו הדבר שבקונסטאנצה — המוחזרים וקרוביהם צבאו מבוקר עד ערב על בית־המרכז הציוני ולא רצו לסור ממנו עד שתינתן הבטחה רשמית, שכל הסרטיפיקאטים העומדים להתקבל בשדיול הבא יועמדו לרשותם. רק במאמצים יוצאים מגדר הרגיל הצליח כותב טורים אלה, שבנוסף לתפקידו העיקרי כמזכיר "תרבות" הוטל עליו גם ניהול המשרד הארצישראלי, להגיע לידי הסדר כלשהו עם המוחזרים. ואמנם, בשלושת השדיולים הקרובים

9. "דבר", 9, 10 ו־12 באפריל 1933.

נסתיימה פרשת ה״העפלה״ הראשונה והמיוחדת במינה מביסאראביה. רובם המכריע של המוחזרים, שהתאימו פחות או יותר לתנאי העלייה, שבו והועלו ארצה.

ניסיון ראשון זה של קבוצת ״התייר״ מקישינוב, לימי חג הפסח בתרצ״ג, הצליח, אמנם, רק בחלקו, אך מאת התיירים המאושרים שהצליחו לרדת על החוף הסתדרו לאחר־מכן איכשהו בארץ ולא חזרו עוד. מבחינה זו אין המיבצע נופל בערכו מהמיבצעים שנעשו לאחר מכן, באוגוסט 1933, עולים בלתי ליגאליים (ספר ״אף־על־פי״ לחיים לזר־ליטאי, עמ׳ 487) באניה ״אוניון״ ובקיץ 1934 באניה ״ואֶלוֹס״. הראשונה הצליחה להוריד 100 והאניה השנייה — 350 חלוצים (״ספר תולדות ההגנה״, עמ׳ 529). אשר לפרשת העפלה בשנים הבאות, עוד נחזור אליה בסופו של פרק זה.

תחושת קיפוח בחלוקת הסרטיפיקטים

התמרמרותו של הציבור בביסאראביה על קיפוח מתמיד בחלוקת רשיונות העלייה הגיעה לשיאה, עם התפרסם דו״חות מחלקת העלייה על אופן ניצול הסרטיפיקאטים בשדיולים אוקטובר 1933 — מארס 1934 ואפריל — ספטמבר 1934. היא באה לידי ביטוי בשורה של מאמרים ראשיים חריפים בעיתונות המקומית[10] נגד הקיפוח והעוול לקיבוץ יהודי זה. להלן — לוח־השוואה שנתפרסם באחד המאמרים בשם ״בנים חורגים״ מאת בן־אברם [ד. ויניצקי].[11]

בשדיול אוקטובר 1933 — מארס 1934:

לפולין —	חלוצים	885	קרובים	300	מעמד בינוני	215	סה״כ	1,400	רש׳
לרומניה —	הלוצים	200	קרובים	15	מעמד בינוני	125	סה״כ	340	רש׳

מלבד זה תוספת בסוף השדיול: לפולין — 240 רשיונות ולרומניה — 15. ובסיכום כולל: 1640 לפולין ו־355 לרומניה, כלומר — 21.6%.

בשדיול אפריל — ספטמבר 1934:

לפולין —	חלוצים	1,040	קרובים	500	מעמד בינוני	310	ס״ה	1,850	רש׳
לרומניה —	חלוצים	200	קרובים	30	מעמד בינוני	60	ס״ה	310	רש׳

מלבד זה תוספת בסוף השדיול: לפולין 145, בנוסף ל־200 הרשיונות לבעלי מקצוע עם הון של 250 ליש״ט, ולרומניה — לא כלום!
ובסיכום כולל: 2195 לפולין ו־310 לרומניה, כלומר — 14.6%.

10. ״אונזער צייט״, גל׳ 3610, 18 באוקטובר 1934; גל׳ 3639, 3649, 3651.
11. שם, גל׳ 3648, 30 בנובמבר 1934.

מתוך לוח־ההשוואה שלעיל מתבלטות בעיקר העובדות:

א. קיפוח מוחלט ברשיונות לבעלי־מלאכה מסוג בעלי־הון של 250 ליש״ט;

ב. פער עצום במיכסת הרשיונות לקרובים, שאם אמנם הוקצבו בהתאם למספר היחסי של הבקשות אשר הוגשו, הרי זה נבע בעיקר מתוך כך, שרומניה קופחה עד כה במשך שנים רבות בחלוקת הרשיונות לעובדים, ועל־כן נשללה ממנה האפשרות ליהנות במידה מתאימה מעליית הקרובים.

ג. בשדיול אפריל — ספטמבר 1934 עוד גדל הקיפוח בחלוקת הרשיונות לרומניה, שירדה מ־21.6% לכדי 14.6%!

אשר־על־כן התרחב הפער גם בהיקף העלייה הכללית שבין רומניה ופולין (לפי הנתינות), כדלקמן:

	פולין	רומניה	יחס מספרי
בשנת 1932	2,987 נ׳	377 נ׳	12.60%
בשנת 1933	12,879 נ׳	1,374 נ׳	10.67%
בשנת 1934 (המחצית הראשונה)	5,619 נ׳	716 נ׳	12.70%

ברור, שבטענות על הקיפוח הובא בחשבון גודל האוכלוסיה היהודית שבפולין (3 מיליונים) ורומניה (קרוב למיליון), כלומר — כדי השליש לזו של פולין. עיקר הטענה היתה: אם מסיבה אובייקטיבית שהיא הופחתה מיכסת הרשיונות בשביל רומניה מסוג עולים אחד, מן הדין היה לפצותה מסוג עולים אחר. חיים בארלאס, מנהל מחלקת העלייה, שביקר לא אחת ברומניה, הבטיח לפעול בכיוון זה, ולא נסתייע הדבר.

ביסאראביה, שהיתה מאז ומתמיד המאגר הגדול ביותר בשביל העלייה החלוצית, והלחץ לעלייה גבר בה יותר מבכל שאר החבלים, נפגעה במיוחד מהקיפוח. הורצו תזכירים לסוכנות בתביעה להגדיל את המיכסה למענה; נציגי יוצאי ביסאראביה בארץ — הד״ר א. גולדנשטיין וצ. וינשטיין — ניהלו שיחות תכופות עם ראשי מחלקת העלייה בעניין זה; הוטחו דברים חריפים בפני הד״ר האנטקה, שביקר בסוף אוקטובר 1934 בקישינוב. הוא הועמד על המצב החמור בעלייה מביסאראביה, המתנקם בכל פעולה ציונית וגורם אכזבה נוראה בקרב טובי העסקנים למקומותיהם. כל התרעומות האלה נשנו וחזרו בישיבת הוועדה הארצישראלית המרכזית בבוקארשט, שהד״ר א. האנטקה הוזמן אליה. הוא נתבע לפעול למען תיקון העוול

כלפי רומניה ולהגדלת מיכסת הרשיונות לעובדים ולקרובים עד כדי השליש מזו של פולין. אך גם לאחר כל אלה לא חל שינוי ניכר לטובה, וכך נמשך והלך המאבק על עלייה, להגדלת מיכסת הרשיונות, כל השנים.

עם הרחבת ממדי העלייה בכלל, משנת 1933 ואילך, נתעוררה השאלה בדבר עליית סבלי־נמל מבין היהודים שבערי דרום־ביסאראביה שעל חוף הדאנובה — ראֶני, איזמאיל וקיליה. אך מחלקת העלייה ראתה לנכון להעדיף את סבלי סאלוניקי, וביסאראביה לא זכתה בשום סרטיפיקאט מסוג זה.

בתרצ״ה הוקצבו 400 רשיונות־עלייה לפועלים חקלאים בשביל ״התאחדות האיכרים״ בארץ. ביסאראביה שהיתה מבורכת בעובדי־אדמה בעלי ניסיון רב וחדורי מסורת יהודית ולאומית עמוקה ומושרשת, ראתה את עצמה עדיפה לעומת ארצות אחרות לזכות במיכסה הגונה. נשלחה תביעה טלגרפית לסוכנות להקציב 100 רשיונות, אך למרות זאת זכתה ביסאראביה לקבל 34 רשיונות בלבד. וכיצד נעשה המעשה? שליחה המיוחד של ״התאחדות האיכרים״ יששכר סיטקוב, ביקר במיוחד בכמה ישובים חקלאיים בביסאראביה, בדק ובחן טיבם ומהותם של המועמדים (כלל הנרשמים לרשיונות אלה הגיע לכדי 800!) ואישר קרוב למאה משפחות. אך כשפנה לטראנסילוואניה וגילה משפחות מרובות בנים, שבהן נתברכו שם היהודים, כוח־עבודה מרוכז, קיצץ את המיכסה שנועדה על־ידו מלכתחילה לחקלאי ביסאראביה והעמידה על 34 מכלל 110 הרשיונות, שנועדו על ידו לרומניה.

גרמו לכך גם שיקולים מסוג אחר לגמרי, והם: האופי הפרימיטיבי ביותר של חקלאי טראנסילוואניה, שנדמו בעיניו של השליח כעולי־תימן, העשויים להיות נאמנים יותר לבעליהם ולהסתפק במועט.

איתרע מזלה של ביסאראביה גם בעליית ״המעמד הבינוני״ לשם התיישבות. הדבר לא נסתייע מפני העניות, שבה נתייסרו כל אלה שראויים היו לזכות ברשיון־עלייה מסוג זה. חקלאי ביסאראביה האמיתיים, בין אלה שעיבדו את שטח אדמתם שלהם ובין אלה שהתפרנסו מעבודה שכירה אצל אחרים, רובם ככולם חיו חיי צנע ודוחק. רכושם הפרטי דל היה, ולמעשה יכלו החקלאים הללו להימנות עם מעוטי־אמצעים. הסכום 500 ליש״ט, שנדרש מאת המתיישב, נחשב היה, לפי הערך הירוד של המטבע הרומני, להון עצום.

צבי ליברמן (ליבנה), איש נהלל, שביקר כאן בקיץ 1935 מטעם הסוכנות לשם בחירת מועמדים מתאימים להתיישבות מבין המעמד הבינוני, עמד מקרוב על המצב בביסאראביה. והנה את אשר מספר הוא ב״דבר״ מ־4.2.36:

סח לי יהודי כפרי זקן: רק עין רעה הזיקה לביסאראביה. ביסא־ראביה זו, מלכת־השפע, מלכת־הברכה החקלאית רעבה זו השנה השלישית. — — — אם בשנים הקודמות חיינו עוד מהשומן שלנו, משארית היבולים של השנים הקודמות, הנה השנה רעב ממש.

כן — רעב. בזאת נוכחתי בשוטטי מאות קילומטרים בערבות ביסאראביה מכפר לכפר ומעיירה לעיירה.

מהבצורת סובלים קשה יהודי הכפרים והעיירות כי מלבד חנוונות פעוטה, הרי רבים הם היהודים בכפרי ביסאראביה העוסקים בחקלאות או בחקלאות למחצה.

מהבצורת במשך 3 השנים נחרבו קודם־כל החקלאים והחקלאים למחצה. אולם גם על החנוונים עוברת הכוס. באין יבול לאיכר — במה יקנה?

כזו היתה המציאות: החקלאים מביסאראביה קיוו להתיישבות שלא באמצעיהם הדלים, ואילו הכרזת הסוכנות היהודית על גיוס מתיישבים מהמעמד הבינוני, שהונם מגיע לכדי 500 ליש"ט, כמוה כ"לעג לרש" היתה בעיניהם.

בסוף שנת 1937 גברו הרוחות הרעות, שהיו מנשבות ברומניה, והתעמולה האנטישמית התחילה לקבל ממדים נרחבים. להגה המדינה נקראה ממשלה אנטישמית מובהקת של גוגה־קוזה. מפלגה זו, שעיקרי תכניתה המדינית והכלכלית היו הרחקת היהודים מכל תחומי החיים. ראשית מעשיה היו — הנחת יסוד לתחיקה אנטישמית.

אף בנפול ממשלה זו — כעבור 44 ימים — לא נשתנו פני הדברים. כל הני מרעין בישין, שהתרגשו ובאו על יהודי רומניה בתקופת גוגה־קוזה, נשארו בעינן. כי את אשר הספיקו לזרוע תוך שבועות ספורים, שוב לא ניתן היה לעקור. ולא זו בלבד. מערכת החוקים החדשה שימשה יסוד ונקודת־מיפנה להעמקת התחיקה מצד הממשלות שבאו לאחריה. שכן הן נמצאו כל הזמן תחת לחץ הגרמנים להתקדם יותר בתחיקה אנטי־יהודית. מוצא אחד ויחיד נראה היה לעין: יציאה מן הארץ מבעוד זמן — אך איך ולאן?

ראש־הממשלה, ארמאנד קאלינאֶסקו אשר היה מאויביו המושבעים של "משמר הברזל" — ואין כל ספק, אף בהשראתו של המלך קארול — אשר בזמנו הוציא להורג את ה"קאפיטאן" קודריאנו וכמה מחבריו, חיפש דרכים, יחד עם שר החוץ גאפאֶנקו, להשתחרר במקצת מלחץ הגרמנים, תוך הישענות־יתר על הארצות הדימוקראטיות. הוא אף חתר לנהוג ביתר מתינות לגבי היהודים ולמצוא פיתרון "הומאני־תרבותי" לבעייה זו על־ידי גירושם לארצות־מקלט שונות, אך לא הצליח. שר החוץ ניסה לשכנע את ממשלת

לונדון — תחילה באמצעות שר־החוץ הפולני, ב א ק, ולאחר־מכן אף באופן אישי — שעליה לבוא לעזרת ממשלת רומניה לשם מימוש תכנית הגירוש שלה של 150 אלף יהודים במשך 5 שנים,[12] אך היא לא נענתה לכך.

וכך נשארו שערי העלייה נעולים בפני יהודי רומניה, אף לאור שיקולים מדיניים רבי־ערך בין־לאומיים.

בראשית 1938 ביקרו ברומניה חברי ההנהלה הציונית, י. גרינבוים וא. דובקין. ומשעמדו על רוע מצבו של הקיבוץ היהודי, הבטיחו לעשות למען הגדלת מיכסת הסרטיפיקאטים לרומניה. באפריל 1938 יצאה לארץ משלחת מטעם המועצה העליונה בבוקארשט, כדי להביא לפני המוסדות הציוניים העליונים את חרדתה של יהדות רומניה לגורלה ודרישת מיכסה מיוחדת לע ל י י ת ־ ה צ ל ה. יחד עם זאת תבעו עזרה לסידור "טראנספאר" בשביל עולים בעלי־הון. שכן קשרי המסחר בין ארץ־ישראל ורומניה הדוקים היו למדי, אך בעוד שהאכספורט מרומניה הגיע למעלה ממיליון לא"י, תפס האימפורט מארץ־ישראל רק משהו למעלה מ־100 אלף לא"י.

המשלחת היתה מורכבת מבאי־כוח כל חבלי הארץ, ובראשה עמד הרב הראשי של הריגאט ד"ר יעקב נ מ י ר ו ב ר. מטעם ההסתדרות הציונית בביסאראביה השתתף בה העו"ד יצחק ק ו ר ן. המשלחת נתקבלה בחמימות על־ידי ראשי המוסדות בארץ, אך קצרה ידם להיענות במידה ניכרת לתביעת באי־כוחו של הקיבוץ היהודי השני בגודלו באירופה. הסיבה — צימצום העלייה מאז מאורעות תרצ"ו. ההבטחה להעלות את מיכסת הרשיונות לעובדים מ־9% ל־13%[13] וכן לשלב את רומניה במסגרת הארצות שנהנו מהרשיונות ל"עליית הנוער",[14] לא היתה עשויה להביא פיתרון מוחשי למצוקתו הגוברת של הקיבוץ היהודי ברומניה. שהרי שערי העלייה כמעט שנסגרו בעצם הימים שהשואה האיומה התקרבה בצעדי ענק.

עליית סטודנטים

תמריץ ניכר לעליית סטודנטים הוגש על־ידי האוניברסיטה העברית בירושלים. מזכיר האוניברסיטה, הסופר ארי אבן־זהב, שעשה באמצע מאי 1938 סיבוב בערי הבירה של חבלי הארץ השונים ברומניה, שהה יומיים

12. אריסטידה בלאנק, הבנקאי הנודע, אמור היה לעמוד בראש המפעל הכספי, כמיליארד ליים רומניים, לשם יישום התכנית. הממשלה עצמה היתה מוכנה לשאת ב־30% מהתקציב הנדרש. ("ציון", רבעון לחקר תולדות ישראל, ירוש־לים, תשכ"ד, חוב' א—ב).
13. מתוך הדו"ח לקונגרס הציוני, הכ"א, תרצ"ט.
14. "שטירי", בוקארשט, גל' 219 — מאי 1938.

בקישינוב, בלווית מנהל המשרד הארצישראלי מ. אורכובסקי. הוא נפגש עם חברי מרכז "תרבות", עם דורשי האוניברסיטה ועם חברי הוועד של הסתדרות הסטודנטים הלאומיים ופרש לפניהם אינפורמציה מלאה בקשר לרישום סטודנטים ועלייתם. נתקיימה גם אסיפת הורים ותלמידים, שבה הירצה על החינוך הגבוה בארץ.

מ. אורכובסקי מילא אחריו באינפורמציה על יתר בתי־הספר הגבוהים והתיכוניים בארץ. לאחר חילופי שאלות ותשובות הוקמה ליד המשרד הארצישראלי בקישינוב ועדה מיוחדת למען בתי־הספר בארץ.

להלכה הכל היה שפיר. מועמדים לרוב, אשר שאפו מזמן להשלים את השכלתם באוניברסיטה העברית, התדפקו הפעם ביתר שאת על שערי העלייה. אך, למעשה, רב היה הקושי מכדי להתגבר עליו. אף הורים בעלי יכולת לשלות לבניהם מדי חודש בחודשו את הסכום הדרוש לתשלום שכר־הלימוד ולמחייתם בארץ, ידם לא השיגה להוציא ולהפקיד ב ב ת ־ א ח ת את הסכום הנדרש לשנת־לימוד שלימה, בשיעור של חמישים אלף ליי, בערך. בעייה חמורה היתה גם שאלת תעודת ה"באקאלאוראט", שלא רבים יכלו להגישה. באותה שעה טרופה ליהודי רומניה רק מועטים יכלו לזכות ולעמוד בבחינות הבגרות בפני בוחנים עויינים.

נוכח כל הקשיים האלה פחת בהרבה מספר המועמדים שעלה בידיהם להסדיר איכשהו את העניינים ולזכות בהרשמה לאוניברסיטה.

עליית הנוער

החלה חליפת מכתבים מייגעת מאד עם מוסדות החינוך בארץ, שהחמירו בסלקציה של הנוער, לפי השתייכותם התנועתית. בינתיים הסתכמה ההבטחה למתן 50 רשיונות — ב־29 רשיונות בלבד (לעומת 64 שניתנו לפולין עוד בשדיול הקודם ו־75 בשדיול הנוכחי), והוא שעורר התמרמרות אין קץ בקרב הציבור היהודי ואכזבתם של המועמדים לעלייה (והוריהם בכלל) בשדיול הזה.

29 הרשיונות נועדו: 5 לתלמידות שנתקבלו לבית־הספר בתלפיות;[15] 20 לתלמידים ו־4 לתלמידות שנתקבלו לכפר־הנוער מאיר שפייה.[16] חלוקת

15. ביניהן: 1. גוטליב ברתה, 2. חכמוביץ שרה, 3. מרגלית סאַלינה ו־4. רוזנפלד מאגדה (פרטים נוספים עליהן לא ניתן לגלות).

16. לפי הודעת הוועד המיוחד ל"עליית הנוער" בבוקארשט לגברת הנרייטה סולד מימי 9 ו־12 לספטמבר 1938 והתשובה מיום 18.9.38; ואלה שמות התלמידים:

1. אוורבוך אייזיק	(ליפקאן)	מכבי
2. אוקוליסט זוסיה	(רומאנובקה)	גורדוניה

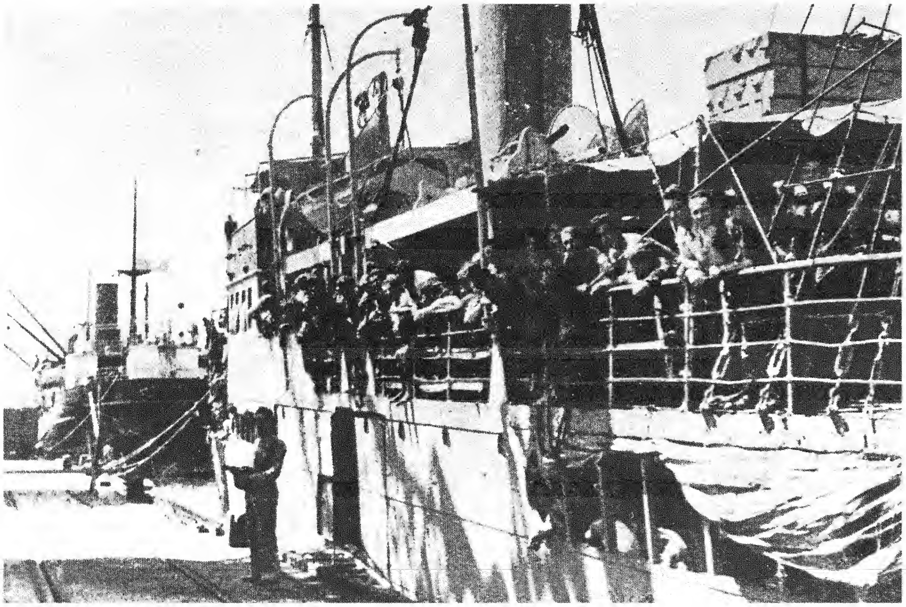

מס׳ 126. חלק מהקבוצה הראשונה של ״עליית הנוער״ מרומניה על סיפון האניה
מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל: 1) ראובן נויוואֶלט (נבט), צדדית ימין, 2) מנשה נוסינוב, 3) שאול איצקוביץ׳ (ירון), 4) אמנון ספקטור (דורון), 5) ללא זיהוי (סטודנט); שורה 2: 1) משה ביהם, 2) ריבה פורר (ינאי), 3) גב׳ זילברמן, 4) נפתלי רבין, 5) ז׳ניה בוגאנוב, 6) איז׳אק בנדי (דוב); שורה 3, עליונה: 1) לאה גולד־שטיין, 2) וילי (סטודנט), 3) הייני זילברמן, מלווה, 4) זאב האגר, 5) שפינדל אריה, 6) מאיר שלומון.

מס׳ 127. חלק מהקבוצה הראשונה של ״עליית הנוער״ מרומניה, עם הגיעם לבן־שמן

מלמטה למעלה, שורה 1, מימין לשמאל. יושבים: 1) שאול איצקוביץ׳, 2) איז׳אק בנדי, 3) ז׳ניה בוגאנוב; שורה 2, עומדים: 1) יפה קויפמן, 2) משה נוסבכר (נוסבוים?), 3) אמנון ספקטור (דורון), 4) מאיר שלומון, 5) משה ביהם (אילגי), 6) ראובן נויוואֶלט (נבט), 7) חנה נויוואֶלט (נבט), 8) מרים וינשטיין (ליבנת), 9) אסיה קריליק, 10) מנשה נוסינוב, 11) נסים ינקוביץ׳, 12) ריבה פורר (ינאי), 13) מאחורי פורר, הבוש כובע, אבי ז׳ניה בוגאנוב, 14) שרה מרמלשטיין, 15) ללא זיהוי.

מס׳ 128. אניית־המעפילים ״קולוראדו״ שנתפשה בסיבובה
השני מחופי רומניה, יולי 1939, ונכלאה בנמל חיפה

מס׳ 129. מעפילים יורדים

24 הרשיונות לתלמידים בכפר הנוער, לפי מקומות המוצא ולפי השתייכות תנועתית, היתה כשלהלן:

ההסתדרות	סך־הכל	ילידי ביסאראביה	ילידי טראנסילוואניה	ילידי הריגאט
גורדוניה	9	9	—	—
הנוער הציוני	5	—	5	—
הבונים	4	—	4	—
מכבי	2	2	—	—
בלתי־מאורגנים	4	2	—	2
בסך־הכל	24	13	9	2

כל אלה הגיעו ארצה בראשית נובמבר 1938.

למרבה האכזבה לא עלה בחלקה של רומניה אף רשיון אחד מהשדיול הבא במחצית הראשונה של תרצ"ט, אלא רק מהמחצית השנייה. 21 הרשיונות שנתקבלו נועדו בשביל תלמידים לבית־הספר החקלאי בבן־שמן, שעלו ארצה בשתי קבוצות — 17 מהם בסוף נובמבר, והשאר בדצמבר

3. אנגלברג זיגמונד בר־גיורא	(טירגו־מורש)	הנוער הציוני
4. אפפל יילינזאבטה	(בראשוב)	הבונים
5. ארליכמן זליג	(באלץ)	גורדוניה
6. בויוקאנסקי מרדכי	(קישינוב)	בלתי־מאורגן
7. ווליוביץ' גיטל	(קישינוב)	בלתי־מאורגן
8. וייס אלכסנדר	(טימישורה)	הנוער הציוני
9. חיט יוסף	(באנדאר)	גורדוניה
10. טננבוים גדליה	(באלץ)	גורדוניה
11. לייבוביץ' אדם (דוב)	(דיצ'יאוסאן־מארטין)	הבונים
12. למפרט חיים	(בוקארשט)	בלתי־מאורגן
13. מאידאניק מאליה	(רומאנובקה)	גורדוניה
14. מארכס אנדריי (שלמה מרדכי)	(ראגין)	הנוער הציוני
15. סאני יוהאן	(בוקארשט)	בלתי־מאורגן
16. סלומון חיים אנדריי	(טימישורה)	הנוער הציוני
17. פארפל גארש	(קישינוב)	מכבי
18. פרוקופץ שפרה	(רומאנובקה)	גורדוניה
19. קליין טיבריו	(קלוז')	הבונים
20. קסטלמן פישל	(בריצ'בה)	גורדוניה
21. רוזנבלט משה	(רומאנובקה)	גורדוניה
22. רוט זולטאן	(סאטו־מארה)	הנוער הציוני
23. ריבאלניק עמנואל	(אקרמן)	גורדוניה
24. שטרן ארנולד	(קלוז')	הבונים

1939.[17] חלוקת הרשיונות האלה לתלמידים, לפי מקומות מוצאם ולפי השתייכותם התנועתית, היתה כלהלן:

ההסתדרות	בחורות	בחורים	סך־הכל	ילדי בסאראבית	ילדי טראנסילוואנית	ילדי הריגאט
גורדוניה	1	4	5	4	—	1
דרור	—	1	1	1	—	—
הבונים	2	3	5	—	4	1
הנוער הציוני	2	—	2	—	2	1
השומר הצעיר	6	—	6	2	2	2
בלתי־מאורגנים	2	—	2	—	—	2
בסך־הכל	13	8	21	7	8	6

17. והרי רשימת התלמידים, כפי שזוהתה והורכבה על־ידי שניים מחברי הקבוצה (בשל השמדת הארכיון בבית־הספר גופא) — ד״ר ראובן נבט (נויוולט), מר״ם ליבנת (ויינשטיין):

1. איזק דוב	(טירגו־מורש)	השוה״צ
2 איצקוביץ (ירון) שאול	(בוקארשט)	השוה״צ
3. ביהם (אילני) משה	(אורדיה)	הנוער הציוני
4. בוגאַנוב ז׳ניה	(בוקארשט) ?	גורדוניה
5. גולדשטיין לאה	(קלוז׳)	הבונים
6. האגר זאב	(וישאָו)	הנוער הציוני
7. ויינשטיין (ליבנת) מרים	(קישינוב)	דרור
8. ינקוביץ (ילון) נסים	(גאלאץ)	השוה״צ
9. מיידאניק (מידן) משה	(רומאנובקה)	גורדוניה
10. מרמלשטיין (שחור) שרה	(זגוריצה)	גורדוניה
11. נוסבוים משה	(קלוז׳)	הבונים
12. נוסינוב מנשה	(קישינוב)	השוה״צ
13. נויוולט (נבט) ראובן	(טימישורה)	הבונים
14. נויוולט (לאזאר) חנה	(טימישורה)	הבונים
15. ספקטור (דורון) אמנון	(קישינוב)	השוה״צ
16. פורר (ינאי) ריבה	(בריצ׳יבה)	גורדוניה
17. קויפמן יפה	(יאסי)	הבונים
18. קארוליק אסיה	(אקרמן)	גורדוניה
19. רבין נפתלי	(בוקארשט)	בלתי־מאורגן
20. שפינדל מאיר	(בוקארשט)	בלתי־מאורגן
21. שלמון מאיר	(קלוז׳)	השוה״צ

ההעפלה

ההעפלה בסוף שנות השלושים בצורתה החדשה, שהיתה ידועה בשם "עלייה ב'", הפכה עליית הצלה ליהודי מזרח־אירופה. מאז הפכו נמלי רומניה, וביניהם גם אלה מביסאראביה, לשערי־יציאה עיקריים ליהודים אלה. מבין 6,000 המעפילים שהגיעו ארצה בקיץ תרצ"ט באמצעות "המוסד לעלייה ב'" — לפי מקורות "המוסד" — למעלה ממחציתם יצאו מנמלי רומניה. מבין 5,000—6,000 המעפילים, שהגיעו ארצה עד לפרוץ המלחמה באמצעות מיפעל ההעפלה הרוויזיוניסטית — לפי מקורות רוויזיו־ניסטיים — רק 685 מהם יצאו מנמלים שונים באירופה, והשאר — מנמלי רומניה. ועוד פרט אחד חשוב: בחדשי מארס־ספטמבר 1939 הגיעו לחופי הארץ 35 כלי־שיט, כ־30 מהם — מרומניה, נושאי מעפילים, שאורגנו על־ידי אנשים פרטיים וחברות פרטיות, ועל סיפונם 14,634 עולים בלתי חוקיים. מקרה אחד ויחיד בלבד היה של החזרת אניה על כל נוסעיה לארץ מוצאה. היתה זו האניה "סאנדו", שנשלחה על־ידי חברה פרטית ברומניה, ועל סיפונה 269 נוסעים. היא נתפסה ביום ב' בניסן תרצ"ט (22.3.39), הובלה לחיפה, ומכאן הוחזרה ללב הים ללא מזון ודלק מספיקים. רק לאחר שמונה ימי תלאות הגיעו חזרה לקונסטאנצה.

ממשלת רומניה היתה נתונה ללחץ מדיני כפול: מצד נציגי בריטניה — לא לתת היתר הפלגה לאניות נושאות עולים לא־חוקיים, ומצד ארצות השלטון הנאצי — לתת מעבר לספינות המפנות את היהודים מארצותיהן לשפך הדאנובה אשר בשטחה, למען יוכלו להמשיך בדרכם הלאה. הכריע בדבר רצונה של רומניה להיפטר מהיהודים פליטי גרמניה, אוסטריה וצ'כיה, שנתקעו בארצה, וכן היענותם של נציגי הציבור והחברות, שטיפלו בעלייה, לכלול בשיירות העולים כדי 10% מילידי רומניה. לצערנו, חסרים אנו נתונים על חלקם המדויק של יהודי רומניה בעלייה זו, ושל ילידי ביסאראביה — לא־כל־שכן. ניתן איפוא להסתפק רק בעובדות המעטות דלמטה, הידועות לרבים:

א. ילידי ביסאראביה, שנצטרפו לשיירות המעפילים, באו בעיקר מבין בוגרי הסתדרויות הנוער, שעברו את ההכשרה ונמקו מתוך ציפיה ממושכת לסרטיפיקאט הנכסף, שטרם היה נראה לעין, וכן מבין הבית"רים, אשר בנוסף לאמור למעלה שררה אצלם ההרגשה של קיפוח בעלייה מצד ההנהלה הציונית. מה־"סתם יהודים" נבצרה אפשרות כלשהי להשתלב בעלייה זו, בשל האמצעים הכספיים הגדולים שנדרשו לכך. מה שאין כך

בריגאט, שמצד אחד, מצבם החומרי של היהודים טוב היה בהרבה מזה שבביסאראביה, ומצד שני, עצם אירגון השיירות היה מרוכז בבוקארשט. שם אף נערכו מגביות כספיות גדולות למימון עלייה זו, אשר הקיפה המוני פליטים מהארצות, שהיו בשלטון הנאצים ונתקעו בנמלי רומניה.

ב. הנמל הנידח והשקט בוגאז, שעל שפת הים השחור בביסאראביה, בסמוך לעיר אקרמן, שימש נמל בטוח ביותר, הרחק משאון אדם ומעין מרגלים, ליציאת המעפילים מרומניה. וכן גם נמלי ראֶני וקיליה הביסאראבאיים שעל שפת הדאנובה.

אירגוני ההעפלה מרומניה אימצו להם שיטות פעולה שונות ואף מנוגדות זו לזו. האירגון הרוויזיוניסטי, שעבד בשיתוף עם נציגי אצ״ל ושבראשו עמד ערי ז׳בוטינסקי, נקט שיטה של אירגון שיירות מעורבות: סתם יהודים, רובם אמידים ובעלי־הון, ובית״רים. על הראשונים היה לכסות כמעט את כל הוצאות המשלוח, בעוד שהבית״רים, אשר צורפו אליהם, היו משוחררים מתשלום. עצם הטיפול באירגון ״שיירות מעורבות״ היה כרוך במשא־ומתן עם הרבה אנשים והפך את כל העניין למעין פרקמטיה מוצאת לשוק: היתה זו הפרת הקונספיראציה, יסוד עיקרי להבטחת הצלחתו של המיפעל. לא אחת שימשה פומביות יתירה זו נושא לדין־ודברים חריפים למדי בין ראשי המארגנים המקומיים, עוזריו של ז׳בוטינסקי, לבין ראשי המשטרה, וכן בין ערי ז׳בוטינסקי גופא לבין נציגי הצירות הבריטית. אין כל ספק, כי הכללת סתם־יהודים בתוך השיירות נתנה אפשרות, שלא מדעת, לרודפי בצע מבין ה״עסקנים״, אשר נטפלו לפעולות ההצלה, לסחוט כספים מאת הפונים אליהם, לתועלת עצמם. באי־אלו מקרים, כשנתגלה הדבר, וה״עסקנים״ הורחקו מהפעולה, נעשו מאז ״עצמאיים״ והקימו חברות פרטיות לשם אירגון העלייה הבלתי חוקית, שנעשתה בינתיים לעסק מכניס רווחים. עד מהרה צצו והוקמו גם גופים ציבוריים וציוניים כדי לקדם את פני הבריחה הסטיכית מהארצות, שהיו נתונות בשלטון הנאצי, ולהושיט לה סעד וסמך.

כאלה כן אלה לא דאגו ביותר לסידור ההורדה בחופי הארץ, ולעיתים סמכו על הגורל העיוור מתוך כוונה, שבאם יפלו העולים בידי מישמר החוף, ינוכה מספרם ממיכסת הסרטיפיקאטים הרשמית. לא דאגו כלל למקרה של גירוש הספינה בחזרה ללב ימים, ללא סיכוי נראה לעין של הורדת המעפילים בחוף בטוח.

טבעי היה איפוא, שרומניה הפכה בינתיים לנקודת מוקד של הבילוש הבריטי — לתור אחרי כל אניה עוגנת ומפליגה מנמלי הארץ.

שונה לחלוטין פעל "המוסד לעלייה ב'" (מטעם "ההגנה"), שבראשו עמד השליח יוסף בארפאל ועוזריו — רות קליגר ואלכסנדר שפירא. בחירת המועמדים לעלייה נעשתה בעיקר מבין חברי התנועות החלוציות על כל גוניהן, לאחר סלקציה קפדנית ותוך סודיות מוחלטת. החומר האנושי הסלקטיבי, המלווים המאומנים, ללא שאיפה כלשהי להפיק תועלת חמרית לעצמם, וכן מנגנון ההורדה המשוכלל, הוכיחו יעילותם בכל שלבי הפעולה. (אגב, לא אחת היה על מנגנון זה לטפל בהורדת מעפילי ארגונים אחרים). מתוך 16 האניות, אשר הובאו על-ידי "המוסד" לחופי ארץ-ישראל עד לפרוץ המלחמה העולמית, רק 3 נפלו בידי המשטרה הבריטית, אם לפני הורדת המעפילים ואם בזמן הורדתם.

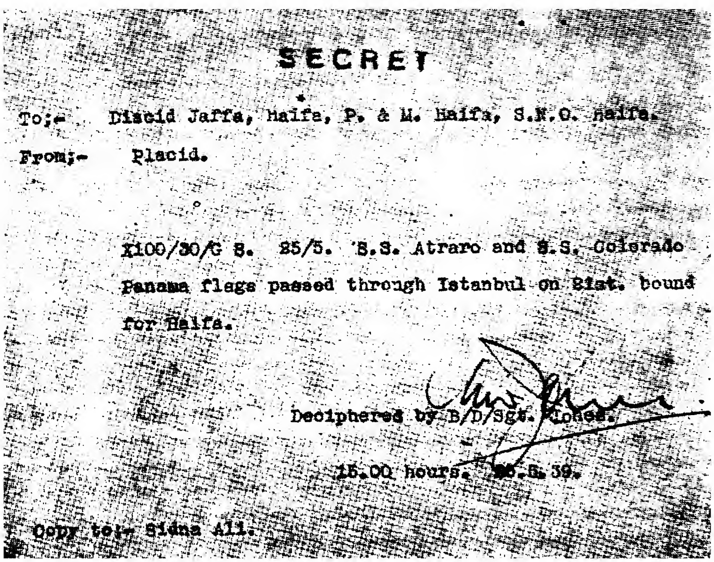
אין מתעודת המחבר לגולל כאן את פרשת כל האניות, אשר הפליגו מנמלי רומניה במשך תרצ"ט, עד פרוץ המלחמה העולמית (1.9.39) — הלוא היא כתובה וערוכה, אם כי בצורה מקוטעת למדי ובלתי שלימה, בספרי ההעפלה השונים, ואין לחזור עליה כאן. הדברים הבאים ייוחדו לשתי אפיזודות בלבד, אופייניות מאוד, שמקומן היה בביסאראביה. האחת בנמל בוגאז, שעל שפת הים השחור, והשניה בסולינה, בשפך זרוע הדאנובה לים השחור בסמוך לעיירה קיליה.

האניות הראשונות של "המוסד", "אטראטו" ו"קולוראדו" הובאו ביום א' בסיוון תרצ"ט (19.5.39) לנמל הנידח והנעזב בוגאז, אשר על חוף הים השחור בסביבת העיר אקרמן שבביסאראביה. כמעט באותו הזמן יצאו למעלה מ־700 מעפילים ברכבת מיוחדת מווארשה ישר לנמל, שאליהם נצטרפו בדרך המעפילים מרומניה. לרכבת המיוחדת הזאת ניתן אור ירוק לכל אורך המסילה ברומניה, ובינתיים הספיקו האניות לקבל במקום את מלוא האספקה הדרושה, אשר הוכנה מקודם. ההעלאה על האניות וההפלגה, באין רואה כמעט, נמשכו שעות ספורות בלבד. שליחו המיוחד של "המוסד" אף לא היה נראה כלל במקום, והיחידי אשר ניצח על המלאכה בנמל, מחוץ למלווי האניה שהגיעו יחד עם המשלוח מווארשה, היה עוזרו הזהיר והזריז של השליח, חבר הוועד המרכזי של ה"איחוד" ברומניה — אלכסנדר שפירא מאקרמן. ואכן, היה זה שיא הקונספיראציה, בתיאום מלא ובקצב מזורז.

על הרכבת המיוחדת היה להתעכב ב־2—3 תחנות בשטחה של ביסאראביה, כדי לאסוף את החברים שהצטרפו מכאן למשלוח. על הפגישה הספונטאנית והלבבית בתחנות אלה אנו קוראים ב"ספר המעפילים" (עמ' 125) בעריכת משה באסוק, בהוצאת הספריה הציונית, כדלקמן:

איזה עוף מהשמים הוליך את הקול. תושבי העיירות הסמוכות למסילת הברזל צבאו בהמוניהם כדי לקדם את פנינו והשפיעו עלינו רוב טובה מברכת הארץ. היו פורצים בשירת ׳התקווה׳. נשים גועות בבכי מרוב שמחה. באחת התחנות הותקנה במה. הקבילו אותנו בדברי ברכה. המשטרה דרשה להתפזר. בתחנה אחרת: ניצבים מאות אנשים, משל גוש אחד מוצק. אין אומר ואין הגה. עמידתם העיקשת, מבטם היוקד הנעוץ במאושר — מיללו ברכה. הביטו בנו ומבט עינם ליווה אותנו גם בצאת הרכבת. באספנו בדרך יהודים יושבי אותה מדינה, הגענו לנמל נידה, לא רחוק מגבולה של רוסיה הסובייטית.

האניה ״אַטרַאטו״, בת 234 טון, אשר עד כה הצליחה להבקיע לה דרך לחופי הארץ שש פעמים רצופות, מנמלים שונים באירופה, לא שיחק לה מזלה בפעם השביעית וביום 28 למאי נפלה בידי אניית מלחמה בריטית. 401 המעפילים הורדו בחיפה ושוחררו לאחר מכן, כשמספרם נוכה ממיכסת

SECRET

To;- Diacid Jaffa, Haifa, P. & M. Haifa, S.N.O. Haifa.

From;- Placid.

X100/30/G S. 25/5. S.S. Atraro and S.S. Colorado Panama flags passed through Istanbul on 21st. bound for Haifa.

Deciphered by B/D/Sgt. [illegible]

15.00 hours. [illegible].5.39.

Copy to;- Sidna Ali.

מס׳ 214ב. מברק לבולשת בארץ על אניות המעפילים ״אטראטו״ ו״קולוראדו״ שעברו ליד קושטא. (לפי ״ספר תולדות ההגנה״, עמ׳ 1034).

הסרטיפיקאטים. לעומת זאת הצליחה "קולוראדו", בת 591 טון, להתחמק מעינה הפקוחה של משטרת החוף, אשר עקבה אחריה מאז עברה את קושטא, ששימשה נקודת־מיצפה בטוחה על תנועת האניות מנמלי רומניה, ולהוריד בשלום את 377 אנשיה.

"קולוראדו" חזרה לרומניה והעלתה על סיפונה משלוח שני של 325 חלוצים מפולין ו־53 מחלוצי רומניה: 210 גברים ו־168 נשים. אך הפעם לא הצליחה עוד להתחמק ממשמרות החוף, וביום י"ב באב תרצ"ט (28.7.39), כשבועיים מיום הפלגתה, נתפסה והובאה לחיפה.

בעצם הימים ההם נסתיימו כמעט ההכנות של אנשי "המוסד" למשלוח נוסף של כ־800 מעפילים מיוצאי פולין, רומניה ובולגריה, באנית "טייגר היל", שהועמדה לרשותו של "המוסד" מטעם בעלה של "אטראטו" שנתפסה והוחרמה. אבדן האניה השנייה, "קולוראדו", אף היא מאותה בעלות, היתה מהלומה כבדה לבעלי האניות והיו כהלומי רעם. ואף־על־פי־כן, לא נמנעו מלשלוח עכשיו את אניתם השלישית.

ברם, אותו זמן גבר לחץ הבריטים על ממשלת רומניה לבל תיתן רשות מעבר לפליטי פולין. ואכן, נעצרה בעיר הגבול סניאטין קבוצה בת 1.200 איש שאורגנה על־ידי הרביזיוניסטים, והאנשים נאלצו לחזור על עקבותיהם ולהתפזר. ומאחר שהמועמדים מפולין להפלגה באניה "טייגר היל" כבר נמצאו אותה שעה בגבולות רומניה, נעצרו אף הם בתוך קרונות הרכבת שהגיעו לקונסטאנצה. יוסף בארפאל ורות קליגר הפעילו את כל הקשרים האפשריים ולא הצליחו לבטל את הגזירה. התברר, שהכל היה תלוי בדעתו של שר החוץ גאפאנקו. רות קליגר החליטה לבצע מעשה נועז וחדרה איכשהו לחווילתו של השר בסביבת קונסטאנצה. היא הצליחה להגיע לשיחה איתו ולתנות לפניו את מצבם האיום והנואש של הפליטים, שאין באפשרותם לחזור לארץ מוצאם. השר הושפע מאד מדבריה, והיתר היציאה ניתן.

האניה הפליגה מקונסטאנצה ב־27 ליולי ומשהתקרבה לחופי הארץ, נתקלה בתנאי הורדה קשים, הן מצד משמרת החוף והן בשל מזג האוויר הקשה והסוער. לאחר שהצליחה להוריד קבוצה קטנה של כ־100 איש נאלצה לברוח ללב הים ונידונה לשוטטות ממושכת ולכל הפורענויות הכרוכות בכך. יתירה מזו, היא נאלצה לאסוף קבוצה בת 600 עולים משל אניה אחרת ("פרוסולה"), אשר אורגנה על־ידי חברה יהודית פרטית ולא הצליחה במשך זמן ממושך ביותר להורידם. התלאות בדרכם הממושכה וכן הצפיפות המחרידה של 1,417 איש, הביאו לידי התרופפות הסדר

והאירגון, שהיו קיימים באניה מקודם. והימים — ימי ראשית המלחמה. ראשי "המוסד" ראו את עצמם נאלצים לתת הוראה: "לגשת לחוף תל־אביב ולהיכנע, ומי שיוכל — יברח". וכן היה: ב־2 לספטמבר ניגשה האניה לחוף תל־אביב, וכ־200 מעפילים הספיקו להתחמק מעיני המשטרה. השאר נלכדו ונעצרו.

לאחר פרוץ מלחמת־העולם השנייה

לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה (1.9.39), נעשו עוד נסיונות להמשיך במיפעל ההעפלה מנמלי רומניה, על אף הקשיים שנתרבו והלכו. תכניות עובדו ונתבטלו עקב תנאי המלחמה החמורים. רק בדצמבר 1939 עלה בידי שליח "המוסד לעלייה ב'", יוסף בארפאל, להתגבר על המכשולים הרבים, שנערמו מדי־פעם, ולהעביר בדרך הדאנובה לנמל באלצ'יק ברומניה שתי שיירות פליטים — 400 מגרמניה ו־400 מצ'כוסלובקיה — רובם חלוצים — ולהעלותם על סיפונה של אניית־משא "הילדה", בת 1200 טון. האניה לא הצליחה להבקיע לה דרך לחופי הארץ באין רואה, ובצאתה מסטאמבול נתפסה ע"י 2 אניות מלחמה אנגליות. משמר אנגלי עלה על האניה והביאה לקירבת חיפה. לאחר תשעה ימי שהות מחוץ למים הטריטוריאליים של ארץ־ישראל ומאמצים מטעם נציגי המוסדות המוסמכים בארץ, הורשו לבסוף, ב־31 לינואר 1940, לרדת על החוף.

אחד המיבצעים, שהיה מסובך ביותר ושהיה משותף לתנועה הרוויזיוניס־טית ולחברות פרטיות גם יחד, היתה שליחת האניה "סקריה" ב־1 לפברואר 1940. האניה ריכזה על סיפונה קרוב ל־2500 איש — מהם כ־500 בית"רים — משיירות שונות של יוצאי צ'כוסלובקיה, אוסטריה, הונגריה, רומניה ומספר קטן של פליטי פולין, שנזדמנו יחד בשער היציאה — במורדות הדאנובה. תפקיד מכריע באירגון ההפלגה מילא, לפי עדותו של ערי ז'בוטינסקי, שעשה אותו זמן ברומניה, מיכאל גורנשטיין (גורן) — עסקן רוויזיוניסטי מקישינוב, שפעל אותו זמן בבוקארשט.

אחת השיירות בת 525 איש, ביניהם כמאה איש מווינה ומהם 300 בית"רים, יצאה מבראטיסלאבה בדרך הדאנובה, ב־15 באוקטובר בשתי ספינות־קיטור. בשטחה של רומניה הועברה השיירה על גבי ארבה "ספירולה" (בשל היעדר רשיון עגינה בחוף הרומני), כדי לחכות להזדמנות כלשהי להפלגה בים. הארבה נתקעה בקרח, ועל העולים היה לחרוף ב"מושבת־חורף" זו כחודשיים ומחצה.

השיירה השנייה, בת 810 איש, נשלחה לכאן על־ידי עסקן רוויזיוניסטי לשעבר בשטח עלייה ב׳, ד״ר פרל, ש״נכנס בריב עם רוב חבריו והתחיל לארגן העפלה באופן נפרד״ (ספר ״אף־על־פי״ לד״ר לזור־ליטאי, עמ׳ 396). השיירה נשלחה באניה גרמנית נושאת דגל צלב־הקרס, מתוך התחייבות להחזיר את האניה בעוד מועד ריקה מאדם, או — על נושאיה, למען ישולחו למחנה־ריכוז. מאחר שמעשי ד״ר פרל ידועים היו ל״סיגוראנצה״ הרומנית ולא ניתן לו לקבל אשרת־כניסה לרומניה, הוא פנה בבקשה למ. גורנשטיין, שכבר נעזר על־ידו במשלחו הקודם, להשיג בדחיפות אניה ולטפל בסידור ההפלגה, כדי לשחרר את האניה הגרמנית.

השיירה השלישית, בת 450 איש מווינה ומבודאפשט — מהם כ־100 מאנשי ה״אגודה״, והשאר בית״רים וסתם־יהודים, — אורגנה על־ידי ועדי הקהילות ונציגי ה״אגודה״. הם נעזרו על־ידי הרץ הכט לשם השגת היתר־יציאה ולשכירת אניה, אשר תסיע את הנוסעים לעבר גבולותיה של רומניה. לסידור ההפלגה בים לא דאגו כלל והטילו את העניין על ראש הציבור היהודי ברומניה.

השיירה הרביעית, בת 450 איש, אורגנה על־ידי נציבות בית״ר ברומניה וכללה אנשי המקום ופליטי פולין.

יזמתו הנמרצת והנועזת של גורנשטיין, שהיה מעכשיו בא־כוחו של ד״ר פרל, ובעצם — נציגם של למעלה מאלפיים נפשות יהודיים נתונות במצוקה ובצרה, עמדה לו להשיג אניה גדולה, שתוכל להסיע את כל הנוסעים, אשר התרכזו בחופי הדאנובה ברומניה. לאחר חתימת החוזה עם בעלי האניה הוא הגיע לידי הסכם עם ערי ז׳בוטינסקי, כי אנשיו בארץ יתחייבו להוריד את כל אנשי האניה חינם אין כסף, תמורת הסעת הקבוצה שלו חינם באניה.

״סקריה״ היתה אניה ישנה־נושנה, שנועדה להובלת פחם, ובית־קיבולה כ־3,000 טונות. המשא־ומתן עם בעליה היה מייגע לאין שיעור, כי כל פעם העלה את המחיר. במקום כ־7,000 ליש״ט דמי שכירה, כפי שהותנה מתחילה, הם קיבלו בסופו של דבר למעלה מכפליים.

לאחר עבודה קדחתנית, שארכה כ־5 שבועות הצליחו לשפץ במקצת את האניה ולהתאימה לקבלת מספר נוסעים רב — 2,300 נפש.[18] היא הפליגה

18. לפי עדותו של מ. גורנשטיין — קרוב ל־2,400 איש, שהרי בתוך ה״בלתי ליגאליים״ היו כ־100 ״בלתי־חוקיים״ כלפי רב־החובל — חברים אשר הוגנבו לתוך האניה מעל למיכסה הקבועה.

ב־1 בפברואר 1940 מסולינה, וב־10 בחודש, בצאתה ממיצר הדארדאנלים ובהיותה עוד במימיה הטריטוריאליים של טורקיה, נעצרה על־ידי אניית מלחמה בריטית והובלה ישר לחיפה (13.2.40). הנוסעים נעצרו לששה חדשים, פרט ל־300 הנשים והילדים אשר שוחררו מייד. ערי ז׳בוטינסקי ומ. גורנשטיין נאסרו — הראשון לשנה (ישב רק כחצי שנה), והשני ל־9 חדשים.

היתה זו השיירה הראשונה בגודלה שהגיעה ארצה לאחר פרוץ המלחמה.

עליית ציונים ותיקים

ותיק — הגדרתו של תואר זה תלוייה היתה, ראשית כל ובעיקר, במידת העשיה היומיומית למען בנין הארץ.

לאחר שנות פעולה רבות ראו את עצמם רבים מאלה זכאים להטיל את עוגן חייהם בקרקע הארץ הנכספת. ברם, הארץ טרם הספיקה ליצור אפשרויות־קליטה נאותות למען אלה. ומצד שני, ככל שגבר המחול השטני בטרם־שואה, שתקף את רומניה, נתפסו הותיקים לכורח העלייה. ועוד דחף אחד נוסף: התגברו השמועות על החזרת ביסאראביה לרוסיה, והרי ידוע אף ידוע היה גורלם המר של "חולמי־ציון" בארץ הסובייטים. מחלקת העלייה נדרשה להיענות לתביעותיהם של הותיקים ולהמציא בתור הראשון כחמישים רשיונות. בתשובה לכך נתקבלו בסוף השדיול, בחודש מארס 1940, חמישה רשיונות בלבד, בהבטחה להגדיל את המספר מהשדיול הבא. ברם, השדיול הבא איחר את המועד, כי בסוף יוני 1940 נחתך גורלה של ביסאראביה, והיא הוחזרה לברית־המועצות. רובם המכריע של פעילי התנועה נידונו למאסרים ממושכים ועבודת־כפייה, ב"עוון" ציונותם לפני הסיפוח.

סיכום העלייה

כאמור לעיל, לא ניתן להשיג מספרים מדוייקים על היקף העלייה מביסאראביה בנפרד בתקופה שבין שתי מלחמות־העולם. ננסה איפוא להגיע לידי אומדן המבוסס על מספרים רשמיים של הסוכנות, על עובדות מסויימות, וכן על מיטב זכרונו של המחבר מעבודתו בתחום זה בימים ההם. להלן המספרים הרשמיים של מחלקת העלייה שליד הסוכנות היהודית על העלייה מרומניה:

בשנים	מספר נפשות	בשנים	מספר נפשות
1920	331	1931	196
1921	424	1932	377
1922	285	1933	1,374
1923	364	1934	1,705[19]
1924	431	1935	3,596[20]
1925	1,701	1936	1,348
1926	693	1937	278
1927	126	1938	466
1928	24	1939	379
1929	282	1940	955[21]
1930	286		

בסך־הכל 15,621

בבואנו לנתח את הנתונים דלעיל, כדי לקבל מושג נכון על העליות והירידות בסולם העלייה וגורמיהן בתקופה הנ״ל, אין טוב אלא לחלקה לפי פרקי־זמן כדלהלן:

א. ארבע השנים הראשונות, למן 1920 עד לסוף 1923: הקמת המשטר החדש בארץ וההתעוררות לעלייה. בפרק זמן זה עלו ארצה 1,404 נפשות;

ב. שלוש השנים הבאות, למן 1924 עד לסוף 1926, שנות התפתחות כלכלית בארץ ובנייה מוגברת. בפרק־זמן זה הוכפל מספר העולים והגיע לכדי 2,825 נפשות;

ג. שתי השנים הבאות, 1927/28, היו שנות שפל בארץ וירידה גדולה ממנה. העלייה נצטמצמה עד כדי 150 נפש בלבד;

ד. שלוש השנים, למן 1929 עד לסוף 1931, התגברות זרם העלייה לאחר פרוץ המאורעות בתרפ״ט. בפרק־זמן זה עלו ארצה 764 נפשות;

ה. חמש השנים, למן 1932 עד לסוף 1936. אלה היו שנות גיאות בעלייה והגיעה לממדים ניכרים למדי — 8,400 נפש;

19. עד כאן — לפי הנתינות.
20. מכאן ועד הסוף — לפי ארץ המוצא.
21. חלקה של ביסאראביה בעליית שנת 1940 — רק עד זמן היספחה לרוסיה הסובייטית: סוף יוני 1940.

ו. ארבע השנים האחרונות, למן 1937 עד לסוף 1940. שוב ירידה גדולה בעלייה עד כדי 30% בלבד לעומת השנים הקודמות, והנהייה לעלייה בשנים אלו היתה דווקא גדולה מאד, אלא שלא ניתן לממשה. בפרק זמן זה עלו 2,078 נפשות.

למספרים הנ״ל יש עוד להוסיף את התיירים מרומניה, אשר הורשו במשך כל הזמן להשתקע בארץ, במספר 1,300 וכן את המעפילים, אשר הגיעו עד לסוף 1940, במספר 2,000 לערך.[22] נמצאנו איפוא למדים, שהעלייה מרומניה בתקופת הזמן למן 1920 עד לסוף 1940 הגיעה לכלל 19,000 נפש. חלקה של ביסאראביה בעלייה זו ניתן לקבוע, כאמור, רק על־פי אומדן, אגב נקיטת אמת־מידה קרובה למציאות ותוך השלכה על העלייה החלוצית, כדלקמן: א) עד ראשית שנות השלושים היוותה העלייה מביסאראביה בממוצע כדי 60—65% מכלל העלייה מרומניה, ו־ב) מכאן ואילך — רק כדי 40—45%. באופן כזה נגיע לכדי סך כולל של 8,500—8,800 נפש, לערך, מביסאראביה.

המשרד הארצישראלי

כאמור כבר במקום אחר, לא היווה הקיבוץ היהודי ברומניה שלאחר מלחמת העולם הראשונה על החבלים הנספחים — בוקובינה, ביסאראביה וטראנסי־לוואניה — חטיבה אחת ויחידה מבחינה תרבותית וציבורית. לפיכך הקים לעצמו כל חבל וחבל בנפרד את מוסדות הציבור המרכזיים — וכן גם ההסתדרות הציונית, על מפלגותיה וזרועותיה.

משרד העלייה בקישינוב הוקם ליד הוועד המרכזי של ההסתדרות הציונית כבר בתר״פ, עם הגיע הפליטים הראשונים מאוקראינה. בהעלאת החלוצים ובגיוס הכספים הדרושים לכך פעלו במיוחד הוועד המרכזי החדש של ״צעירי־ציון״, אשר נבחר בוועידתם הראשונה באוגוסט אותה שנה, בשיתוף עם הוועד הזמני של הסתדרות ״החלוץ״.[23]

אך בהיות גם ביסאראביה וגם בוקובינה אזורי־מעבר לפליטי אוקראינה ופולין אשר חתרו לקראת עלייה ארצה, נקראה ועידה מיוחדת של משרדי העלייה בצ׳רנוביץ לימי ב׳—ד׳ בסיוון תרפ״א (8—10.6.1921) לשם תיאום הפעולה. כאן הונח היסוד לחלוקת הסמכויות בין משרדי העלייה הנפרדים.

22. המספרים האחרונים האלה — לפי ד״ר מ. קוטיק בספרו ״גולה במאבקה״, הוצאת ״מסדה״, 1944.
23. על־פי הדו״ח לקונגרס הי״ב, תרפ״א.

למשרד העלייה בצ׳רנוביץ נמסרה הנהלת העניינים הכלליים — ריכוז הרשמת המועמדים לעלייה, קשר עם ההנהלה הציונית וקבלת רשיונות העלייה לחלוקה ביניהם. לידי המשרד בבוקארשט — הקשר והנהלת המשא־ומתן עם שלטונות המדינה וחברות האניות. המשרד החופי בקונסטאנצה שירת את העולים שנסעו באניות הרומניות ס.מ.ר. (ברבות הימים — גם באניות הפולניות ״פולוניה״ ו״קוסצ׳יושקה״, וכן באניות ״הר־ציון״ ו־״הר־הכרמל״ של החברה ״לויד ימי ארץ־ישראלי״ מיסודו של אליעזר (לאזאר) ברקוביץ מבוקארשט. המשרד החופי בגאלאץ שירת את העולים שנסעו באניות ״פאבר־ליין״ ואחרות. משרד זה קיים אח״כ גם את הקשר עם הקונסול הבריטי הכללי, שעבר ב־1925 מצ׳רנוביץ לגאלאץ (לרגל כהונתו בתפקיד יו״ר ועדת־הדאנובה הבין־ארצית). בראש המשרד בגאלאץ עמד י. ל. טויבמן (יונתן), שכעבור זמן, לאחר צימצום פעולתו של הקו הימי הועבר מגאלאץ, לקונסטאנצה.

ניהול המשרד הארצישראלי בקישינוב הוטל על מזכיר ההסתדרות הציונית צבי בונפלד (צ״כ), עד עלותו ארצה בשנת 1927. לידו פעל יצחק שווארץ מטעם ״צעירי־ציון״ ו״החלוץ״ (״מחלקת העבודה״).

משרד ארצישראלי רשמי, אשר פעל כמוסד אוטונומי בפני עצמו, מורכב מבאי־כוח המפלגות הציוניות בהתאם להחלטות הקונגרס הי״ג בתרפ״ג, הוקם באמצע 1924. בראשו הועמד המהנדס יוסף בייגלמן. משה אורכובסקי עבד כמזכיר המשרד ולאחר עלייתו של בונפלד נתמנה מנהל במקומו.

בוועידת המשרדים הארצישראליים שהתקיימה בארץ בימי כ״ח אדר — ג׳ ניסן תרפ״ה (24—27.3.1925), הוחלט להעביר את סמכויותיו של המשרד הצ׳רנוביצאי לבוקארשט. ולאחר הקמת המועצה הציונית העליונה בבוקארשט ומינויו של ד״ר יוליאן זילברבוש מצ׳רנוביץ למזכיר המועצה (מארס 1928), התרכזו ענייני העלייה בידיה.[24]

מחלקת העלייה חתרה כל הזמן להקים משרד מרכזי אחד ויחיד לכל הארץ, אך נתקלה בסירוב מתמיד של ההסתדרויות הציונית בכל אחד מחבלי הארץ. ההסתדרויות לא רצו להוציא מכשיר תעמולה חשוב זה מחוג השפעתם. השאלה באה סופית על פתרונה באמצע 1932, משהוקם משרד מרכזי מיוחד בבוקארשט בהנהלתו של מ. אורכובסקי,[25] אשר הועבר לשם מקישינוב, בעוד שהמשרדים בביסאראביה, בבוקובינה ובטרנסילאווניה, נשארו קיימים בהיקף מצומצם. ברם, עם הגברת העלייה מראשית 1933,

24. על־פי דוחו״ת האכסקוטיבה הציונית לקונגרסים הציוניים בתרפ״ג, תרפ״ה ותרפ״ז.

25. נרצח בבוקארשט, בעמדו על משמרתו, על־ידי אנשי ״משמר הברזל״, ב־1941.

נמנה מחדש מנהל מיוחד למשרד הביסאראבאי בקישינוב — דוד ויניצקי. צבי כהן, מזכיר הצ״כ ולשכת ״קרן־היסוד״ בביסאראביה, נבחר ליו״ר המשרד. המשרד פעל עד סוף יוני 1940, כשביסאראביה הוחזרה לרוסיה הסובייטית.

הרכב ועד העלייה המרכזי — ולפי זה, או לפי הסכם מקומי, גם ועדות העלייה המקומיות — היה, כידוע, ביחס למספר הצירים של כל מפלגה ומפלגה לקונגרס הציוני האחרון. בהתאם לכך היה הרכב הוועד המרכזי בקישינוב כשלהלן:

א. לאחר הבחירות לקונגרס הי״ח בתרצ״ג — מ־11 חברים: 5 מהבלוק למען ארץ־ישראל העובדת, 3 מהציונים־הכלליים, 1 מברית הרוויזיוניסטים, 1 מהמזרחי, ו־1 מהאירגונים החלוציים, בזכות הצבעה בשאלות ״החלוץ״ בלבד.[26]

ב. לאחר הבחירות לקונגרס הי״ט בתרצ״ה הורכב ועד העלייה מ־11 חברים: 5 מהבלוק, 3 מהצ״כ, 1 מהמזרחי, 1 ממדינת היהודים, ו־1 מהאירגונים החלוציים.

26. לפי דו״ח ההנהלה הציונית לקונגרס הי״ט, תרצ״ה.

נספחות

Кишиневская Сіонистская Организація.

БРАТЬЯ!

Переживаемый Россіей великій историческій моментъ повелительно требуетъ отъ всѣхъ ея гражданъ широкой творческой самодѣятельности и планомѣрной организованности.

Особенно властно переживаемыя нами грандіозныя событія требуютъ интенсивной работы, организованнаго коллективнаго труда со стороны собратьевъ евреевъ.

Мы, евреи, обязаны не только самоотверженно работать надъ укрѣпленіемъ новаго строя, не только въ тѣсномъ сотрудничествѣ со всѣми передовыми, со всѣми демократическими элементами страны беззавѣтно бороться за ея процвѣтаніе, за ея великое и счастливое будущее, но и неустанно трудиться надъ устройствомъ нашихъ собственныхъ, „домашнихъ" дѣлъ.

Предъ нами, евреями, помимо общегосударственныхъ задачъ, стоятъ огромной важности чисто-національныя задачи: созданіе, на основѣ всеобщаго, прямого, равнаго и тайнаго голосованія, самоуправляющейся общины, организація истинно національной школы, упорядоченіе нашихъ хаотически поставленныхъ благотворительныхъ учрежденій и организацій и т. д.

Но не этимъ только исчерпываются наши многообразныя нужды. Предъ нами еще одна національная задача высшаго порядка:

Обрѣтеніе своего національнаго дома на своей исторической родинѣ въ Палестинѣ, гдѣ бы державный древній народъ могъ бы самъ вершить свои національныя судьбы, гдѣ бы онъ могъ творить свою собственную національную культуру и гдѣ бы онъ, возрожденный и возвеличенный, могъ бы проявить предъ лицомъ человѣчества свой національный геній во всемъ его блескѣ, во всей его красотѣ.

„Эта, пронесенная еврействомъ сквозь тьму вѣковъ, черезъ костры инквизиціи, черезъ горнила безпредѣльныхъ страданій, мечта, казавшаяся намъ еще такъ недавно сказкой, красивой, заманчивой, но все-таки сказкой,—сейчасъ намъ представляется близкой, реальной возможностью.

Всемѣрно стремиться къ осуществленію этой завѣтной идеи—долгъ каждаго еврея, въ чьемъ сердцѣ пошлая повседневность не вытравила его человѣческаго достоинства, его національнаго „я".

„**ВПЕРЕДЪ ПОДЪ ЗНАМЕНЕМЪ СІОНИЗМА**", вотъ лозунгъ тотъ, овладѣвшій умами раскрѣпощеннаго еврейства во всѣхъ градахъ и весяхъ бывшей „черты".

Подъ заманчивое бѣло-голубое знамя сіонизма зоветъ насъ, кишиневскіе евреи, сіонистская партія, единственная всенародная еврейская партія, единственная національная организація, продолжавшая и въ мрачнѣйшія времена самодержавной реакціи свою работу, правда молекулярную, подпольную, но и при этихъ условіяхъ плодотворную. Теперь этой организаціи никто не мѣшаетъ развернуть свою продуктивную дѣятельность въ ширь и вглубь народную.

Итакъ, сомкнитесь въ ряды съ нами, братья! Вмѣстѣ, организованной и дисциплинированной массой, продѣлаемъ избирательныя кампаніи по выборамъ въ городскую думу, въ автономную еврейскую общину и въ Учредительное Собраніе, этотъ будущій оплотъ всенародныхъ надеждъ и чаяній.

Помимо всего этого, въ Кишиневѣ предстоятъ выборы делегатовъ на всероссійскій сіонистскій и общееврейскій съѣзды представителей еврейской общины, имѣющіе цѣлью разрѣшеніе ряда наболѣвшихъ національныхъ вопросовъ и, въ частности, вопросовъ, касающихся палестинской проблемы.

Участвовать въ выборахъ на сіонистскій съѣздъ смогутъ только „шекеледатели".

Спѣшите, граждане евреи, вступить во Всемірную Сіонистскую Организацію.

Спѣшите запастить „шекелемъ".

Откликнитесь на нашъ зовъ, и да не подтвердятся и нынѣ бичующія проклятьемъ слова пророка:

שמעו שמע ואל תבינו וראה ראו ואל תדעו: השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע, פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו".

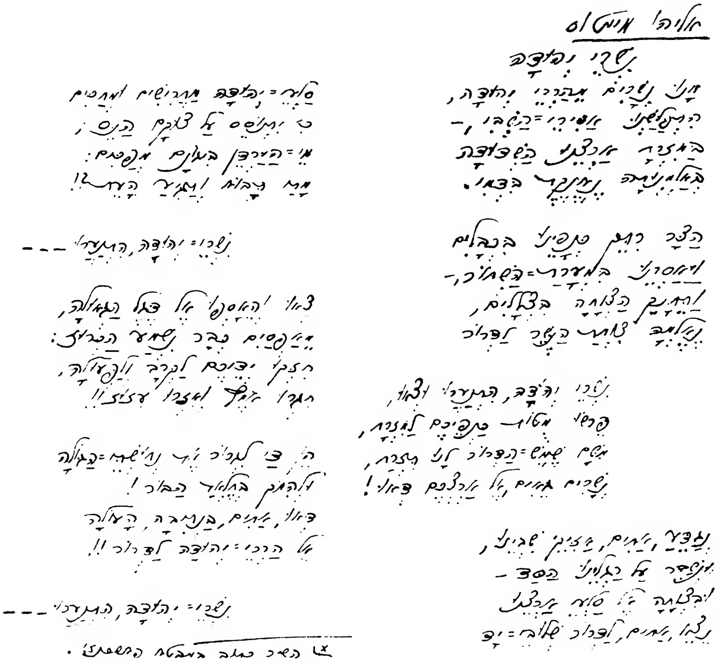
„Услышать услышите, но не поймете, увидѣть увидите, но не уразумѣете. Сдѣлай безчувственнымъ серце этого народа, оглуши его и закрой глаза его, чтобы онъ не увидѣлъ глазами своими и не услышалъ ушами своими и не уразумѣлъ сердцемъ своимъ, и не обратился, и не исцѣлѣлъ".

Въ Палестинѣ—наша надежда, наше будущее; въ познаніи сіонизма—наше духовное прозрѣніе, въ осуществленіи идеи сіонизма-наше національное исцѣленіе.....

Запись въ члены сіонистской организаціи производится въ слѣдующихъ пунктахъ:

1) Заводъ Готлиба. Мунчештская дорога, близъ вокзала.
2) Александровская, уг. Бендерской. аптекар. маг. Собельмана.
3) „ „ Михайловской. маг. Эрлиха, (Конкуренція)
4) „ „ Инзовой, красильный маг. Шперберга.
5) Пушкинская. уг. Фонтан. пер., кв. д-ра Бернштейнъ-Когана.
6) Екатерининская, 20, магазинъ Бернага и Ясскаго.
7) „ 48 „ Ш. Авербуха.
8) Павловская 69, кв. I. Мейтиса (За Оргѣевскимъ мостомъ)
9) Армянская уг. Леовской, аптек. маг. Морозенскаго.
10) „ „ Кіевской, складъ дровъ Балцана.
11) Николаевская, уг. Болгарской. въ синагогѣ „ЯНВЕ"
12) „ „ Могилевской, въ аптекѣ еврейской больницы.
13) Харлампіевская. уг. Михайловской. магазинъ Деншенскаго.
14) „ „ Минковской. скл. товар. Ремесленнаго Товарищества.
15) Новый Базаръ, въ магазинѣ Хаима ЛЕВА.
16) „ „ „ „ А. Нисенбойма.

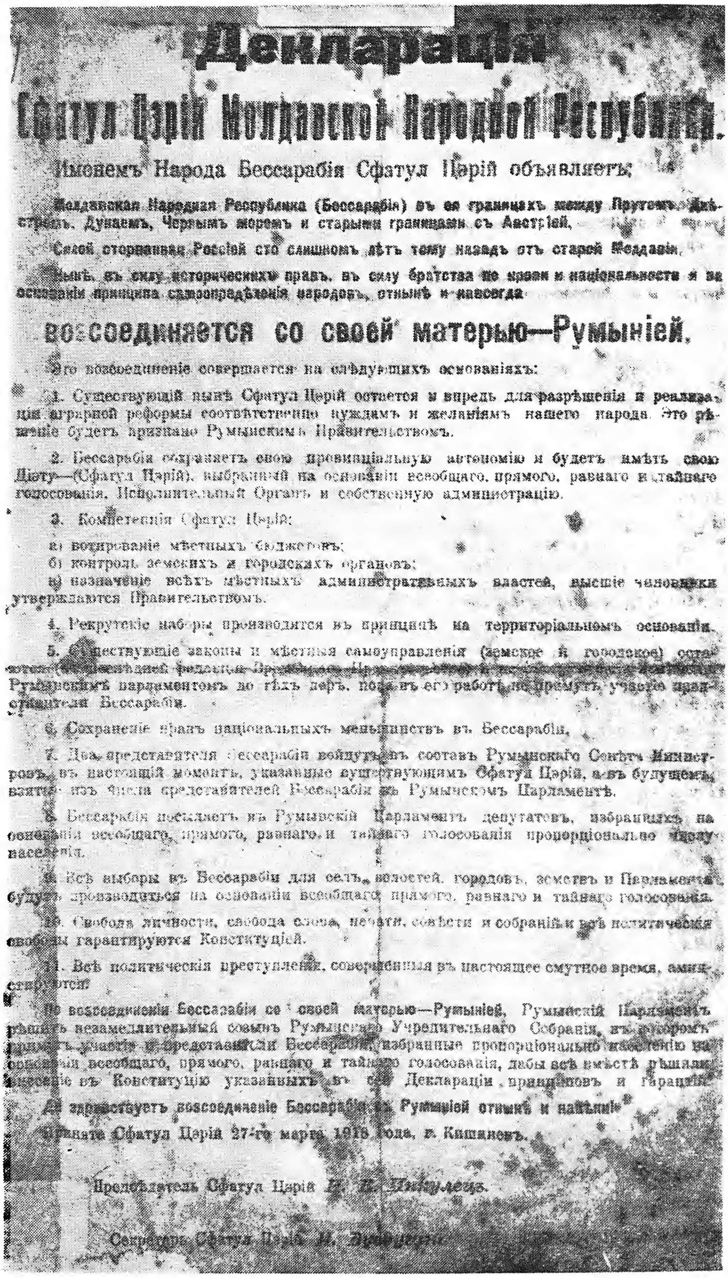
מס' 15. הכרוז הראשון של ההסתדרות הציונית בקישינוב מייד לאחר המהפיכה ברוסיה, פברואר 1917. (תרגום לעברית ראה לעיל, עמ' 21—23).

מס׳ 16. השיר ניתן בכתב־ידו של המשורר. להלן הערת המשורר במכתבו למחבר הספר:

השיר נכתב בעצם השמחה של המהפיכה הרוסית ולאחריה — הצהרת בלפור. את השיר שרנו, הציונים הצעירים, על פי הלהן של המרסליאֶזה הרוסית. ראינו אז את עצמנו כציונים מהפכניים, המאמינים בגאולת המהפיכה הרוסית ושרנו את ההמנון הנ״ל בהתלהבות ובאמונה. — — — — — — — — — — — — — — השיר נתקבל בחברתנו, חברת ״צעירי־ציון״ בקישינוב, ולייב בלצן הי״ד, הביא אותו לדפוס והפיצו בין צירי הוועידה הציונית השביעית, ט״ז בסיון תרע״ז, בפטרוגראד. את ״המרסליאֶזה הציונית״ הזאת שרנו בשעת הנעילה, יחד עם התקווה המסורתית. וכך היה בכל ההפגנות. שרו אותו במיוחד ביום ההפגנה הגדולה לרגל הצהרת בלפור באודיסה, בה השתתפו הסופרים, בראשם ביאליק, ד״ר קלויזנר ויעקב פיכמן. בכנס הציוני באודיסה, בתיאטרון ״סיבּיריאקוב״, שוב שרו אותה בשעת הנעילה, יחד עם ״התקווה״. השיר ניתרגם לרוסית ונתפרסם בשבועון של הסטודנטים הציוניים בשפה הרוסית, ״החבר״.

מובן מאליו, שהשיר בתוכנו וברוחו שייך לאותה התקופה, ויש לו ע ר ך ה י ס ט ו ר י בלבד.

Декларація

Сфатул Цэрій Молдавской Народной Республики.

Именемъ Народа Бессарабія Сфатул Цэрій объявляетъ:

Молдавская Народная Республика (Бессарабія) въ ея границахъ между Прутомъ, Днѣстромъ, Дунаемъ, Чернымъ моремъ и старыми границами съ Австріей,

Силой оторванная Россіей сто слишкомъ лѣтъ тому назадъ отъ старой Молдавіи,

Нынѣ, въ силу историческихъ правъ, въ силу братства по крови и національности и на основаніи принципа самоопредѣленія народовъ, отнынѣ и навсегда

воссоединяется со своей матерью—Румыніей.

Это воссоединеніе совершается на слѣдующихъ основаніяхъ:

1. Существующій нынѣ Сфатул Цэрій остается и впредь для разрѣшенія и реализаціи аграрной реформы соотвѣтственно нуждамъ и желаніямъ нашего народа. Это рѣшеніе будетъ признано Румынскимъ Правительствомъ.

2. Бессарабія сохраняетъ свою провинціальную автономію и будетъ имѣть свою Діету—(Сфатул Цэрій), выбранный на основаніи всеобщаго, прямого, равнаго и тайнаго голосованія, Исполнительный Органъ и собственную администрацію.

3. Компетенція Сфатул Цэрій:

а) вотированіе мѣстныхъ бюджетовъ;
б) контроль земскихъ и городскихъ органовъ;
в) назначеніе всѣхъ мѣстныхъ административныхъ властей, высшіе чиновники утверждаются Правительствомъ.

4. Рекрутскіе наборы производятся въ принципѣ на территоріальномъ основаніи.

5. Существующіе законы и мѣстныя самоуправленія (земское и городское) остаются [illegible] Румынскимъ парламентомъ до тѣхъ поръ, пока въ его работѣ не примутъ участіе представители Бессарабіи.

6. Сохраненіе правъ національныхъ меньшинствъ въ Бессарабіи.

7. Два представителя Бессарабіи войдутъ въ составъ Румынскаго Совѣта Министровъ, въ настоящій моментъ, указанные существующимъ Сфатул Цэрій, а въ будущемъ, взятые изъ числа представителей Бессарабіи въ Румынскомъ Парламентѣ.

8. Бессарабія посылаетъ въ Румынскій Парламентъ депутатовъ, избранныхъ на основаніи всеобщаго, прямого, равнаго и тайнаго голосованія пропорціонально числу населенія.

9. Всѣ выборы въ Бессарабіи для селъ, волостей, городовъ, земствъ и Парламента будутъ производиться на основаніи всеобщаго, прямого, равнаго и тайнаго голосованія.

10. Свобода личности, свобода слова, печати, совѣсти и собраній и всѣ политическія свободы гарантируются Конституціей.

11. Всѣ политическія преступленія, совершенныя въ настоящее смутное время, амнистируются.

По воссоединеніи Бессарабіи со своей матерью—Румыніей, Румынскій Парламентъ рѣшитъ незамедлительный созывъ Румынскаго Учредительнаго Собранія, въ которомъ примутъ участіе и представители Бессарабіи, избранные пропорціонально населенію на основаніи всеобщаго, прямого, равнаго и тайнаго голосованія, дабы всѣ вмѣстѣ рѣшали внесеніе въ Конституцію указанныхъ въ сей Декларація принциповъ и гарантій.

Да здравствуетъ воссоединеніе Бессарабіи съ Румыніей отнынѣ и навѣки!

Принято Сфатул Царіа 27-го марта 1918 года, г. Кишиневъ.

Предсѣдатель Сфатул Царіа [illegible]

Секретарь Сфатул Царіа [illegible]

מס׳ 17. הצהרת הריפובליקה המולדאווית ״ספאטול־צאָרי״ על איחודה עם ״רומניה־אמא״. אחד התנאים שלפיהם נעשה האיחוד הוא הסעיף 6, שבו נאמר: ״שמירת זכויותיהם של המיעוטים הלאומיים בביסאראביה״. (פרטים על האיחוד ר׳ עמ׳ 35־32)

מס' 18. מפת ריפובליקה ארץ־ישראל, שהוצאה לאור בבוקארשט, על־סמך השמועות בדבר ייסוד המדינה היהודית בנשיאותו של השופט לואיס בריינדס מאמריקה. (פרטים ראה לעיל, עמ' 37—36).

ROMANIA

MINISTERUL BASARABIEI CHISINAU

BIUROUL

Adresa postală:
Ministerul Basarabiei, Chișinău,
str. Universității.
Se va indica și biuroul destinatar.

Adresa telegrafică:
Ministerul Basarabiei, Chișinău

Telefon:
446 și 447

No.115 din 17 Ianuarie 1933.

Dosarul și Nr. dv.: Data dv.: Dosarul și Nr. nostru (a se repeta în răspuns): 115. Data:

Privește: 1933 JAN. 17

ORDIN DESCHIS

către

Domnii Prefecți de județ și autoritățile Polițienești din Basarabia.

Ministerul de Interne a autorizat Consiliul Consiliul Superior al organizațiilor sioniste din Romania și organele acestuia, KERENHAYESSOD (FONDUL PENTRU RECLADIREA PALESTINEI) și KEREN KEYEMET(FONDUL NATIONAL EVREESC) să procedeze, prin mijloacele lor obișnuite, la strângerea fondurilor necesare pentru reclădirea căminului național evreesc, in Palestina, dela evreii din intreg cuprinsul Basarabiei.-

De asemenea, acest consiliu și organele sale sunt autorizate să țină șezatori, intruniri și conferințe pe[ntr]u răspândirea ideilor și scopul lor.-

Autoritățile administrative și polițienești sunt [rugate] a acorda sprijinul lor consiliului superior si organelor sale in acest sens.-

[MINIST]RUL BASARABIEI

Șeful Canc. Secr[etariatului]

4 (210 x 297).

מס׳ 19. הו. מאת המיניסטריון לעניי סאראביה על היתר איסוף־ כספים לטובת . ־ימיות, על עריכת ־בות, אסיפות וכינוסים למטרות הסברה. השלטונות ... המשטרתיים נתבקשו לסייע במילוי המשימה הנ״ל.

קרן היסוד
KEREN/HAJESSOD
הלשכה הארצית לבסרביה

צו אלע עסקנים פון „קרן־היסוד" אין בעסאראביע.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

די איצטיקע לאגע פונם ישוב נויטיקט זיך אין א אײַל[illegible] גרעסערער מיטהילף פונם גלות־יידנטום.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

אונזער היימלאנד אין ארץ־ישראל רופט אייך צו ערפילן אייער חוב!
פארשטארקט און פארגרעסערט די „קרן־היסוד"־אקציע פארן יאר ת"ש!
זאל יעדער פון אונז שטייען אויף דער געהעריקער הייך!

מיט ציון'ס גרוס.

צענטראל־קאמיטעט פון „קרן־היסוד" אין בעסאראביע: יו"ר: ש. בערליאנד,
ל. אלעקסאנדראווסקי, אדוו, פ. גינזבורג, ב. צ. וויינשטיין,
א. נעמיראָווסקי, אדוו. של. פיינשטיין, אדוו. י. קארן.

[illegible], אפריל 1940

Comunicat. — Tip. „TEHNIC" Chişinău

מס' 20. החוזר האחרון מטעם הלשכה הארצית של קהי"ס בקישינוב, אפריל 1940.

L. Ţ'RELSON.
Prim rabin si Consilier
tehnic erudit al Basarabiei.
....
Luna Octombrie ziua 19 1928
CHIŞINAU.

יהודא ליב צירלסאהן,
אב״ד דק״ק קעשענעב,
רב הכולל ויועץ מלומד למדינת בסרביא
....
ב״ה. יום ה׳ לחדש תשרי שנת תרפ״ט
קעשענעב

RECEIVED REGISTRY 23 OCT. 1928

Au Secrétariat de la Société des Nations

Geneve

Moi le Grand-Rabbin de Bessarabie en qualité de representant du-Rabbinat de Bessarabie, étant en tête du Judaisme bessarabien, j'exprime la douleur déchirant mon coeur et ma protestation la plus vive contre la profanation réligieuse qui a eu lieu devant le Mur des Pleurs causée par les autorités palestiniennes à Jerusalem le 24 Septembre 1928, le jour d'Excuse (Jom-Kipur) c'est-à-dire au jour le plus saint et à l'endroit le plus sacré du - peuple juif.-

Moi, le Grand-Rabbin de Bessarabie, je m'adresse au peuple anglais, au gouvernement porteur du mandat sur Eretz-Jsrael et aux tous les gouvernements, faisant partie de la Société des Nations, avec une demande catégorique de mettre fin aux moqueries des sentiments nationaux et religieux du peuple juif au pays de ses ancêtres. J'exige du pays mandataire et de la Société des Nations, qu'on traite de la même façon l'endroit sacré du peuple juif et les endroits saints des autres communautés de la population palestinienne.-

- 2 -

J'exige que la Société des Nations, qui a pris le contrôle de la réconstruction du foyer national juif, garantisse le droit historique que le peuple juif possède sur les restes de son T e m p l e - le Mur des Pleurs temoin de l'alliance eternelle entre le peuple juif et la Terre Promise.-

Agréez, je prie, ma haute Considération
Grand Rabbin de Bessarabie
L. Ţirelsohn

מס׳ 21. איגרת־מחאה של הרב צירלסון לפני מזכירות חבר־הלאומים בג׳ניבה על הפרעות ליד הכותל המערבי ביום־הכיפורים תרפ״ט.

Adresse télégraphique: NATIONS GENÈVE

SOCIETE DES NATIONS — LEAGUE OF NATIONS

DANS LA REPONSE PRIERE DE RAPPELER — PLEASE QUOTE REF. NO. IN REPLY

NO. 6A/7929/224 — NO

Genève, le 27 mars 1929.

Monsieur le Président,

Me référant à votre communication, en date du 19 octobre 1928 , qui a été soumise au Président de la Commission permanente des mandats, j'ai l'honneur de vous informer que la question dont elle traite - l'incident survenu le 24 septembre 1928 au Mur des Lamentations de Jérusalem - a fait l'objet d'une pétition, émanant de l'Organisation sioniste et transmise par la Puissance mandataire avec ses observations, que la Commission permanente des mandats a examinée au cours de sa dernière session, en novembre 1928. Les conclusions que la Commission a formulées à ce sujet ont été revêtues de l'approbation du Conseil de la Société des Nations au cours de sa séance du 4 mars 1929.

Me conformant aux instructions arrêtées par le Conseil au cours de la même séance, je vous fais tenir ci-inclus, pour information, le texte de ces conclusions qui, à teneur du rapport adopté par le Conseil, doivent s'appliquer également à toutes les communications portant sur le même objet.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'assurance de ma considération distinguée.

102

Vito Catastini

Directeur de la Section des mandats.

Monsieur le Grand Rabbin TIRELSON
Président du Comité central de
l'"Agudas Isroel".
Str.Haruzina,N°31
KICHINEV
(Bessarabie)

מס' 22. תשובת המזכירות של חבר־הלאומים לרב צירלסון על איגרת־המחאה שלו.

ANNEXE.

Extrait du Rapport de la Commission permanente des mandats sur sa Quatorzième Session.

(Document C.568.M.179.1928.VI.)

OBSERVATIONS SUR LES PETITIONS.

PETITIONS RELATIVES AUX INCIDENTS QUI ONT EU LIEU A JERUSALEM LE 24 SEPTEMBRE 1928, DEVANT LE MUR DES PLEURS, PRESENTEES PAR L'ORGANISATION SIONISTE ET PAR LES GRANDS RABBINS KOOK ET MEIR.

CONCLUSIONS:

"La Commission permanente des mandats, tout en regrettant les incidents survenus, a constaté avec une vive satisfaction que le Gouvernement de la Palestine s'était déjà mis en rapport avec les parties intéressées en vue de faciliter la conclusion d'un accord. Elle espère qu'elle réussira ainsi à ramener le calme dans les esprits et qu'aucune des parties intéressées n'assumera, par des exigences déraisonnables ou par des refus inspirés d'un esprit d'intolérance, la responsabilité de provoquer des troubles dans l'ordre public."

מס' 22א. מסקנות ועדת־המאנדאטים המתמדת.
(תרגום ראה לעיל, עמ' 141—140).

דאָס בעסאַראַבער אידנטום—
פאַר ארץ־ישראל!

אין די איצטיגע ענטשיידענדע טעג פאַר דער נאַציאָנאַלער אויפלעבונגס־באַוועגונג און אין צוזאַמענהאַנג מיט די באַאומרואיקנדע ידיעות וועגן באַגרענעצן די אידישע רעכט אויף א״י,— ערקלערן מיר:

1. די איביגע נאַציאָנאַלע און היסטאָרישע פאַרבינדונג פון דעם אידישן פאָלק מיט א״י נאָך פון די אוראַלטע צייטן דורך דער ביבל וועלכע איז פאַרשטאַרקט געוואָרן דורך דעם גרויסן חלוציאַנישן אויפבוי ווערק, וואָס איז געשאַפן געוואָרן א דאַנק די גרעסטע אָנשטרענגונגען, איבערמענשלעכע קרבנות און פאַרמעגן מצד דעם וועלט אידנטום, וועט דורך קיין שום פּראָפּאַ[illegible] אויף דער וועלט נים קאָנען איבערגעריסן ווערן און קיין שום גזירה און באַגרענצונגען וועלן נים אָפּשוואַכן די איינציגע האָפנונג פון די מיליאָנען אידישע מאַסן, וועלכע האָבן דורך טויזנטער יאָרן פאַרבונדן זייער גורל און צוקונפט מיט ארץ־ישראל.

2. די [illegible] ראַנג פון פיל גענידערטע און פאַרפאַלנטע אידישע קיבוצים, בעיקר אין אייראָפּא, ווי אויך די געשלאָסענע טירען פון די איינוואַנדערונגס־לענדער האָט היינט־צו־טאָג פאַרוואַנדלט ארץ ישראל אין דעם איינציגן לאַנד פון ברייטער עליה און קאָנצענטראַציע פאַר די מאַסן אַרויסגעשטויסענע און היימלאָזע אידן.

3. דאָס אידישע פאָלק וועט אין קיין שום פאַל און אונטער קיין שום באַדינגונגען נישט מסכים זיין אויף א לעזונג, וואָס זאָל באַגרענ־ניצן די אידישע רעכט אויף ארץ ישראל, וועלכע זיינען אונז גאַראַנטירט געוואָרן דורך דער באַלפור־דעקלאַראַציע און מאַנדאַט פון פעלקער בונד, גאַראַנטירט דורך 52 מלוכות.

די אידישע באַפעלקערונג פון בעסאַראַביע אַלס טייל פון וועלט אידנטום [illegible]

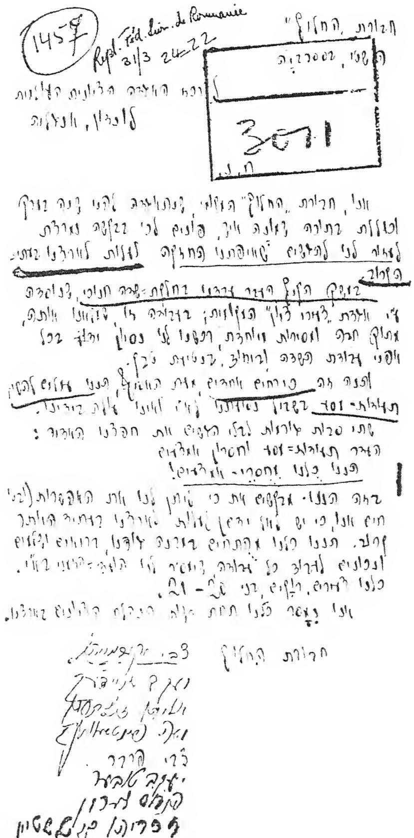
5. דער ישוב אין [illegible]

6. די אידישע באַפעלקערונג אין בעסאַראַביע [illegible]

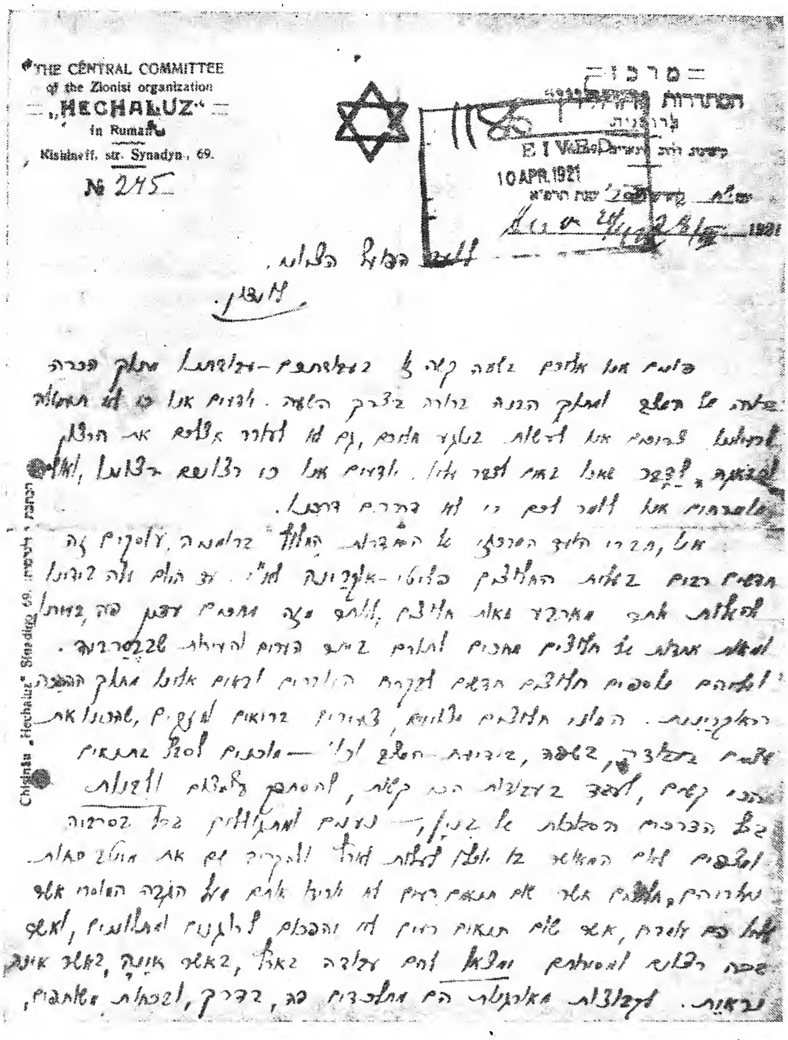
מרכז פון ציונים־כללים אין בעסאַראַביע	מרכז „אגודת־ישראל" אין בעסאַראַביע
„ „ „בנין הארץ"	„ „אגודת הרבנים"
„ „ „מזרחי"	פאַרבאַנד פון אידישע בעלי־מלאכות
„ „ „מדינת היהודים"	„ „ קליינהענדלער
„ „ „[illegible]"	

[illegible] Tip. „Tehnica" Chişinău

מס׳ 23. גילוי־דעת של המוסדות הלאומיים המרכזיים בביסאראביה נגד הגבלת העלייה, אביב 1939. (תרגום ראה לעיל, עמ׳ 144—143).

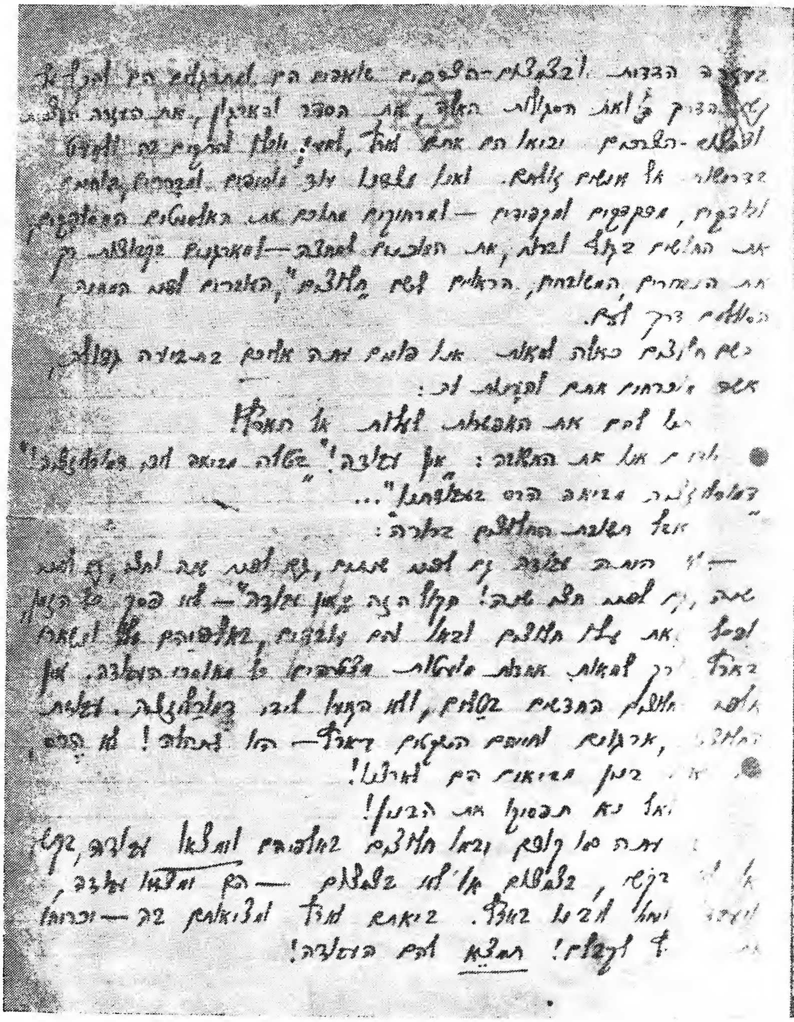

מס' 24. מכתב מקבוצת החלוצים הראשונה בפאלאֶשׂט אל ההנהלה הציונית בלונדון.

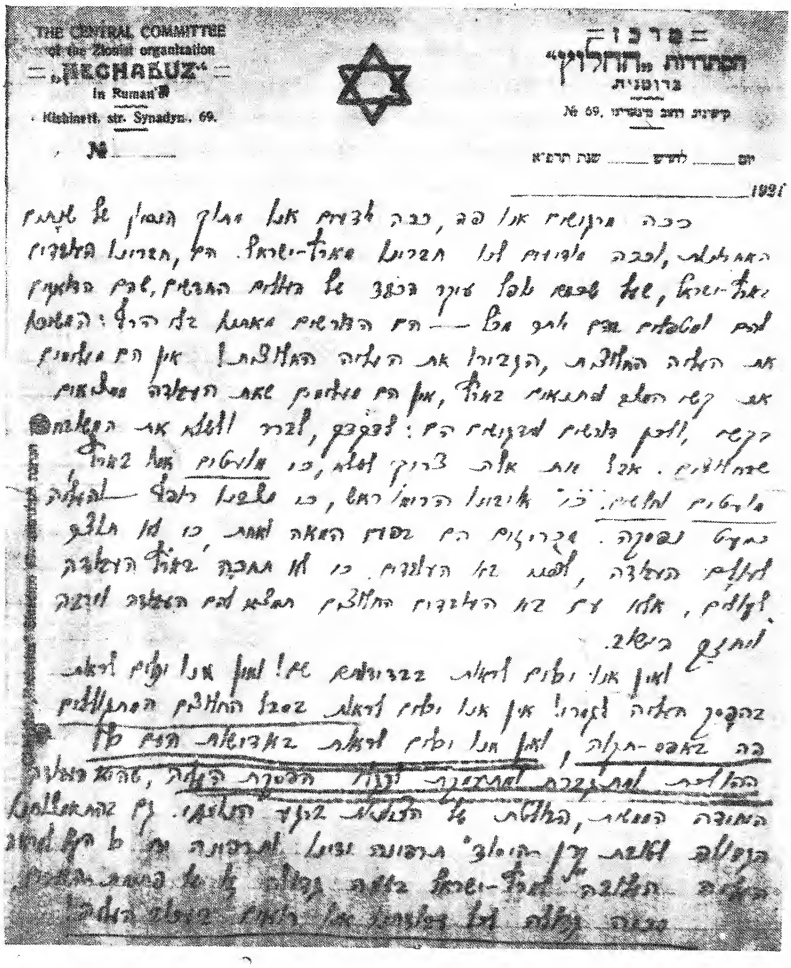

THE CENTRAL COMMITTEE
of the Zionist organization
„HECHALUZ"
in Rumania
Kishineff. str. Synadyn., 69.
№ 245

מרכז
הסתדרות
ברומניה
10 APR.1921

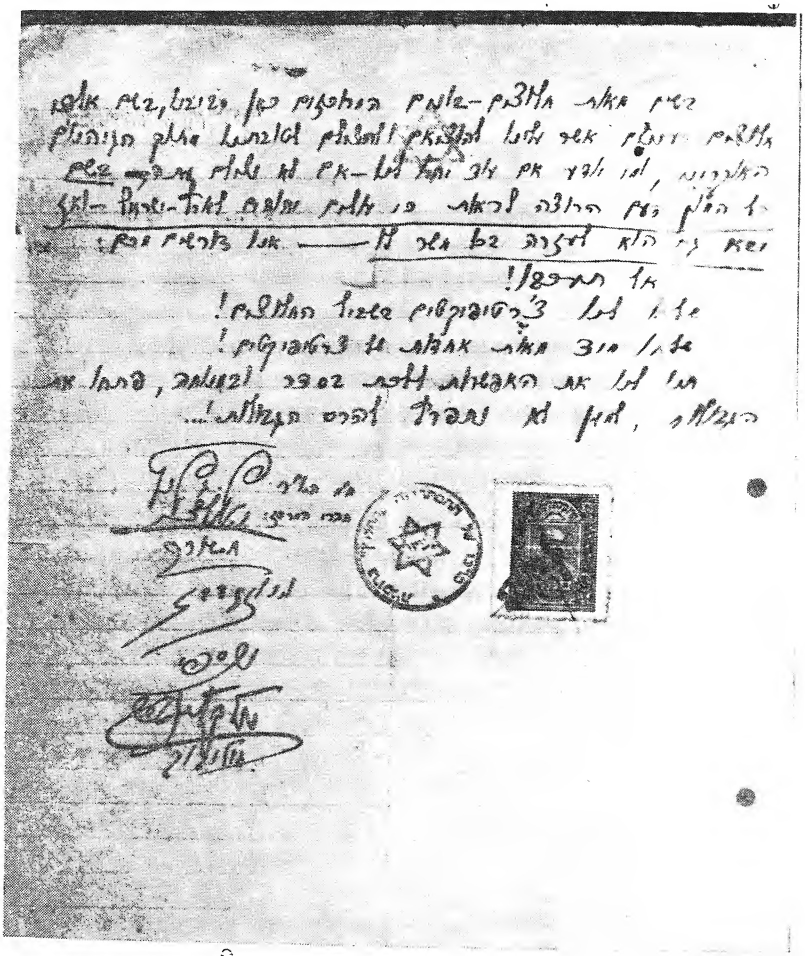
מס׳ 25. מכתב מאת מרכז ״החלוץ״ בקישינוב לוועד הפועל הציוני בלונדון מ־28 במארס 1921 (כתב־היד — של חיים שורר, שליח ״הפועל־הצעיר״ לקישינוב).

מס׳ 25א. — (המשך המכתב).

מס' 225ב. — (המשך המכתב).

[illegible]

מס׳ 125ג. — (סוף המכתב).

המשרד ארץ-הישראלי בקושטא

THE PALESTINE OFFICE

№ 608 Constantinople .... קושטא כ' סיון תרפא

26/6 .1921

לכבוד

המרכז הציוני בבסרביה

קישינוב

א. נ.

המאורעות ביפו ועכוב העליה מצד הממשלה ארץ-הישראלית הביאו לידי משבר עשה את כל ענין העבודה במקצוע העליה. ההגרה נפסקה זה 7 שבועות ומאות חלוצים ומהגרים שהגיעו אלנו ממקומות שונים יושבים בעירנו ומחכים לבשורה שתבא ע"י חדוש העליה. ביניהם נמצאים גם 160 איש שכבר נשלחו פעם לארץ (ובתוכם מקבוצה השנית של החלוצים) אבל לא זכו לרדת על החוף ואם הוחזרו לקושטא כפושעים ונושאים.

— — — — — —

לישיבה משותפת של הועד שלנו. בישיבה זו השתתפו גם הסופרים והעסקנים הציונים: ח.נ. ביאליק, דרויאנוב, ס. קליינמן, רבניצקי שהגיעו, זה עתה מאודיסה. המיור מורים בקש שאנחנו נגיש לו את הצעותינו אנו בנוגע לסדור העליה להבא ואנחנו הבטחנו לו להגיש לו את הצעותינו לפני יצאו מכאן. החלטנו לתת לו תשובה בצורה כללית מבלי נגע בפרטים, כי על הפרטים אין לנו הרשות לדבר בלי אשור המרכז בלונדון.

אחר יצא המיור מורים לגלץ ויבקר את כל מרכזי העליה: גלץ, קישינוב, בוקרשט במטרה לחקר את המצב שם. הננו חושבים שחברינו בכל המקומות האלה ידעו לעמד על המשמר לחגן על כבוד הסתדרותנו ולבאר לו את המצב. אנחנו מצדנו מקוים שלמרות התוצאות המעציבות של בקורו של בא-כח הממשלה הא"י יבאו שנויים לטובה. מקוים אנחנו כי אחרי שנשלח הרצאה על כל הנעשה ללונדון ולועד הצירים בצרוף כל החמר שיש תחת ידינו ידעו העומדים בראש תנועתנו לפעל על הממשלה שתזניח את הפוליטיקה ארץ-ישראל לפני המוני העולים.

ותהלה

המנהל

מס' 26. קטעים ממכתב המשרד הארצישראלי בקושטא אל המרכז הציוני בקישינוב, על שליחותו של המיג'ור מוריס לבדוק את כשרותם של החלוצים העולים בנמלי יציאתם (פרטים ראה לעיל, עמ' 185).

"החלוץ"

חוזר א׳[1]

חברים יקרים :

בשעת חרבן הישובים היהודיים באוקראינה וברוסיה מצד אחד, והתחלת תקופת העליה והבנין מצד שני, נמצאת בסרביה בתנאים נוחים למדי, המאפשרים את השתתפותנו בכל עבודת העזרה והבנין והמחיבים אותנו לעבודה אינטנסיבית ביותר. אולם ככל אשר תרבינה החובות המוטלות עלינו והשאלות התובעות את פתרונן כן תקשה העבודה על הכחות הדלים הנמצאים ברשותנו. באמצעות הכחות המעטים האלה נוסד בקישינוב מרכז זמני של "החלוץ" שאליו נכנסים חברים ממרכז צ"צ ושליחים אחדים מהסתדריות הפועלים דכאן.

במשך ימי קיומו השתדל המרכז למלאת תעודתו עד כמה שהרשו לו כחותיו האישיים ואמצעי הכסף שבידו. אולם עוד בתחלת עבודתנו הוכרחנו לנטות מחובתנו הישרה ל"החלוץ" בבסרביה, ולהשקיע כל כחותינו בעבודת הסיוע להחלוצים האוקראינים שבאו למאותיהם אל בסרביה ופניהם לא"י. הללו סבלו כבר דים בארץ־מקוריהם [מגוריהם] וגם פה לא מצאו המנוחה. ומכיון שהם האלימנט היותר מוכן לעליה, הן מצד נסיונם החלוצי בענפי עבודה שונים והן מן הצד הלאומי והתרבותי, ראינו חובה לעצמנו לטפל בהעברתם לא"י בשורה הראשונה. עד היום עלה בידנו לשלח 5 קבוצות ובהן יותר מ־300 איש ואנו עומדים בסדור הקבוצה הששית, שתצא בקרוב גם היא. ברור החלוצים, סדורם והעברתם דורשים אנרגיה וזמן מרובים ורק אחרי שעלה בידנו להכניס סדר ידוע בתנועת העליה וגם כחותינו נתרבו קצת ע"י הבאים הרינו נגשים לסדור "החלוץ" גם בבסרביה.

תנועת "החלוץ" שהקיפה עוד לפני שנים מספר את מיטב חוגי צעירינו מגמתה להכין בגולה אלימנטים בריאים ברוחם ובגופם, מוכשרים לעבודה פיזית, מסורים

1. מתוך הביטאון היידי של "צעירי־ציון" בקישינוב "ערד און ארבעט", גל׳ 4 מיום ז אדר א׳ תרפ"א — 15 בפברואר 1921. הטיכסט ניתן בכתיב המקורי.

לרעיון העבודה בארץ ונכונים לעלות לארץ על מנת להגשים שם בחייהם את רעיוננו הלאומי. תנועה זאת גדול ערכה ביחוד בשעה זו, כשארצנו השוממה מחכה לבוניה ודורשת מאתם קרבנות מרובים ומסירות נאמנה. השעה שעת משבר בארץ. עבודה חקלאית אין. עבודת־ההכנה הגדולה טרם התחילה בארץ. ההגירה ההמונית — הופסקה ואף עלית החלוצים פוגשת מעצרים רבים מצד ההנהלה בלונדון. רק הודות להתאמצותם הגדולה של חברינו מהפועה״צ ואחדות־העבודה מסתדרים החלוצים העולים בעבודה. עבודה זאת — עבודת הכשרה ובכביש קשה היא ואחראית במדה מרובה; עין הממשלה צופה על מהלך העבודה ואיכותה ועלינו לרכוש את אמון הממשלה, נותנת העבודה. ובשעה כזאת חובתנו היא, שכל המתעתדים לעלות אל הארץ יקבלו הכשרה חלוצית פה בגולה. על החלוצים העולים להיות בריאים בגופם, מוכנים לכל עבודה קשה, מסוגלים לחיות בתנאים רעים, מסתפקים במשכרת זעומה, אמיצים ברוחם הלאומי, מכירים בערך בנין הארץ והקרבנות בשבילה ומסוגלים למשמעת מוצקה.

ברי לנו, כי גם בבסרביה רבים הם הרוצים לעלות לארץ, אולם עלינו להזהר מהכניס אל הארץ מהגרים־מתאוננים, הצובאים על פתחי הלשכות ומכבידים בטענותיהם ובטרדותיהם את העבודה על חברינו והיוצאים את הארץ כלעומת שיבאו. עלינו לשלח אך ורק בונים אמתיים, המתאימים לכל דרישותינו הנ״ל. ולשם זה עליכם, חברים, לגשת תיכף ומדי ליסוד קבוצות ״החלוץ״ עפ״י התקנון המצורף לכאן ובאפן המסמן ב״הוראות״.

ארגנו את הכוחות החלוציים, הכינו אותם לקראת תעודתם בארץ, התקשרו אתנו ונבנה יחד הסתדרות מוצקה גדולה שתהא ראויה לשמה: ״החלוץ״. יצרו, חברים, את הקבוצות המאורגנות והחישו את השעה אשר בה תקרא הועידה הראשונה של ״החלוץ״ בבסרביה שתבחר מקרבה גם מרכז תמידי. ובגשתכם, חברים, לעבודתכם הקדושה זכרו נא, שמוטב שיכנסו לארץ עולים מעטים מאשר יבאו שמה אלימנטים מזיקים או בלתי מתאימים לתנאי הארץ ודרישותיה.

הוראות:

האיניציאטיבה לסדר קבוצה של ״החלוץ״ צריכה לצאת תמיד מאת ועדי צ״צ. עליהם להיות המתחילים בדבר והמוציאים אותו אל הפועל. במקום שאין ועד צ״צ על החברים היחידים שבכל מקום החובה להתחיל בדבר ולרכז סביבם את כל הכוחות הרעננים והפועלים הראויים להכנס אל ״החלוץ״.

לאספה המכוננת הראשונה נקראים צעירים וצעירות מבני י״ח שנה ומעלה המודים בפרינציפים היסודיים של ״החלוץ״: העבודה, השפה, הארץ —

והנכנעים להם. הללו בוחרים מקרבם ו ע ד המנהל כל עניני הקבוצה, דואג להכשרתם הגופנית והרוחנית של החברים ומכינם לקראת תעודתם בארץ.

לשם סדור הקבוצה יש להשתמש בכל הכחות בעלי־המקצוע היכלים להביא תועלת לקבוצות בהוראותיהם ובעבודתם.

1. עבודת־אדמה. הקבוצה חוכרת לה שטח אדמה* אשר תוכל לעבדה בכחות עצמה ונגשת לעבודה תחת השגחת מומחה לדבר. מלבד גדול תבואות יש להסב תשומת לב מרבה לגדול ירקות מקצע חשוב בא״י. במקום שאפשר יש להתכונן גם בעבודות הגן והכרם ונטיעות שונות. גדול דבורים ועופות, משק־חלב וכ״ב מקצועות המלוים את עבודת האכר הם מן הדברים שכל קבוצה צריכה להשתלם בהם בכל האפשר. משק האכרים שלנו בא״י צריך להיות אינטנסיבי ומגון ואל זאת על חברינו להתכונן.

במקום שאי־אפשר ללמד כל אלה הלכה למעשה על החברים להתודע אליהם עכ״פ עפ״י הספרות ובמדה האפשרית ע״י הרצאות של מומחים לדבר.

2. מקצועות טכניים. בשם זה נכללים: אלקטרו־טכניקים, הידרוטכניקים, טוחנים, מכונאים, עובדים במסלת־הברזל, בטלפון ובטלגרף, כימיקאים, מודדי אדמה וכו׳, וכו׳. חברי כל מקצוע מסתדרים לקבוצה אחת ומשתלמים בעבודתם. עליהם לזכר כי הם עתידים לפגש התחרות גדולה בארץ. ועל כ״א מהם להתמחות במקצועו.

3. בעלי מלאכה. הללו תופסים מקום גדול בחיינו ואף א״י זקוקה לרבים מהם — ולפי המקצועות יש לארגן אותם ולדאג להשתלמותם.

בנאים, נגרים, אופנים, סתתים, גודרים, מסגרים, נפחים, פחחים, עובדים במתכת וכ״ב בעלי מלאכה מומחים חרוצים יכלים להיות לברכה בארץ, לאחרי שיתקינו עצמם כדבעי כאן ב״החלוץ״ ויתחנכו על הפרינציפים שלנו.

בחיי כל קבוצה יש לשים לב ביותר אל הצד החברותי והתרבותי.

החיים החברותיים. רצוי שהקבוצה תהיה למשפחה אחת, החיה חיים משתפים, הדנה ומחליטה בכל השאלות המתעוררות אצלה בעבודה. בקבוצה נהוגה דיסציפלינה חברתית קבועה, שעל כל חבר להכנע לה מרצון.

החיים התרבותיים. ידיעת השפה העברית חובה היא על כל חברי ״החלוץ״.

* הערה: יש לשים לב לתקנות של ״קאסה נואסטרה״, שעל פיהן נתנת אדמה וכלי עבודה לכל בתי־הכנסיות, לרבנים, לדינים וכ״ב. עליכם להשתדל להשתמש באדמה זו בשביל ״החלוץ״.

התפתחותם של החברים, הרחבת חוג השקפתם והכרתם, העמקת ידיעותיהם במקצועות־עבודתם ובכל הנוגע לשאלות החיים בא״י — קובעים להם מקום חשוב בעבודת כל קבוצה.

מן הראוי שכל קבוצה תלמד ממעשיהם של הקבוצות בא״י ותכניס כמותן בין יתר חבריה מורה, אשר ישמש בשעות העבודה והפנאי של החברים ויקנה להם ידיעת השפה והמונחים למקצועות שונים וישפיע מרוחו על הקבוצה.

ספריה — היא צורך הכרחי ליד כל קבוצה. בה יבאו מלבד ספרים ספציאליים במקצוע הקבוצה שעל פיהם ישתלמו החברים וישכללו ידיעותיהם התיאוריות, גם ספרים סתם שעליהם יבלו החברים שעותיהם הפנויות מעבודה. בספריה צריכה להתקבל כל העתונות ארץ־ישראלית. על פיה ילמדו החברים לדעת את תנאי החיים בא״י, ישאו ויתנו בשאלות המתעוררות שם וישתדלו להתאים עבודתם לדרישות הארץ.

הרצאות בידיעת הארץ ושיחות חברים בנוגע לשאלות הארץ והעבודה הן מן הדברים ההכרחיים בכל קבוצה, ועל ועד הקבוצה לדאג לסדורן.

״החלוץ״ הוא היסוד בבנין הארץ. על כל חבר הנרשם בהחלוץ להיות נכון לצאת לארץ בכל אשר יקראוהו ולכל אשר ישלחוהו.

מס׳ 27. כרוז המרכזים הציוניים בקישינוב לקראת ״שבוע החלוץ״ בתרפ״ז, על רכישת החווה בביליצ׳אָן (ראה התצלום בעמוד ממול).

קורים שלו

ארגונים כלליים.	קרן-היסוד.	ברית העברי.
צעירי-ציון.	קרן-הקימת.	מכבי.
פועלי-ציון.	תרבות.	השומר-הצעיר.
דרור-החלוץ.	בנק-הפועלים.	החלוצה.
		התחיה ועוד.

שוב אנו עומדים אחרי שנה של עבודה צנועה קשה, שנה של עליות וירידות, בשעה שמשבר עובר על הארץ ושנות גבהו לראות.

ש„החלוץ" הנהו הגשמתה של אי ההלכות הבנות.

אם טוב המצב — אין החלוץ מתפעל, ואיננו מתיאש כהיותו רע.

דוקא ברגעים קשים, בשעה שמתגברים הבלי-הלדה של מולדתנו העברית, באים לידי גלוי

ההתלהבות, מסירות-הנפש, העקשנות והשאיפה, הבלתי פוסקת למטרה של „החלוץ".

בארץ מכפל הנהו משיך בעבודה וזה הרחשים שלה הורה גם לעלה וקורא:

אמצו את הידים והגדילו המחנה!

ואמנם נענה הנוער לקריאה זו וכתמונתו הוא נוהר ל„החלוץ".

ההסתדרות גדלה מיום ליום ויחד עם זה גדלים גם התפקידים המוטלים עליה וכמות הכספים הדרושים, לאפשר את עבודתה

בהכשרה ובעליה.

לפרות כל הקשיים היוצאים מן הכלל, שהמשבר, העובר על מדינתנו, גרם להם שלם „החלוץ"

1.500.000 ליי

בעד אדמות

חוות בבליצני והעבודה לרשותו המוחלטת.

אולם בזה לא אמרנו די. רק הונח היסוד לבליצני וכבר נגשנו למפעל השני —

לארגון החוה ביסי

וביום גם היא הנה עובדה קימת

מלבד החוות העצמיות סוחרו על ידנו

יותר מ־20 קבוצי עבודה וקלאית

באחוזות שונות בבסרביה, רומניה הישנה ובוקובינה.

אולם צרכי „החלוץ" עדיין מרובים הם: החוות שלנו זקוקות לבסוס. יש גם להגדיל את מספרן, העבודה התרבותית וההסתדרותית צריכה להתנהל בפרץ, ובטוחים אנו, שהקהל העברי הרחב, שידע תמיד להעריך את עבודתנו כראוי, יבוא גם להבא לעזרתנו על ידי המצאת הכספים הדרושים.

„שבועי-החלוץ" הנהו, מקור ההכנסה העקרי המאפשר את הנהלת עבודתנו ובמצב הנוכחי הנהו כמעט היחידי.

מחוץ אין כיום שום אפשרות לחכות לתמיכה. אין בטחוננו אלא בהכנסת ה„שבוע" שלנו ובהן, רק בהן, תלוי גורל כל עבודתנו הבאה.

והם אדישי מצד הצבור העברי עלול לסכן את כל מפעלנו—מפעלכם.

יהיו נא ימי הפסח מוקדשים לפעולת הסברה מאומצת של רעיון „החלוץ" ולאסוף הכספים הדרושים בשבילו.

ת ק ו ת נ ו ח ז ק ה, שאף יהודי א ח ד לא ימנע ממלוי חובו כלפי ב נ י ן ה א ר ץ.

אל ישאר אף יהודי, שלא מלא את חובתו כלפי „החלוץ".

מרכז „החלוץ" ברומניה.

מרכז הציונים הכללים בבסרביה.
מרכז „צעירי-ציון" ברומניה.
הועדה הארצית לקרן הקימת לישראל בבסרביה.
מרכז „קרן-היסוד" בבסרביה.
מרכז „בנק-הפועלים" ברומניה.
מרכז „תרבות" בבסרביה.
מרכז „השומר-הצעיר" ברומניה.
מרכז „התחיה" בבסרביה.

דפוס „...", קישינוב

ניסן תרפ״ט

צו די אידן אין בעסאראביע!

חברים און פריינט!

דער ציוניסטישער געדאנק, האט שוין אין חלק פון דורות אין אידישן לעבן האט געפונען אין די חלוצים די טרעגער פון פער־זענליכער און באלדיקער פארווירקליכונג. דער „החלוץ" אין רומעניע האט אין זיין גרויסער און שווערער ארבעט שטענדיג געפונען א װארעמען אפקלאנג אין אלע שיכטן פון בעסאראבער אידנטום.

און אויך איצט, אין שעה פון א הקפה פון ערוואכונג און אויפשוואונג זיינען מיר זיכער, אז די פאדערונג פון „החלוץ" וועט געפינען אין אלע קרייזן פון דער אידישער בעסאראביע די הארציגסטע אויפנאמע, ווייל קיקנדיג אויף אלע שוועריגקייטן און זארגן פון מאן־טעגליכן לעבן,

אין פארגאנגענעם יאר האבן מיר געקויפט **אונזער נייע פערמע אין בעסאראביע — „מסדה".**

איצט קענען מיר מיט באפרידיגונג באצייכנען אז די נייע פערמע געפינט זיך אויף א אבסאלוט געזונטן באדן, און אויב מיר וועלן האבן די נייטיגע מיטלען פאר דער ענטוויקלונג פון דער ארבעט — וועט „מסדה" פארוואנדלט ווערן אין א מוסטער־האפטע חלוצישע ווירטשאפט אין בעסאראביע.

אונזער פערמע אין רעגאט — די פערמע בא **יאסי** — נעמט איין איינע פון באפעסטיגן און פארשטארקן אלע אירע ווירט־שאפטס־צווייגן.

מיט א קורצער צייט צוריק איז געווארן אין יאסי דורך דעם מרכז פון „החלוץ" א

עקספערטן־בארעטונג פון פאכמענער־אגראנאמען.

זעלבע האבן אויסגעארבעט דעם ווירטשאפטס־פלאן פאר אונזערע פערמעס אויף די קומענדע יארן און האבן איינשטימיג באשטעטיגט די ער־פארונג פון דער הכשרה־ארבעט ביז איצט.

מיט א פאר חדשים צוריק איז געקומען די לאנג־ערווארטעטע בשורה וועגן

דער באנייאונג פון דער עליה.

אין חודש יאנואר איז אפגעפארן די קבוצה ל״ג (די 33־סטע גרופע) פון דעם רומענישן „החלוץ", אין באשטאנד פון 71 חברים און חברות. עס איז שוין פארבערייטעט די קבוצה ל״ד (די 34־סטע גרופע) אין צאל פון 189 חברים און חברות וואס האבן אויך זייער ניבער עליה. די באנייטע עליה־בשורה האט איינגעצויגן די אידישע יוגנט און מאן מעגליך באקומען מיר ידיעות פון אלע עקן לאנד וועגן נייע חברים. זעלבע טרעטן אריין אין די רייען פון „החלוץ".

מיר האבן באשלאסן פארגרעסערן און פארברייטערן היי יאר די ארבעטס קבוצים, כדי מיר זאלן קענען אריינגעמען דעם גאנצן שטראם פון דער יוגנט אין „החלוץ".

אונזער ארבעט שטעלט איצט אונטערן צייכן פון א גרויסן וואוקס, א איבערלעבן און א אי־נערליכן.

פראנטצואזיכע און נייטע איינגאבע זיינען ארויסגעלעגט אויף אונז.

מיר ווילן מאכן פון „מסדה" א ווירטשאפט וועלכע זאל זיין ראוי דעם בעסאראבער אידישן ישוב. מיר מוזן ארויסגעבן, פארבע־רייטן און פארגרעסערן די נייע חלוצישע עליה, מיר מוזן צו פארטיפן און פארברייטערן דעם באשטאנד פון דער הכשרה און דער קולטו־רעל־הקרציעדישער ארבעט.

צוליב דעם פארערן זיך קאלאסאלע געלט־מיטלען און היינטיגיאריגע אקציע פון „שבוע־החלוץ" אין בעסאראביע —

דארף אריינברענגען א מיליאן (1.000.000) לעין

דאס בעסאראבער אידנטום, וועלכע האט שטענדיג געזאגט שטעץ דעם ערנסטן חלוציאנישן טאט — וועט אויך איצט אין דער „שבוע־החלוץ" באווייזן, אז אין די טעג פון נייסטע האפנונגען אין ערווארטונגען, איז עס ציזאמען מיט אונז, אויך די אין די טעג פון שווע־ריגקייטן און קריזיס.

מיר מאנען אויף דעם אכטיזן מיטהילף. פון אלע פריינט פון „החלוץ" און רופן אלע בעסאראבער אידן זיך צו באטיילינגן אין די געלד־זאמלונגען לטובת „שבוע־החלוץ".

זאל נים בלייבן קיין איין איד, וועלכער זאל נים ערפילן זיין חוב צום „החלוץ"!

צענטראל קאמיטעט פון „החלוץ" אין רומעניע.

ציוניסטישער צענטראל־קאמיטעט אין בעסאראביען.
צענטראל־קאמיטעט פון „צעירי־ציון" (התאחדות) אין רומעניען
צענטראל־ביורא פון «קרן־היסוד» אין בעסאראביען.
צענטראל־קאמיטעט פון «קרן־הקימת» פאר בעסאראביען.
צענטראל־קאמיטעט פאר ארבעטענדן א״י אין בעסאראביען.
צענטראל־קאמיטעט פון „תרבות" אין בעסאראביען.
צענטראל־קאמיטעט פון „מזרחי" אין בעסאראביען.

צענטראל־קאמיטעט פון ציוני־רעוויזיאניסטן אין בעסאראביען.
די הנהגה ראשית פון „השומר־הצעיר" אין רומעניען.
די הנהגה ראשית פון „גורדוניה" אין רומעניען.
צענטראל־קאמיטעט פון „החלוץ־הצעיר" אין בעסאראביען.
צענטראל־קאמיטעט פון „מכבי" אין בעסאראביען.
די מפקדה פון „ברית־טרומפלדור" אין בעסאראביען.

דרוקעריי „שעכניק", ב. דעכטער, קעשענעוו.

מס׳ 28. כרוז המרכזים הציוניים בקישינוב לקראת "שבוע החלוץ" בתרפ"ט, על רכישת החווה "מסדה" (במקום ביליצ׳אן).

תקנון הסתדרות "החלוץ" ברומניה[1]

(אושר במועצה התשיעית (האחת־עשרה) בקישינוב)
[ז' — ח' סיון תרצ"ב / 11—12.6.1932]

1. שם ההסתדרות:
הסתדרות "החלוץ" ברומניה.
2. מטרת ההסתדרות:
לרכז את כל הנוער הבוגר המאורגן והבלתי מאורגן לשם הכנה והדרכה לקראת חיי עבודה בארץ.
3. מבנה ההסתדרות:
החברות בהסתדרות היא על יסוד אישי.
התא הראשון בהסתדרות הוא: הסניף העירוני; התא השני היסודי הוא — קבוצת ההכשרה במשק העצמי, בעבודה חקלאית עונתית ובמקצועות עירוניים.

א. הסניפים העירוניים.

בכל עיר ועירה מתארגן ע"י המרכז או ע"י הנוער במקום באשור המרכז סניף עירוני שאליו נכנסים כל צעיר וצעירה בישראל מבני 17 ומעלה המתעתדים לצאת להכשרה לשם עליה לא"י והודה ביסודות דלקמן:

א) עבודת כפיים, ב) עזרה הדדית, ג) שפה ותרבות עברית, ד) זיקה להסתדרות העובדים העברים הכללית בארץ, ה) השתתפות בכל המפעלים הציוניים, "החלוץ" וא"י העובדת.

הערה: בכל עיר יכל להתקיים רק סניף אחד של "החלוץ". לשם סדור סניפים נוספים בערים הגדולות, לשם נוחיות ההתכנסות, דרוש אשור מיוחד ממרכז "החלוץ".

תפקידי הסניפים העירוניים:

1. למוד השפה, ההיסטוריה והתרבות העברית.
2. למוד הפרובלימות הציוניות, שאלות א"י ותנועת העבודה בארץ.

1. הטיכסט ניתן בכתיב המקורי.

3. ידיעת מצבו התרבותי והכלכלי של העם היהודי לתפוצותיו.
4. הכרת הפרובלימות הלאומיות והסוציאליות בחברה (כגון: תנועת הפועלים העולמית, היהודית וכו׳).
5. השתתפות חובה בקרנות הלאומיות.
6. לעזור למרכז בהמצאת מקומות העבודה.
7. השתתפות בקפא״י.

זכויות:

כל חבר הרשום בסניף העירוני נהנה מכל המפעלים התרבותיים, במוסדות לעזרה הדדית המסודרים ע״י הסניף וההסתדרות בכלל, זכות בחירה אקטיבית בתוך הסניף וההסתדרות על־פי תקנון הבחירות של ההסתדרות.

תרבות:

על כל חבר וחבר למלא שאלון מיוחד לכניסה להסתדרות הנעבר למרכז. החבר נחשב לחבר ההסתדרות בקבלו את אשור המרכז על שאלונו. על כל חבר וחבר להשתתף באפן אקטיבי בעבודת ההסתדרות בהתאם לתקנון, החלטות והוראות מרכז ההסתדרות והנהלת הסניף.

החבר נמצא בסניף העירוני רק שנה אחת. הוא יכל להשאר יותר משנה בסניף רק באשור המרכז.

כל חבר הסניף משלם מס הסתדרותי חדשי בסכום של 5 ליי.

הנהלה:

מוסדות ההנהלה של הסניף הם: האספה הכללית וועד הסניף.

ה א ס פ ה ה כ ל ל י ת: אספה כללית רגילה מתכנסת פעמים בשנה לשם מסירת דו״ח על פעולות הסניף, קביעת תכנית פעולה להבא ובחירת ועד.

אספות יוצאות מן הכלל מתכנסות ע״י הועד או לפי דרישת 40% של חברי הסניף.

האספות הכלליות חצי־שנתיות מתכנסות בהשתתפות שליח המרכז.

ה ו ע ד: הועד מורכב מ־3 חברים ומעלה, נבחר ע״י בחירות יחסיות. הועד המנהל את כל עניני הסניף כלפי פנים וכלפי חוץ, עומד בקשר עם המרכז ואחראי בפני הסניף והמרכז על כל פעולותיו השונות. מנהל את הספריה, גובה מסים, שולח פרטי־כלים ודו״ח חדשיים למרכז וכו׳. לפני כל אספה כללית מודיע הועד למרכז על תוכן האספה.

בחירת הועד טעונה אשור המרכז.

במקרה של עברה קלה על תקנון ההסתדרות, אי־ציות להחלטות הועד והאספה הכללית החובה על הועד לעיר לחבר על התנהגותו. בהשנות המקרה או במקרה של עברה חמורה מביא הועד את השאלה לאספה הכללית אשר הזכות בידה לקבל

נגד החבר אמצעים משמעתיים עד הוצאה מההסתדרות. כל הוצאה מההסתדרות טעונה אשור המרכז. ערעור החבר על הוצאתו מובא רק לפני המרכז.

בחירות למוסדות מרכזיים:

הזכות הבחירה האקטיבית לועידה הכללית של ההסתדרות נתנת לכל חבר שנמצא בסניף העירוני לא פחות משׁשה חדשים לשלם את מסיו.

מודד הבחירות עבור חברי הסניפים העירוניים הוא כפול ביחס לחבר קבוצות העבודה וחברים שעברו את ההכשרה.

הערה: הבחירות תסודרנה לפי תקנון הבחירות.

ב. בקבוצות ההכשרה:

לקבוצות ההכשרה נכנסים חברים מבני 18 ומעלה שהיו לפחות חצי שנה בסניף העירוני ושמלאו את חוקותיהם בתוכו, שמכירים את השפה העברית המסוגלים לעבודה פיזית קשה לפי תעודת הרופא ושאושרו ע״י ועד הסניף והמרכז.

הערה א׳: במקום שאינו קיים סניף עירוני מחליט המרכז על קבלת החברים. חדשיים לפני עונת הכשרה מגיש ועד הסניף העירוני את רשימת החברים המועמדים לצאת להכשרה.

המרכז עונה לועד הסניף ולכל חבר לחוד על קבלת החבר, זמן ומקום יציאתו להכשרה. על החבר היוצא להכשרה להצטייד בהלבשה והנעלה לעבודה, הוצאות הדרך למקום העבודה וחזרה, ״בולטין דע פופולציה״ והסכמת הורים.

מקומות העבודה:

א) תנאי וחוזי העבודה מסתדרים רק ע״י המרכז או ע״י יפוי כח מפורש ממנו.
ב) תנאי דירה וקיום מינימליים.

תרכובת הקבוצות:

תרכובת קבוצות ההכשרה יוצאי הסתדרויות הנער נעשית על יסוד הצעה ובהסכם עם מוסדות ההנהגה של ההסתדרויות המעוניניות.

תפקיד קבוצות ההכשרה:

תפקידה של קבוצת ההכשרה הוא להדריך את הח״ח בעבודה, לחנכם לחיי שתוף ועזרה הדדית, להכינם לחיי עבודה ויצירה בארץ בשורות הסתדרות העובדים.

היציאה להכשרה:

חבר שנתאשר ע״י המרכז להכשרה נחשב למגויס ועומד הכן לפקודות המרכז ״החלוץ״.

הערה: כל חבר שיצא להכשרה בלי מכתב מהמרכז, יוצא מן הקבוצה וועד הקבוצה יעמד למשפט בפני המרכז.

הנהלת הקבוצה:

הנהלת הקבוצה מורכבת ממזכיר, גזבר, מנהל עבודה, מנהל משק, מנהל החשבונות, הנבחרת ע"י האספה הכללית.

תפקידי הועד:

הנהלת עניניה המשקיים, הכלכליים והתרבותיים של הקבוצה, קשר עם המרכז ונותן העבודה, סדור חשבונות, המצאת דו"ח דו־שבועיים למרכז. הועד קורא אחת לשבוע אספה כללית בו נמסר דו"ח על המצב בעבודה ובקבוצה, בקרת חברים, מקבל חברים חדשים ומקבלם לעבודה. קבלת חברים חדשים היא רק על יסוד מכתב מהמרכז.

ה מ ז כ י ר אחראי בעד סדור הפרטי־כל, הארכיון, הקשר עם המרכז.

ה ג ז ב ר אחראי בעד הכסף והמחאות הנמצאים בידו.

מ נ ה ל ה ע ב ו ד ה אחראי בעד סדור החברים בעבודה, השגחה על ההוצאה המדויקת לפועל של כל העבודות והנהלת יומן עבודה.

מ נ ה ל ה מ ש ק אחראי בעד סדור תכניתי ומשקי של כלכלת והספקת האנשים.

מ נ ה ל ה ח ש ב ו נ ו ת אחראי בעד סדור החשבונות בזמנם ובדיקנות, ספר הקופה וכו׳.

ועדת התרבות: האספה הכללית בוחרת מקרבה ועדת תרבות הדואגת לכל עניני התרבות במקום, מנהלת את הספריה, מזמינה מרצים, עתונות וספרות. היא המסדרת שיחות על נושאים שונים וכו׳.

ת ק צ י ב: סדור התקציב לכלכלה והספקה בקבוצות העבודה טעון אשור ובדיקת חבר המרכז במקום.

הרוח הנקי של קבוצות עבודה מועבר לקופת המרכז המשמש קרן לתמיכה הדדית של קבוצות ההכשרה. הקבוצה אינה אחראית בעד הספקת הלבשה והנעלה לחברים. הקבוצה רשאית לסדר לה קרדיטים בהתאם לזמן התשלום הנקבע ע"פ החוזה ובמסגרת ההכנסות הבטוחות והיא הנה אחראית בעצמה בעדם. חוץ מזה אסור לה לקבוצה לקבל הלואות אצל אנשים ומוסדות בלי אשור מהמרכז בכל מקרה ומקרה.

זכויות וחובות:

כל חבר בקבוצת הכשרה חייב להתנהג לפי סעיפי התקנון ולפי החלטות האספה הכללית והנהלת הקבוצה.

בחדשיים הראשונים נחשב החבר למועמד בקבוצה.

ה ע ר ה: חבר שנבחר לועד נחשב באפן אוטומטי לחבר הקבוצה.

זכות הנאה שוה לכל פרט בקבוצה מכל המפעלים בכלכלה, בתרבות ובעזרה

הדדית. לחבר הנמצא בקבוצת הכשרה לא פחות מחדשיים ושלא היה בסניף העירוני יש זכות בחירה אקטיבית ופסיבית בהסתדרות ומוסדותיה.

הוצאת חברים מהקבוצה וההסתדרות:

חבר אשר הוכר ע״י הועד ללא מתאים לקבוצה ולהסתדרות בכלל, במקרה של הפרת משמעת פנימית בקבוצה, ע״י אי־ציות להחלטות האספה, הועד או מנהלי התפקידים או בהתנהגות בלתי חברית והוגנת בקבוצה או בצבור נמסר לדיון באספה הכללית של הקבוצה. כל החלטות האספה ביחס לחבר הנידון יש להן תוקף מחוץ להחלטת הוצאה של החבר מהסניף וההסתדרות — במקרה האחרון מובאה החלטת האספה לדיון במרכז ורק אחרי אשור המרכז מקבלת ההחלטה הנ״ל תוקף. עד שמתקבלת החלטת המרכז נשאר החבר בסניף. ערעורים על הוצאת החבר מובאים בפני המרכז.

סכסוכי עבודה ושביתות:

במקרה של סכסוך בין הקבוצה והמעביד אין הקבוצה מפסיקה את העבודה ונמנעת מלהביא את הסכסוך למצב של הכרעה בלי השתתפות של חבר מרכז או הוראות מפורטות ממנו.

בשעת התפרצות שביתה מצד יתר הפועלים במשק, לא עובדת קבוצת ״החלוץ״. במקרה זה מודיעים תיכף למרכז.

חופש זמני:

במקרה של מחלה, אסון משפחתי וכו׳, רשאית הקבוצה לשחרר את החבר לכל היותר לשבועים.

הערה: במקרה שחבר דורש הארכת חופשתו עליו לפנות לקבוצה וזו באשור המרכז רשאית להענות לדרישתו באם תמצא אותה מבוססת.

ג. עליה

אשור עליה:

זכותו של החבר להיות מועמד לאשור לעליה היא רק אחרי עונת הכשרה בקבוץ עבודה ושנה וחצי במשק עצמי. במקרים יוצאים מהכלל יכלה הקבוצה בהסכמת המרכז לדון על מועמדותו של החבר גם לפני הזמן הנ״ל. לשם אשור החברים לעליה בוחרת הקבוצה מתוכה ועדה בת 3 חברים שהיא דנה על כל המועמדים לעליה. החלטות הועדה מובאות לאשור האספה הכללית.

אחרי אשור האספה הכללית נשלח הפרטי־כל של האספה בצרוף רשימת המועמדים שאשרו לעליה למרכז. המרכז בישיבתו המלאה דן על ההצעות ורק אחרי החלטת המרכז מקבלים האשורים את תקפם.

תור העליה: את התור והזמן לעליה קובע המרכז בהתחשב עם:
א. הותק של החבר בהסתדרות ובהכשרה.
ב. בהתחשב עם הצרכים והדרישות של קבוצי העליה ומרכז העליה בארץ.
ג. מצבו היורידי של החבר.
הערה: במקרים יוצאים מן הכלל יכל המרכז לאשר חבר לעליה גם אם לא מלא את הדרישות הנ"ל.

קבוצות וקבוצי־עליה:

ארגון קבוצי עליה מסור לידי ההנהגות הראשיות של הסתדרויות הנוער. המרכז מטפל במדת האפשרות בארגון הבודדים בקבוצות העליה למען אפשר עליה מאורגנת במדה מקסימלית. קבוצות וקבוצי עליה אוטונומיים הם בפעולתם הפנימית ובקבלת חברים נוספים לתוכם ועומדים בקשר עם המרכז בכל הענינים הנוגעים לעלית חבריהם.

כל החברים, הן המאורגנים בקבוצי־עליה והן הבודדים, שווי זכויות בתוך הסתדרות "החלוץ".

סידורים יורידיים, הוצאות־עליה:

כל הסדורים היורידיים וההוצאות לעליה חלים על כל חבר העולה.

הערה: לחברים שאין ברשותם הסכום המלא של הוצאות העליה משתדל המרכז לעזור במדה האפשרית.

ד. מוסדות ההנהלה:

המוסדות העליונים של ההסתדרות הם: הועידה הכללית, המועצה ההסתדרותית והמרכז. הועידה היא המוסד המחוקק העליון של ההסתדרות, המחליטה על פעולותיה וכוון דרכה במסגרת היסודות של התנועה העולמית.

הצירים לועידה נבחרים בבחירות ישרות, יחסיות, חשאיות לפי הסעיפים הקבועים בתקנון הבחירות.

הועידה מתכנסת אחת לשנתיים. ועידה יוצאת מן הכלל נקראת ע"י המרכז פה אחד או ע"י 40% של חברי ההסתדרות. במקרה של דרישה לועידה יוצאת מן הכלל על המרכז לכנס אותה במשך 3 חדשים.

הועידה מחליטה על מסגרת התקציב של ההסתדרות למשך שנה או עד למועצה הקרובה. המועצה נקבעת לפי יחסי הכוחות בועידה ואינה עולה במספרה על 50% של מספר צירי הועידה, מחוץ לחברי המרכז המשתתפים במועצה בזכות דעה מכרעת. תקפה של המועצה עומד בעינו מועידה לועידה.

המועצה מתכנסת בכל 6 חדשים. מועצות יוצאות מהכלל מתכנסות ע"י המרכז או על פי דרישה של 40% מחברי המועצה. המועצה דנה בכל הענינים השוטפים

של ההסתד׳, קובעת תקציב ההסת׳ לשנה או עד המועצה או הועידה הקרובה ובוחרת חברים נוספים למרכז מבלי שזה ישנה את יחסי הכוחות שהתבטאו בועידה הכללית.

ה. המרכז:

המרכז מנהל את ההסת׳ בהתאם לתקנון, להחלטות הועידות והמועצות.

המרכז מופיע בכל עניני ההסתד׳ כלפי פנים וכלפי חוץ והוא הב״כ המשפטי החוקי של ההסתד׳.

המרכז נבחר בהתאם ליחסי הכחות המהווים את הסת׳ ״החלוץ״ הבאים לידי בטוי בועידה הכללית.

המרכז בוחר מתוכו מזכירות מצומצמת הפועלת לפי החלטות המרכז.

המרכז קובע בכל ישיבה את תכנית הפעולה של המזכירות.

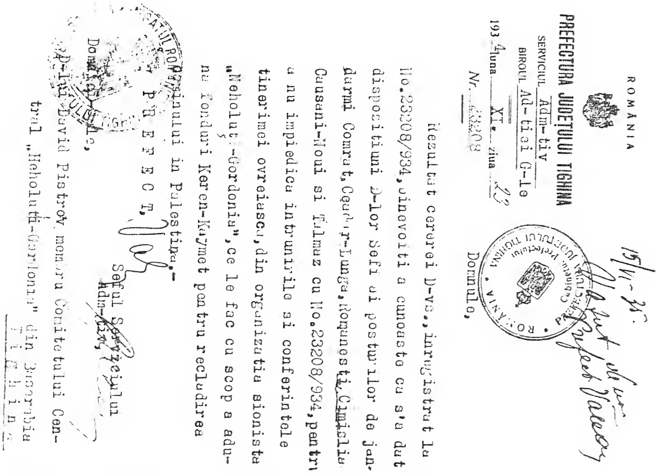
המזכירות אחראית בפני המרכז בעד פעולותיה באופן קולקטיבי, וכל חבר במזכירות באפן אישי — בעד הסדר והוצאה לפועל בעבודת מחלקתו.

המרכז קובע חבר אחד מתוכו שהוא מנהל הענינים הכספיים והנו החותם בשם ההסתד׳ על שטרות, המחאות, קבלות והוצאות.

המרכז בוחר מתוכו חברים בתור ב״כ ההסתדר׳ לכל המוסדות אשר ההסת׳ משתתפת בהם. ב״כ אלו מוסרים מפעם לפעם דו״ח על הנעשה במוסדות אלו ומקבלים הוראות לפעולתם.

תקציב המרכז נקבע ע״י הועידה הכללית.

המועצה רשאית להכניס תקונים בתקציב באם יש צורך בכך.

ROMÂNIA

PREFECTURA JUDEȚULUI TIGHINA
SERVICIUL Adm-tiv
BIROUL Ad-ției G-le
193 4 luna XI ziua 23
Nr. 23208

15/XI-35.
Văzut de noi
Prefect Valeo

Domnule,

Rezultat cererei D-vs., inregistrat la No.23208/934, binevoiti a cunoaste ca s'a dat dispozitiuni D-lor Sefi ai posturilor de jandarmi Comrat, Ceadir-Lunga, Romanesti, Cimislia Causani-Noui si Talmaz cu No.23208/934, pentru a nu impiedica intrunirile si conferintele tinerimei ovreiesci, din organizatia sionista „Neholutz-Gordonia", ce le fac cu scop a aduna fonduri Keren-Kaymet pentru recladirea Ceminului in Palestina.-

P R E F E C T,

Seful Serviciului
Adm-tiv,

Domniei-Sale,
D-lui David Pistrov, membru Comitetului Central „Neholutz-Gordonia" din Basarabia
Tighina

Dizolvarea asociației „Hehalutz"

Noi, general de divizie Gheorghe Argeșeanu, comandantul Corpului II Armată.

Având in vedere Decretul-Lege Nr. 856, publicat in Monitorul Oficial Nr. 34 din 11 Februarie 1938, prin care se determină teritoriul acestui Comandament aflat sub regimul stării de asediu pe intreg teritoriul țării;

Având in vedere ordonanța noastră Nr. 1 din 23 Februarie 1938, prin care se determină teritoriul acestui Comandament aflat sub regimul stării de asediu;

Având in vedere că activitatea asociației „Hahalutz" zisă „Hehalutz" sau „Halutzi", desfășurată pe intreg teritoriul urban și rural al acestui Comandament, este de natură a dăuna intereseel Statului și ordinea publică,

ORDONAM :

ART. 1. — Diolvarea asociației „Hahalutz" zisă „Hehalutz" sau „Hatuzi", sub orice formă și sub orice denumire ar exista pe teritorul urban sau rural al acestui Comandament.

ART. 2. — Se oprește cu desăvârșire funcționarea in viitor a asociației prevăzută la art. 1 din prezenta ordonanță, in comitete, intruniri, precum și a tuturor taberelor de muncă sub orice formă, ca : ferme, grădini ateliere, etc.

ART. 3. — Sediile asociației mai sus arătate, vor fi inchise și sigilate și orice adunări sau convocări de adunări ale membrilor sunt cu desăvârșire interzise.

ART. 4. — Se retrag autorizațiile de orice fel date acestei asociații sau conducătorilor ei, precum și autorizația de funcționare sau pentru ținerea de conferințe publice, colecte, etc.

ART. 5. — Cei ce vor contravenI dispozițiunilor prezentei ordonanțe vor suferi sancțiunile prevăzute in art. 6 din ordonanța noastră Nr. 1 din 23 Februarie 1938, conform art. 5 din Decretul-Lege Nr. 856-1938, pentru instituirea stării de asediu.

ART. 6. — Ofiterii de poliție judiciară, militară și ordinară, sunt insărcinați cu aducerea la indeplinire a prezentei ordonanțe.

Ordonanța de față intră in vigoare imediat după afișare.

Dată in București, la 15 Martie 1938.

Comandantul Corpului II Armată,
General de Divizie,
GH. ARGEȘEANU
Șeful de Stat Major,
Colonel Vintilă Davidescu
Prim procuror militar,
Locot.-colonel Magistrat, V. Zeicu.

מס׳ 28א (למעלה). הודעת השלטון בבּאַנדאַר לדוד פיסטרוב, כי ניתנה הוראה לא להפריע ל״החלוץ־גורדוניה״ לכנס אסיפות למען הקה״ק (פרטים ר׳ לעיל, עמ׳ 279).
מס׳ 29 (למטה). צו־פירוק של הסתדרות ״החלוץ״ ברומניה.

Auszug aus einem Bericht über eine Unterredung
mit dem rumänischen Aussenminister COMNEN
am Sonnabend den 1..Mai - 10 U.früh

Herr Comnène begann die Unterredung damit, dass er sagte, er freue sich sehr, mit mir als Vertreter der jüdischen internationalen Organisationen zu sprechen, da er glaube, dass die jetzige Lage es erfordere, dass sowohl die rumänische Regierung wie die jüdischen internationalen Organisationen miteinander in Kontakt treten, um die Wege zu suchen, eine Entspannung der Situation herbeizuführen.

Ich sagte ihm, dass ich zunächst, bevor ich auf das allgemeine Problem zu sprechen komme, einige Wünsche vorzutragen hätte. Ich erörterte zuerst den "Hechalus". Herr Comnène war durchaus informiert und sagte mir, er hätte die Sache mit dem Innenminister, vor seiner Reise nach Genf, besprochen. Er stehe auf dem Standpunkt, dass eine Form gefunden werden müsse, um die Erziehung der jüdischen Jugend für die Auswanderung nach Palästina zu ermöglichen. Dieser Standpunkt würde vom gesamten Ministerium und auch vom Innenminister geteilt. Die Auflösung des Hechalus sei erfolgt, weil nach zuverlässigen Berichten der "Siguransa" in verschiedenen Abteilungen des Hechalus kommunistische Elemente vorhanden gewesen seien, die, wie er, der Minister, gerne glaube, nicht mit Wissen und Willen des Hechalus eingetreten seien, aber sich infiltriert hätten im Hechalus, wie sie es mit vielen anderen Organisationen täten. Er habe selbst die Berichte gelesen, wonach bei verschiedenen Mitglieder kommunistisches Material gefunden worden sei. Ich unterrichtete ihn über unsere Einstellung gegenüber dem Kommunismus, worüber er übrigens informiert zu sein schien, und sagte ihm, dass falls in irgendwelche Abteilungen des Hechalus sich kommunistische Elemente infiltriert hätten, wir durchaus daran interessiert seien, sie zu beseitigen.

Der Innenminister, sagte Herr Comnène, stehe auf dem Standpunkt, dass augenblicklich der Hechalus nicht sofort wieder gestattet werden könne, weil man eine ganze Reihe von Organisationen und auch landwirtschaftlichen Zentren der Eisernen Garde aufgelöst hätte und die sofortige Legalisierung des Hechalus der Eisernen Garde Gelegenheit geben würde zu behaupten, dass die Regierung mit doppeltem Mass messe, doch glaube er, dass in wenigen Wochen schon die Wiedereröffnung des Hechalus möglich sein würde. Allerdings müssten die Abteilungen des Hechalus in Zukunft stärker kontrolliert werden, um die Fernhaltung kommunistischer Elemente zu sichern, und deswegen wolle der Innenminister nicht sehr viele Zentren erlauben, sondern hätte gerne die Konzentrierung in wenigen Zentren.

Ich sagte ihm, dass in den Besprechungen mit den Behörden, der Vorschlag seitens verschiedener Regierungsstellen gemacht worden wäre, die ganze Hachscharah-Tätigkeit in einem Zentrum zu konzentrieren. Dies sei für uns inakzeptabel, da wir sowohl technisch wie auch finanziell nicht die Möglichkeit hätten, die Tausenden von jungen Leuten, die sich für Palästina interessieren, in einem einzigen Zentrum auszubilden. Entsprechend dem, was mir Dr. Singer mitgeteilt hatte, sagte ich, dass die Mindestforderung darin bestehe, dass in jeder der vier rumänischen Provinzen ein Zentrum gestattet würde. Herr Comnène war der Meinung, dass dies eine sehr massvolle Forderung sei, die er dem Innenminister mitteilen würde, und er sei überzeugt sie durchsetzen zu können.

Ich unterrichtete dann den Minister über den Gedanken der Schaffung eines rumänischen Clearings, um die Auswanderung mittelständischer Elemente mit etwas Kapital nach Palästina zu fördern. Davon wusste er nichts und bat mich, ihm darüber zu schreiben. Im Prinzip sei er durchaus bereit, auch dies zu unterstützen, wobei die Einzelheiten von den verschiedenen Ministerien werden behandelt werden müssen.

Er drückte bei dieser Gelegenheit seine Sympathie und Bewunderung für den Zionismus aus und sagte, er werde stets bereit sein, die zionistischen Bestrebungen zu fördern, und wenn die Palästina-Frage wieder zur Berachtung nach Genf komme, so könnten wir auf ihn als auf einen wirklichen Freund zählen.

....

DR. N. GOLDMANN

Genf, den 17. Mai 1938.
O&F.c777-G/T.

מס׳ 30. דו״ח של ד״ר נ. גולדמן, ג׳ניבה, על השיחה עם שר־החוץ הרומני, קומנאן, בדבר מתן היתר להכשרת החלוצים.

מס׳ 31. הודעות ד״ר נ. גולדמן, ג׳ניבה, לאליהו דובקין, על המשא־ומתן שלו עם סגן־שר החוץ הרומני בדבר מתן היתר להכשרת חלוצים (ראה עמ׳ הבא).

המשרד הקבוע של הסוכנות היהודית לארץ ישראל

Office Permanent de

l'AGENCE JUIVE POUR LA PALESTINE

auprès de la Société des Nations

Réf. O&F.c765-G/T. מספר

Genève, den 14. Mai 1938. ג'ניבה

95, Rue de Lausanne

Téléphone : 27.186 ; טלפון

Télégrammes: Zionburo-Genève ; טלגרמות

Herrn Eliahu DOBKIN,

Jerusalem

Lieber Dobkin,

Ich habe Ihren Brief vom 5. Mai samt den Beilagen bekommen. Inzwischen habe ich schon zweimal mit dem Vize-Minister des rumänischen Aussenministeriums, Herrn Cretziano, über den "Hechalus" verhandelt und ich werde morgen auch den Aussenminister selbst sprechen. Herr Cretziano, der schon in den vergangenen Jahren sich immer für uns eingesetzt hat und dem es zu verdanken ist, dass der Sammelverbot im Vorigen Jahre wieder rückgängig gemacht wurde, hat mir verprochen nach seiner Rückkehr sich um die Sache energisch zu kümmern.

Er hatte bereits vor seiner Reise mit dem Innenministerium gesprochen und auch der Aussenminister hat im Kabinettsrat die Frage aufgeworfen. Er sagte mir, dass sie im Aussenministerium alles tun werden um die Genehmigung des Hechalutz, allerdings unter einem anderen Namen, durchzusetzen.

Allerdings sagte er mir, dass die Hechalutz-Hachschara-Zentren, wie sie bisher bestanden haben, nicht weiter geduldet werden, da man so viele Zentren nicht recht kontrollieren kann.

Dr. Singer, der nach Prag gefahren war um mit mir telefonisch zu sprechen, sagte mir, dass man angeboten habe ein Hachschara-Zentrum für ganz Rumänien zu genehmigen, was natürlich unakzeptabel wäre. Singer sagte mir, dass das Minimum vier Hachschara-Zentren wäre, einer für jede Provinz. Dies habe ich Cretziano sehr energisch gesagt und er versprach mir alles zu tun um wenigstens 4 Zentren durchzusetzen. Er sagte mir, dass die Behörden in Zukunft die Hachschara-Zentren viel genauer kontrollieren werden, da die Siguranza fest behauptet, dass verschiedene kommunistische Elemente und kommunistisches Material im Hechalutz vorzufinden waren.

Ich werde selbstverständlich auch verlangen, dass man das beschlagnahmte Archiv, die Schreibmaschinen, etc. dem Hechalutz wieder zurückgibt.

Morgen werde ich, wie gesagt, den Aussenminister selbst sehen, bin aber überzeugt, dass er denselben Standpunkt wie Cretziano hat. Hätte man mir vor einigen Wochen nicht aus Bukarest telegraphiert, dass die Sache so gut wie geregelt sei, so hätte ich Cretziano gleich geschrieben. Durch die falsche Information sind mehrere Wochen verloren gegangen.

Mit besten Grüssen

Ihr

(für Dr. N. GOLDMANN)

i.A. H. Tschenier

Sekretärin.

המשרד הקבוע של הסוכנות היהודית לארץ ישראל

Office Permanent de

l'AGENCE JUIVE POUR LA PALESTINE

auprès de la Société des Nations

Réf. O&F.c783-G/T.

Télégrammes : Zionburo-Genève

Téléphone : 27.186

Genève, den 18. Mai 1938.

95, Rue de Lausanne

Herrn Eliahu DOBKIN,

Jerusalem

Lieber Dobkin,

Anbei Teil eines Berichtes über meine Unterredung mit dem rumänischen Aussenminister Comnène, sofern sie sich auf die Frage des Hechaluz und des Clearings bezog.

Ich habe unsere Freunde in Rumänien bereits darüber unterrichtet und gebeten, dass man sich mit Herrn Cretziano im Aussenministerium in Verbindung setzt.

Die Forderung nach vier Hachscharah-Zentren wurde mir von Dr. Singer telephonisch aus Prag mitgeteilt.

Mit besten Grüssen

Ihr

(Dr. N. Goldmann)

תאריכון "החלוץ"

תרע"ח/1918
הוקמו נקודות־הכשרה חקלאיות על־ידי חברי "צעירי־ציון" בקישינוב ועל־ידי חברי הנוער הלאומי במחוז סורוקה (רובם מהעיירה אטאקי ומוהילב שמעבר לדנייסטר — בדומברובאַן.

תרע"ט/1919
הוקמו נקודות־הכשרה חקלאיות בפאַלאָשט, בקאלאראש ובקאפּראָשט.

תר"פ/1920
הוקמה ועדה מיוחדת לטיפול בשאלת העלייה ו"החלוץ" ליד הוועד הגלילי של הפראקציה הציונית העממית "צ"צ" בקישינוב (ניסן);
התקיים דיון בדבר הקמת הסתדרות "החלוץ" עצמאית בוועידה הציונית הראשונה בביסאראביה (קישינוב, אייר), ולאחר מכן דיון והחלטה בוועידה הכל־רומנית של "צעירי־ציון" (יאסי, אלול);
הוקמו נקודות־הכשרה חקלאיות באורהיוב ובבאַנדאַר.
הגיעו ראשוני החלוצים מאוקראינה (בחודשי הקיץ);
אושר התקנון של הסתדרות "החלוץ", והוכרה בתור אישיות יורידית בטריבונאל הקישינובי (5.8.20);
הוקמו "בתי החלוץ" בקישינוב, באורהיוב, בסורוקה, בבריצ׳יבה ועוד.

תרפ"א/1920
כונסה המועצה המכוננת של "החלוץ" (תשרי), בהשתתפותם של שליחי "הפועל הצעיר", יצחק כספי וחיים שורר, ונבחר הוועד המרכזי (הזמני) הראשון;
עלתה קבוצת חלוצים ראשונה (תשרי), רובם יוצאי רוסיה ואוקראינה ומיעוטם ילידי ביסאראביה;
עלו קבוצות קטנות ראשונות — מלבד הקבוצות המאורגנות על־ידי מרכז "החלוץ" — מאורהיוב, מאטאקי, מאַקרמן, מבאַנדאַר, מפאלאָשט, מקאפּראשט ועוד.

תרפ"א/1921
נפתח "בית החלוץ" בעיר הנמל גאלאץ (ינואר);
התקיים ביקורו של מזכיר ההנהלה הציונית בלונדון, ד"ר לאנדמאן, בקישינוב כדי להסדיר את עליית החלוצים (ינואר);
הוקמה חוות ההכשרה החקלאית הראשונה בקאפּראָשט;
התקיים כינוס הוועידה הראשונה של "החלוץ" בקישינוב, כ"ו—כ"ח בסיוון (2—4.7) בהשתתפות שליחי "הפועל הצעיר", י. כספי וח. שורר;
נתקבלה החלטת הוועידה בדבר איחוד שני המרכזים ברומניה — בקישינוב ובצ׳רנוביץ תוך הענקת סמכויות לוועד המרכזי החדש בקישינוב לפעול כוועד מרכזי כל־רומני.

תרפ"ב/1922
התקיימה המועצה הראשונה בקישינוב, כ"ד—כ"ח בשבט (24—26.2);
הוכרז על "שבוע החלוץ" בימי חג הפסח, שיהיה קודש למגבית כספים לטובת "החלוץ" ואירגון ועדים של "ידידי החלוץ";

הוקמו חוות הכשרה חקלאיות נוספות בקישינוב, בליאובה וברוגוז׳אַן;
נוסדו בתי־מלאכה חלוציים מסוגים שונים: בגאלאץ, ביאַדיניץ, בצ׳רנוביץ, בקאלאראש, בקאפּראַשט, ובקישינוב.

תרפ״ג/1922

התקיימה הוועידה השנייה של ״החלוץ״ בקישינוב, א׳—ו׳ כסלו (21—26.11), בהשתתפות שליח הוועד הפועל של ההסתדרות, הח׳ זאב פיינשטיין (נשר־שפר).

תרפ״ג/1923

משלחת ״החלוץ״ השתתפה בוועידה השנייה של ״החלוץ״ העולמי (ברלין, כ״ד—כ״ט אדר 11—16.3) בהרכב: יוסף בארפאל, לייב גלאנץ, דוב טאבאצ׳ניק ויצחק רוזנברג;
חבר המרכז, דוב טאבאצ׳ניק, השתתף במועצה המליאה של ״החלוץ״ העולמי, (ברלין, אוגוסט 1923).

תרפ״ד/1923

התקיים כינוס המועצה השנייה [קישינוב?] כ׳—כ״ג כסלו (28.11—1.12);
אושרה עלייתם של שני חברי המזכירות, נחמן כהן (תרדיון) ויעקב רזניק; במקומם נכנסו דוב פרלמוטר ודוב איזירר.

תרפ״ד/1924

הורחבה החווה ברוגוז׳אַן (אביב) עד כדי 91 הקטאר, תוך חיסול החוות בליאובה ובקאפּראַשט;
כונסה הוועידה השלישית של ״החלוץ״ [קישינוב?], שילהי אייר (מאי—יוני).

תרפ״ה/1924

בחודש תשרי העביר יוסף בארץ מסע־הסברה בנקודות ההכשרה: צ׳רנוביץ, נובוסאַליץ, באַלץ, רוגוז׳אַן, סורוקה וקישינוב ומסר דו״ח מפורט מביקוריו אלה בישיבה מורחבת של מרכז ״החלוץ״;
נרכשה החווה בביליצ׳אַן (סתיו) ולציון המאורע נערכה עצרת־עם חגיגית בבאַלץ ובביליצ׳אַן;
חוסלה החווה ברוגוז׳אַן.

תרפ״ה/1925

שמשון שכטר הועבר מצ׳רנוביץ לקישינוב (ינואר) לניהול ענייני ״החלוץ״ במקומו של יוסף בארפאל, שהתכונן לעלות;
התקיימה ועידת הנוער הציוני המאורגן בקישינוב (8.1) והוקמה ״ברית הנוער״ לשם שיתוף בעבודה מעשית למען א״י העובדת והגברת חזיתה של תנועת ״החלוץ״;
התחילה הופעת ״עלים״ (בהקטוגרף) — ביטאון פנימי, פריודי, אחת ל־3—2 חודשים (החוב׳ האחרונה שהיתה לנגד עינינו — ל״א, יולי 1930, לפי המיספור הישן, וכן החוברת 7, מאי 1933, לפי המיספור החדש);
עלה דוב טאבאצ׳ניק (11 בפברואר), כחבר בקבוצה כ״ג (מניין הקבוצות — מחודש תשרי תרפ״א), — מראשוני המייסדים של התנועה החלוצית בביסאַראביה, מדריך ההכשרה וחבר הוועד המרכזי;
נפתחה החווה ביאסי (אפריל);
חבר המרכז ל. גלאנץ השתתף במועצה הרביעית של ״החלוץ״ העולמי (וינה, אוגוסט).

תרפ״ו/1925

התקיימה הוועידה הרביעית של ״החלוץ״ בביליצ׳אַן, ד׳—ח׳ תשרי (22־26.9), בהשתתפות שליחי א״י — ש. גבעוני (כפר גלעדי), לנקובסקי (קיבוץ השומר הצעיר), י. פרומקין (דגניה ב׳) וש. שפירא; חברי ההנהגה הראשית של השוה״צ בראשותו של יצחק נוסנבוים (בן־אהרון), ב״כ א.ט.ס. (התאגדות הנוער הציוני) מרומניה, ״התחייה״ ו״מכבי״ קישינוב;

התחילה הופעת הירחון "הנוער" (דפוס) בעריכת השליח ש. גבעוני (הופיעו 4 חוברות);
עלה יוסף בארפאל, חבר הוועד המרכזי ומנהל ענייניו.

תרפ"ו/1926

כונסה המועצה השלישית ביאסי, ט"ז בשבט (31.1), בהשתתפות שליח הארץ, י. פרומקין (דגניה ב');
חברי המרכז י. נוסנבוים (בן־אהרון), י. פרומקין וש. שכטר השתתפו בוועידה השלישית של "החלוץ" העולמי בדאנציג (21.3). י. נוסנבוים נבחר למזכירות ה־וועידה;
הוקם סניף ההכשרה הראשון של ההס־תדרות "מכבי" ליד קישינוב;
כונסה המועצה הרביעית בבּיליצ'אַן, א'—ב' מנ"א (12—13.7).

תרפ"ז/1926

כונסה המועצה החמישית ביאסי, י"ד—ט"ו חשוון (22—23.10) בהשתתפות שלי־חי הארץ י. פרומקין ומ. טארטאקוב.

תרפ"ז/1927

אושרה בינואר עלייתו של חבר המרכז י. נוסנבוים (בן־אהרון), ראש ההנהגה הראשית של השוה"צ יחד עם פלוגת־עלייה לקיבוץ ג' (המניין — לפי קיבוצי השוה"צ בארץ) של השוה"צ ברומניה (למעשה, יצא קודם לגרמניה לשם הש־תלמות בלימודים);
התקיימה ישיבת המומחים ביאסי, י"ב—י"ג אדר א' (14—15.2), לעיבוד תכנית־חומש בשביל החוות בבּיליצ'אַן וביאסי, בהשתתפות השליחים מא"י, י. פרומקין ומ. טארטאקוב;
התקיימה ישיבה פלינארית [המועצה ה־שישית] (8—9 במארס) לאישור התקצי־בים לחוות ההכשרה בבּיליצ'אַן וביאסי;
נפרדו מפרומקין, שעזב את רומניה, וכן מחברי המזכירות ד. פרלמוטר וא. זמו־רה, שעלו ארצה;
התקיים ביקורו של אליעזר קפלן ב־חוות ההכשרה ביאסי (מאי).

תרפ"ח/1927

התקיים ביקורו של ד"ר חיים וייצמן בחוות ההכשרה ביאסי (נובמבר).

תרפ"ח/1928

התקיימה הוועידה החמישית ביאסי, מוצ"ש אור ליום ז'—י' בשבט (28.1—1.2) בהשתתפות שליחי א"י: מ. טאר־טאקוב, זאב פיינשטיין (שפר) וחיים שורר;
הוכרו הסתדרויות הנוער "גורדוניה" ו־"החלוץ הצעיר", שהוקמו בשנתיים ה־אחרונות;
הוחלפה החווה בבּיליצ'אַן (פברואר), על היותה נגועה בקדחת, בחווה סמוכה, שנקראה (לפי מישאל מיוחד של חברי המשק) בשם "מסדה";
התקיימה מועצה שלא מן המניין ביאסי, י"ד—ט"ו באדר (6—7.3), כעין המשך לוועידה האחרונה לשם עיבוד תכניות להקמת המשק בחווה החדשה "מסדה", להמשכת העבודה ביאסי וכן לאישור ה־תקציב, אשר הוועידה לא הספיקה ל־טפל בו;
התקיימה חגיגת ל"ג בעומר מסורתית (יום א' — 26 במאי) מטעם הלשכה הארצית של הקהק"ל בקישינוב, בחווה החדשה "מסדה" שליד באַלץ; טיול עממי בהשתתפות תלמידי בתי־הספר ו־המוני נוער; במוצ"ש, אור ליום 26 במאי — עצרת־עם חגיגית גדולה ב־באַלץ.

תרפ"ט/1928

התקיימה המועצה השביעית [ביאסי], ב'—ד' טבת (15—17.12), בהשתתפות שליחי הארץ י. פרנסון ועקיבא גולד־שטיין (גושן);

בסיום הוועידה התקיימה פגישה כללית של המועמדים לעלייה לפי הסרטיפיקטים משדיול החורף;
התקיימה ישיבת מומחים (26.12), בהשתתפות מנהל החווה בביליצ'אָן — האגרונום טנגהויזר, מנהל החווה ביאסי — האגרונום יצחק ברונפמן, האגרונום של חברת "אורט" חיים פייגין, בא־כוח מרכז "החלוץ" — עקיבא גולדשטיין ואחדים מחברי "ידידי החלוץ".

תרפ"ט/1929

17 בינואר — עלה חלק גדול מהקבוצה מספר ל"ג, במספר של 57 חלוצים, יחד עם 51 חלוצים מפולין ומגאליציה — השיירה הראשונה, שפרצה את ההסגר בעלייה, שנמשך כמעט שנתיים;
נפתח הסמינאר החלוצי הראשון בקישינוב, מוצ"ש אור ליום כ"ח באדר א'. השתתפו בו בקביעות 26 חברים ממשקי ההכשרה ועשרות שומעים חפשיים, משורות "החלוץ", "השומר הצעיר", "גורדוניה", "החלוץ הצעיר", "צ'.ס.ס." (חוגי הנוער הציוני בריגאס), "מכבי" ו"בית"ר". הסמינאר נמשך 3 שבועות, והתקיימו בו 67 הרצאות ו־18 שיחות בנושאים שונים;
בית"ר הצטרף ל"החלוץ", וחבריו יצאו להכשרה;
התקיימה המועצה השמינית ב"מסדה", ט"ו—ט"ז מנחם־אב (21—22.8), בהשתתפות שליחי א"י: עקיבא גולדשטיין (גושן) וזאב משי;
התכנסו חלוצי השוה"צ בימי המועצה ב"מסדה", לשם ייסוד קיבוץ־עלייה א' מרומניה, כעת — שער־העמקים;
הוצאה החוברת "אין די בלוטיגע טעג" ("בימי הדמים") מטעם צ"צ ו"החלוץ".

תר"ץ/1929

ה"סקציה הפלשתינאית" של "מכבי" החליטה לכוון את חינוך החברים לקראת "החלוץ" (26—27.10);
אורגנו "קבוצות־הכנה להחלוץ", מעין סניפים עירוניים משותפים לבוגרי הנוער הלאומי, לשם הכנה רוחנית, הסתגלות לעבודה גופנית והדרכה לחיים משותפים;
עלה אהרן כהן בראש פלוגת־עלייה של השומר־הצעיר.

תר"ץ/1930

התקיימה המועצה התשיעית ביאסי, י"ז—י"ח בשבט (15—16.2), בהשתתפות שליחי א"י: זאב בלוך, משה שושני ודוב שפריר;
התקיים כינוס חלוצי "גורדוניה" בימי המועצה ביאסי, לשם ייסוד קיבוץ־עלייה א' מרומניה.

תרצ"א/1930

משלחת בת 13 חברים (7 צירים מבסאראביה ו־6 משאר חלקי הארץ) השתתפה ב"קונגרס העבודה" בברלין (27.9—1.10);
משלחת בת 8 צירים השתתפה בוועידה הרביעית של "החלוץ" העולמי בברלין (חשוון — 2—5.10).

תרצ"א/1931

התקיים כינוס הוועידה השישית בצ'רנוביץ, ז'—י"א בשבט (25—29.1), בהשתתפות שליחי א"י: זאב בלוך ודוב שפריר;
בית"ר החליטה לעזוב את "החלוץ" ולהקים את הסתדרות "החלוץ הלאומי";
עלה שמשון שכטר (ח' מאי) לאחר שבע שנות פעולה כמנהל ענייני הוועד המרכזי של "החלוץ";
הוקמה קבוצת־הכשרה חקלאית ראשונה של "פועלי־ציון" באורהיוב;
התקיימה המועצה [העשירית[1]] ביאסי,

1. מיספור המועצה חסר בכל המקורות שהיו לנגד עיני.

י״ב—י״ג באלול (29—30.8), בהשתתפות שליחי א״י: דוב פרנק ודוב שפריר; אושרה עלייתם של חברי המרכז, יוסף פינקלשטיין ובן־ציון חרך. במקומם נב־חרו החברים ניוסה פרידל (נתן פלד) וחיים (מונצ׳יק) פוקס.

תרצ״ב/1932

התקיימה המועצה [האחת־עשרה[2]] בקי־שינוב, ז׳—ח׳ בסיוון תרצ״ב (11—12.6), בהשתתפות שליחי א״י: דוב פרנק ו־פרץ סאלפטר;

הועברו המרכז והלשכה המרכזית של ״החלוץ״ לבוקארשט (1.9).

תרצ״ג/1933

באביב התקיימה יציאה המונית להכ־שרה. לראשונה בתולדות ״החלוץ הכל־לי״ נרשמה הכשרה בעלת היקף רחב כזה — 46 נקודות ובהן 1,532 חברים (בממוצע 33 חברים לנקודה);

לפי מיפקד כללי של חברי התנועה ה־חלוצית נמנו ליום 15.7.33 — 8,200 חברים.

תרצ״ד/1934

הסכם בין ההנהגות הראשיות של ״השו־מר הצעיר״ ו״גורדוניה״ (5 בינואר) בדבר שיתוף פעולה בתוך מסגרת ״הח־לוץ״ על יסוד פאריטאטי;

התקיימה הוועידה השביעית בקישינוב (תחילת ינואר) בהשתתפות מזכיר ״הח־לוץ״ העולמי ז. פיינשטיין (שפר) ושלי־חי הארץ: י. גבעוני, ב. גפני, מ. הור־ביץ, א. כהן, ז. משי ומ. שדמי;

הוקמה תנועת ״העובד״ (ינואר), השיכ־בה הבוגרת של המחנה החלוצי;

התחיל להופיע הירחון ״לקט״ מהעיתו־נות העברית והיידישאית (בהקטוגרף). החוברת האחרונה שהיתה לנגד עינינו היא חוב׳ ח׳ מספטמבר 1934. ב״העתיד״ ח׳ 15 מ־1.4.35 מובא, כי במשך 3 החדשים האחרונים הופיעו חוב׳ ח׳ וט׳.

תרצ״ה/1935

נחתם הסכם בין הסתדרויות הנוער ה־חלוציות (מארס) על קביעת מפתח לח־לוקת הסרטיפיקטים לתקופת שנתיים;

התחילה הופעת ״ביוליטין אינפורמא־טיבי״ חדשי בעברית (בהקטוגרף), במקום ״לקט״. (לנגד עינינו היו: חוברת ג׳ מחודש מארס 1935 וכן 2 חוברות מ־חדשי מאי ויוני);

התקיימה המועצה הראשונה של ״העו־בד״ בבאלץ (27 באפריל) בהשתתפות 76 צירים מ־42 סניפים מכל חלקי הארץ;

חברי בית״ר התנפלו על המשרדים הא״י בצ׳רנוביץ ובבוקארשט, על אולמי ״גור־דוניה״ בצ׳רנוביץ ו״השוה״צ״ ביאסי — לאות מחאה על אופן חלוקת הסרטי־פיקטים, שנעשתה בנוכחותו של מנהל מחלקת העלייה בירושלים, ח. בארלאס;

הוקמו חוות הכשרה חקלאיות נוספות מחוץ ל״מסדה״ ויאסי: בקישינוב — ליד בית־היתומים לנערים, בגאלאץ — ליד ועד הקהילה, בבוקארשט — בפרבר פלוריאסקה, בהאצג שבטראנסילוואניה ובזאסטאוונה שבבוקובינה על־שם זאב ז׳אבוטינסקי;

נעשו שיפורים ניכרים בסידור ההכשרה ובאיכותה. לפי המיפקד בחודש אוגוסט נמנו 2,397 חברים ב־45 נקודות (בממו־צע — 53 חברים לכל נקודה). מספר חברי התנועה החלוצית הגיע באותו זמן ל־10,000 אלפים, בערך;

בתקופת גיאות זו נמנו גם על שאר ארגוני ״החלוץ״ — הכלל־ציוני, צעירי מזרחי, מדינת היהודים, אגודת ישראל וכו׳ — 1,707 חברים ב־63 נקודות (בממוצע — 27 חברים לכל נקודה);

2. סימונה במקורות ״המועצה התשיעית״ — וזה לא נכון. שכן המועצה בשבט תר״ץ סומנה כ״תשיעית״, ולאחריה התקיימה עוד מועצה, באלול תרצ״א, בלי סימון מספר כלשהו.

נעשתה פעולה מאומצת של כל חברי המרכז להקמת הסניפים העירוניים (שילהי הקיץ).

תרצ"ו/1935

הכשרת החורף גדלה — 27 קבוצות לעומת 18 בשנה הקודמת;
מספר הסניפים העירוניים הגיע ל־מעלה מ־60. במרכז הוקמה מחלקה מיוחדת לטיפול מתמיד בהם.

תרצ"ו/1936

כונסה המועצה השתים־עשרה בבוקא־רשט בימי י"א—י"ג בטבת (6—8.1);
באביב הופחת במידה ניכרת מספר החברים שיצאו להכשרה. ב"החלוץ" הכללי היתה ההפחתה ב־26%, ואילו בשאר ה־הסתדרויות החלוציות — ב־67.8%, וב־יחד — הפחתה ב־43.5%. אגודת ישראל" ובית"ר הפסיקו כמעט לחלוטין את פעולת ההכשרה.

תרצ"ז/1936

נחתם הסכם כללי בין 3 הגופים העיקריים המהווים את "החלוץ" — השוה"צ, גורדוניה וברית חלוצי פועלי־ציון — שקבע משטר קואליציוני במוסדות "ה־חלוץ" עד לוועידה הבאה: הרכב הוועידה, הוועד המרכזי והמזכירות.

תרצ"ז/1937

התקיימה הוועידה השמינית בקישינוב — 20—24 בפברואר (הפתיחה במוצ"ש, אור ליום י' באדר) — בהשתתפות שליחי הארץ: ל. גרינבלאט, א.ר. מאיר, י. מרגלית, י. פורמן, י. פינקלשטיין, י. קלאוויר, מ. רולל וא. שמי;
התחילה (סיוון) הופעת "שרשים" (ב־הקטוגרף), ירחון רוחני־תרבותי בתוספת מדור קטן ביידיש. החוברת האחרונה שהיתה לפנינו — מס' ח', תשרי תרצ"ח;
כונסה המועצה השלוש־עשרה בבוקא־רשט בימי ד'—ה' בתמוז (13—14.6);
חלה ירידה נוספת בהכשרת הקיץ.

תרצ"ח/1938

פורקה הסתדרות "החלוץ" ופוזרו קבוצות ההכשרה (15.3.38), יחד עם פירוק המפלגות המדיניות ברומניה והקמת משטר אבטוקראטי;
כעבור מספר חדשים חודשה ההכשרה החקלאית בלבד, בשם "הכשרת עולים";
הותרה הקמת מחנות־קיץ להסתדרויות הנוער אך ורק בהדרכתו של מדריך ממשלתי, נוצרי.

תרצ"ט/1938

התחיל אירגון עלייה ב' דרך נמלי רומניה.

תרצ"ט/1939

הוגברה ההעפלה מנמלי רומניה שעל נהר הדאנובה ושעל הים השחור מצד הצה"ר ומצד "המוסד לעלייה ב'".

ת"ש/1939

חלה הפסקה בהעפלה, עם פרוץ מלחמת־העולם השנייה (1.9.39).

ת"ש/1940

נמשכה ההעפלה על אף התנאים הקשים בזמן המלחמה.

פעילי "החלוץ" בשנות תרפ"א—ת"ש / 1920—40

(חברי המרכז והמזכירות, שליחי הארץ, מארגני קבוצות ההכשרה ומדריכיהן)*

אברהמי (אברמוביץ') אריה	תרצ"ח—צ"ט — 1938—39
אברם (איידלשטיין) לאה	תרצ"ג—... — ...—1933
אהרון חנא	תרצ"ד—צ"ח — 1934—38
אהרון פרץ (פרנץ מוקסי)	תרצ"ה—צ"ו — 1935—36
אוליו אריה	תר"צ—... — ...—1930
אורטנברג אליהו	תרפ"א—פ"ב — 1920—22
אורני אריה (פיכמן לייבו)	תרצ"ח—ת"ש — 1938—40
אחישר ליובה (גוקובסקי ליובה) תרצ"ג—צ"ד — 1933—34 ; (ש)	תרצ"ט— — 1938—39
איזירר דוב	תרפ"ו—פ"ז — 1925—26
איזקסון(?)	תרפ"ו — 1925—26
אילן נתן (ש)	תרצ"ח—צ"ט — 1938—39
אלון (קוטשר) חסיה	תרפ"ז—צ"א — 1927—31
אלרואי (רייך) אליעזר	תרפ"ה—פ"ו — 1925—26
אלרואי (פרלמן) רחל	תרפ"ה—פ"ו — 1925—26
אפל יוסף	תרפ"ט—צ"ה — 1929—35
ארגוב (גראבובסקי) מאיר (ש)	תרצ"ג—צ"ד — 1933—34
בארסקי דוד	תרפ"ז—פ"ט — 1927—29
בארסקי שמחה תר"צ—צ"ג — 1930—33 ;	תרצ"ה—צ"ז — 1935—37
בארפאל יוסף	תרפ"ב—פ"ו — 1922—25
בוטניק צבי	תרצ"ג—... — ..1932
בויאר אברהם	תרפ"ח—צ"ג — 1928—33
בוכהולץ אל.	תרצ"ה—צ"ו — 1935—36
בורד י.	תרצ"ד—צ"ז — 1934—37
בורשטיין מרדכי	תרצ"ה—צ"ו — 1935—36
בירמן יצחק	תרצ"ג—... — ...—1933
בלוך זאב (ש)	תר"צ—צ"א — 1930—31
בלוך שמשון	תרפ"ט—... — ...—1929
בן־אהרון (נוסנבוים) יצחק	תרפ"ה—פ"ח — 1925—28
בן־אפרים יצחק (מושקוביץ' מנו)	תרצ"ד—צ"ו — 1934—36
בנדור צבי (דורפמן שוניה)	תרצ"א—צ"ג — 1931—33

* האות "ש" (בסוגריים) פירושה ש ל י ח מהארץ.

בן־חורין אליהו (בידנר זליג)	תרפ״ב—פ״ג — 1921—23
בניהו (גוטמן) מ.	תר״פ—פ״א — 1920—21
בן־שאול דוב (פרנק ביביק)	תרצ״א—צ״ב — 1931—32
בר־דיין (בורודיאנסקי) חיים	תרפ״א—... — ...—1920
ברון ישראל (אוליה)	תרפ״ט—צ״ב — 1929—32
ברון עקיבא (קוליה)	תרפ״ט—תר״צ — 1929—30
ברונפמן יצחק	תרפ״ח—צ״ג — 1928—33
ברונשטיין אברהם	תרפ״ז—תר״צ — 1927—30
ברונשטיין ג.	תרצ״ג—צ״ד — 1933—34
ברכיהו (פודוויסוצקי) גד	תרפ״ו—פ״ט — 1926—29
בר־שירה (בשירובקר) ישראל	תר״פ—פ״א — 1920—21
בת־עמי ציפורה (ש)	תרפ״ט—תר״צ — 1929—30
גאליצקי איזיה	תרצ״ו—צ״ח — 1936—38
גבעוני יצחק (ש)	תרצ״א—צ״ד — 1931—34
גבעוני ש. (ש)	תרפ״ו — 1925—26
גוברין (גלובמן) עקיבא	תרפ״א—פ״ג — 1920—23
גוברמן דניאל	תר״צ—צ״ב — 1930—32 ; (ש) תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
גורן (חיט) זוניה	תרצ״ה—צ״ו — 1935—36
גושן (גולדשטיין) עקיבא (ש)	תרפ״ט—תר״צ — 1928—29
גלאנץ לייב	תרפ״א—פ״ו — 1920—26
גלוזמאן י.	תרצ״ג—צ״ח — 1933—38
גלילי (קוברניק) משה	תרצ״ו—צ״ח — 1936—38
גליק לודביג	תרצ״ד—צ״ז — 1934—37
גלעדי הלל (ש)	תרפ״ה—פ״ו — 1925—26
גלר גדליהו (ש)	תרצ״ה—צ״ו — 1935—36
גלר ישראל	תרפ״ו—פ״ט — 1926—29
גפני בן־ציון (ש)	תרצ״ג—צ״ד — 1933—34
גרין שמואל	תרצ״ד—צ״ט — 1934—39
גרינבלאט לוי	תרפ״ז—פ״ח — 1927—28 ; (ש) תרצ״ו—צ״ח — 1936—38
גרצברג משה	תרצ״ג—צ״ד — 1933—34
גרשוני (פינקנזון) צבי	תרצ״ד—צ״ו — 1934—36
דאנוביץ׳ יהודה (יולי)	תרפ״א — 1921
דוידזון ליקה (?)	תרצ״ה—צ״ו — 1935—36
דורון דוד (ספקטור דודיק)	תרצ״ד—צ״ז — 1934—37
דמידיאנו יהושע	תרפ״ח—פ״ט — 1928—29
דן (טראכטנברג) ישעיהו	תרצ״ד—צ״ו — 1934—36
דר (דורוגויאָר) צדוק	תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
דרובקמן אליהו	תרצ״ה—צ״ו — 1935—36
דרוקמן צבי	תרפ״ח—צ״א — 1928—31
דרור יחזקאל ?	?
דרורי יהושע (ואלביץ׳ שורה)	תרצ״א—צ״ג — 1931—33

האגר ברוך (הרב)	תר״צ—... — 1930—...
הוכמן אברהם (צ׳יק)	תרפ״ו—פ״ח — 1926—27
הורביץ משה (ש)	תרצ״ג—צ״ד — 1933—34
הר־זהב צבי	תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
הרשקוביץ׳ דוד	תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
הרשקוף אלכסנדר	תרצ״ח—ת״ש — 1938—40
השרוני ברוך (ש)	תרצ״ט—... — 1939...
ואסרמן יחיאל	תרצ״ו—... — 1936—...
ואסרמן ישראל	תרפ״ז—... — 1937—...
וילנר (?) (ש)	תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
ויניצקי יוסף	תרצ״ה—צ״ז — 1935—37
וינר י.	...—ת״ש — 1940—...
וייסמן רפאל (ש)	תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
וייסנברג א.	תרצ״ז—... — 1937—...
זאגר קלמן	תרצ״ד—צ״ה — 1934—35
זאלצמן משה	תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
ז׳אָנין י.	תר״צ—צ״ה — 1930—35
זוהר (זצר) ישראל	תרפ״ו—פ״ט — 1926—29
זילבר יצחק־דוד	תרפ״א—פ״ב — 1920—22
זינגר ישראל	תרפ״ח—תר״צ — 1928—30
זיסמן מארכוס (מוניה)	תרצ״ח—ת״ש — 1939—40
זית (זאיאץ) מאיר	תרצ״ג—צ״ה — 1935 ; (ש) תרצ״ט—ת״ש — 1939—40
זלצר אלעזר	תרפ״ו—... — 1926—...
זמורה א.	תרפ״ו—פ״ז — 1926—27
חיימוביץ׳ דוד	תרצ״ג—צ״ה — 1933—35
חיימוביץ (דלוגאטש) יאַטי	תרצ״ח—ת״ש — 1938—40
חיימוביץ׳ יששכר	תרצ״ח—ת״ש — 1938—40
חרך בן־ציון (בנצ׳יק)	תרצ״א—צ״ג ; (ש) תרצ״ח — 1938
חרנש אהרון	תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
טאבאצ׳ניק דוב (בויה)	תר״פ—פ״ה — 1920—25
טארטאקוב מ. (ש)	תרפ״ז—פ״ח — 1926—28
טארטאקוב ציפורה (ש)	הרפ״ז—פ״ח — 1926—28
טל (טולצ׳ינסקי) אהובה	תרפ״ב—פ״ה — 1922—25
טל (טולצ׳ינסקי) נחום	תרפ״א—פ״ה — 1920—25
טפרמאן משה	תרצ״ה—צ״ח — 1935—38
יאגולניצר פנינה (ש)	תרצ״ו—צ״ז — 1936—37
יוסטר צבי	תרצ״ח—צ״ט — 1938—39
יורב (גרשטיין) חנוך	תר״צ—צ״א — 1930—31
יסעור יעקב (וייסאדלר בובי)	...—ת״ש — 40—...
יקיר יחזקאל	תרצ״א—צ״ד — 1931—34

כהן אהרון	תרפ"ח—פ"ט — 29—1928 ; (ש) תרצ"ד—צ"ו — 36—1934
כהן יוסף	תרפ"א — 21—1920
כהן ישראל (שכטמן איזיה)	תרפ"ד—פ"ח — 28—1924
כהן (גיבלדר) רבקה (ש)	תרצ"ד—צ"ה — 35—1933
כספי (זילברמן) יצחק (ש)	תר"פ—פ"א — 21—1920
לביא צבי (לייבנט גרישה) (ש)	תרצ"ט — 39—1938
לבנון (וייסמן) יחיאל	תרפ"ו—צ"א — 31—1926
לבנון (וייסברג) נחמן	תרפ"ד—פ"ח — 28—1924
לובן (לויבמן) יוסף	תרצ"ב—... — ...—1932
לוטוואק יוסף	תרצ"א—צ"ד — 34—1931
לייבוביץ' אברהם	תרפ"ז—פ"ט — 29—1927
ליידרמן י.	...—ת"ש — 40—...
לין ברוך (לינקובסקי בוריה) (ש)	תרפ"ה—... — ...—1925
לינדנר שמחה	תרצ"ג—צ"ד — 34—1933 ; (ש) תרצ"ט—ת"ש — 40—1939
לרון (לרנר) יוסף	תרפ"א—1921
למברג ברוך	תרצ"א—צ"ב — 32—1931
למפרט פישל	תרפ"ז—פ"ח — 28—1927
לנדאו מיכאל	תרפ"א — 1921
מאיר אהרון־ראובן (ש)	תרצ"ז—... — ...—1937
מגן (שיץ) יוסף	תרצ"ב—צ"ח — 38—1932
מגן (גרובמן) מיכאל	תרפ"ב—פ"ג — 23—1922
מיימון זומר	תרצ"ד—... — ...—1934
מיכלי (דוחובני) ב.י.	תרצ"ה—צ"ט — 39—1935
מישאלי (מושינסקי) דוב	תרפ"ט—תר"צ — 30—1929
מישורי (משרת) פנחס	תרפ"ג—... — ...—1923
מלמוד משה	תרפ"ד—פ"ז — 27—1924
מרגלית אלקנא	תר"צ—צ"ד — 34—1930
מרגלית יעקב (ש)	תרצ"ה—צ"ז — 37—1935
משי זאב (ש)	תרפ"ח—תר"צ — 30—1928 ; תרצ"ב—צ"ד — 34—1932
נאור (ביצ'וצקי) אליהו	תרצ"א—צ"ב — 32—1931
נטר (סלפטר) פרץ (ש)	תרפ"ט—צ"ב — 32—1929
נעמני (צוקרמן) ברוך	תרצ"ה—צ"ו — 36—1935
נעמני (צוקרמן) שפטל	תרצ"ג—... — ...—1933
נתנזון צבי (פאנטי)	תרצ"ה—צ"ו — 36—1935
סאמט ישראל	תרצ"ב—צ"ח — 38—1932
סאָמינובסקיה זמירה	תרפ"א — 21—1920
סויבלמן (?)	תרצ"ג—... — ...—1933
סיני (סניטקובסקי) דוב	תרפ"ד—פ"ו — 26—1924
סיסמן משה	הרצ"א—צ"ב — 32—1931

סמיקון פנחס	תרצ"ו — 1936
סקיי משה (ש)	תרצ"ו—צ"ח — 1936—38
סקר (סקליאר) זרובבל	תרצ"ח—ת"ש — 1938—40
סתרי אברהם (גולרגאנט בומה)	תרצ"ט—ת"ש — 1939—40
עובד מיכאל (ש)	תר"צ—צ"ב — 1930—32
עופר יעקב (לאופר יאנקו)	תרצ"ה—צ"ו — 1935—36
פוטיק שמואל	תרצ"ד—צ"ו — 1934—36
פוקס חיים (מונצ'יק)	תרצ"א—צ"ג — 1931—33
פורמן ישראל (ש)	תרצ"ז—צ"ח — 1937—38
פייגין חיים	תרפ"ח—צ"ג — 1928—33
פיינגולד ברוך (בוזיה)	תרצ"א—צ"ו — 1931—36
פינקלשטיין בן־ציון	תרצ"ז—צ"ח — 1937—38
פינקלשטיין יוסף	תרפ"ט—צ"א — 1929—31 ; (ש) תרצ"ה—צ"ז — 1935—37
פיקמן יוסף	תרצ"ח—ת"ש — 1938—40
פישמן אלכסנדר (שורה)	תרפ"ח—צ"א — 1927—31
פלד (פרידל) ליוניה	תרצ"ח—צ"ט — 1938—39
פלד (פרלמן — פרידל) מניה	תרצ"א—צ"ג — 1931—33
פלד נתן (פרידל ניוסיה)	תרצ"א—צ"ג — 1931—33
פלד (פלדמן) פייבקה	תרצ"ה—... — 1935—...
פלודרמן מוטל	תרצ"ה—... — 1935—...
פלוטניקוב מאיר	תרצ"ב—צ"ד — 1932—34
פראנק מרדכי	תרפ"ד—פ"ה — 1924—25
פרוכטמן צבי	תרצ"ז—צ"ט — 1937—39
פרומקין י. (ש)	תרפ"ה—פ"ז — 1925—27
פרומקין גיטה (ש)	תרפ"ה—פ"ז — 1925—27
פרלמוטר דוב (בוריה)	תרפ"ד—פ"ז — 1924—27 ; (ש) תרצ"ד—צ"ה — 1934—35
פרלשטיין אפרים	תרפ"ב—פ"ג — 1922—23
פרנסון יהושע (ש)	תרפ"ח—פ"ט — 1928—29
צור (שניצר) משה (ש)	תרצ"ד—צ"ז — 1934—37
צסיס חיים	תר"פ—פ"ב — 1920—21
קוטיק מאיר	תרצ"ו—... — 1936—...
קוראלניק אשר	תרפ"א — 1920—21
קושניר שמואל	תרצ"ה—צ"ו — 1935—36
קלאוויר יהודה (ש)	תרצ"ה—צ"ז — 1935—37
קליינברג אליעזר	תרפ"ב—פ"ח — 1922—28 ; תרצ"ט—ת"ש — 1939—40
קליכשטיין א.	תר"צ—צ"ה — 1930—35
קמין (קאמינקר) ברוך	תרצ"ז—תרצ"ט — 1937—39
קפלן יהושע	תרפ"ט—צ"ב — 1929—32
קראסיוק יחיאל	תרפ"ח—ת"ש — 1928—40

ראדאי (ראדוליאנסקי) משה (ש)	תרצ"ט—... — ...—1939
ראָטאך יצחק	תרצ"ו—צ"ט — 1936—39
רבינוביץ אדם (זינדל)	תרצ"ח—1938
רודניק (ליפקיבקר) אהובה	תרצ"ח—ת"ש — 1938—40
רודניק (רודניצקי) פסח (ש)	תרצ"ז—צ"ח — 1937—38
רוזנברג אליעזר	תרצ"ג — 1933
רוזנברג יצחק	תרפ"א—פ"ג — 1921—23
רוזנטאל יששכר	תרצ"א—צ"ג — 1931—33
רוט יהודה (ש)	תרצ"ה—... — ...—1935
רולל מנחם	תרפ"ט—צ"א — 1929—31 ; (ש) תרצ"ה—צ"ז — 1935—37
רונן שלום (רנטוביץ' שוליה)	תרצ"ח—ת"ש — 1938—40
רזין מרדכי (ברזין מוסיה)	תרצ"ה—צ"ו — 1935—36
רוניק יעקב	תרפ"ב—פ"ד — 1922—24
רייכר מרדכי	תרצ"ז—צ"ח — 1937—38
רשפי (פייארמן) מרדכי	תרצ"ג—צ"ו — 1933—36
שאָרף יעקב	תרצ"ד—צ"ה — 1934—35
שדמי מנחם (ש)	תרצ"ג—צ"ד — 1933—34
שווארץ יצחק	תרפ"א — 1921
שור יעקב	תרצ"ג—צ"ח — 1933—35
שורר חיים (ש)	תר"פ—פ"א — 1920—21 ; תרפ"ח — 1928
שושני משה (ש)	תרפ"ט—תר"צ — 1929—30
שחורי צבי	תרצ"ב—צ"ד — 1932—34
שילוח (זליאכובוי) מאיר	תרצ"ג—צ"ח — 1933—38
שכטר משה	תר"צ—צ"ב — 1930—32
שכטר שמשון	תרפ"ה—צ"א — 1925—31
שלומון דוד	תרצ"ב—צ"ג — 1932—33
שלומוי חנה (ש)	תרצ"ד—... — ...—1934
שמי אלחנן (ש)	תרצ"ו—צ"ז — 1936—37
שניי ר י.	תרפ"ה—פ"ו — 1925—26
שניר (הירש) אברהם (ש)	תרצ"ו—צ"ח — 1936—38
שפירא שמואל (ש)	תרפ"ד—פ"ח — 1924—28
שפר (נשר, פיינשטיין) זאב (ש)	תרפ"ג — 1923 ; תרפ"ח — 1928 ; תרצ"ד — 1934
שפריר (גיסר) דוב (ש)	תרפ"ט—צ"א — 1929—31
שרון בנימין (שווארצמן נאקי)	תרצ"ג—צ"ד — 1932—34
שרייבמן נחום (ש)	תרפ"ו — 1926 ; תרפ"ט—תר"צ — 1929—30
שתיל (שטוטמן) בוזיה	תרצ"ג — 1933
תרדיון (כהן) נחמן	תרפ"א—פ"ג — 1921—23

נ. תרדיון

על מעברות הדנייסטרי[1]

— — — ובכן: שוב "ויסעו ויחנו". הפעם — בקולוניה ביסאראבית יהודית טיפוסית, כי הימים ימי "פראשובקה"[2] במטעי־הטבק ושני המורים העברים המקומיים לא בכדי עמלו ויגעו, שכן נתרצו להם כמה פלאנטאטורים וקיבלו חלוצים לעבודתם. מאחורי הקולוניה, בשיפועה של גבעה, עומד בית־חמר נעזב, ספק עומד ספק מט לנפול. זה משכננו כאן. התעקשו לכתחילה שני החדרים העלובים ולא רצו להכיל ארבעים נפש. אך באין ברירה נתפייסו. והידד! מחר אנו יוצאים לעבודה. מלאים, מלאים הלבבות. ומקומנו כאמור, מחוץ לעיירה. שדות ברוכים ושמי קיץ מצהילים. ומסביבנו "טוליקה"[3] רחבת־ידיים. נקלעות מניה־וביה שמונים הזרועות — ורקוד. שיירות שיירות נמשכים אל משכננו בני העיירה ובנותיה. תימהון. מבוכה. חיבה. הערצה.

עבר קציר, כלה קיץ ואנחנו תקועים בקולוניה. נשכחנו מלב המרכז בקישינוב. ובינתיים חוסר כל עבודה. ואין עצה גם בפי רבי שלמה חלוץ (כך כינו אותו בעיירה, את החסיד הטולנאי הזקן, על שם דבקותו בנו). כל הימים הריהו מתרוצץ מבעל־בית לבעל־בית, משדל ותובע — וחוזר בראש מורד.

את הקונטו שלנו אצל נחתום העיירה — יהודי כבד־עמל אך דלפון עליז — הפסקנו זה ימים ושבועות; את מקום הלחם בתפריט שלנו ירשה "המאמאליגה". אך הנה אזל גם קמח התירס ואף מעט "מונפאַסאָ" — תחת סוכר — לתת אין.

אותו אופה דלפון מופיע פתאום באחד הימים בפתח משכננו, פותח בגמגום סתם על דא ועל הא ומרחיק אמריו: הרי אינכם ילדים, במחילה. ביהדותי, כן הוא. הא־כיצד גוזרים על הפת? וכל כך למה? משום שהמטבע... נו, בידוע שעגולה היא... או שמא... הרי למד־וואוניקים אתם בכלל ובפרט... שמא, איפוא, ירד עליכם המן מן השמים בימים הללו.. הקיצור, חדלו לכם, חברה לצים, שכן זקן אני מכם

1. מתוך ספר החלוץ, העליה השלישית, אנתולוגיה, הוצאת הסוכנות היהודית — מחלקת העליה, בעריכת משה בסוק, ת"ש.
2. עידורים.
3. אפר.

לפחות בפורים אחד, ואם אני אומר בואו וקחו לחם, משמע יעמוד החתן פלוני בן פלוני, ישים בידו את השק המפורסם וילך ויבוא למאפיה שלי! —

לילות־ירח אלה מבלים אנו על הגיבעה הירוקה מתוך ויכוחים על השאלה הערבית. מנדל, מורה שפת־עבר לשעבר, הוא מנהיג המיליטאריסטים שבתוכנו. נושא הוא מדברותיו על "נקמת דם עבדיך השפוך!" ולא זו בלבד, אלא גם אם בכלל אנו רוצים להיות עם ככל העמים, הרי בדם ואש נפלה יהודה ובדם ואש תקום. אז יענה בנצ'יק רחב־הכתפים וגבה־הקומה, פניו מסמיקות והוא מחנן קולו. טעות מסוכנת כאן. כשם שכל פרט מאיתנו שואף לשבירת היצר וחידוש חייו על יסודות מוסריים, כך הדין גם בחיי האומה. שאני — ההכרח שבהגנה. אבל מגמתנו — תרבות שלום. רק בזה נאמן... כך נואמים ומתווכחים עד שעייפות תוקפת את כולנו ואז מתחילים, כרגיל, השירים. לאט־לאט חוזרים על כל הרפרטואר עד שמגיעים גם לפזמון מעינינא דיומא שהותאמה לו מלודיה אוקראינית נוגה, רוויית־כוסף וגעגועים לא תיכלה:

שָׁם בַּמִּדְבָּר יֵשׁ בֵּידוּאִים,
רוֹכְבִים הֵמָּה עַל סוּסִים פְּרָאִים;
גָּזֵל וָשׁוֹד – מִשְׁלוֹחַ יָדָם.
שָׁכְחוּ כְלָל: כָּךְ לֹא יָאֶה לְעָם...

וְשָׁם בַּגָּלִיל – גִּילוּי שְׁכִינָה:
חוֹרְעִים בְּדִמְעָה וְקוֹצְרִים בְּרִנָּה – – –

סוף־סוף בקישינוב אנו. בבית־החלוץ, באַנדאַרסקיה 20. בית תלפיות זה שנתקיימו בו הפירושים שתלו באותו שם; שאמנם כן, כל הפיות בסניפי החלוץ בעיירות פונים אליו ובו גם ישכון כבוד קסרקט רומני, שמאלפים בו את הגייסות. חלוצים שהגיעו לבאַנדאַרסקיה 20, מובטח להם שכבר הגיעו לבית־הנתיבות ושוב אין הם חסרים אלא קצת זוטות כגון Laisser Passer בריטי ודמי ספינה ואז — שאו ציונה נס ודגל!

ומדרך הטבע שבבית־הנתיבות יש להמתין...

ואדהכי והכי שוב צריכים פרנסה. בבאַנדאַרסקיה 20 פירושו של דבר: חטיבת עצים בחוצות קישינוב. בין תכלת לכרתי בוקע קול החצוצרה בקסרקט השכן, אות הוא גם לדרי בית־החלוץ, דרי מעלה ודרי מטה (שכן עשויים מקומות הלינה תחתיים, שניים ושלישיים) להתגבר ולקום לעבודה. באמצע החדר ניצב מנהל־העבודה, רשימת מראי מקומות לעיניו והוא שולח שיירות־שיירות לחצרות העבודה.

ארוך־מארך המשור, ומבלי משים אתה מאמצו אלי כתף מעשה חייל; השני — קרדומו תחוב באיזור מתניו ואילו השלישי צופה הוא ומפקד. ממהר הוא בהילוכו בראש, בודק ברשימה ובמספרי השערים; רגע יעמוד, יציץ לפנים החצר, יעמיד

פנים חמוצות ויסור הלאה; אך הנה יביט ויצהל: יש! אנו נכנסים ועינינו לערימת העצים המכוסה שלג ועד שאנו אומדים את הערימה יוצא בעל־הבית, מכורבל בפרווה וגונח מקרה, משהה בנו עיניו ומפטיר: אָי, אָי, יהודים חוטבי עצים, גבעו־נים ר"ל, הביטה משמים!.. ותוך־כדי־כך הרי הוא עומד על המקח: "30 לעי? אָי, אָי, קצת יותר מדי, הערלים לוקחים פחות", אלא שלבסוף רחמיו נכמרים ומסכים ל־25 ואנו ניגשים לעבודה.

תחת זאת ינעמו לנו כאן בבאַנדאַרסקיה 20 הערבים הארוכים. קיבוצי גלויות סניפי בריצ׳יבה, קאלאראש, אורהיוב, מאַרקולשט, קאַפרשט, טילינשט ועוד הרבה 'שט' — עניינים לנו לענות בהם למכביר. וכאן שוב אין אנו מתגוללים בלילות על הקרקע אלא איצטבאות קרשים מזומנות לנו, טעם גן עדן. וספרים יש ועתונים ואף מאור חשמל. וביותר תרבה השמחה בלילי שבתות. אז יש אשר יהיה לנו גם תנור מוסק... או־אז תיכשר השעה לוויכוח־הוויכוחים: מה בין הפועל־הצעיר לבין אחדות־העבודה, וכבדה המלחמה ורבתה התנודה ביחסי הכוחות — —

ופעמים — בערבי כפור הללו — יקרה שבאמצע אחד הנאומים יפנו פתאום כל העיניים לעבר פתח הבית ותרועת קבלת פנים תחריש את האוזניים:

— הנה "תקווה קטנה!""

בפתח ייראה מעיל הקיץ המרופט וה"שליאפקאלה"[4] המפורסמת של איציקל האינסטרוקטור לעליה, שכל הימים לרבות הלילות הריהו נדחק בקרונות גדושי מולדוואנים והרכבת מגלגלתו מקישינוב לבוקארשט, מבוקארשט לגאלאץ, לקונ־סטאנצה, לצ׳רנוביץ׳ וחוזר חלילה לשם חיפושי "קומבינציות" וכספים לעלייה — ובדרך־אגב יסור אלינו על רגל אחת לסדר עניין.

יצטופפו הבחורים, כדבורים יסבוהו, נשימתם יכלאו:

— איציקל, מתי?

ואיציקל מתכווץ, על מצחו ירבו הקמטים וקולו עצוב ומשדל:

— המצב קשה... אבל יש תקווה קטנה...

על כן יקראו לו לאיציקל "תקווה קטנה".

היה זה כבר למנהג מימים־ימימה ומודעת היא: מי שלא ראה חינגת ה"הקפות" בבית־החלוץ בליל שמחת־תורה, לא ראה שמחה מימיו.

והשתא הוכפלה השמחה: אסיף־התנובה הראשון של חוותנו בקישינוב. ורבו הפעם גם האורחים. מפה אל פה. מטובי הציונים והמורים המקומיים. ביתנו מקושט, קירותיו דובבים אמרי גורדון וברנר, ושם "לפני ולפנים" מעבר לפרוכת: ביכורי יגיע כפיה של הקבוצה החקלאית. צלחה הרוח על מנהל התרבות שלנו ויחבר אימפרובי־זאציה של "אתה הראית" — כפתור ופרח, וברוך־ל ה"כל בו" הפך בן־רגע שמש בית־כנסת לכל פרטיו ודקדוקיו — והריהו עומד על דוכנו מוכן ומזומן.

4. כובעון־לבד בעל תיתורת עגולה.

אז יפתח חבר המרכז בנאומו. על התורה והעבודה ידבר כי הן לנו אישונים שנים. כי בעלי־מזמין נחשבנו עד כה. כי מעתה רוצים אנו גם ב״קול״ וגם ב״ידיים״...

אחריו מסלסל מנהל התרבות את ה״אתה הראית״ שלו, וברוך׳ל יתמודד, ישים עינו באורחים, יסדר בטוב טעם את ה״שורה״ ויכריז על התחלת ההקפות:

— אלוף ותורני ר׳... תן כבוד לכרוב!
— אלוף ותורני ר׳... תן כבוד לסלק!
— אלוף ותורני ר׳... תן כבוד לדלעת!

היתה שנת שפע בחווה בקישינוב. רחוקה מאדם העיר היתה החווה; חבויה בין גבעות מוריקות, בין מקשאות וגני־פרי. נתלקטו לכאן כעשרים צעיר וצעירה שקיבלו על עצמם לחכות בסבלנות לאפשרות של עלייה והיו מתמכרים למשק הקטן בכל חום לבם ומרצם. אף חברת ״אורט״ שיתפה עצמה בפיתוח החווה. אגרונום שלה היה מבקר כאן לפרקים. גנן מומחה נתמנה להדרכת קבע למקום. אותו ״גוי״ גבה־קומה וגדל־שפם, איוואן ואסילייביץ, נפשו נקשרה בנפש החבריא והיה כחבר הקבוצה לכל דבר. והיה מדבר על כך שבבוא היום ואחרוני בני החווה יעלו ארצה — יעלה אף הוא עמהם. הרי מכיר הוא את כל החלוצים ומן הסתם תימצא לו עבודה ביניהם גם בפלשתינה. פינת חמד היתה החווה. בשבתות ובמועדים היו נוהרים חברי באַנדאַרסקיה 20 בהמוניהם וכן רבים מבני הנוער הלומד בקישי־נוב ומהעסקנים הציונים. על מדרוני הכרם היו משתטחים חבורות־הבורות והדי קולות השירה היו נישאים למרחקים.

באחד הימים נתבשרה קבוצת החווה לאמור: איש דגניה בא לעיר, ובא׳ דראש־השנה יבקר בחווה. רבתה הציפיה לאותה פגישה. גדל ורב קהל האורחים מכל הסוגים. אף צלם בא וצילם את המסיבה הרוננת: הדגנייתי ומסביב לו, ליד ה״רפת״, חברי החווה עם איוואן ואסילייביץ מפוזרים בין הפרה, הסוס, התרנגולות, ערמות הדלועים ותפוחי־האדמה וכו׳, מסביב להם קהל האורחים. ושוב התיישבו בכרם. גפנים גבוהות ומסורבלות פרשו כנפי צל ועדנה על מעגל ראשים מלוכד ומרותק אל אחד אורח מארץ הירדן שסיפר וסיפר על הקומונה בחדרה... אום־ג׳וני... יוסף בוסל... א. ד. גורדון...

ואולם השמחה לא ארכה. עוד בצהרי אותו יום התחילו שמועות מהלכות אימים. בבאַלץ פשטו הז׳נדרמים על בתי־הכנסיות וישר מהתפילה סחבו את פליטי אוקראינה אל הדנייסטר וגרשום לעבר ההוא, כן עשו בערים אחרות וכן מתכוננים גם כאן בקישינוב היום־מחר. ירד פחד על החווה. כמה הון ועמל הושקעו כאן. הנה התחיל בציר הענבים. עתה ירד הכל לטמיון. והאנשים עצמם... לעלייה אין כל אפשרות. אנה הם באים?

בשני לראש־השנה נתקבצו המתפללים מבתי־הכנסיות והלכו בטליותיהם וקיטליהם אל הקומנדנט הצורר לבקש ולהתחנן להסיר את רוע הגזירה.

ככה עברו עשרת ימי התשובה וכבר היתה תקווה אולי ירחם.

אך ערב יוה"כ הודיענו העורך־דין של החלוץ, כי בשעת ה"כל נדרי" יתחילו בחיפוש, וכי בקושי עלה בידו להשיג רשיון לבני החווה לצאת במשך שעות אחדות, בלוויית משמר מזוין, לעיר הנמל, לגאלאץ — —

ריקים ברובם היו קרונות הרכבת. חרקו והממו הגלגלים בשקשוקם. חדות, טור־פניות היו שריקות הקטר התכופות. עם חשכה נכנס לקרוננו הקונדוקטור, הפטיר כמה פסוקי זלזול שגורים, ניגש אל פנס הקרון, נמלך ולא הדליקו, פנה ועבר.

הנה עמדה הרכבת. תחנה קטנה. כלתה רגל אדם מן הרחבה. אימת יום־הדין. בתי העיירה היהודית פזורים בשיפולי ההר הסמוך. עמידתם לא עמידה, כתלויים בנס. הנה בית־הכנסת ועשרות־עשרות לשונות האש בחלונותיו.

— אוי־ אוי־ אוי־ מיום כי־ פו־ רי־ ם זה־ ה־ ה

בעל־תפילה זקן, סגוף וצרוד, אסף שארית כוחותיו והוציא זעקה אחרונה.

שקשוק הגלגלים נמשך. חושך.

גם לבית החלוץ בגאלאץ, עיר הנמל, יצאו מוניטין. עליו חרזו חרזנים ודרשו דורשי רשומות בהחלוץ ואם באנו להעלות חלק מכל אלה אין אנו מספיקים.

הבית ויושביו חוסים בצל כנפיו של אחד מ"אדירי" היהודים בגאלאץ, שידו רב לו בין שרי הפוליציה, כי על כן מרותו מוטלת על כל באי בית החלוץ. נמנה הוא, כמובן, על ה"סיוניסטילור" שבגאלאץ, אלא שאין שעתו פנויה להכניס ראשו בפרטי ההבדלים בין המהגרים. יש כאלוזים לאמריקה ויש כאלוזים לפלשתינה. כולם אומללים ויש לרחם ולנדב. ואילו הפטרון שקדם לזה האחרון — מספרים חברים — הלה תכשיט שבתכשיטים היה. טרח הלה וקיבל על עצמו גם תפקיד של מורה דרך־הישר: היה מקהיל את החברות וחוקר ודורש בין הנשואות: ודאי יש להן לא מעט להתאונן על בעליהן, הנהו ויובאו העניינים לפניו... היה מופיע לפתע בלוויית גלב: תיכף ומיד לגזוז את כל הראשים ולא — ידו נטויה! לאחרונה קצה נפשו מפני ה"מרכז הבולשביסטי שבקישינוב", עמד ו"עשה" בעצמו הסתדרות חלוצים: הלא הם החלוצים ידועי־השם אשר על ה"מעשים־טובים" שלהם היו מוסדות העלייה בקושטא מספרים שנים על שנים.

קשה ישיבת גאלאץ לחלוצים. דומה, קשה מכל קשה. הרבה יסורים קודמים עושים: הרבה קרבת אניות עושה... הנה שוב נשמעת צפירת "קונסטאנצה". שוב היא מפליגה ליפו ושוב — רק סחורות, רק סוסים. בשעות הללו לא תועיל כל התגברות. אחד, אחד נשמטים מבית החלוץ ומצטופפים בכיכר הנמל. רשפי קנאה ניתזים מכל עין אל מול גולגלות הבהמות שעל סיפון האניה.

דממת אלם והלמות לבבות. דומה, בבירור גמור שומע כל אחד דפיקות לב חברו. או־אז יש אשר יפליט מי בחצי־קול, חפוי־ראש ומגמגם:

— אלמלי הייתי סוס... הייתי מקבל Laisser Passer!

עקיבא גוברין

עם חיים שורר במעבר הדנייסטרי

השליח

פנים מאירות, עינים הייכניות, שובבניות, כולו תנועה. ישיבתו אינה ישיבה כלל. הכתפיים נעות. היד חפוזה להתקין שערות הראש ובשעת דיבור הסנטר משתפל קמעה, וכאילו מתחנחן.

נחום טל ויצחק רוזנברג סיפרו לי עליך — אמר. מה רצונך? כוס תה בלימון או בחלב? כוס תה סתם, אני משיב, ואיש שיחי יוצא את החדר בהליכה קלילה.

לאו, אני מהרהר לעצמי. השליח הזה לא יעשה הרבה. משום מה הצטיירה לפני דמותו של שליח מארץ ישראל, שהלכתי לראותו ראשונה, בצורת אחד ה"שומרים", שפניהם הנוקשים ורוביהם מציצים בי מעל התמונה הוצאת "לבנון" שהיתה תלויה במרחק מה מתמונתו של הרצל בביתו של אבא. הנה הוא חוזר, השליח, בלווית משרת גוי, המביא את התה. לי תה סתם ולו תה בלימון.

אולי תשיגי כמה סיגריות לבחור הזה, הוא פונה לצעירה אחת, העוברת על פני החדר. צעירה יפה, מה? גם היא תעלה ארצה, וחיוך נהנתי מופיע על פניו. קמה בינינו מחיצה והטענות המרות, ששמו בפי שולחי ושחזרתי וערכתין בדרך, כדי להטיחן בפני השליח ולתבוע הכללתם בקבוצה השביעית — פרחו ואינן.

אף אתה שתקן, כמו רבים מכם? שואלני השליח. נו, תספר כיצד חוצים את הדנייסטר? יצחק רוזנברג סיפר לי, שחזרת לגבול לבקש אחרי האנשים שלא הגיעו, מצאתם? הכישלון נודע, איפוא, אני מהרהר. והלא באותו לילה נשבעו כולם שלא לפצות פה. משום מה אתה שותק? הוא חוזר ושאלני, ופניו הרצינו.

אני מוצץ כבר את הסיגריה השניה. סיפורי מגומגם ומופסק לעיתים. דומה עלי, שלא אני המספר, אלא אדם אחר, שהיה פעם ואיננו עוד, ואני איני מבקש אלא להשכיחו מליבי. מעבר הדנייסטר בלילות החורף, סופות השלג, הקרח המתבקע תוך הליכה והקפיצה לקרח אחר, "המבריחים" הנעלמים כאילו בלעתם האדמה שעה שפותחים ביריות, התהיות בדרך, הצ'יקה בטיראספול. מעתה קולי גובר והולך

1. מתוך "דבר", גל' 13283, מיום י"ט בשבט תשכ"ט — 7 בפברואר 1969.

יש להעלות ארצה את החברים. בבית "החלוץ" שבאורהיוב סיימנו את חטיבת העצים להסקה אצל כל בעלי־הבתים היפים. די. מספיק. ועלינו להעלות. הגבול אינו מפריע, אתם מפריעים. היד הקמוצה יורדת סוף־סוף על שולחנו. עתה הוא שותק. פניו חוורים קצת. עיניו עמוקות ונוגות. אנחתו של מי נשמעה בחדר?

בדרך, כשהוא מלווני לבית "החלוץ", רחוב בנדרסקיה 20, הוא מדבר על הקדחת בארץ, העבודה בכבישים, על חוסר עבודה, המלחמה לעבודה עברית, עולים לעמק יזרעאל. כן, קיבלנו את מכתביך. אנשיך מ"המושבות היהודיות" מאוקראינה ייכללו בקבוצה השביעית, שתישלח לקושטא. אבל מה יהיה על הקבוצה הששית? עדיין יושבת ב"מסילה חדשה" שעל יד קושטא וממתינה לסרטיפיקטים. לונדון רחוקה ואינה מזדרזת. אגב, הוא שואלני, שלחתי לכם את "הפועל הצעיר", "הקונטרס" ו"האדמה". אתם קוראים? תקראו ב"האדמה" את ברנר. תקראו יפה. את ברנר צריך לספוג. אתה יודע מה זאת ספיגה בקריאה? בשעת פרידה הוא מחזיק בידי ומוסיף: משונה, מה שסיפרת לי כבר סיפרו לי רבים מכם, משום מה איני פוסק מלשמוע את סיפוריכם.

לימים אהיה קורא דברי אותו שליח בגליון "הפועל הצעיר", 22 ביולי 1921:

"הייתי פוגשם בעיר בדרך לארץ ישראל. פצועי לב וזבי דם, קרועי נפש ואכולי סבל — הייתי פוגשם — ואש גבורה בעיניהם, וכוחות ענקיים בנפשם, ליצור, לבנות, לכבוש. כולם בוערים, משתוקקים לעלות, במהרה, מיד. הנה הם עוברים אחד אחד, מרי־הנפש".

אביב 1921, קישינוב. מרכז "החלוץ" ברחוב סינאדינובסקיה 69. איש שיחי חיים שורר, שליח מארץ ישראל לחלוץ הרוסי־האוקראיני, החוצה את הדנייסטר כדי לעלות ארצה.

בכי על ברנר שנרצח

ישיבת מרכז "החלוץ". הגיעו גם שליחים מהסניפים חברי "החלוץ" הרוסי־אוקראיני, השוהים על אדמת ביסאראביה. דנים על העברת הקבוצה השביעית לגאלאץ. הקבוצה הששית עדיין שוהה ב"מסילה חדשה" יש להגביר את הלחץ בנמלי היציאה עד שאותו ד"ר לאנדמן מהאֶקסקוטיבה הציונית שבלונדון ישלח סרטיפיקטים. פני באי החדר קורנות. ריח השיטה שבשדרה עולה בחלונות. האביב פורח.

"פוגרום ביפו. שחיטה בבית עולים" פורץ בצעקה לחדר פוסטאן מהעיתון "דער־איד", ועל באי החדר, עדי הפוגרומים מאוקראינה, ירדו תדהמה וכלימה. פוגרום ביפו?

לאיטו נכנס לחדר המשורר זלמן רוזנטאל, נעצר על סיפו וקורא: "יהודים, רצחו את ברנר, פשוט, רצחו אותו". שורר מתרומם מכסאו — "מה ברנר, את ברנר?" ובידיו הוא מתחיל להטיח בראשו וצעקותיו ובכיו מכים על ראשינו.

חברים מתקרבים לשולחן כדי להניאו מבכיו. יצחק כספי, הארצישראלי השני אשר איתנו, לוחש לנו: "הניחו לו, ברנר ערך את סיפורו הראשון שפורסם ב"האדמה". ועיני שורר החייכניות הדמיעו.

הקפדן

"סטופ אימיגריישן". שערי הארץ ננעלו בפני העולים. מגיע אלינו זאב לוינסון, איש "השומר". כולו סוד. בשעת שיחה אין הוא מסתכל בך, אלא מסייר בפניך. בהתייעצות קובעים: זאב לוינסון חוזר לקושטא, כדי להעלות ארצה את הקבוצה השישית — תשעים וששה במניין. והיא הקבוצה שהפליגה ארצה באניה "דלמציה" והוחזרה מחופי הארץ. לקושטא יעבירו גם את הקבוצה השביעית כדי ללחוץ לפתיחת שערי הארץ. לוינסון חוזר ומספר על מאורעות מאי. העיקר חסר היה — נשק. אבל אין אלה הפוגרומים של אוקראינה. התגוננו ולחמו! שורר מציע להשיג כספים כדי להעבירם ללוינסון לקושטא לשם רכישת נשק. רואים עין בעין, שהארצישראליים נדברו ביניהם. יצחק רוזנברג ייצא לבוקארשט לקחת דברים עם ברנהארד יו"ר ההסתדרות הציונית ב"ריגאט", יוסף בארפאל יצא לצ'רנוביץ, כדי למשוך לעניין את ד"ר אבנר, ציר לקונגרס הציוני הראשון; שורר ואני נצא לגאלאץ, כדי להניע את פינליס הזקן, שיתן ידו לעניין. שורר יצא ולא חזר עוד אלינו. היה ציר לקונגרס ה־12, ומשם חזר ארצה.

ימים ולילות יושב אתי שורר, לפני חזרו ארצה, כדי למסור לי את הנהלת ענייני מרכז "החלוץ", ואותו איש־רעים להתרועע מקפיד אתי על כל פרט ופרט, חוזר ובוחנני אם יודע אני מה הטילו עלי חברים. קפדן שבקפדנים.

הייתי עם אלה, שליוו את שורר לבית עולמו. תוך כדי הליכה מצאתי את עצמי בסופה של ההלויה, ולעיני רוחי הלכה עוד לוויה אחת מחוצי הדנייסטר, ראיתיה בחוש: נחום טל, המורה והמחנך; יצחק רוזנברג, האגרונום מתחנת הנסיונות שביריחו; מיכאל כפרי, מאנשי "המושבות היהודיות", איש כפר יהושע; מיכאלי, מבוגרי הקורסים למורים שבגרודנה, הסנדלר מעין־חרוד; פישקו, המורה והסופר מ"גדוד־העבודה"; יצחק כספי מראשוני נהלל, שקיפד פתיל חייו ואיתם חברים שנפלו בהגנה. ובסופה של אותה לוויה הולך לייב גלאנץ ומפזם לו בניגונם של "המקובלים" מבית הכנסת "בית אל" שבירושלים העתיקה:

"יסתירם בסתר כנפיו"...

לוח התעודות והמיסמכים בכרך זה

Note: See Table of Contents of both volumes at the end of volum II.

Printed on paper manufactured by the Hedera Paper Mills
and with their courteous assistance

P.O.B. 25067, Tel-Aviv
Printed in Israel, 5733—1972
D. Mayo Press, Tel-Aviv.
Offset: "Achdut" Press, Tel-Aviv.

DAVID VINITZKY

THE JEWS IN BESSARABIA

BETWEEN THE WORLD WARS

1914—1940

VOLUME I

Publishers:
THE ZIONIST LIBRARY JERUSALEM
"GVILEI BESSARABIA" TEL-AVIV
5733—1972

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	.1
7.1	803	11,370	(Кагул,	Cahul)	קאהול	.2
19.3	509	2,639	(Баймаклия,	Balmaclia)	באימאקליה	.3

בסך־הכל 3,638 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות 806 נפשות
בסך־הכל במחוז 4,444 נפשות

סך־הכל 10,019 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות 1,381 נפשות
בסך־הכל במחוז 11,400 נפשות

• Белгород - Днестровск

4. מחוז באלץ

			כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	באלץ	Bălți)	30,570 (Бельцы,	14,259	46.6
.2	פאלעשט	Fălești)	6,278 (Фалешты,	3,258	51.9
.3	דישקאן	Răşcani)	3,117 (Рышканы,	2,060	66.1
.4	אונגאן	Ungheni)	3,523 (Унгены,	1,390	39.5
.5	ואליה־לוי־וולאד	Valea-Lui-Vlad)	1,355 (Валя-Луй-Владъ,	1,281	94.5
.6	סקולאן	Sculeni)	3,237 (Скуляны,	1,207	37.3
.7	פידליץ	Pârlița)	2,297 (Пырлица,	1,064	46.3
.8	אלכסאנדראן	Alexandreni)	1,524 (Александрены,	1,018	66.8
.9	קודנאשט	Cornești)	2,469	338	13.7
.10	גלודאן	Glodeni)	2,860 (Глодяны,	214	7.5
.11	סלובודזיה־באלץ	Slobozia-Bălți)	(Слободзея,	190	
.12	פאפאן	Pepeni)		180	
.13	סינג׳אדיי	Sângerei)	(Сынжерея,	144	
.14	חיז׳דיאן	Hâjdeni)		137	
.15	מיכאליאן	Mihăileni)		143	
.16	סירבאשט	Sârbești)		136	
.17	באלאטינה	Balatina)	(Болотино,	131	
.18	פאליניה	Pelinia)	(Пеления,	121	
.19	צ׳יאוצ׳יוליה	Ciuciulea)		120	
.20	שאפטי־באן	Șapte-Bani)		117	
.21	סינאשט	Sinești)		117	
.22	סופיה	Sofia)		108	
.23	דאנול־וואקי	Danul-Vechi)	(Данул-Векь,	104	
.24	בראנישטיה	Braniștea)		101	

בסך־הכל 27,938 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות 3,978 נפשות
בסך־הכל במחוז 31,916 נפשות

5. מחוז באנדאר

			כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	באנדאר	Tighina)	31,384 (Бендеры,	8,294	26.4
.2	רומאנובקה	Românești)	4,696 (Романовка,	1,995	42.5
.3	קאושאן	Căușani)	5,330 (Каушаны,	1,870	35.1
.4	צ׳ימישליה	Cimișlia)	6,582 (Чимишлия,	925	14.1
.5	צ׳אדיר־לונגה	Ceadâr-Lunga)	7,365 (Чадыр-лунга,	524	7.1
.6	צ׳אגא (פטרובקה)*	Ceaga)	1,915 (Петровка*,	421	22.0
.7	קומראט	Comrat)	12,331 (Комрат,	392	3.2
.8	טאלמאז	Talmaz)	6,240	308	4.9
.9	מאנזיר	Manzâr)	2,017 (Манзырь	193	9.6
.10	טאראקליה	Taraclia)	(Тараклия,	151	
.11	קופאנקה	Copanca)		149	
.12	גורה־גאלבינה	Gura-Galbenă)	(Гура-Галбена,	111	

בסך־הכל 15,333 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות 1,621 נפשות
בסך־הכל במחוז 16,954 נפשות

• היא גם "יהופאץ"
• Игупецъ

9. מחוז קישינוב

			כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	קישינוב	Chișinău)	114,896 (Кишинев,	41,405	36.05
.2	קאלאראש	Călărași)	4,776 (Калараш,	3,662	76.7
.3	האנצ׳אשט	Hâncești)	6,338 (Ганчешты,	1,523	24.0
4	ניספוראן	Nisporeni)	5,975 (Ниспорены,	380	6.4
.5	צ׳יוצ׳ולאן	Ciuciuleni)	6,203 (Чучулены,	291	4.7
.6	קארפינאן	Cârpineni)	5,678 (Карпинены,	271	4.8
.7	ואדזאראשט	Vărzărești)	3,831	205	5.4
.8	לאפושנה	Lăpușna)	(Лапушна,	165	
.9	וולצ׳ינאץ	Vălcineți)		162	
.10	קאלאראש־כפר	Călărași-Sat)		113	
.11	שיפוטאן	Șipoteni)		104	

בסך־הכל 48,281 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות 2,322 נפשות
בסך־הכל במחוז 50,603 נפשות

בסך־הכל 206,958 נפשות

האוכלוסיה היהודית בביסאראביה לפי סימני־ההיכר:

		השתייכות דתית נפשות	ידיעת שפת יידיש נפשות	האחוז
.1	איזמאיל	6,433	5,832	90.7
.2	אורהיוב	19,566	19,017	97.0
.3	אקרמאן	11,400	11,051	97.0
.4	באלץ	31,916	31,200	98.0
.5	באנדאר	16,954	16,633	98.1
.6	חוטין	36,132	35,936	99.5
.7	סורוקה	29,510	29,127	98.7
.8	קאהול	4,444	4,334	97.5
.9	לאפושנה (קישינוב)	50,603	48,148	95.1
	בסך־הכל	206,958	201,278	97.3

מספר הישובים בביסאראביה לפי שיעור האוכלוסיה היהודית שבהם:

	במחוזות	מ־101 נ׳ עד 300	מ־301 עד 500	מ־501 עד 1,000	מ־1,001 עד 2,000	מ־2,001 עד 3,000	מ־3,001 עד 5,000	מ־5,001 עד 10,000	מ־10,001 עד 20,000	מ־20,001 עד 50,000	ס״ה
1	אורהיוב	20	2	—	—	2	—	1	—	—	25
.2	איזמאיל	1	—	—	4	—	—	—	—	—	5
.3	אקרמאן	5	2	2	2	—	1	—	—	—	12
.4	באלץ	15	1	—	5	1	1	—	1	—	24
.5	באנדאר	4	3	2	2	—	—	1	—	—	12
.6	חוטין	12	3	—	—	—	3	3	—	—	21
.7	סורוקה	15	2	—	4	4	—	1	—	—	26
.8	קאהול	—	—	2	—	1	—	—	—	—	3
.9	לאפושנה (קישינוב)	7	1	—	1	—	1	—	—	1	11
	בסך־הכל	79	14	6	18	8	6	6	1	1	139

*PXW (Bessarabia) 75-2345
V.1

האוכלוסיה היהודית בביסאראביה למחוזותיה ולישוביה, מ־100 נפשות ומעלה, לפי המיפקד בדצמבר 1930

1. מחוז אורהיוב

				כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	אורהיוב	Orhei)	(Оргеев,	15,279	6,408	41.9
.2	דאַזינה	Rezina)	(Резина,	3,767	2,889	76.6
.3	טאַלאַנאַשט	Telenești)	(Теленешты,	3,803	2,811	73.9
.4	צ׳ינישאוץ	Cinișeuți)	(Чинишеуцы,	4,360	486	11.1
.5	בראַוויצ׳ה	Bravicea)	(Бравича,	4,827	413	8.6
.6	אולישקאַן	Olișcani)	(Олишканы,	3,857	266	6.9
.7	פאַראַסאַצ׳ינה	Peresecina)	(Пересечина,	5,192	241	4.6
.8	קריאולאן	Criuleni)	(Крыуляны,	2,663	240	9.0
.9	מאַשקאוץ	Mașcăuți)	(Машкауцы,	4,117	239	5.9
.10	קיפאַרצ׳אַן	Chiperceni)	(Киперчены,	2,987	208	7.0
.11	אַלצ׳אַדאר	Alcedar)		1,672	174	10.4
.12	ראַספופאַן	Răspopeni)	(Распопены,		158	
.13	אונישקאַן	Onișcani)			153	
.14	קובילקה	Cobâlca)	(Кобылка,		151	
.15	שולדאַנאַשט	Șoldănești)			150	
.16	קויזובקה	Cuizovca)			127	
.17	האַרטופ־מאדה	Hârtop-Mare)			125	
.18	איזבאַשט	Izbeștea)			117	
.19	דאַראַנאו	Dereneu)			110	
.20	סוסלאַן	Susleni)	(Суслены,		110	
.21	סקורצאַן	Scorțeni)			108	
.22	קישטאַלניצה	Chiștelnița)	(Киштельница,		105	
.23	מולוואַטה	Molovata)			103	
.24	איסאַקובה	Isacova)			102	
.25	פאַצ׳אַשטיה	Pecеștea)			102	

בסך־הכל — 16,096 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות — 3,470 נפשות
בסך־הכל במחוז — 19,566 נפשות

2. מחוז איזמאיל

				כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	איזמאיל	Ismail)	(Измаил,	24,998	1,680	6.7
.2	קיליה	Chilia-Nouă)	(Килия,	17,245	1,969	11.4
.3	בולגראד	Bolgrad)	(Болград,	14,280	1,222	8.6
.4	ראַני	Reni)	(Ренн,	11,923	1,201	10.1
.5	וילקוב	Vâlcov)	(Вилково,	7,414	176	2.4

בסך־הכל — 6,248 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות — 185
בסך־הכל במחוז — 6,433 נפשות

3. מחוז אקרמאַן

				כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	אַקרמאַן	Cetatea-Albă)	(Аккерман*,	34,485	4,239	12.3
.2	טאַרוטינה	Tarutino)	(Тарутино,	5,795	1,546	26.7
.3	טאַטאַרבונאַר	Tatar-Bunar)	(Татар-Бунар,	7,628	1,202	15.8
.4	אַרציז	Arciz)	(Арциз,	2,951	842	28.5
.5	בייראַמצ׳ה	Bairamcea)	(Байрамча,	2,784	806	29.0
.6	וולונטיר	Volintiri)	(Волонтировка,	6,370	420	6.6
.7	סאַראַטה	Sărata)	(Сарата,	2,661	316	11.9
.8	שאַבה	Șaba)			159	
.9	קאַזאַץ׳	Cazaci)	(Староказачье,		136	
.10	בּאַראַזינה	Berezina)			125	
.11	טוזלה	Tuzla)	(Тузлы,	3,146	118	3.0
.12	אולאנאַשט	Olanești)			110	

בסך־הכל — 10,019 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות — 1,381 נפשות

6. מחוז חוטין

				כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	חוטין	Hotin)	(Хотин,	15,334	5,786	37.7
.2	בריצ׳אַן	Briceni)	(Бричаны,	5,625	5,354	95.2
.3	יאַדיניץ	Edineți)	(Единцы,	5,910	5,349	91.0
.4	ליפקאַן	Lipcani)	(Липканы,	5,880	4,698	79.9
.5	סיקוראַן	Secureni)	(Секиряны,	5,759	4,216	73.2
.6	נובוסאַליץ	Sulița-Târg)	(Новоселицы,	4,818	4,154	86.2
.7	קלישקאוץ	Clișcăuți)	(Клишковцы,	7,184	452	6.3
.8	יאַדיניץ־כפר	Edineți-Sat)		5,260	401	7.6
.9	קאַלמאַניץ	Chelmenți)	(Кельменцы,	4,519	318	7.0
.10	יאַנאַוץ	Janăuți)		3,728	267	7.2
.11	קורז׳אוץ	Corjeuți)	(Коржеуцы,	4,371	209	4.8
.12	רומאַנקאוץ	Romancăuți)	(Романковцы,	5,671	180	3.2
.13	צ׳אַפלאוץ	Cepeleuți)	(Чепулиуцы,	2,828	175	6.2
.14	מאַליניץ	Malinți)			169	
.15	ליפקאַן־כפר	Lipcani-Sat)			153	
.16	קומאַרובה	Comarova)			151	
.17	נאַפודוטובה	Neprotova)	(Непоротово,	1,819	135	7.4
.18	לאַנקאוץ	Lencăuți)			134	
.19	סוליצה־כפר	Sulița-Sat)			126	
.20	באַבין	Babin)			112	
.21	קולאַנקאוץ	Colencăuți)			103	

בסך־הכל — 32,642 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות — 3,490 נפשות
בסך־הכל במחוז — 36,132 נפשות

7. מחוז סורוקה

				כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	סורוקה	Soroca)	(Сороки,	15,001	5,452	36.3
.2	אַטאַקי	Otaci)	(Атаки,	3,503	2,785	79.5
.3	זגוריצה	Zgurița)	(Згурица,	3,028	2,541	83.9
.4	בריצ׳יבה	Briceva)	(Бричева,	2,735	2,431	88.9
.5	מארקולאַשט	Mărculești)	(Маркулешты,	2,645	2,337	88.4
.6	ואַד־ראַשקוב	Vadu-Rașcu)	(Рашков,	3,976	1,970	49.5
.7	ואַרטוז׳אַן	Vârtejeni)	(Вертюжаны,	2,015	1,834	91.0
.8	קאַפראַשט	Căprești)	(Капрешты,	1,998	1,815	90.8
.9	דומבּדובאַן	Dumbrăveni)	(Домбровены,	1,373	1,198	87.3
.10	פלורדאַשט	Florești)	(Флорешты,	1,133	380	35.5
.11	קוטוז׳אַן	Cotiugenii-Mari)	(Котюжаны,	4,740	367	7.7
.12	דונדושאַן	Dondușani-Gară)		953	277	29.0
.13	לובלין	Liublin)	(Люблин,	300	274	91.3
.14	אוקניצה	Ocnița)	(Окница,	2,676	241	9.0
.15	טידנובה	Târnova)	(Тырново,	3,366	201	6.0
.16	פלודאַשט־כפר	Florești-Sat)			149	
.17	אוטאַץ׳־כפר	Otaci-Sat)			145	
.18	קאַטרוס	Chetrosu)	(Кетросы,		140	
.19	נאַדושיטה	Nădușita)	(Надушита,		126	
.20	שור	Șuri)			113	
.21	דדוקיה	Drochia)	(Дрокия,		113	
.22	מואַדא־נויה	Moara-Nouă)			111	
.23	פדאַז׳ילה	Prajila)	(Пражила,		109	
.24	סאַנאַטובקה	Sănătăuca)			106	
.25	קראַמאַנצ׳וג	Cremenciuc)	(Кременчуг,	1,149	105	9.1
.26	קוביליה־וואַקי	Cobâlea-Veche)			103	

בסך־הכל — 25,423 נפשות
בשאר הכפרים שבהם למטה מ־100 נפשות — 4,087 נפשות
בסך־הכל במחוז — 29,510 נפשות

8. מחוז קאַהול

				כלל האוכלוסיה	יהודים	האחוז
.1	ליאובה	Leova)	(Леово,	6,539	2,326	35.6
.2	קאַהול	Cahul)	(Кагул,	11,370	803	7.1